

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

ҒАФУР ҒУЛОМ

МУКАММАЛ АСАРЛАР
ТЎПЛАМИ

ЎН ИККИ ТОМЛИК

ЎЗБЕКИСТОН ССР «ФАН» НАШРИЯТИ

А. С. ПУШКИН НОМИДАГИ ТИЛ ВА АДАБИЕТ ИНСТИТУТИ

ҒАФУР ҒУЛОМ

МУКАММАЛ АСАРЛАР
ТЎПЛАМИ

ТЎҚҚИЗИНЧИ ТОМ

ТАРЖИМАЛАР (ПОЭЗИЯ, ДРАМАТУРГИЯ)

ТОШКЕНТ — 1988

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ОЛМОС АҲМЕДОВА-ҒУЛОМОВА, САЛОҲИДДИН МАМАЖОНОВ, БАХТИЕР НАЗАРОВ, КОМИЛ НУЪМОНОВ — ЯШИН, МАРАТ НУРМУҲАМЕДОВ, РАҲМАТУЛЛА ОТАҚУЗИЕВ — УЙҒУН, ВАҲОБ РУЗИМАТОВ, ЮСУФ СУЛТОНОВ, УЛМАС УМАРБЕКОВ, НУРИДДИН ШУКУРОВ, АЗИЗ ҚАЮМОВ, МАТЕҚУБ ҚУШЖОНОВ, СОДИР ЭРКИНОВ

Нашрга тайёрловчи

НАЗИРА ҒАНИХУЖАЕВА

Масъул муҳаррир

ВАҲОБ РУЗИМАТОВ

F $\frac{4702570200-3783}{M355(04)-88}$ 188-88

**© Ўзбекистон ССР
«Фан» нашриёти, 1988 й.**

**ISBN 5-648-00133-9 (т. 9)
ISBN 5-648-00132-0**

ИНСТИТУТДАН

Ўзбекистон халқ шоири Ғафур Ғулом ўзининг қирқ уч йиллик адабий ва илмий-ижодий фаолияти давомида маданиятимиз хазинасига бебаҳо ҳисса бўлиб қўшилган оригинал асарларини яратиш билан бирга бадий таржима соҳасида ҳам самарали қалам тебратди. У халқимизни жаҳон классик адабиёти, рус классик ва совет адабиёти, қардош халқлар адабиётлари, шунингдек, замонавий тараққийпарвар жаҳон адабиётининг энг яхши намуналари билан таништирди. Адиб адабиётнинг барча жанрларига мансуб асарларни маҳорат билан таржима қилди. Ғафур Ғулом маданиятимиз хазинасини бойитган бу таржима санъати дурдоналарини яратиш билан бирга ўз қаламкаш ҳамкасабалари қаторида ҳозирги ўзбек таржима мактабига асос солди, унинг реалистик принципларини барқарор этди, уни ривожлантириш йўлида тинмай ғайрат кўрсатди.

Ғафур Ғулом «Мукамал асарлар тўплами»нинг 9 ва 10-жилдлари шоир адабий меросининг муҳим бир қисми — унинг бадий таржимага оид асарларини ўз қамровига олади. Бу асарларнинг миқдори ниҳоятда кўп ва салмоқли, бадий сифати эса айрим ҳолларни эътиборга олганда ранг-баранг бўлгани сабабли уларнинг ҳаммасини ҳам ушбу нашр доирасида эълон қилиш лозим деб топилмади. Айни пайтда шоирнинг шахсий архивида ҳам, кутубхоналар, бошқа алоқадор муассасаларда ҳам унинг кўпгина таржималари топилмади.

Аммо шу билан биргаликда Ғафур Ғулом таржима қилган йирик проза намуналари, чунончи, тараққийпарвар Эрон адиби Мушфиқ Қозимий қаламига мансуб «Қўрқинчли Техрон» (1-китоб) романи катта ҳажмли асар бўлгани сабабли ушбу нашрга киритилмади.

Ғафур Ғуломнинг ушбу нашрда китобхонга ҳавола этилаётган ҳамда бадий таржимага алоқадор бўлган адабий мероси жанрий принцип асосида икки жилдга

ажратилди. 9-жилдига шоирнинг жаҳон ва рус адабиёти ҳамда СССР халқлари адабиётидан қилган шеърий таржималари, 10-жилдга эса аксар қисми драматургияга онд таржима асарлари киритилди.

Ғафур Ғулом совет адабиётининг асосчилари Максим Горький, Демьян Бедный ва Владимир Маяковский асарларини ўзбек тилига илк бор таржима қилганлардан биридир. Инглиз адабиётининг классиги Вильям Шекспирнинг «Отелло» ва «Қирол Лир», испан драматургиясининг классиги Лопе де Веганинг «Қўзибулоқ қишлоғи» трагедияларининг Ғафур Ғулом томонидан қилинган таржималари Ғарб адабиётидан ўзбек тилига қилинган таржималарнинг энг яхши намуналаридан ҳисобланади. Ғафур Ғулом Рудакий, Саъдий, Жомий, Фоний, Бедил асарларини таржима қилиш, Шарқ классик адабиёти намуналарини замонавий китобхонга етказишда ҳам юксак маҳорат кўрсатди. Унинг А. С. Пушкин, В. В. Маяковский каби улуғ шоирларнинг асарларини ўзбек тилига ўгиришда тутган йўли ва новаторона изланишлари ва бошқа кўплаб ишлари ўзига хос маҳорат мактаби бўлиб хизмат этиши мумкин.

Шубҳасиз, Ғафур Ғулом ўз ижодий йўлининг турли босқичида бадий таржима ишлари билан шуғуллангани ва айрим ҳолларда ўз таржималарига сайқал бериш имконига эга бўлмагани сабабли унинг қаламига мансуб таржима асарларнинг бадий савияси ҳам турличадир. Чунончи, Ғафур Ғулом архивида вақт тақозоси билан бошқа муайян сабабларга кўра хизматини ўтаб бўлган ёки тор доирадаги мутахассисларнинг тадқиқоти учун хизмат қиладиган таржималар ҳам бор.

Турли сабабларга кўра ушбу нашрдан ўрин олманган таржималар қуйидагилардир:

1. А. С. Пушкиннинг «Қизғанчиқ қаҳрамон» («Хасис рицарь») кичик шеърий трагедияси (Таржиманинг тугалланмай қолган илк қоралама қўлёзмаси).

2. М. Горькийнинг «Бўрон қуш қўшиғи» шеъри (Насрий таржима, 30-йилларнинг бошларида матбуотда эълон қилинган).

3. Д. Беднийнинг «Тупуришга ҳам вақт йўқ» сатирик поэмаси (30-йилларнинг бошларида китоб ҳолида нашр этилган).

4. В. Маяковскийнинг «Ҳайқирик» поэмаси (30-йилларнинг бошларида матбуотда эълон қилинган).

5. Татар совет ёзувчиси Шомил Усмоновнинг «По-

мирдан радио» фантастик повести (1934 йилда нашр этилган).

6. Тожик совет шоири Пайров Сулаймонийнинг япон милитаристларига қарши ёзилган публицистик манзумаси. (Қўлёзма, нашр этилмаган).

7. Ҳинд тараққийпарвар шоири Эс-Ҳабиб Вафонинг мустамлакачилар сиёсатига қарши ёзилган публицистик поэмаси. (Қўлёзма, нашр этилмаган).

8. М. М. Қозимий «Қўрқинчли Техрон» дилогиясининг I-китоби ва II китобдан «Бадавлат хонадоннинг қизи» боби (1940 ва 1936 йилларда нашр этилган).

9. Немис антифашист ёзувчиси Фридрих Вольфнинг «Профессор Мамлок» драмаси (Ремаркаларсиз ошиғич муддатда таржима қилиниб, 1941 йил сентябрь ойининг охирларида Ҳамза номидаги Ленин ордени Ўзбек Давлат академик театри сахнасида қўйилган).

10. Рус совет шоираси Маргарита Алигернинг «Ҳақиқат эртаги» драмаси (Таржима чала: унда асл нусхадаги шеърий текстлар йўқ. Ундан ташқари, асардаги баъзи фикрлар бугунги кунда актуаллигини йўқотган).

11. Француз классик адиби Карон де Бомаршеннинг «Фигаронинг уйланиши» комедияси (Ғафур Ғуломнинг қўлёзма устида ишни давом эттириш нияти бўлган).

Булардан ташқари, адибнинг шахсий архивида турли авторларга мансуб бўлган асарлар таржималарининг кичик-кичик қораламалари сақланган.

Ғафур Ғуломнинг топилмаган таржималари:

1. Д. Беднийнинг «Катта кўча» шеъри (30-йилларнинг бошларида ўқиш китобларида босилган).

2. Рус совет болалар ёзувчиси Лев Қассилнинг «Муз устида музхона» ҳикояси (30-йилларнинг ўрталарида матбуотда эълон қилинган).

3. А. С. Пушкиннинг «Маликаи бежон ва етти паҳлавон» эртаги (1942 йилда «Ватан адабиёти» хрестоматиясида босилган).

4. Озарбайжон совет адиби Муҳаммад Сайид Урдубодийнинг «Беш сўмлик келин» комедияси (1941 йилда Муқимий номидаги Ўзбек музыкали драма ва комедия театрида қўйилган).

5. Рус совет шоирлари Александр Кочетков ва К. Липскеровнинг «Надежда Дурова» шеърий драмсининг композицияси (1942 йилнинг бошларида Ўзбекистон радиосидан эшиттирилган).

6. Рус совет драматурглари А. Ржешевский ва М. Кацнинг «Олеко Дундич» пьесаси (Асар 1942 йили Ҳамза номидаги театрда саҳнага қўйилган).

7. В. Витковичнинг «Насриддиннинг кечмишлари» комедияси (Рус совет адиби Леонид Соловьевнинг Насриддин Афанди ҳақидаги трилогияси асосида ёзилган бу пьесани Ғафур Ғулом оригинал қўшиқ текстлари билан тўлдириб, ўзбекчаштирган. Асар 40-йилларнинг ўрталарида Янгийўлдаги область музыкали драма ва комедия театрида (кейинчалик Тошсовет номидаги театр) саҳнага қўйилган).

8. Рус совет шоири Михаил Светловнинг «Бранденбург қопқаси» пьесаси (1946 йили Ҳамза номидаги театрида саҳнага қўйилган).

ПОЭЗИЯ

Рудакий

ҚАРИЛИКДАН ШИКОЯТ

Тишим бари тўкилиб кетди, дурри ғалтон эди,
Уларни тиш дема, балки чароғи тобон эди.

Оқиш кумуш эдию худди дурри маржон эди,
Булоқнинг қатраси ёинки тонгда Чўлпон эди.

Биронта қолмади, куртакланиб тўкилди бари,
Бу қайси наҳс эди, наҳс бўлганида Қайвон эди.

Менингча, наҳсдану ё узоқ умрдан эмас,
10 Не бўлди? Мен айта қўйсам, қазойи осмон эди.

Кўзингнинг соққасидек айланиб турувчи жаҳон
Ҳамиша айланади, ҳамма вақт гардон эди.

Қачонки дорню дармони оғриқ ўрнидадир,
Кезида оғриғи ҳам дори бирла дармон эди.

Кўз очгунча тўзитар у қай ерда янги эса,
Дам ўтмайин тузатар у қайдаки вайрон эди.

Талайча боғнинг ўрнини чўл этиб қўйди
Ва қанча боғлар ўрни бурун биёбон эди.

Сен, эй юзи тўлин ойдек гўзал, не билгайсан?
20 Беш-олти кун нари ҳолим нечоғли шодон эди?

Кўпинча сен гажагинг бирла менга мақтанасан,
Гажак-гажак қаро сочим мисоли чавгон эди.

Юзим текислиги атлас каби замон ўтди,
Менинг сочим у замонда қарою қатрон эди.

Чунончи шунча гўзаллик азиз меҳмон экан,
Қайтмагай яна. Беш-олти кунга меҳмон эди.

Икки кўзимга талай нозанин эди ҳайрон,
Менинг кўзим ҳам уларнинг юзига ҳайрон эди.

Утибдир энди замонлар, қайғусиз эдим хуррам,
30 Қаю шаҳаргаки борсам, бир ўзга жонон эди.

Талайча татти канизак менинг дилим овлаб,
Тонг отгунча яширин уйда яхши меҳмон эди.

Нечукки, кундузи кўрмак, қовушмоқ имконсиз,
Сезар эса эгаси, иккимизга зиндон эди.

Аниқ чирою гўзал чеҳраларни кўрмаклик
Фалончиларга қийин бўлса, менга осон эди.

Дилим хазиnasi сўз гавҳари-ла лиммо-лим,
Қаёнга хатки ёзибман, шеър муҳри — унвон эди.

Ҳамиша шод эдиму қайғу-ғамни билмас эдим,
40 Дилим қувончу ўйин-кулгиларга майдон эди.

Кўзим узилмас эди ўйноқи ўрим сочдан,
Ёқимли сўз била тўлган қулоқларим кон эди.

Хотин, бола, тағи рўзғор — бу хилда ташвиш кам,
Тўним ёқасида кир йўқ, қилғуликлар осон эди.

Кўриб турибсан ўзинг Рудакийни, ой юзлим,
Кўролмадинг уни, аттанги, у бой инсон эди.

Агарда кўрсанг эди ул чаманга борганини,
Бошида мингтача булбул, ҳазор дoston эди.

Йигитлар ичра йигитлар унга бўлиб улфат,
50 Амирлар узра йигит оғаликда полвон эди.

Бутун шеърлари манзуру тингламиш олам,
Бутун шеърлари ўз-ўзлигича девон эди.

Унинг шеърларини тинглаган жаҳон ўтди,
Кечиб замонаки, ул шоири Хуросон эди.

Тўйин-тўкин бу улуғлик сабабларин сўрасанг,
Бу неъмату бу улуғ манбаи оли Сомон эди.

Замона айнади, мен ҳам тамоман ўзгардим,
Асомни қўлга бер энди, у бошқа даврон эди.

Шота Руставели

АРАБ ПОДШОҲИ РОСТЕВАН ТУҒРИСИДА ЭРТАК

(«Йўлбарс терисидаги паҳлавон» достонидан)

Амри ҳақ-ла арабларнинг шоҳи эди Ростеван,
Қарам эди унга сонсиз қўшин билан паҳлавон.
Улуғ, жўмард, шод, меҳрибон, оқил, ҳақпараст эди,
Режа билган, сўзчан, жанггу хислатга пайваст эди.

- 10 Шоҳнинг ёлғиз бисотида бор эди битта қизи,
Гўзалликда дунё шамъи, қуёшдай равшан юзи.
Ким термилса йўқотарди юрак, эси ҳушини,
Мақтамоққа минг-минг тил оз, ақл қосирдир чини.

Билмаганлар билиб қўйсин, унинг исми — Тинатин,
Ўсиб-унгач сўндирарди, ҳаттоки қуёш нурин.
Шоҳ чақирди вазирларни, ўтирар мағрур, сипо,
Вузаролар йиғилдилар, ўтирдилар жо-бажо.

Шоҳ меҳрибон сўз бошлади: «Сизда бор бир
маслаҳат.

- 20 Гул сўлиса ва қуриса чамандан кетар албат
Ва бу бўстон аро келур навниҳол гўзал гуллар,
Қуёш балқир, равшанланур ойдинсиз қаро тунлар.

Умрим ўтди, қариликдир хасталикнинг оғири,
Бу кун — эрта ўлажакман, ўлим ҳақдир охири.
Зулматларга чўкиб кетган у дунёда нима бор?
Қуёш юзли маликамни биз қиламиз ҳукмдор».

Айтдилар: «Бу кексаликнинг шикоятти керакмас,
Сўлиб кетса гулнинг ўзи, шунисидир бизга бас.
Жилваланур нозик ҳиди ва хушманзар бўёғи,
Минг юлдуздан ёруғроқдир эски ойнинг ўроғи.

- 30 Шундай дема, гул сўлмаган, ёмон пандинг ҳам
бутун —
Бошқаларнинг энг донишманд ўгитидан кўп устун.
Сенинг дилинг не хоҳласа биз учун амри вожиб,
Салтанатнинг шавкатига у кунпарча муносиб.

Маликамиз аёл, аммо — у тангрининг махлуқи,
Салтанатга у донадир, бу фикримиз ҳақиқий.
Амаллари ва йўриғи қуёшдай жилваланар,
Шернинг эркак ё урғочи болалари баробар».

Сардор эди Автандил ҳам, сипоҳсолор фарзанди,
40 Сарв қомат, хуш бичимли, ой ва куннинг монанди.
Мўйлаби сабз қилмаганди, софди биллур сингари
Уни лекин сеҳр қилган Тинатин киприклари.

Сирли ишққа унинг мафтун сийнагоҳи тўларди,
Ҳижронида атиргулнинг ғунча лаби сўларди.
Учрашаркан ўт оларди оловланган яраси,
Ишқ ошиқни забун қилар, йўқдир унинг чораси.

Шаҳзода қиз шоҳ амри-ла тахтга бўлгач муяссар,
Автандилни шодлик босди, сўлди дилда аламлар.
Деди: «Ортиқ сайр этарман мен у биллур сиймони,
50 Балки шунда кашф этилур сўлишимнинг дармони».

Араб элин қоплаб кетди ҳукмдорнинг фармони:
«Тинатинни, дилпорамни қилдим элнинг султони.
Шуълапарвоз қуёш каби олам ундан ялтирар,
Келиб кўрсин жонгўшамни шуарою маддоҳлар».

Минглаб араб қабиласи йиғилдилар атрофдан,
Сипоҳсолор Автандилнинг чеҳраси шоду хандон.
Вазир:— Сократ подшоҳга яқинларнинг яқини,
Тахт тузагач айтар: «Қандай қимматбаходир чини!»

Тинатиннинг қўлин тутиб, ота чиқди нуроний,
60 Утирғизиб, ўз қўли-ла кийдирди заррин тожин.
Қиз қўлига салтанатнинг асосини тутқазди,
Қизнинг ақли, ғўзаллиги порлашда чексиз эди.

Шоҳ ҳам қўшин орқароққа чекилиб қилди таъзим,
Янги шоҳни муборакбод қиларди бунда ҳар ким.
Севинч куйин тинмай чалар сурнай, карнай, ноғора,
Бироқ қора сочи тўзғиб, қиз йиғлайди бечора.

Қиз ўйлайди: «Бу тахт учун мен эмасман муносиб!»
Кетмиш эди шунинг учун гул юзини ёш босиб.
«Ота ўрин — фарзандники,— деб шоҳ берар
ўгини.—

70 Бу одатни тарк айласам, бўлай оловга ўтин».

Ота айтар: «Бас, йиғлама, қизим, тингла сўзимни,
Бу кун араб подшоҳи қилиб кўтардик сени.
Бундан кейин Арабистон ҳукмрони сен ўзинг,
Ишга пухта, ақлли бўл, бўлма золимларга тенг.

Қуёш нури гулга ҳам бир, балчиққа ҳам — бил,
бу панд;
Буюкни ҳам, кичикни ҳам лутфинг қилсин
бахраманд.

80 Саховатиңг бошбоқсизни қилур банда амрингга,
Бир оққан сув қайта бошдан қуйилажак денгизга.

Подшоҳлар саховати — жаннат дарахтидай шаън,
Сахий бўлсанг — ҳатто шаккок ёвни ҳам қул
қиласан.

Емак-ичмак қандай яхши, бисот сақлаш бефойда,
Қанча берсанг бу сеники, сақласанг қолур қайда?»

Қиз отасин ўғитларин қулоққа илиб олди,
Зерикмасдан хўб тинглади ва чуқур ўйга толди.
Шоҳ ичарди, қувонарди, қиларди кулги-ўйин,

90 Қуёшдан ҳам порлоқ юз-ла ўтирарди Тинатин.

Қиз чақирди мураббийси, содиқ хазинадорни:
«Муҳрим ушат, менга келтир шоҳона зар-зеварни.
Шоҳ қизиман, бунча қиммат бисотлар менга лойиқ».
Улашдилар хайри эҳсон санақсиз, ҳаддан ошиқ.

Уша куни улашилди қизнинг қўр-қут, бисоти,
Инъомидан ошиб кетди катта-кичик давлати.
Қиз буюрди: «Мен отамнинг пандини қилдим бажо,
Хазинамни ҳеч бир киши яширолмайдди асло.

100 Йиғиштиринг қайда бўлса менинг давлатларимни,
Ҳой, сен сайис, ҳайдаб келтир подалар, отларимни».
Келтирдилар, қиз қўли-ла буларни ҳам улашди,
Босқинчилар ўлжасидан хазиналар тўплашди.

Гўё ҳарбий ғаниматки, турклардан талангандир,
Ҳайдаб кетар бедов отни — айғир, семиз, зўр,
чопқир.

Қиз шамолдай совуради: олтин, кумуш, хазина,
Эру хотин ҳамма молдор, қилмади ҳеч ким гина.

Биринчи кун шундай ўтди — зиёфат, ҳамма хурсанд.

- Қўшинлар ҳам еган, ичган, жамият шодликка банд.
110 Бироқ шоҳнинг юзи ғамли, боши қуйи — ғуссадор,
Шивирлашар, ҳамма ҳайрон: «Нега бундай,
не гап бор?»

Тўрда дангал ўтиради кун юзли мард Автандил,
Ҳамма севган сипоҳсолор, қомати арслону фил.
У билан бир қатордадир бош вазир — оқил Сократ;
Ҳар иккови сўйлашади: «Шоҳ не учун бетоқат?»

- Айтдиларким: «Шоҳ қандайдир хаёлотга бўлди
банд,
Бу мажлисда уни ғамга солгудай иш йўқ харчанд.
120 Қўй, ўзидан бир сўрайлик, сабаб не бу ғуссага,
Ҳазиллашиб кўрайлик-чи, бизга бу уят нега?»

Автандил ҳам Сократ икков тўлдириб косага май,
Дадил-дадил қўзғалдилар шоҳга томон тортинмай.
Икковлари таъзим билан ўтирдилар тиззага,
Сократ шоҳга хитоб билан бошлади ширин сўз-ла:

«Шаҳаншоҳим, нега чўкди юзингга бу қайғу-ғам?
Тўғри, кетди қимматбаҳо хазиналар бекўст-кам.
Қизинг шунча саховат-ла эҳсон қилди барисин,
Ўз-ўзингга қайғу ортиб, уни шоҳ кўтарган — сен».

- 130 Шоҳ қунт билан тинглаб бўлгач, қилди бир
заҳарханда:
«Қандай қилиб ботинолди бу менга қарам банда?»
«Ишинг соз!— деди подшоҳ уни қилиб умидвор —
Қимки мени хасисликда айбларкан — у беор!»

Деди: «Вазир! Мени ғамга солган бошқа бир хаёл;
Ешлик ўтди, мана бўлдим оқ соқолли кекса чол.
Бизнинг бутун ўлкамизда топилмас шундай одам,
Токи бутун ҳарбий билим — илмимни унга берсам.

- Еппа-ёлғиз қиз ўстирдим, тангри бермади ўғул,
140 Бу бевафо дунёмизда биргина армоним шул.
У мен билан тенглашарди ўқ отиш, тўп ўйнашда,
Қўринади бир озгина бу хислат Автандилда».

Шоҳ сўзини тинглаб турган мағрур, сипо паҳлавон,
Боши тубан, инжу тишин порлатиб кулди шу он.
Шоҳ сўради: «Нима учун бу ўринсиз табассум,
Ёки сени кулдиргудек қандай уят иш қилдим?»

Яна деди: «Хўш, сабаби бу бемаъно кулгининг,
Ёки менга бир ўринсиз кулгили ҳолми кўрдинг?»
Ботир айтди: «Бу кулгининг сабабини айтаман,
150 Бироқ сен ҳам, гуноҳимни кечиб, бер менга омон!»

Шоҳ айтдики: «Кечираман сўзинг аччиқ бўлса ҳам».
Қуёшдан зўр кун — Тинатин номига ичди қасам.
Автандил ҳам сўз бошлади: «Мен қўрқмай қилай
баён:
Сўздан кўра иш яхшироқ, ҳунарим — тортиш камон.

Мен — Автандил, чин айтаман, қуйиб қўйган бир
мерган,
Ҳарбийлардан шоҳид қўйиб, икков олишсак экан.
160 Сен ўзингга, тенгдош йўқ, деб мақтандинг шу
замонда,
Қани, икков олишайлик, мард билинур майдонда...»

Подшоҳ айтди: «Маълум бўлди, сен экансан
пахлавон,
Лекин майдон аро қолмас сенда бўлса минг
бир жон.
Майли, бизга шоҳид бўлсин энг атоқли ботирлар,
Кўражакмиз ким шаънига мадҳиялар куйланар...»

Автандил ҳам рози бўлди, ҳам тузилди шартнома,
Бир-бирова-ла ўйнадилар, ҳазил, гурунг, ҳангома.
170 Шарт шу эди: кимнинг қўлини баланд қилса ушбу
жанг,
Енгилгани тожсиз юрсин уч кунгача бош яланг.

Шоҳ буюрди: «Ун икки қул борсин мен билан бирга,
Булар камон, ўқ беришда кўмак этурлар менга.
Сен-ла бирга бора қолсин мақтаганинг Шермадин,
Булар олур янглишмайин ўлжаларнинг ҳисобин».

Шоҳ буюрди овчиларга: «Бутун ерни айланинг,
Қатта-кичик подаларни, йилқиларни жам қилинг».
Қўшинлар ҳам тўда-тўда шу тарафга югурди,
180 Базми жамшид шунинг билан бир нафасда бузилди.

Тонг пайтида ботир келди, қадди мисли нилуфар,
Қизил юзи нурга тўлган, қуёш тўкар унга зар.
Бошга ўраб олган эди зар тикилган амома,
Оппоқ отга миғиб олган, совутлар унга жома.

Бўш ўқларни узган эмас қўлидаги шоҳ камон,
Сизнинг анча ўқингизни қазиб олдик тупроқдан».

Бу хабардан шоҳ севинди гўё нард ўйнагандай,
Юрагига севинч тўлди ютқизишни қурамай.
Гулни булбул севганидай Автандилни қучади,
Юрагидан кечаги ғам қайтмас бўлиб учади.

Икковлари отдан тушиб, бордилар қўланкага,
Қўшинлар ҳам ҳордиқ олар узалашиб майдонга.
Ботирларнинг ботирлари ўн икки қул шоҳ билан
230 Уйнар, куйлар, лаззатланар ирмоқлардан, қоядан.

«Ҳалигача тақдир менн қувлашдан толмади ҳеч,
Ҳар дам менинг бош устимда ўйнатар кескин

қилич!»

Аламларни аранг отиб, ярим турди бемадор.
Заъфарондай юзи сариғ, чеҳраси оқ нилуфар.

Лаби юмуқ, хиралашган кўз билан аранг боқур,
Улим кутган эди, аммо тирилиш келди оғир.

40 Автондилга қараб айтди: «Э, дардкаш ошиқ йигит
Ҳаётимни олган қизнинг қиссасин айтай, эшит.

Мену асир қуёш қизни бир кўрсам бахтлиман
Қундуз нурын қайта бошдан кўришга инонмайман.
Мактуб билан бирга келган билагузукни олдим.
Қўлга тақдим ва юбордим унга тағин бир нома,
Совға қилдим қора тундай, четдан келган амома».

Шайх Саъдий

ГУЛИСТОН

Ҳар дамда умрдан нафас ўтади,
Бир қиё боққунча йитиб кетади.
Уйқуда ўтгандай ўтди эллик йил,
Қолган беш кун умр қайғусин қилгил.

Уятдир кетмаклик ҳеч чалишмасдан,
Ноғора чалинди* юк танғилмасдан.
Сен ширин уйқуда, карвон йўлда,
Сен-чи, аро йўлда қолган пиёда.

Қим бу ерга келди, бир бино солди,
Ўзи жўнаб кетди, ўзгага қолди.
Бировлар қилса ҳам шунингдек ҳавас,
Иморат битмади, етмади нафас.

Вафосиз дунёга дил берма зинҳор,
Ҳеч кимга дўст бўлмас чархи кажрафтор.
Ўлади шубҳасиз яхши ҳам ёмон,
Бахтлидир яхши ном қолдирган инсон.

Тириксан, гўрингга гуллар экиб қол,
Кейин қўзғалмоққа қолмагай мажол.
Даврон офтобу умр худди қор,
Тириксан, мағрурлик қилмагин зинҳор,

Пулинг йўқ, бозорда нима қиласан.
Қўрқаман, саллангдан ажраб келасан.
Қимки ўз ҳосилин хом еб тугатар,
Куз кун хирмондан машоқлар терар.

* * *

Бирор бурчакда тилсиз гунгу лол ўтиргувчи одам
Тилин тиймоқни билмовчи кишидан афзалу кўркам.

* Қадимда карвон йўлга чиқишини сафарчиларга ноғора ча-
либ маълум қилинар эди (*Тарж*).

* * *

Бу кун сўзламоққа сенда имкон бор,
Ҳар қанча яхши сўз топсанг, айтиб қол.
Эртага ажалинг элчиси келгач,
Тилинг қимирлашга топмагай мажол.

* * *

Оғиз ичида тил, недур, эй оқил?
Ҳунар хазинасин калидидир — у.
Эшик ёпиқ экан, билиб бўлмагай
У ерда нима бор — мунчоқми, инжу.

* * *

Агарчи билимдонлар ҳузурида жим туриш —
Одобдир. Аммо, пайти келганида сўзлаб қол.
Икки ҳол ақлсизлик: гап келганда гапирмай,
Зарур чоғда жим турмай, бўлиб кетиш сўзамол.

* * *

Бирор киши билан қилур бўлсанг жанг,
Боплаб туширгинки, ҳоли бўлсин танг.

* * *

Дарахтлар устида яшил кўйлаги
Байрамда бахтлидир кийгандай янги.

* * *

Биҳиштдай кўкламнинг биринчи оғи,
Булбуллар сайрайди гул бутоғида.
Қизил гул баргига тушган шабнамлар
Тер каби ғазабли ёр ёноғида.

* * *

Ирмоқлар шалдироқ, жаннатдай боғлар,
Қушларнинг сайроғи мукамал, мавзун.
Уру қир лолалар билан ранго-ранг,
Мевали дарахтлар ажиб — гуногун.

* * *

Дарахтдан қўйига тушган кўланка
Ерларни гиламдай безар бус-бутун.

* * *

Ҳар нечук гул дилингни қилмас чоғ,
«Гулистон»имдан ол бирор япроғ.
Гул замони беш-олти кундир, бас,
Бу гулистон ҳамиша пок нафас.

* * *

Тангри илтифотн менга бўлса ёр,
Китобин безаса нақши «Аржанг»и*.
Умидим шулдирки, тортаман малол,
«Гулистон» ўқиган чекмас дил танги.

Хусусан, китобим тожин безатса
Муборак зот исми — Саъди ибн Занги.
Кимга кўлка солса, қилса иноят,
Душмани дўст ўлуру, гуноҳи тоат.

* * *

Замонанинг онаси сендай ўғил кўраркан,
Қувончидан тикланди кўкнинг букри қомати.
Кўпнинг эгилиги-чун бир бандани илғамак —
Жаҳонлар яратувчи тангрининг чин ҳикмати.

Кимки эзгу ном билан абадий давлат топар,
Ўлса ҳам яхшилик-ла эсга олингай оти.
Фазилат эгалари мақтасин, мақтамасин,
Гўзал қизга керакмас пардозчининг хизмати.

* * *

Дунёни хўб кўрган, сўз устаси чол,
Сўзлашдан илгари аниқлар аҳвол
Оғзингга келганин валақлай берма,
Кейинроқ сўзларсан, бундан ғам ема,

* «Аржанг» — афсоналарга кўра, Хитойнинг машҳур расмони Моний тузган китобнинг номи (*Тарж*).

Ўйлаб кўр оғзингдан чиқаркан нафас,
Токи демасинлар: «Қил гапингни бас».
Тил билан ҳайвондан ажралур инсон,
Бемаъни гапирган ҳайвондан ёмон.

* * *

Дунёда мақтанчоқ деса ҳам «ман-ман»,
Унга зарба берар атрофдан душман.
Саъдий тушкундиру кўнгли озода,
Тушкун-ла жанг этмас ҳеч ким дунёда.

* * *

Сўзлашдан илгари ўйлаб ол бир бор,
Аввал тамал босиб, сўнгра қўй девор.
Гулчилик қиламан, бўстондан узоқ,
Гўзал инсон мену Қанъондан узоқ*.

* * *

Хўроз уришаркан, жуда паҳлавон,
Бургут чангалида ғоятда нимжон.
Сичқон қаршисида мушук арслону
Арслон қаршисида мисоли сичқон.

* * *

Бу назму бу тартиб йиллар қолажак,
Биз эса заррадек тўзғиб кетамиз.
Биздан қолажаги нақшлардир, холос
Ва бу борлиқ эса йўқолур изсиз.

Эндиги яхшилар бизни эсларкан,
Эзгу сўзлар билан раҳмат кутамиз.

* * *

Бу муддат жуда ҳам хушвақт эдик, бил,
Олти юз эллигу олти — ҳижрий йил.
Ишимиз тўғри йўл кўрсатмак эди,
Худога топшириб, жўнаймиз энди.

* Қанъон — афсонавий чиройли Юсуф туғилган шаҳар исми (Тарж).

* * *

Қочишнинг иложи бўлмаса агар,
Қўл билан ханжарнинг дамидан тутар.

* * *

Ночор қолган киши зўр берар тилга,
Мағлуб бўлган мушук ташланур итга.

* * *

Шоҳларга ўз гапин ўтказган киши
Лозимдир яхши гап топиб сўзлаши.

* * *

Бу жаҳон ҳеч кимга қолмас, биродар,
Дилингни тангрига топширсанг етар.
Таянч деб билмагил бу дунё молин,
Кўпларни ўстириб, берди заволин.
Жон берар экансан, фарқи йўқ сира
Тахтда ўласанми ё тупроқ узра.

* * *

Ер остида кўмилдилар талай ном чиқарганлар
Ва уларнинг борлигидан ерда нишон қолмади.
Улакани тупроқларга топшириб кетгандан сўнг,
Тупроқ уни еб битирди, бир устухон қолмади.

Нўширвоннинг қутлуғ номи ҳалигача тирикдир,
Аммо қанча ўтиб кетиб, Нўширавон қолмади.
Эй фалончи, яхшилик қил, умрингни бил ғанимат,
То кишилар айтгунича: «Фалон-фалон қолмади».

* * *

Тур тоғи кўп тоғдан тубан аслида,
Ҳурмати юсакдир тангри наздида.
Шуни эшитдингми, бир ориқ доно
Семиз бир аблаҳга айтгандир бир кун:
«Араб тўпичоғи хипча бўлса ҳам
Бир оғил эшакдан қийматда устун».

* * *

Чурқ этиб оғзини очмаса киши,
Билинмас ундаги фазилат, нуқсон.
Бу ўрмон холи деб гумон қилмагил,
Балки ухлаб ётар шу ерда қоплон.

* * *

Жанг кунидир, орт кўрсатиб қочувчидан эмасман,
Урушаман қон тупроққа беланиб оғиз-бурун.
Сен мен билан урушаркан, жонинг-ла ўйнашасан.
Қочар бўлсанг, сендан олдин қочар қўшининг бутун.

* * *

Сен-ку мени ҳақир, озгин санадинг,
Баҳодирлик қўпол савлатда эмас.
Бу ўртада ориқ отлар иш берар,
Семиз ҳўкиз бу майдонга ярамас.

* * *

Жаҳондан ҳумо қуш йитиб кетса ҳам,
Бойқуш соясини истамас одам.

* * *

Ярим нони бўлган очиқ қўл киши,
Ярмини гадойлар есин, деб ўлар.
Бир иқлим эгаллаб тўймас подшоҳ,
Яна бир иқлимни олмоқчи бўлар.

* * *

Кўчат эндигина томир қўйган он,
Бир одам суғуриб олиши осон.
Вақт ўтиб, илдизин отганида-чи,
Қўпора олмайди бўронлар кучи.

* * *

Булоқни бўғилса бўлур бел билан,
Тўлса кечиб бўлмас ҳатто фил билан.

* * *

Қуёшнинг гардиши зулматда йитди,
Мисли Юнусни зўр наҳанг ютди*.

* * *

Яхшилардан ибрат олмас, тегри ярамас инсон,
Юм-юмалоқ гумбаз усти ёнғоқ турмагансимон.

* * *

Булутдан чин ҳаёт ёмғури ёгса,
Тол дарахт шохида мева пишмайди.
Уринма ёмонни яхши қилишга,
Бўйрабоп қамишдан шакар чиқмайди.

* * *

Ёмонга қўшилди Лутнинг хотини,
Пайғамбар хонадон тўзди, тарқалди.
Ит эса асҳоби Қаҳфга эргашиб,
Яхшилар қатори одам аталди.

* * *

Бир куни Зол деди ўғли Рустамга:
«Душманни ўйлама кучсиз ва камтар,
Бир талай сув келиб кичик булоқдан
Юкли туяни ҳам оқизиб кетар».

* * *

Одамлар нечоғли қилса тарбият,
Бўрининг боласи бўри — оқибат.

* * *

Кескир ханжар бўлмас ёмон темирдан,
Одам қилиб бўлмас ким эса нокас.
Гўзал табиатли ёмғур минг ёгсин,
Боғдан лола унар, шўрхок ердан хас.

* Юнус — афсонавий пайғамбарлардан бири, гўё у қирқ кун балиқ қорнида яшаган эмиш (Тарж).

* * *

Шўра тупроқ ердан гул униб чиқмас,
Дон сочмоқ, овора бўлмоқ демакдир.
Яхшига ёмонлик қилмак — мисоли
Ёмонга яхшилик қилмоқ демакдир.

* * *

Ақлли манглайн устида сўзсиз
Порлаб турган каби бир ёруғ юлдуз.

* * *

Душман не қилур, дўстинг агар бўлса меҳрибон?!

* * *

Ҳеч кишининг ич ҳиссига озор бериш қасдим йўқ,
Нима қилай хасадчининг ичини ўт ўртаса?
Ҳасад деган қийналишдан ўлиб қутулганинг хўб,
Машаққатдан қутқаради ўлим деган зўр нарса.

* * *

Қаро бахт кишилар бахтиёрларнинг
Ҳамиша заволин орзу қилади.
Шаппарак кундузи кўра олмайди,
Хўш, бунда қуёшнинг айби нимади?
Мингларча шаппарак кўр бўлса бўлсин,
Қуёш порлай берсин кўкда абадий.

* * *

Додимга етсинлар, десанг, қийин кун,
Саломат кунларинг жувонмардлик қил.
Қочар сийламасанг ҳалқали қулинг,
Лутф қилар бўлсак, ёт ҳам бўлар қул.

* * *

Қўшинни ҳурматлаб боқғил ҳар замон,
Қўшинга суянар ҳар қандай султон.

* * *

Жавр ила тик туриб қололмас султон,
Бўла олмагандай бўридан чўпон.

Қайси бир подшо зулм этса пеша,
Ўз мулки тагига уради теша.

* * *

Ўз халқига жавру зулм раво кўрган подшоҳнинг
Ўз дўстлари ёв бўлур қийини дам келган куни.
Фуқарога шафқат қилсанг, душмандан омондасан,
Адолатли шаҳаншоҳнинг халқи — бу ўз қўшини.

* * *

Эй тўқ киши, сенинг учун арпа нони ёқимсиз,
Сенга хунук кўринганлар менга моҳи талъатдир.
Жаннатдаги ҳурлар учун аъроф бўлса жаҳаннам,
Дўзахдаги кишиларга аъроф худди жаннатдир.
Фарқи шуки, биттасининг қучоғида гўзал ёр,
Биттасининг икки кўзи ёр йўлида интизор.

* * *

Сендан қўрққанлардан қўрққил, эй доно,
Агар юзтасини жангда енгсанг ҳам.
Мушукни кўргил-а, енгилиб қолса,
Йўлбарснинг кўзига чанг солур шул дам.
Илон нечун чўпон товонин чақар?
Бошим янчилмасин, дебон чекар ғам.

* * *

Бир умидда бутун азиз умр ҳам ўтиб кетди,
Дилимдаги орзулар эшикдан киргайму, деб,
Умид қилган нарсаларим қўлга кирди, не фойда,
Умидим йўқ, ўтган умрим ҳеч қайтиб келгайму, деб.

* * *

Ажал чалди жўнамак ноғорасин,
Эй кўзларим, бошга айтинг, хайр энди,
Эй қўлларим, оёқларим, қоматим,
Киприкларим, қошга айтинг, хайр энди.

* * *

Менга ёвуз душманим қилди ҳужум,
Сиз ахир йўлдошга айтинг, хайр энди.

Умримни нодонлик ила тугатдим,
Мен борган бу йўлдан қайтинг, хайр энди.

* * *

Бой ҳам, камбағал ҳам худога қулдир
Ва лекин бойлари яна йўқсулдир.

* * *

Зўрману кучлиман, қувватим бор, деб
Кучсизнинг панжасин синдирмак хато.
Биров йиқилганда суямаганнинг
Қўлтигин тутмаслар йиқилса ҳатто.

Ёмон уруғ сочиб яхши дон кутиш,
Бўлмағур хаёлдир, ботилдир бежо.
Халқнинг арзи додин тингламас бўлсанг,
Ҳақ ҳисоб кунлари келар мутлақо.

Бир-бирин мучаси бор барча киши
Битта гавҳардандир яратилиши.
Бирорта мучада жиндак оғриқ бор,
Бошқа аъзоларда қолмагай қарор.

Ўзгалар ҳақида чекмагувчи ғам,
Нечук саналади қатори одам?

* * *

Ҳой зўравон, қачонгача берасан элга озор,
Токайгача қизгин қолар деб ўйлайсан бу бозор?
Жаҳондорлик бир умрга сенинг учун қўл бермас,
Халққа озор берганингдан ўлганинг яхшидир, бас.

* * *

Бир золимнинг кунўртада ухлаб ётганин кўрдим,
Бу фитнанинг уйғоғидан — уйқуси яхши, дедим.
Бировнингким бедорликдан ухлагани хўб бўлса,
Шу ярамас тирикликдан ўлганин маъқул билдим.

* * *

Бизнинг учун бу дунёда бундан афзал дам йўқдир,
Яхши, ёмон ўйламакка ўзгалардан ғам йўқдир.

* * *

Бу оламда иқболим бор, дебон эй чирангувчи,
Сенинг қайғунг бўлса бўлмас, хўш, бизнинг
қайғумиз-чи?

* * *

Қўли очиқ кишиларнинг кафтида мол-ку турмас,
Севган дилда чидам турмас ва ғалвирда сув турмас.

* * *

Фойдалана олмасанг қулай фурсатдан,
Қўз тутма подшоҳ берар неъматдан.
Ҳар битта гапнинг ҳам вақти етади,
Беҳуда гапирсанг қадринг кетади.

* * *

Аҳмоқ киши кундуз куни кофурий шам ёндирса,
Тез орада ёғ тополмас оқшом қора чироққа.

* * *

Очкўз кишиларга эшигинг очма,
Очдингни, ҳайдама, қаҳрингни сочма.
Ҳеч киши кўрмади ҳижозлик ташна
Шўр дарё лабида кезиб юрганин.
Қаерда тотли сув бир булоқ бўлса,
Кўрамиз қуш, одам маскан қурганин.

* * *

Агар жангчилардан пул-мол аялса,
Жангчи қилич тутмас, бу турган нарса.

* * *

Жангчига зар берсанг, бошин тикади,
Пулсиз боши оққан ёққа кетади.
Қорни тўқ аскарлар урушар чандон,
Қорни оч қолса-чи, тўзғир ҳар томон.

* * *

Қаноат бурчида тинч олган киши,
Иту ғийбатчининг синдирар тишин.

Қаламин синдириб, қоғозин йиртиб,
Бекорга чиқарар игвогар ишин.

* * *

Шунинг-чун ҳам хумо қуши қушлар ичра шарафдор,
Устухонлар чайнайди-ю, жонлига бермас озор.

* * *

Гарчи юз йил ўтпараст ўтга хизмат этади,
Ўзи ёққан оловга тушса куйиб кетади.

* * *

Сен ўз қадр қимматингга, виқорингга ҳурмат эт,
Ҳазил, мазах ишларни надимларга ташлаб кет.

* * *

Бир киши оч ухлайди, ҳеч ким билан иши йўқ,
Жони чиқар маҳалда йиғлайдиган киши йўқ.

* * *

Манов беҳамният кишига қара,
Унга қандай қилиб бахт кулиб боқсин?
Ўзининг тинчлигин кўзлайди, холос,
Майли, бола-чақа қийналиб қолсин.

* * *

Ҳеч ким дарвишларнинг эшигин қоқмас,
«Еринг ва боғингга тўла,— деб,— ўлпон».
Ё шу ғам, ташвишга рози бўлгилу
Ё жигар-бағрингни итга қил талон.

* * *

Худонинг ризоси тўғрилиқ иши,
Адашмас туз йўлдан кетгувчи киши.

* * *

Амалда вақтингда қалтис иш қилма,
Бўшасанг, душманинг айбинг тополмас.

Узинг тоза бўлгач, кимдан қўрқасан,
Ифлос кийим битиб мижиғланар, бас.

* * *

Дарёнинг ичида фойдалар-ку кўп,
Тинчликни истасанг қирғоқ ўзи хўб.

* * *

Қўлинг очиқ, дастурхонинг мўл кун
Дўсту ёринг манман деганлар эмас.
Дўст ўшаки қийин кунга тушганда,
Қўлтиғингдан даст кўтариб қўйган кас.

* * *

Ишинг чаппа кетганида дилинг оғриб, чекма гам,
Чунки зулмат ичидадир оби ҳаёт суви ҳам.

* * *

Ёмон кунга қолганингда тутма дилингни ҳазин,
Худо берар марҳамат кўп, лекин кўздан яширин.

* * *

Замонага ўпка қилма, юзингни тириштира,
Чидам аччиқ келади-ю, меваси фоят ширин.

* * *

Кўрмадингни бирор киши улуғ мартаба топса,
Хушомадга келадилар таъзим билан қошига.
Тойилсаю иши чаппа кетар бўлса, қарайсиз,
Ҳеч тап тортмай оёқ қўйиб чиқадилар бошига.

* * *

Дарёдан дур йиғасан сиққанича кучоққа,
Ё тўлқинлар ўлаксангни улоқтирар қирғоққа.

* * *

Одамларнинг насиҳатин қулоғингга олмадинг,

Билмадингки, оёғингга кишан солинур — қийноқ.
Оғу тўла найзасига тоқатинг етмас экан,
Нега чаён уясига тиқиб кўрасан бармоқ?

* * *

Амиру вазиру подшоҳларнинг
Ёнига бесабаб бормаслик керак.

* * *

Ит билан эшикчи ғарибни тутар,
Бириси ёқадан, бири этак.

* * *

Мени қўя бергил, мен камтар банда,
Ўлтирай, бандалар сафи тубанда.

* * *

Бошимиз, кўзимиз устига ўлтир,
Ҳар қанча ноз қилсанг, малоли йўқдир.

* * *

Аввал саховатли бўлган хўжамиз,
Не гуноҳ ўтдики, камситиб боқар.
Худого ярашар улуғворликким,
Гуноҳкор бандасин нон бериб боқар.

* * *

Қаъба қадимлардан ҳожат қибласи,
Ўтироқ-йироқлардан халқ келар қатор.
Сен чидам кўрсатиб бизни қабул эт,
Мевасиз дарахтга ким ҳам тош отар?

* * *

Кутуда турганда бурқимаиди уд,
Сен олов устига уни ташлагил.
Улуғлик ниятинг бўлса, сахий бўл,
Уруғ сочилмаса, унмаиди ҳосил.

* * *

Ҳамма омборингни халққа улашсанг,
Ҳар бир оилага бир гуруч тегар.
Ҳаммага гуручча кумуш ўлпон сол —
Ҳазинанг кундан-кун бой бўлиб кетар.

* * *

Қирқ хазина давлати бор Қорун ўлиб йўқолди,
Нўширавоннинг яхши номи дунёда қолди.

* * *

Фуқаронинг боғчасидан султон узса бир олма,
Навкарлари қўпоради дарахтларнинг илдизин.
Зўрлик билан бешта тухум ола қолса подшоҳ,
Аскарлари сихга тортур товуқлардан беш юзин.

* * *

Ўтда исирикдан ҳам зўрроқдир бутун
Шўрликлар қалбидан ўрлаган тутун.

* * *

Эшак бечора гарчанд бетамиздир,
Оғир юклар кўтарган-чун азиздир.
Эшаклар, ҳўкизлар юк кўтаради,
Дилозор шахслардан баланд туради.

* * *

Султоннинг ризосин топа олмайсан,
Токи фуқаронинг кўнглин топмасанг.
Худо бандасига яхшилик қилғил,
Худо гуноҳимни кечирсин, десанг.

* * *

Ҳар кимнинг мансаби, қуввати бордир,
Халқ молини емакка қудрати бордир.
Қаттакон сўнгаклар халқумдан ўтар,
Лекин пастга тушиб қоринни йиртар.
Халққа зулм этса ҳар бир ситамкор,
Унга қарғиш — лаънат қолур пойдор.

* * *

Ярамас кишини кўргач бахтиёр,
Оқиллар таслимни қилур ихтиёр.
Бармоқда бўлмаса йиртар тирноғинг,
Маъқулдир олишмай жимиб турмоғин:
Ҳар ким пўлат тигга панжа солади,
Қўли яраланиб, мажруҳ қолади.
Замона кўлини боғлагунча тур,
Кейин дўстлар билан бошига тушур.

* * *

Кимга ҳам қилардим дастингдан фарёд,
Ўзингга келибман, ўзгинангдан дод.

* * *

Ҳали ҳам эсимдан бир байт чиқмайди,
Бир фолбин айтганди Нил қирғоғида:
«Оёғинг остида қумурсқа ҳоли
Ўзинг босилгандай фил оёғида».

* * *

Бошимга нима келса, сенга ёқибдир бажо,
Банданинг даъвоси йўқ, хўжанинг ҳукми раво.

* * *

Тош отар киши-ла ўйнашган ўзинг,
Нодонлик қилдингу бошинг ёрилди.
Душманинг томонга ўқ отаман деб,
Ўзинг нишон бўлиб қолмагил энди.

* * *

Агар тотув бўлиб яшай десанг ёв билан,
Орқангдан сўкса сўкар, кўрганда сен айт таҳсин.
Биласан-ку, сўз деган оғзингдан чиқади-да,
Алчиқ сўз истамасанг, ёв оғзини қил ширин.

* * *

Бир киши умр бўйи сенга карам этибди,
Бир галги гуноҳини сен кечирсанг иетибди?

* * *

Оқил киши алам ўтса ўз халқидан ўпкаламас,
На азиат, на роҳатга халойиқ сабаб эмас.
Бирни бирга дўсту душман қилмак худонинг иши
Ва худонинг измидадир ҳамма дилнинг ёзмиши.
Агарчи ўқ отилганда камондан отилади,
Бирор ўқчи отганини ақллилар билади.

* * *

Нима бало, илонмисан, кўрганнингни чақасан,
Бойқушмисан, қайси ерга қўнсанг, уни йиқасан?

* * *

Сен-ку, зўрлигингни бизга қиласан,
Шундай қилолмайсан қодир худога
Ерда-ку зулмингни элга қиласан,
Уларнинг дуоси ўрлар самога.

* * *

Дилни яралама, оҳидан чўчи,
Бу яра бирор кун сиртга тепади.
Бирорта кўнгилга бермагил озор,
Жаҳонни ўрташга бир оҳ етади.

* * *

Узун-узун йиллар, узоқ умрлар
Халқлар бошимиздан босиб ўтади.
Қўллардан қўлларга ўтган шунча мулк
Биздан навбатдаги қўлга ўтади.

* * *

Ёки вафо ўзи йўқдир оламда,
Ё киши қўлламас уни бу замон.
Ўзимдан ўқ отиш ўрганган зот йўқ,
Бу кун кўкрагимни қилмаса нишон.

* * *

Гарчи неъмат билан давлат уники,
Лекин дарвишларга шоҳдир посбон.

Қўйлар чўпон¹ учун хизмат қилмайди,
Балки қўйлар учун керакдир чўпон

* * *

Биттани тўқу тинч кўрасан бу кун,
Биттаси уриниб бўлмиш дил яра.
Неча кун сабр этиб, ўзга мағрурнинг
Миясин тупроқлар еганин қара.

* * *

Тақдирнинг зўр ҳукми ижро бўларкан,
Шоҳу гадолигин фарқи йўқ зарра.
Бирорта қабри очиб қарасанг,
Бой, фақир сўнгагин билмайсан сира

* * *

Ҳозир-ку қўлнингда неъмат, давлат бор,
Қўлдан қўлга кўчар, бергил эътибор.

* * *

Қўлнинг шамолидек ўтажак даврон,
Ўтар аччиқ-чучук, яхшию ёмон.
Золим бизга, ситам қилдим, деб ўйлар.
Чидадик, гуноҳи ўзида ҳамон.

* * *

Султоннинг раъйига қарши сўз айтмак,
Ўз юрак қонингга қўл ювмак демак.
Қундузни подшо кеча деб билса,
«Ҳай-ҳай, ана Ҳулкар» демаклик керак.

* * *

Мусофир олдинга келтирса айрон —
Асли бир чўмич сув, бир қошиқча сут.
Дунёни кўп кезган кўп ёлғон сўзлар,
Биздан бирор ваҳма эшитсанг, унут.

* * *

Бировни ранжитма қўлингдан келса,

Чунки йўл устида тикан-нишлар кўп.
Дарвини кишиларнинг ҳожатин чиқар,
Ҳали ўз олдингда қилар ишлар кўп.

* * *

Дўстларнинг кўнглини қўлга олай, деб
Ота мерос боғни сотилса яхши.
Яхшилар қозонин қайнатиш учун
Бисоту буюмлар ёқилса яхши.
Ёмон ниятга ҳам сен яхшилик қил —
Ит оғзин нон билан тийилса яхши.

* * *

Қўлда элаб хамир қилмак сўнмаган оҳак тошни
Осон ишдир амирларга эгишдан азиз бошни.

* * *

Қимматли умримиз кўп исроф бўлди,
Ёзу қиш нима еб, не кияман, деб.
Сен қорин қурғур ҳам битта нонга кўп,
Икки букилишни бизга кўрма эп.

* * *

Душманам ўлди, деб оқил севинмас,
Бизга ҳам яшамак абадий эмас.

* * *

Бирор иш менсиз ҳам битажак экан,
Нега шу тўғрида мен валақлайман?
Кўрдимки, битта кўр чуқур лабнда,
Ҳайҳайлаб қўймасам бу гуноҳ манда.

* * *

Агар билим тўқ яшашга важ бўлса,
Ажабмасдир нодонлар очдан ўлса.
Лекин нодон шунча келим олади,
Кўп донолар бундан ҳайрон қолади.

Бахтли ва давлатли бўлмас билимдон,
Бунинг барчасига сабаб осмон.

Жаҳонда учрайди такрор ва такрор
Аҳмоқлар ҳурматда, ақллилар хор.
Кимёгар қийналиб ўлиб кетади.
Аблаҳга хазина насиб этади.

* * *

Ақллилар улуғламас шундайлар зотин,
Улуғларнинг ёмонлик-ла ёдласа отин.
Тахту бахт, фармонлар, тақиқ ва зўрлик
Барчаси бекорчи: ўтиб кетади.
Сийласанг ўтганлар азиз номини,
Сенинг номингга ҳам ҳурмат этади.

* * *

Рухоний либосда кимники кўрсанг,
Яхши одам экан, дебон билавер.
Кишининг ич сирин билишинг қийин,
Уй ичин текширмас муҳтасиб ҳеч бир.

* * *

Кечирим сўрайман гуноҳларимга,
Чунки тоатингни қилолмаганман.
Гуноҳкор гуноҳдан тавба қилгандай,
Ориф узр истайди ибодатидан.

* * *

Эшитдимки, тангри ёзган тўғри йўлдан кетганлар
Душманнинг ҳам дил уйини сиқмас экан ҳеч қачон.
Сенга қачон шу ўктамлик муяссар бўлса экан,
Дўстинг билан келишмайсан, уришасан ҳар замон.

* * *

Юзма-юз келганда қўй каби ёввош —
Орқадан бўридай одамхўр, бебош.

* * *

Кимки бировлар айбни келиб айтади сенга,
Сенинг айбларингни ҳам айтади бировларга.

* * *

Агарчи отдамас, мен пиёдаман,
Айил, тўқимларни элтиб бораман.

* * *

Киши танилмайди кийган жомада,
Ёзганга маълумдир, не бор номада.

* * *

Эски кийимда ҳам орифдир аён,
Чунки унинг юзи доим халқ томон.
Гап кийим-бошдамас, иш бўлсин кўркем,
Тож кийиб, елканга байроқ қўйсанг ҳам.
Ёлғиз кийим эмас, дунё ва шаҳват —
Барчасин тарк этган орифдир фақат.
Мард олсин қуролни, кўрсатсин кучин,
Хунаса қўрқоққа қурол не учун?

* * *

Қара, шу эски тўнда кетиб боргувчи дарвиш
Қаъбанинг ёпугини эшакка тўқим қилмиш.

* * *

Элатдан биттаси аҳмоқлик қилса,
Қишлоқнинг обрўсин кулдай тўзгитар.
Ушбу мақолни ҳам эшитгандирсан:
«Ярамас бир бузоқ пода булғатар».

* * *

Дилни оғритарлик бир қўпол киши,
Билимдон даврада ножўя иши,
Қаттакон қудуқда лиммо-лим гулоб,
Битта ўлакка ит қилгандай хароб.

* * *

Қаъбага етмайсан, деб қўрқаман, эй аъробий,
Сен кетаётган бу йўл Туркистонга борадм.

* * *

Бор хунарни кўз-кўз қилиб, қўлларида ардоқлаб,
Айбларини элу юртдан қўлтиғига яширган,
Ҳой, кеккайма, бирор оғир кунга қолсанг, қани, айт,
Шу қалбаки, ўтмас пулга нима олмак бўласан?

* * *

Кўз олдини парда босган манман деган кеккайма
Бу дунёда ўзидан ҳам етук кишини кўрмас.
Сиз мабодо ўз-ўзини кўрарлик ойнак топиб
Берсайдингиз, кўрар эди ўзини ҳаммадан паст.

* * *

Сиртимни мақтай бериб мени уялтирмагил,
Ичимда қанча нуқсон, уни ўзим биламан.

* * *

Сиртдан қарасангиз, яхши кишиман,
Ички ёмонликдан бошимдир қуйн.
Товусни гўзал деб дунё мақтайди,
Оёғидан уялар у умр бўйи.

* * *

Шўрлик яёв киши юролмас энди
Туя ҳам бу йўлдан толиққан дамда.
Ориқлар албатта ўлган бўлади,
Семиз кишиларки шунча озганда.

* * *

Йўлда бирор кўлкада ухлаб олиш яхши-ю,
Сенсиз карвон жўнаса, тирикликдан қўлни юв.

* * *

Гар мени ўлдирмоқни чоғласа севгили ёр,
Сен хаёл қила кўрма, чекар деб жон ғамини.
«Мен шўрликда не гуноҳ?»— сўрашга ийманаман,
Дилни оғритмай, деб тортиб жонон ғамини.

* * *

Қийин кунга қолган чоғда руҳинг бўлмасин тушкун,
Душманларнинг терисидан дўстингга бичгил пўстин.

* * *

Хачир миниб бормайман, на туядай юким бор,
На султоннинг қулиман, на қулларга шахриёр.
Дунёда ҳеч қайғум йўқ, дилим қўрқувдан озод,
Хотиржамман бус-бутун, кўнглим эса доим шод.

* * *

Бир киши касал узра тун бўйи йиғлади зор,
Тонгда йиғлаган ўлди, соғайиб турди бемор.

* * *

Бир талай арғумоқ йўлларда қолди,
Манзилга оқсаган эшак етолди.
Ярали йиғитлар соғайиб кетди,
Не-не соғломларни қора ер ютди.

* * *

Мен уни, пистадай мағзи тўқ, десам,
Қатма-қат пўст экан мисоли пиёз.
Халққа кўз-кўз учун юзин ўгириб,
Орқаси қиблага, ўқингай намоз.

* * *

Уғриннинг омади келиб турган чоғ
Карвоннинг додига соларми қулоқ?

* * *

Занглаган темирни минг пшқов бериб,
Кўзгудай сайқаллаб, боқиб бўлмайди.
Қора кўнгилларга ўғит фойдасиз,
Тошга темир миҳни қоқиб бўлмайди.

* * *

Шод кунларнинг ғамгинларнинг кўнглин топ,
Дил оғритган балоларга қолади.

Бўла туриб тиланчига бермасанг,
Бирор золим сендан юлқиб олади.

* * *

Қози бизнинг даврада ўйнаб кетар баякбор,
Ўзи ичган муҳтасиб мастни қилмас гуноҳкор.

* * *

Жон томирни узгандай, тимдалар экан созим,
Отаси ўлганларнинг доди, дердинг овозин.

* * *

Ҳушовоз хонанданинг қўшиғи истироҳат,
Сен қандай хонандасан, жим турсанг жонга роҳат.

* * *

Сенинг қўшиғингдан илимас кўнгул,
Йўқол, дамнинг ўчиб кетгани маъқул.

* * *

У куйлай бошлади, чалиб арғанун,
Мен дедим мезбонга: «Худо ҳаққи-чун,
Қулоққа симоб куй, шуни эшитмай,
Ёни эшикни оч, нарироқ кетай».

* * *

Сўфи бемаҳалда бўкириб қолди —
Кечадан қанча вақт ўтганин билмай.
Кеча узунлигин кипригимдан сўр,
Сурунка тонг отди кўзим илинмай.

* * *

Бунингдек созандалар бу уйдан кетса яхши,
Қайтадан кўринмасин қадамларининг нақши.

* * *

Ўз оғзини очдию бўкириб бошлади куй,
Тикандай тикка бўлди бадандаги ҳар бир мўй.

Қўрққанидан тўзғиди ҳовлида товуқ, хўроз,
Миямизни ачитди кекирдак йиртган овоз.

* * *

Гўзал оғиз, ширин бўғиз ва лабдан чиққан овоз,
Куй айтса ҳам, айтмаса ҳам дил эркалар, жуда соз.
Аммо нўноқ қўшиқчининг кекирдагин безолмас
Кўп ажойиб мақомлар ҳам: «Ушшоқ», «Хуросон»,
«Ҳижоз».

* * *

Бирор эсли кишига ҳатто ҳазил сўз айтсанг,
У шундан ҳам ўзига чиқаради хулоса.
Аммо аҳмоқ кишига юзлаб ҳикмат ўргатсанг,
Барчаси унинг учун туюлар ҳазил нарса.

* * *

Ўзинг яхши бўлсанг юриш-туришда,
Сендан айб тополмас ҳар бир ярамас.
Танбурнинг ўз сози жойида бўлса
Созанда қулоғин бураб ўтирмас.

* * *

Кеча тонг отар битта қуш сайраб,
Ақлу чидамимни, ҳушимни олди.
Мен унга жўр бўлдим ва овозимни
Бир яқин оғайним эшитиб қолди.

* * *

У айтди: «Бу ҳолга ишониш қийин,
Наҳотки шу сайроқ эсинг жўёлди?»
Мен дедим: «Қуш сайраб турган чоғида
Менинг одамлигим ундан уялди».

* * *

Билдингми, тонг чоғида нима дер менга булбул:
«Нечук одам саналгай севгидан беҳабар дил?
Араб шеърин эшитган туя завқидан ўйнар,
Сенда завқдан асар йўқ, ҳайвон экансан буткул».

* * *

Бөгдә тонг ели эсса, мажнунтол тебранади,
Чақир тош тебранмайди, қотиб қолган абадий.

* * *

Диққат билан боқолсанг, барча нарса зикр этар,
Бунн тинглай олади, ким маънидан бохабар.
Гулга ёлғиз булбулмас куйловчи кўнгил билан,
Гул ҳам уни улуғлар тикансимон тил билан.

* * *

Гуллар баъзан очилади, баъзан бўлади хазон,
Дарахтлар ҳам гоҳ яланғоч, гоҳ кияр яшил чопон.

* * *

Мол, дунё бўлмаса-чи, қайғумиз юрак доғлар,
Агар бўла қолса-чи, меҳри оёқни боғлар.

* * *

Жаҳон ташвишидир энг оғир бало,
Бўлса ҳам, бўлмаса ҳам қийин можаро.

* * *

Агар сен истасанг бойлик ва давлат,
Энг катта бойликка тенгдир қаноат.
Этагинг тўлдирса бир бой зар билан,
Сен унга қарама шод назар билан.
Катта кишилардан эшитдим ҳар гал,
Дарвишлар чидами бойликдан афзал.

* * *

Кулон тутар Баҳромғўрнинг қудрати эмас унча,
Бир чигиртка оёғини судраган қумурсқача.

* * *

Мўлу кўл, каттакон амалга мингач,
Дўстини танимас кўзин босиб ёғ.

Ошнолар ёнига ҳасрат-ла борур,
Амалдан ҳайдалиб, ожиз қолган чор.

* * *

Дўстни-ку йўқламоқ зарра айб эмас,
Аммо «Бас!» дегунча боравермагил.
Бошқалар тергашин ёқтирмас бўлсанг,
Ўзингни аввало ўзинг тергагил.

* * *

Одамлардан қочиб тоғу тош кетдим,
Худо деб узилдим инсонлар билан.
Бу соат ҳолимни ўзинг қиёс эт,
Ҳозир оғилдаман ҳайвонлар билан.

* * *

Ётлар билан биргалашиб кезгандан кўра гулшан,
Дўстлар ичра майли эди бўлса оёқда кишан.

* * *

Яхши эркак уйдаги ёмон хотин — миёли
Бу дунёда эркак учун жаҳаннамнинг гимсоли.
Ёмон хотин суҳбатидан қочиб, қидир паноҳи,
Жаҳаннамнинг оловидан ўзинг сақла, илоҳи.

* * *

Эшитдим, бир сипоҳ кундан бир куни
Бўри чангалидан қутқарди қўйни.
Оқшом қўй бўғзига пичоқ ишқади,
Шунда қўй ялиниб унга йиғлади:
«Аввали бўридан қутқарган сенсан,
Билсам, ўша бўри ўзинг экансан».

* * *

Бола-чақа қайғусида банд бўлган киши
Жуда қийин тинч турмушни хаёл қилиши.
Фарзандлар қайғуси: кийими, нони
Эсингдан чиқарар сайри самони.
Кундузи кўнглимда қиламан қарор,
Бу кеча тангрини топай деб бир бор.

Қачонки хуфтоннинг вақти келади —
Рўзгорим ташвиши кела туради.

* * *

Қип-қизил гуллари — гўзаллар юзи,
Сунбули — жингалак сочининг ўзи.

* * *

Она маммасини эммаган гўдак,
Гўё қиш чиллада ётар гужанак.

* * *

Ям-яшил бутоқда анор гулидай,
Гўё кўкат узра ўт ёлқинидай.

* * *

Диндорни оздирган тўлин ой сонли,
Фаришта суратли, товус ясанли.
Бир карра боққанда типирлаб қолар
Ҳар қандай ўзига маҳкам имонли.

* * *

Атрофда кишилар чанқоқдан ўлса,
Бир қултум ичмоқни раво кўрмаган
Истисқо касалдай Фирот наҳрини
Барини ичса ҳам кўзи тўймаган...

* * *

Дунёда бор билганимни, ишончимни бой бериб,
Зийраккина қуш эдиму тузоғингга илиндим.

* * *

Майли ким бўлмасин: пирми, муридми,
Ёки зўр шоирдир, етук шуҳратга,
Бу тубан дунёга келиши билан
Оёғи асалга илашган пашша.

* * *

Гўзал чирой, тоза юзли хотинга
Упа-элик, тақинчоқлар керакмас.

Эркин-озод, етук ақл дарвишлар
Нон қидириб кўча-кўйни изғимас.

* * *

Модомики, мен борман, бер, дейишга ҳаққим бор,
Мени зоҳид демасга кишиларда ихтиёр.

* * *

Нон емак, бир бурчакда ибодат қилмоқ учун,
Мардлар ибодат қилмас текин нон емоқ учун.

* * *

Мен очману рўпарамда даста нон қаймоқ каби,
Хотин ҳаммом эшигида ўтирган бўйдоқ каби.

* * *

Мен ўтирган дастурхонда қийма бўлмаса бўлмас,
Оч кишига қоқ нон ўзи қийма гўштдан кам эмас.

* * *

Мусулмон қўшинига гадо йўлбошчи бўлса,
Тиланиб қолмасин, деб кофир Чинга қочарди.

* * *

Тарки дунё қилмоқни халққа ўргатар,
Ўзи-чи, йнғади кумуш, ғалла, зар.

* * *

Ҳар олим айтганин ўзи қилмаса,
Не ажаб халқ унинг сўзин илмаса?!

* * *

Олим ўша киши — ёмонлик қилмас,
Ўз сўзин аксини қилгувчи эмас.

* * *

Танпарварлик, тўйин ҳаёт пайдан бўлган олим
Йўлбошчилик қила олмас, ўз-ўзидан бўлар гум.

* * *

Олим айтганига жон қулоғин тут маҳкам,
Ўз сўзи ишига тенг бўлмаган чоғда ҳам,
Мақтанчоқ коскиларнинг гаплари буткул бекор,
Ухлаган ухлаганни уйғотганми бирор дам?

* * *

Хонақоҳдан мадрасага келди юракли киши
Ва тариқат аҳли билан улфатчиликни бузди.
Мен сўрадим: «Олим билан художўйнинг фарқин
айт,
Нима учун олимларга тортимингни кўргуздинг?»
Деди: «Обид тўфон қўпса шолчасин ахтаради,
Олим эса сув фарқ қилган кишини қутқазади».

* * *

Қатта дарё бир тош билан лойқаланиб қолмайди,
Ранжиш билган билимдонни жилдираган ариқ, де.

* * *

Бир гуноҳкор учратдингми, шафқат қил, айбин
яшир,
Гуноҳидан жиркансанг ҳам, кўриб-кўрмай ўта бер.
Гуноҳкордан юз ўгириб кета берма, ҳой йигит,
Унга айбин кечирганлар кўзи билан қарагил.
Мен-ку, ушбу қилиқ билан бир номардлик қилибман,
Сен-чи, менга жувонмардлик қилмоқликка ярагил.

* * *

Бағдоддан бир эртак тинглангиз энди:
Байроғу Дарпарда сўз талашарди.
Жанговар юришдан чанг босган Байроқ
Пардага дўқ билан айтар: «Менга боқ.
Иккимиз бир хўжа даргоҳидамиз,
Сену мен султоннинг боргоҳидамиз;
Мен бир дам юмушдан бўшаганим йўқ,
Эрта-кеч сафарда билмайман ҳордиқ.
Сен эса билмайсан қўрган нимади,
Чангу шамол нима, ёбон нимади.

Мен илдам, ғайратим чўнгдир албатта,
 Хўш, сенинг иззатинг нимай-чун катта?
 Қуллар — тўлин ойдек юзлар билан сен,
 Сочи райҳон исли қизлар билан сен.
 Мен эса отбоқар қўлида сарсон,
 Сафардан бўшамай доим саргардон».

Парда дер: «Бошимни тутаман қуйи,
 Сенинг мағрур бошинг осмон бўйи.
 Ҳар ким кексайганча гарданин чўзса,
 Не ажаб, ўз-ўзин бўйинини узса».

* * *

Муштумзўр, деб лоф уриб, эркакман, деб кеккайма,
 Сен каби ҳебимларга на эркак, на хотинлик.
 Бировларнинг оғзига мушт туширган мард эмас,
 Қўлдан келса ўзгалар оғзин қилгил тотимлик.

* * *

Мушт уриб фил бошин эзолган киши
 Шаънида одамлик бўлмаса, мардмас.
 Одам-ку тупроқдан яратилгандир,
 Одаммас, тупроқдай мулойим гардмас.

* * *

Йўл йўлдошинг қистаб турса, йўлдошим деб,
 Ҳоғлама,
 Кўнгли сенда бўлмаганга сен ҳам кўнгли боғлама.

* * *

Қариндошинг бўла қолса диёнатсиз, беадаб,
 Сен ҳам ундан қариндошлик ипин узсанг, яхши гап.

* * *

Худодан қайтган мингта уруғдан
 Битта ёт ошнага берсанг арзир тан.

* * *

Бағдодда бир қувноқ кекса бор эрди,
 Қизини кавушдўз йигитга берди.

Аёвсиз даванги шунчалар сўрди,
Қизнинг дудоғидан қонлар югурди.
Эрталаб отаси буни кўради,
Куёви олдига бориб сўради:
«Бунча чайнамасанг, чўзмасанг, аҳмоқ,
Кавушлик теримас, бу нозик дудоқ».

* * *

Кулги-чун айтмадим, менга қулоқ сол,
Ҳазилни ташлаю жиддийсини ол:
Бировнинг таъбида ёмонлик бўлса,
Ўлганда қолади, бу турган нарса.

Данте Алигъери

Ердаги умримнинг яримлай чоғи
Тўнуқ бир ўрмонда адашиб қолдим:
Итириб водийнинг бошлай қучоғин.

Не деб айтай экан, у қандай эди,
Ёввойи, тим қаро қўрқинчли ўрмон,
Қандай бу ваҳми ёзолай энди!

Улимдан аччиқроқ эди бу сафар,
Аммо хотирамда абадий қолди —
10 Сизга ҳаммасидан берайин хабар.

Довдираб, тентираб, уйқу аралаш...

Абдурахмон Жомий

* * *

Кел, эй Жомий, сен умрлар қийнаб жонни,
Ўз таъбингдин яратолдинг беш дostonни...

Ганжали шер беш дostonга асос қурган,
Навойдир панжасига панжа урган.

Лекин туркий тилда келди бу нақш ажаб,
Бу сўз Даман* жодусида боғлагай леб.

Осмондин мақтов ёғсин у қаламга,
10 У қаламдин келди гўзал сўз оламга.

Кечирсинлар форсий тилда зар терганлар,
Дари** тилда назм инжусин келтирганлар.

Агар у ҳам назмин ёзса дарий тилда,
Қолмас эди сўз айтишга куч ҳеч кимда...

Бошқа тилда нуқталарни сўйлади ул,
Ақл учун етукликка қолмади йўл.

Сенинг юксак таъбинг билан сўз устоди,
Қаламнингнинг калиди-ла сўз кушоди.

Сўз юзининг порлоқлиги ўчган эди,
20 Хазина ҳам юкин боғлаб кўчган эди.

Сўзамоллик майдонига сен сурдинг от,
Қайта бошдин сўзнинг юзи порлади бот.

* Даман — Шимоллий Эрондаги бир тоғнинг исми.

** Дари — эронийларнинг бир қабиласи. Фирдавсий, Низомий асарлари шу қабиланинг лаҳжасида ёзилган. Бу қабиланинг лаҳжаси бошқа шевалардан тоза бўлгани учун Эрон адабий тили шу лаҳжа асосида тузилган (Тарж).

Сенинг ақлу фикринг билан сафо топди,
Э, Навоий, лутфинг билан сафо топди.

Бу кўчатда назмларни еткуриб мен,
Юрак қони билан мева биткуриб мен.

Сўз айтишдан бошқа эмас бунда сабаб,
Билимдонлик дастурида мен очдим лаб.

30 Мен буларни шу тартибда тузарканман,
Ҳеч кишидан эҳсон, таҳсин кутмаганман.

Қирим жойи бўлган ердан чиқмас эҳсон,
Нима фойда таҳсин айтса сенга нодон?

Сўз, лутф ила мақтовларинг қилдим, лекин
Ўз билгумнинг кўрсатолдим сенга чекин.

Молу давлат жонга жуда яқинроқдир,
Айтилган сўз ҳаммасидин яхшироқдир.

Ҳамма нарса бу дунёдин йўқолажак,
Лекин жаҳон бор бўлажак — сўз қолажак.

* * *

Доманинг кўкламдаги гул япроғидан покроқ,
Гунчадек кўнглим-чи, шавқингдан яқоси чокроқ.

Остонанг-ку бировлар тупроғидан пок эди,
Энди кўз ёшим билан ювганда бўлди покроқ.

Юзлаб ошиқни ҳалок этдинг тифинг кўрсатмайин,
Ошиқ ўлдирмакда йўқдир сенча шўх — чолокроқ.

Сен-ку мен тортган аламдан шодсан, кулмакдасан
Гар қувонсанг мен бўлурман бунданам ғамнокроқ.

10 Яхшиларга севгувчилар қонини тўкмай ҳалол,
Бизни ўлдирган ўзинг, э ҳаммадан бебокроқ.

Қипригим-ла сув сешиб, бағрим ўти-ла қиздирай,
Бўлмасин попок қонимдан йўлинг намнокроқ.

Минган отингнинг туёғидан ўпай, бир ёнга сур,
Гўлларингда кўп кишилар хоку Жомий хокроқ.

Фоний

* * *

Бир қадаҳ май излабон кетдим бугун майхонага,
Иўл койитмайман қачонким тўлмаса паймонага.

Инғлоқи шайхлар, хароботи чапаклар ахтариб,
Жонгинам, сен деб борурлар каъбаю бутхонага.

Ўз-ўзимдан беҳабар бадмастман майхонада,
Тўлдириб қўйдим бу ерни наъран мастонага.

10 Сўнгги сипқорғон қадаҳ ўлдирди, мақсад шу эди;
Чунки ёр тутган қадаҳ бу ошиқи девонага.

Минбар узра битта вонз мақтади Қавсар суйин,
Мастману мудроқ босар, йўқ тоқатим афсонага.

Бўстонимда гулимсан, тундаги равшан чароғ,
Кундузи булбулга ўхшайсан, кеча парвонага.

Фоний, бу сўзга қулоқ солу хароботни қидир,
Ҳеч хазина қўлга кирмас бормайини вайронага.

* * *

Яхши бўлғай олам аҳлини қилмасанг ҳеч ёдларин,
Олмасанг ҳеч хотирингга ёдларин — бедодларин.

Бевафолик, эсга олмаслик уларнинг ишлари,
Сен ҳам, э аҳли вафо, эсдан чиқоргил ёдларин.

Элдан озмоқлик билан номардлик билганлари,
Ҳийлагар золим фалак — номин эрур устодларин.

Бу вужудларнинг қўлидан келган ишдир зиддият;
Бир-бирига қарши тўрт унсур тутар бунёдларин.

10 Бевафоликдир аларнинг таъбида туғма асар,
Ушбу даврондир туғолган бевафо авлодларин.

Ҳар бири турли-туман гина, ғараз тўлган идиш,
Шул сабабдан тек тутолмаслар хилоф ижодларин.

Яхшиси, мен ҳам уларни эсламай, чунки қалам
Юз қаро, боши тубан ёзган чоғида отларин.

Истасанг, Фоний, бу тутқунликдан озод ўлмоғинг.
Қўй, давом этсин улар ҳам яллаю бедодларин.

Бедил

РУБОИЙЛАР

Завқсиз, лаззатсиздир тоатларимиз,
Кекирдак қайғуси рағбатларимиз.
Кеч — емак қистоғи, кундуз — очу ланж —
Шудир рўза кунни ҳимматларимиз.

* * *

Зоҳид кеккайишдан шунчалар қотган,
Дўзах ҳам эритиш эвин йўқотган.
Чайналган чала гўшт, тухум сингарн
Ўтга тушганда ҳам музлаган, қотган.

И. А. Кротов

ИТХОНАГА КИРИБ ҚОЛГАН БҮРИ

Қўйхонага кирмоқчи бўлган бир бўри,
Итхонага йўлиқди тўппадан-тўғри.
Тўсатдан бутун қўра вовуллаб кетди,
Қўк тойнинг ҳидин олиб, ҳовуллаб кетди.

Итлар ҳам итхонада узиб занжирин,
Чопа кетди жанжалга худди изғирин.
Итбоқар қичқирар: «Дўстлар, ўғри бор!»
10 Қўз очиб-юмгунча зулфинни беклар.

Бир дақиқа ичида — итхона дўзах,
Ҳаммасининг қўлида қурол таппа-тахт.
Ҳаммаси югуради, қўлида бироқ
Милтиқ, болта кўтарган, баъзида таёқ.

«Чироқ олиб келинг!» — деб бири қичқирар.
Қўрсалар думин қисиб бўри ўтирар.
Тишлари гижирлайди, жунлари чўтка,
Ҳамманн еб солгудек хўмраяр четга.

Бироқ қарасаки подада эмас,
20 Пайқаб қолди охири олиб бир нафас.
Боққан қўйлари учун беражак ҳисоб,
Бу менинг ҳийлагарим сўз ҳам топди боп.

У сўз бошлади: «Дўстлар, нима гап?
Эски қадрдонингизман, қудангиз, сабаб —
Жанжалларни босгани келган эдим-ку,
Ўтган ишга саловат бўлсин, келишув!

Ўзимгина эмасман ва бошқаларнинг
Подангизни босишга ҳадлари қани?
Мен, бўрилик номига ичман қасам,
30 Ўзим бўлсам...» Итбоқар жуда ҳам бардам.

Сўз бошлади: «Қўшнижон, гапинг рост, бироқ

Сенинг жунинг кўкимтир, меники оппоқ.
Бўрилар қиёфаси бизларга аён,
Мен ҳам ўз одатимни қиламан баён:

Бўрилар билан бўлган сулҳ шундай: албат
Бўриларнинг терисин тўнаймиз фақат».

Шунда бир тўда този бўрини босди.

ФИЛ ВА ЛАЙЧА

- Халойиққа бир кўрсатиб қўйиш-чун,
Кўча бўйлаб Фил етаклаб ўтдилар.
Маълумдирки, Фил бизда ноёб нарса,
Шунинг-чун ҳам бир тўп дайди оломон.
Фил кетидан санқиганча кетдилар.
Қаердандир лип этдию кўрсангиз,
Рўпарадан бир Лайча чиқиб қолди.
Филни кўрар-кўрмас унга ташланиб,
10 Худди бориб у билан ғажишгундай,
Гоҳ акиллаб, приллаб, увлаб қолди.
— Ҳой, қўшнижон, тўхта, номусни тўкма,
Бу — Фил ахир,— деди унга Олапар.—
Сенинг кучинг эмас унга тирғилиш,
Кўрасанми, сен бўғилдинг акиллаб,
У боради бепарво илгарилаб,
Сенинг ҳуришингдан тамом беҳабар.
— Эҳ! Эҳ!— деди Лайча бунга жавобан.—
Мен ҳам худди шуни жондан кутганман,
20 Ҳеч қанақа ҳуриш, ғавғо қилмасдан,
Жанжалкаш деб кўтараман улуғ ном.
Майли, айтсин мени кўрганда итлар:
«Баракалла, Лайча жуда паҳлавон,
Ҳура олади ҳаттоки Филга томон».

А. С. Грибоедов

АҚЛЛИЛИК БАЛОСИ

Тушунмайман, ҳайратдаман... Мени афв этинг,
Эшитсам ҳам мазмунини уқиб етмайман.
Гўё ҳамма менга ҳануз тушунтирмақчи,
Ниманидир кутмоқдаман... фикрим паришон.

(Ҳаяжон билан...)

Эй, кўр толе! Шунча тортган машаққатларнинг
Мукофотин мен кимлардан қидирган эдим?

10 Шошдинг, учдинг, қалтирадинг, бахт яқин, дединг.

Ҳалигача ким олдида шунча тавозе,
Шунча ҳирсу ҳавас билан икки букилиб,
Энг мулойим сўзларимни айладим исроф!
Сиз бўлсангиз, ё тавба-ей, кимни танлабсиз,
Мендан ортиқ кўрганингиз шуми, таажжуб?
Нега мени умид билан овунтирдингиз?

Нега менга тўппа-тўғри айтмадингизки,

Ҳалигача тамом ўтган бу можаролар

Ҳазилкашлик, эрмак учун бўлган эди, деб?

20 Хотираси ёдингиздан ўчган у ҳислар,

Қалбимизнинг баб-баравар зарби ва ишқим,
Гарчанд сиздан йироқларга кетган бўлсам ҳам,
На маконнинг ўзгариши, на ҳою ҳавас
Менда бўлган муҳаббатни совута олди:

Мен бу ҳислар билан доим боғланиб қолдим;

Шу ҳислардан нафас олдим, унда яшадим.

Менинг шундай кутмаганда етиб келишим,

Феъл-атворим, сўзлар сўзим ва тароватим,

Сизга жирканч кўринишин айтсангиз эди,

30 Шу ондаёқ алоқани узган бўлардим,

Бир умрлик бу ҳижронни олдиндан билсам.

Кўнгил қўйган одамингиз ким эканини —

Билиш учун овора ҳам бўлмасдим мунча!

(Пичинг билан...)

Сиз у билан ярашингиз, пухта ўй билан,

Ўз-ўзига озор бериш нимага лозим.

Бир амаллаб тегиб олгач, ўйлаб кўринг-а,

Эрингизни сақлайсиз ҳам, йўрғалайсиз ҳам

- Ва истаган юмушларга югуртирасиз.
- 40 Эр — югурдак, эр — хизматкор ва хотинига —
 Навкар бўлиш Москвадаги бутун эрларнинг
 Мақсадлари ва энг олий ғоявий аъмол,
 Етар ортиқ!.. Сизнинг билан ажрашганимдан
 Олам-олам қувонаман, ғурурланаман.
 Сиз бўлсангиз, жаноб ота, рутба хариси...
 Беҳабарлик бахти билан мудрай берингиз;
 Қўрқманг, сизга зовчи бўлиб озор бермайман.
 Бошқа куёв топилади, мўмин, мулойим.
 Хуштавозе, ишбилармон, пухта, корчалон
- 50 Ва ниҳоят бутун фазлу камолни билан
 Уз бўлажак қайнатасин асл нусхаси.
 Шундай қилиб, ҳушёр тортдим энди тамоман,
 Тафаккурлар кўздан учди, парда йиртилди:
 Эндиликда чакки бўлмас эди бир қатор
 Қизига ҳам, қиз ўстирган отасига ҳам,
 Уша аҳмоқ хушторига ва жаҳонга ҳам
 Бу қайғуни, бу аламни ағдариб чиқсам.
 Мен ким билан бўлдим? Тақдир қайга судради?
 Ҳамма қувлар, ҳамма қарғар, золим оломон,
- 60 Муҳаббатга хиёнаткор, ёвликка бемисл,
 Бўхтонкорлар ва тийиқсиз афсоначилар,
 Тутуриқсиз ақлфуруш, маккор содалар.
 Айбжў кампирлар ва аслда пуч, бўлмағур
 Уйдирма гап тўқиғувчи қалтироқ чоллар —
 Ҳаммангиз баб-баравар жўр овоз бўлиб,
 Мени жинни, тентак атаб шарафландингиз.
 Тўғридан ҳам, сиз ҳақлисиз, кимки сиз билан
 Биронта кун яшасаю ва сиз яшаган
 Шу ҳаводан баб-баравар нафас ҳам олса,
- 70 Уша киши бу оташдан зарарсиз қолиб,
 Идрокини ҳам саломат олиб чиқолур.
 Москвадан мен кетаман, ортиқ бу ерлар
 Менинг учун сайргоҳнинг макони эмас;
 Атрофимга қарамасдан, олдин чопаман,
 Жаҳон бўйлаб қидираман бирорта макон,
 Токи бир оз ором олсин хўрланган виждон!
 Каретамни келтирингиз, каретамни.

Чиқиб кетади.

А. С. Пушкин

ОЛЕГНИНГ ФОЛИ ТУҒРИСИДА ҚУШИҚ

Мана энди фол очмоқчи бўлади Олег,
 Андишасиз ҳазарлардан олмоқ учун ўч:
 Қишлоқларин, шудгорларин, барисин бирдек
 Қилич билан, оташ билан қилмоқ бўлар пуч.
 Цареград совутини кийиб қаттиқроқ,
 Лашкар билан қир ошади, остда арғумоқ.

Қора ўрмон орасидан чиқар рўбарў
 10 Ўз илмига ўзи мағрур чол — бир сеҳргар.
 Фақат Перун тангрисига бўйин эгар у
 Ва у берар келажакдан — ғойибдан хабар.
 Бутун умрин у ўтказмиш дуо, фол билан,
 Тўхтар Олег суҳбат қурмоқ бўлиб чол билан.

У айтади: «Э тангрининг дўсти, сеҳргар,
 Ҳаётимда не ҳодиса юз кўрсатади?
 Қўшни ёвлар қувончи-чун, қани, бер хабар,
 Қачон қабр тупроқлари мени кўмади?
 Мендан кўрқма, тўғрисиини айт — нима деса фол,
 20 Назринг учун отларимдан ёққанини ол».

Чол айтади: «Фолбин халқи зўрлардан кўрқмас
 Ва князлар назрига ҳам бўлмайди муҳтож.
 Сеҳрли тил доим озод, чин бўлади, бас,
 Ёлғиз тангри иродаси учун тиломоч.
 Зулматларда яшириндир келажак йиллар,
 Кўрмоқдаман, фолинг яхши, манглайинг порлар.

Сўзларимни ёдингда тут, қулоқ сол менга:
 Туғилишдан жанговардир шуҳратинг —
 шонинг,

30 Ғолиб номинг ёйилажак бутун оламга,
 Цареград дарвозасин очур қалқонинг,
 Еру сувни эгаллайсан, топилмайди ғов,
 Ҳасад қилур шундай ажиб толеингга ёв.

Кўк денгизда қутургувчи маккор тўлқинлар,
 Ҳалокатлар, мушкул соат, ноқулай ҳаво,

Манжинақлар, ўқу ёйлар, бевафо ханжар
Афв этажак ғолиб эрни бари сар-то-по...
Шу даҳшатли совут билан бўлмайсан мажруҳ,
Сен ботирни сақлар кўзга кўринмас бир руҳ.

- 40 Арғумоғинг қўрқинч, заҳмат келса чўчимас,
Ёв ўқлари ёққанда ҳам тинч тура олур.
У тангрининг тақдиридан олароқ нафас,
Жанг майдони томон қараб югуриб қолур.
Бирдир унга совуқ, қирғин бўлса йўлида...
Аммо сенинг ўлиминг ҳам отнинг қўлида».

- Чол сўзидан Олег кулди. Аммо бирпасда
Чулғаб олди юз-кўзини зулмат, хаёлот.
Жим, эгарга қўли билан суяниб аста,
Сўнг шумшайиб от устидан ерга тушди бот.
- 50 Хайрлашиб арғумоғи — чин дўсти билан,
Отнинг қирғий бўйнини силаб, тарар ёлидан:

«Хайр, азизим, чин хизматкор, чинакам ўртоқ,
Бизнинг учун ҳижрон куни келди, — дейди у. —
Дамингни ол, бундан кейин кўрмагай оёқ
Сендаги бу зийнат бўлган олтин узангу.
Хайр, ортиқ ўкинма ҳеч. Унутма мени.
Сиз навқирон йўлдошларим, етакланг уни!

- Гилам жабдуқ — ёпиқ ёпинг унинг сиртига.
Юганидан етаклангиз ўтлоғим сари.
- 60 Чўмилтиринг ювиб-тараб, ем беринг унга,
Ичар суви тиниқ бўлсин булоқ сингари».
Успиринлар от етаклаб жўнадилар бот,
Князь учун келтирдилар бошқа янги от.
- Бугун Олег базм қурган лашкарлар билан,
Давра аро жаранглар шўх қадаҳлар саси.
Жингалак соч тоғ қоридай энди оқарган,
Базм ўрни — шонли қўрғон, чўққи тепаси...
Эслайдилар ўтиб кетган ғолиб онларин,
Бирга-бирга қилич чопган жанг майдонларин.
- 70 Шунда Олег сўраб қолди: «Қани, айтингиз,
Қаердадир жон ўртоғим, чопқирим, отим.
Омон борми, у ҳали ҳам бўй бермасми тез,
Уша-ўша ўйноқими худди йилдирим?»
Жавоб бериб айтдиларки, аллақачон у
Тепаликда ётар экан, уйқуси мангу.

- Ботир Олег бошин қуйи ташлади дарҳол
Ва ўйлади: «Хўш, у фолдан чиқди не маъно?
Ҳей сеҳргар, ёлгон сўзли, эсин еган чол,
Ишонмасам бўлар экан фолнингга асло.
80 Ҳалигача минар эдим — шундай бўлсайди».
Ва отининг суягини кўрмак истайди.

Саройдан чиқиб Олег ботир жўнади,
Унинг билан бирга Игорь, азиз қўноқлар
Кўрсаларки, тепаликда тўзиб ётади
Днепрнинг қирғоғида қутлуғ сўнгаклар.
Гоҳ чанг босиб, гоҳо уни ювмиш ёмғир, сел.
Тепасида чаловларин силкитмишдир ел.

- Князь аста бош суякка қўяди оёқ:
«Ухла, менинг азиз дўстим, ухла сен ёлғиз!
90 Қара, эски хўжанг сендан яшади кўпроқ.
Улим ҳақдир, сўнгги кунда, аммо сен шаксиз
Болта тегиб чалов узра бермагайсан жон,
Жасадимни суғоролмас сендан оққан қон.

Менинг учун насиб бўлган қазони қаранг,
Ҳаётимга қуруқ сўнгак таҳдид қилармиш!»
Шунда ўлик бош ичидан гўр илон таранг
Сирғилганча чиқиб келар унга пешма-пеш.
Худди қора тасма каби оёғин ўраб,
Заҳарланган князь шу он жон берди инграб.

- 100 Ўрталикда шароб тўла жом кўпиради,
Бу, Олегнинг маъракаси, мотам мажлиси.
Тепаликда Игорь, Ольга бир ўлтиради,
Шу қирғоқда базм қурмиш лашкар бариси.
Жанговарлар эслайдилар ўтган онларин,
Бирга-бирга қилич чопган жанг майдонларин.

КАВКАЗ

Кавказ остимдадир. Юксакда ёлғиз
Қорли чотқол* қирғоғида босиб турамен.
Чўққиларга кўтарилган бургут ҳам текис
Қанот қоқмай учмоқдадир, менинг билан тенг.
Тўлқинларнинг туғилиши кўринар яққол,
Кўчкин тоғлар ҳаракати даҳшат тўла ҳол.

* Чотқол — обрыв; шу билан бирликда бизда бир тоғ исми
(Тарж).

- Бундан булут ёввош сузар менинг остимда,
 Шўх шалола қуйи оқар булут ораси.
- 10 Зўр, яланғоч қоя тошлар, унинг пастида
 Кўринади қуриб қолган чангал қораси.
 Ундан нари кўм-кўк кўкат, қирлар ётар тек,
 Қушлар сайраб, ўйноқлайди қора кўз кийик.
 Бу ер энди кишилар ин қўйган ёнбағир,
 Қўю қўзи ўрмалайди унгул ўтлоқда.
 Чўпон қувноқ водий сари энмакда бир-бир,
 Арагва ҳам зир изғийди салқин қирғоқда.
 Бу даража бир суворий ётар яширин,
 Бунда Терек ўйнамоқда мудҳиш бир ўйин.
- 20 У ўйнайди, ўкиради ёш бир йиртқичдай,
 Темир қафас орасида овқат кўргандай.
 Қирғоқларга урилади бефойда ҳиддат,
 Уни алдар оч тўлқинлар, қоялар атай...
 Бефойда! Унга йўқдир шодлик ва овқат,
 Уни бўғар соқовланган азамат қудрат.
 Шундай ғажур эркинликни бўғар қонунлар.
 Шу ваҳший эл ҳукмронлар дастидан диққат.
 Шундай қилиб бундан кейин кўклашган Кавказ
 Шу ёт кучлар сғирлигини чекар бешафқат.

ҚИШ КЕЧАСИ

Бўралаб қор уюрмасини
 Қора бўрон кўкни чулғайди.
 Баъзан ҳайвон каби увиллаб,
 Болалардай баъзан йиғлайди.

Баъзан эски том тепасида
 Бирдан похол шалдиратади.
 Баъзан кеч қолган йўловчидай
 Дарчамизни тикирлатади.

- 10 Бизнинг эски пастак уйимиз
 Ҳам мунглидир, ҳамда қоронғи.
 Нима учун дарча тубида
 Жимжит қолдинг бу тун қайғули?

Чарчадингми ёки бўроннинг
 Бунча изғиб увиллашидан!
 Мудрайсанми ё лаззатланиб,
 Уз чархингнинг гувиллашидан?

- Кўк қуш денгиз қирғоғида жим
Яшагани менга куйлаб бер.
20 Тонгда сувга чиққан ёш қизнинг
Ҳикоясин менга сўйлаб бер.

Бўралаб қор уюрмасини
Қора бўрон кўкни чулғайди.
Баъзан ҳайвон каби увиллаб,
Болалардай баъзан йиғлайди.

ГРАФ НУЛИН

- Вақт етди, вақт!— дея чолишар бурғу;
Ит боқар йиғитлар овчи кийинмида,
Барн от устида, тонг ёришган-у,
Този галалари сакрайди шунда.
Пеш айвон олдига чиқади тўра;
Қўли биқинида, ташлайди назар,
Ҳаммасидан мамнун, ундаги чеҳра —
10 Ёқимли, ғурурли илжайиб порлар.
Елкага чекманин қийғоч ташлаган,
Туркича пичоғи камарда — белда.
Фляга лиммо-лим тўла ром билан
Бронза занжирли қадаҳ қўйнида.
Тушги яланг қават дуррача бошда —
Уйқуси ўчмаган ҳали бус-бутун
Дарчадан қарайди ўқрайган хотин
Сакбонлар кўтарган ғала-ғовурга.
Мана эрига ҳам от келди етиб;
20 Ёл тутиб, босаркан у узангига,
Хотинга қичқирар: мени кутма!— деб
Жўнашар, йўл, дала тўлар қий-чувга.
Сентябрь ойининг сўнглари эди,
(Ва оддий проза шуларни дейди):
Қишлоқ зиқ, шилта лой, ҳаво бадқовоқ,
Кузги ел, ҳадемай учқунлайди қор,
Бўрилар увиллар. Овчига бироқ
Шу бахтдир! Роҳатга қилмай эътибор,
Топталган далада от елдиради,
30 Истаган ерида қўна олади ул,
Сўкинар, бақирар, усти жиққа хўл,
Совириш ва топташ базмин қуради.

Бир ўзи нима иш қилади хотин,
Уйида эри йўқ бўлгандан кейин?
Унга топилмасми унча-мунча иш?

Қўзиқорин тузлашу ғозга дон солиш,
Тушки ҳам оқшомги овқат буюриш,
Омбор, қазноқларга ташламоқ назар,
Қўз солиб бор ишни синчиклаб юриш,
40 Керак ҳамма ишдан бўлмоқ бохабар.

Афсуски, бизнинг бу қаҳрамон — аёл
(Айтгандай! Ном қўйиш эсдан чиқипти,
Эри Наташа деб атар ҳар маҳал,
Наталья Павловна, деймиз-да энди);
Лекин бахтга қарши, бизнинг қаҳрамон —
Наталья Павловна тамоман — буткул
Хўжалик ишларин кўрарди ёмон,
Уй ишларига ҳам урмас эди қўл.
Чунки у ота юрт удумидамас,
50 Аслзод пансион таълимин олган,
Ажнабий бир хотин — Фальбала деган,
Нимаки ўргатган бўлса, билар бас!

У дарча олдида ўлтириб олган,
Қайғули қиссаси хўп ёқиб қолган —
Романнинг тўртинчи томи тиззада:
Қай хилда севишди Арман — Элиза,
Ё икки оила мактуботлари.
Классик бир роман — қадимий мазмун,
Шунчалар узунки, узундан-узун,
60 Ахлоқу адабнинг таълимотлари
Бирорта романтик ўйинсиз қисса.

Наталья Павловна аввал бир бошдан
Ўқиб бермоқдайди ғоят — қунт билан,
Лекин тез орада эрмакка ўтди;
Тераза олдида бошланди сийрак,
Бир жанг — эчки билан уришар кўппак.
Томоша эс-хушин роса жалб этди,
Атрофини қуршаб болалар кулар;
Шу топда қуйида бирдан қийқириб,
70 Жиққа ҳўл хўрознинг изидан қувиб,
Саҳнда чопади ғамгин куркалар.
Уч ўрдак кўлмакда чайқалмоқдадир;
Бир хотин шу ифлос ҳовлидан ўтар,
Деворлар устига кир ёйиб юрар.
Ҳаво ҳам баттарроқ айнамоқдадир,
Қорнинг ҳам ёғиши мумкинди... Шу чоқ
Тўсатдан жиринглаб қолди қўнғироқ.

Ким ғамгин ғўшада узоқ яшади —
У билур, дўстларим, билур яхшироқ,
80 Қанчалик қалбларни тўлқинлатади
Узоқ-узоқлардан келган қўнғироқ.
Келувчи кечиккан йўлдош эмасми?
Ё жасур ёшликдан қардош эмасми?..
Уша ёр эмасми экан?.. Худойим!
Яқинлар, яқинлар... қалб урар... бироқ.
Ёндошлаб ўтади аста қўнғироқ
Тепани ошарак, босилади жим.

Наталья Павловна чиқар балконга,
Қувонганча товуш келган томонга
90 Қарайди, кўради: анҳор орқаси
Тегирмон томондан коляска чопар,
Кўприкка ҳам келди — бизгами?— Йўқ-э;
Чап ёққа бурилди. Изига боқар,
Боқару у қараб қилмоқчи йиғи...

Йўқ, бирдан... не қувонч! Тепани ошиб
Коляска кўринди. «Ҳой, Филька! Ҳой Васька!
Ҳовлига етакланг, бу ёққа бошланг
Ким бор, ҳей? Тез бўл! Ағнади коляска
Ва бека сўрайди қўниб кетишин!
100 Ўзи омонмикин?.. Чопинг, ҳол сўранг!
Тез бўлинг, тез бўлинг! Хизматчи чопар.

Наталья Павловна ғоят ошиқар,
Елкага шол ташлар, сочин тузатар,
Пардани тушириб, стулни сулар,
Ва кутар: «Худое, кела қолсачи!»
Ниҳоят, коляска яқинлашади;
Узоқ йўл юришдан, лойлар сачраган,
Тусини йўқотган, хўп шикаст еган.
Амал-тақал билан келмоқда эди;
110 Орқада оқсоқлаб ёш тўра келар,
Француз — хизматчи бепарво айтар:
Allons, courage!— яъни шахдам бўл!
Яқинлаб қўрага бошладилар йўл.
Махсус бир хонани ёш граф учун,
Яхшилаб дам олсин, ҳордиғи чиқсин,
Деб тайёр қилдирар бека атайин.
Шу дамда Picard-ку шошиб-пишмоқда,
Кийим алмашлашга тўра шошмоқда,
Айтайми бу тўра ким эканлигин?
120 Бегона ўлкадан, бу граф Нулин,

- Юртида, модалар гирдоби учун
 Сарф этган давлату даромад кучин.
 Нодир бир ҳайвондай кўринмоқ истаб,
 Петрополь шаҳрига кетмоқда жўнаб:
 Ғамланган фраклар, плашч, нимчалар,
 Шляпа, корсетлар, елпиғиччалар,
 Рангдор рўмолчалар, ғижим пайпоқлар,
 Тилла тўғноғичлар, тугма-ўймоқлар.
 Гизонинг ваҳмали китоби унда,
 130 Уткир ҳажвларнинг дафтари шунда,
 Вальтер-Скотт ёзган янги роман бор,
 Париж саройининг қочиримлари,
 Беранжернинг ҳам янги куйлари,
 Россини ва Пернинг мотивлари бор,
 Хуллас не керак, ҳаммаси тайёр.

- Дастурхон ёзилган. Ҳар нарса ҳозир,
 Бека меҳмонига турар мунтазир;
 Эшик очилдию граф ҳам кирди:
 Наталья Павловна ўрнидан турди,
 140 Одоб билан унга беради савол:
 Оёғингиз қалай? Ва қандай аҳвол?
 Граф жавоб бериб дейди: зарарсиз.
 Сўнг бориб ўлтирар стол ёнига,
 Пичоғу вилкани суларлар унга,
 Дастурхон устида суҳбат бошлайди:
 Муқаддас рус юртин қилар ҳақорат,
 Қандай яшаш мумкин, тушунолмайдн
 Русиянинг шундай қалин қорида.
 Париждан чиққанига афсус қилади...
 150 — Театр-чи?— сўраманг! Етим қолмоқда.
 Аҳволи шундайин ғамгин ва хароб,
 Тальма гарангланнб қолди довдираб,
 Дамзель Марс кундан-кун қариб бормоқда.
 Потье-чи, у улуг Потье то ҳануз
 Халқ олдида бўлган эски шуҳратин
 Сақлаб қолмоқдадир яккаю ёлғиз.
 «Ҳозирда қай адиб кўпроқ модада?»
 — Ҳали ҳам d'Argincourt Ламартинлар-да!
 «Бизда ҳам уларга эргашганлар бор».
 160 — Йўғ-эй! Чинакамми, демак бизда ҳам
 Ақл ва маърифат ўсиб қолди, денг?
 Худоё, зеҳнимиз ёритиб юбор!—
 «Кийимларни қандай кияди улар?»—
 Жуда ҳам қисқа-да, худди... шунгача.

- Рухсатми, бир кўрсам либосингизни,
 Бу... Бурма, бу боғич буниси уқа;
 Буларнинг бариси модага яқин.
 «Телеграф» журнали олиб турамиз».
 — Шундайми!.. Тинглашга қаршимасмисиз.
- 170 Ажойиб вадевилъ?— Граф куйлайди:
 «Граф, буюрингиз. Овқатга қаранг».
 — Мен тўқман. Гап шундай...
 Стол ёнidan
 Турдилар. Ёш бека гоятда хурсанд,
 Гоятда қувонган, кўнгли очилган.
 Граф Парижни ҳам тубдан унутган,
 Беканинг ҳуснига, чиройига банд!
 Кеча ҳам сезилмай ўтиб бормоқда;
 Граф ўзида йўқ. Бека назари
- 180 Бир нафас табассум билан ярқирар,
 Бир дамда тунд бўлиб, хўмрайиб қарар...
 Тун оғиб бормоқда ташқари боқсанг,
 Чўрилар уйида ухлар ҳангу манг,
 Қўшни хўрозлари қичқириб ўтган
 Қоровул чалмоқда чўян зангини,
 Меҳмонхона шамъи тугашга етган.
 Наталья Павловна ўрнидан турар,
 «Вақт етди, хуш қолинг; ўринлар кутар,
 Яхши тушлар кўринг!.. Граф хуш ёқмай
- 190 Турар, назокатли, муҳаббатомуз
 Бека қўлини ўпар, нима ҳам қипти?
 Кимни ноз-истиғно йўлга солмапти!—
 Шўх бекани худо ўзи кечирсин!—
 Графнинг қўлини оҳиста сиқди.

- Наталья Павловна ечинган ҳолда;
 Параша туради унга юзма-юз.
 Параша деганим, дўстларим билнинг,
 Унинг сирларига маҳрам, қошу кўз;
 Тикади, ювади, хабар ташийди,
- 200 Нимдош капотларни сўраб олади,
 Гоҳида баринга ҳазиллашади,
 Гоҳида ўшқириб койиб қолади.
 Бекаси олдида рўйи-рост ёлғон
 У сўзлай беради. Ҳозир гап сотар
 Граф ҳамда унинг иши ҳақида,
 Миридан-сирини қўймасдан айтар,
 Буларнинг ҳаммасини қайдан билганин
 Ҳеч ким фаҳмламас, худойим билар.

- Охири бекаси унга гап қотди:
210 — Бас энди, жуда ҳам тегдинг кўнглимга,
Кофтаю чепчикни сўради, ётди,
Ва чиқиб кетишин буюрди унга.

Графни француз ходими тунда
Тамом ечинтирган, ётиш олдида
Сигара сўради, малайи чаққон
Графга келтирди олтин стакан,
Сигара, графин, бронза шамдон,
Пружинали қисқич ва жомли соат
Тахи бузилмаган янги бир роман.

- 220 Вальтер Скотт қўлда, ўзи ётади,
Кўзи китобдаю фикри паришон.
Таажжуб хаёллар ичра ботади,
Рухини тинчитмас ташвиш, ҳаяжон...
Алланималарни ўйлайди тинмай:
«Сезиб қолганлигим чинми, наҳотки?
Хўш нима қилади?.. жуда қизиқ гап!
Ажиб иш бўларди, жуда ҳам ноёб.
Мен ҳам у бекага ёққан ўхшайман» —
Ва Нулин шамни ўчирди бирдан.

- 230 Уни чулғаб олган қаттиқ ҳарорат,
Граф ухлолмайди, кўнгли бетоқат,
Ҳисларини шайтон қўзғаб басма-бас,
Гуноҳ ишлар сари қистар ҳар нафас.
Енгилтак қаҳрамон яққол ҳис этар
Беканинг маънодор кўз қарашларин.
Лўппигина юзи, тўла қаддини,
Хотин овозининг эркалашларин,
Қишлоққа хос бўлган олма юзини,
Соғлом қизилликда роса юзини.

- 240 Нозик оёғининг учини эслар,
Лоқайд қўл сиқишнинг кучини эслар,
Аниқ-аниқ билар, бека бепарво
Қўлини сиқди-ку, бу аҳмоқ эса,
Қолиши керакди вақтни бой бермай.
Бироқ ҳали фурсат қўлдан кетмаган.
Эшик ҳам ланг очик, борса бўлгудай,—
Шу дамдаёқ йўл-йўл шойи халатин
Елкага ташлади, қоронғи уйда
Стулни ағдариб юборди бирдан,

- 250 Ширин инъомларнинг нақ умидида,

Ҳар нарсага тайёр янги Тарквиний
Лукреция томон йўл олди тездан.

Хизматчи хотинлар эрка ўстирган
Бир турли муғомбир, қув мушуклар ҳам
Сичқонни пойлашда пусиб боради,
Кўзларин қисганча яқинлашади,
Авайлаб оҳиста қадам қўяди,
Гоҳида ғужанак қуйруғин ўйнаб,
Айёр панжасининг тирноғин қайраб,
260 Ҳап этиб шўрликни тутиб олади.

Дайдир ошиқ граф қоронғилликда,
Пайпаслаб йўлини топиб олади.
Жўшқин истаклар-ла орзиққан ҳолда
Зўрға нафасини ростлаб қолади.
Пол оёқ остида ғижирлаб қолса,
Бирдан сесканади, титраб кетади.
Ана у истаган эшикка етиб
Мис қулф зулфини босиб кўради;
Эшик секин-секин қийғоч очилур...
270 Хонада милтираб ёнади чироқ,
Хира ёруғ эди бу жимжит ётоқ.
Кўради бекани тип-тинч ухлаган,
Ё уйғоқ, ўзини уйқуга солган.

У кириб, дам юриб, дам сал чекиниб,
Хотин оёғига ташлайди ўзин.
Хотин-чи... агарда ижозат бўлса,
Петербурги шахрининг аёлларидан
Наталья Павловна ҳаяжонини
Тасаввур қилишни сўраб қолардим,
280 Сўнгра ўргатсалар, менинг Натальям
Бу ҳолда ўзини қанақа тутсин?

У катта кўзларин тикди графга,
Қаҳрамонимиз-чи, сохта ҳисларин
Тўка бошладию беадабларча
Кўрпага тегизмоқ истади қўлин.
Буни кўргач бека аввал уялди...
Сўнгра дарров яна ҳушини йиғди
Ва мағрур ғазаб-ла тўлиқиб кетиб,
Балки, қўрқувдандир, қулочкаш этиб,
290 Тарквиний ошиқнинг қоқ чаккасига
Шундайин тарсаки урдик, балли,
Тарсаки бўлганда, қанақаси денг!

Граф уятдан топмай тасалли
Заққумни ютарди деялмасдан ғинг.
Билмайман, бундан сўнг нетарди граф,
Даҳшатли афсус-ла ўртанган эди.
Лекин бароқ лайча бирдан вовиллаб,
Парашани уйқудан уйғотган эди.
Унинг оёқ товушин эшитган граф,
300 Минг лаънат ўқирди тунаганига
Ва ўжар, такаббур, мағрур жононга;
Шармисор қочарди эшикка қараб.

Граф билан Бека ва Парашамиз
Кечанинг қолганин қандай ўтказди?
Истаганингизча ўйланг ўзингиз,
Сизга ёрдамчилик қилмайман, асло.

Эрталаб мунғайиб ўрнидан туриб,
Граф кийинади эринибгина,
Ҳафсаласизлик-ла эснашдан кейин
310 Пушти тирноғини тозалар яна,
Галстук боғлайди телва-тескари,
Одати бўйича ҳўл чўтка билан
Жингалак сочини силамайди у.
Нима ўйлаяпти менга қоронғи;
У чой ичиш учун таклиф этилди,
Не қилсин? Борсинми, ё бормасинми?
У махфий ғазабни, ноқулай шармни
Енгди-да, нонушта қилғали кетди.
Ўйноқи, тегажоқ ёш бека эса,
320 Эрмак табассум-ла бепарво қараб,
Қизил лабларини оҳиста тишлаб,
Гоҳ ундан, гоҳ бундан, ҳар нарса бўлса,
Сўз ташлаб кўради. Даставвал граф
Ўнғайсизланади ва бора-бора
Кулимсираб қайтарар сўзларга жавоб.
Ҳазил ҳам отади тап тортмай сира,
Оз қолди қайтадан севишга шу тоб.
Тўсатдан долонда қўпди тўполон.
Кимдир кирди. Ким? Деди кирган он:
330 — Наташа, ассалом,
Вой худойим-эй!
Граф, танишинг, бу менинг эримдир.
Азизим, бу киши граф Нулиндир!
— Юракдан хурсандман, қани, марҳамат,
Ҳаво жуда расво, айниб турипти,

Чилангар олдида кўзимга тушди
Тап-тайёр турипти коляскангиз ҳам,
Наташа, полизнинг яқинида биз
Бир семиз қуённи отиб олганмиз...
340 Ҳой, ароқ келтиринг! Ултиринг, граф,
Узоқ жойдан келган, баҳам кўрамиз,
Биз билан бирликда овқатланасиз?
— Билмадим, жуда ҳам шошиб турибман.
— Қўйинг-э, ўтиринг, граф, сўрайман.—
Эр-хотин қўноқни жуда севамиз,
Йўқ, граф, қоласиз, чиндан сўрайман!»—
Лекин афсусланиб, умидсизланиб,
Ужарлик қилади қайғули граф.
Битта стаканни томоққа отгач,
Малай ҳам судралар чамадон тараф.

350 Иккита хизматчи сандиқларини
Арава устига боплаб жойлаган,
Коляска пешайвон олдида боғлиқ,
Малайнинг ишлари саранжомлоғлиқ.
Граф ҳам жўнади. Ва шунинг билан,—
Дўстларим, бу ерда қисса ҳам тамом.
Икки сўз қўшаман, хулласи калом:

Арава саланглаб узоқлашганда,
Қиссанинг бошидан оёғигача
Эрига сўзларди хотин бирма-бир,
360 Қўни-қўшнига ҳам мақтанди пича.
Наталья Павловна буни сўзларкан,
Ким кўпроқ у билан бирга кулишди?
Барибир топмайсиз. Хўш нима учун?
Эрими?— Ушадир. Йўқ эри эмас,
Эр бундан жуда ҳам таҳқирланди-ю,
Граф аҳмоқ деди, сўкди бир нафас...—
Оғзидан она сути кетмаган ҳали,
Қопоғон итларга талатардим,— дер,
Графни додлатиб урардим, балки,
370 Йигирма уч ёшли қўшни помешчик
Бу гапни эшитиб хўп кулар эди.

Энди инсоф билан айтганда, дўстлар,
Бизнинг замонада эрига содиқ
Хотинлар бор десак, эмас ажаб ҳол,
Бўлиб қолиши ҳам мумкин — эҳтимол.

Т. Г. Шевченко

ДНЕПР

Ўкирар, нола қилар ёйиқ Днепр,
Баджаҳл шамол тинмай уни қамчилар.
Тўлқинларнинг ёлини баланд тоғ каби
Юксакларга кўтариб, узоққа қувар.

Ранги қув ўчган ойнинг баъзан дам-бадам
Булутлар орасидан кўринган нури
Тагсиз денгиз устида баъзида ботиб,
10 Баъзан шўнғиб чиқади қайиқ сингари.

Ҳали қишлоқ ухлайди ноз уйқусида,
Ҳали тонг ҳам отмаган, қичқириб хўроз,
Бойқушлар бир-бири-ла куккулашади,
Арчалардан шитирлаб чиқади овоз.

ЕШИМНИ ЯШАЙ ОЛДИМ ЁТ ЎЛКАДА ҲАМ...

Ёшимни яшай олдим ёт ўлкада ҳам,
Мана энди ғурбатда соч ҳам оқарди.
Ёлғиз ўзим саҳрода эзар қайғу, ғам,
Шунинг-чун ҳам хаёлни овлар бирма-бир
Бизнинг гўзал ўлкамиз, кўм-кўк Днепр.
Бироқ кўриб турибмен, жуда ҳақиқат:
Қаердаки биз йўқмиз, ўша ер жаннат.
Қаро йиллар хаёли сел, қуюн каби
10 Туғишган Украинага мени учирди.
Дунёдаги бирдан-бир энг яхши қишлоқ,
Онам, азиз ёшлигим эсга туширди.
Бу ерда қачонлардир онам эркалаб,
Мен нинни учун бериб уйқуга барҳам,
Қийин меҳнат-ла топиб бир-икки чақа,
Черковнинг меҳробига ёқар эди шам;
Тинмай дуо қиларди — боласин токи

- Бахту толеининг бўлмасин чеки.
 Яхши бўлди, онажон, сен анча олдин
- 20 Қаро тупроқ бағрида олмоқдасан тин.
 Йўқса, қаро бахтимга бериб эътибор,
 Қарғар эдинг тангрини ҳар куни минг бор...
 Мен туғилган у гўзал қишлоқда энди
 Мотамсаро қайғулар жуда-жуда кўп.
 Ерлари қоп-қорадир ва бу ерларда
 Бечора одамлар ҳам тентирар тўп-тўп.
 Унда ям-яшил боғлар кўп сийракланган
 Ва оппоқ қўрғончалар тамом нураган.
 Тиниқ ҳовузларини босган ўт, ғубор,
- 30 Қишлоққа ҳам мисоли кетгандай ёнғин.
 Қишлоқ тентаклашгандай гўё чиппа-чин,
 Ҳамма жим — жўнамоқда қарол, чоракор,
 Орқасидан эргашиб борар болалар.
 Мен ҳам оғир қайғуда кўзларимда ёш,
 Ғурбат элига қайтдим ёлғиз, сўққа бош.
 Йўқ, биргина туққанним қишлоқда эмас,
 Севимли Украинанинг бор ерида ҳам
 Маккор панлар зулмидан тентир одамлар.
 Барчасининг бўйнида кишан, қайғу-ғам,
- 40 Қадди букилган эркин ботирзодалар;
 Эркисизликда ҳаёт ҳам ўлим уларга.
 Уларнинг хўжалари ҳаромзодалар
 Тенг туғишгани судхўр чайқовчиларга
 Уйдаги иштонин сотишга тайёр.
 Уҳ, жуда-жуда оғир яширин ғам билан
 Шундай яланг саҳрода бўлмоқлик нобуд.
 Аммо Украинамизда ёмондан-ёмон
 Кўриб туриб йиғламоқ ва қилмоқ сукут.
 Шунча алам-ғуссани кўзинг кўрмаса,
- 50 Гўё сенга туюлур ҳамма ер жаннат,
 Бўлсайди туғиб ўсган ватаним хушбахт.
 Мана, кекса Днепр порлар туманда,
 Уз ўғлига боқиб,
 Бутун Украина бўйлаб
 Қилар жилвали ханда.
 Унинг қуйи томони ям-яшил боғли
 Поёни йўқ бир қанча ажойиб қишлоқ.
 Бу қишлоқларнинг аҳли кулги дудоқли,
 Ҳаммасининг ҳам унда эрур вақти чоғ...
- 60 Шундай бўларди балки, шундай бўлади.
 Агарда Украинадан панларнинг изи
 Мутлақо ўчирилса, кетса абадий!

М. Ю. Лермонтов

БОРОДИНО

«Қани, амакижон, айтиб берингиз,
Ўт кетиб, ўртанган Москва бежиз —
Фарангларга берилмаган-ку?
Ахир, бўлгандир-ку беомон уруш,
Бўлганда ҳам қандай, кетгудай эс-ҳуш,
Бородино куни Россиянинг беиз —
Чиқмас ёдидан мангу?»

- 10 — Ҳа, бизнинг замонда мардлар бор эди,
Сизга ўхшамасди, шиддаткор эди.
Сизлар ботир эмассиз,
Уларнинг қисмати бўлмишди ёмон:
Талай мардлар берди майдон аро жон.
Бўлмасайди тақдир амри беомон,
Кетмас эди Москва, эсиз!

Биз узоқ индамай чекинар эдик;
Алам қилар эди, жанг кутар эдик.
Чоллар пўнғиллар бирдан:

- 20 «Нима, бу шу ерда ўтадим қиш?
Командирларимиз бажаролмас иш.
Ёвларнинг мундирин керакдир йиртиш
Руснинг найзаси билан».

Топдик охирида катта бир майдон,
Бемалол саёҳат қилурли сайҳон,
У ерда кичик бир истехком қурдик.
Ётамиз қулоқни унда дик тутиб,
Тонгги нурлар билан ялтирайди тун.
Ўрмонда фаранглар ҳар қайда, тўп-тўп

- 30 Кезиб юрганларини кўрдик.

Боплаб туриб мен ҳам тўппи ўқладим,
Ўйлайман: дўстни бир қўноқ қилайким!
Қараб тур, оға, мусью:
Кураш экан, ҳийланинг не кераги бор?

Бизлар саф тортамиз мисоли девор,
Она-Ватан сўраса, бизлар баякбор
Бошни ҳам берамиз-ку!

- Икки кун ҳам ўтди отишмалардан,
Нима манфаат бор бекорчиликдан?
40 Кутдик учинчи кунни.
Эшитилиб қолди ҳар ёқдан овоз:
«Тезроқ илғор сафга ўтиб олсанг соз».
Даҳшат қирғинининг майдонига боз
Тушади кўлкаси туннинг.
- Замбарак тубида мен мудрар эдим,
Токи тонг отгунча эшитар эдим
Фарангларнинг шод сасин.
Бироқ бизнинг манзил очиқ, жим ётар,
Қимдир мажақ дубулғасин тузатар,
50 Қимдир муртин чайнаб, найзасин артар,
Жуда ошган зардаси.

Тонг аста ёришиб кетиш биланоқ
Кўзгамишди мисоли момақалдироқ
Сафлар орқасидан саф.
Бизнинг мард полковник эди қаҳрамон.
Шоҳга навкар, солдатларга отахон...
Бироқ, афсус, чавақланиб берди жон,
Ётар нам ерда ухлаб.

- Улар экан, айтди кўз очиб тийрак:
60 «Йигитлар, Москвани қутқазмоқ керак,
Москва учун ўлсанг оз,
Шунча оғайнилар у деб ўлгандек!»
Бородино жангида қасамёд этдик
Ва бошларни мардона ўлимга тутдик —
Ҳаммамиз ҳам шоввоз.

- Шундай кун келдики! Тутун ораси
Булутдай силжиди фаранг қораси
Бизнинг истеҳком томон.
Ранго-ранг тамғали юрт ботирлари,
70 Дубулғаси думдор саф-саф сувори
Кўзимиз олдида келмоқда бари —
Рўбарўдан ёнма-ён.

Бундай жангни сизлар ҳеч кўрмагайсиз!
Байроқлар соядай кўчарди изсиз,
Еру кўк тутун, олов...

Курол-аслаҳалар, тўплар овози,
Найза санчиб толмиш эл найзабози,
Улганларнинг қонли тоғдай танаси
Уқларга тўсиғу ғов.

- 80 Русларда ботирлик қанча мустаҳкам —
Эканин ўша кун кўрди душман ҳам;
Кўрди найзанинг кучин.
Ер ҳам ҳансиради кўкрагимиздай,
Аралшиб кетди от, одам бирдай,
Минглаб замбараклар ўкириб шердай,
Оларди ёвдан ўчин...

Қош қорайиб қолди. Биз эса тайёр
Эртадан қаттиқ жанг бошлашга такрор
Кураш охиригача.

- 90 Дўмбиралар бирдан дириллаб қолди;
Душманлар чекиниб, йўлин терс солди.
Санадик, ким бору ва ким йўқолди,
Дўстлардан қолди неча?

Ҳа, бизнинг замонда мардлар бор эди,
Азамат, довюррак, шиддаткор эди.
Сизлар ботир эмассиз.

Уларнинг қисмати бўлмишди ёмон:
Талай эрлар берди майдон аро жон.
Бўлмасайди тақдир амри беомон,

- 100 Кетмас эди Москва, эсиз!

ҲОЖИ АБРЕК

Жемат деган овул ғоят бадавлат, кўркам,
У ҳеч кимга тўламайди хирожу ўлпон;
Унинг қалъа деворлари пўлатдай маҳкам,
Масжиди ҳам жанг майдони ичра қурилган.
Унинг эркин ўғиллари — ботир эрлари
Ҳарбу зарбнинг оташида чиниққан бари.
Бу элларнинг қилган ишин бутун Кавказда
Узоқ ва ёт халқлар аро гулдуроси бор.

- 10 Улар отган ўқ учарак эркин фазода
Рус қалбини ялаб ўтмиш неча бор такрор.
Қизғин кун ҳам осмон бўйлаб кечмоқда аста,
Қайнаган буғ чўзилмоқда қояда, пастда.
Лочин учар қимирлатмай қанотин таранг,

Булуларда кўринади қораси аранг.
Далаларни чулғаб олган уйқу — қалин дуд:
Овулда бир ҳукмронлик қилмайди сукут.
Овул бу дам бўшамоқда ҳаяжон билан,

- 20 Бироқ тоғнинг этагида шамол ўйнаган
Ва ирмоқлар отиб чиққан даралар ора
Тўпланмишдир эҳтиёткор бир гурунг давра.
Жемат овул эрларида нима кенгаш бор,
Не тўғрида сўз боради, қандай маслаҳат?
Ё бўлмаса тоғлар ошиб, қайтадан такрор
Ёт йилқини қилмоқчимиз шоввозлар ғорат?
Ёхуд, ҳатто қонигача ширинкор бўлган
Қўноқларни — рус отрядин кутадиларми?
Йўқ, назарлар қандайдир бир ҳасратга тўлган;
Ҳаммада бор алланечук малолат ғами.

- 30 Бировларнинг жулдурига олган чулғаниб,
Шу гурунгни ўртасида тошга чўнқайиб
Бир мўйсафид — кекса, ожиз лазги ўтирар;
Қуйилмоқда тўлқинланиб унинг сўзлари,
Баъзан-баъзан порлаб турган қора кўзлари
Маъюсланиб атрофига ташлайди назар.
Кекса лазги сўйлаётган бу ҳикояни
Барча диққат билан тинглар, у айтар эди:
«Шу қариган чоғларимда қувнатиб мени,
Уч жонон қиз, уч ўғилни худойим берди!

- 40 Бироқ бирдан мудҳиш бўрон гувиллаб қолди,
Шох-бутоғи синиб, дарахт яланғоч қолди.
Мана энди мен бу ерда турибман якка,
Бамисоли водий ичра яланғоч тўнка.
Афсус, афсус, мен қаридим! Бошимдаги оқ
Шу чўққининг устидаги қордан ҳам оппоқ.
Аммо шу қор остида ҳам баъзан бўлар-ку
Тиним билмай чопган жўшқин ва покиза сув!
Бери келинг, суворилар, эй аҳли Жемат!
Кўрсатингиз менга жасур ҳимматингизни!

- 50 Орангизда кимга таниш князь Бейбўлат?
Ким қайтарар менга севган азиз қизимни?
Опалари асирликда ғунчадай сўлди,
Акалари нотенг жангда мардона ўлди.
Икки ўғлим чет ўлкада қолди, кичигим
Кўз олдимда ўққа учиб, жон қилди таслим.
Улар экан, узилмади лабидан кулгу!
Учиб келган фариштани балки кўрди у:
Жаннатларнинг гулларидан қўлида чамбар,
Сўнгги дамдан берар эди унга шод хабар!..

- 60 Сўнги қизим, кўз қароғим, ёлғизим билан
 Шундай қилиб чўлга кўчдим яшамоқ учун,
 Кўп улуглаб сақлар эдим уни туну кун,
 Бор бисотим нима бўлса унда жамланган:
 Ҳеч кимса йўқ, ёлғиз қизим ўнгу сўлимда,
 Фақатгина кўп вафодор милтиқ қўлимда,
 Биз икковга бу ерларда маскан бўлди ғор.
 Туғиб ўсган ота элда кулбадан йироқ,
 Эркин ҳаёт кўпдан менга ёр эди, бироқ
 Энди тезда кулфатга ҳам бўлиб қолдим ёр,
- 70 Бироқ тақдир соатига фурсат етишди —
 Нозик қушчам парвоз қилди, кўзимдан учди!..
 Жимжит кеча, атроф соқит, кунлардан бир кун
 Мен ухлардим... Бош устимда гўдак малагим
 Яшил хипчин билан ўйнаб осойишта, тин,
 Сўзсизгина ўтирарди қоронғида жим.
 Чўчиб турдим: аллакимлар сўзлашар аста,
 Бўғиқ фарёд, тақа товши эшитилди пастда...
 Югурганча қарасамки — битта чавандоз
 Тоғ бағрида жадал билан қилмоқда парвоз.
- 80 Қизимни у қанжиғада қучоқлаб олган,
 Орқасидан лаънатларни айтиб қолдим ман.
 Оҳ, не учун мен учирган иккинчи чопар —
 Қўрғошин ўқ теголмади унга муқаррар!
 Ўша ерда пайдо бўлган қонли ўч билан
 Номусимнинг интиқомин олишга кучсиз,
 Туёқларда мижиғданган илондай, эсиз,
 Ҳалигача тоғу тошда тентиб юраман.
 Ўша кун очилмишдир дилда жароҳат,
 Ҳанузгача менда йўқдир ором ва роҳат...
- 90 Бери келинг, чавандозлар, эй аҳли Жемат,
 Кўрсатингиз менга жасур ҳимматингизни!
 Орангизда кимга таниш князь Бейбўлат?
 Ким қайтарар менга севган азиз қизимни?»

- Кенг ханжарин қабзасидан тутган қора кўз —
 Полвон йигит: «Мана мен!» деб бошлаб қолди сўз.
 Ҳайрат билан соқовланиб қолган оломон
 Секин-секин жилиб қолди шунда ҳар томон.
 «Мен биламан у князни! Мен бердим қарор!..
 Сен икки тун мени бунда кутиб турасан;
- 100 Қўрқмас Ҳожи бирор марта бекордан-бекор
 Узангига оёғини асло қўймаган.
 Шу муддатда агар қайтиб кела олмасам,
 Менинг ичган қасамимни унутиб юбор.

Руҳим учун пайғамбарга дуо қил бир дам,
Шундан кейин излаш учун, майли, ўзинг бор».

- Тонг ёришди четларида кўм-кўк осмоннинг:
Туманларнинг орқасида мағрур туради
Гранитдан яратилган улуғ тоғларнинг
Музлар билан безатилган боши абадий.
- 110 Дараларда булутлар ҳам ортиқ уйғонган —
Сузиб ўтар бамисоли ним пушти елкан,
Аста-секин баландликка томон ўрмалаб.
Ҳамма нарса тонг нафасин олар ўнгирда.
Қия тоғлар қатор-қатор тизилган ерда
Черкас минган саман оти илдам йўрғалар.
Ҳали тамом уйғонмаган эринчоқ офтоб
Қирлардаги шабнамлардан кўтармаган тоб.
Баланд қоя тепасидан ерга чўзилиб
Энгашгандир йўл устида бир ёввойи ток.
- 120 Дам ўтмайин кумуш каби ёмғирни тўкиб,
Йўловчини ва отини қилади намнок;
Сувори ҳам тизгинини бепарво ташлаб,
Кумуш сопли қамчинини силтаб боради.
Баъзан-баъзан от ёлига аста ёнбошлаб,
Боболарин қўшиғини куйлаб боради.
Тоғлар аро парвоз қилган бу чўзик оҳанг —
Акс садоси таратади атрофга жаранг.
Аравалар ғижирлаган ғилдирак билан
Излар солган бунда бир йўл, бир айлана бор,
- 130 Шу ердаги гўзал чағир тош қиррасидан
Тожлар ясаб ўз бошига киймиш қоялар.

- Уша ердан худди оёқ остида каби
Осойишта овул томон разм солар у;
Кўринадиди подаларнинг кўтарган чанги,
Тингланади уйғонишда дастлабки ғулу.
Тик жарликнинг поёнига назар солади,
Бейбўлатнинг қора ўйин илғаб олади.
Юксак тоғдан қараётган лочиндай мағрур,
Равшан назар билан уйнинг томига боқур.
- 140 Соя-салқин, шаббодали у остонада
Ёшгина бир лазги қиз маъюс ўтирар.
Узунгина йўл чўзилар унинг олдида,
Ҳасрат билан узоқларга у қиз термилар.
Сен кимларга мунтазирсан, шарқнинг юлдузи,
Шундай нозик ва мулойим ташвишлар билан?
Узоқлардан келар бўлган дўстмидир ўзи?

- Еки аканг қайтадими мудҳиш жанглардан?
 Кундуз кунги шунча қайноқ, иссиқ ҳаводан
 Чарчаб қолган кўркам бошинг тўсатдан, бирдан
- 150 Уша баланд кўкрагингга мункишга тайёр,
 Икки қўлинг тизза бўйлаб шувиб тушибдир.
 Ширин-ширин эркалашар ҳукми-ла бир бор.
 Елкаларнинг вужудингдан ажралишибдир;
 Киприкдаги нам инжуси билан бурканиб
 Тиниқ-равшан назаринг ҳам вазминлашибди;
 Юзингдаги жануб қони алангаланиб,
 Метеордай икки бетинг қизиллашибди;
 Сеҳр билан тўлиб-тошган шу лаъли лаблар
 Ҳар дам ишқий бўсаларга чақирар — имлар.
- 160 Соқовланган ҳаяжонли бир истак билан
 Не бўлса ҳам қучоқлашга қидирмоқдасан.
 Сийнанг қалқир жуда нозик бир титрак билан
 Отиб ташлаш орзусида ўртук пардасин.
 Оҳ, қайдасан, муштоқ дилга азиз бўлган дўст!..
 Ана, туёқ узоқларда таратди овоз —
 Таниш чанг ҳам кўтарилди қуюқ, устма-уст,
 Қиз шивирлар: «Бу келгувчи мутлақо князь!»

- Умидларнинг тасаллиси жуда ҳам осон,
 Кўзинг янглиш кўрсатиши ундан ҳам қулай;
 170 Ана, йўлчи яқинлашиб келмоқда ҳамон...
 Аттанг, аттанг, йўловчини у танимаydi —
 Ҳозиргина биринчи бор кўриб тургани!
 Ғариб сайёҳ шу далада кечга қолгандир,
 Бир меҳмондўст қўналгадан паноҳ қидирар;
 Чарчоқ отин танасидан чиқмоқда ҳовур,
 Ана, ўша отдан ирғиб тушишга тайёр...
 Тушмайсанми, эй сувори!.. Ўзи нима гап,
 Кўрқмоқдами бу бошпана, бу қўшхонадан?
 У қарайди! Жуда қаттиқ қимтилган лаби —
- 180 Орасидан қисқа, аммо ҳасратли фиғон
 Ёз дўллари эзган ниҳол япроғи каби
 Учиб тушди ғамгин-ғамгин, аммо асабий:

- «Нима бўлди, эй сувори, нега бунча ноз;
 Қистамасдан аргумоқдан тезроқ туша қол.
 Қўноқ деган тангри берган неъмат деса оз,
 Менда ҳар бир нарса тайёр, қимиз билан бол.
 Бадавлатман, камбағалроқ кўраман сени,
 Хурмат айла Бейбўлатнинг бу хонасини!
 Ризқинг тугаб, қайта бошдан йўлга тушганда
- 190 Бизларни ҳам дуоингдан қилмагил канда!»

Ҳожи Абрек

Оллоҳ сени паноҳида сақласин, Лайло,
Меҳмондўстлик шафқатини қилдинг жо-бажо;
Мен меҳмонинг бу келишда отагинангдан
Сенинг учун салом, таъзим олиб келганман.

Лайло

Яъни, қандай? Менинг отам? То ҳалигача
Мени узоқ ҳижронларда унутмадимми?
Ҳозир қайда яшайди у?

200 Ҳожи Абрек

Яшар жойида;
Гоҳо чўлда ва гоҳида ўзга уйида.
Аввал қандай бўлса, ҳозир йўқ ортиқ-ками.

Лайло

Айт-чи; ўзи шод-хурсандми, бахтиёр, тетик?
Тезроқ менга жавобин айт...

Ҳожи Абрек

Ҳозирча тирик.
Тўғри, баъзан ёмғир ёғиб, совийди ҳаво,
210 Унинг боши яланғочдир...
Айт-чи, сен ўзинг?

Лайло

Мен гоҳида бахтиёрман.

Ҳожи Абрек

(секин)
Буниси расво!

Лайло

Инма дединг, қани айт-чи, нима дединг сен?

Ҳожи Абрек

220 Ҳеч.

Стол атрофида жимжит ўтирар меҳмон.
Хурмати-чун дастурхонга ясаб қўйилган —
Чағир кумуш жом тегилмай турар бекўст-кам!
Ҳақиқатан, бу жуда ҳам ажойиб одам!
Унинг очиқ манглайида ажинлар ўйнар —
Бирин-кетин қимирланиб, ҳаракатланиб.
Балки ғамлар, қайғу-ҳасрат ё узоқ йиллар —
Қўли билан чизилганлар булар қатланиб?
Уни бир оз юпатишни истаган Лайло

230 Қўнғироқли чилдирмасин олди қўлига.

Бармоқ билан уни чертиб, янгради садо,
Уйнай кетди лезгинканинг қувноқ йўлига.
Унинг кўзи юлдузлардай порлайди энди:
Оппоқ бўлиқ кўкраги ҳам қалқиб тепади;
Болаларга махсус, аммо ғоят ҳаётбахш
Бир ҳаяжон унинг маъсум руҳин кучоқлар;
Меҳмонига манзур қилиш учун айланар,
Парвонаки, оқшом чоғи нурда ўйноқлар.
Бирданига жаранглаган чилдирмасини

240 Оппоқ момиқ қўллари-ла кўкка кўтариб,
Бош устида айлантириб юз мақом билан,
Йирик қора кўзлари-ла майин телмуриб,
Айтмоқ бўлар лаб тебратмай, товушсиз, сўзсиз.
Фақатгина табассумнинг ифодаси-ла:
«Ғамгин меҳмон, бир оз шод бўл, ўйна, кул, куйла!
Тақдир ва ғам — бари хаёл, бариси тубсиз!»

Ҳ о ж и А б р е к

Бас, етади! Тўхтат энди рақсингни, Лайло,
Бир нафасга бу шодликни сен унутиб тур;
250 Менга айт-чи, қачон бўлсин, ҳеч келганмиди
Хаёлингга ўлиш хавфи ва ундан ҳазар,
Сени нотинч қилмаганми — айт тўғриси?

Л а й л о

Йўқ! Не учун менга керак у совуқ мақбар?
Мен тополдим жаннатимни ерда, мен хуррам.

Ҳ о ж и А б р е к

Яна битта саволим бор: сени бирор дам
Узоқ-узоқ ота юрти — ватан ишқи, тинч —
Доғистоннинг тиниқ кўки соғинтирганми?

Нега керак? Менга бунда қувонч ва севинч,
Тоғ тумани орасида яхшилик камми?
Ёруғ олам ҳамма ерда гўзал ва дилдор
Ва қалб учун ватан деган сўз ўзи бекор.
У зўрликдан, тажовуздан мутлақо қўрқмас,
Қушлар каби бир ичқиниб, учиб кетар, бас.
Ишон менга, шундай ерда бўладики бахт,
Унда бизга ишонсалар, севсалар фақат!

Ҳ о ж и А б р е к

- 270 Севги!.. Аммо биласанми, унда не лаззат,
Ер юзида завқ берарми яна муҳаббат —
Бир кишиким ишонган ҳам севган кимсасин
Бир умрга йўқотгану қилган бўлса дафн!
Ундайларга завқ ўрнида бундай муҳаббат
Истаганча кўз ёшию қон бўлур фақат.
Ва шундадир одамларга аниқ тасалли,
Ўлар бўлса, бу иш бўлур яна ўзга бахт.
Ва шундадир ҳам жиноят, ҳам завқу шаҳват
Ва шундадир жоним учун дўзах ва жаннат.
- 280 Бизни баъзан эркаловчи, баъзан қийновчи
Олдимизда доим мутлақ мана шу нарса...
Йўқ, мен асло бир соатлик интиқом — ўчни
Алишмасдим бутун жаҳон меники бўлса!

Л а й л о

Нега рангинг бўз оқарди?

Ҳ о ж и А б р е к

Менга қулоқ бер.

- Бир вақтлар менинг укам бўлгувчи эди;
Ўша укам манглайига ёзмишкан тақдир,
290 Бейбўлатнинг ўқи билан йиқилди, ўлди.
У шарафсиз ҳалок бўлди — жанг билан эмас,
Оддий ўрмон ҳайвонидай, ёвин танимай;
Бутун ўчин, интиқомин у сўнгги нафас
Васият-ла менга буткул топширди атай.
Мен қотилни энг охири қидириб топдим,
Қинидан ҳам чиққан эди қўлимда ханжар,
Бироқ, яна: «Ўч шуми?» — деб ўйланиб қолдим.
«Ўлим нима! Кўзни юмиб очгунга қадар —

- Фурсат билан менга қарздан қутуладими —
- 300 Шунча йиллик қайғу, азоб баҳоси шуми?
Йўқ, бу эмас? Не бўлса ҳам, унинг дунёда
Бирор севган, ишқин қўйган нарсаси бордир,
Менинг зарбим ана шуни янчмоғи зарур».
Армонларим ўринланди. Вақт ҳам етди!
Хатто кеча сенинг сўнгги соатинг эди.
Боқ, оқшомнинг нурлари ҳам порламоқдадир!..
Укам товуши қулоғимда янграмоқдадир,
Пайти келди! Бугун сенинг биринчи марта
Шу нозанин вужудингга кўзим тушган чоғ
- 310 Борлигимни чулғамишди қайғу, ҳасрат, доғ,
Жаҳаннамий исёнларда ёндим, албатта.
Бироқ, ўша ҳиссиётлар учдилар мендан...
Валлоҳ! Ичган қасамимни мард бажараман!

- Қишдаги тоғ қори каби оппоқ оқариб,
Кўп бемадор қалтиради тинкаси толиб,
Лайло унинг қаршисида аста тиз чўкди:
Ялиниш-ла, ўксиниш-ла, кўз ёши тўкди,
Бироқ, жаллод нолаларга қилмади парво.
«Оҳ, бу сенинг қарашларинг ғоят беомон!
- 320 Менга боқма, даҳшатлисан, бу қандай нигоҳ!
Бу сўзларинг менинг учун оғудан ёмон.
Заҳар-заққум таъсири бор, парвардигор, оҳ!
Менинг билан нечун ҳазил бекордан-бекор? ..
Раҳминг келсин! Кўзимдаги дурдона бу ёш
Наҳот сендан тополмайди зарра эътибор?
Раҳминг келсин!.. Менга айт-чи, сенинг ўз қондош
Ватанингда астойдил йиғлайдиларми?
Мунча эрта маҳву нобуд қилмағил мени!
Қонимдан кеч, кўнғил, ёшлигимни бағишла,
- 330 Бўлганмисан шодлик деган нарсага ошна?
Ёшлигингда сен ҳам мендай севгига тўлиқ
Кулганмисан?.. Кўринади, оҳ, мутлақо йўқ!»
Ҳожи ғаддор сукут билан турарди бу он,
Юзларини ғазаб босган, авзойи ёмон.
«Кўзларингда кўринмайди зарра марҳамат,
Эй раҳмсиз, кўз ёшидан ҳеч йўқдир асар!..
Оҳ, худойим!.. Бир оз тўхта!.. Биргина соат!
Бир кўз очиб юмилгунча сабр этсанг нетар!..»

- Лаҳза ўтмай қилич бирдан ярқираб кетди:
- 340 Бош юмалаб, қони бирдан тирқираб кетди...
У бемалол қон қўлини узатиб бошга,

- Уни ердан бир оз баланд кўтариб олди.
 Уримлари ҳалқа-ҳалқа тўлқинли сочга
 Қиличининг ўткир тиғин у артиб олди.
 Шундан сўнг у жуда лоқайд, жонсиз чеҳрани
 Жун чакмоннинг орасига яширди секин.
 Тошга чиқиб, от устига чаққон сакради,
 Унинг ювош арғумоғи, умрида лекин
 Билмагани осмоний қўрқувга тушиб,
 350 Елмоқдадир гоҳ хавфсираб, гоҳ терлаб-пишиб:
 Пишқиради ва кишнайти, ёлин ел тараб,
 Тишларида ғижирлайди пўлатдан сўлиқ.
 На сўз тинглар, югандан ҳам бўйнини силтаб,
 Тоғ устида учиб кетар бамисоли ўқ.
 Шафақ аста бўзаради: кеч, жуда ҳам кеч —
 Бу шабнамли зах кечадан узоқ қолмаган!
 Кавказнинг тик чўққисидан секин, пешма-пеш
 Оқ булутлар чўзилмоқда гўёки илон.
 Ҳеч ўхшовсиз ўйинларни улар бошлаган.
 360 Баъзилари дим дарада жим ёнбошлаган
 Тиканли шох-шаббаларни аста сийпалаб
 Ўтмоқдалар япроқларга инжулар ташлаб.
 Кулранг лойқаланиб чопар бунда ирмоқлар,
 Кўкатларнинг тубларида шўх кўниклари,
 Туманлардан ясалган ғор орқали боқар
 Ҳар биттаси ўлик бошнинг кўзи сингари.
 Тезроқ чоптир, ёппа-ёлғиз, танҳо сувори!
 Ҳураиб ол, кенг чакмоннинг қочмасин бари.
 370 Қайиш тизгинларни яна маҳкам тортиб қўй,
 Қайиш қамчин зарбин яна бир кўрсатиб қўй,
 Ҳали сенинг изинг бўйлаб қувиб тушганмас,
 На тоғларда бўлган жинлар, на ваҳший ҳайвон.
 Намоз учун сенда бўлса муддао, ҳавас,
 Вақт ўтмасин, аини пайти келгандир шу он.

- «Арғумоғим, сакраб юбор! Қўрқоқ кўз билан
 Ҳуркиб-ҳуркиб рўпарага мунча қарайсан?
 Бу бир харсанг тўлқинларга ютилиб кетган
 Ва бу эса — тўлғанмоқда унгурди илон!..
 Ёлинг билан шу қудратли қиличимни ман
 380 Жанг майдонда бир неча бор тозалаганман!
 Сахро-даштда, таҳликали соатларда сан
 Бир неча бор мени омон сақлаб қолгансан.
 Ўз юртимиз қирғоғида олурмиз роҳат,
 Юганингга бундан ҳам кўп, бундан ҳам оғир
 Рус тангаси тақажакмен, илдам юр фақат,

- Тез орада кўринажак бизнинг яшил ер.
 Кўжданми бу, кўпданми бу, сен ўзгарибсан,
 Тўғрисин айт, менинг жоним, азизим ўртоқ:
 Нега мунча дарров шунча терга ботибсан,
 390 Нега оғир-оғир нафас оласан бу чоқ?
 Мана, туман орасидан чиқар тўлин ой,
 Дарахтларнинг тепасига қуяр кумуш нур.
 Ям-яшил бир қир очилур нафас ҳам ўтмай,
 Бизнинг овул зулмат ичра ухламоқдадир!
 Узоқ-узоқларда порлаб яшнаб кўринар
 Жемат чўпонлари ёққан аланга — гулхан.
 Яқинлашган сари бизга аниқ тингланар
 Йилқиларнинг бўғиқ саси ва шовқин-сурон,
 Отлар сенинг атрофингни ўраб олишар...
 400 Шунда менинг кўзғалишим уларга етар.
 Улар бирдан пишқиради, ҳуркади кўрқиб,
 Бир нафасда тарқашади, тўс-тўсга тўзғиб:
 Узоқдан ҳам ҳидлаб олур улар нафаси:
 Сен билан биз — азалданоқ қисмат боласи!..»

- Водийларни қучоғига олиб ухлар тун,
 Жемат овул тушлар кўриб, мудрар бус-бутун,
 Фақат бир чол бутун овул ичида бедор.
 Ёлғиз ўзи гўристонга қўйган ҳайкалдек,
 Қимирламай чанг йўл узра ўтиради тек:
 410 Кулранг тошга така қилган, ўзи интизор.
 Унинг кўзи чуқур қайғу ва ҳасрат билан
 Узоқ-узоқ йўлга қараб, маъюс телмурган.

- «Кимдир ўзи у сувори? Кўп эҳтиёткор
 Тикка тоғнинг камаридан юриб келмоқда.
 Унинг дўсти — минган оти кўркама ва ёлдор,
 Чарчоқ бошин чайқаганча йўртиб келмоқда.
 Йўл чакмоннинг остидаги қўлида эса
 Эҳтиётлаб тутиб келар қандайдир нарса.
 Уни асрар худди кўзин қорачиғидай».
 420 Ва харсангда мункайганча ўтирган бу чол:
 «Қизим менга совға қилган қимматбаҳо мол —
 Бўлса керак» деб хаёлга чўмади талай.

Сувори ҳам яқинлашди; тоғнинг бағрида
 Тизгин тортди ва отини тўхтатди бирдан;
 У тўсатдан қалтираган қўллари билан
 Қора чакмон барларини очди шу дамда.
 У олисдан олиб келган қонли армуғон

Майса узра астагина юмалаб қолди.

Бечора чол кўрди ҳамда, ё раббий, шу он!—

- 430 Лайло боши эканини у англаб олди!..
Чол ҳаяжон ичра бирдан ўзи тентакча
Бошни лабга босиб-босиб ўпа бошлади!
Гўёки у бош устига тўка бошлади
Сўнгги зулм, сўнгги алам, сўнгги исканжа;
Умр бўйи ёлғизликда чеккани қайғу,
Фигонини тек ўпиш-ла тўкар эди у.
Одамлардан ва қайғудан етган заҳмат, бас,
Юрагини эзиб келди унинг ҳар нафас!
Узун муддат чириб ётган эски ип каби,
- 440 Бирданига чирт узилди, ёрилди қалби.
Чеҳрасида ҳаракатсиз қотди бор ажин,
Мурда тусин олиб борди оҳиста — секин.
Танасидан шунчалар тез учиб кетди жон,
Энг охирги дақиқага довур бор бўлган
Фикрларни унинг ожиз юзига тўлган
Ажинлари ифодалай олмади бу он.

Юзда қора сукунатни сақлаганича

Қилмас эди Ҳожи бунга асло таажжуб:

Арғумоққа, қиличига тикилди пича,

- 450 Сўнг жуда тез тоққа қараб жўнади учиб...

Бир йил ўтди. Жимжит, сокит дара ичидан

Йўл-йўлакай тентиб юрган бир неча йўлчи

Икки жасад топиб олди чангга беланган,

Чўққи узра кўмиб қўйди шу кунлар ичи.

Ҳар икков ҳам қора қонга бўялиб ётар,

Ғазаблари тирик чоғда бўлгандан баттар.

Юзларида кўринарди лаънат асари,

Бир-бирини маҳкам қучган ҳар икковлари.

Кўринишда дўст, аслида икки ёвуз ёт —

- 460 Балки бу бир тахмин бўлур, хаёлдир фақат.
Бироқ шўрлик сайёҳларга шундай туюлди:
Чеҳралари ўзгаргандай бўлиб кўринди,
Мурдаларнинг лабларида бор эди даҳшат.
Кийим-бошда бадавлатлик нишонаси бор,
Бошлиқлари папоқларин ўртмишди сокин.
Биттасидан Бейбўлатни таниб олдилар,
Танимади иккинчисин ҳеч киши локин.

ҚАРАҒАЙ

Шимолда ёппа-ёлғиз вахшилик билан
Яланғоч тепаликда турар қарағай
Мудрар ва тебранар, тамом бурканиб,
Уралиб қорларга худди жандадай.

У туш кўрар, ҳамма-ҳамма нарсани,
Кун чиқар кўп узоқ ўлка чўлида —
Ёлғиз ва зеркиб гўзал бир хурмо
Ўсади қайнаган юксак чўққида.

А. К. Толстой

КУЗ

Куз! Ялонғочланди
Шўрлик боғимиз.
Сап-сариқ япроқлар
Елда учар тез.
Фақат узоқроқда,
Водий ичида
Гўзалланиб турар
10 Милашнинг сўлгин,
Шингил шапоқлари
Тўқ қизил — гулгун.

А. А. Фет

* * *

Кўзин ўйнатиб мушукча куйлар,
Бола ҳам мудрар гилам устида.
Ташқарида-чи: бўронлар ўйнар,
Шамол чолади найни тинмасдан...
«Бас, етар бунда сенга ағанаш,
Ўйинчоқларни йиғиштиру тур!
Мен билан келиб аввал хайрлаш,
10 Сўнгда тезда ухлашга югур!»
Бола тез турди, мушук кўз очиб —
Уни қузатар, куйлаб тинмайин.
Деразага қор уюрма сочиб,
Бўрон эшикда чалади найин.

А. Н. Майков

* * *

Оқ денгиздан ғизиллаб
Қалдирғоч келди,
Маҳкам ўтириб олиб
Куйлай бошлади:
Февраль ойи, ҳар қанча
Жаҳл қилсанг ҳам,
Сен — март ойи дўқ билан
10 Қовоқ солсанг ҳам,
Майлига қор ёғса ҳам ё ёғса ёмғир,
Ҳамма ёқдан кўкламнинг ҳиди келадир.

Н. А. Некрасов

* * *

Шамол эмас ғулу солган ўрмон устидан,
Ирмоқлар ҳам тоғдан қуйи жилдираб оқмас.
Совуқ ботир, жанговарки, кўзи остидан
Қочирмасдан айланади мулкин ҳар нафас.

Синчиклайди ўрмондаги сўқмоқ йўлларни —
Уюрмалар яхшигина босдими тагин?
Бирор ерда ўнқир-чўнқир ҳеч қолмадими,
10 Бирор парча яланғоч ер бўлмасин тагин?

Қарағайга қўнганмикин момик булдуруқ,
Дуб шохларин гажим билан безаганми туз?
Катта-кичик дарёларнинг сувлари тўнғуқ,
Уни маҳкам ўз забтига ололганми муз?

Совуқ мағрур қадам ташлар ўрмон устидан,
Музлаган сув қисирлайди у юрар экан.
Порлоқ қуёш шуълалари тиниқ ва равшан,
Ўйнашади унинг пахмоқ соқоли билан.

Бир азамат қарағайга минади секин,
20 Унинг шоху шаббасига гурзи солади.
Ўз-ўзича қувонади ва ундан кейин
Мақтанчоқлик қўшиғини куйлаб қолади:

«Қайда бўлса уюрмалар, қорлар, туманлар,
Бўйин эгар мен совуққа, қўрқади мендан.
Ҳозир бориб денгизларда, океанда бир бор
Муздан юксак қасрларни бино этаман.

Истаб қолсам, каттагина наҳрларни ҳам
Узоқ муддат ғазабимга бўйсундираман;
Унда муздан шундай кўприк ясайман — кўркам,
30 Одамзод ҳам бу ҳунарни ўтказмас мандан.

Кечагина озод-эркин шалдираб оққан
Тоза ва шўх, чўнқир шовва, ўйноқи сувлар
Бу кун якка оёқ йўлга айланиб қолган —
Мол юклаган аравасин карвон қувалар.

Бадавлатман, хазинамга йўқдир сон-саноқ,
Бунча давлат билмайди ҳеч камиш-озайиш.
Мен у шўхлик қилган ерни безайман оппоқ,
Бари бўлур бунда олмос, марварид, кумуш...»

* * *

- Қаҳратон қиш пайти эди, кунлардан бир кун
Мен ўрмонда келар эдим. Кун совуқ ғоят.
Учраб қолди — тепаликка чираниб секин
Шох-шаббали бир ченани тортаётган от.
Юганидан етаклаган бир мужик бола
Кетар эди жудо сипо, улуғвор, тетик.
Катта этик, қўй теридан пўстин эгнида,
Қўпол қўлқоп, ўзи эса тирноқдан кичик.
- 10 — Ҳорма, йигит!— дедим; деди:— Йўлингдан қолма!
— Серзардароқ кўринасан,— дедим,— йўл бўлсин?
— Ўрмон ёқдан келмоқдаман, не ишинг менда?
Тинглайсанми, отам кесар, ташигувчи ман.
(Болта товши келар эди ўрмондан ҳар дам.)
— Хўш, отангнинг оиласи каттами?— дедим.
— Оила-ку катталикка катта, одам кам,
Эркаклардан икки киши: отам, мен ўзим.
— Ҳа... ҳа, ҳали шундай дегин, исминг-чи?
— Влас.
- 20 — Неча ёшга кирдинг?
— Олти босилиб ўтди.
Ҳаром ўлгур, чух!— деярак йўғон овоз-ла.
Мурғак бола юган тутиб илдамлаб кетди.

Жамбул

ЛЕНИН МАВЗОЛЕИДА

Зумрад тоғлар ошиб, олтин чўл босиб,
Қабрингни қилгали келдим зиёрат,
Қайғули байроқлар қилмоқда таъзим,
Тобутда ётибсан гўёки ҳаёт.

Жамбул отаси-ла сўйлашган каби
Қари қон томирда мардланар, қайнар,
Жимликда жаранглар қалбий дўмбира
10 Юксак тиниқ овоз-ла чалинади тор.

Мақбаранг туради ер ўртасида,
Халқлар унга оқар гўёки ирмоқ.
Ўлмас қиёфангни кўрмоқлик ният,
Келади туркманлар, ўзбеклар, қозоқ.

Келади фарзандлик аҳдин айтгали,
Келади ичгали маҳкам қасамин.
Сенинг ҳар бир сўзинг бизларга қиммат,
У бизга нур каби, ёвгадир яшин.

Ҳар битта сўзингнинг баҳоси юксак,
20 Қизгин чўлда оққувчи булоқ сувидай,
Донолар доноси қуёшдай равшан,
Куррамиз ичида қалбингдан кундай.

Миллионча оч-юпун бечораларга
Толенинг ҳақ йўлини очиб бергансан.
Сен ўлдинг, еримиз етимдир, аммо
Кремлда порлар юлдузлар равшан.

Болалар, эвара, чевараларга
Уруғнинг улуғи мендан васият:
Халқни сўнг дамгача сева олишни,
30 Яшашни Лениндан ўрганинг фақат.

Ҳисни ва фикрни йиға билингиз,
Кучни, иродани бера билингиз,
Ленин дўст деб қиммат қўйган кишига,
Ленин биродар деб севган кишига.

Сулаймон Стальский

ИИГИРМА БИРИНЧИ ЯНВАРЬ

Ленин ўлди, бизнинг отамиз,
Шундай совуқ кунки аёвсиз,
Доно кетди, оғрир қалбимиз,
Қандай совуқ — аёз кун бу кун.

Улим олди биттани, аммо,
Кўзимизга тор бўлди дунё,
Узун қайғу дилга бўлиб жо,
10 Келган совуқ — аёз кун бу кун.

Улим отли мудҳиш офатдан,
Япроқ тушди сарви қоматдан,
Ажралдик доҳий, чин улфатдан,
Шундай совуқ — аёз кун бу кун.

Сулаймон қаддини эгди ғам,
Қайғу куйин куйлади ул ҳам,
У билан бирга ҳамма одам
Хайрлашмоқда совуқ — аёз кун бу кун.

САЙЛОВЧИЛАРГА ЖАВОБ

Олий Совет учун мўлжаллаб халқим
Номимни ёзибди, эшитдим хабар.
Мен содиқ ўғлиман ўз Ватанимнинг,
Шунинг учун бунчалик юксак ҳурматлар.
Қайга сиғдирайин шунча обрўни,
Ажабо, куйламай бўлурми буни?

Мендай бир кексага қаримоқ уят,
Шунчалик эҳтиром қилинар экан.
10 Қайда, қачон ҳамда қайси бахшига,
Бундай ҳақ, бундаин ҳурмат берилган?
Бу фақат мумкиндир менинг ўлкамда,
Улуғ ҳурмат учун имконлар бунда...

Жўшқин қўшиқларинг куйла, Сулаймон!
Эҳтиром кўрсатди сенга халқ шу он,
Эътибор, ишончни юқларкан Ватан,
Эй, бахтли Ватанинг шоири бахши!

Эй юртим, Ватаним, туғишган хонам,
20 Куйларим кучингдан олмишдир илҳом,
Амрингга жон билан тайёрман тамом,
Элнинг ҳар ишига омода бахши!

КРЕМЛЬ

Нўширвоннинг маснадига йиғлама, кўнгил,
Кремлнинг биносини келиб ўргангил.

Бу ер билан Мадойинни ишчилар қурган,
Бу ер чорга, ўша шонга бўлдилар қўрғон.
Бу бурчдаги ҳар бир поя бўлгунча обод,
Юзлаб бўғин нобуд бўлди, юз уруғ барбод.

- 10 Ҳар кун бунда кўрсатарди шоҳ фойдаси-чун
Юз меҳнаткаш ўлимига буйруқлар кучин.

Асоти ҳам зулм, аламдан олувчи нафас,
Қурилиши қондан турган ёлғиз бу эмас.
Бу ўртада бари шундай, шундай ҳар бири,
Ватиканнинг қалъаси ҳам Британ қасри.
Бадавлатлар тинч яшаши деҳқон ишидан,
Савдогарлар дастмойеси ишчи кучидан.
Эй тирик кўз, бу бинонинг сирлари аён,
Бошдан-оёқ гердайишга асос ёшу қон.

- 20 Ҳар бурчдаги данданалар кўзлардир — ювош,
Ишчи-деҳқон мотамига тўкмакдадир ёш.

Бу ердаги бир дераза шоҳга ёққунча
Мазлум гавда бежон бўлди қанчадан-қанча.
Ситамкорлар ишчилардан оқизарди қон,
Бу айвонда маза қилсин тоинки султон.
Бу бинони юрак қон-ла турғизган инсон
Бирор қултум сув ичмаган бунда ҳеч қачон.
Зулм-ситамнинг усталари чизганда план,
Фуқаролар ўлиmidан нақшини олган.

- 30 «Бу гумбаздан нега тинмай айланади қуш?»
«Чунки дунё бу гумбаз деб саргардон бўлмиш.

Бу ер бўлмиш золимларнинг буйруқ макони,
Бу ерлардан оқиб кетмиш мазлумлар қони.
Шу бино-чун деҳқон дайди, ишчи бечора,
Эрон бузғун, Турон эса бўлмиш овора.
Қолсин учун айвон саҳни ҳоли аламдан,
Кўп шаҳарда зиндон тўлмиш меҳнат элидан».
Биласанми, ишчиларга қаср айтар нима?
«Модомики, сотиб олдинг, арзонга сотма.

- 40 Эй меҳнаткаш, бу ерлардан ўтганда тингла —
 Аркларидан ўгитларин, ғиштидан нола».
 У айтади: «Сен бизлардай, биз сендай эдик,
 Сен фотиҳсен, бизлар — тупроқ, ётмоқдамиз тек.
 Бу фатҳдан сўнг сени мутлоқ ғафлат босмасин,
 Бошимизда қайта бошдан душман кезмасин.
 Бурун сендай ишчи эдик, билсанг, биродар,
 Ситам қилди бизни бундай ерга баробар».
 Сўрайсанки: «Қани гавданг, қани жон-танинг?»
 «Зулм билан тугатилди, бўлди ерга тенг»;
- 50 Истисморчи виждонсизнинг биздан қорни тўқ,
 Ўзимизга бу меҳнатдан ўндан бири йўқ.
 Биз дод солиб айтар эдик: «Шонли хўжайин,
 Меҳнатимиз унумининг текисланг пайин».
 Бу нолаю фиғонларни тингламас жиндак,
 Бироқ тошдай ва метиндай раҳмсиз юрак.
 Қўлларимиз қисқа эди, уларда баланд,
 Ҳам уларда пулу қудрат, биз қайғуга банд.
 Белги улар буйруғида, санъат хизматкор,
 Дин уларнинг қуроллари ва шоҳ уларга ёр.
- 60 Жаҳон тўла турли-туман моллари билан,
 Бизнинг кучу теримиздан улар тўқ, хурсанд.
 Эй, таажжуб, кўнгил, қара, фақат зулmdir:
 Дурни тердан, зарни эса қондан қилибдир.
 Гарчи бизнинг гавда тупроқ, шу тупроқ кирпич,
 Жонларимиз танда қолди, ўлмаганмиз ҳеч.
 Қизил ялов зулм маҳвиға буйруқ берган он
 Ер титради, қалтиради, қўрқди осмон.
 Зулм қўшинин қувиб солди, кишанни узди,
 Оч-яланғоч, ўксик киши бир жаҳон тузди.
- 70 Ўз уйини эгаллади шу ҳақли одам,
 Бегонанинг фитнасидан эркиндир олам.
 Меҳнаткашлар советининг шонли фармони
 Кизил хат-ла париллатди юксак осмонни:
 «Эй, бир тўда экинчилар, энди бирлашинг,
 Меҳнаткашлар, қўлни қўлга беринг, яшанг тенг».
 Бадавлатнинг дин, ватани, олтин, кумуши,
 Бойимоққа қаратилган бутун қилмиши.
 Қорни тўққа қуллуқ қилар бу билан минбар,
 «Қуръон», «Инжил» соғим сигир билан баробар.
- 80 Ер шарини оша тезда порлаб келажак,
 Бир рангдаги ҳаёт кирар оламга бирдек.
 Уроқ-болғадан ўзга ҳеч ҳоким ҳам бўлмас,
 Одам эркин жаҳон тузгач, олажак нафас.
 Мана, бу гул япроғин кўр, титрар шамолдан,

- Худди шундай титрар эди ситамлардан тан.
Ишчиларнинг юрак қони сувдай оқарди,
Деҳқонларнинг жигарларин ўтда ёқарди.
Ахир, бизлар ўтда куйган, тўфонда оққан,
Ахир, бизлар бу «томоша» — маҳшарга боққан.
- 90 Ҳайрон эдик бу оламнинг оқибатидан,
Бахт келмасми, дердик, зулму ситам кетидан?
Дердик: улар найранглари, дин, шоҳ истаги
Оралиқдан кўтарилар, ўприлар таги.
Жаҳл кетар, илм келар дунё яшнатиб,
Ҳар ким эркин бўлар тангри, шайтонни отиб.

ЭРОН ҚИЗИ

Тонг ели, тушса йўлинг, эссанг агар Эрон сари,
Барча, Эрон қизларига сўйла шоирдан салом.
Шу баланд тоғ орқасида гуллаган ҳар бир ери —
Ўзбекистон ҳам яшарки, улғаяр, порлар мудом.

Бунда алдов, зулм йўқолган, эркили меҳнат бахтиёр,
Ҳар тарафда олий турмушнинг чироғи яшнаган.
Бунда қизлар порлаган, юзлардан артмишлар ғубор,
Қоп-қора зиндон деворидай «кафан»ни ташлаган.

- 10 Бир куни тонгда очилган шунча гуллар шод-шод
Қопламиш чодир туманидан қуёшга чиқдилар.
Ҳамма кулган, қувнаган, ҳар бир тараф шонли,
Бир менинг қалбим қонаб, оғриқ-ла ҳайқирмоқ
обод,
тилар.

Ўйладим мен бошқа мазлум қўшни Шарқнинг
борлигин,
Ундагилар ҳали ҳам «Қуръон»га бўлганлар асир.
Ўксиниш ёши бўғизимга тиқилди бир йиғин,
Босди Эрон қизлари-чун манглаймни жиққа тер.

ВАТАНДАН ҚАРЗИМ

Ўлкам талаб қилса ҳар нимаyki бор,
Пулу мол бўлгунча нмкон бераман.

Пулу мол нимаymiш, сўз ҳам ортиқча,

Ширин ҳаётимни ва жон бераман.

Ёмғирдек марҳамат шафқатга кўмди,
Шу улуғ хирмонга бир дон бераман.

Қутирган душманни маҳв этиш учун,
Азиз ватан не сўрса шу он бераман.

- 10 Душман тишигача қуролланмишдир,
Қўшинимга вужудим қалқон бераман.

Армиям қиличи устун бўлсин, деб,
Бор кучим, илм ила урфон бераман.

Бунда менинг уйим, ишқим, толеим,
Ватанимга барисин қурбон бераман.

Сен онам, оилам, бахтим чироғи,
Сени сақлаш учун мен жон бераман.

Қимматли партиям сидқидилимда,
Жон-танним сўраган замон бераман.

БОР УҒЛИМ

Бор, ўғлим, бўлмаса душман тамом яксон, келмай
қўй

У қотил бермайин илкингда ҳам минг жон,—
келмай қўй.

Зулм занжиридан эркин бўйинлар бўлмайин озод,
Кураш, қалбингда токи қолгунча қон, келмай қўй.

Ёвуз душман харобат айламоқчи хонумонларни,
Ўзининг қилмайин то хонасин вайрон, келмай қўй.

- 10 Бор, ўғлим, сен кураш, мен бунда юртимни
қўриқлайман
Олиб келмай менга бир хушxabар ҳар он —
келмай қўй.

Сочим оқини ҳурмат қилғилу, доҳий ҳақин оқла,
Курашдан олдимизга бешараф, бешон келмай қўй.

Отангдек жангжў бўл, қаҳрамон бўл, марди
майдон бўл,
Шу ўзбек халқига то бўлмасанг қалқон —
келмай қўй.

Иоганнес Роберт Бехер

БЕШ ЙИЛЛИК ПЛАННИ КУЙЛАЙМАН

Беш йиллик план жаҳон пролетариатининг капитал устига ҳужумида энг асосий тармоқдир. У ўзининг мавжудоти билан капитализм стабилизациясини емирувчи ва жаҳон инқилобининг энг яхши планидир.

- Эҳромларнинг бор эди
- 10 **Ўз куйчи шоирлари,**
Тангри-чун ўқиларди
Довуднинг шеърлари;
Кечмишнинг тантанали
Ҳарбидан тумтарақлар
Достонлар мисраида
Ҳалигача қолдилар.
Энг тубан қиролларнинг
Шоирлари бонгидан
Акси садо берарди
- 20 **Асрнинг саройлари.**
Ҳомер аччиқ кулади:
Ахиллес ботирларин
Қурашчан достонлари
Ҳали гимназистларнинг
Ёддан, қалқала билан
Ўқийтурган хорлари.
Ердаги бор тилларда
Тарбияланмиш севги.
Фақат энди у замон
- 30 **Охирига келдики,**
Қироллар, роҳибларнинг
Ҳокимлиги емирилди,
Жаҳонгирлик уруши
Пўлат тўфонларидан
Янги бўғинлар ўсди —
Етилди большевиклар.
Кремль гумбазлари
Устидан буюк, жасур —

Бир қаҳрамон ўсдики,
40 Исмидир унинг Ленин!
Жаҳон пролетарин
Инқилобига раҳбар.

* * *

Пешонасин ажин босган
Асаблашган мешчанин
Газетани ғижимлайдир,
Шивирлайдир «телба» деб.
Бир ишчи ҳам Ленин исмин
Қабатлайдир, бу билан:
50 «Энг охири етарканмиз» демоқчи.
Жаҳон янги ранг оладир.
Ернинг олтидан бири
Қуюқ қизил ранг билан
Кўп сиқик ўралмишдир.
Шарқ уфқида қайноқ —
Маъданий ҳарфлар
Езилмишдир: СССР!
Ленин!

Ва Компартия,
60 Қизил Қўшин,
Коминтерн!
Бу сўзлар, у сўзларки,
Кутар ўз шоирларин.
Машҳур готик маъбадидан
Сарбаланд,
Қулоч керган саҳролардан
Ҳам кенгроқ,
Рио-де-Жанейро кўкининг
Қуёшидан ёруғроқ,
70 Океанларнинг чуқур
Ерларидан чуқурроқ,
Ҳимолай тоғларин
Бошларидан баландроқ
Тоғ каби дов ва азамат бу сўзлар
Чўққисига чиқолмамиш
Ҳеч киши!

* * *

Лениннинг ўлимида
Мотам тутмиш миллионлар.
80 Миллионларча ишчилар,
Миллион-миллион деҳқонлар
Уни кўмган эдилар,

- Уни кўмган эдилар
 Уз гўшту қонларида.
 Узларига сингдириб олгандилар
 Ленинни.
- Шунинг учун Ленин ҳам
 Ҳар кун улар ёнида
 Бирга-бирга турадир,
 90 Бирга ишлар ҳар куни.
 Қаранг, мен кийинганман,
 Камзулим менинг кулранг,
 Бу камзул Ленинники.
 Сўйлайман улуғ ишдан,
 Дам уриб, мени тингланг,
 Лениндан бу сўз таги.
 Ленин дасти хати-ла
 Шарқ уфқида кўринур
 «Беш йиллик план» сўзи,
 100 «Беш йиллик!» деб Москвадан
 Кучли радиостанция
 Кенгликда берар хабар.
 Тўлқинда — минг уч юз тўрт,
 Жаҳоннинг беш қитъаси
 Бонг зарбидан ларздор.
 «Беш йиллик!» деб
 Буржуа газеталари қичқирар.
 Беш йилликка лаънатлар ёғдирароқ
 Папа Пий
- 110 Бизга қарши босириққа
 Ундайди диндорларни.
 Беш йиллик бу — бутун эл
 Комсекцияларининг
 Мажлис рўзномалари.
 Беш йиллик бу — Детердинг
 Генштаб бошлиқларин
 Янги ваҳималари.
 Партиямиз Ўн олтинчи қурултойи
 Тантана ва шукуҳ-ла
- 120 Калининдан бир ҳайқириқ эшитди:
 СССРнинг пролетарлари
 Беш йилликни тўрт йилда
 Бажарувга
 Қони билан аҳд этди.
 Гражданлик уруши
 Қаҳрамонлик қўшиғин
 «Темир оқим»и билан
 Серафимович ёзди,

- Инқилобни куйлашга
 130 Маяковский бутун
 Бир юз эллик миллионни
 Оёғига турғазди.
 Шеърлар хур, вазн озод
 Ленинни куйлайдирлар.
 Тиришқоқлик билан
 НЭПнинг муғлоқларин ёрароқ,
 Инқилобий кураш учун
 Пролетар шоирлари
 Қўлларида ўйинчоқдай
 140 Сўзни қилдилар яроқ.
 Ҳалигача кўп шоирлар ёздилар
 Кучли куйлар,
 Бироқ энг зўр куй ёзишни
 Давримиз бизга юклар.
 Мен шуларнинг бирисиман
 Беш йилликни куйлайман.
 Шеъримни ҳам мен энди
 Жаҳон ишчи-деҳқонига берганман.
 Шеърим билан мен уларни
 150 Туртаман, қичқираман:
 «Ватанингиз Шўроларни
 Мудофаа қилишга
 Тайёрланингиз!»

* * *

- Осойишта илжаядир ҳарбий —
 У ниқобли юз.
 Иккиланиш пайти эмас,
 Қани айт, ёки-ёки?
 Ё Шўрога,
 160 Ёки ёвга!
 Бу бир савол портлатажак сафларни
 Икки лагерга.
 Икки фронт ва қатор.
 Бу бир савол цементдан ҳам мустаҳкам
 Ўзникиларни боғлар.
 Менинг шеърим,
 Инқилоб деб ўқ еган
 Ва қамалган
 Минглаб эрларнинг шеъри.
 170 Улар очган йўллар сари
 Ўз қонимиз устидан
 Олға юрмоқдамиз.

- Унутмангни,
 Шу лаҳзада юзлаб ўртоқларингиз
 Оқ гвардиячи жаллодларнинг
 Қўллари-ла тўкилган
 Қонлар ичида
 Додсиз бўғилмоқдалар!
 Шу пайтда, шу соатда,
 180 Шу минутда бириси —
 Сизнинг қондошингиз у...
 Ҳаётидан энг охирги
 Қадамларин ташлайдир.
 Бир деворки —
 Қон билан нам
 Лойида гўштинг иси.
 Шу деворнинг тубида у
 Ўзга дўстлар сингари
 Ёвнинг қотил ва омонсиз
 190 Учун кута бошлайдир.
 Мен шеъримни Шўроларнинг
 Бутун кимёгарлари,
 Инженерлар, колхозчилар,
 Тракторчи эрлари,
 Агрономлар,
 Басма-баснинг шерлари,
 Зарбдор бригадалар,
 Электр техниклари,
 Қизил директорлари —
 200 Дўстларга бағишлайман.
 Паргор, қалам,
 Ўлчов қуроли билан улар
 Ер бўлакларин ўлчаб,
 Ишлар, калькуляциялар.
 Моторли муҳаррикни
 Синоқ қилиш ўрнида
 Чолишингиз.
 Бу чолишмоқ.
 Лениндан қолган ишдир.
 210 Менинг шеърим
 Ботир Қизил Қўшинга қарашлидир.
 Менинг қувноқ вазнларим
 Аэроплан парраклари,
 Милтиқларнинг тиғи,
 Ўткир найзалар атрофида
 Ҳар дам қурилмоқдадир.
 Шеърларим,

- Сизнинг солдат қўшиқларин
 Кўча бўйлаб сиздан қолмай куйлашиб,
 220 Эргашиб юрмоқдадир.
 Сизлар билан бирга-бирга
 Постларини пойлашиб,
 Казарманинг шўх қўйнида
 Завқларга толмоқдадир.
 Бу шеърлар —
 Бутун ўлка Қомпартияларида
 Капиталга фронт очган
 Уртоқларга ҳадя.
 Шеърларим —
 230 Юракларнинг ҳордиқларин ёзажак.
 Шеърларим —
 Сизни яна
 Ўткир ботирлатажак
 Ва ғалабангиз учун
 Ишонч туғдиражак.
 Бу шеърлар —
 Сиз мағрур
 Коминтерн аъзоларинингдир.
 Мен шеъримни
 240 ВКП(б)даги ошна-дўстларга —
 Бағишлайман.
 Менинг шеърим
 Кремлнинг устида ҳилпираган
 Қизил Байроқ сари —
 Пастдан чиқар юқориларга.
 Партиямизнинг Ўн олтинчи
 Қурултой вакиллари
 Курсилардан озод туриб
 «Байналмилал»ни куйларкан;
 250 Раҳбарлик бирлаштирилган!
 Партиямиз қатори
 Кундан-кунга мустаҳкам,
 Пролетар ҳокимлиги
 Пўлат занжирдай маҳкам.
 Мен куйлайман:
 Беш йилликнинг
 Шукуҳини, донғини!
 Бир қўшиқки —
 Эллар озод, шарҳлар синфий онгини!
 260 Бир қўшиқки —
 Беш йилликнинг қўшиғи!
 Титратажак дунёни!

В. В. Маяковский

СОВЕТ ПАСПОРТИ ТУҒРИСИДА ШЕЪР

- Бўри каби
 чайнар эдим
 тўраликни-ку,
Мандатларга
 заррача йўқ
 ихлос ва мароқ.
- 10 Ҳар қандайин
 қоғоз бўлса
 жўнасин йироқ —
Ўз истаган шайтонига.
 Бироқ, мана бу...
- Купе-кают
 фронтининг чўзиқ йўлида
Амалдорлар
 фимирлайди
 сипоҳлик билан.
- 20 Йўловчилар
 паспортларин берар
 қўлида;
Мен ҳам
 қизил китобчамни
 унга бераман.
- Лаби кулар
 бир паспортни қўлга оларкан,
Баъзисига
 қотиб кетар унинг энсаси.
- 30 Катта ҳурмат топар
 шундай паспорт,
 масалан,
Англиянинг
 шер тамғали жупай кўрпаси:
Кўзи билан
 саховатли зотни егундай
Бир нафас ҳам бўшатмасдан
 таъзим, ҳурматин

- Қўлга олар
 чойчақага берилган пулдай
 40 Америкалик йўловчининг
 чўзган паспортин.
 Эчки эълон ўқигандай
 полякка боқар,
 Польшаникин кўрганида
 кўзи оқарар.
 Полисменнинг фил жуссаси
 тушиб тундликка,
 Сўраб қолар:
 «Қаердан сен?
 50 Бу қандай ўлка?»
 Карам каби бошини
 у айлантирмасдан
 Ва ҳаттоки синаш учун
 эҳтиёж сезмай,
 Олур
 Даниялик паспортини
 кўзин юммасдан,
 Швед каби
 бошқаларга
 60 мағимла шундай.
 Бирданига
 у жанобнинг оғзи куйгандай,
 Лаби лунжи чўччайганча
 қийшайиб кетар.
 Чунки жаноб амалдорнинг
 қўлига атай,
 Менинг
 қизил
 чарм паспортим
 70 бу навбат етар.
 У олади
 гўё бомба ё кирпитикан,
 Гўё икки томони ҳам
 ўткир устара,
 Гўё икки метр
 узун
 даҳшат илондан
 Заҳарланган қўлида бор
 йигирма яра.
 80 Ҳатто ҳаммол кўз қисади,
 қилиб маънодор,
 Қошки, юкни
 текингина кўтартирсам ман.

Жандарм
жосус томон савол қилгандай бўлар,

Жосус эса
кўзин олмас жандармасидан.

Мени агар
90 қамчиласа, янчса
бир йўли

Маза бўлар эди
жандарм тоифасига.

Чунки менинг қўлимдаги
ўроқ-болғали

Бу — Советлар паспорти
қарайди менга.

Бўри каби чайнар эдим
тўраликни-ку,

100 Мандатларга
заррача йўқ
ихлос ва мароқ.

Ҳар қандайин қоғоз бўлса
жўнасин йироқ —

Ўз истаган шайтонига.
Бироқ мана бу...

Мен паспортни
чолворимнинг
кенг киссасидан

110 Қимматбаҳо юк ҳужжати каби
оламан:

Мана, ўқинг,
ҳавасингиз келсин,
ахир ман

Советлар Иттифоқининг
гражданиман!

**ЯХШИ ДЕГАН СЎЗ НИМАЮ
ЁМОН ДЕГАН СЎЗ НИМА?**

Мурғаккина ўғил бола
отасига йўлиқди,
Увоқ шундай сўради:

«Яхши деган
сўз нимаю
ёмон деган

- 10 Менда
 сир йўқ яширин.
 Болалар, тингланг мендан
 отасининг жавобин
 Қитобимга
 ёзаман:
 «Шамол эсиб
 томни бузса,
 Дўл қуйилса
 осмондан,
- 20 Бу ҳар кимга
 равшан нарса —
 кезиш учун кўп ёмон,
 Қуёш чиқиб
 бутун-бутун
 дунё порласа кўркам,
 Бу албатта
 жуда яхши
 каттага ҳам,
 ёшга ҳам,
- 30 Гар ўғилнинг
 кечасидай қоп-қора
 кирлар ётса бетида —
 Бу, албатта,
 жуда ёмон
 бир карра
 ёш ва нозик терида.
 Агар бола
 севса совун, порошок,
 топ-тоза бўлса тиши —
- 40 Бундай бола
 ёқимли, жуда тузук.
 Бу қилган иши яхши.
 Агар бўлса
 уришқоқ ҳам ярамас,
 урса кучсиз болани,
 Бундайларни
 истамайман, керакмас
 китобимга ёзгани!
- «Ўзингдан кичикларга
 тегма!»— деб қичқиради.
 50 Мана бу бошқа бола.
 Бу бола —
 яхши, балли.
 Кўриниши ҳам сара.

- Агар сен
 бир варакай
 Йиртсанг
 китоб, коптокни,
 Октябрятлар айтар:
- 60 «Ёмон бола!»— деб сени.
 Ҳар болаки
 ишлашни яхши кўрса,
 Бармоғини доим қўйса
 китобга,
 Бундайни
 мумкин ёзса,
 ўтар яхши ҳисобга.
- Қаргадан
 додлаб қочди
- 70 битта бола — бақалоқ.
 Бу бола
 оддий кўрқоқ,
 жуда ёмон
 бу иши.
- Бу бола-чи,
 бир вершок бўйи билан
 зўр ишга чанг уради.
- Ботир ҳам
 яхши экан,
- 80 турмушга ҳам,
 ярайди.
- Бир бола
 ётиб олиб
 балчиққа,
 севинади
 кўйлаги кирлиги-чун,
- У тўғрида
 ким кўринган айтади:
- «Ёмон, иркит,
 чиппа-чин».
- 90 Бу
 тозалаб этигин,
 ўзи ювар
 калишин,
- У бола
 кичик ҳали,
 яхши дерлар
 бу ишин.
- Ёдда тутсин

«Ёмон ўғил

чўчқа бўлиб

ўсади,

ёшликда

чўчқа бўлса».

Бу сўзларни тинглаган

бола қувониб кетди.

110 Ва қарор қилди мурғак:

«Бундан кейин,

мен энди

Доим яхши бўламан,

ёмон бўлмайман жиндак».

А. Гидаш

ХУКМ БОШЛАНМИШДИР

Будапештда стунлар емрилди кеча,
Хукмга чақирилар эртага Берлин.
Софияда кишан, қамчи, исканжа,
Парижда тўп ўкируви, манглайда ажин.
Шахталарда шахтёр нишонга боқар,
Москва томон эса увлар бўрилар.

Хукм бошланмишдир,
Бошланмиш хукм!

10 Хукм жаҳон бўйлаб бошланмишдирким,
Ишчилар — бундалар,
Буржуа — унда.

Еримиз куррасин туман буркамиш,
Туганмоқ билмаган қўл очиқ баҳор,
Подалар тарқалар,
Учар йилқилар,

Тўлин юзида — порлаш, жилмайиш,
Уюм-уюм пок нур туганмай оқар.

Румин батрагини ҳиддат эзмишдир,

20 Нафратдан бўғилур можарлик деҳқон.

Хўжайинлар қўлига

Ер берилмишдир,

Бу ерлар у қўлда бўлмишдир зиндон.

Хукм бошланмишдир,

Бошланмиш хукм!

Хукм жаҳон бўйлаб бошланмишдирким,

Деҳқонлар — бундалар,

Хўжалар — унда,

Сиз бизни гуноҳкор, дейсизми?

30 Биз эса — сизни!

Биз қурдик яшашни дунёда,

Сиз бизни гуноҳкор, дейсизми?

Кўчалар, фабрикалар, шаҳар ва уйлар,

Ўрмонлар, буғдойлар, мевалар бутун

Яралмиш меҳнат-ла бизларнинг қўлдан.

Ўзимизникин қайтаришни сўраймиз!

Хукм бошланмишдир,

Бошланмиш хукм!

Anatol Gidəş

QIÇQIRINGIZ!

BZNƏSƏ

1939

А. Гидаш. «Қичқирингиз!» шеърлар тўпламининг муқоваси (Ф. Фулом таржимаси).

- Ҳукм жаҳон бўйлаб бошланмишдирким,
40 Ишчилар, деҳқонлар — бундалар,
Бошқалар — унда.
Бу қатъий ва сўнгги ҳукм,
Биз тайёр — шунда!
ун ииллик

I

- Хандақлар, қон билан бўялмиш фронтлар
Терс айландилар ва қичқирдилар:
«Етар!»
Ун беш миллион кўзларнинг учуви —
Ун беш миллион юлдузнинг
Қора парда — йўқликқа кўчуви
Заҳарланган доналар
10 Қайғу-ла аччиқ зулматдан ўтди.
«Нуқтаю сербларнинг кўп ирганч ити!»
Бу қўшиқ изидан
Ит ҳиссасин бериб, ҳисоблашдан биз
Нега бу очлик?
Нега бу бадбўйлик, чириш, бузғунлик?
Жавоб берингиз, жавоб берингиз!
Мўйсафид кеча кўпик-ла қайнар,
Чол кеча ўлимлар-ла кўпирар-бўртар.

II

- 20 Тўхта, тўхта, хай сен тўхта!
Тўғонларни чип билан боғла!
Қўлларин кишанла бўғовла!
Қайтадан оочга!
Қайтадан дастгоҳга!
Синфий кураш тўхтатилсин!
Бошларига солинсин нўхта,
Ураб олинсин, орқага қайтарилсин!
Сиртмоқ билан томирлари қирқилсин.
«Бу малъун қурама*лар
30 Қамчига ётқизилсин!»
Фақат эртақларнда юксак Қарпатнинг
Водий нурлари-ла туманни ёқмоқ-чун,
Нур билан пардани ёриб, йиртмоқ-чун,
Пролетар ғазабин қиличи порлар.
Компартиясидир Можарайоннинг.

* *Қурама* — ҳар тарафдан йиғилган турли кишилар.

III

- Ботқоқлик чўғлари...
Гумроқ найзалар,
Кечки тунқотар,
40 Милтиқ қутиларин соф жаранглари.
Босириққан уйқулари,
Ер ва хусумат
Бўзарган юзлар...
Ва бошланар...
Ватиси кўчаси
Чепел ва Шомадь
Ўз тақдирларига
Эга бўлиши-чун
Ирғийдилар опор**га
50 Кураш ўпқонига.

IV

- «Талай овозлар-ла фиғон келади,
Фиғон, ҳар тўрт тарафдан келади,
Осмонни қоплаган қизил тиллардан
Бизни қўрқитмоқда ёлланган сунгу
Баримиз душман устига, елкама-елка!
Жаллодга ўлим ва чуқур қайғу!
Қизил қаторимиз турар мустаҳкам...»
«Нўхталансин!
60 Ўраб олинсин!
Орқага қайтарилсин!»
Биз ерни бермаган
Ва сариқ ўрду-ла
Ёриб ўтгувчилар биз, бизнинг партия,
Ботирларнинг қони бекор оқмишдир...

V

- Унутарманми, бу ғазабли кунларни-ким?
Болалар ҳўнгарди,
Қайғу кечи, бошдан кенгайиб ўтар,
70 Тўкиларди ёш билан юлдузлар,
Ёшлар юлдузлар-ла тўкилардилар
Ўлчов ва саноқсиз

** *Опор* — сувнинг булиб яйраб оққан ўрни.

- Чўзилиб оқарди юлдузлар ёши,
 Маржондай оқарди ёшлар юлдузи...
 Полицейлар
 Ва офицерлар
 Бизни қонлар ичра чўктирардилар.
 Ҳар дарахт, ҳар тирик ёғоч тоқига,
 Ҳар сўлғин япроқли қоқ бутоғига,
 80 Биздан минг-мингларни осар эдилар...
 Лекин...
 Жимгина сирли
 Қайтадан-қайта бошдан,
 Осойишта ва ер остидан,
 Қайтадан-қайта бошдан,
 Кенгайганча-кенгайиб,
 Қайтадан-қайта бошдан,
 Севиш ва ишонч билан
 Қайтадан-қайта бошдан,
 90 Ҳар нафас чуқурлашиб
 Қайтадан-қайта бошдан,
 Биз учқун, оташ бўлиб
 Қайтадан-қайта бошдан:
 Қишлоқ жимжитликлари, сахро сўқмоқларидан,
 Зиқ Муюш заводларнинг чети йўқ уйларида
 Пролетариат газабин ялтиратган қиличи.
 Янграр, ҳайқирар, куйлар, чорлар, ўзича имлар
 Бу Мажористоннинг
 Коммунист партияси.

100

VI

- Шахта чуқурларида маъдан оҳанглари янграр
 Фабрикалар эшиги олдида куталар...
 Юлдузлар шаҳарлар устидан дўл сепар...
 Оқшом жўягига умид ўтқазар...
 Машина парраклари сўйлар...
 Қулоққа талтайиб шивирлар.
 — Қара-боқ!
 «Қўлингда милтиқни сиқиб тут,
 Юру солдат ва ғалабага инон,
 110 Дўстлар қаторини тетик бўл, кузат,
 Тирик қуёш қўзғалонига томон».
 Биз постларда айрим кутамиз,
 Биз ер ости аскарларимиз,
 Кутамиз, тин олмай, ўсамиз,
 Фақат биз, ҳар қайда,
 Ҳар қайда, ҳар ёқда.

VII

- Келажак бир порлоқ чоғким, сўйлай бошларлар
Тилларин сақлаган солдатлар,
120 Кўринмас аскарлар қўзғолиб,
Соқов туманларни оҳангга солиб,
Тонг мугузига бурғу уражак.
Ёриғлар ҳам олов-ўт пускуражак,
Сувлар яйлоқларни босиб ўтажак...
Можар уфуқида ҳам тип-тик кўринур
Олов тоғларидан чўққи ва букур,
Шовқинли ҳансиров — ёппаси қўшиқ,
Оқшом кўлкаларин қувиб кетажак.
Зиналарни босиб, келар ўн йиллик
- 130 Коминтерндан
Салом айтажак.

ЖАСМИН КУЧАСИ

- Биласизми, қай ердан келдик сизга биз?
Сўровумга — жасмин кўйида* — дейлар!
Биз сизнинг оғайни яқин синглингиз
Қимлар-ла, судралдик, кечмади нелар.
Яқин қишлоқчанинг чанг кўчасидан,
Биз кўк жароҳатли ялангоёқлар,
Биз зах ертўланинг чирк қаъридан,
Биз ўйин, емаксиз қолган болалар,
10 Қайғу, қон эҳтиёж болаларимиз.

- Трамвай босиб ўтган майибланган биз
Фалон Иван тўққуз елкага олган,
Мактабдан таёқ-ла, бизлар қувилган,
Боғчадан сурилган еярак ўкса
Устадан тарсаки, калтак ўлгунча,
Най сўрсак умрлик бир «йўқ» жавоби...
Уйимиз хўжаси бизларга рабби...
Кўрдингизми қай ердан келдик сизга биз?
Сўровумга — Жасмин кўйидан — дейлар!
- 20 Биз сизнинг оғайни, яқин синглингиз,
Ўғирлашдик ким-ла, кечмади нелар,
Қимни доим урар ва урардилар.
Бўғди ялоқ завод заҳарли чангли,
Қулоғимиз пишди коски оҳанг-ла:
«Шаҳарларнинг боғчасида қани юрсам-а, ёр-ёр,

* Қўй — сўзини «кўча-кўй»дан олдим — F. F.

Нозиккина-я, ойимча билан базм қурсама, ёр-ёр,
Онажоним, аскар боланг ҳозир қайда-я, ёр-ёр,
Якшанбага-я, келиб қолса-я, пичоқ мойда-я, ёр-ёр**.

- 30 Кир ўра ҳам бизга тупирарди тик...
Шу эди бизнинг бор «маданият».

Бизни ўз шаҳарда қурбонлаш ният
Кўр миллатчиликка зўрлаб тикдилар.
Биз билан тўлмишди майдон — миллионер.

Олтмиш ёшли кекса бир ҳўкиз учун,
Пошидай муҳтарам бир жаноб учун.
Мўътабар пойтахт буйруғи билан
Тақиб юрганмиз, узороқ гуллар...
Улар олдимизда сулҳ боғладилар!

- 40 Мана қай ерлардан келдик сизга биз,
Жасмин кўчасиданким, кўзлари юлдуз!
Биз, сизнинг оғайни, яқин сингилингиз!
Чун асфальтда пишди суякларимиз,
Устоз извошчилар — сўкуш ва хипчиқ,
Қора нон, қорин тўқ ва бизлар учун
Шундан ортиқ ялла ва ишқ қайда бор...
Биз ўйин, емаксиз қолган болалар,
Биз тонг юлдузин найзабардори.

Жасмин кўчаси!

- 50 Истиқбол чўкичи асир орқали
Сенинг қўлларингда хор куйлаяжак!

ЖАСМИН КУЧАСИ КУИЛАЙДИ

Товушимиз қўпол
Айталарким, сўзларимиз, кечмишда ўсал,
Санчиб олгувчи.
«Қай ерлардан келган қандай ваҳшийлар булар?»
Қирлар билан булғанмишдир бизнинг тирноқлар
Айталарким, куйларимиз синиқ соз каби,
Ёт ва ёввойи.

«Қай ерлардан келган, қандай босқинчи булар?»

** Бу ўринни шартли таржима қилдим, аслида ҳам шунга ўхшашроқ кўча ашуласи олинган — *F. F.*

- 10 Суҳбатимиз бўлмас сатанг ва жимжимадор
 Айталарким, кўзларимиз етим бахтидай,
 Хира ва нурсиз.
 «Қай ерлардан келган қандай қурама булар?»
 Кескин бизнинг барча қилиқ-ровишларимиз
 Айталарким, руҳларимиз, қора пардадай,
 Туртинар кўзсиз.
 «Қай ерлардан келган, қандай зулмат босганлар?»
 Балли.
 Товушимиз кўпол.
- 20 Қирлар билан булғанмишдир бизнинг тирноқлар.
 Суҳбатимиз бўлмас сатанг ва жимжимадор,
 Кескин, бизнинг барча қилиқ-равишларимиз,
 Тош кўчанинг гарди сингган теримизга ҳам.

Рангин-рангин ширинликдан чекадир ғубор,
 Йилтираган себаргалар чанглари ўрнар,
 Биз ваҳшийлар, босқинчилар, зулмат босганлар,
 Майли, қандай чақирсангиз, бизларга не ғам!
 Фақат тишга жиндаккина чайнов берингиз
 Биз қуллармиз лақаблардан армон қилмаймиз.

- 30 Сеторимиз бутоқлари бўртмай таёқ,
 Ғазаб, қўрқинч қиссасининг қонли дарраси.
 Таҳдид билан турмоқдамиз тоғ чўққисидай,
 Турмоқдамиз, қанча бўлса сиқиқ ва қайноқ,
 Ернинг бутун оғирлиги бизнинг гардонда,
 Лабларимиз куйлаш учун бир титроқ билан,
 Янги асрлар чалажак порлоқ карнайда.

КОМСОМОЛЛАР

- Динамонинг қайноқ қони кўпирар,
 Метин ўткир, кучли ҳайқирар,
 Учиринг, зарб!
 Синдир, Уват!
 Йўл берк. Фақат,
 Янгроқ паровоз,
 Қалтирар, кучанар
 Шу берк йўлда, у
- 10 Тайёрланар югурдакликкаким, учар,
 Учар, учар, учар.
 Эриган пўлатлар дунёсининг
 Унумлардан букик текис шохлари
 Чорлар, ўзига имлар

Байроғини ҳилпиратинг,
Улуғ ғазабнинг!
Комсомоллар,
Енгил суворий
Олдинга қараб илгари!

20

Илгари!

Илгари!

Биз энди киммиз? «маюс қурама...»
Биз энди киммиз? чангли кўчақим, эсла сўрама...
Кўзлардан оловлар пускурмасин — деб,
Дунёни қайтадан турга солармиз!
Кунлардан кўп янги қуёш —
Очар юз,

Комсомоллар,
Енгил суворий,

30 Олдинга қараб илгари!

Илгари!

Илгари!

Кечалар, ўрмонлар чорлар орқада,
Тунги зарарларни мисқол ўлчамас...
Олдинда бомба, газ, ўқ ва пулемёт,
Душманлар устига пукуражак ўт,
Оловлар қонсирар ёққувчи нафас
Душманга энг сўнги тўсиқ ва девр...
Урушми?

40 Кўрурмиз кимга толе ёр,

Пўлат эритмаси

Қайноқ лавалар,

Дийдага парда тутувчи панлар,

Ўқлар ҳам биздан қўрқар,

Сесканар, йўлни бўшатар,

Комсомоллар,

Енгил суворий,

Олдинга қараб илгари!

Илгари!

Илгари!

50

Қичқирар...

Қичқирар, пўлат кекирдақларила,

Ғалаба трубасин,

Чалингиз оғайнилар!

Солдатлар орқасидан солдатлар,

Уруш орқасидан уруш,

Бутун жаҳон исёнга қилар юруш,

Эскиликка — емирилиш-чириш,

Янгиликка — қўшиқ,

60 Чалингиз!

Йўллар увалар-очилар,
Янграр, бўртар кўкраклар,
Ғилдираклар тепиниб,
Югурар, учар.
Комсомоллар,
Енгил суворий,
Олдинга қараб илгари!

Илгари!

Илгари!

70 Оғизлар ҳайқириқ учурмасин деб,
Қўллар бўшашиб, ёнга тушмасин деб,
Тўплар ҳалқум очиб бизни қўриқлар...
Очлик, оғриқ сиртмоғи бўғар,
Қўрқув, ўлим изма-из
Орқадан қувар...
Фақат бизга имлар,
Ҳайқиранар куйлар,
Домнанинг пишқирган қайноқ еллари.
Комсомоллар,

80 Енгил суворий,
Олдинга қараб илгари!

Илгари!

Илгари!

Шарқ ва Ғарб
Кўпирар, қайнар,
Шимолдан жанубга
Унда ва бунда
Ғазабимиз оташин тўлқиннинг
Оғир оқини

90 Қутуриб уфлар,
Нега бунча хунук — шум уюрмалар
Қўзғалар-да, хазиначалар
Ерда чўккалар.

СЕНИ СОҒИНАМИЗ

Тилларимиз аллақачон унутарди,
Туққан ўлка меваларин лаззатин.
Теримиз ҳам кўклам нурун эмишда,
Унутарди сутла кирган одатин.

Кўзларимиз кўрмай ва ҳеч илғамай
Қолар эди, дийда ёруқланмаса,
Порлоқлигин, агар хиёбонларнинг
Шағаллари устида чўкиш билмай,

10 Турган гигант шўро минорасининг.

Дилга булар чуқур изин солмаса,
Шунчалик узоқда онажоним менинг,
Тусимнинг тусмолин туман қопламиш,
Аммо, ҳукмдорлик шундай ширинким,
Оғзимиздан тагин ҳануз кетмамиш,
Тилимиз ҳали ҳам ундан қовжироқ,

Мутлақ у биздан узилмас йироқ.
Ҳали ҳам қалбимиз диктатуранинг
Қайноқ қўшиқлари бўлиб қоладир.

- 20 Уша завқ, ўша ишқ ва дўстликка тенг,
Кўпинча туш кўрсам, ростин айтигин,
Можар қирларида тентиб юраман...

Бошоқлар тебраниб менга қарайлар,
Юлдузли осмон, ўз асири айлар...
Очлик, оғриқ, ғазаб ва кескин қасос
Синиқ панжарадан қалтираб боқар...
Ҳей куёш, қалқ!

Куёш, бизга томон боқ!

- 30 Ўлкамизда гўдаклар ивишур, совуқ қотар...

- 30 Кўк қизил нурларга чўмилиб ётар.
Ватси кўчасининг отмишдир тонги,
Дунёни қўзғатар Чепел фабригин,
Қуллари келтирган ҳайқириқ — бонги.
Ўтаётир, ўтаётир минглаб оёқлар
Хотиралар,
Ҳилпираган қизил байроқлар.
Учиш!

Қичқириш!

Тунлар ёнмоқда!

- 40 Қондош илиқ тупроғимиз устидан,
Пок ва ширин ҳаво оқмоқда.
Сени соғинамиз!

Сенинг у порлоқ,
Шавқатли юзларинг узра лабимиз.
Сен очсанг, бағрингда чавоқлардан из,
Оғир хўрсинасан ернинг устида,
Омонсиз ўч билан қайнаб тошасан.
Ҳей ёниқ, тилинган,
Зўр Можаристон!

**ИНТЕРНАЦИОНАЛ БАЙРОҒИ ОСТИДА
БОШЛАНҒИЧ ҚУШИҚ**

Қайноқ кунлар, бир-бири изидан
Қучоққа сиғмас Сибирь чўлларининг,

Қорлари устига шаҳдам чиқади.
Сонсиз кўкраклари музлаган суякларнинг
Муз скелетлари кишилар туркумининг,
Бутун Мурман орқали, қирғоқлар,
Шпаллар билан қатор-қатор,
10 Темир йўл винтлари бўйлаб,
Ерда сингиб ва топталиб ётади.
Мўйсафид Енисейни тутоқтириб
Чўммай қирғоққа урмоқда қайгу...

Қалбда қайнаган интиқом,
Асир солдатнинг,
Бирдан кўз ёшига қўшилиб оқар.
Кўз ёшлари, порлар ва қайнар
Ҳатто Туркистон қумлоғида ҳам.

Қайда, қай ерга қарама,
20 Кўкда, пок бўлмаган урушнинг
Қонталашган, манфур ранги бор,
Тўда-тўда саёқ, дайди итлар.
Кўз,
Миллионлаб қайғули кўзлар,
Узоқларга термилиб,
Зулматга чўмадилар...
Можаристон унда... уй...
Яраш... уруш... яна яраш...
«Нега бу шундай бўлди, биродар?»
30 Тўққиз, юз ўн тўрт, шу малъун йилда
«Нафис» ватандан бизлар ҳайдалдик.
Ўқ олов пускурук тагида...
Қонли жаҳаннамнинг ҳидин ҳидладик
«Нега? ва нечун? Қимга бу зафар?»

Қуёш тўкар, Енисей этагига
Ўз оловларин.
Қучоқлар қизил аланга
Мурманнинг оқ жимлигин.
Бойқол қоронғиликларига
40 Исён қўшиғининг бўрони тушар,
Фақат ғурбатдагина
Биринчи карра жипслашдилар
Можаристоннинг ишчи ва деҳқони
Қураш ҳисоблашда,
Ғалаба бир бутун боғлади,
Ўлум.

- Улуғвор қарашлар,
Мағрур бошлар билан
- 50 Байналмилали кўшиннинг
Байроғини кутиб оламиз.
Ё, ботирлар фақат бизгагина — биз,
Ортиқ ҳеч қайда йўқ,
Ёхуд метин пойдеворни
Кўҳна ерга,
Келажак асрнинг янги афсоналарига
Қуя олдик биз.
Биз ўз куйларни чиниқтирамиз,
Шовқинли келажак ҳансировила,
- 60 Тоғ устидан термилган янги бурчлар*,
Лангиллаб ёнсинлар.
«Тездан бутун дунё севинчи порлар,
Шўролар ишига, ҳатто олам бўлур тор».
Қўзғолади, қўзғолади, қўзғолади —
Байналмилал кўшун,
Қорлар-ла, топталиб,
Туманлар-ла, михланиб,
Мой юпанчи билан
Украина
- 70 Ва Карпат орқали
Дунай қирғоқларига
Булар босиб ўтган ерларда
Ҳатто кўлларни чулғаб олар ёнғинлар...

Мана бу, улуғ мраммларга нақш солиш,
Мана, бу қўшиқлар билан нафас олиш.

- Бер ўз ритмингни машина!
Бер ўз кучингни шовқинли бошоқлар!
Бер ўз чуқурлигингни, ҳеч сен
Қучоққа сиғмас осмон!
- 80 Мой юпанчи билан
Украина орқали
Карпат орқали
Дунай қирғоқларига.
Буларнинг йўли тушган ерларда
Ҳатто кўлларни ҳам ёнғин қоплайди...
Мана бу, улуғ мраммларга нақш солади,
Мана бу, қўшиқлар билан нафас олади.

* Бурч сўзини, юлдузлар оиласи — туркуми, чунончи, улур
Айиқ юлдузлари буржи маъносиди олинди (Тарже).

- Бер ўз ритмингни машина!
Бер ўз кучингни шовқинли бошоқлар
90 Бер ўз чуқурлиғингни ҳей сен,
Қучоққа сиғмас осмон!

ИККИНЧИ МУЗЕРАР

- Биринчи музёраар қутбнинг
Оқ тоғлари ичида кўздан йўқолди,
Тўққиз йил ўтгач, изидан унинг
Яна бир бошқаси шаҳдам қўзғолди.
Бу, ўлим тошига музли тоғлардан
Хабар келади,
Кўп юраклардан
Биламиз,
10 У ерларда, жаҳонни қуёш
Ўз порлоқ нурига шўнғитиб қўйган.
Кўрамиз,
Меҳнатнинг ёриқ, дилхорош*
Товуши устимиздан соф тўлқин билан...
Яшашни етаклаб, кечирмоқдадир,
Фақат, бунда
Ўлим ташиган тоғлар,
Тоғлар оппоқ, музли ва ўткир
— Тинглайсанми ўртоқ?
20 Йўлнинг кети йўқ.
Қанча уринсанг ҳам
Қайғу, яра, ўқ!..
Олдинда ней кўрдинг, айтчи олдинда?
Қурагингни ирғит!
Ҳеч ким билмайди,
Балки аллақачон йўқолган улар...
Қанчалар бу йўлда ўлиб кетганлар,
Қанчалар ҳали ҳам қамоқда чирир!
30 Мақсад, рўбарўда бир зулмат турур
Кўрасанми аранг суринамоқдамиз...
Мақсадлар не экан, уни билмасдан,
Муддао этаги қўлга кирмасдан
Ўлим тўшагида кўплар юмди кўз
Қараб тирекнинг** тубидан ботир
Денгизчи, ўз музин писанд қиладир.
— Сўлақайни ортинг, йиғлоқлик билан

* *Дилхорош* — юракни хархашага солувчи (*Тарж*).

** *Тирек* — магма маъносида олдим (*Тарж*).

- Ериғлик кўринмас.
 Дарахтлар емирик,
 40 Болта қидирамиз. Болта берингиз,
 Қулларимиз иши — бизнинг ишимиз!..
- Энди, ўн қиш ўтди ҳали ҳам кеча,
 Қутб мижжасида гумроҳ, саргардон...
 Бир парча қоқланган, тахир қора нон...
 — Қари денгизчининг сўзини тингла.
 Бу ерда бу йўлсиз ва изсиз ерда
 Қутқаза олмас ҳар қандай нозик мўжиза.
 — Айтмасанг ҳам маълум битчаклик керак,
 Фақат осойишта ва ҳовлиқмасдан...
- 50 Биз сингари, кечлар қалтирамасдан...
 — Бўлмаган гап: «ҳайданг, теринг, зовталанг,
 Қазиш, қазиш, қазиш тонгдан тошгача
 Тоинки тоғ ўзи емирилиб тушсин...
 — Бари бир қазисанг ва қазимасанг
 Кема маҳв ўлмишдир!
 Зўр музёарнинг,
 Мис девори жимжити кеча қўйнида
 Текис ялтирар.
- 60 Буғ ётган машина тинмай тақирлар
 Юлдузлари қутбнинг нур сочиб ётар,
 Қозоннинг қалбидан
 Жанг-жў қайноқ,
 Ботир шахта,
 Бир қўшиқ тингланиб ётар.
 Палубидан кескин амр оқаётир,
 Олдинга босингиз, ҳамон олдинга!
 Йўлларини уватинг ботир солдатлар!
 Қаршимизда олам нурга чулғанган,
- 70 Меҳнатдан жилоли тўлқинга чўмган...
 Юлдузлар узоқлар пардасин йиртган,
 Ҳар киши ўзини қурбон чоғламас,
 Қарабдан мангуга, буткул йўқолсин!
 Олдинга босингиз, илдам босингиз
 Қизил юлдуз таққан кечалар изин!
- Капитан ва икки йўлдош билан...
 Учганларига уч ҳафта бўлди...
 Дарак йўқ... қайғуми йўлда юз берди!
 — Йўл бу тарафда. Учма... Ҳей...
- 80 Ким буюрди? Ким уни йўллади?

Ким унга аэроплан ҳадыя қилди?..
— Бу тўғрида бизнинг чўнтакдан сўра...
Биздан пул олдилар, эндичи қутқар!..
Кема тиракида байроқ ҳилпирлар,
Тўсатдан бонг урар бихриюнлар
Радио учқунлари довруқ соладир,
Жаҳон ҳайқириққа шўнғиб қоладир.
— Жасур учқунчиларни қутқарингиз!
Кеча ва кундуз

90 Музёра уватар, синдирар, кесар,
Ҳаммани бир ширин титрама босар...
Кўкда қора нуқта, яқинлашмоқда,
Аэроплан, улар келаётирлар
Улар қайтдилар
Бўшлиқда эски куй яна жаранглар.
— Мен айтдим: шундайин машина...
Қанча қичқирिश!..
Қораси... қандайин соғ-саломатлар!

Шундайин, шундайин ўнинчи йилки,
100 Музёра музларга қарши борадир.
Не қилса,
Фалокат пардасин йиртиб,
Ва қўрқинч туманин ёриб, эскича,
Обданроқ ўзгарак етув мумкин деб,
Ҳар қайда, ҳар киши фикр юргузар,
Ўйлашар, сўйлашар, режалар тузар...
Булутилар ҳар қайда тиниб юралар,
Маданият кўксига кўкракни тираб
Ҳали ҳалқа узра ва ундан йироқ
110 Йиғлайдир, қўрқувдан ранги ўчган — оқ,
Ошиқар ўзи учун қазишга чуқур,
Ва палубадан қуйига тушур,
Жаҳон мазохига қолароқ улар,
Тугаладилар!

Қозонда ҳали ҳам ўша иш борар,
Қизил нур кенгайиб, кўкни эгаллар.
Қўруқда туралар ишчи-деҳқонлар.
Теваракни титратиб — пўлат кўкраклар,
Қўшиқ билан етар, ботир музёра,
120 Музёра байроғи сўкилган эмас,
Фақат чўққилари қутб тоғларининг
Қаддини эгмишдир — қоматини паст.

Кеча жим,
Буғ ётган машина тинмай тақиллар.

- Қутб юлдузлари шуни билан
 Кема деворлари текис ялтирар.
 Қозоннинг қалбидан
 Жанг-жў, қайноқ
 Ботир, тахт
- 130 Бир қўшиқ тингланиб ётир.
 Палубадан кескин амр оқаётир.
 Олдинга босингиз, ҳамон олдинга!
 Йўлларни уватармиз ботир солдатлар!
 Қаршимизда олам нурга чулғанган
 Фабриклар манглайда бизларнинг байроқ
 Гувиллаб ётар...
 Узоқдан озодлик, эркин кунлардан
 Ҳид оқаётир
 Етамиз, биз унга албат солдатлар!
- 140 Ҳар киши ўзини қурбон чоғламас,
 Қоробдан мангуга — буткул йўқолсин!
 Олдинга босингиз, босинг олдинга
 Шўро кемаларин босароқ изин!

ЧУМИЛАМИЗ...

- Банклар ва фабрик бизга хўжайин
 Ерлар эгалик.
 Менинг етти ўғлим бор,
 Бариси бирдай.
 Иркит юзларида
 Юлдуз кўзлари.
 Фабрик атрофининг кўп болалари
 Минглаб ва минглаб
- 10 Сен ҳалқадасан.
 Ювинмаган, ориқ, туссиз,
 Оч лабин ялаб.
 Зарда билан қош чимиртиб
 Бўрон қўзғалар.
 Қуюқ тўқайлардай бурқиб,
 Қўлин кўтариб.
 Уғилларим менинг,
 Озғин ва суқ болалар.
 Териларин тешиб чиққан
- 20 Қобирға ёриб...
 Тахир ноннинг қобиғини
 Кавшашиб улар,
 Жонли йўллар орқали

- Сенга боқалар,
Кўшк эгаси, ҳей ҳиддатла,
Юксак фабрика!
Бу ердаги нима бўлса
Сенинг қўлларинг!
Бариси сенга,
30 Дарё бўйликлар,
Ичкилик мўл, егулик мўл, қон ва ёшимиз,
Меҳнатимиз бўлиб кўл-кўл,
Бари, бариси
Дарё-дарё давлат бўлиб,
Сенга оқалар.
Қуюқ ўрмонларнинг
Шаҳдам қўллари,
Кўтарилингиз!
- Бўронларда тўлинг,
40 Чақмоқ нурила
Жипс боғланингиз!
Кўкка ўрлангиз!
Кўрқинчли бонгла, сиз.
— Чўмиламиз.
Қон наҳрида, деган офат сўз.
Ахир, шаббодали март кунларининг
Япроқ тонгларининг
Уч қуёшидан
Заррин найзалар келиб
50 Бошга тушган-ку.

ЛЕНИН

- Бизни енгдилар,
Оқ офицерлар.
Ҳақорат устунига бизни михладилар.
Бизнинг тақдир
Бўлиб чиқди,
Сенинг.
Кўпчиган синф қаъридан
Осилгувчилар ўсиб чиқадир
10 — Деганинг каби.
Ахир,
Қачон бўлса ҳам бизда,
Бор эди-ку, диктатура.
Ҳар янги зарба билан биз,

Уни аччиқ-аччиқ эслаймиз.
Ҳар янги зарба билан биз
Алам билан уни иқро қиламиз.
Қўлдан учганда қуролимиз,
Биз нимадан ажралганмиз.

- 20 Қандай унутайликким,
Қачон бўлса ҳам бизда
Борлигин Шўроларнинг?
Қўрмаслик мумкинмиким,
Салобатила турарса рўбарўда
Қудратли бошинг сенинг,
Тошга йўниб ясалган.
«1919 йил
Будапешт» сўзини?
Тингламай қололмасмиз.

- 30 Радио гулдиросининг
Чепел,
21 март,
«Ленин сўзлайди»
«Можаристонда, пролетариат
Инқилобини табрик қиламиз!» дея,
Қалбларда ҳануз қолган изини.

Портлашдан кемтик қолганларнинг тортган
аламларида

- Можар пролетари
- 40 Қайта-қайта ғайрат ва шуурларила,
Ўқир, ўқир, ёдлар бир сўзни.
У исмидир Лениннинг.
Бу исм такроридир унинг,
Гардани аламлардан ҳам бўлганда,
Унга саховатли буржуанинг
Қамоқдан ажратган жойи ғоят кенг,
Ва насибаси бахил, кам бўлганда
У сенинг исмингни ёдлар, сўзлар, Ленин
Чиқмайсан унинг асло эсидан.
- 50 Гудоклари Будапешт фабрикаларининг
Қайғу ноумидлик ўпқонларидан,
Чақирадилар,
Сенга томон интиладилар,
Исмингни унутмаган
Ерсиз деҳқонлар.
«Ерларни бизга берингиз, ерларни!» —
Бонги гулдиросла, оққанда

Сочар, исминг ўз оҳангин
Ленин.

- 60 Осилган ва отилганлар қатори орқали,
Қийноқ ва зиндон,
Очлик ва оғриқ ўртасидан
Партиямиз ҳаётин яшаётир.
Завқларга заводлардан,
Кенг Можаристон
Ялангликлари орасида бизнинг
Инқилобий йўлимиз ётади.
Ленин!
Сен кураш фармони,
70 Сен амри жанг сафарбарлигин,
Қайтадан йиққан ҳушин,
Можар пролетарин
Назаргоҳисан — Ленин!
Илғовсиз йироқда ёз ойи порлар,
Бошоқ солланар, ўроқ етилар,
Бутоқлар мевадан оғир тебранар.
Сен, ғазабимиз ол байроғида туғро,
Сен, чет ёқа кўчаларнинг
Оч ва сўқир қийноқларида,
80 Сен, фабрик бағрининг ер ости оловларида,
Сен, ишчи полкларнинг сўнгги штормаларида,
Сен, ҳар нафас биз билан,
Биз билан сен — Ленин!
Будапешт устидан ёз нурун сочади,
Фабриklar бошидан қуёш, партав очади.
Ол байроқ олдинда эгилур ҳурматла,
Ленин!
Янги марш гурлар, таҳдидла,
Ғалабага бизни сен етакла!

БОС!

«Кеча Парижнинг кузи бошланди...»
Фабрикант афанди ҳайдади кўчага мени.
Кўп илиқ ва гўзал япроқлар — бундан не
Кимнинг ошқозони чалар очлик маршини,
Суқ боқишлари ўтмас — ўтмас яна кимнинг,
Яширинар кундузнинг зулматларига,
Қўндоқ тепкилари, очликнинг
Оташин занжирларила,

- 10 Ватанимиз қувлаган, улоқтирган,

Чегаралар орқали бизни, ўлкалар ўртасида ғурбат
ташувчи —

Чек деворларин ердан сипиринг.

Биз қалбларда топишимиз ҳарбини улуг ғазабнинг
Гузаргоҳимиз Париж асфальтлари.

Ҳар қайда — бир рангда,

Бу ерда эмасдир, у ердан ширин,

Винтовка ушлаган полиция,

Найзабардор жандарма,

20 Қайси фарқ ажратар, биридан-бирин?

Парижми? Будапешт?

Бор шаҳар бир-бирин ўхшаши.

Парижда ҳам ўша тўқлар

Ҳокимлигин қайнаши.

Британия денгизи қирғоқларидан

Мовий Адиряттик чекига қадар.

Қаерга борсак ҳам орқамиздан,

Ўзилмас эҳтиёж из қувар, қувлар,

Ҳар қаерда ҳам бўйнимизга

30 Ўлум ва сиртмоқ тайёр

Шу малъун жаллодлар дунёси,

Ҳар қаерда ҳам бизни эгарлар,

Хов куз келса-келар,

Япроқлар кўп сўлғун тўкилар, бундан не?!

Фабрика қичқира бошлайди,

Фабрика қайдаким, биз чормих қилинган,

Қайдаким, бизни ўлдирадирлар,

Қайдаким, арзимас пучак пул билан

Кўз равшанлиги, юз тенглиги

40 Биздан олинган.

Пайти келди, ағдаришнинг бутун оламини,

Фабрика қичқира бошлади,

Унга ер жавоб берадир.

Ер янги хўжаларнинг

Оташин нафаслари,

Қуритиб атрофни чулғади.

Майли Парижга кеча куз тушган бўлса,

Эрта уни бирдан, бир баҳор қоплар,

Қизил оловларга чўмар япроқлар,

50 Ва фабриклар ҳур

Бизнинг ўлка фабрикларига,

Европа оша,

Қўшиқ билан келур

Қизиган юзакнинг ғилдираклари!

БОШОҚ ПИШДИ, ЕРГА ТУШДИ

Бошоқ пишди, ерга тушди дон, бали,
Тўплагаймиз, бирга ўттиздан, бали,
Аммо галла хўжайингадир, бали,
Бизга чори ҳам кепак тегар, бали.

Ҳар қадам, бўрони, чанг издан, бали,
Чолғилар* тикка турар тездан, бали,
Шўъла кескин марра олғуси, бали,
Қон ариқдай сачраб оққувчи, бали.

- 10 Осмон қон пўскуриб қолгай, бали,
Ўзники тўйганча ер олғай, бали,
Дон гўзалдир, тегмасин ҳеч пуч, бали,
Хўжайинини ерга кўмгаймиз, бали.

21 МАРТ

Оқшомда водийни чулғади туман,
Ботқоқликнинг аччиқ тутуни билан
Ушук кўклам ҳолсизча қурумда эди.
Тонгда бўлса,
Офтоб доврўғи зардан.
Тала-тузда бирдан янграб кетди,
Еруғлик куйловчан одимин отиб,
Тутунли оқшомнинг излари учди.

- 10 Кўплар ўйладилар.
Бу умрбод, деб.
Ёзнинг куни порлоқ, кечи юлдузли,
Етилаган боғ, узумлар ёқутдан юзли.
Фақат биз ғужумнинг эммай лаззатин,
Бўронлар бошлади гулдиросларин,
Кўплар ўйладилар,
Бу умрбод, деб.
Бироқ...
Вақт тузумсиз ўтар, мудрамас,
20 Ўн кўклам ҳам кечди, олмайин нафас,
Эрта тонг
Туманлар бағрини ёриб,
Тинглайсизми?
Бир ўғил ўтар ҳайқириб,

* Чолғи — кўча; ўроқнинг тикка туриб ишлатила турган катта навб — буни чалғи ўроқ деб ҳам ишлатадилар (*Тарж*).

Пионер.

«Туққаным, чинданми, қорларми эрир,
Биз кўкламда уйга қайтар эмишимиз?
Хов қанча истаса зулм этсин қиш — муз,
Элимиз эркила кўклам ҳам келур!»

- 30 Сокитлик қаъридан,
Яқин, кўп яқин,
Будапештдан
Товуш ва кўзга яқин.
Кўҳналик ичидан
Куюк бағридан
Тингланар, илғанар
Улуғ ўзаннинг,
Янги овози.
Қара, кафтда порлар лаъллар нози.
- 40 Уларда олов,
Олтин руда билан
Пускуриб ўтар.
Қоронғилик шовқиндан
Албат дарз кетар.
Ана,
Кундуз Берлин майдонига чиқ.
Шаҳар депосига, қуйига бор чиқ,
Унда туёқ, уриб отлар, типирлар,
Грузовой кишиларла, ҳар дам тўқинар,
- 50 Қалампирмунчоқдай тўқ қизил кўкдан.
Уввосларни тингла,
Беражаксан тан.
Қоронғу оқшомда
Дадил қара, кўр,
Март юлдузин юзларга сочган нурларин,
Фабрикларнинг ерда қотиб турганин.
Қара, билки, кимнинг мушти остида
Душман типирчилаб, ерга ағнар,
Биз қичқирсак доврўқла, «Ҳей коммунарлар!
- 60 Вақт етди оғайнилар ва биродарлар!»
Қайда қолди, деворлар?
Ҳалқумлар, лаблар?
Бу ҳайқирган, мен эмас
Э, трубалар!
Парламент майдонида,
Шахт Интернационал
Минглаб кекирдаклардан,
Минглаб карнайдан
Наво тўлиб учар,
- 70 Қайнар, кўпирар

- Кўшиқлардан тўфон ва зўр тўлқинлар.
 Жуда тез ва илдам, ботир, овозсиз
 Минг телпак остида мингларча бошлар.
 Қон — қуёшдан унниққан,
 Куйган
 Минглаб юз,
 Шаҳар қалъасида, ўч байроғидай
 Юқори чўзилган минглаб кекирдак.
- 80 Очилар, юмилар
 Худди карнайдек,
 Ҳайқирар, куйлар,
 Ва бошлар.
 «Тур, эй лаънат остида қолган!»
 Ҳар ёқда кураш бор, ҳар тараф ёнган.
 Келаси кўкламнинг порлоқ мартида
 Учинчи ҳафтанинг охирги куни*
 Ватан,
 Бизни эсла!
- 90 Бизлар куйлармиз,
 Куй бошловчи билан оҳанг қилиб бир,
 Хўб қанча истаса зулм этсин қиш — муз,
 Элимиз эркила — кўклам ҳам келур!

ИМПЕРИАЛИЗМ СОЛДАТЛАРИГА!

- Ҳей сиз, солдатлар. Уқимоққа пайт!
 Ун беш йил ўтиб кетди, ҳали ҳам ҳануз
 Машқ, машқ ва машқлар сўнгсиз,
 Қайтадан интизом
 Бўйинларни эгиш,
 Европа пўлат жайрадай ҳурпайган,
 Қуролланган
 Ҳидлайди, кутади токи,
- 10 Бир бурчакдан,
 Утқазиб тўп ҳалқумидан
 Шўроларни қилса тору мор.
 Ким, туққан биродарга ўзини чоғлар?
 Ким, тўп ҳалқумин шу тараф йўллар?
 Сизни шундай зўрлайдилар, солдатлар,
 Олдинга қараб босингиз солдатлар!
 Ҳей сиз!
 Солдатлар, илгари!
 Илгари, солдатлар илгари!

* Учинчи ҳафтанинг охирги куни — 25 март деган сўз (Тарж).

- 20 Айтингиз, нега бу мумкин бўлмасин?
Ғолиблик меваси болдан ҳам ширин,
Ўлик куйиндисин бекордан-бекор,
Эснамади сизнинг нафасларингиз,
Хўжайин шунинг чун сизларни севар,
Сиз унинг олдида жонидан азиз.
У сизни дийдаси устида сақлар,
Сиз учун шамолни раво кўрмайдир.
Боли... бўлган эди.
Бўлган эди, тишларни
- 30 Мушт билан тўкиш,
Бўлган эди, камар қудуқларида
Бўғиб ўлдириш,
Найза санчиш,
Қамчи остига олиш,
Ерларда таёқлар еб ҳайдалиш
Нон деганда ҳалқумга
Тош, кесак тиқиш...
Булар энди шунчаки,
Анчайин...
- 40 Солдатлар...
Энди сиз гуллар-ла, мўл бежалгансиз,
Музика ҳам бир оҳанг, қадамларингиз
Илгари, солдатлар!
Солдатлар, илгари!
Илгари, солдатлар, илгари!
Юрингиз!
Ахир, сизнинг тилак юлдузларингиз,
«Ўққа бос!» формани — одими билан
Бизнинг кўклардан
- 50 Мангу сўнажак
Юрингиз!
Хўжайин амр этса агар
Биргина меҳнат элин шипирингиз, деб,
Ернинг устидан.
Қўй, уч рангли байроқ томда ҳилпираб,
Оқ доғ юқорилаб учсин, пирпираб.
Тездан келажакдир, шундайин бир пайт,
Унда гудокларни кўра олмассан
Ноз уйқусида,
- 60 Жонли скелетлар кезар ҳар ёнда,
Мурдалар кўкраги ҳар нафас ўсар,
Қайғу туманлари
Қуёшни тўсар,
Қуруқ ва зулматли
Оқшом бошланар.

- Кечи бошланар кулга айланган,
 Қўлдан беришнинг
 Қайғу чарчовига михланиб шунда,
 Қолажаксиз соқов, қўғирчоққа тенг.
- 70 Айтингиз, шундан нима чиқади?
 Илгари, солдатлар!
 Солдатлар, илгари!
 Илгари, солдатлар, илгари!
 Ё бундай бўлмасми,
 Айтинг солдатлар?
 Ақлингиз кирдимми?
 Қамчилар етар?
 Қуллик nasibаси, тоқатдан фузун?*
- 80 Исён трубаси чалдимми узун?
 Найзалар денгизи терсми айланар?
 Кўраман, кўп, яққол-яққол,
 Солдатлар!
 Фабрик эшикларидан — оловлар тилин
 Хотинлар
 Ўкрайлар, қучиб эрларин
 Оналарингиз сизнинг,
 Солдатлар,
 Қонли —
 Қўллари-ла, кўчадан тош қазийдилар,
- 90 Далаларда бўлса
 Боқинг солдатлар!
 Қизил қуюн қўйнида хирмон, ғарамлар,
 Ўч тўфони қирғоқни ўпирар ва қамрар,
 Интиқом дер,
 Гудоклар кекирдаги ҳам,
 Кўприклар увалур, чуқур жаҳаннам,
 Хўжайинлар қонидан кўпирар тўлқин.
 Фабрика эшигидан — оловлар тилин
 Чўзароқ, сўрмоқда қонли ҳақ-ҳисоб,
- 100 Бу қатъий ҳақ-ҳисоб,
 Кўп даҳшат бўлур,
 Ер юзи қўрқувдан қолар қалтираб,
 Бу қўрқинч ҳақ-ҳисоб оқшомида-чи,
 Европа илони қонда бўғилар!
 Солдатлар, илгари,
 Илгари, солдатлар!
 Илгари, солдатлар, илгари!

* Фузун — ортиқча (Тарж).

МОЖАР ШАХТЁРЛАРИНИНГ МАРШИ

I

- Авахтанинг чоғир тошли деворларини
Муштлагил шахтёр!
Ер остининг оғир-оғир қатламларини
Синдиргил шахтёр!
Уйда бўлса хотин, боланг
Ҳаётлари юпин, зулмат.
Очлик бўғиб, ўлим хавфи қачондан бери,
Тугаш, таҳдид қилмоқдадир қачондан бери.
- 10 Шундай шахтам,
Ур, ур!
Чўқморинг-ла душманни синдир!
Шахтам, шахтам, шахтам!

II

- Буржуага қонинг керак,
Англагил шахтёр,
У ўқламиш ёй-камалак,
Айғоқ бўл шахтёр.
Шахталарда сир сақланган интиқом ҳисси
- 20 Қатлам ёриқларидан отилмоқдадир.
Ўтмоқдадир исён ўти ернинг устидан
Ўт қон рангли ридасин судраб,
Шундай шахтам,
Ур, ур!
Чўқморинг-ла душманни синдир!
Шахтам, шахтам, шахтам!

III

- Кун чиқарни қучоқлади қизил аланга
Қарагил шахтёр!
- 30 «Интернационал» билан лабни солиб оҳангга
Қўзғалгил шахтёр!
Оилани баҳамжиҳат бир ерга тўплаб,
Сўнги ўлим курашига юриш қиламиз,
Душманларни довдиратар кучли ҳамламиз,
Ғазаб тўлган ҳужум билан босриқ қиламиз!
Шундай шахтам
Ур, ур!
Чўқморинг-ла душманни синдир!
Шахдам, шахдам, шахдам!

ВАТАНИМ МОЖАРИСТОНИМ МЕНИНГ!

Ватаним, Можаристоним менинг!
Юзинг кун ботарнинг қайғу кўкида.
Бизни оқ малъунлар, чексиз бўғмоқда,
Биз учун, бўйинлардан шу ғазаб ўлум
Сиртмоғин бир умр узмоқ галидир.
Сен бизга қуёш ва еринг тақдир,
Юлдузларнинг қодир, тўқ қизил нури.
Бир кўринди кўзга қайта бир кўнди,
10 Биз курашга чиқдик, қонли курашга...
Эссиз!

Қайдасиз юлдузлар? Келинг чиқингиз
Қоронғилиқдан,

Ҳали ҳам сизнинг порлоқ кўзингиз,
Шарқнинг кенг уфқидан бизга қораяр
Ва тунда тепдилар ҳам титраб қоладилар.
Ватаним, Можаристоним менинг!
Юзинг кун ботарнинг қайғу кўкида.
Бизни оқ малъунлар чексиз бўғмоқда
20 Биз учун бўйинлардан шу ғазаб, ўлим
Сиртмоғин бир умр узмоқ галидир.

ШУРОЛАР БАЙРАМИ

Ҳай, ёриғланинг кўзлар!
Порланг табассум учиринг!
Чертингиз ғалабанинг қон, нур сочган сози
қилларин

Майли, кўкламнинг олтин ирмоқлари
Сочсин жилосин!
Қанча қайғу ва бузғунлик кўрдингиз,
Қанча заҳарли кадарларнинг ёшин қўйдингиз
10 Боқингиз,
Асирларнинг мугузига мина олдик биз.

Сурмаранг деворлари орқали Кремлнинг
Ҳайқиреғи бор, оғир-оғир қадамларин
Бизнинг шаҳарнинг,
Машина парраклари аламдан ғижирлар,
Фабрик трубалари чуқур хўрсинар,
Гудоклар инграр,
Шаҳар устига қайноқ ўксукдан
Тўкиб пар.
20 Қачонгача, қачонгача, ахир биродар?

- Мажнунтол ўсган ботқоқликлар,
 Қамишзорликлар,
 Ўт қўйилган тўқайлар
 Ва ўтлоқликлар оша
 Шарқ шамоли шўх йўрғалар.
 Ҳавойи насим қайнар қозондай шувиллар...
 Лаваларнинг ҳасади қўзғар,
 Улуғ ялангликнинг ўнқурларин тўлдирар,
 Ёзги оқшомнинг бу олов шамоли,
 30 Деҳқон ҳовучидан учқун учирар...
 Ана шунда айғалиқнинг туши бошланар,
 Бема солдатлари соялар каби
 Тиганиб чиқар,
 Ўта порлоқ ойнинг нури остида,
 Тирон Дожай муаллақ.
 Ер кўк ўртасида,
 Қадамларида ғўлалар увалар.
 Юлдуз кўкидан узоқроқ
 Худди тубида саманчи йўлнинг*
 40 «Тарқоқ гвардияси» Ракотскийнинг
 Тенгича
 Ва Петефи кундошларига
 Деҳқоннинг қопқора шудгори каби.
 Қирқ минг йигитли блоки билан
 Ўз байроғининг қатин ёзадир.
 Ва шунда
 Порлагувчи кунларимизнинг
 Ҳурмати билан
 Аччиқ айғоқларнинг туши тарқалар.
 50 Солнок орқали ўтган кўприкда
 Қизил гвардия тетик туради,
 Тутунли тўлқинда
 Шарққа қарайди.
 Ва чўнг овоз билан
 Кеча кўйнига замбарак ўқдай
 Сўзин отадир.
 Биз ҳали даҳшатли сим устидан кўприкни қурамыз,
 Биродар!
 Сўнгги парадда
 60 Яна бир карра
 Қон, ғазаб нидоси билан
 Қизил горнист** бизни чақирар
 Шундай ёриғланинг кўзлар!

* Сомончи йўли (Тарж).

** Горнист — аскарний труба чолғувчи (Тарж).

Порланг, табассум учиринг!
Чертингиз қон, нур сози қилларин, ғалабанинг,
Қуйлангиз, сурмаранг, деворлари Қремлнинг!
Оқин,
Севинчлар-ла мисдай порлоқ
Пайтлар сиртига қараб борадир.

- 70 Хира — қонли оламларла,
Юлдузларла,
Улуғ ҳурматларла,
Тарихнинг улуғроқ юлдузила,
Қиши,
Бу кун ўз толиин
Ўйлантирадир!

ЛЕНДЛЕР

Терагимизни синдирди, тору-мор этди
Ханжар бармоқларила ўлимнинг
Малъун, қора панжаси.
Фақат, оҳу-зор эмас, бутоқларнинг
Ҳалқумларда чиқарган шивирлаши
Бу тинглаганинг
Туб эскича суръат-ла ётар мустаҳкам.

- Кесилган ўриндан яшил қон томар,
10 Ёпишқоқ пупанак оқар...
Улим оғир зарба келтирган
Йиғлар япроқлар,
Ва илдиз қақшар.

- Ўртоқ бош қўмондондан!
Отлиқ, пиёда,
Батрак, заводларнинг
Боғовотчи болалари,
Фурурла кўкс кўрганлар,
Икки юз минг нафарнинг
20 Толмас раҳбари.
Ботир, муқтадир,
Шод қўмондон
Қизил қўмондон,
Сенга салом!

Ўртоқ бош қўмондон!
Батраклар колоннасининг,
Фабриклар байроғининг,
Тўқувчилар, дегризлар,

Темирийўлчи, боғовотчилар,
30 Отлиқ ва пиёда
Қизил роталар,
Икки юз минг нафарнинг
Толмас раҳбари,
Ботир, муқтадир,
Шод қўмондон,
Қизил қўмондон,
Сенга салом!

Кўрасанми, паровоз
Кеча қўйнида чопадир,
40 Машинистни тинглайсанми?
Кўчада қичқирадир.
Ўтқалар*
Кураги билан,
Бўрондай гуруллаб,
Ҳовриқадир,
Шовқин соладир,
— Ҳай ўртоқ Лендлер!
Керак бўлса, мен ҳам бўлай
Қизил қаторда
50 Ҳайқир ва уч машина!
Эганг сени ирғитиб,
Чет элларга тушди,— дер.

Йўл қўзғалар, айғоқ кеча амокида бақирар...
Далаларда, дастгоҳларнинг олдида
Жимжит турар.
Кўз илғамас қаторлар
Мотам тутган полклар,
Қадрдонимиз.
Ботир қўмондон,
60 Жасур қўмондон,

Қизил қўмондон,
Икки юз минг нафарнинг
Толмас раҳбари!
Миллионлардан,
Тепкиланган,
Муштланганлардан
Қайғунинг ёввойи
Оҳи зори-ла,
Қичқириб,
70 Сенга салом!

* Ўтқалар — кочегар (Тарж).

ТЮКУДИ БИРОДАРЛАРИНИНГ ЯНГИ ҚУШИҚЛАРИ

Сен, боложкутсюкка бўлмаган ҳеч тенг,
Биродар Тюкўди, қаҳрамон эдинг.
Уроқ пайти узум пишган, яланг гуллаган,
Қора, поп, графга жаннат шу ерда экан

Можаристон ҳосилга қўл очиқ ўлка,
Жаннат яшиллиги, қора тўгракка.
Нега сен халта осдинг, йиртиқ яктагинг?
10 Уйда очлик, эҳтиёж оловларга тенг.

Елка бук, камбағал, қон, тер тўкасан,
Қон ва тер тўкасан, пучак йўлга сен.
Лабинг шивирлаб қолса, чеккангда муштум,
Демак, жандарма ухламас, уйғоқ.

Лаблар тиш остида, камбағаллар жим,
Қалбларда ғазаблар кўпирар бироқ!
Эҳтиёжни билардик, дўстим Тюкўди,
Боложкутсюклардан юз карра ортиқ.

Юксак байроқларда, нур ҳарф порлайди,
20 Оловларда тонгнинг қаноти учар.
Тугён қўзғар, ернинг остидагилар.
Тюкўди, бизлар ҳам яшайжакмиз.

Кутсюклардай дўстларни ёвга сотмасдан,
Дон етилган, узум пишган, яланг гуллаган.
Тўкил бойлар қони, тўкил оёққа!
Бизнинг кураш дўстлар ҳали олдинда!

«ИШ» ВА «ДУСТЛИК»

Ҳалигача очмамишди, шунчалик кенг оғзини
Олдимизда шу чуқур жар, жаҳаннам,
Гўрмандик шунча зулмат бир кўчанинг изини
Кўп зим-зиё кечалар бошдан ўтган бўлса ҳам,
Ҳалигача бўлмаганиди ҳаво порхдан шунча маст,
Ҳалигача бош устига юлдузсиз кўк, ҳеч қачон
Тушмаганиди шунча тубан,
Шунча паст,

10 Ҳалигача қалбимизда,
Талвасали барабан,

- Шунчалик кор қилатурган
 Шиддат-ла чалинмаган,
 Бўлмаганди ҳалигача шунча очлар,
 Дунайнинг
 Телбаланган сувларида
 Бунчалик йўқлиққа тенг,
 Ҳалигача завод кўкси
 Портлаш сезми билан,
- 20 Шунчалик тор қисилмаган
 Шунча ҳансирамаган,
 Ернинг қўйни ҳалигача
 «Интиқом» қўрқинчидан
 Шунча забтсиз титрамаган,
 Шунчалик қақшамаган
 Ҳалигача бизнинг аламларимиз —
 Шунча тентак ва бузувчи,
 Шунча қонли бўлмаган.
 Чол дурадгор — ишчи қайрар болтасин,
- 30 Кенгайтириб бурнининг катакларин,
 Дегрез кутар, буюк домна олдида
 Кўп яқин соатларни.
 Кўрмакдамиз, ёшларнинг кўзларида
 Ҳизмизнинг кечиниш иеёнлардан из.
 Мана-мана яна етар,
 Куйган кўйлақларимиз
 Ва йиртилган жомакорлар.
 Бизни бўғар тортган азобларимиз,
 Оловларла ичдан ёқилмоқдамиз.
- 40 Мана энди не деб жоврар
 Бир тўда паст душманлар.
 Сарик билетлиларнинг қўлда тиглари порлар
 Қичқирингиз! Ортиқ инқилоб йўқ,— деб
 Қанчага сотилдинг сен.
 Қачонгача
 Бизни ҳар дам сотасан,
 Сотқин Қанти кўчаси?
 Ҳтиз чақа танга деб,
 Кўз таниш ва туққаннинг
- 50 Уялмай сотса қонинг,
 Кўп қийин, довдирайсан!
 Тилларимиз учуқланган, ғазаб ва ҳароратдан.
 Қалбларимиз қайнаган ва кўпирган
 Ҳалигача ҳеч қачон
 Шунчалик шиддат билан.
 Интиқом,
 Хўжайин туганувин,

Ва малъун қурилишнинг
емирилувин.

- 60 Талаб қилмаган эдик,
Биз энди дадил ва тик,
Энг сўнган ҳукмимизни ижро қила бошлаймиз.
Бундан сиз,
Ҳеч қандай важҳ баҳона
Билан омон қолмайсиз,
Бу сиз билан бўлажак,
Энг сўнгги ҳаққи-ҳисоб.
Биз барисин эслаймиз,
Олур ҳар савол жавоб.

БУДАПЕШТНИНГ ИНҚИЛОБИЙ МАРШИ

I

- Ишчи! Тортган аламинг кўп чуқур сенинг,
Фақат зангламасин эски милтиғинг.
Офицер мушти бошдан чинқириб ўтар,
Фақат ўғри, ол оташда ёнар ва битар
Халқ! Инсон, харобидан қўзғалажаксен
Йўқатувнинг алангасидай, ғазабга тўлажаксен,
Милтиқ-ла олармиз озодликни биз,
10 Қўзғал халқ курашга, кураш омонсиз.

II

- Дўстим, сен теринг-ла ювинажаксан,
Фақат бойга қонлидир, сен топган нонинг.
Сендан ҳайқадир, болға урадир,
Меҳнатимиз иш билан оч ўйланадир.
Пўлатларни қуй, қази, омоч тизгача,
Токи кўкракларингни илат эзгунча,
Милтиқ-ла олармиз озодликни биз,
Қўзғал халқ курашга, кураш омонсиз.

20

III

Офицерлар қайтадан уруш тайёрлар,
Буржуйлар — ўлумтук элни бўғалар,
«Ватан учун» доврўғи яна исирға,
Фақат тўқлар доврўғи бизга қаҳқаҳа.
Майли бойлар, очларни ўққа ҳайдасин,
Фақат қуролни бизнинг қўлларга берсин,

Милтиқ-ла олармиз, озодликни биз,
Қўзғал халқ курашга, кураш омонсиз.

IV

- 30 Ҳақ-ҳисоб кунлари эшик қоқади,
Очлик тонгидан исён бизга боқади.
Фашистлар, сизга йўқ яшамоқ тағин,
Қатъий ҳисоблашувнинг соати яқин
Шарқ уфқи исёндан бўлди лола ранг,
Ўртоқлар! Нишонга тигни тўғриланг,
Милтиқ-ла олармиз, озодликни биз,
Қўзғол халқ курашга, кураш омонсиз.

ОҚШОМ ЧҮКДИ, ТЕЗДАН КЕЧА БОШЛАНАР...

Оқшом чўкди, тездан кеча бошланар,
Қариндошларимни четга қоқдилар.
Бир йил энди юлдузсиз қайғулар билан
У, ўлтирар оғир кишанлар кийган.

Вотси кўчасининг кўринмас кети,
Қалбларнинг оташин ғазаби каби.
Ҳей атом ҳиддати! Кўккача юксал

- 10 Ва кескин талаб қил, ўч ол!
Отамиз бизларга қайтган чоқда,
Деворлар увалган, емирилган чоқда.
Худди шу пайтда, вақтни ўтказмай
Қалидлар оғир-оғир қўлда шалдирар,
Жаллодларга қайтадан тўқнашиб қолар!
Албатта, бу шундай бўлар! Бу шундай бўлар!
Бу шундай бўлар!

ҚИЧҚИРИНГИЗ!

Улар ёталар ер ости камерасининг
Тубан чуқурлиғида.
Қаноти судралар оғир зулматнинг
Улар устида.
Бўғар очлик уларни беомон
Ғичирлаш учар эшикнинг тутқасидан.

Учар
Қалб, узлуксиз ва ўлчовсиз

- 10 Ташир қон.

Мия қоплари уларнинг
Қайнар қозон.
Фикрлари улуғ боғовотнинг
Учмас илиги
Очлик қўлида бўғилур аллақачон
Улар кекирдаги

Аллақачон, қорачўғи кенгайган
Кўзлар томон

Зулмат чўзилиб оқмоқдадир.

20 Авахта, ғазабнинг бўрони билан

Жипс чўлғонмоқдадир.

Бизчи, ҳей ўлкам?

Биз баримизчи, ўлкам биз ҳам,

Улим тўшагида чўзилмоқдамиз.

Қаноти судралар оғир зулматнинг

Бизнинг устда ҳам.

Биз ҳам,

Очликнинг панжасида бўғилмоқдамиз.

Бизнинг устимизда қонли қамчи,

30 Ғазаб ва қамоқ сизғиришнинг

Ун йиллиги.

Қичқирингиз!

Шунинг учунки, сиз шуълаларсиз,

Оқларсиз, пайхонларсиз

Ёв устига қадалсин ўткир,

Нур сочувчи найзаларингиз.

Қичқирингиз!

Шунинг учунки сиз,

Оламга пайғом элтган

40 Бургут, чин довулсиз,

Азоб билан қайнаётир таги йўқ жарлар,

Портловчи қасосларда пишар ўтлоқлар.

Қичқирингиз!

Шунинг учунки қизиган бигиз,

Бўғинларга сиқажакдир

Инқилобга бўлган бутун

Суст ҳурматларни.

Қичқирингиз!

Шунинг учунки, ялангликлардан

50 Шерларга хос қайнар ғазаб

Ва ҳиддат билан,

Юлдузларда тунд қабариб

Чиқмиш ўн йиллик.

Қичқирингиз!

Шунинг учунки, очлик бўғмишдир,

Кекирдакларни

- Кенгайган кўз қорачўғи орқали
Қоронғилик
Ҳалқумга оқмоқдадир
60 Қичқирингиз!
Шунинг учунки, биз, бутун ўлка,
Бутун ўлка кишилари, ўлимнинг
Тўшагида зор ётмоқдадир.
Қони судралар, оғир зулматнинг
Бизнинг устда ҳам.
Бизни ҳам
Очлик омонсиз бўғмоқдадир.
Бизнинг устимизда қонли қамчи
Ғазаб ва қамоқ сизғизишнинг
70 Ўн йиллиги
Қичқирингиз!
Бизнинг қайнар қозон сингари
Бош тўғрисида
Ер ости қаблари ўч куйлайдилар
Боқингиз, ялангликда буюк шуъла бор.

УХЛА, ЎФИЛЧАМ, МЕНИНГ ҚОНДОШИМ...

Ухла, ўфилчам, меним қондошим,
Тушингни юлдузлар жимжит тинглайлар.
Олтин пояларни
Тебратар еллар.
Қўй бир оз ухласин, қўзим, биз учун
Қуёш ҳам жилмайиб боқа бошлади,
Сўнг дамда ўзининг нонлик тўрвасин
Камбағал тарафга қоқа бошлади.

А. А. Сурков

ЛЕНИН ҲАҚИДА ШЕЪРЛАР

1. Замонлар қадами

- Бўронлар жарчисидек стачкалар ўт олиб,
Тугар экан муттасил кечалар каби замон,
Биз қуллик меҳнатининг замбарига миҳланиб
Чиққан эдик қувончсиз шу ҳаёт йўли томон.
Тоинки ота-бобо тақдирини кўчириб,
Зарра оҳу фиғонсиз бўйинни букмоқ учун
- 10 Ер юзида жаҳаннам уқубатин кечириб,
Қаро йўқлик қаърига оқибат чўкмоқ учун.
Бурлаклар номин атаб қайғу билан қилган куй,
Рус халқининг атоқли бир наҳри қирғоғидан,
Кечалари шуурсиз ерларнинг овлоғидан
Шунда битта азамат ғурур-ла кўтарди бўй.
Унинг улуғ номи-ла бахтиёр ерда, сўзсиз,
Фахр билан яшайди невара-чеварамиз.
У бизнинг турма каби қора ҳаётимизга
Қайрилмас, бўйин бермас, ғазабли бир куч каби
- 20 Қириб келди; зулматни ёриб, ялтираб кўзга,
Фиғонлардан яралган ҳайқироқ бир ўч каби.
Минглар унга ишониб, кирдилар янги изга,
Миллионлар қўзғалдилар орқасидан кўч каби.
У бизга берди давлат, байроқ, кураш мақсадин,
Мана энди Волгадан, Нева билан Камадан
Шахтёр, пўлат қуйгувчи, гуруҳ-гуруҳ батрақлар,
Очликнинг қамалидан чалажон ва бемадор,
Расо қомат кўтариб кўрдилар биринчи бор
Ўз етук бўйлари-ла, кучга тўлган билаклар.
- 30 Замонлардан қанчалар бизлар турамиз устун,
Бизга йироқ келажак кўринади бус-бутун.

2. Чин орзули киши

Яланг қават қор бетин сайқаллайди гирдибод,
Ер юзида гир айланар савам-савам уюрум.
Хаёлпараст, ишончи йўқ, бир ҳовлиқма келгин зот
Қулоқ солар, кулгулари лабларида яширин.

Кремлда Ленин сўзлар, ҳар бир сўзи оташин,
Ҳатто биллур музларни ҳам ёқолгудай бир яшин.

Ҳувиллаган кабинетга мўралайди тун — кеча,

- 40 Столдаги чертёжларга, планларга қарайди.
Шундай бўлур, чарчоқ, ҳорғин еримизга талайча
Нур, иссиқлик мадорини бермасамиз бўлмайди.
Симлар бўйлаб ҳаёт каби кучли ток оқажакдир,
Жаҳонимиз меҳнатдаги шавқ билан боқажакдир.

Ювиб кетар таслим бўлган дарёларнинг ўзани
Кўзимиздан оқиб келган сўнгги шўр ёшларгача.

- Тиним билмас улуғ инсон тўхтатди-да сўзини,
Суҳбатдошин кўзларига тикилиб қолди анча.
Аммо меҳмонимиз қалби совуқликда муз эди,
50 Кўзлари ҳам турғун сувдай ифодасиз, бўз эди.

У илжайиб, қаламини чайнар эди дам-бадам,
Тевараги қоронғилик кўролмайин зарра нур.
Таъзим қилди. Жўнаб кетди. Алланима ёзди ҳам
«Кремллик хаёлпараст» тўғрисида баҳузур.
Олди-қочди китобларнинг автори каллаварам,
Унинг гапин англамади, англаб етолмасди ҳам.

...Биз эр етдик. Қатор йиллар ғовларидан чарчамай,
Фурсатлар ҳам уча берди қайрилмасдан қаноти.
Гарчанд бизнинг орамизда Ленин қолди кўринмай,

- 60 У суҳбатдош бўлган зот ҳам йўқликка кўчди оти.
Улуғ Ленин орзуларда тасаввур қилган дунё
Биз яшаган замонда нақд олтиндай муҳайё.

Қаддинг кўтар, замондошим! Боқ узоқ-узоқларга,
Шу бепоён Ватанинга ташла эгалик кўзин.
Каспий, Сталинград, Днепр — йироқларга,
Тоғлар, қирлар, қумли чўллар қанча ўзгартмиш
юзин.

Йилдан-йилга янги йўллар тўшаб қадам-бақадам,
Қанча-қанча илгарилаб кета олдик биз илдам.

- 70 Ғоят кенг уфқлару ғоятда зўр юксаклик,
Бизнинг тилак, фикру меҳнат, режамизга йўқ қиёс.
У ўйлаган дадил, ўлмас орзу қилиб раҳбарлик,
Бизни ундар чўққиларга. «Қани,— дейди,—
олға бос!»

Шавқ ичида урар юрак, нафас олиш бемалол,
Бутун-бутун мазмуни-ла кўринади истиқбол!

...Бу режада ҳали бизлар йўл босажак чўққи бор,
Бунда эрта биз шаҳарлар қуражакмиз улуғвор.
Қазилажак каналлардан кемалар сузар қатор,

80 Бунда бизлар асос қўйган абадий ва сўнгги бор —
Жаҳон ичра шоду хуррам меҳнат топар эътибор.

3. Юлдузча

Йўл бошловчи верфь бўйлаб, кездириб чарчаб қолди
Даранг-даранг шовқинда.

Шотландия шаҳари Глазгога йўл олдик
Ишчи маҳалласига — қўшни экан яқинда.

Қуёшнинг нури тушмас, пастак, захкаш қўралар,
Шу зайл кўчалари.

Бизни ўраб олдилар мактаб бола-жўралар,
90 Портдаги ҳаммолларнинг қиз-ўғил болалари.

Бириси бу нотаниш меҳмонлардан ҳайиқиб,
Озгина ўйлаб олди.
Сўнг ўша болалардан нарироқ четга чиқиб,
Қўлини кўкка қилиб, салют ҳам бериб қолди.

Чакка ўтган томларнинг қўрғошин сояснда
Қилтириқ гиёҳ каби
Турар эди жавдираб, мурғагу нозик жуда,
Ишчилик тақдирининг яққол наслу насаби.

Шамол ҳилпиратади боланинг эғнидаги
100 Отасининг эскисин.
Мен ғамгин ёшлигимни ўйладим кун кечаги
Моғор босган тахтали ертўлаларнинг нсин.

Нам босган Петербургнинг портидаги бир кўча —
Кўз ўнги ёппа туман.

Чўнтагимдан чиқариб кичик қизил юлдузча,
Ўша мурғак боланинг қўлига топширдим ман.

У ўша юлдузчани кафтига сиқиб олди,
Тизза чўкди атайин.

Жуда ҳафсала билан ҳўл қумга чизиб қолди
110 Қисқагина битта сўз, у ёзган эди: «Ленин».

Ҳаётнинг ўғай ўғли бўлган инсонлар учун
Мана менинг ҳикоям.

Бизга умид, олқиш-ла боққан миллионлар учун,
Ватанимиз юлдузин севгувчи жонлар учун
Мана сўзим — ҳикоям.

Собит Муқонов

ЛЕНИНИЗМ ШУЪЛАСИ

Ёлқинланиб чиққан офтобдай у
Зулматни поралаб сочди алвон нур.

Ленинизм шуъласи — ҳеч сўнмас ёғду,
Нуридан кўп диёр обод ва мағрур.

СССРда порлаб чиққан бу куннинг
Меҳридан мунаввар талай эллар ҳам,

Уни қутлаб, севиб, бағрин очиб кенг,
10 Қувониб кўз тутар унга бор олам.

Яшнатар деб кутар уни, ёз тугул
Абадий тош қотган асрий музлар ҳам.

Кўксимизда ҳаёт ўсиб, яшнар гул,—
Шу умидда кутар ой-юлдузлар ҳам.

Барчасига ҳаёт бахш этар бу нур,
Аён барига бахт, иқбол элтмоғи,

Барин бирлаштириб, бағрига олур
Ленинизм нур сочган ҳаёт байроғи.

Ҳоди Тақтош

21 ЯНВАРЬ

Савдогар Сайфуддинов
Бу кун оқшом
Қатта кўчада қари айиқдай юрар,
Совзнаклар*, червонсларни ғижимлаб,
Ресторандан ресторанларга судрар...
— Дайте пиво!**
У ичар,
Ёлғиз эмас,
10 Бир талай улар,—
Ғайнилар,
Сайфулмулуклар ва бошқалар...
Тўхтамай ичадилар... (?)
Буюк шодлик бу кун
Оқ пиво ташиб юрадилар

Ресторанда маржалар!..
Тўхтангизчи сотқин,
Захм маржалар!
Тўхтангиз,—
20 Йиллар,
Асрлар,
Дунёлар!
Бир минут,—
Ўлди
Иккинчи бир минут,
Шундай бир емириш билан келди...
Бирдан
Радио,
Радио:
30 — Ленин ўлди...

Коммунистлар клуби,
Обком бу кун доклад беради,

* *Совзнак* — шўро пуллари, червонгача чиққан пуллар (*Тарж*).

** Пиво беринг (*Тарж*).

Нима? Нима бўлди?
Докладчимиз бирдан нега тўхтади?
Зал кутар.

Ваҳима қоплаган,
Раис тўхтаб бошин эгди
Ва

Радио:

40 — Ленин ўлган,—

Деди.

Бир секунд...

Шундан сўнг —

Зал йиғлар, ўксир эди...

«Сиз қонли курашда
қурбон бўлдингиз...»

Кино,

«Тарзан»

Чангалзор маймунлари,

50 Американинг адашган ўғиллари,

Йўлбарслар,

Тагин алланарсалар!

Нима, нима бўлди?

Бирдан лента узилди.

Залда чироқлар ўчди.

Биров:

— Радио,

Ленин ўлган,

Деяр...

60 Зал жимжит, музлаган,

Қўз ёшлари

Йиғловлар, оламни қоплаган...

Саҳнада қайтадан чироқлар ёнди,

Фақат бу гал кўрдилар унда,

Унинг қайғули суратин...

Зал тарқалди,

Жимжит кўчаларга оқди бутун халқ,

Қонли ёш ва ҳасрат билан зўр

Қайғули хабар билан кўнгил тўлиққан...

70 Кеча.

Завод.

Мастер Иванов,

Бир ўзи сўзсиз, несиз

Алланарсани бурар,

Яна тез-тез

Ёшларни артар.

У бу хабарни эшитган бўлса ҳам

Bytyn dunya proletarlara, airolayiz!

H. TAQTAŞ ŞI'RLƏRI

(Şairniñ vaqıtsız ölymi munasavaty bilän)

U. QULAM tərçiməsi

Ə.Ə.Ş.Ç. DƏVLƏT NƏŞRIJOTI
TASHKENT 1932 SAMARQAND

Тақтош шеърлари (г. Фулом таржимаси) тўпламининг муқо-
васи.

Уз постин ташламаган.

Эртага

80 22 январь...

Радио,

Радио,

Радиолар...

Ер юзин сўзлар булути чирмаган.

Электронлар,

Булутлар бариси

Куйларлар:

Ленин!

Ленин!

90 Ленин!

Ленин!

Баррикадаларда,

Саройларни емирганда,

Бомбалар,

Оловлар ичида,

Қамоқларда,

Шахталарда,

Сен эдинг биз билан:

Қонли қирларда урушганда,

100 Сенинг шарпанг доим

Бизга оқ йўлларни чизиб кўрсатган

Озодликка томон!

Бизни қулликдан озод этган

Буюк йўлбошчимиз,

Бизга эрк саройин қурган

Биринчи тошчимиз!

Сен бу кун биздан кетдинг,

Ленин,

Ленин,

110 Ленин, хуш!

Ленин был,

Ленин умер,

Прощай, Ильич!

Прощай, вождь!

Радиолар:

Лондон, Париждан,

Даниядан:

— Ленин ўлмади,

У ҳали ҳам йўлбошчимиз!

120 Испаниядан:

— Биз унинг чизган йўли билан

- Тахтларни емириб,
Тожларин,
Қиролларин,
Барисин ўтга отиб
Ендирармиз.
Италиядан
Шунингдай радио;
Теваракдан,
130 Туркия, алмонлардан!..
Буюк сарой,
Лорд Керзон ўз саройин ахтариб,
Излади расмин Лениннинг,
Топди-да,
Қўлига олиб тўхтади,
Нега у:
Ўлди,—
Деб шодлана олмади!
Чунки:
140 Каттакон саройнинг четидаги уйда,
Уй қоровули яккаш сўзларди:
— Ленин!
Ленин!
Ленин!
У мана шу ерда ётар.
У, у — Киши,
Унинг учун бу кун
Бутун ер юзи ёш тўкади,
Бугун, биздан жуда узоқда
150 Африкаликлар унинг расмин
Топиб олиб ўпади.
У мана шунда ётар,
Қандай тинч,
Боши узра дўстлари қўриқда турар,
У ётар —
Байналмилалнинг маркази,—
Жимгина,
Жимжитгина...

27 ЯНВАРЬ

- 160 Биз бу кун турдик қоронғи тун бўйи,
Бир умр хайрлашувга.
— Ким билан? —
Дўстимиз,
Йўлбошчимиз Ильич билан!

- Биз бу кун нишон қададик,
СССР даштларига,
Тош кўчаларга,
Қишлоқларга,
Урал, Донбассларга,
170 Қайғули нишон,—
Бутун жаҳон тўла
У қайғули нишон билан,
Миллион юраклар бир йўла,
Жимжит тепар:
Ленин!
Ленин!
Ленин!
Биз бутун дунё кўчада.
Франция,
180 Испания,
Дания,
Германия,
Унда сўзамоллар сўйлар,
Бунда пионерлар:
— У ўлмади,
Ленин ҳар дам бор!
Ленин — у, биз!
Биз — эса,
— Бутун дунё!
190 — Биз бор!
Биз миллионлар,
Кучли ленинчилар!
— Тур, эй, лаънат остида қолган...
Нотиқлар,
Соат тўртда занг урди!
Иш дунёси бирдан тўхтади.
Бошлар тубанга эгилдилар,
Машиналар жимида,
Сокин қолдилар.
- 200 Рур ўлкаси...
Зўр шахталар,
Майдонда минглар тўхтаган,
Сирли жимжитлик ичида, астагина ўртадан
Кўтарилар бир расм,
Кўзлар тикилар,
Сўнгги карра хайрлашиб,
У расмга томон...
Улкан Париж,
Шовқин-сурон.

- 210 Кўчалар,
 Йўлкаларда халқ,
 Биров-бировин янчалар
 Савдо қизғин бораётир,
 Сотиб олиб,
 Шовқин солалар...
 Улкан кўчадан
 Автомобилда барон ухлаб келади,
 Ухлайди у, маст, ялангбош —
 Юз тубан ётганча,
- 220 Рўпарадаги уйдан шофер,
 Кўрди вақтнинг тўлганин,—
 Тўхтади.
 Орқасидаги бадмаст барон
 Сизмади
 Нега?
 Нима,
 Нима бўлганлигин...
- У мана шу ерда ётар,
 У, у — Киши,
- 230 Уни асрлар яратди,
 Минутлар ўлдирди.
 У, ётар,
 Эски турмушни кўмишга келган буюк гўрков,
 Беш минут,
 Шундан сўнг:
 «Сиз қонли курашда қурбон бўлдингиз...»,
 Сен қуёш!
 Уни тугдирдинг,
 Сен уни эркалаб севдинг,
- 240 Сен, уни, ҳар кун чиқиб:
 — У борми?—
 Деб йўқлар эдинг...
 У энди йўқ,
 У қабрда...
 «Сиз қонли курашда» қурбон бўлдингиз...»
 Нега йиғлайсиз, сиз кўчалар,
 Нега йиғлайсиз? Тўхтангиз!
 Отингиз, ҳей, тўплар баронларга қараб отингиз!
 Бу бўлур Ильичга берган
- 250 Энг охирги онтимиз...
- Совнаркомдаги, Лениннинг хонаси бўлса
 Кўп узоқ кутди эгасин,—
 Келмади...

- Тош девор
 Етим диванлар билмади...
 Йўқ!
 У ўлмади!
 У яратган кучли ёлқин,
 Зўраяди, нурлайди ҳамон,
 260 Дастгоҳлардан келамиз онт билан
 ВКП(б) сафлари томон.
 Бир аризани
 Мастер Иван ёзар,
 Кимлар тагин?
 Минг ва миллионлар!
 Қўқарган Ер куррасин
 Титратиб онт этамиз бу кун,
 Ўртамоққа мангуга қулликнинг юкин.
 У ўлмади.
 270 Ер курраси узра Ленин
 Шарпаси тун-кун юрар,
 Унг қўлида қонталаш байроқ,
 Сўли билан
 Қўрқинчли йилларини илгари судрар,
 У қуёш нуридай нурлар сепиб,
 Қамоқлар, ертўла, заводларга кирар,
 Музаффар байрогин тутган ҳолда,
 У келар бирдан зўр
 Парламентлар устига!..

ҚУЮНДАН* СЎНГ

I

Менинг қаҳрамонларим:
 СССРнинг
 Бутун ерларида яшайлар;
 Ишсиз кўча доҳийлари қаҳрамонларим,

- Менинг қаҳрамонларим
 Кулар ва йиғларлар;
 Менинг қаҳрамонларим
 Майхоналарда
 10 Ёригиб кетгунча пиво ичарлар...
 М а т е р и а л и м: Бўрон,

* Қуюн сўзини кучли бўрон, довул маъносидан олдим (Тарж).

Қуюн,
Тонгла,
Оқшомлар
М а т е р и а л и м: Сен ҳам,
Мен ҳам,
У ҳам,
Бу ҳам,
Улар ҳам.

20 Бу мавзуга кирар, қуюндан сўнг барча гишлар:

Ишли,
Ишсиз,
Бариси ҳам.
Бунда концерт берар: муштумзўр ҳам
Мен-да.

Х о н а

Унда даҳшат.
Йиртиқ чолвор,
Китоб, жавонлар.

30 Кўчадаги:

Қуёш гул отган;
Нурдан тўфон
Майдонларга қуйилган.
Ер уйғоқ.
Кўча тўлқинланган,
Турмуш симфонияси бошланган...

Т у р м у ш с и м ф о н и я с и

Оркестр

Юрак торларидан,

40 Оҳу зорлардан,

Кулиш унларидан,

Темир товушлари,

Гудоклардан

Миллион товушлардан йиғилган...

У оркестр, худди шу кўчаларда

Қўлдан чалиниб келган,

Унинг юрак тирнайдиған торларида:

Ўлим товушлари,

Қуллик оҳанглари,

50 Қурол садолари тингланган...

Менда хона

Унда даҳшат

Йиртиқ чолвор,

Китоб, жавонлар...

Эшигини беркитиб чиқиб кетаман

Қирга, кўчага,
Очлар орасига,
Тўқлар дунёсига —
Турмуш симфониясин тингларга
60 Мана кўча,
Кўча симфониясин
Оёқ товушлари бошлайлар:
Эрта соат бешдан
Тунги учга қадар
Шап-шуп, шап-шуп:
Директорлар,
Мудирлар
Қорни катта кишилар
...Ҳатлайлар...

70

II

Б а й р о қ д о р

Сўзни бошлаб кетдим шу кўчада
Бундан бир йил аввал кўрган боладан,
Исмин эслолмайман.
Умримни яна бир бор кўраманми?
Билмайман.
— Байрам,
Улкан майдон.
Комсомоллар Эрк майдонига
80 Қаторлар-ла тўлиб оқарлар,
У бўлса энг олдинда
Байроқ кўтарган.
Жингалак соч,
Сочларини еллар тараган.
Байроқдор,
Кулар юзли, ким эди у?
Билмайман,
Жингалак соч,
Зангор кўзли,
90 Кўк кўйлак кийган комсомол
Ким эди у?
Билмайман.
Байроғида:
«Келажак кун ёруғ,
Тарих қаноти
Бизни олиб бораётир.
Биз бўлажак турмуш изида,
Балки ўлармиз...

- Фақат ўзга дунё озодлиги
100 Эшигин очиб,
Меҳнат элин озод этармиз.
Енгармиз!»—
Деган сўзлар.

- Исминг билмайман
Лекин сен Қозонда.
Мени балки кўп гал кўргансан
Қиш бўйича бу йил ўқигансан,
Клубларга боргансан,
Фақат мен
110 Учратмадим сени...
Лекин,
Учратарман
Балки йиғинларда,
Клубда,
Балки бирга бўлсак-да,
Танишмасдан ўлиб кетармиз
Бир полкдами,
Ё бир фронтда...

- Кўча,
120 Кўчада,
«Борамиз»лар* юрар бўронда.
Ҳай, ким унда?
Милиционер
Рабфак,
Рабфакда —
Кеча,
Кечикмасмиз ҳозир борсак ҳам —
— Улкан зал.
Залда Байналмилал
130 Комсомоллар куйлар:
— «Тур, эй...»

Бу гимнга** минглаб клуб қўшилар,
Ертўлалардан,
Завод деворлари орасидан
Минглар товуши бирга боғланар
Ерда исён куйи,

* «Борамиз»лар — шаҳарга от-арава билан келган арзон ба-
ҳоли деҳқон киракашлар (Тарж).

** Гимн — бир миллат, бир синфга махсус умумий қўшиқ.
Чунончи, «Байналмилал» марши пролетариатнинг гимни (Тарж).

Ерда турмуш симфонияси,
Ер айланиб ётир.
Қ о р и н:

- 140 Нафсга урсак.
Н он кавшасам қаппайиб қолар
Қуёш ботган,
Кўк юлдузлар билан кўмилган.
Майхоналарда қилли оркестрлар,
Музыкалар билан янграйлар.
Бадмаст куйлар
Шиша жаранглари,
Май косаларидан оҳанглар...
Даҳшат:
- 150 Бир тарафда улкан зал,
Залда «Байналмидал».
Иккинчидан:
НЭПлар, май ва косалар...

У қишлоқда туғилди,
Унда ўсди,
Уни сўлим қишлоқ толлари
Қуёш иссиғидан сақлади.
Похол ёпган емрик чалдиворлар,
Изғиринидан, қишдан қоплади.

- 160 У қишлоқда туғилди,
Батрак ўғли,
Талай уқубатлар кечирди у,
Подачи ҳам бўлди,
Фронтларда
Партизан ҳам бўлиб юрди у.
Бугун бўлса
Рабфак кечасида
Зал ичида у ҳам бор,
Аввал қишлоқ ўғли эди.
- 170 Ҳозир — комиссар.

У шаҳарда туғилди,
Шунда ўсди,
Пар отли извошларда чопди,
Ялла қилди,
Гимназияга кирди.
Сибирларда юрди,
Собиқ офицер,
Ҳозир
Майхона мастлари орасида

180 У ҳам бор...

Даҳшат:

Комиссар ва зал,

Залда

«Байналмилал...»

Майхона ва офицер

Майхонада шишалар...

Кучли яшин кўк юзида

Утли қилич бўлиб порлар

Ва бирдан сўнар,

190 Кучли хўк кўкрави йўлбарсдай

Кенг саҳрога ҳайқириқ солар

Ва бирдан жимир.

Яна чақмоқ чақнар,

Яна кўк кўкра,

Яна шундай еллар эсар,

Яна ёмғирлар ёғар

Яна, яна, яна...

Ойлар, йиллар шундай ўтарлар...

Табиатнинг эркин кўкрагида

200 Доимий кураш,

Доимий ҳаракат,

Доимий туғув,

Доимий аритиб турув

Билан бирга

Ўлим — ҳалокат...

Чоллар ўлар,

Ёшлар туғилар,

Турмуш янгиланар,

Бозор...

210 Бозорда

Магазинлар,

Савдогарлар план чизиб ётар талашга —

Қўшнидаги ишчи хонадонлар

Ўлим маршин куйлар уларга...

Қишлоқ

Қишлоқда

Итлар увлар елли қуюнда

Қирлар...

Қирларга

220 Тракторлар келар куйларга.

Октябрини

Пионерлар исм танлайлар:

Бири ундай,
Бири бундай деяр,
Шовқин солалар.

Охири

— «Вил» деб унга исм бералар.

— Менинг нинни дўстим!

Байрамингда сенинг бўла олмайман,

230 Лекин туғилган кунинг билан табрикламайин —

Қатнашмасдан четда қолмайман,

Не бўлса ҳам,

Умрингни қайдагина ўздирсанг ҳам

Ҳаёт ипларингни

Қандай қилиб тўздирсанг ҳам,

Менга

Бари бир.

Фақат —

Курашчи бўл!

240 У ўз ўғлига исм қўйишда

Ақиқа қилиб, домла чақирди,

Ғайнук муштумзўр келди,

Мулла Иброҳим кирди.

Шундай қилиб суҳбат очилди,

Балишларни тушириб,

Қўлболадан тотиндилар

Ва «Анвар» деб исм бердилар.

Фотиҳа ўқилди.

Домла шундай деди:

250 — Уғлим, сенга оқ йўл!

Умринг узоқ бўлсин,

Анвар пошшо каби

Динли бўл!

Шундай қилиб даҳшат...

Парда секингина кўтарилар.

Зўр парданинг икки ёғида

Икки турмуш кўринар,

Янадан

Парда тушар,

260 Бир ёғида унинг эски турмуш:

Улкан бутхоналар, масжид ва майхоналар,

Тош кўчалар —

Унда талай-талай халойиқ.

Телбалару мулла, роҳиблар...

Бир ёғида унинг янги турмуш:

- Совнаркомлар,
 Цехалар,
 Губкомлар,
 Комсомоллар,
 270 Ишчи, коммунистлар,
 Комиссарлар яна наркомлар.
 Эски турмуш ўлар,
 Коммунизм гиганти юксалар.
 Кунлар туғар,
 Йиллар аста-секин
 Майдон сари бизни, етаклар.
 Қуёш ҳар кун чиқиб келар, кулар.
 Бизга боқиб кетар.
 Биз ўсамиз!—
 Бориб ўтган кўприкларни ёндириб,
 280 Ёруғ келажакка ўтамиз.
 Келажак кун ёруғ,
 Тарих қаноти
 Бизни олиб бораётир.
 Биз туғажак турмуш чизигида
 Балки ўлармиз...
 Лекин,
 Бутун дунё озодлик эшигин очиб,
 Ер юлдузин озод этармиз!!!

СЕН ДУШМАНИМ МЕНИНГ

(«Партияли» ва партиясиз султоналиевчиларга)

- Учрашганда ҳозир, сен билан
 Эсонлашмайман,—
 Упкаланганимдан эмас бу менинг,
 Ҳеч йўқ...
 Бир газетда исмингни кўрдим сенинг,
 Утган кураш йўлин қарадим,
 Уқидим марказий комиссиянинг,
 10 Сенинг ҳақингдаги қарорин.
 Биласанми,
 Худди шу газетда
 Бир хабар бор,
 Қисқагина қилиб ёзилган:
 Бир қишлоқда ёш бир комсомолнинг
 Қонли тани қирдан топилган...
 Уқигандирсан...
 У ишни мен сенинг қўлинг билан

- Ишланган иш деб қарадим,
 20 Ҳар кун бўлиб турган шундай қурбонларни
 Сенинг қурбонларингдан санадим.
 Чунки,
 Сен, буқаламун, ҳардам ранг-баранг,
 Бизнинг орамизда қолгансан,
 Муштумзўрни ёқлаб ҳар ишингда,
 Йиқиш йўлини олиб боргансан
 Биз курашда бўлган ҳар ютуқни
 Юрак қони олганда,
 Минг оғирлик билан дам олмасдан,
 30 Сўнгги ғалабалар сари борганда,—
 Сен қўлингни бериб уялмасдан
 Султоналиевдай итларга,
 Курашгансан
 Ҳар бир қадамингда,
 Таёқ тиқиб бизнинг ишларга!
 Биз бугундан бошлаб душман!
 Дўстлигимни сақлар учун
 Юрагимда бир ҳис топмадим,
 Бил!
 40 Бугундан сўнг
 Сен ҳам сенингдайларга
 Ўқлар ушлаб юра бошладим.

ЖАВОБ

Кўчалардан қанча изласам ҳам
 Тақтош босган излар топилмас;
 Шошқин юракларнинг шод кўшиқчи,
 Менинг каби ҳеч ким соғинмас...
 Нега ёзмайди у?

(Аюб Гарай хатидан)

- Ҳар бир фронт бизга зўр курашда
 Янги ғалабалар олиб келганда,
 10 Ҳар ғалаба олиб келган шодлик
 Зўр интилиш бизга берганда,
 Ёки кўнглим энди интилишдан
 Ёшим тўлмай чарчаб қолдимми,
 Бу куннинг буюк бурилишида,
 Ирғитилиб четда қолдимми?..

Шу бугуннинг чексиз интилиши
 Тизгинлаган турмуш оқимин,
 Бўлажак курашларни кўзда тутиб,

- Шаҳдамлаган пўлат одимин.
20 Тирак бўлиб бизнинг тилакларга,
Кўча сайин
Бетонлардан уйлар қуйилар.
Ҳар уй боланг каби,
Ҳар бир пештоқ
Қўшиғингдай яқин туюлар...

- Хаёл бизлар учун ёт бир нарса,
Ҳар бир тилак — яқин келажак,
Ҳар бир совхоз,
Ҳар бир гигант колхоз,
30 Бизга яшаш кучин беражак!..
Бешйилликнинг буюк гигантлари
Доим ўсар,
Доим кўкка томон кўтарилар.
Бошларидан энди бутун дунё,
Жумҳурият қири кўринар...

- Менчи, куйлай олмай бугунни,
Шундай ярим йўлда
Ҳориб, толдимми?
Улуғ йилларнинг,
40 Буюк бурилишида
Ирғитилиб четда қолдимми?..
Йўқ!
Бу энди шундайгина,
Шундай
Олға бориш учун тўхталиш,
Юксак ҳайқириқ учирган чоғда
Бир озгина тўхтаб тин олиш!..
Мен беш йилда ўзимга бурч этиб қўйдим,
Тушқунлардан ўзиб кетишга,
50 Жумҳуриятим менга буйруқ берар,
Тўла-тўқис шунини ўташга!..

Муҳаббат тавбаси

Ешлик,
Умринг сенинг шунча қисқаким
Шунча қисқа бўлиб сезиладирким.
Оқшом ғунчаларинг очган бўлади.
Тонгда бўлса ортиқ сўлади..
Севги,
У ўзи жуда эски нарса,
Фақат

- 10 Ҳар юрак уни янгилар,
Телба ёшлик ярим умрин берар
Унинг ҳисси билан ёнишга...
Ёнган ёшлик,
Кечмиш севгилар,
Улар менда ортиқ тирилмас,
Кўзларим ҳозир ҳеч кимга ҳам,
Севги ўти излаб тикилмас.
Ортиқ...
- Тавба қилганман ўтган ишлардан,
20 Саёқ кўнгил кўпдан жимланган,
Юрагимгаким эрки чекланмаган
Бошлиқ қилиб қўйдим ақлни...
Ақл бошлиқ бўлган кундан бери
Тун-кун йиғлар шўрлик юрагим;
Ҳар кун койиб, ҳар кун юрагимга
Ақлим ўргатади, унга керагин...
Ҳай, сен ёшлик
Ҳай, сен телба ёшлик!
Шунча қисқа бўлиб сезилдинг,
- 30 Оқшом ғунчаларингни очган бўлдинг,
Тонгда бўлса...
Тонгда бўлса ортиқ бир умр сўлдинг...
Булбулли баҳордай ёшлигим тонги
Ўтдию кетди...
Унутилдилар талай исмлар...
Энди ҳозир ёшлар, севсинлар,
Севилсинлар, унда ёнсинлар...
Мен-чи...
Мен энди ортиқ бутунлайин
- 40 Тавба қилдим шундай ишлардан,
Четдангина ҳозир кулиб юраман:
Севги,
Деб ёниб юрганлардан...
Шундай бўлса ҳамки, ҳей қизлар,
Тангри ҳақи,
Мендан бир оз четроқ юрингиз,
Ё тавбамни буткул синдирасиз,
Ишқингизга боғлаб бирингиз!..
Йўқ, бундай бўлмас,
- 50 Ишқим энди эгасига
Қайтиб олмасликка берилган,
«Унинг» расмин ҳеч ким, ҳеч қачон
Ола олмас менинг кўнглимдан...
Шунинг учун, тинч кўнгил билан
Тўхтаб худди мен шу ўринда,

Куйлайман Зубайданинг наборшикка
Бўлган кучли ишқи тўғрида...

I. Зубайданинг расми

Қай чоқлар бирорта яқин ўртоғинг
Уйида суҳбатга сўз топа олмайсан,
Столидан альбом тўпламин олиб,
Расмларни титиб мақтай бошлайсан...
Шундай эринчоқ сўйлашганингда
Кўзинг бир расмга бориб тақалар,
Қора булутлардай тўзғиган сочлар
Хаёлингга кириб чулғанар...

10 — Бу ким?— дейсан,
У ҳам кулибгина
— Бу,— дейди,— ҳозир бола онаси,
Гўзал эди, кўп ёш эрга ҳам чиққан,
Ҳозир энди, оз эмас, олти боласи...—
Дегач,
Сен ҳам алданганингни —
Билдирмасдан оҳиста жимиб қоласан.
Орадан бир оз ўтгач:
— Ҳа, ҳа... шундаймизда...—

20 Деган бўлиб,
Альбомини ёпиб қўясан...
Гўзаллик у шундай нарса:
Қизда бўлса —
Ажин тушган юзга айланар,
Эрда бўлса,
Унинг гўзаллиги
Соқол-мўйлов билан чулғанар.
Муҳаббат ҳам шунинг каби
Тоза япроқли бир гўзал чечак,

30 Фақат
Узи жуда умрсиз,
Қай вақт ЗАГС билан сўнги битажак
Баъзан эса
Дурустгина қайғу берар юз...
Зубайданинг расми
Альбомимнинг,
Кўзга кўринарли очиқ ўрнида,
Альбомимни варақлаган кишилар
Ҳадеб сўрайдилар унинг тўғрида:

40 — Бу ким?— дерлар,
Мен жавоб бераман:
— Гўзал қиз,— дейман,

Ўзи комсомолка,
Қўп кишиларни ўзига қаратган,
Ҳай, сен йигит,
Бир оз кечикдинг
Бир наборшикни севиб
Сўзни берган...

II. Зубайданинг севгиси

Булбулли тонглар,
Қуюқ ўрмонлар
Унинг ишқин безай олмадилар,
Баҳор кўкин порлоқ юлдузлари ҳам
Гўзалланиб кўкда ёнмадилар...
Унинг ишқи кузда ғунча ёрди —
Ишда,
Йиғилишда,

10 Кўчада.

Дил баҳори унинг гуруллаб ўтди
Танга-танга қорлар ёққан бўронда...
Ҳей куйлагим келаётир ўша қўшиқни,
Бу қўшиқ кўнгилга шунчалик яқин
Айтмалган қўшиқлардай ёшлик тонгларим
Гуруллаб ўтди,
Гуруллаб ўтди энди бир умр...
Эҳ!

— Зубайда сен бугун йиғилишга бор,

20 Унда бугун у, унинг маърузаси бор;

Қулиб баҳор сенга яна бир бор,

Қайтишингда кузатар такрор...

Зубайда сен бугун театрға бор

Балки унда уни кўрарсан.

Унинг билан залда бирга юрарсан...

Зубайда ҳеч борма сен театрға,

Юрма, жоним, унинг орқасидан

Сақлана кўр йигит халқидан...

Шошилич кунлар шундайин ўтди,

30 Минутлардан излар қолмади,

Ёшлик ўзининг иссиқ қучоғига

Зубайдани имлади, фақат аллади...

Бир кун эса...

Унинг наборшиги

Зубайдани меҳмон қилиб уйига чақирган

Улар бирга ўлтирганлар...

Кейин эса

Хонадаги чироқ ҳам ўчган,

- Улар икков
 40 Қоронғида бирга қолганлар...
 Қоронғи тун
 Кечаси билан
 Ошиоқ-оппоқ қорлар ёққанлар...
- Шу кеча ой кўкдан бир иш тополмай,
 Зериккандан ўзини сўкиб юрибди.
 Уша кеча Авҳадий сафарга чиқиб,
 Бирдан ҳадик билан қайтиб кирибди...
 Уша кеча имоди кўппак ҳурса ҳам,
- 50 На эшитган, на кўзин очган,
 Шокир ўғри унинг туллак хонасин
 Бузиб, кўк айғирин ўғирлаб қочган...
 Фақат,
 Шу кечада Зубайдаойнинг,
 Қайга кетганини ҳеч ким билмаган,
 Қари онаси ярим кечгача
 Не учундир тинмай излаган.
 Лекин,
 Маҳмуд яшаган қўрада,
- 60 Бир студент
 Дуруст ёпилмаган эшик, ортидан
 Зубайданинг:
 «Маҳмуд ака, қўйвор» деган
 Товушини эшитган...
 Ойлар ўтган...
 Танга-танга қорлар ёққан,
 Оппоқ қорлар:
 Зубайда-чи, ишга бормасдан
 Кириклари ерга қараган,
- 70 Наборшчиги уни алдаган...

III. Зубайданинг хати

- «...Алдарсан деб билмаган эдим;
 Ваъда бердинг,
 Соғиниб кутдим сени...
 Фақат сен-чи?
 Нега энди, айт-чи келмадинг?
 Қайтадан ёзаман,
 Сенга бир сўзим бор,
 Жуда ҳам зарур... Кечқурун ке,
- 10 Келасанми?
 Кутамаң.
 Қом, саломи билан: Зубайда...»

Лекин у келмади.
Унга нима,
Иши битиб, ниятга етган.
Олмадай гўзал Зубайда эса
Ўзи севган ўзи...
Зўрланган...

IV. Хотинсиз — ой

- Ой ҳали ҳам кўкда қойиб юради,
Шамол ётса узун тун билан,
Ойнинг хотини ҳам йўқ,
Сўққа ўзи,
Тун ўтказсин энди ким билан?..
Шамол, тентак, ётиб ухламаса,
Ерда ундай-бундай ишлар етади
Тунда юрган баъзи бировларнинг
- 10 Бўрқларини юлқиб кетади...
Ойга бу қизиқ келади,
Ой бунга кулади,
Ой ёлғиз шу кексалик кунда,
Уйланолмай қолган.
Шунинг учун
Қайғу нури кўринар юзида...
Зубайданинг онаси кўйлак тикар,
Санчиб-санчиб олар игнасин;
Зубайданинг синглиси ўйнаб юрар,
- 20 Қандай гўзал!
Ҳеч кўз тегмасин...

V. Зубайда ҳам ой

- Ой ҳам ёлғиз
Бизнинг Зубайда ҳам,
У жимгина
Ойга қараб келиб ўлтирди,
Доим кулиб юрган шаҳло кўзига
Заҳар-заққум ёшлар тўлдирди...
— Эҳ, сен, ёшлик,
Эҳ, сен, телба ёшлик!
- 10 Шунчалик қисқа туюлдинг.
Оқшом ғунча очган бўлдинг,
Тонгда бўлса...
Тонгда бўлса энди сўлдинг — қуйилдинг...
Зубайда...

У тездан она бўлажак,
Доктор унга шундай деган,
— Юрак,
Ён, тутоқ, сен юрак,
Қон берилган сенга ёнишга!..
20 Ҳой сен қайдасан
Ота бўлар киши?
Шу бўлдим сенинг севишинг,
Шуми энди сенинг
Эркин севиш,
Янги турмуш деб юришинг?..

Оқшом чироқлари тонгда сўнсалар,
Оқшом келгач яна порларлар,
Зубайданинг бугун кўзи ёриди
Ўзи бўлса наборшикни соғинар...
30 Мана у чақалоққа кўйлак тикар,
Санчиб-санчиб олар игнасин,
Зубайда!
Айт, кимни бундай,
Қимни бундай қўмсаб кутасан?..

VI. Ужар шамол

Кеча бўйлаб шамол бир маст билан,
Қўлтиқлашиб, куйлаб келарди,
Ибай чол,
Эпақасиз,
Курак ушлаб,
Саҳндаги қорни курарди,
— Бу нима гап?— деди шамол ҳайқириб,
Нима дейсан энди кишиларга,
10 Жаҳлим чиқар,
Шундай ишни кўриб,
Қўлинг бормас дуруст ишларга!
Мен тоғ-тоғ қорлар уйиб кетаман,
Кишилар-чи,
Шуни курайлар,
Мен безасам,
Улар буни босиб, топтаб юралар...
Туфу!—
Деди.
20 Ўзи кенг кўчадан
Ўирик-йирик босиб қирга хатлади;
Ужарланиб қирдан қорлар ташиб
Кўча-кўйни қор-ла қоплади...

Тонг отганда кўчани куrowsчилар,
Шамолнинг етти пуштини сўкдилар,
Худди шу кўчада Зубайдани
Таваллудхонага олиб кетдилар...

Қайдасан, ҳей, ота бўлар киши!

- 30 Шуми энди сенинг севинишинг,
Шуми энди, сенинг Зубайдага:
— Қомсомолкам, жоним,— дейишинг?

VII. Севгининг сўнги

Қон ичида ётган Зубайдани
Оқ тўшакка ётқизиб қўйганлар,
Қабоқлари кўм-кўк кўкарган,
Лаблари —

Кўмирдай унниқиб кетганлар...

У қўзғолмай ётади,

Уни нимадир —

Босиб тургандай оғир:

- 10 «Тўхта, ким бу йиғлаган...

Кимнинг боласи?

Нега у йиғлар... Нега оқ тўшакдан

Кўтармас унинг онаси?..

Тўхта...

Нега шундай оғир?

У нимадир...

Кўз ўнглари шундай қоронғу...

У қўзғалди

Бирдан оғиргина:

- 20 «Кўрсатингиз,— деди,— боламни!»

Она,

Улуғ номдир,

Нима тенгдир она бўлишга;

Хотинларнинг бутун гўзаллиги,

Бутун кўрки она бўлишда...

Бола йиғлар,

Гўзал уй ичида,

Нинни бир чақалоқ йиғлар,

Кимнинг боласи?

- 30 Нега йиғлар?

Айтинг, нега унинг

Кўргали келмайди севган отаси?..

Ташқарида сўнги қорлар ёғар,

Улар энди

Қишдаги каби қотмайлар,

- Ташқарида баҳор ели эсар,
Улар энди
Соқолга маржон тақмайлар*
Қорлар эрир
- 40 Иссиқ терга ботиб,
Қор тубидан чиқармай, кўклам ойлари,
Кўчада бўлса бунни сезмасдан
Йиғлаб ўлтирибди кучук бола
— Бехуда йиғлама,
Дунё кўп гўзал,
Қани юр, мен сени меҳмон қилайин
Дўстликни бузмасанг, ўғирламасанг
Алдасанг, силаб, сийпайин...
Ҳаёсиз онангни ташлаб кетмишди;
- 50 Ёвуз отанг сени билмасдан,
Ака-укаларинг ҳам йўқ,
Шаҳар, кўп улкан шаҳар,
Бунда сен ҳеч кимни билмасанг керак,
Шундай, дўстим!
Сизнинг ит зоти
Болаларин ташлаб кетади.
Бир итлар эмас
Бўри, айиқлар,
Ҳатто кишилар ҳам шундай этади.—
- 60 Хайриятки, сизда итнинг боласи —
Не бўлса ҳам тирик туғилур,
Кишиларнинг кўплари бўлса,
Туғишдан қўрқиб,
Қориндаёқ гиппа бўғалар,
Қани юр, кетдик!
Мен ёш чоқларда
Кучуклардан дўстим кўп эди.
Сен ҳам шундай меҳмон бўларсан,
Ёзга қадар бизда турарсан.
-
- 70 Бола йиғлар,
Гўзал уй ичида,
Ёш бир нинни йиғлар...
Кимнинг боласи?
Нега йиғлар?
Лйтинг нега унинг
Кўргали келмайди севган отаси?..

* Соқолда қотган муз парчалар (Тарж).

- Балки отаси умрбод келмас,
Ўз ўглин умрбод танимас, кўрмас...
Ўғил ўсар, ботир, паҳлавон бўлур,
80 Ҳе, йўқ!
Ота кўнгил кўрмай асло чидамас!
Тўхта!
Эшик очилиб биров секингина
Зубайдага қараб отилади;
Кўз ёшлари уни енгмишди,
Бирдан бурилиб,
Қўли билан юзин қоплади:
— Зубайда, сен кечир мени! — деди,
Келиб Зубайданинг
90 Кўкрагига ўзин ташлади...
Улар ярашдилар...
Ҳафта ўтмай
ЗАГС билан турмуш бошланди...
Ой ҳали ҳам кўкда қойиб юради
Шамол ётса узун тун билан,
Ойнинг хотини ҳам йўқ, ўғли ҳам
Тун ўтказсин энди ким билан?..
Шамол, тентак, ётиб ухламаса
Ерда ундай-бундай ишлар етади,
100 Тунда юрган баъзи бировларнинг
Бўрқларин юлқиб кетади...
Ойга бу қизиқ келади,
Ой бунга кулади,
Ой ёлғиз кексалик кунда,
Уйланомай қолган,
Шунинг учун
Қайғу нури кўринар юзида...

Нозим Ҳикмат

ХАЙРЛАШУВ

(1924 йилда СССРдан жўнаб кетарканман)

СССР!

Энди кетмоқдамиз!

Қўлингни бер, қўлингни,

Кел, хайрлашайлик!

Севдик,

Севамиз сени.

10 Сенинг қўрғошин ўқлардан яраланган деворларинг

Маркснинг расмини қанчалик севса —

Шунчалик севамиз сени!

Мужикларинг ўз ерини севгани қадар

Севдик,

Севамиз

Сени!

Россия!

Тўққиз юз ўн еттинчи йили туғилган Россия!

Сени Кавказдан

20 То

Сибирга

Қадар пиёда

Кезган каби, аниқ таниймиз!

Ҳалигача қорли станцияларингдан

Флягани тўлдириб

Олганимиз қайноқ сув

Қалбимизнинг тагида

Совимасдан турибди.

Россия!

30 Лениннинг мамлакати!

Кўрдик, исён-ла юксакликка

Умтилган халқ оммасининг

Бус-бутун камолини,

Бус-бутун қудратини!

Бугун шаҳарлардан узоқ

Рельсларда занглаб ётган

Бўйи қирқ беш одимли

Бўш вагонлар ичидан

- Бурнимизга анқирди
 40 Гўё янги тўкилган
 Тоза қонларнинг ҳиди.
 Бизни чулғаб олмишди
 Ғалабалар нашъаси,
 Ун тўққизинчи йилнинг
 Енгилмаган нашъаси.
 Қизил гвардиянинг
 Енгиб чиққан нашъаси.
 Ҳатто товушимизда ҳам
 Аланга берар эди.
- 50 Инқилобнинг энг иссиқ жўшқин қонли чоғлари
 Сибирь бўронлари-ла баравар қичқиришдик,
 Гўёки Қолчакни чор михга қоққан бизу
 Ерга кўмган биз эдик.

- Едимиздан чиқмайди,
 Сенда бирга ўтказган
 Биринчи Май кунлари,
 Қизил Майдон ғуввоси
 Баҳайбат кўнғироқдай.
 Сафларда одим отган
- 60 Шилинг поча, қурч кўкракли
 Кўнғир соч комсомолкаларинг
 Едимиздан чиқмайди,
 Чалинарди қалбимизга жўр бўлиб
 «Байналмилал» музыкаси!
 Россия!
 Имтиҳонга тайёрланган
 Бир шогирд ишқи билан
 Коммунизм алифбесин ўқиётган Россия!
 Асрларнинг дарчасидан
- 70 Бизнинг бу давримизга
 Ҳаммадан аввал бўйнини чўзган диёр!..
 Мерседес моторларини
 Ялангоёқлик билан
 Ўзиб ўтган Мамлакат!
 Биз ҳам сен-ла баб-баравар
 Бир ёстиққа бош қўйиб,
 Тракторлар қўшинига
 Тўлиб-тошган ўлканинг
 Ширин тушин кўрганмиз!
- 80 Юлдузлардан юлдузларга кўприк қурган
 Бир радиодек сезолдик
 Томирларингда уриб турган электик ишқини!
 Биз биламиз қанча қизғинлигини

Кооперативлар билан дўкандорлар жанжалин
Ва биз кўрдик давлат банки билан
«НЭП»чиларнинг уришин,
Бу қаттол жанг
Ва сенга айтамызки —
Россия!

- 90 Агарчи «НЭП» замонида яшайсан,
Заррача қўрқа кўрма —
Капитандир сенга РКП,
Бу капитан кўп ишончли капитан.
Босиб, ўзиб кетасан,
Шубҳаланма, турғунликда қолдик, деб,
Илгари босмоқдасан,
Россия!
Россия!

- 100 Сендан узоқлашарканмиз,
Ақлимизда, зеҳнимизда
Энгельснинг материализми каби
 Ўлмас хотиралар бор!
Биз энди кетмоқдамиз,
СССР!
Қани, хайрлашайлик,
Қўлингни бер, қўлни бер!

У ДЕВОР

Қора тошдан гир айланма ўралган,
Қуёшни парча-парча бўлган
Темир панжара...
Таядим манглаймни
 шу темир панжарага.

Панжара манглаймга
 ботди — кўмилди.

- Сўнгакли кенг манглайм парча-парча бўлинди...
10 Манглайм
 панжарага таялди;

Юзим
 қонга бўялди.

Бу қон менинг қоним,
Борлиқни шу қонли пардадан кўради кўзим.
Қора тошдан гир айланма ўралган.
Қуёшни парча-парча бўлган
Темир панжара.

- Коммунистлар ўққа тутилган девор
20 Шу ерда,
Шу деворда!

- Шу деворнинг тубида
 Бизникиларнинг боғланди қўллари.
 Бу деворни
 Биз учун тиклаганлар,
 Бу девор
 Дор ёғочларининг совунланган ипидай ярқирар.
 Бу девор...
 Бу деворда тоза қонли этларни парчаловчи
- 30 Йиртқич ҳайвон тишининг
 Кескинлиги бор.
 Бу девор
 Кўзлари афюн туманли попларнинг
 Белларидаги қора белбоғдай
 Уралган жаҳоннинг
 Бўғизига.
 Бу деворнинг таг тоши
 Империализмнинг
 Бошланғич одимлари билан барпо бўлгандир.
- 40 Бу деворнинг тагида
 Бизникиларнинг
 Эйфель минорасидай сўнгалари юксалар:
 Бу деворнинг бир учи
 Ёғоч палақмонли сариқ Чиндан,
 Яна бир учи
 Электрик курсили Нью-Йоркнинг ичинда.
 Дунёдаги ҳар банкда
 Унинг акциялари бор;
 У девор,
 У девор,
 50 Лорд Керзоннинг
 Император герби-ла
 Қўлланган ҳар сўзида бор.
 Бу девор
 Эйфелнинг чўққисидан қурбонларни ахтарар.
 Бир чаккаси Гинденбургнинг
 Берлиндаги савлатли
 Олтин михли ҳайкалига таянар,
 У деворнинг тошларини
- 60 Тил билан ялаб-юлқаб,
 Навбат кутар
 Қора кўйлакли Муссолини.
 Ва Италия
 Баҳайбат этик каби
 қон ичида сузмоқда.
 У девор
 Иккинчи Балкан каби

Бўй чўзади Балканда.
У девор,
70 У девор,
У девор,
Бу деворнинг тагида
Коммунистларни ўтга тутарлар.
Бу деворнинг тагидаги
Ҳар бир қарич ернинг ҳам
Шу девордай узун қонли бир достони бор.
Бу деворнинг тагида ўлганларнинг
Эркакликларин ситиб оладилар-да,
Миллионерларнинг гугурт чўпи каби
80 мараз скелетларига
Ёшлик пайванд қилмоқчи бўладилар.
Миллионерлар
Кўмилди фоҳишаларнинг ҳаром этларига.
Бир радио концертдай
Завқ била тинглайдилар —
У деворнинг тагида
Ўқ товуши-ла баравар
Жаллодлар бераётган
Ўлим фармонларини.

90

* * *

У девор,
У деворнинг тагида
Ёппа сафарбарлик бор:
Минг тўққиз юз ўн тўртинчи
Йилдан кўра каттароқ,
Шундай сафарбарликка
Ундан кўра малъунроқ!
Қуёш нури остида
Қоронғилик тешикка қочган каби
100 Буржуйлар чопмоқдалар
Ушбу сафарбарликка
Британия дредноутлари ҳимояси остида
Миллатлар иттифоқи,
Вужудидан порох ҳиди анқиган
Дипломат,
Чириган солдатларнинг
Этидан лаззатланган
Генерал.
Хуллас, бутун Иккинчи Интернационал
110 Походга отланмоқда!
Мана, заҳарли гулларни йиғмоқ учун,

190

- Диннинг
 Шудгорини ўғитлаган ва қазган,
 Ўз асарларини блокнотларга ёзган
 Файласуф,
 Марганец ачитмасининг зангини мақтагувчи
 Шоир,
 Одамни тез қирувчи
 Янги қуруллар билан,
 120 Лаънати нурлар билан
 Савдо қилгувчи
 Олим,
 Мана, қуруқ калласига
 Қўрғошин чамбар кийган
 Номаълум аскар —
 Ҳаммаси сафарбар
 Шу деворнинг тагида.
 Шу девор,
 Шу девор,
 130 Шу девор,
 Шу деворнинг тагида
 Коммунистларни ўтга тутурлар.

ЖАВОБ

- У девор,
 У деворингиз,
 У девордан зарра қўрқмаймиз!
 Бизнинг қувватимиздаги суръат
 Диндорлик кучиданмас,
 Ёки ширин хаёлнинг
 140 Туманли лаззатимас;
 У фақат
 Тарихнинг тўхтатиб бўлмас оқимидандир.
 Бизга қарши чиққанлар
 Қарши чиққан бўлади —
 Моддадаги ҳаракатнинг,
 Ҳаракатдаги жамиятнинг
 Азалий қонунларига.
 Тўхтамоқ йўқ, ҳаракат бор,
 Бугун эртани туғар,
 150 Эрта бугунни йиқар
 Ва бу тўхтамай оқар —
 Оқар, оқар...
 Биз бу куннинг қаҳрамони —
 Эртанинг жарчисимиз,
 Бу — турмасдан оқиб борган,

- Йиқиб қурган
Бир оқиннинг
Берк эшикларни очадиган очувчисимиз,
Коммунист демак —
160 Қадамларини тарих қадамларига
Мослаб босган инсон, демакдир.
Империализмнинг ёви,
Кўхна асосларни емирган,
Эртани қурган
Қаҳрамон
Демакдир.
У девор,
У деворингиз,
У девордан зарра қўрқмаймиз!..

БОЛАЛАРГА НАСИХАТ

- Шўхлик сенинг ҳаққингдир,
Тик деворга сакраб чиқ.
Энг юксак дарахтларнинг
Шохидан шохига ўт.
Уста капитан каби
Қўлинг идора этсин
Ерда чақмоқдай кетган
Учқур велосипедингни...
10 Дин дарслари домласининг
Масхара суратини
Чизган қаламинг билан
Афсоналар оламининг
Яшил кафан скелетин
Бир уриб ерларга йиқ.
Сен ўз жаннатингни
Қора тупроқ устида кўр,
Сени «Хилқати одам» билан
Алдаб келгувчиларнинг
20 География китоби-ла
Ирганч товушини ўчир.
Сен шу оддий тупроқни бил,
Тупроқ демак — Ватан демак,
Шу тупроққа ишонгил.
Айрилма ўз онангдан,
Тупроқ — она-Ватанни,
Ватанни сев
Онанг қадар...

КАРАМ* КАБИ

Ҳаво қўрғошин каби оғир!
Бақир,
Бақир,
Мен ҳам бақиряпман!
Келинг, қўшин, қўшин
Бўлиб келинг,
Қўрғошин эритмоққа —
Мен

10 Сизни

Чақиряпман!

Биттаси айтадики:

— Мунчалик бақирасан,

Ўз овозинг ўтидан куйиб кул бўласан.

Ҳей,

Қарам каби

Ўртанасан,

Ёна-ёна кул бўласан!..

«Да-а-ард

20 Қўпу

Ҳамдард

Йўқ»,

Юракларинг

Қулоқлари

Мунчалик кар,

Мунчалик кардир, ахир?

Ҳавода қўрғошин оғирлиги бор...

Мен унга жавобимда

Шундай деб айтаманки:

30 — Қарам

Қаби

Ёна,

Ёна,

Кул бўлсам бўла қолай!

Мен ёнмасам,

Сен ёнмасанг,

Биз ёнмасак,

Қандай

қилиб қоронғиликлар

40

ёруғликка чиқар?

Ҳаво эса тупроқ каби чўнг, вазмин,

* *Қарам* — «Қарам ва Асли» деб номланган Шарқ халқлари афсоналаридан биридаги ошиқ қаҳрамондир. «Қарам ва Асли» афсонаси «Тоҳир ва Зуҳра», «Фарҳод ва Ширин», «Вомиқ ва Узро» сингари афсоналар туркумига киради (*Тарж*).

Ҳаво қўрғошин каби оғир!
Бақир,
Бақир,
Мен ҳам бақиряпман!
Келинг, қўшин, қўшин
Бўлиб келинг,
Қўрғошин эритгани
Мен

50 сизни
чақиряпман!

ШУБҲА

(Хотини томонидан сотилган ўртоғимга)

Шубҳадаман хотинимдан:
Сотмоқчи бизни.
Сотмоқчи ишимизни,
деган қаттиқ шубҳада...

Шубҳадаман хотинимдан,
Тонготардан бери
Папирос тушмаяпти лабларимдан...

10 Шубҳадаман,
Шубҳадамиз.

Шубҳа:
Ялангоёқ қоронғи кеча каби
Бирин-кетин ўчаркан,
Гўё шу қора кеча
Дилимда қип-яланғоч.
Қоп-қора
Кўринган сайин
Қайтадан туғиламан...

20 Бир замон билак ташлаб ўпганим ғоз бўйинлар.
Бахмалдай соз бўйинлар
Менинг ўз қўлларимда
бўғилар,
бўғаман...

ЗОЯ

Қирқ биринчи йил декабрь ойида
Петришчевода, Верея шаҳри ёнида
Кунлар — кун ўта қисқа
Ай-ҳой қора кечалар —
Шунча узун, менинг зиндоним каби.
Ҳар тарафни қоплаганда қор,
Немислар ўн саккиз яшар бир қизни дорга

- 10 Ун саккиз ёшли қизлар, балки эрга тегади.
 Бу қиз москвалик эди.
 Ёш коммунист — партизан
 Севди, туйди, ишонди
 Ва жангга қатнашди ҳам,
 Ва дорнинг сиртмоғида
 Нозик бўйинлари-ла
 Тебраниб турган бу қиз
 Бутун салобати-ла
 Инсон эди, билсангиз.
- 20 «Уруш ва тинчлик» китобин
 Гўё варақлагандай,
 Дорда осилган қизнинг
 Қорли қоронғиликда
 Солланарди қўллари.
 Кесилди Петришчевода телефон симлари,
 Кейин немисга қарам
 Катта отхона ёнди;
 Ун етти от ҳам ёнди,
 Тонготар чоғида-чи,
- 30 Партизан қиз ушланди.
 Кутилмаган қопқонга
 Тўсатдан тушиб қолди партизан.
 Осмон ҳулкар билан,
 Юрак ҳунарлар билан,
 Шиша бензинлар билан
 Тўла эди бу тонгда,
 Гугурт чақмоқчийди у,
 Гугурт чақилмай қолди.
 Тўппонча отмоқчийди,
- 40 У ҳам отилмай қолди.
 Қўлларин боғладилар,
 Уни олиб бордилар —
 Сўроқ уй ўртасида тип-тик турар партизан.
- Тўрваси елкасида,
 Бошида қулоқчини,
 Қавиқ пахталик чолвор,
 Чарм пиджак эғнида.
 Офицерлар тик қарашиб қолдилар:
 Арчилган бодом каби
- 50 Пок-покиза қиз эди,
 Эғнида қавиқ кийим,
 Оёғида пиймаси.
 Стол устида қайнар ҳовур тўла самовар,

1970
(خاتون خانقاہی بہن سا تکرار اور عمل)

شہبہ دہ منز خاتون :
ساتماچی بڑی

ساتماچی شہبہ دہ منز خاتون :
شہبہ دہ منز خاتون :
ساتماچی بڑی

پاپوس تر شہبہ دہ منز
دیکھو

یالاہ آیان ، قارا گنڈ کیر کیری
دور اشہگ پاپوس
بوس - کتین شوچ و کون
گویا شوہر اکیر
دلہ تو قون کر

شہبہ دہ منز
شہبہ دہ منز
شہبہ دہ منز

بہن خاتون
روزہ مان
خاتون
بہن خاتون
شہبہ دہ منز

بہن خاتون
بہن خاتون
بہن خاتون
بہن خاتون
بہن خاتون

Н. Ҳикматнинг «Шубҳа» шеъри таржимасининг қоралама нус-
хаси.

Столда тўппончаю
Елкадан ошган камар,
Яшил шишада коньяк,
Қолдиқ колбаса билан
Ноннинг увоқлари бор.

- Уйнинг ўз эгаларин ошхонага ҳайдашди,
60 Ошхонада чироқ йўқ.
Учоқда милтираган бир-иккита чўғ билан
Ёришиб турар эди.
Атрофда суваракнинг
Таниш ҳиди бор эди.
Бу уйнинг эгаси ким?
Чолу кампир, бир ўғил,
Бир-бирга сизинишар,
Гўё дунёдан узоқ.
Гўё қоя бошида бўри, сиртлондан қўрқиб,
70 Қоронғи кечаларда ёлғиз қолган кишилар.

- Зоянинг терговини
Аниқ айта олмайман,
Қўшни уйда барала
Эшитилиб турарди,
Сўрашар:
— Билмайман!— дер.
Сўрашар:
— Хабарим йўқ!
Сўрашар:
80 — Айтмайман!— дер.
Сўрашар:
— Билмайман, айтмайман, хабарим йўқ!

- Ер юзида уч сўздан бошқасин унутган қиз,
Соғ-саломат боланинг вужудидай тўп-тўқис.
Икки нуқта орасида энг қисқа йўлдай текис.
Қайиш билан оғир дарра солдилар:
Чурқ этмади партизан.
Баданидан шилт этган бир овоз чиқдию,
Чурқ этмади партизан.
90 Қарс-қарс тушган бу дарралар
Шундай тўлғанар эди —
Гўё қуёш қизигида
Қамчидай гур ўртаниб,
Илон тўлғанган каби.
Ешгина битта немис офицери келдию
Ошхонага кирди у.

Уриндиққа ўтирди,
Кафти билан қулоқларин беркитиб,
Кўзини чиртта юмиб,
100 Сўроқ тамом бўлгунча
Чурқ этмасдан ўтирди.
Қайиш дарралар тинмас.
Ошхонага қувилган
Уйнинг хўжайинлари санайдилар:
Юз-юз эллик, икки юз...
Қайта сўроқ бошланди.
Сўрашар:
— Билмайман!— дер.

Сўрашар:
110 — Хабарим йўқ!
Сўрашар:
— Айтмайман!— дер.

Ғоятда мағрур жавоб, зарра ёлвориш йўқдир,
Аммо энди овозда аниқ тиниқлик йўқдир.
Қонаган бир мушт каби юмилган ва бўғиқдир.
Партизанни ташқарига олиб чиқдилар:

Бошида қулоқчини,
Эгнида қавиқ кийим,
Оёқдаги пиймаси,
120 Ҳатто чарм пиджаги
Энди эса йўқ эди.
Юпқа кўйлақда эди, яп-яланг оёқлари,
Оппоқ-оппоқ тишлари,
Шу оппоқ тишлар билан азоб-уқубат аро,
Тишлай бериб шишиб кетган қирмизи дудоқлари.
Чаккаси ва бўйнида,
Манглайда қон излари,
Қўллари чизимча-ла орқасига боғланган.
Найзалардан олдинроқ

130 Одим отар партизан.
Уни ўраб олдилар,
Сўнг Василий Куликнинг
Уйига киритдилар.
Бир тахта сўри узра секин ўтирди у қиз;
Жуда чарчаган эди, жуда ҳориган эди.
Бир қултум сув сўради,
Сув бермади виждонсиз,
Ифлос немис солдатлари
Пашша каби йиғилдилар бошнга.

140 Бири туртди, бири тортди
Ва бириси сўз қотди.

Қиз сиғинар эди ўз юрагига,
Бири гугурт чақиб тутди қақроқ лабига.
У мардона турдию оғриғини унутди.
Бири милтиқ сарнайзаси ила
Қиз курагин
Яралаб, тимдалаб кўрди,
Найза учи қонга беланди.
Зерикиб, ётмоққа жўнаб қолдилар.

- 150 Эртаси кун тонготарда
Партизанни яна қайта
Ташқарига олиб чиқдилар:
Тўрт томонда оппоқ қор эди...

* * *

Юм-юмалоқ, қўй кўзли
Бир ўғлон даричадан
Ташқарига боқмоқда.
Олам музлар ичида,
Қор тагида бўм-бўш кўчалар

- 160 Юлдузлар ичида.
Юм-юмалоқ, қўй кўзли,
Дарчадан боққан ўғлон
Бўй ўсиб улғайганда,
Бола-чақа кўрганда,
Кўрган ва кечирганин
Унутиб қўяр, аммо
Яланг оёқ бир қизнинг
Қор устида юрганин
Унутиб қўя қолмас!

- 170 Бирор ёз кечасида
Чўчиб уйғонажак у;
Ҳозир кўриб турганин
Унутиб қўя қолмас!
Ҳамма ёқни қор босган,
Муз-ла қопланган кўча,
Яланг оёқ партизан,
Қўл орқага боғланган,
Эгнида фақат кўйлак,
Талай найза олдида

- 180 Ўзи кетмоқда якка.
У бошдан то бу бошга бориб келар эдилар,
Навбатчилар совқотиб, уйга кириб кетдилар.
Исиниб олдилару ташқарига чиқдилар,
Соат тунги ўн эди — иккигача шу аҳвол.
Навбатчилар алмашди, лекин ҳамон партизан

- Зарра қимирламасдан
 Скамейкада қолди.
 Партизан ўн саккиз ёшида!
 Партизан ўйлайди, ақли бошида,
 190 Улдирилажагин биледи аниқ.
 Партизан юраги нафратга тўлиқ,
 У ўлимдан ҳеч қўрқмайди,
 Қайғу сезмас даражада соғлом жонондир —
 У мард инсондир.
 Яланг оёқларига боқди:
 Шишган, чатнаб, бўртиб кетганди улар.
 Партизан рус қизи,
 Дарду ҳасрат рус қизига ёт эди,
 Вужуди териси ичра бўлгандай,
 200 Ўзи шунча ғазаб ичида,
 Дўсти — эътиқод эди.
- Онда-сонда онаси тушар ёдига,
 Мактаб, китоблари тушар ёдига.
 Кўз ўнгида Ильич сурати,
 Яшил гултувак.
 Тувак тўла гул-чечак...
- Балли, алвон гуллар келар ёдига;
 Ўтган йиллар келар ёдига.
 Бу дамлар шундай яқин,
 210 Эгнидаги кўйлакнинг гулларидай
 Қўл билан тутса бўлар.
 Биринчи бомбардимон тушар унинг ёдига,
 Фронтга аввал кетган ишчиларнинг тўдаси:
 Ватандош қизу ўғлон тушар унинг ёдига,
 Кўчадан ўтишаркан қўшиқ айтган эдилар,
 Шўх-шатири болалар ҳам чопа кетган эдилар.
 Онда-сонда бир трамвай бекати тушар ёдига,
 Комсомол мажлисию
 Хайрлашган онаси тушар ёдига.
 220 Бу дамлар шундай яқин,
 Кескин-кескин сўзлаган
 Ўз овозини ҳатто
 Қўл билан тутса бўлар.
 Ортиқ ёдига тушар жимжит турган овози,
 Душманнинг чаккасига ўқдай урган овози:
 — Йўқ!— деган;
 — Айтмайман!— деган;
 Душманларга ҳеч нарсани айтмаслик учун
 Ҳатто ўз отини ҳам яширган —
 230 Зоя эди бу қиз!

Душманга: «Исним Тая!» деб айтди.
Тая!

Мен бўлсам Бурсада зиндон ичраман,
Бурса, жазо уйи, ўнгимда расминг,
Бурса зиндонидаман!

Бурса деган ер борлигини
Балки ҳали эшитмагансан,
Менинг Бурсам — ям-яшил бир ўлка, чаман!
Бурсада — мен зиндон ичраман,

240 Кўз ўнгимда суратинг.

Замон эса — тўққиз юзу қирқ биринчи йил эмас,
Қирқ бешинчи йил!

Энди Москва узоқда,
Берлин яқинида борар ҳозир жанг.
Берлин қопқаларида

Жанг олиб бораётир
Сенинг азаматларинг —

Ушалар бизникидир,
Ушалар номусли дунёникидир!

250 Тая!

Сен ўз Ватанингни севганинг қадар,
Мен ҳам ўз мамлакатимни севаман,
Сен — комсомолсану ёш партизансан,
Мен қирқ икки ёшли бир коммунистман.
Сен — рус,
мен — турк.

Аммо иккимиз ҳам коммунистлармиз,
Сени осдилар Ватанингни севганинг учун,
Мен элимни севганим учун

260 қамоқда бу кун!

Мен яшамоқдаман,
Аммо сен ўлдинг,
Сен кўпдан буён йўқсан дунёда —
Қисқа вақт яшадинг бизнинг орада.
Тотқизмай ҳаёт ҳузурин,
Ун саккиз ёшингда осдилар,
Оз кўрдинг қуёшнинг нурин!
Тая!

Сен — осилган партизан, мен қамоқдаги шоир.

270 Сен — қизим, сен — йўлдошим,
Суратинг устига эгилар бошим!
Қошларинг ингичкаю

кўзларинг бодом каби,

Аммо билмак мумкинмас —
Суратдан тиниқ рангинг.

- Сураткаш қандай чизса,
 Шуни кўриб турибман.
 Бу рангдаги кўзлар —
 Менинг мамлакатимда ҳам кўп.
- 280 Таня!
 Сочларинг шунчалик қисқа кесилибдики,
 Мамад деган ўғлимнинг
 Сочларидан фарқи йўқ.
 Манглайинг мунчалар кенг —
 Тўлин ой нури каби
 Кишига лаззат тўла уйқу келтира олур
 Гоят узундан-узоқ.
 Муштрларинг бир оз катта,
 Бўйнинг болалар бўйни.
- 290 Ҳали бу бўйинларга йигит билак тегмаган —
 Киши кўриб туради.
 Бу бўйинга наинки сиртмоқ — арқон муносиб!
 Бу бўйин учун фақат инжу, дурлар муносиб!
 Мунчалар покизасан, Таня!
 Қамоқдаги дўстларни чақирдим ўз ёнимга,
 Ҳамма сенинг расмингга тикилиб боқар бу дам.
 Таня!
 Бириси айтадики: «Шу ёшда қизим бор!» деб,
 Бириси айтадики: «Шу ёшда синглим бор!» деб.
- 300 Бириси айтадики: «Шу ёшда ёрим бор!» деб.
 Таня! Уят қилмагин!
 Бизнинг мамлакат иссиқ,
 Қизлар тез эрга чиқар.
 Сен ёшли қизлар билан
 Мактабда, фабрикада,
 Далаларда йўлдошмиз.
 Таня!
 Сен — ўлдинг!
 Нақадар номусли инсонлар ўлдирилди?!
- 310 Мени кечир, Таня,
 Яшамоқдаман яна,
 Етти йил жангдан узоқ,
 Етти йил зиндон — тузоқ,
 Мени кишанда қўйди,
 Лекин ҳамон яшайман.

* * *

Тонг отди, кийинтирдилар Таняни,
 Кечаги пиймаси, қулоқчини, пиджаги қани?
 (Немис солдатлари ўғирлаб қўйган эканлар.)

- 320 Халтасини унга бердилар.
Бензин шишаларни, гугурт, ўқ, туз билан
шакар,
Шишаларни бўйнига осдилар,
Кўкрагига бир сўз ёздилар:
«Партизан!»
Қишлоқ майдонига қурилди бир дор,
Атрофини тутди отлиқлар,
Даврасида пиёда аскар.
Зўрлаб томошага келтирилган деҳқонлар,
- 330 Макарондан бўшаган яшикни
Бирин-устин қўйдилар.
Яшикларнинг устида
Ёғли арқон тебранар,
Арқоннинг учи сиртмоқ.
Қўлтиқлаб чиқарилди ўз тахтига партизан,
Қўли боғлиқ орқада,
У турди арқоннинг остида тип-тик.
Нозли, нозик бўйнини сиртмоқдан ўтказдилар.
Бир немис офицери —
- 340 Сураатга кўп ишқибоз:
Қўлида «Кодак» фотоаппарати,
Шошилинич олар сураат.
«Ўртоқлар! Ҳеч бош эгманг, дадил бўлинг,
Фашистларга берманг омон,
Ёндириг, ўлдириг, душман билан курашинг».
Бир фашист
Партизаннинг оғзига мушт урди.
Қизнинг лабларидан оқди иссиқ қон.
Аскарлар томон қараб, давом этди партизан:
- 350 «Биз икки юз миллионмиз,
Шунчани осиб бўлмас!
Шунчани осиб бўлмас!
Биз охир енгажакмиз».
- Колхозчилар йиғладилар: қоровулдан яширин.
Дор арқонин тортдилар;
Бўғилмоқда-ку қушдай нозик бўйин!
Оёқ учида туриб, қад ростлади партизан.
Ҳаёт билан хайрлашиб олди у:
- «Хайр, ўртоқлар!
- 360 Йиғламанг. Мен учун кўз ёши тўкманг,
Дўстлар, ғалабагача урушни давом этинг!
Ана, туёқ дупури дам сайин юксалмоқда,
Бизникилар келмоқда!

Бизникилар келади, келади бизникилар!»
Жаллод яна қутурди,
Яшиқларга яна бир тепки урди.
Яшиқлар қулаб кетди —
Таня дорда тебраниб қолди.

ТИЗГА ҚАДАР ҚОРЛИ БИР КЕЧА

Тизга қадар қорли бир кеча;
Дастурхондан турғизилиб,
Полиция автомобилга ўтқазилиб,
Бир поездда олиб борилиб,
Бир камерага қамалиш-ла
Бошланди бу можаром.

Тўққизинчи йилимдан учинчи кун ўтмоқда.
Йўлакдаги скамейкада бир одам —

10 Юзида узун темир панжаранинг сояси,
Кеккайганча оғзи очиқ турадир.

Фикримга ёлғизлик келар:

Жирканчликдан бошқа нарса эмас,
Тентакларнинг, ўликларнинг аҳволига яқинроқ —
Энг бошдаги етмиш олти кун.

Овозсиз душманлик-ла

Юзимга ёпилган эшикнинг,
Сўнгра темирдан қуйма берк кеманинг
Боши тагида етти ҳафта.

20 Лекин енгилмадик.

Бошим

Иккинчи бир инсондай ёнимда эди.

Кўпларнинг тусини унутдим бус-бутун;

Ёдимда қолгани, жуда қирра,

Жуда узун бир бурун.

Менинг тўғримда ҳукм ўқиларкан,

Уларнинг ёлғиз бир қайгулари бор эди:

Ҳайбатли кўринмоқ,

Лекин ундай эмасдилар.

30 Кишилардан кўра яна

Муюмга ўхшардилар.

Девор соатлари каби аҳмоқ, кибрли,

Бўғов занжир — фалон-пистонлар каби

Тушқун, разил эдилар.

Уйсиз ва кўчасиз бир шаҳар,

Тоғдек умид, тоғдек қайғу,

Тўрт оёқли махлуқлардан фақатгина мушуклар...

Маҳрумлар дунёсида яшайман.

Ер юзини ҳидламоқдан

40 Маҳрумсан.

Ўз болаларинг билан бирга
Бир дастурхон устида овқат емоқдан
Маҳрумсан.

Ёзган мактубларинг конвертин беркитмоқдан,
Ё конверти йиртилмаган бирор мактуб олмоқдан
Маҳрумсан.

Ётаркан, чироқни ўчирмоқдан
Маҳрумсан.

Бирорта оддий эрмакдан

50 Маҳрумсан.

Лекин маҳрумликдан

Узоқроқ нарса ҳам бор:

Қалбингда яширин сақлаган нарсаларинг,
Булар — севмоқ, ўйламоқ ва англамоқ демакдир.
Йўлакдаги скамейкада ётган киши ўлди.

Олиб чиқиб кетдилар:

Унда ортиқ на умид, на қайғу,

На нону сув,

На озодлик, на қамоқ,

60 На хотинсизлик, на кузатчи, на қандала

Ва на рўпарада ўтириб

Юзига тик қаровчи ўғри мушуклар.

Бу ишлар бўлди тамом.

Фақат бизнинг ишимиз қилмоқда давом,

Сезмоқда, ўйламоқда, англамоқда,

Давом этмоқда бошим;

Курашнинг афв билмас ғазаби давом этади

Ва тонготардан буён

Санчиғи тингани йўқ менинг қора жигарим...

ПОЛЬ РОБСОНГА

Қўшиғингизни эшитгани қўймаётирлар, Робсон,

Бургут қанотли булбулим, деяпман сизга:

Инжу тишли негр қардошим,

Қўшиғингизни эшитгани қўймаётирлар бизга.

Қўрқаётирлар, Робсон, қўрқаётирлар,

Шафақдаги алвонликдан қўрқаётирлар,

Қўрқмоқдан, сезмоқдан, ҳақ сўзимиздан

қўрқаётирлар,

10 Муҳаббатдан қўрқаётирлар.

Бизнинг Фарҳод каби ишқимиздан қўрқаётирлар,

(Сизнинг ҳам азамат бир Фарҳодингиз бор —

Оти нима эди, билмоқ истардим?)

Ерга сочилажак донлардан

Ва ернинг ўзидан — тупроқдан қўрқаётирлар.
Оқин сувдан, қилмишларин эслашдан

қўрқаётирлар,

Ҳазабларнинг туғенидан қўрқаётирлар,
Ҳазабланган инсонларнинг исенидан қўрқаётирлар,
20 Қалбни сиққан кўҳна олам портлайди ахир!
Умиддан қўрқаётирлар.

Очиқ айта бераман, қўрқаётирлар умиддан,
Бургут қанотли булбулим, сиздан қўрқаётирлар.
Чунки Робсон овози,

Робсон қўшиғи

Улар учун ўлимдир,

улар учун ўлим!

СЕН МЕНИНГ ЕДИМДАСАН

Туркия Коммунистик партияси,
ТКПим менинг,

сен менинг ёдимдасан.

Муборак манглайингдаги яраларинг-ла

Ва ишчи билакларингдаги занжир излари-ла

кўриндинг,

Тик қоматинг билан, бутун порлоқлигинг билан
Юриб бормоқдасан.

10 Сен кечмишимиз, бугунимиз, кун эртамизсан,

Энг буюк усталигимиз,

Энг нозик ҳунаримизсан,

Сен ақлимиз, юрагимиз, муштумимизсан.

Дунёда бир танилган шонли суюнчиғинг бор:

Сен кичик қардошисан ВКП(б)нинг!

Умримда ёлғиз сен билан

Ва сенинг сафингда бўлганимга шодман.

Сингилларим кўзидек кўк кўзли шаҳарим,

Менинг Истанбулим,

20 Сен менинг ёдимдасан.

Ўлтирибсан денгиз қирғоғида,

Қарайсан гаванга кирган Америка уруш кемасига,

Оғриқсан, очсан, ҳазаблисан.

У ҳам сенга қараб турипти,

Ҳам қандай дегин:

У сенга оға эмиш,

бўйнингга сиртмоқ эмиш,

Гўёки, эганг эмиш — у итдан туғилган ит!

Эй ёйиқ экинзорлар — сиз менинг ёдимдасиз,

30 Балки сиз қуюнлар-ла совурилаётгандирсиз,
Ёки қовурилаётгандирсиз...

Бир донга муҳтождирсиз!
Америка энди қирғоққа чиқиб олиб,
Тош-бетондан самолёт майдонлари қурмоқда.
Узун-узун тош йўллар — сиз менинг ёдимдасиз,
Устингиздан на карвон ўтар ва на бирор қуш учар.
Бу йўлдан ўтаётир —
Ўлмоққа, ўлдирмоққа кетаётган шўрликлар...
Сен менинг ёдимдасан —

- 40 чилангар дўстим Раҳим,
Балки шу тонготарда
уйингга босқин солиб келгандирлар
Шу топда полиция участкасидадирсан:
Қўлларинг орқангга боғлиқ,
Юзинг билан кўзларинг
Қора қонга бўялган.
Биламан — «Бориш йўли»
Журналини кимдан олиб
Тарқатганингни бўйнингга қўя олмайдилар.
- 50 Сен менинг ёдимдасан, Ҳасан ўғли Ҳусайн,
Зўрлаб турк аскарига олинган, эй бечора.
Бир салом бермаганга —
Жўжанинг кўзи каби кичик кўзли лейтенант
Шапалоқ урар сенга!
Сен расо қомат билан
Маҳкам туриб олибсан.
Агарчи юзингдадир беш панжанинг излари —
Биламан, Ҳасан ўғли Ҳусайн,
Сен албатта қочасан,
- 60 Ўлдирмоққа бормайсан
Кореялик дўстларни.
Сен менинг ёдимдасан — Хадича хотин,
Инсонликдан кўра яна тупроққа ўхшаш — яқин;
Тупроқ демак — Ватан демак.
Сен тупроқсиз қолгансан,
Беш бола туғдинг, учтаси ўлди.
Бечора қишлоқиларни ўз орқангдан етаклаб,
Кетмоқдасан эгаллашга —
Девори найзалар-ла ўралган
- 70 бойларнинг тупроғини...
Студент қиз, сен менинг ёдимдасан,
Бир йилдир қамоқдасан.
Энг ози сени уч йил қамаб қўйсалар керак,
Менга бир шеърни ўқиган эдинг,
Қулоғимдан кетгани йўқ ўша бўй — бўй овозинг.
Сен менинг ёдимдасан, ямоқчи уста Исмоил,
Маршалл буюрдию — очилди гумрук қопқалари,

Илья Львович Френкель

КЕЛ ЧЕКАЙЛИК

Иссиқ шамол эсиб, супуради йўлларни,
Жанубий фронтда қайтадан кўклам.
Таганрог, Ростовда эритиб қорларни
Бу дамларни бир куни эслармиз биз ҳам.

Бу ёнғин ўтларни, қадрдон дўстларни,
Эндиги кунларда сўйлармиз ҳар дам.
Ёдларман туғишган пиёда ротамни,
Бир чеким тамаки берган сени ҳам.

10 Кел чекайлик биттадан, дўстлар,
 Келинг чекайлик азиз биродар.

Қайта бошдан Одесса бизларни кутиб олар,
Қора денгиз юлдузи бизларга порлар,
Жонажон Қаховкани, Николаевни,
Бурунги кунларни, эслармиз бизлар.

Бу ёнғин ўтларни, қадрдон дўстларни,
Эндиги кунларда сўйлармиз ҳар дам.
Ёдлармиз туғишган пиёда ротамни
Бир чеким тамаки берган сени ҳам.

20 Кел чекайлик биттадан, дўстлар,
 Келинг чекайлик, азиз биродар.

Жанговар йўл билан ғалабага биз етармиз,
Энг яқин дўстлар-ла учрашиб кўркам,
Балки сен билан ҳам суҳбат этармиз
Бу дамларни, бир куни эслармиз биз ҳам.

Бу ёнғин ўтларни, қадрдон дўстларни,
Эндиги кунларда сўйлармиз ҳар дам.
Ёдларман туғишган пиёда ротамни
Бир чеким тамаки берган сени ҳам.

30 Кел чекайлик, биттадан, дўстлар
 Келинг чекайлик, азиз биродар.

Ленгстон Хьюз
ИЖОДГА УНДОВ

- Ҳой, сен, санъаткор,
Гўзаллик ошиғи,
Кўп инжа ҳавас,
Санъатдан қўлни торт бир нафас!
Оз, аммо қўполлик ҳам керак,
Алам-ла оғриқни тушунмоқ;
Ҳаётни қайтадан текширув,
- 10 Гўдаклар йиғловин,
Боёнлар алдовин
Ва Шарқда гулдурас
Қуюнлар ўкирувин
Керакдир кўрув.
Буларнинг барига қарамай,
Ҳаёт ўз ўқида боруви лозим.
Ҳиндининг қўллари ёнга чўзилган,
Мазлум Шарқ устига тўплар осилган,
Африка лабида аччиқ табассум,
- 20 Ҳали ҳам у эски шивирлашмикин —
Буларнинг барига қарамай,
Ҳаёт ўз ўқида боруви лозим.
Таловдан безанган олам-ла
Боёнлар, истаса, мақтансин,
Ҳайқирсин, ўртага жар солсин,
Бироқ жаҳонлари ўлимга ёвуқ.
«Мен озод!» десанг-да, қичқиролмасанг,
Товушинг бўғзингда мажбуран бўғиқ,
Албатта, бу ҳолдан ўлим маънидор.
- 30 Ҳей, сен,
бачкана санъаткор,
Эскини бузувчилар-ла
Бир қаторга тур,
Янгини қурувчилар-ла
Оёгингга қалқ!
Мана, гўзаллик ҳам худди шундадир.

А. Т. Твардовский

СИБИРЬ ЧИРОҚЛАРИ

(«Йироқ-йироқлар» поэмасидан)

Неча йиллар бар тутқазмай ўтиб кетибди, аммо:
«Тарки одат — амри маҳол» деганлари рост экан.
Мен ҳали ҳам ўспиринлик йиллардагидек гўё,
Навқиронлар суҳбатига доим мукка кетганман.

Мен ҳали ҳам ўша-ўша — ўтмиш кунлардагидай,
Оқшом соат саккизлардан оппоқ тонггача, яъни,
10 Жаҳонга хос чигалларни ечгувчидек ўлтирай,
Бошқа нарса керак эмас, суҳбат қилсам бўлгани.

Ҳар самимий кўнгил сўзин тинглашга ишқибозман,
Ҳар ҳангома — жону дилим, қайда бўлса бари бир:
Хоҳи уйда, хоҳи ҳовлида, хоҳи йўлда кетаркан,
Ё ҳаммомда... Ҳаммом деган суҳбат учун қулай ер.

Бундай суҳбатларда мавзу — истиқболи зўр Сибирь,
Ё сўз кетар гвардия полкин азаматидан,
Ё кўриқ ер, ё бўлмаса драматург Шекспир,
Ё чекишнинг, ё ичишнинг келтирган офатидан.

20 Дунёдаги барча гапдан тап тортмай сўзлашасан,
Бу суҳбатнинг бирортаси қарорда ҳам бўлмас қайд.
Дарровгина олдин олиб, кулиб ҳазиллашасан,
Ножўяроқ бирор сўзинг эрмак бўлиб қолар пайт.

Хуллас калом, юқорида ўзим айтиб ўтгандай,
Ёш улғайиб, кибр-ҳаво, савлатларга учмадим.
Ўша-ўша бир зарра ҳам йўқолиб-йитмагандай,
Ёшликдаги шўхлигимнинг чўғи буткул ўчмади.

Бу ҳиссиёт тўлиб-тошиб, кўксим ёриб чиқмоқчи:
Ё ундайдир, ё бундайдир, майли, қандай бўлмасин—
30 Мен ҳеч қачон бузмагайман, ошнагинам ўқувчи.
Қадрдонлик шартларининг бебаҳо ақидасин.

Энг бошида чизиб олган планимиз бўйича
Гоҳ олдинга, гоҳ орқага бориб келишим мумкин.
Виждонимнинг ҳурмати-чун, айтиб қўяй, заррача
Фурсатингни сарф қилмайман сенинг
текиндан-текин.

Ва мен сени алдамайман сўзларимга бериб зеб,
Лақиллатиб қўйингга мен тўлатмайман пуч ёнғоқ.
Ҳам айтмайман, юрагимни кафтимда тутаман, деб,
40 Қалб деганнинг ўз ўрнида турганлиги яхшироқ.

Сўз хазинам бисотидан бир сўз топиб ниҳоят,
Ҳамма учун сув, овқатдай зарур қилиб қўёлсам,
Менинг учун шу мўъжиза қилар эди кифоя,
Фахру шараф бўлар эди менинг учун ўша дам.

Мен сафарга кетаётган бепоён бу ўлкани
Ва поезддан тушмоқ бўлган станцияни кўзлаб,
Аввалгидай қўлдан бермай мўлжал олган маррани,
Сухбатни ҳам давом қилсак бўлаверар тифизлаб.

Баъзан-баъзан бош кўчадан анча чеккароқ чиқиб,
50 Унутилган тор кўчалар, пастқамлардан кезсак ҳам.
Ишонавер, бизнинг йироқ манзиллар қўлдан тутиб,
Четга қоқмай ўзи билан олиб боради ҳамдам.

Бу гаплардан мен заррача озмайман ҳам
тўзмайман
Чунончи, сен ё бошқаси менга шундай деб кулса:
Ахир шунча товланишлар кўплик қилмасми экан,
Бирданига кўп хил мато рўпарага тўкилса?

Гоҳ сўз аро чекинишлар, гоҳи мардона хитоб,
Ва бунчалик уқтиришлар, баёнлар ўзи нечун?
60 Бу қадимий ёзмаларга тақлидмасми бобма-боб
Ва намойиш қилмайдими ўта эътиқод кучин?

Бу гапларга очиқ кўнгил жавоб айтаман такрор:
Ўз-ўзингни уринтирма, куйиб-пишма, э жўра.
Бир чеккадан толиққунча, зерикқунча ўқиб бор,
Кейин, майли, ташлаб юбор, хафа бўлмайман сира.

Шу топдаёқ сени ташлаб, кетаман ўз йўлимга,
Бошгинамни қуйи эгиб, содда камтарлик билан.
Иродаси ғоят маҳкам китобхон бўлса, деган
Орзуларни, хаёлларни келтирмайман ўйимга.

Ким кўринган пешдаҳанлик қилиб сени туртмайди.
90 Йўғ-э, йўғ-э! Ҳали талай босилмаган йўллар бор,
Кўп нарса бор, кўрмасанг ҳам куйламасанг
бўлмайди...

Сибирь ётсанг ва турсанг ҳам, юрсанг кундузу
кеча —
Бу йўлларнинг икки қирғоқ лавҳаси ҳамон Сибири!
Бу ерларнинг эни, бўйин йироқ-йироқларгача
Қучиб ётар шиғай ўрмон, шиддатли ўрмон —
Сибири!..

Экспресс дарчасига тинмайин оқиб келар
100 Ўрмон аро ўтган йўлнинг ҳар икки қирғоғидан
Орқасига чекинмаган шамалоқдай дарахтлар,
Сурх ўсгану ялаб ўтган шамоллар ҳар ёғидан.

Бу ердаги лат емаган қуюқ, тигиз ўрмонда
Қўл тегмаган сонсиз бойлик ётмоқдадир қалашиб.
На сўқмоқ бор, на тутун бор, жимжитликдир
ҳар ёнда,
Бирор болта изи ҳам йўқ теккан бўлса адашиб.

Бу Сибирдир! Дунё-дунё ўрмон, тоғлар ўлкаси,
Ер деганинг учу қирсиз, поёни йўқ сира ҳам.
110 Яйраб-яйраб жойлашади Европадан бештаси
Ва ундаги ҳамма лаш-луш, икир-чикир бўлса жам...

Йўл юраркан узун туннинг қоронғу соатида,
Боқа-боқа тўёлмайсан, узолмайсан кўзингни.
Сомончи йўл сингаридир чироқлар ер бетиди,
Сутда сузаётган каби ҳис қиласан ўзингни.

Азаллардан буён ўтган авлоқ, муғлоқ ўлкада
Кундуз ҳам тун каби эди, кўз илғамас қоронғу.
Энди бўлса сутдай оппоқ шуъла ётади кўкда,
Бесабр ва сирли хуснин намоёиш қилиб мангу.

120 Худди чопиб, оқиб борар Сибирнинг чироқлари:
Кўзинг тўймас ялангликдан ўта-ўта кўриниб,
Таъриф-тавсиф қилинмаган ушбу нур ирмоқлари
Жуда-жуда йироқларга ёйилади чўзилиб.

Кўп замонлар сўқир зулмат ҳукм сурган йироқлар
Эндиликда ўт ловиллаб турган корхоналарнинг
Уйқу билмас шафақларин туташтириб ўзаро,

Парча-парча учқунларга бўлингандай чироқлар
Тўнғбўй замин осмонини қилаётир пурзиё.

- Мангу ўчмас машъалларнинг олам-олам нурида
130 Узоқ-узоқларга боқиб, яққол туйиб турибман:
Сўнг оқшомнинг сукут билмас уйғоқ ҳаракатини,
Таг жой бўлган хонадонлар илиқ баракатини,
Машаққатли меҳнатдан сўнг ҳузур-ҳаловатини,
Тақир девор ёнбошига суянтириб қўйилган
Мўъжазгина, жажжигина бола каравотини...
Ҳаммасининг гул нақшини дилга ўйиб турибман...

- Худди мана шу ёввойи тайганинг қоқ бағрида
Деразасин қоқ тубидан ўрмон бошланадиган,
Сал ис босган шу баракнинг бурчагидан бирида
140 Оқ тунука кружкадан иссиқ чой ичиларкан,
Бу ҳаётда қанча ҳузур ва фароғат ётибди,
Таажжубмас, билса кимки, лаззатини тотибди.

Шу вагонда менга қўшни деворнинг орқасида
Келаётган куёв-келин ҳаловати мисоли,
Биринчи бор шундай нозик ҳисларнинг оғушида
Ўз навқирон ёшликларин асирлари тимсоли,
Ҳаётдаги бахт-толени сен не деб қилма баён,
Бу сир фақат ўшаларга, ўшаларгадир аён.

- Бир соатми-икки соат поезд юрар тўхтамай,
150 Менинг учун худди йиллар ўтиб кетган сингари.
Шамалоқдай юлдузларнинг тизмаси-чи, пайдар-пай
Ер ярмини белбоғ каби боғлаб ўтган сингари.

Бу ердаги қишлоқларда, қўнимларда нима бор,
Кимлар келиб аввал бошда бу ерни қилди обод?
Бу ўрмонлар ўлкасининг янги ҳусни улуғвор,
Бўй-бўйига нурга чўмиб ётар энди умрбод.

- Узоқлардан биринчи бор келгувчилар ким эди —
Бу тайганинг бурч-бурчига шундай ошён қурмоққа?
Бировларга буйруқ сабаб, бировларга — умиди,
160 Ё шараф, ё кулфат сабаб — келиб қолган бу ёққа.
Ҳаёт ўзи бу гапларни ўз ҳақ-ҳуқуқи билан,
Кимга қандай тақдир эди, этгунича ошкор,
Бу минг-минглаб тақдирларнинг ҳар бирдан
мамнунман,

Қандай тақдир бўлса ҳамки қаршисида бурчим бор.
Шунинг учун бурчим борки, менда тирик хотира.

Ҳозиргина кўрганимни унутаманми сира?
Сенинг тунги чироғингни куйламоқ вазифамдир,
Нурлар ичра чўмиб ётган азамат, қадим Сибирь.

Олам ичра донг таратган қудратли бир ўлкасан,
170 Бу шуҳратни сен шиддатли ҳиммат билан
қозондинг.

Давлатимиз заводисан, туганмас хирмонисан,
Арсенали ва конисан, сенга топилмайди тенг.

Иртиш,

Томь,

Обь,

Бий,

Енисей дарёлар қирғоғида

Уч зўр уруш қўшинларинг ўчмас хотирасисан,

180 Ёддан чиқмас шу полкларнинг қалбида, қароғида
Она-Ватан, туққан Сибирь, завола билмай яшайсан.
Бир ўлкаки, бу ердаги хазиначилар беҳисоб,
Қазилмалар жуда сероб, устма-устин, қатма-қат,
Баъзилари қўл тегмаган ва кўрмаган офтоб,
Жуда-жуда чўнқирликда, муз қатламидай беҳад.

Бу ёруғлик борган сари кенгайиб бормоқдадир,
Қоп-қоронғи кечаларнинг зулматин қилиб кундуз.
Нима экан! Қандай қудрат бу жаҳонда келиб зўр,
Шуъла йўлин тўса олур, унга келиб юзма-юз?!

190 Биз яшаган шу кунларнинг башоратли шуъласи
Юз минг йиллар хираланмай, порлаб турар абадий.
Бу — ҳаётдир. Ҳаёт демак — ўлимдан доим кучли,
Унинг эса инсонлардан ғоят зўрдир талаби.

Ҳеч орқага қайтмайдиган ушбу ўзгаришларнинг
Азми улуғ, азми тўлуғ ғалабага, равнаққа
Бунда ҳукми, иродаси беҳисоб кишиларнинг,
Бунда қалблар эҳтироси мени чорлар йироққа.

Менга қиммат, ғоят буюк машаққатли шу олам,
Бу оламда мен ўз туққан Ватанимнинг ўғлиман.
200 Кўксим тўла орзуларни у билан кўриб баҳам,
Дил тусаган чўққиларга биргаликда чиқаман.

Мен у билан доим бирга умрим сўнгига қадар,
Унинг билан менинг учун барча қийинлик осон.
Ватанимнинг ёвларидан кучлиман юз баробар,
Менинг ёвим — Ватанимнинг душманидир бегумон.

Балли, шундай ғоят мағрур шу қудрат-ла мен бирга,
Жаҳон ичра куч-қудратда яғонаман — баҳодир.
Сен биланман, Москвамиз, сен биланман, Россия,
Сен биланман, юлдузларга тўлиб ётган зўр Сибирь.

- 210 Инсонларнинг яшамоғи, барқарор бахти учун
Зарур бўлган нимаки бор, юрагимга яқиндир.
Мен севаман! Шаъним учун нима десанг деявер,
Бу муҳаббат юрагимда мангу ўчмас ёлқиндир.

Бу муҳаббат меъерини андоза қилиб жонда,
Ҳаётим ва ўлимимни шу ўлчовга солгайман.
Бундан катта ишқ-эътиқод йўқдир ушбу жаҳонда,
Ўзгасини юрагимга ҳеч сиғдира олмайман.

КУТИНИШ

- Бир неча тонггача ухлай олмадим:
Негадир сиқилар эди юрагим,
Кўзимда уйқу йўқ, кутинмоқдаман,
Қалбим ҳам кутади, ўзим билмайман...
Томоғим тамаки тутундек оғрир,
Сочим тўзғоқлиги қошимга оғир.
Гугуртлар чақаман, дилим қонмайди,
10 Лабдаги папирос сира ёнмайди,
Шоир сиғмагандай ўзин уйига,
Уйда кезинардим эни-бўйича.
Бир яхши шеърни ёзай албатта,
Шеър бўлганда ҳам дostonдан катта.
Бу кеча уйимиз тинч-ором эди,
Уйимиз чинакам бир илҳом эди,
Болалар пишиллаб ухламоқдалар,
Ёзиб кўраману келмас жумлалар.
Кимнидир узоқдан кутмоқда эдим,
20 Орзиқиб йўлга кўз тутмоқда эдим.
Жуда жимжит эди, сокин бу кеча,
Ҳатто ҳурмас эди бир ит бу кеча.
Хўроз қичқирганин белгиси ҳам йўқ,
Куёв-келинларнинг кулгиси ҳам йўқ.
Қушлар қимирлатмай бу тун қанотин,
Оғочлар қоқмасди бу тун япроғин.
Боғимда тонг ели эсмоқда эди,
Изсиз қадами-ла кезмоқда эди,
Зерикиб ишхонам қопқасин очдим,
30 Уй ичим мириқиб ухлар эди жим.
Бир лахча чўғ каби боғимга чиқдим,
Энг ёрқин юлдузга кўзимни тикдим,
Кеча салқинлиги ёқарди жонга,
Боқардим кўм-кўк ер, тиниқ осмонга.
Апрель. Кўклам тонги. Олам беғубор.
Шабнам катрасида гулнинг ранги бор.
Яширин ишқ ўйнар икки туп гилос,
Гулламоқ сирлари табиатга хос.

- Ўзига қаратиб кўзни-қароғни,
 40 Гуллар безар эди икки қирғоқни.
 Ернинг юрагини қўймай қамчилар
 Кесилган тоқлардан томган томчилар,
 Дарахтлар куйманиб кузги елимга
 Бу кеча ҳар нарса банд эди ишга.
 Олам баҳорида гул ўйин эди,
 Жаҳон кутунмоққа кенг қўйин эди,
 Елкалаб мевалар етказган дарахт.
 Кўзлар қамашгунча келтиради бахт.
 Экиб, сув қўйганман, кетмонлаганман,
 50 Биринчи мевангни ўзим еганман.
 Яна юк кўтариб қилганда сафар,
 Меҳрибон боғбондан берингиз хабар.
 Сиз каби кўпайиб, кўкармоқдаман,
 Қийналган жон учун ўрганмоқдаман.
 Ер юзи бўйига туғруқхоналар,
 Унда жафо чеккан азиз оналар,
 Шу дамда кўзимга бўлди намоён
 Ва кўзим олдида ёриди жаҳон.

ҲИНДИСТОН ҚИССАСИ

Ватанга қайтув

- Мен қачон туққан Ватан тупроғига қўйдим қадам,
 Тоза рухсорига юз суртиб ўпардим дам-бадам.
 Озгина муддат узоқлашдим, бироқ ёди анинг
 Бошим узра тонг елидек чеврилар эрди шу дам.
 Энди дўстлар бағрида ўзни кўриб тўйгай кўзим,
 Қайта айтгайман қулоғига бу кун ширин сўзим.
 10 Қайтиб олгайман нафас тоза ҳавосидан анинг,
 Қайта ичгайман қониб қайнар булоғидан ўзим.
 Мен-ку хурсандман ва лекин ўзга эл қайғуси бор:
 Келтириб кўзга талон бўлган неча мулки диёр,
 Зулм чеккан ҳинд халқига етургин биздан салом —
 Эй, менинг янгроқ сўзим, бўлсин қанотинг сенга ёр!
 Бор ишончим, еткурур ҳар бир садомизни анга,
 Ҳар бир овози тўлиқ меҳри вафомизни анга.
 Тоғларда ҳеч қудрат йўқки — бизга тўсқин бўлса у,
 Атир ҳидлар бирла еткургай ҳавомизни анга.

20

* * *

Ҳиндистон аҳолисининг тахминан 60 миллиони
 «Ҳазар қилинганлар» кастасига киради.

219

- Ҳикоят қилганди бир куни бобом:
«Эшитгил,— деганди,— эй жоним болам,
Бир замон бор эди Самарқанддан чет,
Кўзлардан йироқда бир вайрона кент.
У ерда яшарди бир тўда мохов,
Эл билан ўртада нафрат бўлиб ғов,
30 Бирорта ёруғ кун кўринмай кўзга,
Дунёда гадолик, хорликдан ўзга.
У томон боқмасди мохов қардоши,
На ёри, на дўсти, на қариндоши.
Агар чиқса мохов ўз кулбасидан.
Қочарди эл унинг кўланкасидан.
Ҳамиша юрт-элдан узоқда эди,
Гўёки тириклай тупроқда эди.
Кўрса уни йўлда ҳар кимса ногоҳ,
Енида йўлдошин қиларди огоҳ;
40 «Эй ўртоқ,— дер эди,— ёнингга қара,
Моховлар келмоқда, моховлар ана».
У мискин кўлида мохов косаси,
Атрофга тарқалар қайғули саси:
«Яқинга келмангиз, ҳазар қилингиз,—
Дегандек:— Эй соғлар, биздан қочингиз!»
Энди Самарқандда бундай бадномлар —
Топилмас, йўқолган аллазамонлар.

- Энди мен сўйлайман ёш наслимизга,
Жаҳоннинг қайғусин келтириб кўзга.
50 Бир куни шу ўлкам, шу тупроғи зар —
Қўйнидан Ҳинд томон мен қилдим сафар.
Кўрдим мен: Ҳимолай тоғлари бўйлаб
Ётарди қирлари чамандай гуллаб.
Бўлса ҳам бойликлар қиммат, бебаҳо
Ва лекин эл бари у ерда гадо.
Бу қисқа шеъримда айта олмасман,
Кўрганам, билганим бита олмасман.
Демасмен у ернинг жодуларини,
Кўрқоқ кўз қизларнинг қайғуларини.
60 Демасмен мраммали осорларини,
Демасмен мумтозу дилбарларини,
Демасмен ўйинчи товус юришин,
Демасмен ёқимли куйлар товушин,
Демасмен ҳуркович тоғлар оҳусин.
Демасмен сайроқи қушлар наъмасин,
Демасмен оқ филлар тоғ жуссасини,
Демасмен топталган ер ғуссасини,
Демасмен рикшани, бахтсиз ҳиндуни,

- Демасмен давлатли оға бадхўни;
 70 Арслонлар, йўлбарслар даҳшатин эмас,
 Қонли адоватлар ваҳшатин эмас.
 Юракдан куйиниб қилай ҳикоят
 Гўрдаги тириклар ҳаётин фақат.
 Уларнинг қабрида унмайди гуллар,
 Унса ҳам, бир кимса ҳидламай, сўлар.
 Уларнинг ҳунари супурмоқлик хас,
 Кўтармоқ замбару тош чақарлик — бас.
 Қонларнинг остига текин тушарлар,
 Тирноқ-ла темир ҳам пўлат тешарлар.
- 80 Эшитиб ҳақорат, ноҳақ сўкишлар,
 Финг демай, деялмай, лабларин тишлар.
 Нуқсони нимадир, ул бечоралар
 Қадрсиз-қимматсиз, хору зор яшар.
 Улар бегуноҳлар, зулм этиб замон,
 Уларни йўллади бахтсизлик томон.
 Не учун ўзгалар қилурлар ҳазар.
 Ахир, у каста ҳам инсон-ку, башар?
 Қадимдан қолмишми бу расм одат,
 Чухранинг бир куни топмас фароғат.
- 90 Хиёбон томонга қўйса у қадам,
 Бараҳман кўнглига етгусидир ғам:
 Дегайлар унга ким: «Эй, ғариб одам,
 Палидсан, палидсан, нари қўй қадам!»
 Чамарнинг белида арқондан камар,
 Бу камар қулликдан беради хабар.
 Бараҳман устига тушса сояси,
 Шошилинич ювади келиб дояси.
 Трамвай дастасин ушласа чамар,
 Ҳайҳайлаб бақириб, қилишар ҳазар,
- 100 Минг йиллар мобайни бундай инсонлар
 Яшамоқ ҳақидан маҳрум қолганлар.
 Бу тубан одатин юз йиллаб кўрди,
 Индамай йўл қўйди инглиз лорди!

Нотаниш ўлкада ўртоқлар билан,
 Бир ойча дўст каби меҳмон бўлдим мен.
 У ерда бир киши мен-ла учрашди,
 Жон-дилдан бемалол иноқ сўзлашди,
 Нечун ҳаяжонда қараб қолди у?
 Нечун қўл бермади, титраб қолди у!

- 110 Ёввойи кийикдек ташлайди назар,
 Билмадим, менданми қилади ҳазар?
 Менга у дедики чиқармай товуш:
 «Сени мен этмасман ҳаргиз фаромуш».

- Йўл олдик саёҳат учун шу замон,
 Ҳинди авлодининг манзили томон.
 Эсимдан чиқмайди чеҳраси ношод.
 У мазлум бандалар, кулбалар барбод.
 Қайғули кўзлардан тўкилган ёшлар —
 120 Уксиган дилларга отилган тошлар.
 Эркинлик ва нажот йўлини тилар.
 Бу қўллар биз томон узанган эди —
 Бизлармиз Советлар озод фарзанди.
 Кўрдим мен: Ҳимолай тоғлари бўйлаб
 Ётарди қирлари чамандай гуллаб.
 Бўлса ҳам бойликлар қиммат, бебаҳо
 Ва лекин эл бари у ерда гадо.
 Жамият хоини бўлган тулкилар
 Атрофдан илжайиб чиқар бўлсалар,
 130 Сен бориб жафокаш халққа бер хабар:
 «Моховлар, моховлар келур, қил ҳазар!»

«Ғарблик меҳмон»

- Юз йилга тортилган эски бир сўзни,
 Бангола қиссасин эшитганмисан?
 Лаълидай ярқираб шу осмон ўзни,
 Жаҳонда жилвасин эшитганмисан?
 Қуёшнинг нурида сув симоб бўлиб,
 Товланиб қолганин эшитганмисан?
 Баланд тоғ бошида қанотлар тўлиб,
 140 Чодирлар бўлганин эшитганмисан?
 Эски муз остида сув юрганини,
 Адирлар кўксига дур тўлганини,
 Лолаю себарга тонг саҳар чоғда
 Гавҳар исирғалар тақиб қулоқда,
 Эшитганмисан ҳеч булутлар узра.
 Бургутлар сайр этар илғаниб кўзга.
 Бу ҳамма кўрганинг бари Ҳиндикуш,
 Салобат тимсоли — бошида кумуш.
 Эшитганмисан ҳеч бунда дарахтлар
 150 Чаман ҳавосида асал ёғдирар?
 Бу ерда ёшгина хурмо бошига
 Товуснинг парлари бўлмишдир жиға.
 Бу ерга хилма-хил жонвор тўладир,
 Жаҳоннинг ов ери деса бўладир.
 Арслон, фил, йўлбарслар наъраси келур,
 Булбуллар садоси чаҳ-чаҳ эшитилур.
 Ҳар томон захлигу ботқоқлик, унгур,

- Инсонни ютади мисли қора гўр.
 Қуйруғи, оёғи куйик маймунлар,
 160 Қуртлари гавҳардай парпирар тунлар.
 Ҳиндистон ўрмони буларга макон,
 Ваҳимдан чўчигаЙ ҳар қандай инсон.
 Томоша қилгали борсанг боғига,
 Муаттар ҳид келур жон димоғига.
 Бу катта ёнғоқни кўрмагандирсан,
 Бундай ананасни емагандирсан.
 Гулларнинг чеҳраси сенга кулади,
 Ёдингга чиройли қизлар келади.
 Бу каби дарёни кўрмабсан аниқ,
 170 Нилгарнинг хумидай кўм-кўгу тиниқ.
 Саригу пушти ранг минг хил капалак,
 Ҳеч қачон ёдимдан чиқмаса керак.
 Бу Гангнинг этаги, Гангнинг қиссаси,
 Бу Гангнинг тилаги, Гангнинг ғуссаси...
 Нақл бор: бир мағрур, ўздан беҳабар
 Тор* ғарбдан бу томон айлади сафар.
 Устига кийса ҳам у оппоқ либос,
 Кўнглида ғараз кўп, нияти ифлос.
 Гўзал, жозибали бу кўркам диёр
 180 Ғарблик бу «меҳмон»ни айлади шикор.
 Шунчалар кеккайган, кўрсу бадбуруш,
 Тумшуғи осмонда — шу юриш-туриш.
 Ундаги дағдаға ҳаддидан ортиқ,
 Одамнинг ақлига сиғар жойи йўқ.
 Кўнглига қилмайди ҳеч нарса асар:
 На ўлка чиройи, на тупроғу зар,
 Ҳиндикуш чўққисин хушманзараси,
 Ҳиндикуш водийсин салқин дараси.
 Қорли тоғ бошининг юксак булути,
 Кўзин эркаламас учар бургути.
 Кўча — боғ йўллардан юрар бепарво,
 У боғнинг зийнатин сўрмайин асло.
 Хароба кулбалар ёнидан ўтар,
 Тарихга, осорга солмасдан назар.
 Ўтади, боқмайди, кўзида йўқ завқ,
 Кўнглида ҳаяжон, юзида йўқ шавқ.
 Гулларнинг чиройи, булбуллар уни
 Ўзига тортмайди бу ўткинчини.
 Келдию ҳиндунинг бўйнига минди,
 200 Чанг солди, нимаки кўзга илинди;

* Қоронғи, зулматли (Тарж).

- Тулкининг, йўлбарснинг терисин олди,
 Деҳқоннинг ҳосилин барисин олди.
 Олди у пахтани, ипакни, донни,
 Олди у халойиқ оғзидан донни.
 Бу тўйин ерларнинг шарбатин шимди,
 Гадо халқ жигарнинг қонини эмди.
 Бугунча агарчи ҳукмдир раво,
 Бироқ бу ҳукмда асос бебақо.
 Кўрмаган ҳеч кимса бундай мақбара,
 210 Қасрлар, бинолар ажойиб, сара.
 Мадраса, гумбазлар, қадимий осор,
 Ярқирар эскидан қолган ёдгор.
 Мунаққаш деворлар, ўйма дарвоза
 Тожмаҳал номи-ла топмиш овоза.
 Кўргайсан ерларнинг остида зина —
 Аксингни кўрсатар мисли ойна.
 Мевалар етишар қанддан ҳам ширин,
 Боғчалар, чаманлар сояси сарин.
 Кўрганинг кўзингдан кетмайди нари —
 220 Ҳиндистон ўлкасин мўъжизалари.
 Топмайсан жаҳонда кезсанг ҳар ёгин,
 Кўк гилам сингари муаллақ боғин.
 Санъатда нозикдан нозикроқ бари,
 Қизларин дегайсан мисоли пари.
 Мерриданг бошласа юракдан оҳанг,
 Фигони кўтарур осмонга чанг.
 Ясалган косалар — кумуш билан зар,
 Гавҳарга чулғанган раққоса қизлар.
 Фолбину илонбоз, маймунбоз билан
 230 Кўчалар, бозорлар, майдонлар тўлган.
 Бир мунча кишилар «нон!» деб ўлмоқда,
 Бир мунча ориқлар ётар тупроқда.
 Жигарим сўкилди буларни кўриб,
 Кўз ёшим тўкилди юзимдан юриб.
 Бу қисса макони эрур Қалькутта,
 Бу жойда ҳокимдир фириб, сафсата.
 Гарчи элнинг сочи ғам билан оппоқ,
 Кўнгиллар тилаклар билан ярқироқ:
 Агарчи гавдалар куйиб кул бўлмиш,
 240 Бироқ кўнгилларга лақча чўғ тўлмиш.
 Агарчи талонга тушгандир бу ер,
 Оқин хазиналар «бизга боқинг» дер.
 Жафокаш деҳқоннинг тортган меҳнати —
 Жаҳонда энг текин нарса қиммати.
 Нечун йигитларнинг қоматлари хам,
 Нечун азиз бошин кўтармас кўркам?

- Нечун шаҳарларда сонсиз кўру кар,
 Нечун эл гарангу ўздан беҳабар?
 Бу магар Бангола афсонасидир,
 250 Юз йиллик қора бахт нишонасидир!
- Юради «мағриблик меҳмон» керилиб,
 Бошини, бурнини баланд кўтариб,
 Қўлда ҳассасини гир айлантриб,
 Эрта-кеч маст каби сохта кеккайиб,
 Фовлаган бошида доимо ғурур,
 Кўнглида мақсади — ишрату сурур.
 Бу қора ниятли «меҳмон» не учун
 Шарқ томон ҳирс ила боқар туну кун?
 Кўнглига ёқарми бу зебо ватан,
 260 Атир ҳидларини таратган чаман?
 Ёки мақсадидир ўйнамоқ маймун,
 Ё қўлга киритмоқ хазина, олтин.
- Нақл бор, уятсиз, орсиз бир нафар
 Қоронғи ғарб ёқдан айлади сафар.
 У халққа зулм-ситама қилмоққа бошдир,
 Раҳмсиз-шафқатсиз юраги тошдир.
 Кўнглини эритмас оналар доди,
 Оталар йиғиси, бола фарёди,
 Боғларнинг зийнати, чаманлар бўйи,
 270 Гулларнинг чиройи, булбуллар куйи,
 У ернинг қадимий бинолари ҳам,
 У ернинг тарихий ороллари ҳам.
 Кеккайиб доимо фитнали боши,
 Эл ичра кезади чимирилиб қоши.
 У тулки табиат «мағриблик меҳмон»
 Тамали қўлларин чўзиб ҳар томон,
 Дегайки: «Қўлимга дур-гавҳар беринг,
 Зар беринг, зар беринг, қани, зар беринг!»
 Унга писанд эмас элу издиҳом,
 280 На унда илтифот ва на эҳтиром.
- Гоҳида кўринур сипоҳлар каби,
 Гоҳида йўлдаги гадолар каби,
 Гоҳида сичқонни пойлаган мушук,
 Гоҳида сичқондай излайди тешик.
 Ҳар неким талайди бу ерда у шахс,
 Ҳукмининг остига келтиролса бас.
 Йўлбарсу тулкилар терисин олди,
 Деҳқонлар ҳосилин барисин олди,
 Конларнинг бағридан олтинлар олди,
 290 Фақирлар жонига жафолар солди.
- Ҳукмидир агарчи бу кунда раво
 Ва лекин бу ҳукм турми бебақо.

- «Меҳмон»нинг туриши бас, энди кетсин!
 Ҳиндистон ўлкасин энди тарк этсин!
 Чунки, у олтинга берилган киши,
 Олтиндир, олтиндир, олтиндир иши.
 Карамни ўйламас ғарбликнинг боши,
 Билгани жабру зулм, ситам, кўз ёши.
 Бу шикор ерида «мағриблик меҳмон»
- 300 Инсонлар қалбини қилади нишон.
 Икки юз йилдирким бу уйда қолди.
 Аммо оилада ёт деб ном олди.
 Ҳукмидир агарчи бу кунда раво
 Ва лекин бу ҳукм турми бебақо.

Ганг дарёси

- Қоронғи кечада Ганг номли дарё
 Сомончи йўлининг аксидир гўё.
 Кўзларинг олдида бўлиб жилвагар,
 Занглаган қиличдан беради хабар.
- 310 На киши юзига қайрилиб боққай,
 На киши юзидан юзини ёпгай.
 Асрлар Ҳиндистон еридан оқар,
 Кар қулоқ сингари ағрайиб боқар.
 Гўё елкасида тоғдай қайғу-ғам,
 Денгизга қуйилар маъюс, боши хам.
 Сўрадим: «Жимжитсан, нечун шошмайсан,
 Нечун дарё каби қайнаб-тошмайсан?
 Сахрога бошингни қўймоғинг нечун,
 Ё, сен ҳам ғам билан бўлдингми мажнун?»
- 320 Не учун оташдек сендаги нафас,
 Дамингда ғишт пишар, ўтмасдан бирпас!
 Қайдадир гулзоринг, баҳорги елинг,
 Боғларнинг зийнати, лола, сунбулинг?
 Қайдадир булбуллар қурган анжуман?
 Тилагинг яширдинг кўксингга атай,
 Денгизлар бағрида инжу донадай.
 Ёки ватандошлар дарди сенда бор,
 Ёки Ҳиндистоннинг ғами қилди зор?
 Сўйлагил сириггни, яширма мендан,
- 330 Яхшидир, бир сўз айт, қочирма мендан.
 Чамандай гуллаган Тожикистондан
 Бир меҳмон тарзида келган инсонман.
 Оқасан тинмайин ҳар эшик-уйдан,
 Ошнаю бегона ҳар кўча-кўйдан.
 Шабнамли сабзалар саҳнингда унар,
 Ҳар икки қирғоғинг майсага тўлар.

- Сенинг куйинг билан тоза булоқлар,
Тоғларнинг кўксини тешган ирмоқлар.
Авжингда булутлар ўтади йиғлаб,
340 Даштларинг ўртанар, бағрини тиглаб.
Гумон қилмоқдаман мен сенга боқиб,
Келмайсан тоғдаги булоқдан оқиб.
Балки сенда оқар ҳиндули деҳқон —
Манглайин терлари, кўз ёши ва қон.
Бағрингда жой олган гавҳар доналар
Мурдалар кулидан бошқа йўқ асар.
Агарчи намингдан баҳр олур дона,
Доналар ҳосили сендан бегона
Деҳқонлар бу ерда халқнинг аксари,
350 Ҳосилмас — бошоқни теради бари.
Бадкирдор кишилар устингга келиб,
Елкангга юк ортар, пучак пул бериб.
Бошингдан эрта-кеч ғувлаб айланиб,
Қарвонлар ўтади ғарбга йўл олиб —
Кетади вагонлар лиқ тўла инжу.
Шодлигинг кетади; қолади қайғу.
Кўрдингми, текинхўр не қилиқ қилар,
Жигаринг поралаб, ўғрилиқ қилар.
Баҳорги ҳуснингни олади тортиб,
360 Уруғлик донингни кетади ортиб.
Онангнинг сутини ўғирлагайлар,
Болангнинг қутини ўғирлагайлар».

* * *

Ҳар нечук бўлса ҳам, улуғ дарёсан,
Қирғоқсиз денгиздан бўлиқ дарёсан.
Дарёсан, дарёдек тирикчилик қил,
Қайнаб-тош! Қайнаб-тош,
Кўпир, шўхлик қил!

Боғи муаллақ

- 370 Бўмбай ичра бир муаллақ боғ бор жаннатмисол,
Ёзмаган васфин қалам аҳли бўлур албатта лол.
Ям-яшил боғ кўлкаси тун-кун кўрингай сувда кўк,
Акс этар сув қўйнида ой шуъласи ўтруда кўк.
Нозанин қизлар лабида кулкининг ўз ҳусни бор,
Ушбу боғнинг жилваси ҳам нозигу ҳам беғубор.
Жониворлар новдалар акси билан бўлмиш яшил,
Бунда япроқларда ўзни кўргуси тулкию фил,
Сабзалардан бир гилам тузмиш яшил санъат қўли,

Ярқирар ҳар япроқ узра инжудек шабнамлари.
380 Икки гумбаз,
 икки боғ кўрдим,
 икков кўк ҳам яшил,

Тепада турмиш бири, иккинчиси сув ичра, бил.
Ғарбдан келди шу он бегоналар тушган кема,
Бу оғир юкдан бузилди сув юзида ҳар нима.
Инглизлар ҳиндуларга меҳрибонлик қилдиму?!
Сув ва тупроғида ёки посбонлик қилдиму?!
Бўлмади,

 ҳам бўлмагай,
390 бўлмас бу хилда
 ҳеч қачон.

Балки ойда доғ янглиғ қолмоқ истар бу замон,
Бу нечук найранг эрурки тоза боғ сўл ёғида.
Амиқо байроғи турса Бўмбайинг пештоқида?

Тара Чандри

Ғазал дарёсини тузди тамоман янгидан Бедил,
Шеър бўстонининг ҳусни безанди рангидан Бедил.
Сўз айтган чоғда эркиндур, вале пинҳон эрур
 маъно,

400 Мисоли инжуларни бағрида пинҳон тутар дарё,
На муфти эрди, на мулло, на бетавфиқ руҳоний,
Жаҳонга боқувчи кўзлар ҳамиша эрди инсоний.
Мудан ҳам Комделар санъатларига ҳар замон
 қойил,
Ёмонлик севгисин назм ипларига тизгувчи Бедил.
Мудан овозига мафтуну Комде рақсига шайдо,
Кўнгил қони билан ушшоқ шеърин айлади пайдо.
Эурсан Комде янглиғ ҳусну санъатнинг жаҳонгири,
Сен, эй раққосаи даврон Тара Чандри,
410 Тара Чандри.

Тожиклар бирла ҳиндунинг дилидир — икки шам
 равшан,
Ажойиб икки шам, мажлис ёруб, Бедиллар
 ўртанган.

Кўриб мен ўлкангиз ичра хазонлик бўстонларни,
Сўроғлаб Комдедан истар эрдим ундан нишонларни.
Кўрибмен хонадонинг бошида чангу ғуборларни,
У ерда Комдедан истар эрдим мен ёдгорларни.
Ўйин вақтидаги нозинг, кўриб кўзларда афсунинг,
420 Қабутар осмон узра, кийик саҳрода Мажнунинг.
Қачонким чарх уриб ўйнар эрсанг, тўлғаб

оёғингни,
Кўзимда жилваси доим товус парли этогингнинг.
Ифор ҳидли қаро зулфингнинг остида қамар
кўрдим,
У ерда офтоби Комдедан мен бир асар кўрдим.
Бу даврон ичра гўё Комдедирсан, сен тўлин ойсан,
Тара Чандри, Тара Чандри, ярақлаб кўкда
тўлғайсан.

- 430 Фазал ёзмоқ била дур тизди Ҳофиз — шоир
Шероз,
Қилиб сиз жодугарлар васфидан сўзни бу хил
пардоз.
Дили эрону тожики муҳаббат қилгувчи Ҳофиз,
Яна ишқ аҳли кўйи бирла суҳбат қилгувчи Ҳофиз.
Фидо қилгандур ул жону дилини жоду кўзларга,
Яна ҳиндудаги холу ифорли сочу юзларга:
«Агар он турки шерозий ба даст орад дили моро,
Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро»*.
Икки қошинг аросида қаро холинг қилур шайдо,
440 Дегил, эй ҳиндуларнинг янги ойи, бу қачон пайдо?
Мени бу ерга келтирган на жоду кўзларинг бўлди,
На қошинг, на қаро сочинг, на ширин сўзларинг
бўлди.
Мени бу ерга келтиргувчи бўлди дўстлар ёди,
Ажойиб шаъну шавкатли элимнинг менга имдоди.
Саодатли диёрдан, яъни келдим Тожикистондан,
Баҳорнинг илк насимидек келибман боғу бўстондан.
Бўлиб рақсингга мен мафтун ва лекин ҳолингга
маҳзун,
450 Тара Чандри, Тара Чандри, мени кўп қилмагин
афсун.
Икки қошинг ароси холу кошлар бошма-бош ўйнар,
Бу қандай ҳолки, Ҳофиз бу хол ишқида бош ўйнар?
Латофат осмони узра ойсен, хиралик бордир
Ва ёки Муштарийга Зухросен, ҳамширалик
бордир?
Магар қош ўртасига анча бойликлар ниҳон
қилдинг,
Урилган сочларингни сен илондек посбон қилдинг,
460 Дилингда бор сиринг айт, сенга дўстман, қочма,
эй оху,

* Агар у шерозлик турк қизи бизнинг юрагимизни қўлига ололса, унинг ҳиндуларникидай қора холига Самарқанд билан Бухорони совға қилар эдим (Тарж).

Тара Чандри, Тара Чандри, сен эй раққосаи ҳинду.

Буюк ҳинд санъатидан гул солиб атрофга дилором,
Агар тушсанг ўйинга, бу ҳаволар бўлгуси фором.
Эгилсанг, мавжи дарёсан, хиромда қумли саҳросан.
Бари бошдан-оёқ санъат — ҳунар бобида танҳосан.
Енгил ўйнаб учарсан сен, равон сувдек юрарсан
сен,

470 Бўлиб тан ичра жон сен, ҳам бўлиб қўлда
гуҳарсан сен.
Биринчи шуълалардан қўрқа кўрма, тонгдир
озодлик.

Бу даҳшатли шамолдан титрама сен мисли
шамшоддек.
Элу халқинг умиду орзусин дилга ўрнатгил,
Унинг ҳасратга тўлган қалбини сен ғунчадек очгил.
Бу бебахт ўлканинг севган қизидан деб аталган қиз,
Қаро сочли, қаро қошли, қаро кўз, шўрли,
бебахт қиз.

480 Кишининг ёдида

Кишининг ёдида йиллар қолғувси
Чўлда туя таққан қўнғироқ саси,
Булутлар йиғиси, яшин, чақмоқлар,
Денгизлар тўлқини, олис қирғоқлар,
Кишининг ёдида гоҳо-келгувси
Жон роҳат олгудек бўстонлар иси.

490 Булбул кеча-кундуз ширин сўз билан
Сайраб тилайдирки, яшнасин чаман.
Неча бор жаҳонда мен сафар қилдим,
Тириклик кечирдим, кўрдим ва билдим.
Кўрдим ҳар хил халқни, ҳар хил шаҳарлар.

Талай мамлакатлар, ажаб лавҳалар.
Кўрдимки, бу дунё сув билан тупроқ,
Ҳар ўлка хислати бошқа-бошқароқ.
Кишининг ёдига қўққисдан келар
Илк баҳор юзидек чиройли кишвар.
Ҳар қачон кўриниб турар назарда
Қоп-қора булутлар бўлса ҳам парда.
Бу каби ўлканинг халқи ичида

500 Барқарор бўлади дўстлик албатта.
Дўстларнинг ҳижрони ва ёди андак —
Шунингдек кўнгилдан кетмаса керак.
Шу сабаб ёдимда турар доимо
Шаҳар манзараси ва кўм-кўк дарё.

- Уша аэродром ҳалқа майдони,
 Умидли кўзларда кўпчилик жони.
 Дунёда юз йиллар тирик қололсам,
 Эсимдан шуларнинг ёди бўлмас кам.
 Сўлиққан, қайғули, сап-сарик юзлар.
- 510 Тилинган кўкраклар, мунграган кўзлар,
 Кўрган кўз кўрқади — кўп озғин танлар,
 Сўнгах ва теридан бўлган ҳайкаллар.
 Биз эдик — саккиз боғ, битта чамандан —
 Саккиз республика, битта Ватандан —
 У ернинг халқига биз бўлдик меҳмон,
 Умрлар бахтидан қидирар нишон.
 Бир-бирига меҳрибон баримиз бирдай,
 Бир ота-онанинг болаларидай.
 Бир талай тил билан айтар эдик биз:
- 520 «Бас энди, ўртоқлар, уйга қайтурмиз».
 Қайғули кўз билан бизга боқдингиз,
 Шунини мен кўрдиму айтдим: «Дўстингиз»,
 Тикилиб боқдим мен дўстларга томон,
 Олиб кетайин деб юзидан нишон.
 Боқардим муҳаббат билан юзларга,
 Термилиб қараган қаро кўзларга.
 Қабр чироғидек пил-пиллаб кўзлар.
 Бемаҳал сўлиган гул каби юзлар.
 Сўрадим: «Не учун боғлар бузилди?»
- 530 Еки инжу бўлиб тожга тизилди?!
 Бу ернинг халқлари кўп хор кўринди,
 Паришси, ожизу кўп зор кўринди.
 Тезроқ бўл, боғбонни изла, дарров топ,
 Бир назар ташласин, боғ бўлмиш хароб.
 Қуриган дарахтнинг қазсин кундасин,
 Бўстонда пуч писта энди битмасин!
 То униб-ўсолсин хилма-хил кўчат,
 Чиқарсин новдалар япроғин қат-қат».
 Буларни деб эдим, деди: «Эй, дўст ёр!
- 540 Бу сўздан қимматроқ оламда не бор?
 Қачон насиб бўлғай бирлашмоқ бизга,
 Сизлардек қувонч-ла севишмоқ бизга?
 Қачон насиб бўлғай турли тил билан
 Ҳамхона яшамоқ сиздай эл билан?
 Не учун сиз билан бир уй эмасмиз,
 Токай бир эмасмиз сизлар билан биз,
 Йўқ эрур юртингиз бошида зolim,
 На фақир, на гадо ва на-да ҳоким.
 Чиройли ватаннинг соҳиби сизсиз,
 550 Боғлару чаманлар ҳокими сизсиз...»—

- Дедию... нафаси ичига тушди...
 Қачонки юзига юзим қовушди.
 У ердан баҳорнинг ели қўзғалди,
 Бир янги умидни дилларга солди.
 Қурушган лабларда кўрингандек нам,
 Айтилди юз йиллик ғусса ва алам.
 Юзига из солиб ёшлари оқар,
 Дўл каби тўкилди қон бўлган жигар.
 Бу қаро фазода бир йигит уни —
- 560 Чақмоқдай ер-кўкни тутди шовқини:
 «Бизлар ҳам сизлардек бўламиз озод.
 Жабру жафоларни этамиз барбод».
 Қайғули ўлканинг қайноқ қалбидан
 Бир овоз келарди қайта-қайтадан:
 «Доимо юзимиз ёдингда тутгил,
 Умидлар кўзи-ла бизларни кутгил.
 Булутлар остидан кўтарамиз бош.
 Кечанинг сўнгида чиққандай қуёш».
- 570 Юртига пўлат қуш кўчгали тушди,
 Турна карвонлари учгали тушди.
 Ва бизни келтирди она-Ватанга,
 Жаҳонда тенги йўқ боғу чаманга.
 Аэродром аро дўстларим кутиб
 Туришар дўстликнинг ҳурматин тутиб,
 Узоқман, дўстларнинг оти тилимда,
 У ёшли кўзларнинг ёди дилимда.
 Юз тилка диллардир фикрим ва ўйим,
 Еткизгум уларга соғинчли куйим.
 Сиз сўрар бўлсангиз: «У қай ўлка?»— деб,
- 580 «Ё ер меҳварида қайси нуқта?»— деб,
 «Қайси диёрларнинг қирғоғи у?»— деб,
 Дегайман: «Қалбимнинг булоғи у!»— деб,
 Сиз сўрар бўлсангиз: «Қанча кунлик йўл?
 Кечаги гап эмас, бу кунгими шул?»
 Дегайман: «Йўлларни кўрмак эътибор.
 Кош-қовоқ орасида узоқлиги бор».
 Кўзларим тинмайин доимо излар
 Дўстларнинг изларин кеча-кундузлар.
 Номлари лабимда, доим йўқласам,
- 590 Истасанг уйғоқман, иста ухласам,
 Бўлади кўзимга доим жилвагар
 Қуюқ ой юзидек айласам назар.
 Фазодан келади қулоғимга дод:
 «Сизлардек бизлар ҳам бўламиз озод,
 Доимо юзимиз ёдингда тутгил,
 Умидлар кўзи-ла бизларни кутгил!»

Аркадий Кулешов

БАРҲАЁТ ЛЕНИН

Видо марши янграр экан Колонналар залида,
Қоронғи қиш. Москва ҳам гулхан ёқди бағрига.
Ильич учун байроқ эгдик — қайғули, мотамзада,
Топширмадик вужудини қора ернинг қаърига.

Улганига ишонмасдан бу мунгли дам йиғилиб,
Шаҳар, қишлоқ вакиллари, тирик, деб ишончимиз,
Сўзлар эдик худди ҳаёт кишиларга айтгандек:
10 «Ухла, Ильич, азизимиз, бизнинг сор лочинимиз».

Биз раҳмсиз қабристонга эрк бермадик, то уни
Қуёш балқмас зулматларнинг чўнқирига элитсин.
Москвада шунқор учун гранитдан уй қурдик;
Узун-узоқ юз йилларга тўзмай барқарор етсин.

У юксакни севар эди, юксакдан мўлжал аниқ,
Кремлнинг деворига ёндош гранит бино
Қизил Майдон аро турар, ундан кўзгудай тиниқ,
Тоғдан боққан каби олам кўринарди жо-бажо.

Севар эди тингламоқни тикка боқиб йироққа,
20 Денгизларнинг ўшқиринин, уфқлар ғулғуласин.
Қизил Майдон аро ухлар, тинглаб байрам кунлари
Денгизларнинг тўлқинидек ғулғулаларнинг сасин.

Унинг уйи томон юриб чегарасиз қатор-ла,
Урамадик худди мотам лентасидай даврасин.
Биз чўлғадик бамисоли тирик оққан анҳордай,
Чин одамлар қуршалашиб ясадик гулдастасин.

Йўқ, сен ўлим, бу беморнинг устида кеча-кундуз,
Шумлик билан пойлар эдинг, гангиб бекордан бекор.
Гарчанд январь оқшомида дастингдан у юмди кўз,
30 Бироқ ерга тиколмадинг, қўнмади гарду ғубор.

Сенинг ҳукминг улуғ Ильич устидан-ку ўтмади
Ва ўтмади у жангларга йўллаган авлодга ҳам.
Гарчанд Сиваш фронтида қўрғошин қуйиб кирдинг,
Бироқ улар сендан кулиб, кетар эдилар кўркам.

Сен улар-чун бўлолмадинг ва бўлмайсан ҳукмрон,
Фақат ҳаёт ҳуқуқи бор уларнинг зиммасида.
Не ҳам дейди ҳаққоният иши учун курашган
Бу солдатлар миллионларни етаклар ҳимматида...

Ленин ухлар осойишта бахтимизга посбон,
40 Йилдан йиллар оша унга оқар халқлар тўлқини.
Кремлнинг куранти ҳам ҳисобини қилур қайд;
Ўз қўли-ла бир умрга бураб қўйганди уни.

Қора тупроқ кўксин эзмас, теваракда сўнмас нур,
Мажнунтоллар буркаб олган ер бағрида ётмайди.
Майдон номли Қизил Байроқ чулғаган бу масканда,
Яъни олам марказида баландликда ухлайди.

У тингламас қуруқ япроқ маъюс шитирлашини,
У тинглайди тирик одам меҳнатининг нафасин.
У тинглайди Болқон тоғи элларин гулғуласин,
50 Бўронларда ҳилпираган жанговар байроқ сасин.

Йилдан-йилга ўкиради ғалабанинг салюти,
Йилдан-йилга яна равшан ракетанинг чироғи.
Жангчи эрлар ташлайдилар унинг оёқ остига
Мажақланган капиталнинг

қора,
йиртиқ
байроғин.

К. М. Симонов

МАРКС

Бутун шаҳар ёмғирли нам туман ичра бурканган,
Бош яланғоч кекса Энгельс турар Ҳайгет тепада.
Осойишта, жимжит боқар Лондон жанубга томон,
Дўсти ётган янги гўрнинг ҳали очиқ устида.

Энгельс бундан кўрар Лондон, контор, уйлар,
барчани,

- Баъзи минут илғагандай ёмғирлар орасидан.
10 Темир сафдош, доҳий, кўҳна ўртоғи кўзни юмган
Лондоннинг тор боғчасида кичиккина уйчани.

Мана унинг кабинети, у гўё бесаранжом,
Ҳақиқатда интизомли — ҳар нарса ўз ўрнида.
Икки стол, тасҳиҳ дафтар, китоблар турар том-том,
Ёғоч курси, эски диван деразанинг олдида.

Уйқу, чарчоқ энгиш учун Маркс кечалар чекар,
Унинг севган тамакиси тўла қутича будир.
Иш столда икки ерда сийқа бўлган ўрин бор,
Буни Маркс ишга чўкиб, сюртук-ла ишқагандир.

- 20 Бу ерда у яшар эди, ишлар эди ҳамма вақт,
Аmmo ўзи сўнг йилларда дармонсиз касал эди.
Бўлиб-бўлиб ухлар эди, мўйсафид чарчар эди,
Бироқ сўнг дамгача қолди зўр ирода абадий,
Шу столда тузатилган у яратган «Қапитал».

Шундай ёзган у китобин, қалам юрган қоғозда
Токи буткул даврга у қизиган тамға босган.
Бу китобнинг ўзи ғазаб, жангга тортгувчи нидо,
Бу китобнинг ўзи кураш, бу китобдир қўзғолон.

- Сўнг дамгача ўйлар эди, кучим ҳали етар, деб
30 Бир нафас ҳам фикр билан планидан ажралмади.
Ўлим олди арангина каравотидан туриб,
Иш столга ўлтирдию туролмади абадий.

Энгельс жимжит турар Ҳайгет тепада, қабр устида,
Темза* оша совуқ ёмғир ёғиб турар худди тўр.
Қаторида дўст Маркс йўқ. Лекин кетар пайтида
Одамзодга бахш этгани қурол ғоят кучли, зўр.

Улар экан, у кўролди Шарқ кечаси порлашин,
У билади ҳеч ким эски оламни қутқаролмас.
Бор тилларга кўчирарлар «Капитал» таржимасин,
40 Токи бутун тилларга ҳам бу умум тил келсин мос.

Кекса Энгельс турар Ҳайгет тепада, қабр устида,
У ачинар, бироқ кўрар узун кунлар сўнгидан
Янги олам сиймосини кўп исталган меҳрибон,
Шунинг учун у Маркс-ла икковлашиб ишлаган.

* Лондондаги бир наҳр (Тарж).

СССР ХАЛҚЛАРИНИНГ ИЖОДИ

ЭРКИН ҚҶШИҚ

(Қирғизчадан таржима)

- Илгарида шўрлик қирғиз қандай яшаган?
Улар учун дастур эди биргина Қуръон.
Бечоралар одам сонга саналмас эди,
Қора туман чулғаб олган диқнафас эди.
Ёруғлиқни кўролмай кеча ҳам кундуз,
Қайғуларнинг қучоғида бўғилар эссиз.
Оқин шўрлик бойнинг бадмаст зиёфатида,
- 10 Бор кучила қўшиқ айтиб қиларди нидо,
У бечора, семиз монап ҳурмати учун
Шеър айтишга ишлатарди санъатин-кучин.
Агар бадмаст бойга ёқса унинг шеъри,
Ҳадя эди эски чопон-елкасин кири.
Шарилдон* ҳам ё рамазон куйланар эди.
Кўзларда ёш, кўнгилларда қайғулар билан
Эркин, ёруғ, кенг ҳаётнинг қўшиқларини,
Ожиз шоир, шўрлик қирғиз кўрарди қайдан.
Оёқ ости қилди бизни ирганч тахту тож.
- 20 Зулматларда бўғди бизни улар муттасил,
Шоир эркин қўшиғини айтолмай муҳтож,
Қора тақдир заҳар-заққум қилар эди сил.
Боёнларга ёқиш учун шоир бечора,
Қайғуларин ютиш билан доим овора,
Вахший чўллар ўртасида онгсиз-билимсиз,
Қоронғилиқ сиқиғида яшар эдик биз.
Эркин, қувноқ қўшиқларни аввал ҳеч қачон
Эшитмаган, тингламаган юпун халқимиз,
Энди бўлса эркин оқин — халқнинг шоири,
- 30 Ўлкамизнинг ўзи туққан ўғлидан бири.
Бошдан-оёқ нурга кўмди бу кун қирғизни,
Большевиклар партияси ботир муттасил.
Яша, бор бўл қирғиз халқи ва давом қилсин!
Ҳурматларинг шавкатларинг наслдан-насл.
Эркин, қувноқ куйчиларинг булбулдан кўркем

* Шарилдон — кечалари эшикма-эшик айтиладиган қўшиқ (Тарж).

Қўшиқлари ёшартирар кекса чолни ҳам,
Подшони ағнатди Ленин отамиз,
Еру сувга эга қилди биздай батракни,
Шафақлардай қизил байроқ унинг қўлида,
40 Маҳкам тутар юксакларда, кучли билакни,
Қамбағаллар боши узра бу қизил байроқ,
Юксаклардан нур сочади қуёшдан порлоқ.

*Қирғиз оқини, халқ шоири Мулла Басан Мукулмон-
қул ўғлининг оғзидан ёзиб олинган.*

КОЛХОЗ ОРҚАСИДА

(Туркманчадан таржима)

Гапирмас эрди ҳеч ким, ҳеч қачон шодлик саломига
Тубанлик тамға, муҳтожлик яқин дўст эрдилар
менга.

Емак, нон отга мингандай қочар, қувлар эдим
кучсиз.

Юпунлик, қаҳратон қиш, хўрлик, очлик дўст менга
эссиз

10 Бутун бу камбағалликдан мени қутқарди ким?
— Колхоз!

Қаерда бўлса тўю маърака мен айтмаган меҳмон
Бўлак базму зиёфатда суяк-чун ҳам ютардим қон,
Қорин оч, бойдан узилмас бир умр қарздор,
Уларга учрашаркан қақшар эрдим зулмидан ночор.
Бадавлатларнинг зулмидан мени қутқарди ким?
— Колхоз!

Боёнлар ташлаган сарқит менга олти ойча
рўзғор-ку,

20 Болам сут кўрмаган, кўрганда ҳам айтарки
«Бу оқсув».

Қатиқ, сут деб эшитган, тотмаган умрида бир
култум,

Мана энди сигир бор, сут, қатиққа мўлу кўл бўлдим.
Боламнинг ёшини артиб, сигирли қилди ким?

— Колхоз!

Бу кун колхозда машҳур мен, чақирғай ҳамма
номимни,

Ишонч, ҳурмат қозондим ҳам булаб қаймоққа
номимни.

30 Пулим кўп, усти бош бут ҳам жаранглар шод
қўшиқ ҳар дам

Бу чин йўл бизга ошна, ёвни янчармиз тугал
бардам

Юпунлик қўрқита олмас, Янги турмуш берди, ким?
— Колхоз!

*Туркменистон ССРнинг Қийиктепа
район, Шўрқалъа қишлоғида Қур-
бон Турдиннинг оғзидан 1937 йилда
ёзиб олинган.*

ҚОРА ОЛТИН

(Қозоқчадан таржима)

Қора Донбасс тўғрисида эшитгансиз болалар.
Қора Кузбасс ҳикоясин ҳамма ерда билалар.
Мен Жартибой ўз тилим-ла сизга куйлаб берайин.
Қарағанда тўғрисида қисқагина бир лапар.

Шафақ ёнар ўтдай бўлиб-боқсанг қамашади кўз
Олмослардай пориллайди унда бир талай юлдуз,
Шафақлардан оташиндек, юлдузлардан ёруғроқ
10 Пориллайди Қарағанда* кечаси худди кундуз.

Унда ернинг остин тешар оғир вазмин болғалар
Ер остида ҳайқиради ёш гўдакдан далғалар.
Унда қора олтин учун жанг севгучи кишилар
Қаттиқ ер-ла олишади, кураш ўти чайқалар.

Ушал қора олтин** сақлар ўзида туганмас куч,
Унинг ўти саксовулнинг чўғидай бир талай қурч.
У буюрар паровозга қанотланиб учишни
Чопқир отга минган йигит қуволмас, етиш куч.

Қозоғистон Стаханови — ерости қаҳрамони
20 Гўзал, ботир ва азамат — чангалларнинг арслони.
Қароматли болға билан кўмир қатин ушатар,
Қарағанда бўйлаб кетган унинг шуҳрату шони.

Стахановлар, ботир эрлар бизда тўлиб ётади.
Қозоғистон чўлларининг граждани — отряди.
Бойликларга тўлиб ётган чўлнинг у хўжайини
Қора қошин чимиртмасдан аста назар отади.

Мен куйлайман қўшиғимни товушимнинг борича.
30 Кенг ва қувноқ ватанимда узун чўллар бўйича,

* Қарағанда — Қозоғистондаги кўмир кони.

** Қора олтин — бу ерда тош кўмир маъносида (Тарж).

Юлдузлардан порлоқ бұлган қора олтин тўғроли,
Олтинларга тўлиб ўтган Қарағанда тўғроли.

*Қозоғистон ССР, Қастек районида
халқ куйчиси — оқини Жартибой
Қирқбоевнинг оғзидан ёзиб олин-
ган.*

ЙИГИТ ХАЧО

(Арманчадан таржима)

- Йигит Хачо,
Юпун Хачо,
Йиртиқ-ямоқ эски қабо* ўрнига
Янги френч кийиб олибсан, айт менга,
Сенга ким берди?
Сенга ким берди?
— Бу френчки унда исир мард бадан
- 10 Ленин, Ленин томонидан берилган.
Лениннинг томонидан!
— Йигит Хачо,
Гадой Хачо.
Бармоқ чиққан эски пайпоқ ўрнига
Қўнжи узун бу этикни, айт менга,
Сенга ким берди?
Сенга ким берди?
— Бу этикки қўнжи тиззадан ошган,
Ленин, Ленин томонидан берилган.
- 20 Лениннинг томонидан.
— Йигит Хачо,
Ўртоқ Хачо,
Сен илгари минғаймас сўзсиз эдинг,
Ўткир, янги бу тилни қайдан олдинг?
Сенга ким берди?
Сенга ким берди?
— Батракликда кўплар сўзсиз, лол бўлган,
Ўткир, янги тилни ҳам Ленин берган.
- 30 Лениннинг томонидан!
— Ўртоқ Хачо,
Профессор Хачо.
Онги сиз қора батрак эдинг илгари,
Бунча илму маърифатларнинг барин
Сенга ким берди?
Сенга ким берди?
— Мен, бошқалар аввал илмсиз экан;
Билгумизни ҳам бизга Ленин берган

* Қабо — устки кийим (Тарж).

Лениннинг томонидан!

40 — Машҳур Хачо,

Олим Хачо!

Сен қадрдон шудгоримиз ичра олтин бошоқсан,
Меҳнатларинг қадрланиб, Ленин ордени тақибсан.

Сенга ким берди?

Сенга ким берди?

— Менинг бутун меҳнатларим баробарига

Олий нишон Ленин ордени берилди менга,

Бу Сталин томонидан берилган —

Сталин томонидан!

50

*Арман ошиғи (халқ куйчиси) Вер-
дидан ёзиб олинган.*

ҚИШЛОҚДА ЭЛЕКТР НУРИ

(Арманчадан таржима)

Бу қишлоққа электрик қуролдик, қуролдик.
Нури билан бўлди ҳамма ёғ ёруғ,
ҳамма ёғ ёруғ.

Яшасин замонимиз,
Буюк Ленин замони.

Ленин нури билан қишлоқлар порлар,
қишлоқлар порлар.
10 Қолхоз билан тўлди бизнинг арманлар,
бизнинг арманлар.

Яшасин замонимиз,
Социализм замони.

Лампа билан пилта чироқ йўқолди,
йўқолди.

Бу қишлоқда электр нури қолди,
нури қолди.

Яшасин замонимиз,
Тўқ колхозлар замони.

20 Ишчан колхоз нури ҳар ён сочилди,
сочилди.

Юрагимиз чаман гулдай очилди,
очилди.

Яшасин замонимиз,
Сталиннинг замони.

*Арманистон ССР, Қамарли рай-
они, Арташат қишлоғида К. Ару-
тюкинининг оғзидан ёзиб олинди.*

ВЕТЛУГАНИ КЕЧИБ УТИШГА

(Марийчадан таржима)

Ветлугани* кечиб ўтишга
Қайиқ керак бўлади.
Ветлугани кечиб ўтишга
Қайиқ керак бўлади.

Қайиқ сузолсин учун бешак
Икки нозик эшкак керак.
10 Қайиқ сузолсин учун
Икки нозик эшкак керак.

Биз учун янги хилда умр суришга
Керак китоб билан ошна бўлишга.
Биз учун янги хилда умр суришга,
Керак китоб билан ошна бўлишга.

Турмуш бўлар тўла юз карра
Агар белгилардан бўлса заҳира.
Турмуш бўлар тўла юз карра,
Агар белгилардан бўлса заҳира.

Қайиқ суза олсин учун бешак
20 Икки нозик эшкак керак.
Биз учун янги хилда умр суришга
Керак китоб билан ошно бўлишга.

*Мари АССР, Қосмодемьянск шаҳ-
рида Ланцова, Валандаева, Ар-
тюшкина ва Поповалардан ёзиб
олинган.*

* Ветлуга — наҳр исми (Тарж).

БИЗНИНГ ЕРИМИЗ

(Украинчадан таржима)

Эрта тонгда чиқайин
Ерга шошмайин.
Буғдойларга қарайман
Эй, қандай майин!

Бу ахир ўша буғдой
Узгинам сочган.
Бу ерларда бир вақтлар
10 Панлар ўйнашган.

Қамбағал яғринида
Қамчилардан из.
Энди бунда буғдойкор
Уз колхозимиз.

Келиб етди охири
Бу порлоқ замон.
Еримизда чопади
Трактор ҳар ён.

Бурканмишдир ҳар тараф
20 Олтин бошоққа,
Чўзилар бу олтин тўлқин
Жуда йироққа.

Бу ер бизга берилган
Бутун умрга.
Евнинг қўли кесилур
Чўзилса ерга.

Кучу қудратга эга
Бу ёш ўлкамиз.
Биз сувларда ботмаймиз,
30 Утда қуймаймиз.

Йилдан-йилга ўсамиз
Маҳкамланамиз.

Чунки қувноқ турмушда
Эркинланамиз.

*Днепропетровск вилоят, Катта Ле-
петихский район, В. Рагачик қиш-
лоғининг колхозчилари тилидан
ёзиб олинган.*

ТОШДАН ҚУРИЛГАН МОСКВА ТУНУ КУН ИЙГЛАДИ

(Владимир Ильич Лениннинг ўлими тўғрисида)

- Бизнинг буюк тош Москвага нелар бўлди,
Улуғ — оғир бахтсизликка шаҳар тўлди.
Москва-река титраб-қақшаб оқар эди
Денгизлардай тўлқинланиб чопар эди.
Қизил қуёш қора мотам тонгга кирган,
10 Боқчаларнинг дарахтларин қайғу буккан.
Ана қара, ер тортади оҳу фиғон,
Тинч табиат тентаклашган гўё тўфон,
Қуюнлардай шахт бўралаб қорлар ёғар,
Тошдан бўлган Москва тинмай тун-кун йиғлар.
Бутун одам даҳшат тўла хавф ичида
Ой ёримас осмонда ўз бурчида.
Бирор киши бирорта сўз сўйламас тек.
Тили йўқдай ҳайрон, соқов, қадди букик.
Ҳамма кийган кийимлари қора мотам,
20 Ҳар кунгидай шодлик, қаҳ-қаҳ, севинчлар кам.
Мағрур бошлар елкалардан тубан тушган
Булар бир шум хабар билган ва эшитган.
Қачон келди бу шум хабар қайғу тўла;
Қизил қуёш дарров ва бир йўла.
Ой ҳам кўкда йўқолгандай нурсиз сўник
Олтин юлдуз порлай олмай туради тек.
Чунки йўқдир ўртамизда улуғ доҳий
Ва қопламиш Россияни армон-йиғи.
Қадрдон дўст, ўртоғимиз буюк Ленин
30 Владимир Илья ўғли олмас тин.
Биздан узоқ қай тарафга кетмоқдадир?
Унинг йўли қай томонда ётмоқдадир?
Узун-узун изтироблар йўлигами,
Ғарб тарафда чет давлатлар еригами?
Қара, улуғ кема ёқиб барларини,
Пароходлар бурқитарми парларини?
Ё кетдими, Шарқнинг узоқ шаҳарига
Бундагилар мунтазирми хабарига?
Йўқ, кетмади орамиздан узоқ шарққа,

- 40 Чет давлатлар ери бўлган ғарбий ёққа.
 Қара, улуғ кемаларда у кўринмас
 Пароходлар усиз олар буғли нафас.
 Ва кўрмади уни шундай чуқур денгиз,
 Музёарлар Оқ денгизда сузиб изсиз.
 Бир сафарга ҳозирланар — қиш ҳам совуқ,
 Бу ерда ҳам у қадрдон дўстимиз йўқ.
 Топа олдик ва қила олдик аччиқ иқроп
 Қарилардан ёшларгача ҳамма бир бор.
 У йўқолди биздан кетди эсиз, афсус,
- 50 Назарлардан яширинди, кўрмагай кўз.
 Бироқ юксак тоғлар оша яшринмади,
 Москва-река тўлқинига бурканмади.
 Бу яширмади гуруллаган қаро ўрмон,
 Биздан кетди ва йўқолди у қадрдон.
 Улуғ доҳий, ҳурматли дўст, ўртоғимиз.
 Бир отадай қадрлади Россиямиз.
 Владимир Илья ўғли устоз Ленин,
 Эсизларки, эсизларки олмас тинин.
 Кремлнинг деворига бориб қара,
- 60 У ердадир улуғ танга зўр мақбара.
 Қопламишдир бир умрга кўзлар тиниқ.
 Шакар тўккан бурро лаблар ортиқ юмуқ,
 Яшамоқнинг томирлари узилмишдир,
 Оппоқ қўллар ҳаракатсиз чўзилмишдир,
 Кийиб ётар тобутида ҳарбий кийим,
 Уйғонмасдан қаттиқ ухлар оҳиста — жим.
 Узун уйқу — кунлик, ойлик, йиллик эмас
 Бу уйқудан бедор қилиш мумкин эмас:
 На аччиқ ёш, на қайғули овоз билан,
- 70 На-да мунгли ва эзгувчи зўр, соз билан.
 Таъсир қилар на ўйнақи қўшиқ, чилтор,
 Қила олмас бу уйқудан рубоб бедор.
 Уйғотолмас қичқирешлар, зўру фиғон,
 Бу уйқуда бир умрга у ухлаган.
 Уни сақлар тийрак кўз-ла тонггу саҳар,
 Янгигина чақирилган қизил аскар.
 Бу йигитлар уни сақлар қўлда милтиқ,
 Бир милтиқки, маҳкам тоза, ҳам ёп-ёруғ.
 Узоқ ўйлар — узоқ ўйлар қайғуланар,
- 80 Бу аччиқ ўй ва бу ташвиш тўла фикр.
 Шунинг учун хўрсинади оғир-оғир.
 Сен тинч ухла, эй қадрдон ота-Ильич.
 Қизил аскар ғоят маҳкам, кескин қилич.
 У мустаҳкам ва йўлингга доим содиқ.

- Бунга гаров жон ила тан ва шу милтиқ.
 Сенинг умринг шодликларда ўтмагандир.
 Ва ёшлигинг билмас ўйин-кулги надир.
 Сен биз қийинликни қила олдинг ҳазм,
 Камбағаллар, оч деҳқонлар, ҳам халқ учун.
- 90 Аямадинг жону танинг, ақлу кучинг,
 Шуларни деб тортдинг турма ачқиқлигин.
 Шуларни деб ўрмонларга бўлдик қувғин.
 Тош Москвада машҳур Қизил майдон аро.
 Ер тагидан борилади зўр мақбаранг.
 Қари-ёшлар келар сени кўрмоқ учун,
 Сенга боқмоқ учунгина учқур лочин.
 Шафақларга қарагандай мароқ билан
 Кўк юлдузин сайр этгандай зўр шавқ билан.
 Қуюнлардай шахт эсингиз сиз шамоллар
- 100 Тўрт тарафдан шиддат билан гувулланглар —
 Шарқдан ғарбдан, кун боқардан, кун юрардан.
 Забтга олинг қаттиқ эсинг тўрт тарафдан.
 Тобутининг тахталарин қўпорингиз
 Тиниқ кўзин бирдан очиб юборингиз.
 Шакар тўккан бурро лаблар сўйлай кетсин
 Бизни озод қилган мия ўйлай кетсин.
 Уйғон, қўзғол, эй қадрдон ота Ильич,
 Она ерга қарамасдан ётмагин тинч.
 Қара, шонли онамизга — Москвага,
- 110 Тур ўрнингдан, кириб келгил сен хонангга,
 Кабинетга кириб, олгин ўз ерингни,
 Кириб ўлтир, олдингга қўй стулингни,
 Унг қўлингга яна олгин қалам, перо,
 Бир пероки, тез ёзишдан ҳормас сира
 Тезлик билан ёз атрофга хатти иршод
 Хатни кўриб бўлсин бутун Россия шод.
 Ленинград, Москвага ёз, ҳар ерга ёз,
 Уқисинлар, қувонсинлар, фабрик-колхоз...
 Биз сен билан, ажралмасмиз устоз Ильич
- 120 Хотирангни унутмасмиз, ҳеч қачон ҳеч!

*Шимолий вилоят, Приморский рай-
 он Н. Золотица қишлоғида Марфа
 Семёновна Крюкованинг сўзидан
 ёзиб олинган.*

УМИД ТУТМА

(Чеченчадан таржима)

Агар колхозимиз ботир отларин
Боқиб ўстирмасанг — семиртирмасанг,
Агар виждон билан яхши ишламай,
Мени қувонтириб, севинтирмасанг.
Оқибати аччиқ, сенга айтаман:
Умид тутма мендан,
Сенга тегмайман!

- 10 Агар бизнинг шунча феълу-хўйимиз
Сенга ёт бўлсаю сенга ёқмаса,
Агарда иш билиш, билим олишнинг
Истаги юракка чиндан оқмаса,
Оқибати аччиқ, сенга айтаман:
Умид тутма мендан,
Сенга тегмайман!

*Чечен-Ингуш АССРнинг Махлетий
қишлоғида Зубайда Ҳаким қизи-
нинг оғзидан 1935 йилда ёзиб
олинган.*

ЎФИЛНИ КУЗАТАРҚАН

(Украинчадан таржима)

Кетар экан севган қўзим,
Менинг олтин казагим
Совет элин қўриқлашга
Узоқ чегарагаким;

Ботиримнинг атрофини
Ураган тенгқурлари,
Куйлардилар — хайрлашув
10 Ишқ, шараф қўшиқларин.

Йиғламади кекса кампир
Унинг туққан онаси.
Ўгутлади ширин сўз-ла
Ўзининг дурдонасин:

Ботир ўғлим яхши бажар
Жанговар вазифангни;
Уялтирма, мендай кампир
Сени туққан онангни.

Жасур ўғлим, омон берма
20 Ёвуз ёвга — душманга!
Отпусада командир-ла
Қўноқ бўлингиз менга.

*Харьков вилояти, Зачесловский
район Рунавшена қишлоғида
И. Кузьменкодан 1937 йилда ёзиб
олинган.*

МЕНИНГ ЧОНГУРИМ

(Грузинчадан таржима)

Оғир кунни бирга-бирга кечирган
Чал, чонгурим* ширин-ширин куйингни
Қўшиқ айтиб, сенга бўлай жўровоз
Ўрматлайлик шунча шўхратли кунни.

Кичиккина оғоч парчасидирсан,
Қачонлардир тол шохидан кесилган
Йиртиқ-ямоқ эски либос ичида
10 Мен чонгирим, биласанки ўсганман.

Ёдингдасан қандай яшаганимиз
Оғир, муҳтож кунлар ичра бурканиб,
Буруқсиган қора куя ичида
Топа олмасдан бир-биримиз таниб.

Яқин дўстим, кел шу ёруғ илм учун
Бирга-бирга куйлайлик қўйиб овоз.
Электрнинг ёруғ нурида ҳозир
Олтин торинг пориллайди таранг, соз.

Тбилиси бу, кун ҳаддан ошиқ шод
20 Руставели** ўрмати учун зўр байрам.
Қўкда хира ёнган ойнанинг ўрнига
Қуёш балқиди, пориллаб фоят кўркам.

Шўрлик батрак бўлди бу кун бахтиёр
Қўшиқлари учар унинг лочиндай.
Кел, шу юксак минбарга ҳам биз икков
Ўрур билан кўтарилайлик атай.

* Чонгура — музика асбоби (Тарж).

** Руставели — «Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон» деган
дostonнинг ёзувчиси, буюк грузин шоири (Тарж).

Майли, хурсанд кунлар учун куйласин
Чонгуримнинг нозик ва титроқ тори.
Майли, унинг жаранглаган овозин
30 Тингласинлар меҳнаткашларнинг бари.

Майли, бутун ўлка бўйлаб яйрасин
Бу куйларинг қанотланган сингари.

*Грузин бахшиси Ника Жонкара-
швилининг сўзидан ёзиб олинган.*

БОЙЛИК

(Озарбайжончадан таржима)

- «Мақтанамиз!— дейди улуғ Россия,—
Бизда темир, буғдойларнинг кони бор».
«Менда кўмирлардан юксак тоғ!» дейди
Украина, ғурурланса жони бор.
Белоруснинг куйлар тигиз ўрмони:
«Менда ҳар хил дарахтлар кўп, саноқсиз
Ҳар бир қурилишнинг ёғочдир жони
- 10 Қанча керак хода, тахта олингиз!»
Ўзбекистон жавобида қичқирар:
«Кунни булут; мени момиқ қоплаган
Қор бўрондай пахталарга кўмаман
Ҳаммангизга тикаман иссиқ чопон».
Озарбайжон унга секин боқади:
«Менинг пахтам сеникидан юмшоқроқ,
Бироқ момиғимда эмас тантанам
Мустаҳкамроқ бошқа хислатимга боқ
Нефть булоғи ирмоқлардай шўх-шатр.
- 20 Ой сингари нурга чўмган шаҳарлар.
Қора юзли бўлса ҳамки, бўйдоқ ёш
Қайнаган нур, ўт, аланга менда бор.
Ер остида яширин қора хазина,
Сирли ирмоқ каби дунё айланар.
Ерни ёриб булутга урар сийна
Бу қора от юганланар билсангиз
Темир қўлли ишчиларнинг қўлида.
Шеъримда йўқ бирор сатр жўрттага
Навҳадаги ипак фабрикасидан
- 30 Бу хуш боғлар мадҳияси тинч ухлар.
Ўрин олиб жўшқин шоир сийнадан
Анбар гуруч, гавҳар узум менда бор
Дўстлар билан есам, дейман, баробар
Бу дўстларнинг ҳар биридир оғайним
Бир онадан ўн бир ўғил-биродар!»
Кўклам шеъри юпатсин сизни бироз.
Куйлар экан ватаним мадҳиясин

Ошиш Асад кўлидаги садаф саз
Олқишлайди тингловчилар барчасин.

*Озарбайжон ССР, Кўкчой район
Буюк Қорақўйинли қишлоғида
Ошиқ Асаднинг оғзидан ёзиб
олинган.*

УИИН ЛАПАРЛАРИ

(Русчадан таржима)

Эҳ, ўйнайману ўйнайман,
Дукур-дукур ўйнайман.
Ёрим менга ҳам колхозга
Яхши бўлса қувнайман.

Яйраб қувнаб ўйнайману
Ерга уриб ботини.
Туққан иним командири
10 Каттагина ротанинг.

Маҳкам ушланг, бир ўйнайин
Депсиниб дупур-дупур.
Нухдан қолган эски турмуш
Биздан йўқол бир умр!

Олма оқиб ўйнайди,
Кифтини қоқиб ўйнайди,
Колхоздаги янги турмуш
Борган сари қайнайди.

Айланайин, эгачи,
20 Бешюзчи эмасмисан.
Мен бешюзчи бўлиб олдим,
Қишлоқ бўйлаб ишлайман!

Сенга нима бўлди, ёрим,
Ҳамма ишлар, сен ёнбош.
Бунинг-чун девор газета
Қилиғингни қилар фош.

Дарёларнинг шамолига
Учиб кетди рўмолим
Ялқовларни ёқтирмайман,
30 Тракторчи севганим.

Колхозимиз остонасин
Яхшилаб, тоза супир.

Биздан кетсин қулоқ узоқ
Қайтмасин у бир умр.

Бурга, чивин ўлдирамиз,
Токи бизни чақмасин.
Душманларни хўп урамиз
Ишга бурнин тикмасин!

Этикларни ерга уриб
40 Шахдамроқ ўйнанг, ўртоқ.
Яшаш яхши бўлиб қолди,
Яшаш бўлди хушчақчақ.

КОМСОМОЛЛАР ҚУШИҒИ

(Бошқирдчадан таржима)

Комсомоллар формаси
Қаранг, менга ярашар,
Комсомолга йўллар очиқ,
Адашмай доvon ошар.

Тоғда қизил гул очилур
Териб олинг меҳнатсиз.
Қизил галстук тақиб
10 Келар пионеримиз.

Ҳеч қачон ўйнамаган,
Қулмаганман юракдан;
Қўшиқ айтиб, ўйнаб, кулинг
Келди бу шодлик замон.

Тоғдан ирмоқ оқиб тушар
Шилдироғи ёқимли.
Қизил кийган комсомолка —
Келар менга суюмли.

Сув бўйига райҳон экдим,
20 Ҳиди атрофга анқир.
Коммунистга ўринбосар
Турар сафимиз қатор.

*Бошқирдистон АССР, Жиёнчуринс-
кий районидаги колхозчи Қулму-
ҳаматовдан ёзиб олинган.*

СОҒ БУЛИНГ

(Белорусчадан таржима)

Соғ бўлинг, тўқ яшанг,
Кўрманг ҳеч қайғу-ғам.
Биз келурмиз — қўрғонингиз,
Ҳатто, чайлангизга ҳам.

Байрамингиз яхши ўтди,
Ўйнадик, кулдик, яшанг.
Ҳеч қаерда кўрмаганмиз,
10 Бунча зийнат, бунча ранг.

Колхозингиз бунча кўркам,
Кенг экан шудгорлари.
Бахтингизга мўл унум-ла
Гулласин ҳар бир ери.

Тўлсин, оқсин ирмоғингиз,
Сувлари покиза — соз.
Унда сузсин, яйрасин
Эркин қўшиқчи мингта ғоз.

Биз сўрардик токи ҳар ким
20 Ишласин куч борича.
Молу ҳайвон кўплигидан
Сифмасин эшиккача.

Йилқилар, соғлом семирсин,
Тўнкарилсин сағриси.
Кўп товуқлар, кўп тухум —
Қилсин, санолманг тўғриси.

Мой ошангиз, бой яшангиз
Қайнасин доим қозон.
Ҳам тўлиб, тошсин
30 Карам, картошка, сабзи, ловядан.

Ерларингизда эгилсин

Донидан олтин бошоқ.
Омборингизда хуму
Ҳужра тўла қаймоғу-ёғ.

Тандирингизда қизарсин
Жиззалик нон ўргилай.
Баъзи-баъзида топилсин
Майлига қўл бола май;

Токи энг жонон қадрдон
40 Дўстлар бўлгай қўноқ.
Ҳаммаси сизга муҳаббатли —
Биродар кўнгли оқ.

Ҳар бригада бўлиб
Ўзлик ора чин дўсту ёр.
Ҳамангиз бардам яшангиз,
Ҳам бўлингиз бахтиёр!

Келди сўзнинг навбати
Сиздан қилайлик илтимос,
Бахт эшик очган бу уйга
50 Йилда бир гўдак ҳам оз.

Толеингиз ёр бериб
Эгизак туғилса кўп гўзал.
Ҳеч киши таъна қилолмайдир,
Сўролмайдир савол.

Адресингиз бизга маълум
Қўрғонингиз ҳам таниш
Ҳар келишда йўқлаб ўтмак
Биз учун энг ўнғай иш.

Баъзида шундай келармиз,
60 Баъзан октябрлашиб
Биз таван бирлан келармиз,
Қувнагаймиз бирлашиб.

*Белоруссия ССР, Капел райони
«Кромний Пахарь» колхозида
Адам Русак ўғлидан ёзиб олин-
ган.*

**КОЛХОЗ ТЎҒРИСИДА МАҚОЛ
ВА МАТАЛЛАР**

Қай колхозда ўрин бўлса иш — қизиган бўлур
юмиш.

Қай колхознинг иши бўлса жойба-жой билингизки
бўлур бой.

Қолхозингни сақла — буғдойингни қопла.

Омоч ҳайдаган ердагилар — тўқоч ковшайди.

Дамингни ол омоч — деди Муҳаммадсирож.

10 Сенинг вақтинг ўтгандир — бизда бордир трактор.

Артель бўлса тўкис — отларидир семиз.

Якка хўжаликта турмуш — ёш тўкиш.

Яккаликда тўнсиз эди — колхоз кириб пўстин
кийди.

Қолхоз ҳосилотининг чегараси кенг.

Қолхознинг ери катта — еридан насваси катта.

Ўғрини омборга, қулоқни колхозга яқинлаштира.

Қулоқ колхоз эшигига келганда йўли терс бурилиб
кетади.

20 Ётар жойинг сандал бўлса — меҳнат кунинг сай
бўлгай.

Ялқовликни меҳнат кунига айирбошлай олмайсан.

Қолхозда тили узун бўлган эмас, иши тузик бўлган,
хурматли.

Меҳнат кунинг сони билан мақтанма — салмоғи
билан мақтан.

ГРАЖДАНЛАР УРУШИ ТУҒРИСИДА МАҚОЛ ВА МАТАЛЛАР

Бизга эркин бўлмоқ — бойларга сиртмоқ.
Большевикларга ишонмади — бойларнинг
найзасига ишонди
Скороподскийдай* аҳмоқ.

Петлюра ўрмонга қочди — Деникинни шайтон
опқочди.

10 Махно — чириб кетди, Петлюра териси ҳам
қолмади.

Бўлар эди Махно деган бир урушқоқ,
Оқиб кетди аллақачон биздан йироқ.
Вақтлар келди ўз кутилган ёғидан
Бой қулади Қрим юксак тоғидан.
Ҳай-ҳай гала,
Петлюра ҳам йўқолдилар бир йўла.
Ҳозир хожа йўқ, лекин хўжайинлар Қора денгизда
сузиб юради.

* *Скороподский* — Украинада катта ер эгаси эди. Подшо армиясида генерал даражасида эди. 1918 йилда герман босқинчилари томонидан гетман қилиб қўйилди. У гўё «мустақил давлат» тузган бўлса ҳам, бу «давлат» Австро-герман жаҳонгирлиги режими остида эди (*Тарж*).

Михаил Родионовдан

- Ғичирлаш,
Бу сизга шаббода шоҳ суға,
Қўлбола мусаллас,
Қовурдоқ ва туппа
Эмас.
Иўқ.
Бу ғижирлаш
Араванинг овозидир.
Кўз косаси кенгайиб,
10 Қорачиғи сувда каби
Аста сузиб борадир.
Ел талтайиб қутирадир,
Қум, тупроқни аямай
Дуч келганга урадир,
Баъзан-баъзан
Гир айланиб
Бўкирадир,
Қулоқларни ёрадир.
Аравакаш,
20 Уртоқ Ниёз
Бу йўлларга кўп адаш,
Қарашларни ўқдай қадаб,
Елдириб,
Қинғир, қийшиқ излар —
Солиб бормоқда.
Уфқ кўксини
Булутларнинг карвони
Аста жилиб ёрмоқда.
Нафасларга урмоқдадир,
30 Бензин иси кунда
Мана бу энди.
Тракторнинг
Туёқлари урилиб
Партизан Ҳамзаларнинг
Очгани йўллари дир.
От кўпириб,

- Фарсаҳ юриб
 Бекорга азобланар —
 Автомобиллар керакким,
 40 Унга ўзбек ва ҳар бир
 Қолоқ миллатларнинг ҳам
 Отланишга ҳаққи бор.
 Ғижирлаш,
 Бу бир айвонча эмас,
 Аравада чўкка тушиб
 Узоқларни кўзлаган
 Ҳар йўлчи ҳам зерикадир
 Бу тўхтовсиз қалтираш,
 Тинмас қитир-қитирдан.
- 50 Қийин,
 Агар аравангиз қалтираб
 Ҳам ғижирлаб турса тун-кун
 Тингламоқ
 Ҳатто бизнинг жамойилда
 Жой олган
 Юзеф Уткин
 Бу ишлардан бир ҳарф билмас
 Англамоқ...
 Зарбдор ҳой колхозчи
- 60 Кўзим менга
 Жиндай яқин келсангчи,
 Мен тошлардан,
 Тошдан қаттиқ кишилардан,
 «Бирлик» колхоз
 Ҳамда қизил чойхона,
 Дағал ва туриш юз
 Нечаларнинг қиссаларин бошлайман.
 Қиссам менинг
 Оҳангларинг ўзгартмай
- 70 Бир текисда қайнаб
 Қуйилажакдир.
 У югуриб
 Олмос кескинлиги-ла
 Ҳар бошлиқни албат
 Тўлдиражакдир.
 Янги турмуш қураётир —
 Нурмат
 Янги туйғунинг луғатлари-ла
 Ултирадир Файзи
- 80 Тўқоч каби букган оёгин
 Бузмай олса миназин

Бу ҳолатни бера олмас
Ҳеч қандай моҳир вазин
Колхозларда,
Якка қўллик
Ориқ отдай бўш қолмиш,
Урвоқланиб,
Рангдорлигини йўқотмиш,
Ҳар фараз

90 Фикрларгадир иноқ,
Қайғу унга,
Ҳар ким бўлмабдир қўноқ
— Агар эрта жала қуйса
Ишлаймизми
Мирфайзи?

— Нима ўзи,
Эсинг борми!
Керак бўлса тош ёғсин,
Пайт ўтмасин.

100 Бир пайтки, ўз билак кучи билан
Социализм қурамиз.

Балли:
Мана қайда экан кишилар,
Тошдан қуйган иродалар,
Тошдай маҳкам мускуллар
Буларгина ёзажакдир
Куннинг қаҳрамонлигин
Бурғалаб, турлантириб,
Тўла тушумлар билан

110 Агар —
Қашқирбой урушса
Лойқалатиб қишлоқни,
Уни албат ўлдиражак
Партячейка,
Комсомол,
Камбағаллар тўлқуни
Мактаб тозалик ини.

ДРАМАТУРГИЯ

Вильям Шекспир

ОТЕЛЛО

трагедия

Иштирок этувчилар:

Венеция Дожи.

Брабанцио — сенатор.

Яна бошқа сенаторлар.

Грациано — Брабанционинг биродари.

Лодовико — Брабанционинг қариндоши.

Отелло — аслзода мавр, Венецияда вазифали генерал.

Кассио — Отеллонинг лейтенанти.

Яго — Отеллонинг мулозими.

Родриго — Венеция дворяни.

Монтано — Қибриснинг Отеллодан олдинги валиси.

Қизиқчи — Отелло хизматида.

Дездемона — Брабанционинг қизи. Отеллонинг хотини.

Эмилия — Ягонинг хотини.

Бьянка — Кассионинг маъшуқаси.

Матрос, элчи, жарчи, офицер, дворянлар, музикантлар ва хизматчилар.

Воқеа Венеция ва Қибрис ўртасида бўлади.

І ПАРДА

Биринчи кўриниш

Венеция кўчаси.

Родриго билан Яго чиқади.

Родриго

Қўй гапирма. Менга жуда ёқмасдан қолди,
Пулларимга худди ўзинг хўжайин каби
Валламатилик қиласан-а, билиб қўйдим мен.

Яго

- 10 Ё, тавба-ей! Гапга, қулоқ солмаётибсиз...
Агар, бу ўй етти ухлаб ёдимга тушса
Ундан кейин мендан нафрат қилсангиз майли.

Родриго

Ўзинг, уни ёқтирмайман, деган эдинг-ку?

Яго

- Мендан қочинг ёлғон айтсам, лейтенант қилиб
Мени унга жойлаштирмоқ бўлган эдилар.
Бунинг учун уч шуҳратли киши уринди,
Ўлиб кетай мен бу ишни уҳда қилардим,
20 Бироқ, араб фақат шахсий улуғворликдан,
Мағрур туриб, борганларни қарши олибди.
Сўзга қўшиб тум-тароқли ҳарбий ифода,
Энг охири
Менга восита бўлганларнинг сўзин бўлибди.
«Мен ўзимга офицерни танладим» дебди.
Биласизми ким?
Албатта, бу бир мулойим, ёввош ҳисобдан
Қандайдир бир флоренциялик микели Қассио
Ўласидай бир сатангни севган бечора,
30 Қурашларда эскадронга бўлмаган раҳбар,
Уруш сафин тандакашдан яхшироқ билмас.
Уч-тўрт оғиз солдатларнинг сўзин билади,
Бу ишда ҳам ҳар амалдор ундан яхшироқ,—
Фикр қилар. У бекорчи сўзларга уста —
Қаҳрамонлик ишларила фазилати шу,

- Энди келиб у сайланди. Ва лекин мен-чи...
Мен Отелло кўз олдида курашган одам;
Қибрис, Родос ва бир талай бўлак ерларда,
Мушрик демай, насороми талашган одам.
- 40 Бу кун келиб бир ҳисобдан йўлимни тўсди,
У лейтенант бўлар бўлди, бахтини берсин!
Э худойим, мен у маврга мулозим холос!..

Родриго

Мен жаллоди бўлар эдим, пайтни қочирмай.

Яго

- Қандай қилай, шундай мудҳиш ҳарбий вазифа
Аввалгидай дўсту ёрлиқ, мактуб орқали
Бир-бировинг орқасидан ўрин эгаллаш
Қолиб кетган. Қани ўзингиз айтинг,
- 50 Маврни севиш ёки уни ҳурмат қилиш-чун
Мен ўзимда бирон имкон топа олмайман?

Родриго

Нега хизмат қилиш керак, унга бўлмаса?

Яго

- Сабр қилинг,
Хизматимни унга қарши йўналтираман.
Хўжайинлик мансабига етолмас ҳар ким
Ҳар хўжайин содиқ қулга эга бўлолмас.
Талай қуллар, билиб қўйинг, холис, астойдил
- 60 Тубанларда хор, суриниб, икки букилиб,
Шу қулликнинг кишанларин жон билан севиб
Овқат учун, хўжайин-чун мисоли эшшак,
Куч йўқотиб, қариганда қувланар бешак.
Бундай содиқ хизматкорни саваласанг оз.
Бироқ ўзга ёмон хулқи хизматкорлар бор.
Устдан боқсанг жуда содиқ кўринар, аммо
Юрагини сақлар фақат бир ўзи учун.
Риё билан хўжасига хизмат қилади,
Қармонини тўлдиради. Лекин сўнгидан,
- 70 Ўз-ўзига суянади, ўзини сийлайди.
Бундайларда бир маъни бор. Мен ҳам ўзимни
Шундайлардан ҳисоблайман.
Ва шунинг учун —
Сиз Родриго бўлганингиз чин эканидай,
Мен мавр бўлсам, Яго бўлиб қолмас эдим ҳеч.

- Унга хизмат ҳақиқатда ўзимга хизмат,
Вазифа ҳам муҳаббатнинг намоишлари
Мақсадимни қоплаш учун ниқобдир холос.
80 Агарда мен ўз жонимнинг яратилишин,
Ҳам чин юзин очиқ ошкор белгилар билан
Кўрсатсайдим, унда тездан юрагимни ҳам
Қарғаларга чўқитиш-чун кафтда кўтариб —
Юрар эдим. Йўқ унда мен — мен бўлмас эдим.

Родриго

Бу навбат ҳам агар омади келса лапишка
Қандай бахтли...

Яго

- Отасини бориб уйғотинг.
90 Дарров бординг изларидан, майдонда туриб
Ҳайқиринг-у, қариндошин барин чақиринг,
Модомики у ўлкада бахтиёр яшар,
Юборингиз чивинларни уни таласин,
Унинг тинчлик, саодатин шундай заҳарланг,
Унниқиб кетсин.

Родриго

Отасининг ҳовлиси шу, тез қичқираман.

Яго

- Ҳа, ҳа, гўё одам тўла шаҳар тўсатдан
Ўт ичида қолган каби қичқира беринг.
100 Ваҳима билан додланг, увланг майли...

Родриго

Ҳой-ҳой, Брабанцио, синьор Брабанцио!

Яго

Синьорим, уйғонингиз, ўғрилар, ўғри!
Қаранг, уй, қиз, пулу давлат ўз жойидами?
Турсангиз-чи, ўғрилар бор, қароқчи, ўғри!

Брабанцио юқори қаватдаги дарчадан кўринади.

Брабанцио

Бу қутурган шовқинларнинг сабаби нима?

110 Нима гап бор?

Родриго

Уй ичингиз тўқис-тугал жойидами, синьор?

Яго

Дарвозангиз ёпиқмиди?

Брабанцио

Бу савол нега?

Яго

Шайтон урди! Таландингиз! Уят, кийининг!
Қалб эзилиб, жонингиздан ажраб қолдингиз!

120 Шу пайтда, шу минутда, қора ва қари
Битта қўчқор қўзингизни босди... Тез бўлинг;
Хуррак тортган фуқарони дарров уйғотинг,
Йўқса иблис сиздан битта бобо ясайди.
Туринг, дейман, ахир сизга!

Брабанцио

Тентак бўлибсиз!

Родриго

Товушим сизга ёт эмасми, ҳурматли синьор?

Брабанцио

130 Узингиз ким?

Родриго

Родриго деб аталган киши!

Брабанцио

Ёмон меҳмон!

Ахир сенга очигини айтган эдим-ку.
Эшигимнинг атрофида айланма, чунки,

Қизим сенинг учун эмас. Ҳозир сен тентак
Овқат олди ичиб олиб ўткир мусаллас,
Йиғиб олиб ғазаб тўла беҳаёликни,
140 Тинчлигимиз бузиш учун яна келибсан.

Родриго

Синьор, ахир, синьорим.

Брабанцио

Ишониб қўйки,
Менинг рутбам ва хоҳишим, кучим олдида
Ўз жазонгни тортажаксан.

Родриго

Сабр қилинг, жаноби олий!

Брабанцио

150 «Талон-тарож бор» — дедингизми?
— Бу ер

Венеция —
Дала эмас, шаҳар ахир, бу ер ўз уйим.

Родриго

Эй, ҳурматли синьорим, ахир бу навбат
Очиқ кўнгил билан келдим, ишонинг фақат.

Яго

Ё алҳазар, эй, жаноби олий, сиз шайтон буюрса
тангри ибодатидан бўйин товлайдиган одамларнинг
160 бири сиз. Биз сизга хизмат кўрсатайлик деб келдик-
ку, сиз бизни ҳийлакорлар деб ўйлайсиз. Сиз балки
қизингизнинг барбари айғиридан қочишини, невараларингизнинг
кишнашини, амакивачча-тоғаваччаларингиз
йўрғалар бўлиб, қариндошларингиз испан тулпорлари
бўлишини истаётгандирсиз?

Брабанцио

Қимдир ўзи, оғзи бузуқ, шаккок пешдаҳан.

Я г о

Синьор, мен қизингиз билан мавр худди шу пайтда
икки елкали бир ҳайвонга ўхшаб ётганини айтгани
170 келган одамман.

Б р а б а н ц и о

Тубан махлуқ!

Я г о

Сиз синьор!

Б р а б а н ц и о

Сен жавобгар, ҳой, Родриго, сени танийман.

Р о д р и г о

Барисига якка ўзим жавоб бераман,
Лекин сиз ҳам менга шуни лутфан айтингиз,
180 Тун кечада сизнинг гўзал барно қизингиз
Қандайдир бир ёлланувчи эшкакчи билан
Қузатчисиз, қоровулсиз ва ёппа-ёлғиз,
Ўз измингиз, хоҳишингиз, раъйингиз билан
У ширинкор қора маврга қараб кетдими,
Иштиёқлар қучоғига бориб етдими?
Сиз ҳам қўниб, бу қилғулик қилинган бўлса,
Биз жавобгар, сизни қилдик шунча ҳақорат,
Сиз беҳабар экан, ундан одоб ҳукми шу —
Бизга қилган ғазабингиз тугал ўринсиз.
190 Ишонингиз, камситмадим сизга ҳурматни,
Тополмайман, ҳазил учун ўзда журъатни.
Мен қайтариб айтаманки, агар қизингиз,
Кетган бўлса сўрамасдан, сиздан бежавоб,
Қатта гуноҳ қилиб қўйди, шунчалик ақли,
Шунча гўзал латофати ва тақдирини —
Бир келгинди, саёқ, уйсиз билан боғлади.
Ўзингиз ҳам тез ишониб қоларсиз, қаранг,
Агар қизни уйингизда топа олсангиз,
Сизни алдаб, лақиллатган бўлайин майли,
200 Менга ўлка қонунларин кучин кўрсатинг.

Б р а б а н ц и о

Тез бўлингиз,
ўт ёқингиз, машъал келтиринг!
Қаролларнинг барчасини тездан уйғотинг!
Кўрган тушим ўнг келмаса яхши эди, оҳ.
Бу тўғрида ўйлаб кўриш ўзи бир азоб.
Ўт берингиз, ўт берингиз!

Болохонага кириб кетади.

Я г о

- 210 Хайр энди, сизни қўйиб ўзим кетаман,
Унга қарши чиқиш кўрқинч, андишали иш.
(Агар қолсам, унда менга тўғри келади)
Бошлиғимга қарши бориш. Биламан, сенат
Отеллони бўшатишга ботина олмас,
Битта танбиҳ беражакдур — шунинг ўзи бас;
Тез орада бошланажак Қибрис жанги-да
Кўп жонларнинг соғлиғи-чун у жуда керак,
Сенатда-чи бу иш учун унга тенгдош йўқ.
Шунинг учун тирикликнинг сиқиги билан,
220 Гарчи менга у жаҳаннам оловича бор,
Дўсту эшлик байроқчасин эгаман ночор.
Лекин, билинг, фақатгина бу бир ишорат.
Агар уни қидирмоқчи бўлсангиз тездан
Изловчини «Стрельца»га томон юборинг.
Мен у билан бир бўламан. Хўп, ҳозирча, хайр.

Кетади.

*Брабанцио ва машъаллар ушлаган қароллар настга тушиб
келдилар.*

Б р а б а н ц и о

- 230 Гоят тўғри, бахтсизлик, қизим уйда йўқ,
Бу арзимас ҳаётимда қайғу қолди бас.
Қайда кўрдим, дединг, қайда, сўйла Родриго?
Бахтсиз болам! «Мавр билан кўрдим»
дедингми?
Бундай қизга ота мен деб ким айтур энди?
Билдингизми? Мен билмадим алдар эканин,
Сизга қандай сўзлар айтди?— фонарь берингиз!
Қолган қавм-қариндошни барин уйғотинг!
Улар энди уйланиб ҳам бўлганмикинлар?

240 Р о д р и г о

Уйлайман, балли.

Б р а б а н ц и о

У хоин-а! Кўз чалғитиб қандай чиқолди;
Эй, оталар, қилиғини томоша қилиб,
Қизингизга бундан кейин асло ишонманг,
Ҳам балогат, ҳам бакорат ўғирлағувчи,
Тилсимга шу ёшларни мафтун қилғувчи,
Сеҳрлар бор.
Шундай китоб кўрганингиз борми, Родриго?

250 Р о д р и г о

Ҳа, ўқиганман.

Б р а б а н ц и о

Укам қани! Ахир нега сизга бермадим!
Теваракка қараб чопинг, изига тушинг!
Биз қаердан араб билан қиз икковини
Тутсак экан, сиз биларсиз буни, Родриго?

Р о д р и г о

Уйлайманки, тополаман. Керак бўларкан
Қоровул ҳам қўриқчилар олиб юрингиз.

260 Б р а б а н ц и о

Хавотирсиз йўлни бошланг, ҳукмим ўтканча
Барисини уйғотаман. Ҳой, қуролланинг!
Посбонлар бошлиғини тездан уйғотинг!
Юринг дўстим! Хизматингиз ёдимдан чиқмас.

Ҳаммалари чиқиб кетадилар.

* * *

Венецияда бошқа бир кўча. Отелло ва Яго қўлларида машъал ушлаган қароллар билан чиқадилар.

Я г о

270 Ҳарбу зарбда кўп кишининг олдим жонини,
Не учундир қасддан бўлса, чидамас виждон.
Жабр қилиш учун менда газаб етмайди,
Тўққиз, ўн гал човут қилдиму ўлдиролмадим.

276

Отелло

Шунинг яхши.

Яго

Ундай деманг, у шунчалик паст,
Бўхтон сўзлар қўллаб сизни ерга уради.
Мақтанади, биласиз, мен ҳурматга унча
290 Мойил эмас, дабдурустдан урмоқчи бўлдим.
Қани, айтинг, мустаҳкамроқ уйландингизми?
Билишингиз жуда керак, шонли сенатор.
Бу ерларда яхшигина севилган киши,
Унинг фикри Дожникидан кўра мўътабар,
У сизларни ажратади ёки бўлмаса —
Найрангларни ишга солиб толиқтиради.
Қонун келар унга ҳатто ўзи шатакка.

Отелло

Майли, менга зиён-заҳмат етказа қолсин.
Синьорлар, менинг қилган хизматларимнинг
290 Товуши баланд ўқиладжак шикоятлардан.
Шараф йўлин мақтанчоқлик тўсмаганда мен
Қўрган замон барисини очиб ташлайман.
Менинг наслим шоҳ эканин айтганингдан сўнг,
Улар билан тенгдош туриб сўйлай бошлайман.
Улуғ бахтга ега олдим, билиб қўй, Яго.
Севмасайдим у сеvimли Дездемонани,
Денгизларнинг балиқлари чақирса мени,
Ҳур, дарбадар ҳаётимни алишмас эдим.
Қара. Яго, ўт кўринди.

300 Яго

Қиз отаси қўзғалибди, унинг дўстлари
Келмоқдалар, уйга киринг.

Отелло

Жуда яхши, келиб мени топа қолсинлар.
Хизмат, рутба ва виждоним бўлур менга ёр.
Ўшаларми ё бошқами?

Яго

Йўқ, Ёнуснинг ҳурматига қасам ичайки,
Бу келганлар улар эмас, тамом бошқаси!

310 *Кассио ва бир неча полиция нафарлари машғал билан кирадилар.*

Отелло

Дожд юборган мулозимлар ҳам лейтенантим,
Салом дўстлар, хайрли кеч!

Хўш, нима гап бор?

Кассио

Салом, генерал!

Дожд юборди буйруқ билан, худди шу соат
Учрашингиз керак экан унга кечикмай.

320 Отелло

Хўш, у ерда нима гап бор?

Кассио

Тахминимча, бу муҳим иш боғлиқ Қибрисга.
Ишлар қизғин кўринади. Бу кун кечаси
Кемалардан бирин-кетин ўн икки чопар
Зарур ишлар билан келди. Ҳозир у ерда
Ҳамма турган, сенаторлар ва бошқалар ҳам
Дожд олдига тўпланганлар, сизни ҳам тездан
Қидирдилар, уйингиздан топа олмасдан,

330 Ҳозир сенат тўрт томонга юборган чопар,
Қайда бўлса қидиринг ҳам топинг, деб...

Отелло

Яхши.

Дуруст бўлди, мени бунда топа олдингиз,
Шу ҳовлига кириб чиқай, бир оз сўзим бор,
Сўнгра бирга кетажакмиз.

Кириб кетади.

Кассио

Ягога қараб.

278

340 Айтнинг, унинг бу ҳовлида қандай иши бор?

Я г о

Бу кечаси у бир кема бошини тутди,
Агар қонун иқдор қилса, толеи ютди.

К а с с и о

Тушунмадим!

Я г о

У уйланди.

К а с с и о

Кимнинг қизига?

350 *Отелло киради.*

Я г о

Онт ичаман... Кетасизми, шонли генерал?

О т е л л о

Қани, кетдик.

К а с с и о

Мана тагин иккинчи тўда.

Бу ҳам сизнинг изингиздан келар мутлақо.

*Брабанцио, Родриго, қароллар қуролланган ҳолда
қўлларида машғаллар билан чиқадилар.*

360 Я г о

Брабанцио!.. Сергак бўлинг, генерал. Эҳтиёт.
Унинг ёмон нияти бор.

О т е л л о

Барингиз тўхтанг.

Р о д р и г о

Синьорим, мана араб!

Б р а б а н ц и о

Тутинг ўғрини!

Я г о

370 Хизматингизга доим тайёрман.

Ҳар икки томонда қиличлар қинидан чиқади.

О т е л л о

Порлоқ қиличларни яна қинга беркитинг!
Йўқса шабнам занглатажак ўткир тиғини.
Шонли синьор, шунча қурол-яроғ йиғини
Сизнинг кекса ёшингиздан қимматли эмас.

Б р а б а н ц и о

Тубан ўғри, айт, қизимни қайга яширдинг?
Эй лаънатли, сеҳр билан уни шоширдинг!
380 Саломат ақл, соғлом фикр хўп биладнки,
Жоду билан боғлаб олдинг сен уни тағин.
Йўқса шундай ақлли қиз, бахтли, мулойим,
Венециянинг шунча кўркам бойваччасига
Унашишга рози бўлмай, уйдан қочиб,
Ҳамма элнинг кулгусига сазовор бўлиб,
Қоракуя қучоқларга отилармиди?
Сен нимасан, ҳирсни эмас, даҳшат қўзғайсан.
Мени дунё тергаса ҳам кун каби равшан,
Унга жоду, амал қилдинг сеҳрлар билан!
390 Унга шунда куч олувчи маъжун ичирдинг,
Қизнинг бокир ёшлигини кўздан туширдинг,
Бу мумкинми, чинакамми — ҳал қилар қонун.
Қонун билан ман қилинган иш билан яшаб,
Донг чиқарган оламшумул сен фирибгарни
Ҳозирданоқ қаматаман. Тутингиз, дўстлар!
Қарши келса аяб турманг, кўрсин ўзидан.

О т е л л о

Мен томонда турган дўстлар, бир оз тўхталинг,

Бошқалар ҳам қўлингизга эрк бера кўрманг!
Агар бунда менинг ролим бўла қолса жанг,
400 Ишонингиз, суфлёрсиз ҳам ўтай оламан.
Қани, айтинг, ҳозир энди қайга бораман?

Б р а б а н ц и о

Авахтага.
Қонун тергаб жавобга чақиргунча,
Авахтага!

О т е л л о

Бу таклифга узр айтишга мажбурман сизга,
Кўнсам, Дожнинг буйруғини қандай ўтайман?
Мана унинг чопарлари — менга юборган,
410 Давлатга хос юмуш учун тез келсин, дебдир.

О ф и ц е р

Жуда тўғри. Дож олдида кенгаш бор, синьор,
Ишонаман, сиз жанобга чопар кетгандир.

Б р а б а н ц и о

Дож олдида кенгаш борми? Ярим кечада?
Хўп, орқамдан олиб боринг, нима бўлса-да.
Демак, энди менинг ишим кўп ёмон эмас,
Дож ҳам бугун сенаторлар, дўстлар —
ҳамнафас,

Бу таҳқирга ўз ишидай қараши керак.
420 Бундай ишга кенг йўл очсак, жазо бермасак,
Бизга хўжа бўла бошлар фуқаро, қуллар.

Ҳаммалари чиқиб кетадилар.

Учинчи кўриниш

*Дож ҳам сенаторлар ўтирадилар. Мулозим, хизмат
арбоблари тикка турадилар.*

Д о ж

Бу олинган хабарларда мувофиқлик йўқ,
Шу жиҳати шубҳа учун беради ҳуқуқ.

1-с е н а т о р

430 Аниқ эмас менга берган хабарларида
Кемаларнинг сони бир юз етти дейилган.

Д о ж

Менга келган бу мактубда бир юз қирқ кема.

2-с е н а т о р

Менга эса икки юз деб хабар бералар,
Тахминларга асосланган маълумотларда
Қўпинчалик ҳисоб шундай тўғри бўлмайди.
Бироқ ҳамма маълумотда шуниси аниқ
Турк флоти Қибрис томон сузиб бормоқда.

440 Д о ж

Шунинг ўзи мулоҳаза учун кифоя,
Майда-чуйда аниқликка бермайман баҳо.
Бироқ бизнинг олдда турган асос масала,
Жуда аниқ бўлиш билан таҳликалидур.

М а т р о с

Саҳна орқасидан

Эй қўйворинг дейман: Қўйворинг.

Матрос кириб келди.

М у л о з и м

450 Кемадан чопар келди.

Д о ж

Нима гап бор, айт!

М а т р о с

Турк флоти Родос томон йўлини бурди,
Сенатга бориб хабар қил,— деб синьор Анджело
Мени сизга чопар қилди.

Д о ж

Мана ўзгариш!

1-сенатор

460 Менча бу иш мумкин эмас. Ақлга ҳам зид,
Қўзимизни чалғитишга ишланган ниқоб.
Уйлаб кўриш кифоядир Қибрис отасин
Турклар учун тутган мавқеи билан маъносин.
Шунда унча қийналмасдан тушунамизки,
Қибрисда на қалъа, қўрғон, истехком маҳкам,
Родос каби мудофаа воситаси кам.
Турклар ундай бир халқ эмас мулоҳазасиз,
Зарур, осон ва фойдали бир ишни қўйиб,
Таҳликани қабул қилса бекордан бекор.

470 Д о ж

Тўғри, бунда иш Родоснинг устида эмас.

М у л о з и м

Яна чопар келди.

Чопар киради.

Ч о п а р

Эй мухтарам синьорлар, хабар келтирдим.
Аввал Родос томон сузган турк кемалари
Қўшилишди яна янги бир флот билан.

1-сенатор

480 Мен шундай деб ўйлар эдим! Кемаси қанча?

Ч о п а р

Ев кемаси ўттизтадир. У йўлни буриб,
Сузмоқдалар энди Қибрис отаси томон.
Сизга содиқ, ботир чопар синьор Монтано
Бу хабарни ҳурмат билан сизга юбориб,
Шубҳа қилмай ишонишни сўрайди сиздан.

Д о ж

Ев сузмоқда босриққа Қибрисга шаксиз!
Марк Лучикос шу кунларда шаҳардамикан?

490 2-сенатор

500 У Флоренцияда...

Д о ж

Хат ёзингиз тезлик билан қайтиб келсин!

1-с е н а т о р

Мана келди. Брабанцио, мавр баҳодир.

Брабанцио, Отелло, Яго, Родриго ва мулозимлар кириб келадилар.

Д о ж

Келинг, ботир, жуда зарур эдингиз.
Бизнинг доим душманимиз туркларга қарши.

510 *(Брабанциога қараб)*

Сиз келганни пайқамабман, салом, синьор
Сизнинг ёрдам, кенгашингиз бизларга зарур.

Б р а б а н ц и о

Мен ҳам айни заруратда келдим. Афв этинг,
Мунаввар Дож. Мени бедор бўлишга мажбур —
Этган сабаб на у хабар, на вазифадир.
Уйғотмади эл бошига тушган бу қайғу;
Мени эзар бошқа шахсий бир ғуссайи ғам;
Ғам тизгинсиз тўлқинланиб боғлар домига,
520 Бутун бўлак аламларни ютар комига.

Д о ж

Нима гап бор, нима бўлди?

Б р а б а н ц и о

Оҳ, қизим, қизим.

Д о ж в а с е н а т о р л а р

Нима бўлди ё ўлдими?

Б р а б а н ц и о

Балки мен учун!
У алданиб ўғирланди, номуссизланди,
530 Жоду билан, сеҳр билан ва фириб билан.
Агар жоду, амал бўлса бунда таъсирсиз,
Қару кўру ёки тентак бўлмаган бир қиз
Қандай қилиб тушар эди фириб домига?

Д о ж

Қим бўлса ҳам ман қилинган доруни агар
Қизга бериб алдагувчи олур итобин.
Очиб кўринг адолатнинг қонли китобин,
Топажаксиз бу айб учун қаттиқ жазони.
Сизнинг учун кифоядир ушбу тасалли;
540 Уғлим бўлса аялмайди гуноҳкорингиз.

Б р а б а н ц и о

Бу мунаввар илтифотга чексиз ташаккур,
Айбдорим қора араб, мана бу мавр.
Билишимча, давлатга хос иш юзасидан
Сиз тарафдан тезлик билан чақирилган экан.

Д о ж в а с е н а т о р л а р

Бу хабарни тинглаш ўзи қанчалик малол.

Д о ж

(Отеллога)

550 Ўзингизни оқлаш учун не деёласиз?

Б р а б а н ц и о

Ҳақиқатдан бошқа бунда ортиқча сўз йўқ.

О т е л л о

Эй муҳтарам синьорлар, олий жаноблар,
Менинг ғоят арзийтурган афандиларим!
Мен бу чолнинг қизин олиб кетганим тўғри,
Шул ҳам чинки, аллақачон унга уйландим,
Шу ердадир чолга берган озорларимнинг
Чўққиси ҳам, тамоми ҳам. Сизларга аён —
560 Сўзим қўпол. Гўзал сўзга уқувим ҳам йўқ.

- 570 Сўнги пайтдаги тўққиз ойни чиқариб қўйсақ,
 Етти ёшдан мана ҳозир шу кунларгача
 Билган нарсам солдатларга махсус чорадир.
 Дунёмизда бўлиб турган ҳодисалардан
 Фақатгина жангу жадал сўзин биламан.
 Шунинг учун сўйлар экан ўзим тўғрида,
 Сизни мойил қиларман, деб ишоналмайман.
 Шунинг билан, ҳурматлилар, изн берсангиз,
 Ҳақиқатни айта бошлай бўёқсиз, рангсиз.
 580 Айтажакман бу севгининг бутун сирини,
 Маъжунини, тилсимини, макро сеҳрини.
 Бу кексанинг қизчасини тортиб оларкан,
 Қандай дуо, афсунларни ишга солганман —
 Тахминан мен шу айбларда гуноҳкор бўлдим?

Б р а б а н ц и о

- Ор-номусли ва ифбатли гулдай қиз эди,
 Қизарарди ҳатто оддий ўз қилиғидан.
 Шу қиз энди табиатга, ёшга, шарафга,
 Ватанига қарши чиқиб, шуни севдики,
 590 Қарагани қўрқар эди бундан илгари,
 Фақатгина эсар мастлар, телба жиннилар
 Одатга зид бу ҳолатнинг тузлигин сўйлар.
 Ёлғизгина жаҳаннамий восита билан
 Бу етолди муддаога, мана хулосам.
 Қиз қонига таъсир қилиб бу тилсим, заҳар,
 Таслим бўлган эсин жўйиб ўздан беҳабар.

Д о ж

- Бир кишини айблаш учун бу хулоса оз,
 Равшан, аниқ ва муҳаққиқ далиллар керак.
 600 Бўш тахминлар, асоси йўқ бундай шубҳалар
 Бир қатъий ҳукм чиқаришга қилмас кифоя.

1-с е н а т о р

Бизга айтинг сиз, Отелло, ҳақиқатан сиз
 Қиз бағрини бағрингизга босмоқлик учун
 Ёш жонини яширин, зўрлик йўллари билан
 Ҳам заҳарлаб, ҳам сеҳрлаб қийнадингизми?
 Ё бўлмаса сўровингиз уни енгдими?

О т е л л о

Сўрар эдим — «Уқчи» томон бир киши борсин.
Мен тўғримда билганини ўз тили билан
610 Отасининг ўз олдида хотиним айтсин.
Агарда мен ёлғон айтсам, майли, олинсин
Сиз тарафдан бағишланган ишонч ва рутба,
Майли, жоним сиз чиқарган ҳукмга қурбон.

Д о ж

Дездемонага киши юборилсин!

О т е л л о

(Ягога қараб)

Сиз келтиринг, қайдалигин яхши биласиз.

Яго бир неча мулозимлар билан чиқиб кетади.

620 Қиз келгунча шу кўпирган тентак қон билан
Қандай қилиб маликамни севдим, севолдим,
Худди тангри қаршисида бўлгандай иқрор
Салобатли шу мажлисга айтиб бераман.

Д о ж

Сўйланг, Отелло!

О т е л л о

Қиз отаси мени севар, чақирар эди,
Ҳаётимдан сўрар эди доим қиссалар.
Ҳамма жангу жадал, қамал, ҳарбни йилма-йил
630 Саргузаштлар сўйлар эдим...
Ёшлигимдан шу дамгача не айшу офат —
Қилар эдим соатларча унга ҳикоят.
Сўйлар эдим ҳалокатли воқеаларни,
Ерда, сувда кўрган барча уқубатларни.
Қандай чиқдим нақ ўлимнинг зўр панжасидан,
Қандай қилиб омонсиз ёв қилолди асир
Ва қул қилиб сотгандан сўнг қандай қутулдим?
Сўнг айтардим қанча ерни кездим дарбадар,
Рўпарамдан чиққан ғорлар, сувсиз саҳролар,
640 Кўкни ўпган юксак тоғлар, ваҳший қоялар —
Ҳаммасини сўйлар эдим мен бошдан-оёқ,
Елкалари бошларидан ўсиқ кишилар,

- Бир-бировин гўштини еган одамлар борми,
 Сўйлар эдим, Дездемона севиб тингларди,
 Ҳикоятим давом қилган пайтларда ҳар чоқ.
 Чиқиб қолса қизнинг уйда бирор юмуши,
 Шошиб-пишиб тугатарди ҳар қандай ишин,
 Дарров келиб эшитарди, қулоқ соларди,
 Сўзларимни шимиргандай ўйга толарди.
- 650 Мен сезолдим бу аҳволни ва бу таъсирни,
 Келиб қолди усталикни ишлатиш ўрни.
 Пайт пойлаб, ҳунар билан қизнинг қалбидан:
 «Ҳалигача узук-юлуқ барча айтилган
 Саргузаштни бошдан-оёқ айтсанг, эшитсам» —
 Деган битта илтимосни қўпора олдим.
 «Хўп» дедиму саргузаштим сўйларкан ёввош.
 Бир неча гал қиз кўзида ялтиради ёш.
 Ҳикоятни мен тугатгач, менга мукофот —
 Қиз қалбидан кўтарилди кучлигина оҳ,
- 660 Кейин қасам ичди, айтди: «Булар шубҳасиз,
 Жуда ажиб, ғоят ажиб, даҳшатли сўнгсиз,
 Чидаб бўлмас қайғулидир ҳаммаси, бироқ
 Эшитмасам бўлар эди яна яхшироқ.
 Сўнгра мен ҳам шундай бўлиш истардим», деди.
 Ташаккурин айта туриб, бир имо қилди:
 «Мени севган ё севмоқчи бўлган ҳар йигит,
 Сўйлай олса сеникидай саргузашт такрор,
 Бўлар эдим мен албатта у йигитга ёр».
 Ишоратни фаҳмладим, ишқимни айтдим.
- 670 Жафоларим ҳурмати-чун у мени севди,
 Мен ҳам севдим унинг меҳру оқибатига.
 Мана барча мен ишлатган сеҳр ила жоду.
 Ўзидан ҳам сўраб кўринг, мана, келаётибди.
Дездемона, Яго ва мулозимлар кирадилар.

Д о ж

- Қизимни ҳам ағдарарди бундай саргузашт.
 Саховатли Брабанцио,
 Ёмонликка яхшилик-ла боқиб қарангиз.
 Қурашганда синиқ-мертик қурол ушламоқ
 Яланғоч мушт дўлайтишдан яна яхшироқ.
- 680 Б р а б а н ц и о

Майли, ўзи сўйлаб кўрсин, бу можарога
 Иштирокин ярмисига бўлса ҳам иқрор;

Хўрлик билан ўлишга ҳам бўлайин тайёр,
Бери келинг, жигаргўшам, азиз маликам,
Шу ўлтирган улуғ мажлис аъёнларидан
Кимга кўпроқ қулоқ осиш сизга вазифа?

Дездемона

Отажоним, қаршимдаги вазифам икки.

- 680 Сизга боғлар мени ҳаёт ҳамда тарбиям!
Шу ҳаётнинг, тарбиянинг ўзи ҳам сизга
Чуқур ҳурмат сақламоқни менга ўргатди.
Сизга қизмен, демак, сизга ҳамиша қарздор,
Бироқ ёддан чиқармангки, бу менинг эрим,
Онам сизни отасидан ортиқ кўргандай,
Эрим маврни ортиқ кўриш менинг вазифам.

Брабанцио

Ана холос, сўзим тамом, худо ёр бўлсин.

- 690 Қани энди, мунаввар Дож, ишга кўчайлик.
Асранди қиз бўлар эди бундан меҳрибон;
Ҳой, сен, мавр, берироқ кел!
Бутун қалбим билан бердим сенга мен шуни,
Сен ҳам шуни эгаллашдан анча илгари,
Четлатардим сендан худди қалбим сингари.
Энди, сен эй, қимматбаҳо бўлган хазина,
Қувонаман яхши ҳамки бошқа болам йўқ,
Уйдан қочиб, золимликни ўргатиб қўйдинг,
Ҳаммасининг оёғига кишан солардим.
Сўзим тамом...

700 Дож

Изн беринг, сизнинг учун айтай фикримни,
Севишганлар учун бўлиб бир зинапоя,
Ҳамда сизнинг афвингизга бўлур баҳона.
Давоси бўлмаса — табиб ҳам ожиз.

Ҳамма билсин — ғамга берса кўз ёши имдод.
Энг сўнг умид ёндан ўтиб бўлажак барбод.
Ғам устига янги ғамлар келар неча бор,
Нега йиғлаш, тақдир экан бекордан-бекор?

- 710 Бир зарбанинг аччиғини татиб турганда,
Шу зарбанинг ўз устидан қилайлик ханда.
Ҳар кишики кулар бўлса ўғри изидан,
Йўқолган мол қайғусини отар ўзидан.

Б р а б а н ц и о

- Нима дединг, доноликка агар ишонсак,
Мумкин кулиб қайғулардан, Қибрисни берсак,
Бу қиссадан ҳисса ёғар, кимнинг йўқ ғами:
Сўздир унинг оғир кунда топган малҳами;
Бироқ ҳар ким қайғуларни ҳазил билмаса,
Унга шўрлик сабри бўлур — бир қадри ҳисса.
720 Бу каби нутқ болми, сафро — билмайсан киши,
Қим, қайсини танлаб олса — ўзининг иши.
Сўз сўзлигича қола берар. Ишонмайман, бас.
Қулоқ дору ичган билан юрак тузалмас,
Сиздан жуда сўрар эдим,
Ҳукуматга доир ишларга ўтсак экан.

Д о ж

- Турклар қудратли флот билан Қибрис томонга су-
зиб бормоқдалар. Отелло, сиз бу оролнинг ҳарбий
қудратини ҳаммадан яхши биласиз; у ерда бизнинг
730 анчагина яроқли қойим мақомимиз бўлишига қара-
масдан, бироқ ғалабаларнинг ҳукмдори бўлган жамо-
атчиликнинг фикри сизга ўз ишончли овозини бермоқ-
дадир; бинобарин, сиз ўзингизнинг бу янги бахтингиз-
нинг ялтироқлигини бу жиддий ва оғир сафар билан
хиралантиришингизга тўғри келади.

О т е л л о

- Сенаторлар, кўп қудратли одатнинг ҳукми
Пўлат ҳарбнинг тошдан бўлган ётоғини ҳам
Менинг учун бир парқувга айлантиргандир.
740 Даҳшатларнинг орасидан мен ўзим учун
Чин шодликни тополаман ва шу топдаёқ
Туркка қарши юриш учун тугал тайёрман.
Энг охири олдингизда бўйнимни эгиб,
Сиздан жуда режа билан сўраб қоламан,
Хотинимга берилсайди уй, жой, канизак;
Пул, таъминот, хуллас калом, нимаки керак
Унинг улуғ насабига ярашиқ имкон.

Д о ж

- Истасангиз,
750 майли, турсин отаси билан.

Б р а б а н ц и о

Мен истамайман!

Отелло

Мен ҳам.

Дездемона

760 Мен ҳам унда яшамоқни ҳеч истамайман,
Отам ҳар гал мени кўриб ғазабланишин
Истамайман. Шунинг учун, марҳаматли Дожд
Менинг оддий сўзларимни яхшига жўйиб,
Шафқатингиз қучоғига олингиз, чунки
Менинг содда бу ёшлигим шуни истайди.

Дожд

Хўш, айтинг-чи, нима истайсиз?

Дездемона

770 Мавр билан яшамоқни истайман. Чунки
Уни севдим, тақдиримнинг кучли бўрони
Бу тўғрида дунё бўйлаб карнайин чалди.
Қалбим билан олқишлайман зўрлигин, кучин.
Отеллонинг қалби эса — мана юз, кўзи;
Тақдиримни, юрагимни бағишлаганман
Унинг шону шарафига, жасоратига.
У урушга кетар бўлса, қолиб бу ерда
Осойишта парвонадай севгидан маҳрум,
Севган юрак фироқига чидай олур ким?
Изн беринг, мен у билан бирликда кетай!

Отелло

780 Сўрар эдим, бу истаги ерда қолмасин,
Худо шоҳид, бу ўз шахсий завқим учунмас.
Менда сўнган аллақачон бу йигит ҳавас
Ва қилолмайман орзусига хушомадгўйлик,
Фақат топсин ҳаракати унинг эркинлик.
Худо сақлай кўрсин сизни шундай фикрдан,
Зўр иш қолиб мен кетмайман ишрат кетидан.
Йўқ-йўқ, агар муҳаббатнинг илоҳи Амур
Енгил қанот билан учиб минг қилса ҳам зўр,
Иродамни йўлдан уриб, кўзим қоплолмас
Тўса олмас ишрат келиб меҳнат йўлини,

Шундай бўлса дубулғамни истаган кампир
Дегча қилиб олсин, майли, шарафимни ҳам
890 Қоплаб кетсин энг ярамас, уят, номус, ор.

Д о ж

Кетадими, қоладими, ўзингиз ечинг,
Тезроқ жавоб беринг фақат, иш ғоят зарур.
Бу кун жўнаб кетажакмиз.

Д е з д е м о н а

Шу кечаси-я?

Д о ж

Балли.

О т е л л о

800 Мен қандайин шод.

Д о ж

Биз эрталаб тўққизларда йиғилажакмиз.
Сиз, Отелло, бир офицер қўйиб кетингиз.
Вакилингиз етказажак сизга тегишли
Бутун қоғоз, формаларни, нимайки бўлса...

О т е л л о

Бунда қолур менинг жуда содиқ ёварим,
Тўғри йигит, ахлоқи ҳам кўп тоза киши.
Топшираман, олиб борур хотинимни ҳам,
810 Нима бўлса сиз жанобнинг топшириғингиз
Унга беринг, у келтирар олдимга шаксиз.

Д о ж

Хўп, шундай бўлсин!
Қолганларга хайрли кеч.

(Брабанциога)

Шонли синьор,

Жасоратнинг гўзаллигин ҳеч ким ололмас,
Қора эмас — куёвингиз порлоқ бир олмос.

1-с е н а т о р

820 Хайрли кеч, қаҳрамон мавр, бўлгин бахтиёр,
Дездемона аҳволидан бўлма бехабар!

Б р а б а н ц и о

Яхши қара, отасини алдаёлган қиз
Сенга вафо қилармикин? Сергак бўл, араб.

Дож, сенаторлар, мулозимлар ва бошқалар чиқиб кетадилар.

О т е л л о

Унинг аҳди жонимга тенг! Азизим Яго,
Сенга ортиқ топшираман Дездемонани,
Хотинингни ёнига қўй, сендан сўрайман,
830 Икковини келтирарсан яхши соатда —
Қани кетдик, Дездемона, биргина соат
Муҳаббат ва осойишта ишларга қолди,
Биз қўлда бор вақтларга муте бўлайлик.

Дездемона билан Отелло чиқиб кетадилар.

* * *

Р о д р и г о

Яго, ҳой Яго!

Яго

Лаббай аслзодам.

840 Р о д р и г о

Мен нима қилдим энди-а?

Яго

Уйингга бориб тинчгина ухлайсан.

Родриго

Вақт ўтказмай, ўзимни сувга ташлаб, бўғиб ўлдирмоқчи бўлиб турибман.

Яго

850 Агар сен бу ишни қилсанг, бундан кейин сени ҳеч қачон яхши кўрмай қоламан. Нима учун энди, бундай аҳмоқгарчилик?

Родриго

Яшашдан кўнглинг совиб кетгандан кейин, яна яшамоқ аҳмоқлик бўлади; агар ўлим бизнинг докторимиз бўлар экан, пешонада борини кўриб ўла бериш-да.

Яго

860 Вой аблаҳ, вой аблаҳ! Менга қара, мен тўрт карра етти йилдан буён дунёни томоша қилиб келаман, фойдани зарардан ажрата олган кунимдан буён, ҳалигача ҳеч қачон ўзи тўғрисида қайғуришни уdda қила турган бирор кишини кўрмадим. Мен битта тустовуққа ўхшаган эрмак хотинни яхши кўриб, унинг учун сувда бўғилиб ўламан, дейишдан илгари, ўзимнинг одамлик хусусиятларимни ит бошли маймунга айирбош қилар эдим.

Родриго

Нима қилай ахир? Бу муҳаббатдан уялишимга ўзим ҳам иқрорман. Бироқ буни елкамдан ирғитиб ташлашга мажолим йўқ.

870 Яго

Мажолим йўқ! Бўлмаган гап! У хилда бўласанми, бу хилда бўласанми — бу кишининг ўзидан. Бизнинг вужудимиз — бир боғ, иродамиз эса — у боғнинг боғбони, шунинг учун бу боғда сассиқ алаф ўстирамизми, ёки жамбилу райҳонлар билан зийнат берамизми, бу боғни бир рангдаги кўкатлар билан безаймизми ёки ранго-ранг гуллар биланми, бизнинг боғимиз ялқовли-

- 880 гимиз орқасида мевасиз ажриқзор бўлиб ётадимми, ё
гайратимиз орқасида ҳосилдор — мана шуларнинг ҳам-
маси устидан ҳукмронлик қилиб тургувчи куч — биз-
нинг иродамиздадир. Агар бизнинг ҳаётимиз тарозуси-
нинг бир палласида ҳиссиётларимизни ўрта даражага
келтириш учун фаҳму идрок етмаса эди, иккинчи пал-
ласида ётган қон ва тубанлик бизни ўз табиатимиздан
энг аҳмоқ натижаларга қараб етаклаган бўлар эди.
Бироқ бизнинг қутурган ҳаяжонларимизни, жинсий
истакларимизни, тизгинсиз шаҳвоний ҳисларимизни
ўша бизда бўлган фаҳму идроккина совутиб туради.
890 Шунинг учун ҳам сиз муҳаббат деб атаган нарсангиз-
ни, мен пайванд қилинган бутоқ деб санайман.

Я г о

- Бу энди шаҳватнинг ғалабаси ва ироданинг кучсиз-
ланиши. Бас, энди сен ҳам эркак бўл. Бўғилиб ўламан
деганмидинг! Битта мушукними ёки кўзини очмаган
кучук боланими олиб бориб сувда бўғ! Мен ўзимни се-
нинг дўстинг деб эълон қилдим, иқроқ қиламанки,
мени сенга боғлаган арқон ишонса бўлатурган дара-
жада йўғон. Мен ҳеч қачон сенга ҳозиргидай фойдали
хизмат кўрсатолмас эдим. Қармонингни пулга тўлдир-
900 да, юзингни ўз соқолинг билан ўзгартиб, ана шу са-
фарга сен ҳам жўна, эшитяпсанми! Қармонинг тўла
бўлсин. Дездемонанинг маврга бўлган муҳаббати узоқ
чўзилиши мумкин эмас, ҳамён бақувват бўлсин. Мавр-
нинг муҳаббати ҳам шундай; Дездемонанинг муҳабба-
ти ҳаяжон билан бошланган эди, ажралиши ҳам шун-
дай бўлишини кўриб қоларсан. Фақат кармон оқсама-
са бас. Бу маврларнинг жуда ҳам ўзгариб тура турган
завқлари бор — кармонни ишқилиб пулга тўлат — бу-
гун унга асалдан ҳам тотли кўринган нарса тездан
910 унга сафродан ҳам аччиқ бўлиб қолади. Дездемона
бўлса ёшча ўзгаради. У маврнинг вужудига тўйгандан
сўнг, танлар экан, қанчалик янглишганини кўради;
кўнгли бошқа армонлар, ўзгаришлар талаб қилади.
Шунинг учун ҳам кармонингни пулга тўлат. Сен ўз
жонингга қасд қилмоқчи бўласан, бунинг учун фарқ
бўлиб ўлишдан кўра, яна нозикроқ бирор чора топ.
Йиғолганингча йиғиб пулни чўз; агар у уйсиз барбар-
нинг лаганбардор ва ёлғончи авлиёликлари ҳамда у
920 Венеция қизининг ўта макрлари, менинг фаҳму идро-
ким ва жаҳаннамнинг бутун кучларидан устун чиқма-

са, сен у қизнинг висолидан баҳра оласан — шунинг учун пул йиғ. Ғарқ бўламан эмиш! Бўлмаган гап. У мутлақо ҳеч нарсага арзимади: муроду мақсадга етиб осилиб ўлиш, қуруқдан-қуруқ ғарқ бўлишдан кўра минг мартаба яхшироқ.

Родриго

Агар мен сенга ишонсам, бахтим очиладими, умидларимни пучга чиқармайсанми?

930 Яго

Менга ишонавер. Пулдан чўз. Мен кўпинча сенга айтардим, ҳозир ҳам қайтариб айтаманки, мен маврни ёмон кўраман. Ёмон кўришим учун менинг мустаҳкам асосим бор, аммо сеники ҳам меникидан кам эмас. Кел, ундан қасос олиш учун бирлашамиз; агар сен хотинини йўлдан уриб, олдига похол солиб кетсанг, сенга лаззат бўладию, менга эрмак. Замонлар чўнқирлигида кўп сирлар яширинганки, равшан бўлажак. Марш, қўзғал, жўна, пул топ. Эрта биз учун бу кундан кўра кўпроқ нарса беради. Хайр.

Родриго

Эртага қаерда учрашамиз?

Яго

Меникида.

Родриго

Жуда барвақт келаман.

Яго

950 Жўнанг, хайр энди. Ҳа, дарвоқе бу ёққа қаранг, Родриго!

Родриго

Нима демоқчисан?

Яго

296

Улим тўғрисида бундан кейин ярим оғиз ҳам сўз бўлмасин, эшитдингизми?

Родриго

Албатта. Мен бу фикримдан қайтдим; бутун ҳовли-жойларимни сотиб пул тўплайман.

960 *Родриго чиқиб кетади.*

Яго

Шундай аҳмоқ ҳамма вақт ҳам менинг
кармоним.

Таржибамни текингина сарф қилмас эдим,
Бўш, фойдасиз вақт ўтказиб шу қарға билан.
Мен шу маврни астойдил ёмон кўраман:
Гўё араб менга махсус тўшак устида
Мен қилишим лозим бўлган ишни қилганмиш.

Бу чинданми, менинг учун шубҳасиз киноя,
Аниқ билсам эди, унда нелар қилардим
970 Менга анча муҳаббати бор бу маврнинг,
Қайта яхши ниятларим тезроқ ўринлар,
Қассиомиз гўзал йигит... Уйламоқ керак,
Бир амаллаб мансабини эгалласайдим.
Макр билан ишим унса қўш тарафлама —
Қандай қилиб? Бир оз вақт ўтса майлига,
Отеллонинг қулоғига шипшитаманки,
Ҳаддан зиёд хотинингга уни яқин деб,
Хотинларни чалғитишга туғилган каби,
Гўзал, эпчил, тазйиқлидур Кассио ўзи
Соф кўнгилли, оддийгина инсон бу барбар
980 Шундайларнинг ифлосига ишонур бешак
Ва мен уни етаклайман мисоли эшак.
Уйлаб бўлдим! Иш бошланди! Дўзах ва зулмат
Бу икковдан туғилажак бутун жаҳонга
Сон-саноқсиз хавфу даҳшат.

Чиқиб кетади.

II ПАРДА

Биринчи кўриниш

Қибрисда денгиз порти. Қирғоқ яқинларида очиқ бир ўрин. Мон-тано билан икки оқсуяк чиқади.

990 Монтано

Бирор нарса кўринмасми чўққи қирғоқдан?

1-оқсуяк

Ҳеч нима йўқ. Баланд-баланд тўлқинлар
уйнар.
Сув билан кўк ўртасидан илгаб бўлмайди.
На бир елкан, на бир қора.

Монтано

Ерда ҳам шу ҳол.

1000) Бундай кучли ва даҳшатли, уввос шамолдан
Шунчалик ҳеч титрамаган бизнинг нишонгоҳ.
Очиқ денгиздаги бундай кучли қуюнга
Чидармикан ҳар қанчалик мустаҳкам кема?
Хўш, айтинг-чи, қандай янги хабар,
тинглаймиз?

2-оқсуяк

Хабар шуки, турк флоти ботди шубҳасиз,
Яқин бориб кўпикланган қирғоққа қаранг,
Увиллаган тўлқин қилур булут билан жанг,
Тўлқин тикка туриб, мудҳиш ёлини тараб,
Ҳатто Айиқ юлдузига томон тирмашар,
Гўё қутб юлдузини узиб олгудай,
Асрларнинг тинч чароғин — ерга солгудай
Аввал шунча қутурганин ҳеч кўрмаганман!

1010 Монтано

Тўғри. Агар турк флоти бирор кўрфазга
Яширинмаган бўлса мутлоқ ботди, шубҳасиз
Бундай бўрон билан кураш қийин бўлади.

Учинчи оқсуяк киради.

3-оқсуяк

Биродарлар, янгилик бор, уруш тугади!
Ваҳший бўрон турк флотин янчиб ташлаган,
1020 Планлари ўринламай қолди мутлақо.
Буни кўрган Венециянинг битта кемаси:

Турк флотин каттагина қисмин ҳаммаси
Бир-бирига тўқинишиб ҳалок бўлибди.

М о н т а н о

Тўғриданми?

3-о қ с у я к

1030 Ҳозир битта кема бизнинг гаванга кирди,
«Веронец» деб номланган бу кемада эса,
Жанговар мавр лейтенанти Кассио келди.
Маврнинг ўзи бизга томон сузмоқда экан,
У Қибрисга қойим-мақом деб тайинланган.

М о н т а н о

Жуда шодман. У чинакам лойиқ ҳукмдор.

3-о қ с у я к

Турк флоти ҳалокатин қувониб айтди,
Лекин унинг чеҳрасида бир оз ташвиш бор!
Қўрқинч бўрон бир-биродан ажратган экан,
У маврнинг соғлиғига қилмоқда дуо.

М о н т а н о

1040 Балолардан уни сақла, эй парвардигор!
Қачонлардир қўл остида ишлаганим бор,
У ҳам солдат, ҳам муносиб ботир саркарда.
Қани, юринг, қирғоқ томон бориб турамиз,
Яқинлашган кемаларни кўриб турамиз.
Қидирамиз Отеллони узоқ-узоқдан,
Зумуррад кўк сувни ўпган жуда йироқдан.

3-о қ с у я к

Қани, юринг, тезроқ кетдик. Чунки ҳар
минут
Янги-янги келувчини кутмоқлик керак.

1060 *Кассио киради.*

К а с с и о

Кўп ташаккур эй Қибриснинг ботир эрлари.

Отеллога шунча улуғ баҳо бердингиз!
Уни сақла балолардан, юксак осмон!
Мен йўқотдим уни қўрқинч денгиз ичида.

Монтано

Бақувватроқ кемамиди, унинг кемаси?

Кассио

1060 Жуда маҳкам кема эди, дорғачиси ҳам
Ишончли бир одам эди тажриба кўрган.
Шунинг учун борган сари умидим ортар.

Саҳна орқасидан «Ана елкан, елкан кўринди, елкан» деган овозлар келади.

Тўртинчи оқсуяк кириб келади.

Кассио

Нима учун бу шовқин-сурон?

4-оқсуяк

1070 Шаҳар бўшаб, халқ қирғоққа тўпланиб олган,
«Елкан бор» деб қичқирмоқда бариси бирдан.

Кассио

Ният холис, бу келгувчи мутлақо сардор.

Тўп отилган овоз келади.

2-оқсуяк

Тўп отилди, салом тўпи, демак, бу келган
Албатта дўст.

Кассио

Сўрар эдим, сиздан дарров бориб,
Қим келганин билиб, бизга тезроқ билдиринг!

1080 2-оқсуяк

Ҳозир бораман.

303

Чиқиб кетади.

Монтано

Генералингиз уйланганми, айтинг, лейтенант?

Кассио

1090 Гоят бахтли, шундай гўзал қизга уйланган,
Ҳар қанчалик мақтасангиз уни, яна оз.
Айтиш билан таърифини етказиш қийин,
Бу вужудни яратаркан табиат ўзи
Бор гўзаллик, латофатни унда жам этган.

3-оқсуяк киради.

3-оқсуяк

Хўш нима гап, билдингизми келган ким экан?
Яго деган киши экан, генерал ёвари.

Кассио

1100 Бахти келиб, жуда тез йўл боса олибдир.
Бўрон, тўлқин, даҳшат билан увлаган шамол,
Тик қоялар, саёз қумлар — булар бариси
Гуноҳи йўқ кемаларни ютқуси ёвлар —
Қайга кетди? Ё ҳусннинг кучини кўриб,
Маҳв эткувчи табиатни ўздан иргитиб,
Унинг учун илоҳий йўл очиб бердимиз?

Монтано

Ким ўзи у?

Кассио

1110 Уша айтган, сардоримиз устидан сардор.
Ботир Яго қолган эди олиб келишга,
Келтирибди мўлжалдан ҳам бир ҳафта бурун,
Эй муқтадир нафасларга эга Юпитер,
Отеллони ўзинг сақла, елканин уфур,
Юртимизни бахтли қилсин унинг кемаси,
Тезроқ келиб қучоқласин Дездемонани,
Бизнинг тушкун руҳимиз ҳам алангалансин,
Қибрис бўлсин осойишта,
қаранг бу ёққа.

Эмилия, Дездемона, Яго, Родриго ва мулозимлар чиқиб келади.

Шу кеманинг бор давлати чиқди қирғоққа!
Тиз чўкинғиз, салом беринг, Қибрис эрлари!
1120 Маликамиз, сени чексиз табрик қиламиз.
Сенинг билан бўлсин доим шафқатли осмон,
Қайда бўлсанг ёринг бўлсин, сақласин омон!

Дездемона

Ташаккурлар билдираман.
Қандай яхши хабарлар бор, айтинг эримдан?

Кассио

У ҳозирча келгани йўқ, ишонаманки,
Тез фурсатда соғ-саломат етиб келажак.

Дездемона

1130 Уҳ, қўрқаман... Қандай қилиб ажрашдингиз?

Кассио

Қўк ҳам сувнинг зўр уриши бизни ажратди.

Саҳна орқасидан «елкан, елкан» деган товуш келади.

Қулоқ солинг, «елкан бор» деб қичқирмоқдалар.

Тўп отилади.

2-о қ с у я к

Кема учун, қўрғон отди салом тўпини,
Бу навбат ҳам дўст кема келаётибди.

Кассио

1140 Билиб келинг.

2-о қ с у я к (*чиқиб кетади*)

Салом сизга муҳтарам ёвар.

(*Эмилияга қараб.*)

Ва сизга ҳам.
Аччиғланманг ўзбошимча журъатга, Яго,
Бизнинг олган тарбиямиз ва одатимиз,
Ботирчилик учун берар менга ижозат.

(Эмилияни ўпади).

Я г о

1150 Жаноби олий, зарари йўқ, у тили билан
Мени меҳмон қилгандай, сизга лабини
Тез-тез ҳадя қилиб турса, зерикардингиз.

Дездемона

Шўрлик шунча сўзамолми?

Я г о

Ҳаддан ташқари.
Уйқум келган вақтда кўпроқ уни тинглайман,
Олдингизда, ишонингиз, тилин жўрттага
Яширади ичкарига, юракка қўшиб,
1160 Лекин фикран менинг билан турар сўкишиб.

Э м и л и я

Бу гапирган гапларининг бариси бекор.

Я г о

Албатта, сиз барингиз ҳам кўчада сурат,
Уйда ётоқ устида-чи — худди чилдирма.
Хонадонда — ошхонада — мушукнинг ўзи.
Биров билан қарғашаркан — худди авлиё,
Биров сизни ранжитдими — шайтон бўласиз,
Рўзгор — сизга эрмак, ётоқ хўжалигингиз.

1170 Дездемона

Бас, уятсиз, ор-номуссиз бачки, бўҳтон гап.

Я г о

Елғон айтсам турк бўлайин, дадил айтаман;
Турсангиз бу сизга — ўйин, ётсангиз бу иш.

Э м и л и я

Менга бундай мадҳияни ёзмаёқ қўйинг.

Я г о

Ва ёзмайман ҳам!

Д е з д е м о н а

1180 Менга қандай бир мадҳия ёзар эдинг, айт?

Я г о

О, маликам, бу иш учун мени қийнаманг,
Мен албатта танқид қилмай, ўта олмасдим.

Д е з д е м о н а

Жуда яхши.
Бирор киши пристандан хабар олдими?

Я г о

Балли маликам!

Д е з д е м о н а (бир чеккада)

1190 Юрак сиқик, бу эрмакка унча тобим йўқ,
Лекин хурсанд кўринишга тиришмоқдаман.

(Ягога қараб)

Хўш, қани айт, қандай қилиб мени
мақтардинг?

Я г о

Ўйлаяпман, бироқ туйғум бошимга маҳкам
Дурадгорнинг елимидай қаттиқ ёпишган.
Миямни ҳам ўзи билан судрамоқдалар,
Лекин илҳом энг охири туғди фикрни:
Мен ақлли қиз бўлсаму ҳусни баркамол,

1200 Ҳусним менинг хазинамдир ва ақлим —
баққол.

Д е з д е м о н а

Ана мақтов дегани-ю! Жуда ҳам яхши;
Хўп борди-ю, ақлли қиз, хунук бўлса-чи?

Я г о

Оқил бўлиб хунук бўлсак унча зарарсиз,
Бирор хушрўй йигитчани топа олармиз.

Д е з д е м о н а

Бу мақтови аввалгидан минг карра расво.

Э м и л и я

1210 Қизнинг ўзи аҳмоқ, аммо гўзал бўлса-чи?

Я г о

Аҳмоқ гўзаллар билан иш нозик бўлса ҳам,
Аҳмоқлиги туғиш учун беражак ёрдам.

Д е з д е м о н а

Бу гапларнинг бариси қовоқхона аҳмоқларини
Учун ўйлаб топилган эски ва бемаза аскиялар. ^{кулдириш}
Хўш,

Қани ҳам хунук, ҳам аҳмоқ бўлган бир қиз
Учун шўрлик, қандай мадҳия тўқир экансан?

Я г о

1220 Ҳам аҳмоқ-у ҳамда хунук бўлса қиз агар
Эрмакликда оқил, гўзал қизга баробар.

Д е з д е м о н а

Уҳ, қандай қоронғи жаҳолат! Сен энг ярамасини
ҳаммадан ортиқ мақтар экансан. Хўш, қани, ҳақиқа-
тан мақташга арзийтурган у латофатли, ҳатто қабо-
ҳатнинг ўзи ҳам иқрор қила турган бир хотинни қан-
дай мақтай олар эдинг?

Я г о

Мағрур эмас, аммо ўзи гўзал бир аёл,

20—69

305

- 1230 Ширин тили бор бўлса ҳам эмас сўзамол,
Эр пулини совурмаса бўлар-бўлмасга,
Истамасдан турганда ҳам деса «майлига».
Уч олишни билганда ҳам гўё, атайин
Ҳақоратни ичига ютиб, унутса майин
Ва у гўзал, шундай нозик фаҳм эгаси —
Ажратолса селёдканинг думи-мясин,
Одамлардан сақлай олса, ўтса қанча сир,
Хушомадгўй, хушторларга боқмаса ҳеч бир...
1240 Билолмадим, шундай хотин топиладими,
Топилганда керак эди...

Дездемона

Қанақа ишга?

Яго

Аҳмоқларни туғишга-ю, пиво қуйишга.

Дездемона

- Уйбаю... қандай маймоқ ва кучсиз хулоса! Эмилия,
бу сенинг эринг бўлишига қарамай, гапларига қулоқ
солма. Кассио, сиз нима дейсиз! Бу киши ҳақиқатан
ўтакетган оғзи бузуқ, пешдаҳан ва тизгинсиз, бачкана
1250 бир одам эмасми?

Кассио

Албатта бу бир оз ачитиброқ сўйлаяпти. Бу сизга
бир насиҳатгўйдан кўра бир солдат сифати билан ёқи-
ши керак...

Яго (бир чеккага қараб)

- Кассио унинг кафтига тегяптими? Майли, яхши,
шивирлашиб қолинглар! Мен шундай нозик ўргумчак
тўри билан Кассиодай катта пашшанинг оёқ-қўлини
боғлаб ташлайман. Майли-майли, у билан илжайишиб
1260 қол!.. Мен сени у хушомадларингнинг ўзи билан чам-
барчас боғлаб ташлайман. Сиз ҳақлисиз, шундай бў-
лиши керак. Агар сенинг бу ҳазилларинг сендан лей-
тенантлик вазифасини олиб қўйса, унда сенинг учун
уч бармоғингни тез-тез ўпиб турмаслик яна яхши бў-
лади, бироқ сиз шуҳратли хўжайинни ичкилик билан

қўлга ола оласиз. Жуда яхши. Ҳаддан зиёд яхши, ўпи-
шиб қолинг. Бу хушомаднинг энг яхши нави! Бармоқ-
ларини яна ўпиш учун лабига қўяптими? Мен шу
бармоқларни муҳаббатингиз клизмасининг трубкалари
1270 бўлишини истар эдим.

Ташқаридан барабан овози келади.

Мавр келди! Бурғусининг товушидан маълум!

К а с с и о

Балли, ўша.

Д е з д е м о н а

Юринг уни қарши оламиз.

К а с с и о

Мана ўзи келиб қолди.

Отелло ва мулозимлар кириб келади.

1280 О т е л л о

Оҳ сеvimли жанговарим, гўзал дилбарим!

Д е з д е м о н а

Менинг Отеллом.

О т е л л о

Ҳайрон бўлиб қолиш билан жуда сеvimдим.
Мендан олдин кела олибсиз, қандайин қувонч!
Бўрондан сўнг шунча тинчлик келажак бўлса,
Майли, қуюн бундан ҳам зўр гувиллаб эссин,
Бу бўрондан ўлимнинг ҳам уйқуси ўчсин.

1290 Зўр кемалар писта пўчоқ каби чайқалиб,
Кўтарилсин тўлқинларнинг тоғ чўққисига,
Юксакларга тирмашаркан тинкаси толиб,
Отилсинлар жаҳаннамдай чўнқур-қуйига,
Ҳозир келиб ўлим тутса гирибонимдан,
Лаззат билан кечар эдим азиз жонимдан,
Қалбим чексиз қувончларга лиммо-лим
тўлиқ!

Мажҳул тақдир келажакда қайтадан бир бор,
Шу дамларни бермасми деб жуда қўрқаман.

Дездемона

1300

Ўзинг сақла бизни тангрим!

Умр дам-бадам

Ўтган сайин, шодлигимиз, севгимиз ошсин.

Отелло

Илоҳи омин!

Шодлигимдан сўзламоққа сўз тополмайман,
Бахтим шунча ёр бўлдики, нафасим тутди!
Мана-мана шунинг ўзи майли бир навбат.

(Дездемонани ўпади)

Юрагимнинг пардаларин созласин андак.

Яго *(бир четга қараб)*

1310

Созингиз ҳам, пардангиз ҳам жуда жойида,
Аммо мен ҳам бу рубобга тикан қадайман
Ва шу ишни бажаришга ваъда бераман.

Отелло

Қани, юринг, сарой кетдик.

Уруш ҳам тамом,

Турк флоти тамомила денгизга ботди.

Бу ердаги эски дўстлар саломат борми?

Сиз Қибрисда кўп қадрли меҳмон бўласиз.

Мени бунда севадилар, азиз гўзалим!

Нима бўлди, толе билан қувониб кетиб,

1320 Тутуриқсиз сўзлар билан жоврай бошладим.

Дўстим Яго, сен ҳозироқ пристанга бор,

У ердаги чамадонлар, сандиқ, юкларни

Капитаннинг қалъасига, олдимга келтир.

Жасур йигит! Қилиқларин кўп ёқтираман.

Қани кетдик, Дездемона!

Сизни қайтадан

Қибрис тупроғида табрик қиламан.

Яго билан Родригодан бошқа ҳамма чиқиб кетди.

Я г о

1330 Бир оздан кейин мени кўрфазда топасан. Қани бу ёққа келчи. Агар сен дадил бўлсанг — ахир айтадилар-ку, зотида олижанобликдан нишона ҳам бўлмаган тубан кишилар муҳаббатга гирифтор бўлгандан кейин, ўзларига табиат бахш қилгандан ҳам зиёдароқ олижаноб бўлиб кетади — деб, шунинг учун ҳам менга қулоқ сол. Лейтенант букун кечаси саройга посбонлик қилади. Ҳаммасидан ҳам илгари Дездемона уни севиб, жигарсўхта бўлиб қолган.

Р о д р и г о

1340 Лейтенантгами? Йўқ, бекорчи гап, бўлиши мумкин эмас.

Я г о

Дамингни мана бундай қилиб сақла-да, менга диққат билан қулоқ сол. Иннайкейин, Дездемона аввал бошда маврнинг фақат мақтанчоқ, ақлга тўғри келмайтурган тутуриқсиз ҳикоялари учун қанчалик ҳаяжон билан севганини ёдингга солиб қўй: наҳотки уни шу бўш, бўлмағур гаплар учун умрбод севиб қолса? Албатта, энди бу ҳолатга сенинг доно юрагинг ишонмайди! Ахир унинг кўзи тўйиши керак. Тўйгандан кейин ҳадеб шу иблис нусха башарага қарай беришдан унинг учун қандай лаззат қолади? Муҳаббат эрмакларидан қон совуб, ҳирс сўнгандан кейин, уни янги ҳаваслар ва орзулар билан қайтадан алангалантириш учун албатта гўзал чеҳра, уқув келатурган даражада ёшлик, эпчил ҳаракатлар, хушомадгўйлик — хулласи калом бу қора араб маҳрум бўлган сифатларнинг барчаси керак бўлади. У қидириб маврда бу фазилатларни тополмайди. Шу тополмаганликнинг ўзи унинг нозик қалбига, ҳар қачон алданганлигини талқин қилиб туради. У энг аввал хўрсиниб, оҳ-уҳ тортиб юради, тўйинади, зерикади, энг охири маврни кўргиси келмай қолади. Табиатнинг худди ўзгинаси бу тўғриларда унга дарс бериб, уни янги битта кишини танлашга чақиради. Энди сиз жаноби олий, шу энг табиий ва энг муқаррар ҳолатнинг рўй беришидаги менинг мулоҳазаларимга қўшилгандан сўнг, айтинг: бу бахтга Қассиодан илгари ким муяссар бўла олади? Қассио сўзамол йигит, у астойдил, ўзининг бўлмағур феъл-

- 1370 хўйларини, асли зотидаги хазиналарни меҳрибонлик билан, сиртқи рутба нишонлари билан пардалайди. Ахир ундан бошқа ҳеч ким, ҳеч ким бу бахтга эриша олмайди. У жуда нозик ширинкор, қулай фурсатни қидирувчи йигит, у агар-чи асли зотида ҳеч қачон яхши хислатларга эга бўлмаган бўлса ҳам, ўзини яхши қилиб кўрсатиб, ютиб кетиши мумкин! У шайтондай ҳийлакор йигит. Унинг устига бу ҳийлакор чиройли, ёш. Хулласи калом, тентак ёшликнинг кўзини ўзига тортиш учун унда бутун хислатлар мукамал. У мутлақо ҳиди бурқиб турган ярамас, хотин ҳам уни аллақачон исини кўрган.
- 1380

Родриго

Мен бу гапларга ишоналмайман, чунки Дездемона муқаддас қалб эгаси.

Яго

Муқаддас? Мана муқаддас!

(Уч бармоқ кўрсатади.)

- Ахир унинг ичатурган виноси ҳам узумдан бўлган-ку. Агар у хотин муқаддас қалб эгаси бўлса эди, маврни ҳеч қачон севмаган бўлар эди; муқаддас эмиш-а, муқаддас аччиқ ичак! Ахир сен ўзинг Қассионинг кафтини ўйнаб турганини кўрмадингми, илғамай қолдингми?
- 1390

Родриго

Илғашга-ку илғадим-а, бу энди оддий кўнгил яқинлик эди-да.

Яго

- Сени ишонтираманки, бу йўлдан чиқишликнинг деб-бочаси, бузилиш ва уят фикрларга кира беришнинг бисмиллоси. Уларнинг бошлари бир-бирларига шундай яқин эдики, нафаслари бир-бирларига тутшиб кетган эди. Бузуқ фикрлар бу, Родриго! Модомики мана шу борди-келди муносабати изига тушиб олдим, тездан ўша соатдаёқ асосий, ёш кўникишлар, яъни бадан, вужуд кўникишлари бошланади. Тфу, жаноб олий, ижозат
- 1400

310

беринг сизга раҳбарлик қилишга, ахир мен сизни Ве-
нециядан етаклаб келдим. Сиз бугун кечқурун қоро-
вулликда туринг, мен сизни ўша ерга қўйишни устимга
1410 оламан, ахир Кассио сизни танитайди-ку! Мен сиздан
узоқлашмай тураман, сиз бирорта баҳона топиб, Кас-
сионинг ғазабини чиқаринг; майли, қаттиқ-қаттиқ га-
пиришибми, ёхуд унинг ҳарбий шарафини ҳақорат қи-
либми, ёхуд ўзингизга маъқул бўлган бирор бошқа
йўл биланми, ишқилиб, жаҳлини чиқаринг.

Родриго

Яхши.

Яго

Жаноби олий (афандим), сиз билиб қўйишингиз
керакки, у жуда ҳам енгилтак. Жаҳли чиққанда ўзини
1420 туголмайди; балки у сизни таёқ билан савалаб қолар.
Ишқилиб, сиз, уни шу даражага етгунча ғазабланти-
ринг. Шу ишни баҳона қилиб мен Қибрис аҳолилари-
ни ғазаблантиришим мумкин; кейин тинчликни ўрин-
латиш учун Кассиони ишдан олиш зарур бўлади. Шу
қисқагина йўл билан сиз ўз истагингизга етган бўла-
сиз. Менга бўлса ўз режаларимни ишга солиш учун
баҳоналар топилиб қолади. Биз шу фойдали йўл би-
лан ғовни ўртадан олиб ташласак, сизнинг бахтиёр
бўлишингиз учун ҳеч қандай хатар қолмаган бўлади.

1430 Родриго

Қараб кўраман, шу иш учун тузукроқ пайт келиб
қолса, ҳаммасини қиламан.

Яго

Ишонтираманки, жуда ўринли пайт келиб қолади.
Биз сен билан қалъада учрашамиз, унгача мен Отел-
лонинг юқларини қирғоққа олиб чиқишим керак. Ҳо-
зирча хайр.

Родриго

Хайр бўлмаса.

1440 (Чиқиб кетади.)

- Кассио-ку, кўп севади, мен ишонаман,
 Дездемона севиши ҳам албатта мумкин.
 Маврни гарчанд ёқтирмайман, бироқ у ўзи
 Юраги соф, астойдил берилган киши;
 Фикримча, у яхши эрдир Дездемонага.
 Фақатгина дил хоҳиши билан ҳам эмас,
 Мен ҳам яхши кўражакман Дездемонани,
 Буларсиз ҳам менда гуноҳ тўлиб ётибди;
- 1450 Қисман маврдан қасос олиш судрар бу ишга,
 У бузуқи тўшагимга қадам қўйибди,
 Мана шу ўй оғу каби ичимиз талаб.
 Қачонки мен хотинимга қилган иши-чун
 Хотинидан ҳисоб олсам, юрак тинчийди.
 Уринланмай қола-қолса бу иш мабодо
 Маврда шундай рашк қўзғатай, топмасин
даво,
- Ҳар қандайин саломат ақл қилолмас чора
 Бу ишларнинг уддасидан чиқиш пайтида
- 1460 Қўлимдаги венециялик този бечора
 Бирданига занжирини узмаса бўлди.
 Ҳамма ишни расво қилиб бузмаса бўлди.
 Кассиога меҳр қўйиб, яқинлашаман
 Кундан-кунга кўрсатаман маврга ёмон.
 Қўрқаманки, у ҳам менга похол солади.
 Маврни худди эшак каби нўхталаб олиб,
 Етаклайман тинч умрдан қутуришгача,
 Қандай ҳолга қолганини сезмай заррача,
 Яна мени қадр қилур, бўлар миннатдор.
- 1470 План ҳали ярагудай пишиб етган йўқ,
 Мавр ухлар. Майли, ҳозир навбати узоқ.

Иккинчи кўриниш

К ў ч а.

*Қўлида ёрлиқ кўтариб жарчи чиқади.
 Унга халқ эргашган.*

Ж а р ч и

- Бизнинг олижаноб ва қаҳрамон генералимиз бўлган
 Отеллодан барча фуқароларга шундай фармойиш бўл-
 ди. Турк флотининг буткул нобуд бўлгани тўғрисидаги
- 1480 хабар муносабати билан чақирилаётган бу шодиёнага
 ҳамма иштирок қилсин. Фуқаролар ўйнашлари, ку-

лишлари, байрам гулханлари ёқишлари, хулласи калом, ҳар ким ўз одатича, ўз раъйича хурсандчилик қилиши керак. Бу хурсандчилик хабардан ташқари бу кун муҳтарам генералимиз билан шонли маликамизнинг никоҳ тўйлари бўлади. Буни сизга билдириб қўйишни генералимиз лозим топдилар. Ҳамма эшиклар фуқаролар айшу ишрати учун очиқ. Ҳозирги соат бешдан ўн бирини ургунча ҳар бир фуқаро ейиши, 1490 ичиши, истаган хурсандчиликни қилиши мумкин. Худойи таоло ва таборак Қибрис отасини ва унинг олижаноб генерали қаҳрамони Отеллони ўз ҳифзи ва ҳимоясида омон сақласин.

(Чиқиб кетади.)

Учинчи кўриниш

Отелло, Дездемона, Кассио ва мулозимлар чиқади.

Отелло

Сиз, Кассио, азиз дўстим, букун кечаси
Посбонлар орқасидан яхши кузатинг.

1500 Эҳтиётли бўлишимиз керак ҳар вақт.
Айш-ишратда ҳаддан ўтиш бўла кўрмасин.

Кассио

Бу тўғрида Яго олди мендан буйруқни
Лекин бунга қарамасдан яна ўзим ҳам
Барчасига кузатувчилик қилиб тураман.

Отелло

Яго жуда ўз ишига содиқ бир йигит!
Хайрли кеч. Эрта барвақт сўйлашажакмиз.
Қани кетдик. Савдо пишган, сеvimли ёрим,
1510 Вақти келди мевасини бирга тотайлик.
Хайрли кеч.

*Отелло, Дездемона ва мулозимлар чиқиб кетади.
Яго кириб келади.*

Кассио

Қани, марҳамат Яго! Ҳозир қоровулликка боришимиз керак.

Я г о

1520 Ҳали вақт эрта лейтенант, соат ўн ҳам бўлгани йўқ. Генералимиз, ўз Дездемонасига бўлган муҳаббатини учун, бизни мундай барвақт бўшатиб юборди; бунинг учун уни айбламаса ҳам бўлади, чунки у билан бир кеча ҳам ишрат қилганича йўқ; хотин ҳам шундай бир хотинки, Юпитерга арзийтурган ширин луқма деса бўлади.

К а с с и о

У ғоят латофатли хотин.

Я г о

Сизни ишонтираманки, у фақат ўйнаш-кулиш учун яратилган.

1530 К а с с и о

Албатта тўғри, у чиндан ҳам нозик ва тоза бир вужуд.

Я г о

Кўзини айтинг-а, кўзини! Шундай жозибадор, шундай ўйноқи, худди сўзлашишга имо-ю ишорат қилиб тургандай?

К а с с и о

Кўзлари жуда жозибадор! Лекин, менимча, жозибадор бўлиш билан бирга, жуда ҳам сипоҳ кўзлар.

1540 Я г о

У гапирар экан, сўзлари худди муҳаббатга чақириб тургандай туюлмайдими?

К а с с и о

Иқдор қилиш керакки, бу хотин камолотнинг ўзгинаси.

Я г о

314

1550 Ҳа, майли, ишқилиб уларнинг тўшаклари саодатли бўлсин! Лейтенант жаноблари, қани мен билан юринг. Менда кичкина бочкада вино бор. Бу яқинликда Қибриснинг бир неча ботир бўз ўғлонлари сиз билан бирликда қора Отеллонинг соғлиғи учун давра қуришни орзу қилиб турган эдилар.

К а с с и о

Фақат бугун эмас, дўстим Яго; мен винони унча кўтара олмайман. Мен ўйлайманки, дуруст тарбия кўрган кишилар ўз вақтларини ўтказиш учун винодан бошқа эрмак ўйлаб топсалар яна яхши бўлар эди.

Я г о

1560 Ахир улар — бизнинг дўстларимиз; атиги бир қадаҳ, холос, мен сизнинг соғлигингиз учун ичаман.

К а с с и о

Бугун кечқурун мен бир қадаҳ ичиб олганман. Шунда ҳам сув қўшиб, бари бир бошимни айлантириб юборди. Мен ўз кучсизлигимдан аччиғланаман, шунинг учун ўз бўшлигимни иккинчи қайта синаб ўтиришга юрагим ботинмайди.

Я г о

1570 Қўйинг, эй афандим! Ахир бу кеча айшу ишрат кечаси! Бизнинг ботирларимиз шуни жуда ҳам истаган эдилар-да...

К а с с и о

Уларнинг ўзи қаерда?

Я г о

Улар бунда, дарвозада! Чақиринг ахир.

К а с с и о

Хўп бўлмаса, нима ҳам қилиш мумкин!..

Чиқиб кетади.

Я г о

- 1580 Қани энди, боя ичган коса устига
Ичиролсам битта тўла қадаҳни яна,
Бўлар эди ёш келиннинг итидай ўжар.
Аллақачон эсин ютди аҳмоқ Родригом,
Шундай мастки, ўз-ўзидан хабарсиз, асло,
Ошиқ киши — Дездемона соғлиғига деб,
Талай чўнқур қадаҳларни оппоқ кўтарди.
Тагин ўзи қоровулда — постда турибди.
Яна учта шўх, жанговар Қибрис йигити
Керагича каминанинг қўлидан ичди.
Булар бари қизгин қонли, енгил кишилар,
1590 Ҳаммаси ҳам номусини сақлашни тилар,
Бу учов ҳам қоровуллик сақлаб турибди.
Шунча мастнинг орасида Кассиони мен
Бирор ишқал-чатоқликка етаклайманки,
Бу иш Қибрис шарафига доғ бўлиб тушар.
Ана улар келаётир бунда оқибат
Мен ўйлаган ҳийлаларим оқланса агар,
Кемам ўнғай шамол келиб сузар илгари.

Кассио Монтано, қоровуллар билан бирга қайтиб келади.

- 1600 *Уларнинг орасида вино кўтарган мулозимлар.*

К а с с и о

Азбаройи худо, буларинг мени тозаям ичирдилар.

М о н т а н о

Жуда ҳам оз ичдилар, кичкинагина битта қадаҳча,
солдатнинг ҳам сўзига ишониб қўйинглар ахир.

Я г о

Қани, яна винодан беринглар.

(Ашула айта бошлайди.)

«Қани келинг стаканни уриштирайлик —
чиқ-чиқ,

- 1610 Қани келинг стаканни — чиқ!
Солдат деган аҳмоқ эмас,

316

Умр бир нафас.
Солдат шўрлик бир гал ичса
Ҳеч нима қилмас».
Ҳой мулозимлар, винодан келтиринглар!

К а с с и о

Азбаройи худо, жудаям қойил деган ялла
экан-да.

Я г о

1620 Мен бу қўшиқни Англияда ўрганганман. Ана у ер-
да ичишнинг уддасидан чиқадилар. Данияликлар, немислар, қорни катта голландияликлар — англичанларнинг олдида ҳеч нима эмас. Қани, ҳой ичсаларинг-чи!

К а с с и о

Мундан чиқди сизнинг англичанларингиз ичишга шунақа эпчил экан-да!

Я г о

1630 Данияликлар ўласидай маст бўлганда, англичанлар бепарволик билан ичишда давом қилаётган бўлади, пешонасидан тер чиқармай, ҳар қандай немисни ҳам ичиб ўзади, истаган голландиялик қайт қилаётганда, улар яна иккинчи шишани олдига олган бўлади.

К а с с и о

Қани генералимизнинг соғлиғига ичамиз!

М о н т а н о

Лейтенант! Мен ҳам сиздан ажралиб қолмайман, ўша кишининг соғлиғига ичаман.

Я г о

Оҳ, гўзал Англия!

(Қўшиқ айта бошлади.)

1640 «Жуда кибор аён эди король Стефан,

Иштонини битта крон бериб тиктирган.
Сўнг қараса пулни ортиқ бериб қўйибди,
Алам қилиб тикувчини ҳайвонсан дебди.
Жуда ботир киши эди король Стефан,
Сен нимасан, бир бемаза — пастак кишисан.
Биз зийнатга сарф қилишни топамиз увол,
Эски-туски либосингни тезроқ олиб ол!»
Ҳой, қани тагин вино беринглар!

К а с с и о

165) Бу ялла, бояги айтганингдан ҳам соз экан.

Я г о

Истайсизми, яна бошқатдан айтиб берайми?

К а с с и о

Йўқ, шунинг учун мен бундай ҳаракатда бўлганларни ўз даража ва мавқеини билмаган кишиларгина деб ҳисоблайман. Майли, ҳаммамизнинг ҳам тепамизда худо бор. Худонинг марҳамати кўп. Бир хил кишиларнинг гуноҳини кечиради, бир хил кишиларнинг жойи жаҳаннам.

1660 Я г о

Жуда ҳам ҳақ гапни гапирдингиз, марҳаматли лейтенант.

К а с с и о

Гап менинг тўғримда борганда — бу гапни генерални ёхуд бирор юқори даражали кишини ранжитиш учун айтаётганим йўқ. Мен худонинг раҳматидан умидворман, албатта жаннати бўламан.

Я г о

1670 Менинг ҳам умидим шу, мен ҳам жаннати бўларман, деб ўйлайман, лейтенант.

К а с с и о

Тўғри, бироқ ижозат берсангиз айтиб қўйишим келсин.

1680 ракки, мендан илгари эмас, лейтенантнинг арвоқи, мулозимникидан илгарироқ раҳмати бўлиши керак. Хўп, бу тўғрида гап тамом бўлди, қани, сизга тегишли ишларга ўтамиз... Э худо, гуноҳимизни ўзинг кечир. Афандилар, қани ишимизни бошлайлик. Афандилар, мени маст бўлиб қолди деб ўйлай кўрмангиз. Мана бу менинг мулозимим, яъни ўнг қўлим, мана бу бўлса менинг чап қўлим. Мен маст эмасман: мен бемалол ўрнимдан ҳам тура оламан, ҳам жуда бемалол яхшилаб гапира оламан.

Ҳ а м м а л а р и

Жуда ҳам яхши, жуда ҳам яхши.

К а с с и о

Бас, маълум бўлдики, жуда ҳам яхши, бундан чинди сизлар мени маст деб ўйламасаларингиз ҳам бўлади.

Чиқиб кетади.

М о н т а н о

1690 Афандилар, қани ташқарига чиқайлик. Қоровул қўйиш керак.

Я г о

Кўрдингизми олдин чиқиб кетган йигитни.
Қайсарга ҳам солдатликка муносиб йигит,
Лашкарбоши бўлар эди, афсус айбдор!
Қанча ботир бўлса, шунча айби бор теп-тенг.
Бу бечора Кассиога кўп ачинаман.

1700 Кўрқаманки Отеллонинг унга ишончи,
У шу ҳолда кета берса бир эмас-бир кун
Қибрис учун бирор бахтсиз иш қилмаса деб.

М о н т а н о

У ҳар қачон ҳозиргидай кўп ичадими?

Я г о

Етиш пайти кўтармаса бир шиша ками,
Ухлаёлмай туну кун санқиб юради;

Вино уни аллалайди, роҳат беради.

Монтано

Бу тўғрида Отеллога билдирган яхши,
У ўзининг кўнгли очиқ назари билан
1710 Кассионинг фақат яхши хислатин кўриб,
Ёмонликни илғамайди, баҳо бермайди,
Кўришликни истамайди, шундай эмасми?

Родриго киради.

Яго (*секин Родригога*)

Хўш, Родриго, нима қилиб юрибсан ахир:
Лейтенантнинг пайига туш, илдамроқ жўна.

Родриго чиқиб кетади.

Монтано

Жуда афсус. Олижаноб генерал ишониб
1720 Ёрдамчилик каби катта бир вазифани
Майин бўлган бир кишига бериб қўйибди.
Айтиб қўйсак бир яхшилик қилган бўлардик.

Яго

Йўқ-йўқ, менга бутун бошлиқ Қибрисни беринг,
Мен бу ишни қилолмайман! Чунки Кассио
Севган дўстим: Бу касалдан тузатсам
дейман!

*Саҳна орқасидан «ёрдам беринг!» деган қичқириқ келади.
Олдин Родриго, унинг орқасидан қувлаб Кассио чиқади.*

Кассио

1730 Разил! маккор!

Монтано

Нима гап ўзи, лейтенант?

Кассио

Тубан махлуқ! Сен менга ўз вазифамни ўргатмоқчи

Бўлдингми! Мен бу ярамасни бутилкага қувлаб қамайман.

Родриго

Мени қувлаб қамайсанми?

Кассио

1740 Тагин жавраб туради-я, ифлос!

(Родригони уради.)

Монтано

Сиздан сўрайман, муҳтарам лейтенант!
Сиздан сўрайман, афандим, қўлингизни тортинг!

Кассио

Мени қўйворинг, афандим, бўлмаса сизнинг ҳам тишингизни қоқиб қўлингизга бераман.

Монтано

Биласизми, ахир сиз мастсиз.

1750 Кассио

Мен мастманми?

Олишиб кетади.

Яго *(секин Родригога.)*

Тинглайсизми, тездан боринг, одам чақиринг.

Родриго чиқиб кетади.

Ҳой лейтенант, бас афандим, тўхтангиз, етар.
Ҳой ёрдамга! Ҳой Монтано, ҳой сиз
лейтенант!

1760 Одам борми! Яхши ҳамки қоровуллар бор.

Занг урилган овоз келади.

Ким қўнғироқ чалаётган? Бас ахир шайтон!
Бас лейтенант, ахир бутун шаҳар қўзғалди,
Обрў билан шарафингиз бир чақа бўлади.

Отелло билан мулозимлар кириб келади.

Отелло

Хўш, бу ерда нима гап бор, нима тўполон?

Монтано

Яраландим, ўлажакман, қонсираб қолдим.

(Ииқилади.)

1770 Отелло

Агар ҳаёт ширин бўлса, дарров бас қилинг.

Яго

Бас лейтенант! Сиз Монтано! Ҳе олижаноб!
Даража-ю, вазифани унутдингиз, бас!
Уялингиз, бунда ахир генерал турибди!

Отелло

Хўш, нима гап, қандай қилиб бу жанжал
чиқди?

1780 Биз туркларми, иккита дўст шундай олишса?
Қачон берди кўк тангриси бунга ижозат?

Ваҳший жанжал йўқотилсин! Сиз христиан!

Ким қутурган ғазабини дарров ютмаса,

Бу дунёда яшамайди; қимирлаш — ўлим.

Бу даҳшатли қўнғироқни тўхтатинг тездан;

Ваҳимага солур бутун Қибрис отасин.

Хўш, нима гап, нима жанжал? Сен айт-чи, Яго,

Нима учун мурда каби бўзариб кетдинг.

Билмоқчиман, ким бошлади бу ишни аввал?!

Яго

1790 Мен билмадим, ҳаммамиз ҳам сал илгари

Янгигина гўшангага кирган ёшлардай

Бир-бирова энг яқин дўст меҳрибон эдик.

Бирданига мана энди... ҳеч билолмайман;
Ё осмонда бирор юлдуз эсимиз жўйди.
Бирдан дўстга дўст тўғрилаб ўртада қилич.
Қонли кураш. Сабабини айтолмайман ҳеч.
Бу ғазабнинг бошланиши менга белгусиз.
Кошки эди, бу ерларга кўтариб келган
У оёқни дуруст ишда йўқотган бўлсам.

1800 О т е л л о

Хўш, Кассио, наҳот шундай ўзни
йўқотдинг.

К а с с и о

Оҳ генерал... афв этингиз, мен
айтолмайман.

О т е л л о

Қани айтинг сиз, Монтано, сизга ҳамиша
Қасб эди-ку яхши хислат, фикру андиша.
Сокит, жиддий хислат билан танилган киши,
1810 Ёшлигидан бу ҳурматни ололган киши,
Яхши исми ҳар ақлли тилнинг такрори,
Нима учун у шарафни сақлолмадингиз,
Бирданига хулқингизни қилиб айирбош,
Кечасининг бақироғи бўлдингиз, бебош?

М о н т а н о

Билганимни айтолмайман, афв этинг,
сардор,
Мен мажруҳман. Жим бўлганим яна яхшироқ,
Сизга айтиб берар Яго офицерингиз.

1820 Мен билмадим, нима гуноҳ қилиб қўйибман;
На ишимдан, на тилимдан айб ўтганини.
Ўз-ўзини мудофаа айб саналарми?
Агар сенга ҳужум қилса биров зўр билан
Шундай пайтда ўзни сақлаш ҳисси гуноҳми?

О т е л л о

Худо шоҳид!
Миям тамом забти билан қуйилмоқда қон,
Сезмоқдаман ҳирс қўзғалиб бўлмоқчи эга

Иродага, тафаккурга, ҳатто ўзимга.

- 1830 Бир қўзғалиб юқорига қўлни кўтарсам,
Бу ғазабдан янчиларди бирингиз дарҳол.
Қани айтинг, бу жанжалга сабаб бўлган ким?
Икки туғиб бир қолганим бўлган чоқда ҳам
Бир умрга назаримдан отиб ташлайман.
Ё таажжуб, ҳарбий ҳолат эга бўлган ер,
Аҳолининг қалби титрар қўрқув-даҳшатдан,
Шундай ерда оилавий, шахсий бир жанжал,
Тағин келиб ярим кеча, қоровулликда...
Қани Яго, сабабчи ким сен айтиб бер-чи?

1840 Монтано

Қараб, дўстлик хизматини рия қилиб,
Ҳақиқатни оширсанг ҳам, камайтирсанг ҳам,
Солдат номи сенга ҳаром.

Яго

Ҳақорат қилма.

- Тилим агар лейтенантга озор етказса,
Шартга кесиб ташлашга ҳам рози бўламан.
Ишонаман, мен айтажак ҳақиқат гаплар
1850 Уни асло ранжитмайди. Иш шундай бўлди:
Биз Монтано билан бирга сўзлашар эдик,
Бирдан кўрдик битта одам келар югуриб:
«Ёрдам беринг, ёрдам беринг!» деди қичқириб.
Орқасидан қувлаб келди Қассио дадил,
Қўлда қилич даҳшат қилар унга мутгасил.
Бу афандим Қассиони тўхтатмоқ бўлди.
Шаҳар тағин ваҳимага тушишидан қўрқиб,
Қичқирганининг орқасидан кетдим югуриб.
Худди шундай бўлди мана. У чопқир экан,
Тутолмасдан тезлик билан қайтиб келдим,
1860 Келган эди қулоғимга қилич овози,
Қассионинг нималар деб сўкинган сўзи.
Ҳалигача сўкишганин эшитмагандим,
Мен келганда ваҳший жанжал авжида эди,
Мен кўрганим бариси шу, сиз ҳам кўрдингиз.
Бу тўғрида бундан ортиқ нарса билмайман.
Жаҳл чиқса эс кетади, ҳаммада ҳам шу,
Балки бунда Монтанонинг иззати шахси
Лейтенантдан бир оз таҳқир кўргандир, фақат
1870 Уришганда ҳаммада ҳам қутуриш одат,
Энг қадрдон дўстин уриб қўйишлик мумкин.

Ишонаман, балки қочган киши шунчалик
Оғир сўзлаб Кассиони қилган ҳақорат,
Чидаб туриш мумкин бўлмай тугаган тоқат.

О т е л л о

Билдим, Яго, сен меҳрибон, дўстлик ҳақи-чун
Юмшатмоқчи бўляпсан, гуноҳнинг кучин.
Менга жуда қимматлисан, аммо, Кассио,
Ҳозир сени вазифангдан озод қиламан.

Дездемона канизаклар билан кириб келади.

1880 Кўринг, ҳатто севган ёрим бўлибдир бедор!

(Кассиога қараб.)

Бошқаларга ўрناق бўлиб хизмат қиласан.

Дездемона

Нима гап ўзи?

О т е л л о

Ҳеч нима йўқ, ишлар тамом бўлди, жонгинам,
Бор ўрнингга қайтиб ёт!

(Монтанога.)

1890 Мен, афандим, ўзим сизга жарроҳ бўламан.
Тездан буни олиб боринг!

Монтаноли олиб чиқадилар.

Яго, сен шаҳар ичин осойишта қил,
Уят-жанжал халқни анча безовта қилди,
Кани, кетдик, Дездемона? Аскарлик шундай,
Чиқиб қолиб шунинг каби ғавғо тўсатдан,
Уйғотади иссиққина, ширин уйқудан.

Яго билан Кассиодан бўлак ҳамма чиқиб кетади.

Я г о

Нима ўзи, лейтенант, яраландингизми?

1900 К а с с и о

Ҳа, яраландим, фақат менга ҳеч қандай жарроҳ ёрдам беролмайди.

Я г о

Нима деяпсиз, қўйинг эй, худо сақласин.

К а с с и о

Муқаддас унвон, муқаддас унвон, уҳ, мен ўзимнинг муқаддас унвонимни йўқотдим! Мен ўз борлигимнинг ўлмас бир қисмини йўқотиб, ҳайвон бўлиб қолдим! Менинг муқаддас унвоним, Яго. Менинг муқаддас унвоним.

Я г о

Ундай бўлса тузук-а, мен, азбаройи худо, қандай бўлса ҳам баданингиз яраландими деб ўйлаган эдим; муқаддас унвонни йўқотишдан кўра, бу ишдан одамга кўпроқ зарар бўлади. Муқаддас унвон деган сўз, ўйин-кулгига хос, мутлақо қалбаки, ёлгон бир юк; кўпинча уни ҳеч қандай хизмат кўрсатмасдан ҳам қўлга киритадилар-ку, ҳеч асоссиз йўқотиб ҳам қўядилар. Сиз агар ўзингиз уни йўқотганингизни овоза қилмасангиз, шу муқаддас унвонни ҳеч ҳам йўқотмаган бўласиз. Етар, бас, биродар, генералга қайтадан яқин бўлишликнинг, уни ўзга тортишликнинг йўллари бор. Ахир у сизни ғазаб таъсирида ҳайдади, сизга жазо беришда эса ғазабдан ҳам олдин тактикани кузатди. Бу тактика кучли арслонни қўрқитиш учун ўзининг беозор итини тутиб олиб уришнинг худди ўзгинаси; унга қайтадан ялиниб-ёлворинг, у сизга даражангизни қайтариб беради.

К а с с и о

1930 Шундай яхши бошлиқни — мендай ярамас, маст-аласт, бачкана бир офицер лақиллатгандан кўра, мени ҳақорат қилишини ялиниб-ёлвориб сўрайман. Улгунча ичиб тўтидай валақлаш, кўпириб мақтаниш, уришиш, сўкиш ҳам ўз соянг билан жуда юқоридан туриб беҳуда сўзлашиш! Уҳ, сен винонинг кўринмаган руҳи, агар сенинг ўз отинг бўлмаса, сени иблис деб атасак бўлади.

Я г о

326

Қилич кўтариб кимни қувлаб кетаётган эдингиз?
1940 У сизга нима қилган эди?

К а с с и о

Мен билмайман.

Я г о

Бундай бўлиши мумкин эмас! Наҳотки билмасангиз.

К а с с и о

Мен бир талай майда-чуйда ишларни хотирлайман-у, бир нарсани ёдлай олмайман: жанжал эсимда бор, бироқ сабабини билмайман. Уҳ, тангрим, нима
1950 учун одамлар ўз ақлларини ўғирлайдирган душманни оғизларига оладилар? Нима учун биз базмлар, завқлар, айшу ишратлар, ўйин-кулгилар ўртасида бирданга ҳайвонга айланиб қоламиз?

Я г о

Ҳозир сиз тамоман ўзингизга келиб қолдингиз. Қандай қилиб сиз шунчалик тез бундай бўлдингиз?

К а с с и о

Мастликнинг шайтони, ўз ўрнини ғазабнинг иблисига марҳаматан бўшатиб беради. Бир ярамаслик
1960 иккинчи ярамасликни етаклаб, мен ўз-ўзимни мумкин қадар булғашимга, ҳақорат қилишимга мажбур қилгани келди.

Я г о

Қўйинг эй, ўзингиз ҳам ҳаддан ташқари мустаҳкам ахлоқпараст экансиз! Албатта энди оролнинг ҳозирги вазияти, вақт ва шароити нозиклигини эътиборга олганда, мен жоним билан бу ҳодисанинг юз бермаслигини истардим. Модомики бўлар иш бўлган экан, чидаб, ҳамма ишни бизнинг манфаатимизга қараб ҳал
1970 бўлишини таъмин қилиш керак.

К а с с и о

Агар мен ундан ўз даражамнинг қайтарилишини сўрасам, у бир оғиз гап билан сен пияниста деб қўя қолади. Агар менинг етти бошли аждаҳодай оғзим кўп бўлганда ҳам, ҳалиги битта сўз ҳаммасини қоплашга кифоя қилади. Бошда эсли-хушли киши бўлатуриб, бирданига тентак бўлиб қолсанг, энг охири қора молга айлансанг, уҳ, қандай ғалати тақдир-а! Ҳар бир ортиқча қадаҳ — бу бир малъун, қадаҳ ичидаги нарса

1980 эса иблиснинг ўзи.

Я г о

Бас, бас! Яхши вино — агар ундан ақлли фойдалана билсангиз, меҳрибон, яқин дўст билан тенг. Уни ортиқча койий берманг. Севимли лейтенант, мен билман, сизни қанчалик яхши кўрганлигимга ишонасиз-а?

К а с с и о

Мен бунга қаттиқ ишондим, афандим; мен кўпроқ ичиб қўйибман.

1990 Я г о

Ахир, дўстим, сиз ҳам бошқа одамлар сингари пайти келганда шунақа маст бўлишингиз мумкин. Мен ҳозир сизга энди нима қилиш кераклигини айтаман. Бизнинг генералимизнинг хотини энди ўзи генерал. Мен бу гапни шу маънода айтаётиманки, генералимиз унинг латофатини сайр қилиш, ҳаяжонланиш учун ўзини бутунлай топшириб қўйган. Сиз ҳам бунга астойдил иқрор бўлингиз. Сиз Дездемонага ҳадеб илтимос қилаверинг — у сизга даражангизни қайтариб олишда ёрдам беради. У шундай саховатли, мулойим, меҳрибон, яхшилик қилишни севгувчи бир хотинки, у ўзидан қилинган илтимосни ошириб ўрнига келтирмасликни ҳатто гуноҳ деб санайди. Унинг эри билан ўртангизда узилган алоқани тиклаш учун унга ялиниб-ёлворинг. Мен истаган киши билан истаганча маблағга, бутун давлатимизни гаров қўйиб айтаманки, у билан ўртангиздаги муҳаббат, илгаригидан ҳам маҳкамлашиб кетади.

2000

К а с с и о

2010 Сиз менга яхши маслаҳат берётибсиз.

Я г о

Мен бу гапни, сизга бўлган содиқ хайрихоҳлигим ва қизгин муҳаббатим юзасидан ишонтириб айтётибман.

К а с с и о

Мен бунга ишонаман, эртага барвақт бориб саховатли Дездемонадан менинг учун восита бўлишни илтимос қиламан. Агар бу навбат ҳам менинг толеим ёр бўлмаса, иннайкейин унга ишонмай қўяман.

2020 Я г о

Тўғри айтасиз. Хўп, ҳозирча хайрли кеч, лейтенант! Мен қоровулга боришим керак эди.

К а с с и о

Хайрли кеч, содиқ Яго.

Чиқиб кетади.

Я г о

Менинг асл ва покиза насиҳатларим
Маврни яна қайта бошдан ўрга тортиш-чун
Тўғри йўлга етакларкан, қани айтингиз,

2030 Мени разил деб аташга ким ботинади?
Хайр ишларга тортиш учун Дездемонани
Ҳеч қийинлик тортилмайди, жуда ҳам ўнғай.
Ўзи каби сахий қилиб туққан табиат.

У кўп осон кўндиради эрин бу ишга.
Эри унга шунча ишқ-ла боғланиб қолган;
У буюрса унинг жони диндан кечади.
Хотин уни ечади ҳам, тугалади ҳам.

Агар бирор орзуни истаса дилбар,
Ўз эрининг бўшлигига бўлар ҳукмрон.
2040 Шундай экан, ким айтади мени мудроқ деб,
Кассионинг ҳожатлари чиқажак жойга
Боратурган тўппа-тўғри йўл айтдим, ахир?
Худойимнинг дўзахлари қора шайтонга
Бирор улуғ гуноҳ жуда зарур бўлганда
Худди шу топдаги каби улар ҳар маҳал
Аввал бизга кўк юборар намуна — ҳайкал.

Қачонки бу Кассио ҳақпараст аҳмоқ
Илтимослар қилар бўлса Дездемонадан,
У ҳам бориб Отеллога ялина бошлар.

- 2050 Мен ҳам унинг қулоғига заҳар қуяман:
«Хотинингнинг бузуқ йўли учун Кассио
Керак бўлса керак» дейман. Хуллас иш тамом.
Хотин унга зўрлик билан ёлворган сари
Отеллонинг ишончи ҳам шунча тугалар.
Дездемона шафқатига қора мой суриб,
Шу шафқатдан тўр тўқийман, тузоқ тўқийман,
Ҳаммаси ҳам бу тузоққа тушмай қолмайди.

Родриго кириб келади.

Хўш, Родриго, нима гап бор?

- 2060 Родриго

Мен бу ерда ов қилиш учун қўйиб юборилмай, ху-
руш, вовиллаш учун занжирга боғлаб қўйилган итга
ўхшаб қолдим. Бутун пулларим харажат бўлиб туга-
лай деб қолди. Ундан ташқари, бугун кечқурун мени
ўхшатиб саваладилар. Энг охири мен шу фикрга ке-
либ қолдимки, мен бу, бутун меҳнатлар натижасида
фақатгина тажриба орттириб, беш танга пулсиз ҳам
бир озгина миқдордаги тушунча билан Венецияга
қайтатурган кўринаман.

- 2070 Яго

Чидами оз кишиларга раҳмим келади!
Қай ярани бир нафасда тузатиш мумкин?
Ҳаммасига ақл ишлайди, маккорлик эмас,
Шу ақл ҳам вақт ўтишга бўйин эгади.
Хўп, Кассио сени урди, шу аҳмоқликни?
Арзимаган шу иш уни ишдан ҳайдади.
Қуёш кўрмай пишатурган мевалар ҳам бор,
Қуёш кўрган мева тезроқ гуллаб, етилар.
Бир озгина чида! Мана тонг отиб қолди.

- 2080 Иш ва эрмак соатлари ғоятда қисқа.
Уйингга кет, қайда ётиб турсанг шунга кет,
Ҳозир жўна, кейин яна кўпроқ биласан.
Жўна дейман.

Родриго чиқиб кетади.

Ҳозир энди олдимизда турар икки иш: .

Хотинимни ишга солай, маликасидан
Кассионинг тўғрисида илтимос қилсин,
Ўзим эса Отеллони олиб кетаман.
2090 Қайтганда Қассионинг худди устига,
Ёлворишнинг тепасига етиб келамиз.
План битди, энди эса жиндак тўхтамай,
Ҳийлаларни ишга солиш навбати келди.

Чиқиб кетади.

III ПАРДА

Биринчи кўриниш

Қасрнинг эшиги олдида.

К а с с и о билан музикантлар чиқадилар.

К а с с и о

2100 Ишингизга ҳақ тўлайман. Шу ерда чалинг, Му-
боракбод қўшиқни куйланг генералга.

Музыка чалинади. Қизиқчи чиқди.

Қ и з и қ ч и

Хўш, ўзи нима гап, афандилар? Сизнинг асбобла-
рингиз Неаполда ҳам саёҳат қилиб келганми дейман,
улар нима учундир димоғ билан ғурурланмоқдалар?

1-м у з и к а н т

Яъни, нима демоқчисиз, афандим?

Қ и з и қ ч и

2110 Ахир, бу асбобларингиз, ижозат берсангиз, духовой,
яъни ел билан, нафас билан чалинатурган асбоблар
деб аталмайдими?

1-м у з и к а н т

Албатта, афандим, духовой деб аталади, ел билан
чалинади.

Қ и з и қ ч и

Шунинг учун буларга дум боғлаб қўйилганми?

1-музикант

Яъни, қандай дум боғланган, афандим?

Қизиқчи

2120 Ҳалигача менга маълум бўлган, ел билан чалина-турган бир талай асбобларнинг худди ўзгинаси кабида. Бироқ, менинг афандиларим, мана сизга ақча, сизнинг музикангиз генералга шунчалик ёқиб тушдики, у ортиқ шовқинламасинлар деб койймоқда.

1-музикант

Ундай бўлса яхши, афандим, ортиқ чалмаймиз.

Қизиқчи

2130 Агар сизда чалинганда эшитилмайтурган музика асбобларидан бўлса, қайта бошдан чалишингиз мумкин, чунки нима эди, нима дейилади. Ҳа, халқ музика эшитай деб кетаётгани йўқ...

1-музикант

Бизда бундай музика ҳам йўқ, афандим.

Қизиқчи

Бундай тақдирда карнай, сурнайларингизни йиғиштириб, қопга уринг-да, туёғингизни шиқиллатиб қолинг, бўшатинг, жўнанг, шамолга сингиб, тўзиб кетинг!

Музикантлар чиқиб кетадилар.

2140 Кассио

Ҳой, сен менга қара, гапимга қулоқ сол, ўртоқжон!

Қизиқчи

Йўқ, мен сизнинг ўртоқжонингиз эмас, сизга қулоқ соламан.

Кассио

Сўрайман, шу ҳазилкашликларни бир оз қўйиб

тур. Мана бу кичкинагина олтин танга сенга аталган. Агар генерал хотинига хизмат қилувчи хотин ўрнидан турган бўлса, айт, қандайдир Кассио деган йигит, сиз билан қисқагина сўзлашишни илтимос қиляпти, дегин. Шу ишни қила оласанми?

Қ и з и қ ч и

У хотин умуман туради, афандим. Агар у бу ерга келиб турмоқчи бўлса, унга бу тўғрида хабар бериб қўйишга уннаб кўраман.

К а с с и о

Шундай бўлсин, жон биродар, тезроқ бориб айт.

(Қизиқчи кириб кетди. Яго чиқади.)

Қандай яхши, ўз вақтида келдингиз, Яго.

2150 Я г о

Бу кечаси бошдан-оёқ ётмадингизми?

К а с с и о

Йўқ. Сиз билан ажрашганда тонг отган эди. Яго бунда чақирсин, деб хотинингизга Бир кишини юборишга ботирлик қилдим. Сўраб берсин хуш қилиқли Дездемонадан Ҳузурига кириш учун менга ижозат.

Я г о

2160 Мен айтаман, ўзи ҳозир бунда келади, Ҳам марвни четлатишга ўйлайман чора, У бўлмаса сўз ҳам, иш ҳам эркин бўлади.

К а с с и о

Чин юракдан раҳматимни айтаман, Яго.

,

Яго кириб кетади.

Шунинг каби содиқ, жумард битта одамни

Флорентилар* орасида кўрмадим асло.

(Эмилия чиқади.)

Э м и л и я

- Салом сизга, қайғунгизга жуда ачиндим.
2170 Бариси ҳам тез орада ўтар, лейтенант.
Генералимиз суҳбатлашди хотини билан.
Сизнинг учун Дездемона илтимос қилди.
Мавр айтди, яраланган қибрислик киши
Бу ерларда кўп обрўли, аслзод экан;
Сизни ишдан ҳайдаш эса бир чора бўлиб,
Талаб қилар экан буни ақлу эҳтиёт.
Лекин сизни севганини у иқрор қилди,
Бу ўртада воситанинг кераги ҳам йўқ,
Қулай фурсат келиб қолса, бераман ҳуқуқ,
2180 «Қайта бошдан ўз ишига оламан» деди.

К а с с и о

Сиздан яна сўрар эдим, имкони бўлса,
Сўраб беринг, бу ишни сиз топсангиз маъқул.
Дездемона билан фақат бир неча минут
Ёлғиз қолиб сўйлашолсам.

Э м и л и я

Марҳамат қилинг,
Қани юринг, сўраб берай Дездемонадан,
Сўйлашингиз, юрагингиз бир оз бўшасин.

2190 К а с с и о

Сиздан жуда миннатдорман.

Ҳар икковлари кириб кетадилар.

Иккинчи кўриниш

Қасрда бир уй.

* Яғо ўзи венециялик. Кассио эса флоренциялик, Кассио-хатто ватандошларим ичида ҳам Ягодай содиқ кишини кўрмаганман демоқчи (*Тарж*).

Отелло, Яго ва Қибрис аъёнларидан бир неча вакиллар чиқади.

200 Отелло

Бу мактубни, Яго, элтиб штурманга бер,
У топширсин ҳурмат билан буни сенатга.
Қалъаларга қўймоқчиман энди қадамни.
У ерга бор.

Яго

Амрингизга тайёрман, генерал.

Чиқиб кетади.

Отелло

Қани кетдик қалъаларга, жаноб олийлар!

210 Офицерлар

Сизнинг барча амрингизга тайёрмиз.

Чиқиб кетадилар.

Учинчи кўриниш

*Қаср ичидаги боғда.
Дездемона, Кассио ва Эмилия чиқадилар.*

Дездемона

Ишона бер, бутун кучим, эпчиллигимни
Сенинг учун ишлатаман, азиз Кассио.

Эмилия

220 Мана-мана, марҳаматли азиз маликам! Бу кўнгилсиз воқеадан эрим бечора Худди шахсий фалокатдай оғир қайғуда.

Дездемона

У жуда ҳам содиқ киши! Сен ҳам, Кассио,
Шубҳаланма, эрим билан орангизни мен
Аввалгидай ўртоқ қилиб келиштираман.

К а с с и о

Уҳ, маликам!

Кассионинг ҳаётида не учраса ҳам
2230 Сизга содиқ банда бўлиб қолур ҳамма вақт.

Д е з д е м о н а

Мен биламан. Раҳмат сизга, кўп вақтдан бери
Генерални астойдил яхши кўрасиз.
У сиз билан узоқлашиб юради фақат
Сиёсатнинг талаблари ўзгаргунича.

К а с с и о

Кўрқаманки, узоқ кетар бу иш, маликам.
Сиёсатнинг ўзгариши чўзилар ёки
Ёвгон овқат ичган каби кундан-кун шишар,
2240 Мен узоқда, вазирам банд — генерал унутар
Унга бўлган севгимни ҳам, хизматимни ҳам.

Д е з д е м о н а

Шубҳаланма, Эмилия гувоҳим бўлсин,
Қайта бошдан вазирамга ўринлашасан.
Дўстлик расмин етказаман охиригача;
Ўз ваъдамни бажараман, эримни эса
Ухлагани ҳам қўймайман, сабрин оламан.
Ётоқ унга мактаб бўлур, дастурхон — меҳроб,
Қайси ишга тутинса ҳам гаранг қиламан,
2250 Кассионинг иши учун таранг қиламан.
Унинг учун парво қилмай ўйнаб, кула бер.
Ишон, сенинг воситачинг бир ишни бошлаб,
Охирига етказмаса ўлгани яхши.

Отелло билан Яго кириб келадилар.

Э м и л и я .

Хўжайиним келяпти.

К а с с и о

Изн беринг, узоқлашай.

Д е з д е м о н а

2260 Йўқ, сен менинг сўзларимга яхши қулоқ сол.

К а с с и о

Йўқ, маликам, бу кун эмас; шошиб турибман,
Бу иш менга бирор шикаст бериши мумкин.

Д е з д е м о н а

Хўп, майлига, истаганинг бўлсин, Кассио.

К а с с и о чиқиб кетади.

Я г о

Бу иш менга ҳеч ёқмади.

О т е л л о

2270 Нима деяпсан?

Я г о

Йўқ, ҳеч гап йўқ... Бироқ шундай, билмадим, генерал.

О т е л л о

Хотинимдан узоқлашган Кассиомиди?

Я г о

Йўқ, Кассио, эмас, генерал! Ишнолмайман,
Сизни кўриб ўғри каби нега қочади?

О т е л л о

Ўйлайманки, бу кетгувчи Кассио эди.

2280 Д е з д е м о н а

Хўш нима гап?

Битта жабрдийда билан суҳбатда эдим,
Ғазабингиз афкор қилган бир шўрлик киши.

О т е л л о

Келган умиди?

Дездемона

2290 У Қасно, сизнинг яқин лейтенантингиз,
Азиз дўстим, менда борми бир оз ихтиёр,
Сизга бир оз таъсир қилсам хўп бўладими,
Сўрар эдим, келишингиз энди у билан.
Наҳотки у сизни қаттиқ яхши кўрмаса?
Узида йўқ, ёмон гуноҳ қилиб қўйибди,
Шундай содиқ кишиларни айблай олмайман.
Сўрар эдим, қайтариб бер вазифасини.

Отелло

Келган умиди?

Дездемона

2300 Келган эди, шундай ғамгин, билсанг, азизим.
Ўз қайғусин бир қисмини менга сўйлади.
Кўп ачиндим, қайтар, жоним, вазифасига.

Отелло

Дездемона, ҳозир эмас, бир оз кейинроқ.

Дездемона

Қачон?

Отелло

Мумкин қадар тезлатаман, сиз учун, жоним!

Дездемона

Бу кун кечки овқатгача?

Отелло

2310 Йўқ, бугун эмас.

Дездемона

Эрта тушлик пайтгача?

Отелло

338

Уйда бўлмайман,
Истеҳкомда анчагина зарур ишим бор.

Дездемона

Хўп бўлмаса, бўладими, эрта кечгача
Ё сешанба эрта билан, нонушта пайти,
Ё кечқурун, ё чоршанба эртасигача?

2023 Бирор вақтни муқаррар қил, кутмасин шунча;
Уч кундан кўп бечорага бермагин азоб,
Тавбасига таянтирмиш сендаги ғазаб.

Тўғри, ҳарбий ҳолат вақтида яхши кишига
Жазо бериш бошқаларга бўлур намуна,
Унинг қилган бу гуноҳи қанча бўлса ҳам
Биттагина «ҳайфсан»нинг ўзи кифоя.
Қани, айт-чи, қачон келсин? Мен билолмадим
Сизнинг қайси илтимосни ерга қўйибман
Ёки сустроқ бажарибман қайси сўровни.

2330 Сиз орқамдан хуштор бўлиб юрган вақтларда
Шаънингизга бирор ёмон фикрни айтсам,
Сизнинг учун талашарди микели Қассио.
Энди келиб бизга битта иши тушибди,
Қийин бўлди ўз ишига қайтариш менга!
Мендан сўрса илтифотим бўлмас эди оз.

Отелло

Етар. Майли, истаганда келсин Қассио,
Қайтармайман ҳар қанақа сўровингизни.

Дездемона

2340 Оз бўлса ҳам меҳру шафқат эмасдир бу иш,
Гўё қўлқоп кийишликни сиздан сўрадим.
Ё овқат енг, ё иссиқроқ кийиннинг дедим —
Фақат кўзда тутиб сизнинг ўз фойдангизни.
Йўқ, агарда синамоқчи бўлсам чинакам
Муҳаббатим, унда менинг сўровларимни
Ўринлатиш жуда оғир ва қийин бўлур.

Отелло

Қайтармайман, дедим, ахир, истагингни мен!
Энди сен ҳам қайтармагил илтимосимни.

2350 Озгина вақт мени бунда ёлғиз қўйиб тур.

Дездемона

Қайтаришга имконим йўқ, хайр, Отелло.

Отелло

Дездемона, мен ҳам тездан етиб бораман.

Дездемона

Қани, кетдик, Эмилия.

(Отеллога қараб)

Майли, орзунгиз

Ўзингизни ҳам ўқитсин, мен доим муте.

2360 Эмилия билан бирга чиқиб кетади.

Отелло

Маккор хотин! Нишонасиз йўқол юрагим.
Бироқ сени мен севаман, севмай қўйсам-чи,
Тартибсизлик, чуволчиқлик қайтиб келади.

Яго

Азиз генерал...

Отелло

Нима, Яго.

Яго

2370 Билмак истайман.

Малиқамга совчи қўйиб юрганингизда,
Завқингиздан Кассио ҳам хабардормиди?

Отелло

Ҳаммасини билар эди. Нега сўрадинг?

Яго

Йўқ, шунчаки бир фикрни ёзмоқ истардим,
Ёмон ният билан эмас.

Отелло

340

Қандай фикр у?

2380 Я г о

Танишлигин билмас эдим Дездемонага.

О т е л л о

Балли, кўп вақт бирга бўлар эди биз билан.

Я г о

Ҳали шундай денг?!

О т е л л о

Ҳали шундай! Ҳали шундай денг?!
Хўш, бу ишда нима кўрдинг, тўғриси айт?
Шубҳанг борми Кассионинг садоқатига?

2390 Я г о

У садоқатли, генерал.

О т е л л о

Тўғри, садоқатли, садоқатли!

Я г о

Менга ҳам шундай маълум бўлади.

О т е л л о

Хўш, нимани ўйлаб қолдинг сен?

Я г о

Ниманими ўйлаб қолдим?!

2400 О т е л л о

Ўйлаб қолдим! Ё тавба-ей, такрор қилади,
Гўё унинг миясида ваҳшат яшар-да,
Яширинар, қани, айт-чи, тахмининг нима?
Узоқлашиб кетар экан ҳали Кассно,

- «Мен бу ишни ёқтирмайман» дединг, эшитдим.
Сўнгра сенинг саволингга мен жавоб бериб,
Ишқим учун маслаҳатчи бўлганин айтсам,
Бирданига қош чимириб: «Ҳали шундай денг?»
Деган бўлдинг, қани, айт-чи, ўзи нима гап?
2410 Гўёки бир даҳшатли ўй яширин миянгда,
Мени севсанг ҳаммасини очиб ташла, айт.

Я г о

Биласизми, сизга қанча муҳаббатим бор?

О т е л л о

- Ишонаман. Сен бир сўзни айта бошларкан,
Муҳаббатнинг, тўғрилиқнинг қадрини билиб,
Аввал яхши текширмасдан ошкор айтмайсан,
Ярим-ёрти, мубҳам жавоб мени қўрқитар,
Паст, муттаҳам кишиларга имо-ишорат
2420 Ҳийлаю макр ишларига ярайди фақат.
Аммо ҳақгўй кишиларнинг ҳар ишорати
Юракдаги жўшқин ўйнинг бир ифодаси.

Я г о

Қасам ичиб айтишга ҳам тайёрман ҳозир,
Ишонаман Қассионинг садоқатига.

О т е л л о

Мен ҳам унга ишонаман.

Я г о

- Одам деган чин ўзини очиқ кўрсатса,
2430 Ўзида йўқ фазилатни сотиш бўш нарса.

О т е л л о

Бу фикрингга қўшиламан, одамга керак
Ўз-ўзини кўрсатиши бор бўлганидек.

Я г о

Шунинг учун ишонаман — Қассио содиқ.

О т е л л о

Йўқ, йўқ, Яго, бу сўзингнинг бошқа жони бор,
Ўзинг билан ўзинг гўё гапиришгандек
Барисини айт. Нега тагин ўйланиб қолдинг?
2440 Емон фикр бўлса, майли, ёмон сўзда айт.

Я г о

Кечирингиз, амрингизни бажариш бурчим,
Лекин қулларнинг эркича бир оз эрким бор.
Ўз фикримнинг барчасини очиб ташлайми?
Бу фикрлар агар жуда расво бўлса-чи?
Топиларми тубанликлар кирмаган сарой?
Қай кўкракда чин ва тоза ўй билан қатор
Яшамаган турли-туман кирли шубҳалар?
Қайси судда қонунлашган фикрга қарши
2450 Уни зидди турмагандир?..

О т е л л о

Сен сунқасд қилмоқдасан дўстингга, Яго,
Маъқул эмас фикрдасан унинг ҳақида.

Я г о

Балки шундай,
янглишарман, балки адашув.
Иқрорманки, юрагимнинг табиати шу,
Ҳар қаерда хиёнатни излаб қоламан.
Шубҳаларни севатурган бу майлим билан
2460 Озмунча ҳам гуноҳларни қилиб қўймадим;
Бинобарин, менинг бундай ожиз тахминим
Ва туманли, кўп беқарор муҳокамадан
Хижолат ҳам чекмасангиз бўлади, чунон,
Эътибор ҳам керак эмас, сиздан сўрайман.
Изн бермас на тинчгина, бахтли умрингиз,
На тажрибам, садоқатим ва на шарафим
Ўз фикримни сўйламоққа бермас ижозат.

О т е л л о

Нима деяпсан?

2470 Я г о

Номус, шараф — қимматбаҳо хазинангга тенг —
Хотиндами, эркакдами — бари бир, сардор.

Ҳамён ўғирламоқ нима, арзимас нарса,
Ҳамён кеча меники-да, бугун уники,
Пулу давлат, ҳамён деган минг қўлнинг кири.
Бироқ мен ўз номусимни ўғирлатсам-чи?
Ўғри бундан озгина ҳам боӣ бўлолмайди,
Лекин мени талон қилур бу иш абадий.

О т е л л о

2480 Ҳудо шоҳид, мен фикрингни биламан энди.

Я г о

Юрагимни қўлга олиб, билолмасдингиз,
Мен яшириб турибман-ку, қандай биласиз?

О т е л л о

А?

Я г о

Рашкдан бир оз сақланингиз, муҳтарам сардор.
Бу зангор кўз аждар нусха ҳориқулодда
Ўз қурбонин таҳқир қилиб қаҳ-қаҳ солади,
2490 Шундай эрлар бахтиёрки, унинг олдига
Похол солиб қўйилганин яхши билади,
Бор-э, дейди, бевафони севмай қўяди.
Бироқ доим шубҳа билан хотинни севиб,
Кучли ишққа мубталою ажралолмайди.
Бундай эр бахтсиз.

О т е л л о

Уҳ, қандай азоб!

Я г о

Бадавлатдир тақдирига кўнган камбағал,
2500 Аммо бошқа бир кишида давлат бўлса ҳам,
Доим фақир бўлмоқликдан чўчиб яшаса,
Бундай киши камбағалдир. Муқаддас тангрим,
Рашк ўтидан ўзинг сақла бутун наслимни.

О т е л л о

Тўхта, нима демоқчисан?

344

- 2510 Истайсанки, умр бўлсин рашкдан иборат,
 Ҳар чорак ой янги-янги шубҳа туғсинми?
 Йўқ, йўқ, агар мен озгина шубҳани сезсам,
 Ҳамма ишни ҳал қиламан ўша топдаёқ.
 Агарда мен сенинг бундай бўш ҳам бўлмағур
 Ва бекорчи шубҳанг учун кўнглимни берсам,
 Мени битта така билан алмаштириб қўй!
 Тўғри, менинг хотиним кўп гўзал. Зийнатни,
 Яхши кийиш, эркин юриш, базм ва рақсни,
 Қўшниқ айтиш — барисини яхши кўради;
- 2520 Шу тўғрида сен гапирсанг, мен рашк қилмайман.
 Тозалик бор ерда ҳамма нарса ҳам тоза
 Ҳатто менда ҳусн ҳам йўқ ва жозиба ҳам,
 Булар менда зарра қўрқув, шубҳа туғдирмас;
 Ахир мени танлаганда кўзи бор эди.
 Йўқ, йўқ, Яго, шубҳа деган кўриш истайди,
 Шубҳа туғса, яна керак унинг исботи.
 Исботи ҳам бўла қолса, сўнгида қалбдан
 Ишқимни ҳам, рашкимни ҳам юлиб ташлайман.

Я г о

- 2530 Қойил қолдим, энди дадил кўрсатажакман
 Сизга бўлган ҳурматимни, муҳаббатимни.
 Сизга бурчим, нимани айт, деса айтаман,
 Исботлари тўғрисида гап айтолмайман.
 Хотинингиз орқасидан кузатиб юринг,
 Айниқса у сўзлашаркан Қассино билан.
 Рашк биланми, ишонибми? Фақат сергакроқ!
 Шундай олий, тоза руҳнинг алданувини
 Астойдил истамайман, яхши кузатинг.
 Менга маълум венециялик хотинлар феълли,
- 2540 Бир худога ошкордир уларнинг сири.
 Бундай бузуқ сирларини эрлар билмайди,
 Виждонлари сир яшириш учун ишлайди.

О т е л л о

Сен нима деяпсан?

Я г о

Отасини алдади-ку, сизга тегаркан...
 Ҳамма аввал ўйлар эди, бир қарашингиз
 Уни жуда қўрқитару хавфга солар, деб,
 Ваҳолонки, юрар экан жон билан севиб.

2550 О т е л л о

Тўғри.

Я г о

Чин эмасми?

Шунча ёшу — шунча ҳийлакор,
Отасининг кўзин шунча маҳкам қоплади.
Шўрлик кекса ҳаммасини жоду деб билди.
Аччиғланманг. Сизга қаттиқ муҳаббатим бор,
Шунинг учун, ўтинаман, мени кечиринг.

О т е л л о

2560 Бир умрга сенинг билан дўстлигим маҳкам.

Я г о

Бу гап билан сизни бир оз ҳаяжонлантирдим,
Қўриб турибман.

О т е л л о

Йўқ, йўқ, асло.

Я г о

Агар шундай бўла қолса, жуда қўрқаман.
Ишонаман, сизга айтган бу сўзларимни
Муҳаббатим белгиси деб қабул қиларсиз —
2570 Кўрмоқдаман, ахир, дўстим, ҳовлиқмоқдасиз...
Менинг айтган сўзларимнинг маъноларини
Кенгайтирманг жиддий қарор, натижагача.
Ахир булар оддийгина шубҳанинг ўзи.

О т е л л о

Эътибор бермайман.

Я г о

Агар шундай бўла қолса, менинг сўзларим
Энг ярамас мақсадларга етган бўлади.
Мен бу ишни истамайман. Ахир, Кассио
2580 Менинг дўстим. Қўйинг, генерал, кўриб турибман,

Ҳовлиқяпсиз, ҳаяжондасиз.

Отелло

Унчалик эмас.

Мен биламан, Дездемона мустаҳкам хотин.

Яго

Худо унга умр берсин, сизга ишониш.

Отелло

Балки шундай табиатнинг ўзи алдовдир...

Яго

2590 Ана, балли, масала ҳам худди шу ерда,
Энди журъат билан сизга айта олайин;
У бир талай тегдор зотлар, юксак рутбали,
Ўз юртидан совчиларнинг раъйин қайтариб,
Сизга чиқди. Худди мана шуларнинг бари
Табиатнинг хоҳишига жуда мувофиқ.
Туф, бундай эр танлашдан ҳидламоқ мумкин
Йўлдан чиқиш, тубан фикр лаззатларини...
Аммо мени афв этингиз, бу сўзнинг қатъий
Дездемона шахси учун йўқ тааллуқи.

2600 Масала-ку шундай, аммо яна қўрқаман —
Ҳисси ғолиб келиб қолиб муҳокамадан,
Мабодо у солиштира башарангизга
Юртидаги йигитларнинг юзини, унга
Пушаймонлик ғолиб келса.

Отелло

Хайр, хайр, кет.

Яна бирор нарса сезсанг менга келиб айг,
Хотининг ҳам орқасидан кузатсин. Хайр.

Яго

2610 *(кета туриб)*

Хайр, ҳурматли генералим.

Отелло

Нега уйландим?

Шубҳа йўқки, содиқ Яго кўпроқ билади;
Айтганидан яна кўпроқ гаплар унда бор.

Я г о

(қайтиб келиб)

- 2620 Бу ишлардан унча чуқур хаёлга чўмманг,
Фурсат беринг, шошилманг ҳеч, сиздан сўрайман;
Кассиони хизматига қайтариш мумкин,
У бу ишни ўринлатиб бажарар эди.
Бироқ ҳозир четроқ турса яна-да яхши,
Юрагига, мақсадига кира оласиз.
Яхшигина зеҳн қўйинг Дездемонага,
У илтимос қила бериб тинкага тегар,
Ана шундан талай ишлар равшан бўлади.
Ҳозирча мен сиздан жуда сўраб қоламан,
Менинг ўзим серташвишроқ — қўрқоқ одамман,
2630 Сиз ҳам мени битта васвас киши ҳисобланг,
Фараз қилинг, ҳеч айби йўқ хотинингизнинг.

О т е л л о

Мен ўзимни жуда яхши тута оламан.

Я г о

Хайр, ҳурматли генералим.

Чиқиб кетади.

О т е л л о

- 2640 Содиқ одам, кишиларнинг ишига қараб,
Қалбларини яхшигина била олади.
Сор лочиним, қолган бўлсанг ёввойилашиб,
Тушовингни узар эдим, агар тушовинг
Юрагимнинг торларига бўлганда ҳам тенг.
Сени ортиқ бўшатаман, шамол бўлиб уч*
Ва истаган овга қараб чангалингни ур.
Мен қоп-қораманми?

* Лочин билан ов қилганда лочинни шамол оққан томонга қўйиб юборар эдилар. Шамолга қўйилган лочин кўпинча қайтиб келар эди (*Тарж*).

- Мен бир тўда олифталар сингари текис,
Силлиқ қилиб сўзлаёлмайманми?
- 2650 Балки менинг ёшим анча ўтиб қолгандир?
Бироқ ҳали унча қариб қолганим йўқ-ку.
Бари кетди. Мен алданган: мен бечорага
Ғазабларнинг ҳиссигина берар тасалли.
Малъун никоҳ нозик ёрни ҳадя қилса ҳам,
Унинг ҳисси бўйин эгмас бизларга бир дам.
Уҳ, мен севган буюмимдан бир бўлагини
Бошқа бирор киши билан баҳам кўргунча
Қошки эди чўл қурбақа бўлиб туғилсам,
Хўрлик билан ер тубида қавакда ўлсам.
- 2660 Бу рутбали кишиларнинг очган яраси
Тубанларнинг ярасидан яна аламли.
Таҳқир деган ўлимдай ҳақ. Биз туғиларкан
Пешонага шундай хўрлик ёзилган экан,
Олдимизга похол солиш бариси тақдир.

Дездемона билан Эмилия кириб келадилар.

Ана ўзи келаётир Дездемонанинг,
Агарда у менга ёлғон сўзласа, осмон
Ўз устидан қулажақдир. Йўқ, ишонмайман.

Дездемона

- 2670 Отелло,
Отамизнинг улуғлари сизни кутади;
Овқат тайёр. Сиз чақирган экансиз, ахир.

Отелло

Тўғри, мен айбдор.

Дездемона

Нима қилди, нима учун товушингиз майин,
Қасалмисиз? Бир ерингиз оғрияптими?

Отелло

Ҳа, пешонам, шу ер бир оз оғриб турибди.

- 2680 Дездемона

Балки бу иш кечалари ухламасликдан,

Келинг, маҳкам рўмол билан танғиб қўяйин,
Кўрмагандай тузаласиз бир соат ўтмай.

О т е л л о

Рўмолчангиз жуда кичкина.

(Рўмолчани итариб юборади.)

Дездемона уни ерга туширади.

Буни қўйинг. Қани, юринг, бирга борамиз.

Дездемона

2690 Бирданига шундай оғриб қолибсиз, аттанг.

Отелло билан Дездемона чиқиб кетадилар.

Э м и л и я

Рўмолчаси ахир қўлга тушди, сеvindим.
Бу рўмолча маврнинг унга энг илк совғаси.

Тентак эрим мендан, уни ўғирлагил, деб
Юз мартаба сўрар эди, бироқ рўмолча

Севги муҳри, жуда қиммат Дездемонага.

Маврнинг ўзи рўмолчани унга бераркан:

«Бу совгани эҳтиётлаб сақлагил» деган.

2700 Шундан буён ҳеч қўймайди буни ёнидан,
Эркалайди, сўзлашади, севиб ўпади.

Мен ҳам бундан битта нусха кўчираман-да,

Ўзин эса топшираман эрим — Ягога.

Нима учун керак бўлди унга рўмолча?

Мен билмайман, фақат амрин қилишим вожиб.

Яго чиқади.

Я г о

Якка-ёлғиз бунда нима қилиб турибсиз?

Э м и л и я

2170 Койий берманг! Сизнинг учун битта нарса бор.

350

Я г о

Менинг учун битта нарса? Ҳар галги молдир...

Э м и л и я

Нима?

Я г о

Эҳ, аҳмоқ хотин.

Э м и л и я

Шунинг ўзи ҳаммасими? Хўш, қани, айтинг,
Бу рўмолча бадалига нима берасиз?

2720

Я г о

Қандай рўмолча?

Э м и л и я

Қандай рўмол эмиш? Ахир буни Отелло
Совға қилиб берган эди Дездемонага.
Ҳар гал, уни ўғирла, деб сўрардингиз-ку?

Я г о

Сен ўғирлаб келтирдингми?

Э м и л и я

2730 Йўқ, у билмай ўз ёнидан тушириб қўйди,
Уша ерда эдим, дарров мен ола қолдим,
Мана ўзи!

Я г о

Барака топ, опоқ қизча! Бу ёққа бер-чи!

Э м и л и я

Қани, айтинг, рўмолчани нима қиласиз?
Нима учун ўғирлашни сўраб эдингиз?

Я г о

Нима қилсам, менинг ишим, сизга бари бир.

(Рўмолчани тортиб олади.)

2740 Э м и л и я

Унча зарур иш бўлмаса, қайтариб беринг;
Йўқотгани билса агар шўрлик маликам,
Худди эсдан ажраб қолар.

Я г о

Билмайман, деб айт,
Бу рўмолча менга зарур, қани, жўнаб қол!

Э м и л и я чиқиб кетади.

2750 Қассионинг уйига мен бун ташлайман,
Рўмолчани у албатта топиб олади.
Рашкчи киши учун бундай бўлмағур далил
Худо сўзи каби кучли натижага тенг,
Менинг учун бу албатта ишга ярайди.
Маврни анча ўзгартирди мен берган оғу,
Шубҳанинг бор табиати — заҳар билан тенг:
Аввал бошда мазаси ҳам аранг сезилур,
Лекин қонга қўшилдим, олтингугуртдай
Қовжиратиб куйдиради. Буни билардим!
Ана ўзи келаётир, тусига қаранг.

О т е л л о киради.

2760 На кўкнори, на тарягу, на меҳри гиёҳ
Дунёдаги дору-дармон бирга йиғилиб
Қайтаролмас сенга ўша ширин уйқуингни,
Сен бу уйқу билан кеча бахтиёр эдинг.

О т е л л о

А, менга ёлғон гапирасанми?

Я г о

Нега, генерал? Қўйинг, энди, ҳали шу гапми?

О т е л л о

2770 Йўқол! Жўна! Бу ғазабни менга сен бердинг,
Тўла-тўқис таҳқирлашиш, нчаман қасам,

352

Бундай оз-моз билганликдан минг марта яхши.

Я г о

Бас энди, генерал.

О т е л л о

Хотинимнинг фақш ишларга берган вақтини
Мен сезмасдим, менинг учун бари бир эди.
Чунки буни билармидим? Е ўйлармидим?
Қийналмасдим, тинч уйқуда доим шод эдим.

2780 Из кўрмасдим. Уғри урган кишига биров:
«Сени ўғри уриб кетди» деса билади.

Я г о

Афсус сйман шу гапларни эшитганимга.

О т е л л о

Уҳ, агарда бутун лагерь ва ҳар бир солдат
Унинг гўзал вужудидан баҳраманд бўлса
Ва мен буни пайқамасам, эдим бахтиёр,
Энди бўлса бир умрга ҳаммасига хайр!
Хайр менинг саодатим, завқим, тинчлигим,
2790 Учар қушдай қанотланган шонли қўшиним,
Қаҳрамонлик одат бўлган жанговарларим,
Барабанлар қаҳқаҳаси, ғолиб оҳанглар,
Сўлиқ чайнаб кишнаган у шўх арғумоғим,
Шод байроғим, бутун талант, бутун шарафим,
Эй, ерларга даҳшат солган момақалдироқ —
Каби ўлим қуроллари, аслаҳа-яроғ,
Отеллонинг бойликлари, ҳаммангизга хайр!

Я г о

Бу иш қандай мумкин ахир, айтинг, генерал?

2800 О т е л л о

Хотинимнинг айбларини исбот қил, малъун,
Хам бетма-бет исботлашга менга мажбурсан.
Ехуд мана, ўлмас руҳ-ла қасам ичаман:
Қалбимдаги ғазабларга бермасанг, жавоб,

Бир ит бўлиб туғилганинг бўлади савоб.

Я г о

Қандай даҳшатли!

О т е л л о

2810 Кўзим билан кўрай ёхуд бунда, энг ками,
Сен исбот қил, шубҳаларга ўрин қолмасин,
Бу бўлмаса ҳаёт билан хайрлаша бер.

Я г о

Ҳурматли генерал...

О т е л л о

Агарда сен хотинимни қораламоқчи,
Менга эса шундай ғазаб бермоқчи бўлсанг —
Ортиқ тоат-ибодат ҳам, тавба ҳам қилма
Ва юклай бер даҳшатларнинг устига даҳшат.
Кўк йиғласин, ер ҳайратда қолсин, ўзгача
2820 Сенинг тубан жонинг учун маъқул ўлим йўқ.

Я г о

Балолардан ўзинг сақла мени, осмон!
Одаммисиз? Сизнинг қалбу ҳиссингиз борми?
Хизматимдан озод бўлдим, тангри ёр бўлсин!
Мен аҳмоқман! Садоқатим камчилик эмиш!
Ўзинг ахир қарасанг-чи, эй ифлос олам,
Тўғри, содиқ бўлиш қандай қўрқинчли, ахир!
Менга берган бу дарс учун раҳмат, ташаккур,
Дўстлик қайғу келтиришин билгандан кейин,
2830 Хизмат менга анча оғир туюлиб қолди.

О т е л л о

Йўқ, йўқ, тўхта; содиқ бўлиб қолишинг мумкин.

Я г о

Энди бир оз ақлли ҳам бўлмоқ истайман,
Тўғрилиқ бу — аҳмоқликдир, ҳар ким ёпишса,
Охир бориб ёпишгани хароб қилади.

354

Отелло

- Дунёмизда нима бўлса, барига қасам,
Мен ўйлайман, хотиним баъзида тоза,
2840 Баъзан ифлос, шунинг каби сен ҳам баъзида —
Тўғри сўзли, баъзан хоин фараз қиламан.
Сен исбот қил. Ахир унинг номи мен учун
Диананинг юзи каби покиза эди.
Бу кун жуда ифлос, худди мендай қоп-қора,
Агар бўлса келтирингиз ханжар, арқонлар,
Оғу, оташ, олтингугурт ирмоқларини...
Чидолмайман. Ахир, менинг билишим керак!..

Яго

- Кўрмоқдаман, еб ташлади сизни ҳаяжон,
2850 Шу тўғрида айтганимга кўп пушаймонман,
Шундай қилиб, сиз бир далил сўраяпсизми?

Отелло

Сўраяпсизми?! Йўқ, истайман, талаб қиламан!

Яго

Мумкин нарса, лекин қандай билмоқ истайсиз?
Қўпол қилиб сиз уларни тутмоқчимисиз...
Айни ишнинг ўз устида?

Отелло

Ўлим, малъунлик!

2860 Яго

- Мен ўйлайман, бу аҳволда кўрсатиш қийин,
Шайтон олсин, улар кимга кўрсатар эди —
Бирга-бирга бир тўшақда ётган чоғини.
Энди нима қилиш керак, айтинг-чи, бизга?
Сизни қандай ишонтирай? Нима деб айтай?
Ахир улар такалардай шарманда эмас,
Маймунлардай қайноқ қонли ё бўрилардай
Бир-бирига илиқувчи ҳайвонлар эмас,
Ўласидай ичган аҳмоқ қўполлиги йўқ —
2870 Сиз уларни жуда ўнғай тута қўйсангиз.
Агар бунга ишонмоқчи бўлсангиз чип-чин,

Ҳақиқатнинг эшигига бормоқлик учун
Баъзи имо-ишоралар қилса кифоя;
Мен айтаман, ҳаммасини билиб оласиз.

Отелло

Хотинимнинг пастлигига жонли далил айт!

Яго

Менга бу иш ёқмай қолди, хўп, модомики,
Менинг сизга бўлган дўстлик, ихлосим билан
890 Иш шунчага борган экан, давом қиламан:
Мен яқинда бирга ётдим Кассио билан*,
Тишим қаттиқ оғриб қолиб, ҳеч ухломладим.
Шундай бир хил одамлар бор, юраклари бўш,
Ўз ишини алаҳлайди уйқусида ҳам,
Кассио ҳам худди шундай зотлардан бири.
Мен эшитдим, тонг отгунча у вайсаб чиқди:
«Дездемона, эҳтиёт бўл, севги сиримиз
Ҳаммадан ҳам яширин бўлсин» дейди, ҳам бирдан
Қўлларимни маҳкам сиқиб менга ёпишди,
900 Кўкрагига босиб: «ёрим!» дея бошлади.
Шундай сўриб-сўриб лабдан ўпар эдики,
Ўпишлари илдиз билан суғурган каби.
Шундан кейин болдиримга оёқ ташлади,
Гоҳ инграйди, гоҳ йиғлайди, гоҳи ўпади,
«Лаънат, — дейди, — тақдир деган падар лаънатга,
Дездемона, сени берган қора арабга».

Отелло

Жуда таажжуб.

Яго

900 Нимаси бор, уйқудайди-да.

Отелло

Утган айбни бу ҳаракат очиб ташлайди,
Тош бўлса ҳам қўзғатади аламли шубҳа.

* Бир кўрпа-ёстиқда ётиш одати Англияда ҳатто жамиятнинг юқори табақали кишилари ўртасида ҳам XVII асрнинг ўртала-ригача давом қилган (*Тарж*).

Я г о

Албатта, бу ҳалигача бўлган жуда бўш
Тахминларни пиширади, қиём қилади.

2910 О т е л л о

Хотинимни парча-парча қилиб ташлайман.

Я г о

Йўқ, йўқ, бир оз доно бўлинг. Иш равшан эмас,
Балки хоним айбсиздир, дарвоқе, айтинг.
Дездемона қўлида ҳеч кўрганмидингиз
Чети гажим, қулупнай гул тикилган рўмолча?

О т е л л о

Бундай рўмол — менинг унга биринчи совғам.
Мен берганман.

2920 Я г о

Билолмадим, лекин шундай рўмолча билан
Кассионгиз соқолини артганин кўрдим.
Ишонаман, бу рўмолча маликамники.

О т е л л о

Уша рўмолча...

Я г о

Шу рўмолча ёки бошқа рўмолчасими?
Нима бўлса яна янги бир далил тайёр.

О т е л л о

2930 Бу разилнинг нега қирқ минг жони йўқ ахир!
Битта жони арзимади интиқом учун,
Энди аниқ кўрдим, бари бошдан-оёқ чин.
Қараб тур, мен ўз ишқимни елга совурай;
Тўзиб кетар...
Қўзғал ортиқ, эй қўрқинчли қора интиқом!
Жаҳаннамий чуқурликдан чиқиб қадам қўй!..
Севги тожу тахтин топшир золим газабга,

Жоду, аждар юкларининг тубида қолган,
Эй кўкрагим, ортиқ қабар, керил!

2940 Яго

Сабр қилинг, бир оз тинчланинг!

Отелло

Уҳ, қани! Қон! Қон!..

Яго

Чиданг бир оз. Бу фикрдан қайтинг, генерал.

Отелло

Иўқ, йўқ, Яго, фикр қатъий, ўзгарилмайди,
Шахдам оққан Панто наҳрин муз оқинлари
2950 Уз тизгинсиз юришлари билан доимо
Текис оқар Пропонтду Геллеспонтига.
Бу юришда тескарига қараб оқиш йўқ,
Фикр қонли юриш билан ёрқин оқади,
Йўлидаги ғов-тўсиқни уриб йиқади.
Юмшоқ лутфу навозишни илғамас пича,
У оқади, ваҳший ўчга ҳазм бўлгунча.

(Тиз чўкади.)

Шу мрамардай кўк остида қасам ичаман,
Бажараман ўз муқаддас берган еўзимни.

Яго

2960 Утириб туринг.

(У ҳам тиз чўкади.)

Эй осмон машъаллари, сиз гувоҳ бўлинг,
Сен ҳам бизнинг бошимизда муаллақ осмон,
Мана Яго, алдатилган Отелло учун
Ҳадя қилди ақлин, қалбин, қўлининг кучин.
Менинг учун у буюрса — шунинг ўзи бас;
Буйруғига бош тўлғамай бориш вазифам,
Бу иш қонли йўлларга ҳам судраса майли.

Ҳар иккалалари турадилар.

2970 Отелло

Ихлосингни қабул қилдим юрагим билан,
Ҳозирданоқ бу севгингни ишга соламан.
Менга уч кун ичидаёқ хабар бер, Яго,
Қассионинг ер юзидан кетиши зарур.

Яго

Буйруғингиз бажарилур, дўст ортиқ ўлди,
Лекин қолсин Дездемона тирик, ўлдирманг.

Отелло

2980 Малъун ифлос! Фоҳиша!
Қани менинг билан юр!
Тезроқ ҳалок қилиш учун гўзал шайтонни
Бирор яхши план — режа тузишим керак.
Бундан кейин лейтенантим ўзингсан — Яго.

Яго

Бир умрга мен сизники.

Чиқиб кетадилар.

Тўртинчи кўриниш

Қаср олдида.

Дездемона, Эмилия ва қизиқчи чиқади.

2990 Дездемона

Сен қизиқчи, лейтенант Кассио қаерда ўринлашганини билмайсанми?

Қизиқчи

Бундай саволга жавоб бериш учун мен ўринлашган эмасман.

Дездемона

Нима учун?

Қизиқчи

3000 Ҳарбий кишининг ётоқ ўрнини расо кўрсатиш — ёлғон — норасолик бўлади, бунинг учун мен бошим билан жавоб бераман.

Дездемона

Ахир уни сўраётганим йўқ! У қасрда туради деяпман.

Қизиқчи

Унинг қаерда турганини айтиш демак — менинг қаерда ётишимни айтиш демак, яъни мен қанчалик ёлғон сўйлашимни айтиш демак.

Дездемона

3010 Бу қанча бемаънигарчилик.

Қизиқчи

Унинг қаерда яшашини билмайман; уни у ерда яшайди ёхуд бу ерда яшайди деб айтиш бўладик, бунинг учун бошим кетади.

Дездемона

Сиз бу тўғрида бошқалардан сўраб, хабар олишингиз мумкин.

Қизиқчи

3020 Мен бу иш учун бутун дунё кишиларини илмий ҳол ўқишга мажбур қиламан, яъни уларга саволлар бериб, жавоблар оламан.

Дездемона

Уни топиб бу ерга келтиринг. Унга айтинг, мен эримни унинг томонига ағдариб қўйдим, ишонаманки, тез фурсатда ҳамма ишлар яхши бўлиб кетади.

Қизиқчи

Бу иш одамзод тафаккуротининг имкониятлари олдида ҳеч гап эмас, бинобарин, мен бу топшириқни бажаришга уннаб кўраман.

360

* * *

Дездемона

Рўмолчани мен қаерда йўқотдим экан?

Эмилия

Мен билмайман, маликам.

Дездемона

Рози эдим олтин тўла ҳамён йўқотсам,
Йўқолгани чакки бўлди, ишон, Эмилия.
Гарчанд менинг мағрур маврим ишончи маҳкам,
3040 Рашкчиларнинг тубан феъли унга бегона,
Аммо бу иш бир оз шубҳа бериши мумкин.

Эмилия

У чиндан ҳам рашк қилишни ҳеч билмайдими?

Дездемона

Уйлайманки, ватанининг иссиқ қуёши
Куйдиргандир ундаги бу хусусиятни.

Эмилия

Ана ўзи келяпти!

Дездемона

3050 Қасснони мен
Ўз ишига қайтармаса, асло қўймайман.

Отелло кириб келади.

Яхши бўлиб қолдингизми?

Отелло

Жуда ҳам яхшн.

(Бир чеккага қараб)

Ўҳ, бу риё менинг учун жуда ҳам оғир!

(Баланд овоз билан)

Ўзингиз қалайсиз, жойидами аҳволингиз?

3060 Дездемона

Шукур, яхши.

Отелло

Қўлингизни менга беринг. Нега бунча нам?

Дездемона

Чунки бунга қарилик ҳам қайғу бегона.

Отелло

Бузуқ ҳамда сахий қалбнинг нишонаси бу,
Қайноқ сарин... Агар бу қўл орага кирса,
Сиқилади ҳуррият ҳам, эрк ҳам, ҳар нарса,

3070 Намоз, рўза, тақво, дуо — ҳаммаси бир пул.

Гўё нозли шайтонбачча уя қўйган қўл;

Ўша шайтон доим исён қилиб туради.

Балли, бу қўл гўзал, тўғри, фоятда танги.

Дездемона

Наҳотки сиз шу гапларни айта оласиз,
Бу қўл сизга юрагимни ҳадя қилган-ку?

Отелло

Аввал вақтда бериларди қўл билан юрак.
Янги одоб-қоидада — қўл ўзи, холос.

3080 Дездемона

Билолмадим. Ваъдаларнинг вафоси қани?

Отелло

Қандай ваъда эди, жоним?

Дездемона

362

Сизга келиб учрашсин деб Қассиога мен
Одам юбордим.

Отелло

Қаттиқ тумов бўлиб қопман, жонимга тегди;
Рўмолчангни бер.

3090 Дездемона

Мана, Отелло.

Отелло

Бошқасини, ўзим совға қилганимни бер.

Дездемона

Ёнимда йўқ.

Отелло

Йўқ, дедингми?

Дездемона

Йўқ, ростдан йўқ, азиз Отелло.

3100 Отелло

Бу иш чакки. У рўмолча онамдан қолган,
Унга битта лўли хотин келтириб берган,
Ўзи жуда жодугару сеҳргар экан.
Одамларнинг сир-асрорин очишга уста,
Рўмолчани унга олиб келиб беришда
Айтган экан: «Бу рўмолча бахт келтиради,
Ҳатто эринг устидан ҳам ҳоким бўласан.
Бир иш бўлиб йўқотсанг ё бировга берсанг,
Эринг сендан жирканади, юз ўгиради,
3110 Сени ташлаб, бошқасига кўнгил қўяди».
Онам шўрлик ўлар экан, қўлимга бериб:
«Сен уйлансанг, хотинингга ҳадя қил» деган.
Мен ҳам унинг васиятин бажо келтирдим.
Уни сақла, кўз нуридай қадр қилиб сев.
Йўқотдингми ё бировга бера қўйдингми,
Ҳеч тенги йўқ фалокатга йўлиқиш аниқ!

Дездемона

Чини биланми?

Отелло

3120 Жуда тўғри.

Рўмолчанг матосида сеҳру жоду бор.
Бу матони икки юз йил қуёш кўрган
Бир авлиё жазавага тушиб тўқиган.
Ипагини энг муқаддас қуртлар ҳуриган.
Раңги қотган мўмиёларнинг бокир қалбидан*
Ажратилган қимматбаҳо намга бўялган.

Дездемона

Чинакамми, қандай бу иш бўлиши мумкин?

Отелло

3130 Жуда тўғри. Шунинг учун яхшилаб сақла.

Дездемона

Шундай бўлса, кошки эди кўрмаган бўлсам.

Отелло

А? Нима учун?

Дездемона

Мунча тажанг бўлмасангиз, бу гаплар нега?

Отелло

Йўқолдими? Йўқотдингми? Қани ўзи? Айт!

Дездемона

3140 Оҳ, худойим, раҳминг келсин.

Отелло

* Мўмиёларнинг ўзигина эмас, улардан ясалган порошоклар ҳам шундай деб аталади. Бу порошокларнинг табиий ва магнит таъсирлари бор, деб ўйлар эдилар (*Тарж*).

Нима деяпсиз?

Дездемона

Йўқолгани йўқ. Хўш, йўқолса нима бўлади?

Отелло

Нима?

3150 Дездемона

Йўқолгани йўқ деяпман-ку.

Отелло

Қани, менга бер!

Дездемона

Ҳозир берсам мумкин, аммо мен истамайман,
Мени ҳолдан тойдириш учун ҳийла қиляпсиз.
Қассиони ишга қайтиб олинг, сўрайман.

Отелло

Рўмолни бер! Ёмон ҳислар сезаётибман.

3160 Дездемона

Басдир энди...
Ундай эпчил бир кишини топа олмайсиз.

Отелло

Рўмолча!

Дездемона

Қассиони гаплашайлик, қўйинг, сўрайман.

Отелло

Рўмолча!

Дездемона

3170 Ұзи бутун-бутун сизга боғланган одам,
Ұз бахтининг асосини сизни деб қурган
Ва сиз билан бутун хавф-хатарни чекди...

Отелло

Рўмолча!

Дездемона

Сиз тўғрида ўйлайдики...

Отелло

Йўқол! Кўзимдан йўқол!

Ұзи чиқиб кетади.

3180 Эмилия

Тағин унинг рашки йўқмиш!

Дездемона

Аввал билмасдим;
Балки ўша рўмолчада бир тилсим бордир;
Йўқолдию шу фалокат бошимга тушди.

Эмилия

Эр деганни билолмаймиз бир-икки йилда,
Биз овқатмиз, эрлар эса мисоли меъда...
Очиққанда бизни ейди, тоза тўяди,

3190 Кейин бориб қайт қилади, ерга қуяди.
Ана эрим келяпти Кассио билан.

Кассио билан Яго келади.

Яго

Бунинг бошқа иложи йўқ Дездемонадан,
Бахтингизга ана ўзи, рўбарў бўлинг,
Тезроқ бўлинг, дарров унга илтимос қилинг.

Дездемона

Нима хабарлар бор, азиз Кассио?

К а с с и о

- 3200 Эй маликам, яна ўша арз билан келдим,
Яна олий ҳиммат сизда, режа қиламан.
Бутун қалбим билан севган ва ҳурматлаган
Бир кишининг муҳаббати, меҳрибонлиги
Паноҳида қайта бошдан яшаш менга бахт;
Истамасдим мен бу ишни кечиктиришни.
Агар унга қилганим бу ўлим таҳқирин,
Ўтган ишим ва ҳозирги ўкиниш билан,
Ё бўлмаса эндиги иш ваъдаси билан
Унинг эски муҳаббатин қайтара олсам —
- 3210 Шуни билай, шуни билсам севинаман-ку.
Чори ночор тақдиримга бўйин эгаман,
Толе синаб бошим оққан ёққа кетаман.

Д е з д е м о н а

- Азиз Кассио,
Тамом бекор бўлди менинг ташаббусларим,
Менинг эрим тамом бошқа эр бўлиб қолди;
Агар унинг феъли каби юзи ҳам шунча —
Ўзгарганда, мен уни ҳеч танимас эдим.
Сизнинг учун унга қилган илтимосимдай,
- 3220 Рост сўз билан истар эдим минглаб фаришта
Мен тўғрида унга қилсин бу кун илтимос,
Гарчанд унинг ғазабини қўзғатмадим ҳеч.
Сабр қилинг, мен ўзимга қилмаганим ҳам
Сизнинг учун қилажакман. Хурсанд бўласиз.

Я г о

Нима, нима, унинг жаҳли чиқди, дейсизми?

Э м и л и я

У шу топда чиқиб кетди, билмадим қандай,
Ростин айтсам, жуда қизиқ васваси билан.

3230

* * *

Я г о

Унинг жаҳли чиқармикан? Ўзим кўрганман,
Унга қарам солдатларнинг қаторин бузиб,
Ёвнинг тўпи шайтон каби ўтиб кетганда

Ва укаси ўққа учиб қолганда ҳам тинч
Туролган бир кишининг... ҳеч жаҳли чиқарми?
Шундай бўлса, юрагига теккан сабаб бор,
Мен бораман, қилиш керак бунга эътибор.

Дездемона

3240 Сўрар эдим, тезроқ боринг.

Яго чиқиб кетади.

Албатта бу Қибрисга ё Венецияга
Тааллуқли бирор зарур иш бўлса керак.
Еки бирор фитна ишни билиб қолди-ю,
Шу иш унинг тиниқ ақлин булғадн бир оз.
Қатта, жиддий ишга эркак ташвиш тортганда,
Шундай майда сабабларга кекн боғлайди.
Битта бармоқ оғридими, тўсатдан оғриқ
Бутун танга, соғ баданга кўчиб кетади;

3250 Шунинг учун биз эрларни никоҳдан кейин
Аввалгидай худо сифат ҳисобламайлик —
Қамаяди улардаги бизга эътибор.

Шунинг учун, Эмилия, қарғасанг, майли,
Тўғри, жуда тажрибасиз жангчи эканман;
Мен эримни дағалликда айбладим, аммо
Ўз-ўзимга танлаб олдим мен ёлгон гувоҳ,
Отеллога айбни қўйдим бекордан-бекор.

Эмилия

3260 Кошки эди, эй худойим, ундаги ғазаб
Шубҳа ёхуд тентак рашкнинг иши бўлмасдан
Ҳукуматга доир бир иш учун бўлса...

Дездемона

Қандай қайғу!
Ғазабига сабаб бўлган иш қилмадим-ку.

Эмилия

Бундай жавоб рашк қилғувчи кишига ёқмас.
Рашк қилғувчи сабабсиз ҳам рашк қила берар.
У рашкчидур — мана унинг жаҳлига сабаб.
Рашк деган бу шундай манфур — ярамас

3270 ҳайвон.

3280 Ұз-ўзидан яралади, ўзни туғади.

Дездемона

Бу офатдан Отеллони сақласин танграм!

Эмилия

Омин, маликам!

•

Дездемона

Мен ҳам унинг орқасидан боришим керак,
Сиз бу ерда бир оз кутинг, Кассио;
Агар бир оз жони ором олган бўлса, мен
Ишингизни бажаришга уннаб кўраман.

3290 Кассио

Миннатдорман, қалбим билан сизга
маликам.

Дездемона билан Эмилия чиқиб кетади.

Бьянка киради.

Бьянка

Салом сизга, дўстим Кассио!

Кассио

Хўш Бьянка, бунда нима қилиб юрибсиз?
Аҳволингиз, соғлигингиз ўз жойидами?

3330 Ҳлиб кетай сизникига бормоқда эдим.

Бьянка

Мен ҳам сизнинг уйингизга кетмоқда эдим,
Ҳафта бўйи — етти кеча-кундуз кўрмадим!
Бир ҳафта бир юз олтмиш соат деган сўз,
Севган кишинг ёнда бўлмайд ўтган бу умр
Соғинишнинг бир юз олтмиш кунидан ҳам зўр.

Кассио

Мени жуда афв этингиз, жоним Бьянка,
Бунда зарур ишлар билан жуда банд эдим.

24–69

369

Энди эса висол чоғи, азиз севиклим,
Бутун ҳижрон ҳисобни тўлайман, ёрим.
3310 (*Унга Дездемонанинг рўмолчасини беради.*)

Нусха кўчиринг.

Б ь я н к а

Хўш, бу қасрдан?
Бу албатта бирор янги ёрдан совғадир?
Айрилиқнинг ғазабига шу экан сабаб,
Иш шу ерга тақалдимиз? Бунга ҳам шукур.

К а с с и о

Етар, тўхтанг!
Ҳеч нимага арзимайди тахминларингиз,
3320 Қайтиб яна луқма солган шайтонга беринг.
Қандайдир бир ёрдан совға! Рашк қиляяпсиз?
Йўқ, севгим, йўқ Бьянка, онт ичаманки...

Б ь я н к а

Хўп бўлмаса, ростин айтинг, рўмол
кимники?

К а с с и о

Ўз уйимдан топиб олдим, мен ҳам
билмайман,
Лекин унинг шу гуллари менга ёқади.
3330 Ҳозирча-ку эгаси йўқ, чиқиб қолади,
Эгасига қайтаргунча менга ҳам шундай
Битта рўмол тикиб беринг.
Хўп, ҳозир кетинг!

Б ь я н к а

Кетинг! Нимага?

К а с с и о

3340 Мен генерални кутмоқдаман. Яхши
бўлмайди.

Мен қиз билан турганимни кўрса дурустмас,
Истамайман.

Бьянка

Нима учун? Айтинг.

Кассно

Сизни севмай қўйдимми мен — сабаб бу

эмас.

Бьянка

Бироқ, бунга сабаб — совуқ муҳаббатингиз.

3350 Сўрар эдим, бир оз мени кузатиб қўйинг.
Сал барвақтроқ келасизми, айтинг, бу оқшом?

Кассно

Кузатаман, кўп узоққа кета олмайман;
Мен бу ерда Отеллони кутишим керак,
Лекин жуда тез бораман, мени кутингиз.

Бьянка

Мен нима ҳам деяр эдим, ночор хўп
дейман.

Чиқиб кетади.

3360 IV ПАРДА

Биринчи кўриниш

Қаср олдида.

Отелло билан Яго чиқади.

Яго

Ўйлаяпсизми, генерал?

Отелло

Балли, ўйлаяпман.

Я г о

Бир марта хилват топиб ўпишса нима?

3370 О телло

Ман қилинган.

Я г о

Бирор соат дўсти билан битта тўш акда
Гуноҳ қилмай ёта қолса нима қилади?

О телло

Бир тўшакда яланғочу бегуноҳ ётиш?
Бу бўлади шайтон билан мурасасозлик!
Ҳар ким шундай ёмон хулқсиз ҳаракат қилса,
Шундайларни шайтон ўзи йўлдан оздирар
3380 Ва булар ҳам навбатнда кўкни алдайди.

Я г о

Энг бошланғич иш йўқ экан — гуноҳ зўр
менас,
Мен, борди-ю, хотинимга битта рўмолча
Тақдим қилсам...

О телло

Хўш, унда-чи?

Я г о

Унда рўмол ўз хусусий моли бўлади
Ва истаган кишисига бера олади.

3390 О телло

Номус ҳам унинг моли, балки уни ҳам
Ҳар истаган кишисига берса мумкиндир?

Я г о

Хотин номуси бу кўзга кўринмас нарса,
Кўпларида бўлади-ю, буткул ўзи йўқ.

372

Хўп, бу рўмол иши қандай бўлади?..

Отелло

3400 Онт ичаман, севинардим унута олсам,
Сен сўйладинг бу тўғрида, юкланди кўп ғам,
Бу фикрдан мени жуда қора босмоқда,
Вабо теккан уй устидан бойқуш учгандай,
Ёмон белги — унда менинг рўмолим бўлсин!

Яго

Ахир, нима қилади?

Отелло

Унча яхши иш эмас — бу иш.

Яго

3410 Хўш, агарда сизни балки камситиш учун
У гапирган бўлса, мен ҳам эшитган бўлсам,
Ахир шундай маккор — тубан кишилар бор-ку
Бир хотинни ёпишқоқлик — хиралик билан
Ё бўлмаса хотиндаги разиллик билан
Ўўлдан уриб эгаллайди, қўлга олади;
Иш битдими, тилини ҳеч тута олмайди...

Отелло

Хўш, Қассио, сенга бирор нарса дедими?

Яго

3420

Айтди, бироқ менга айтган бу гапларидан
Ҳар маҳал ҳам қасам ичиб тона олади.

Отелло

Нима дейди, нима экан?

Яго

У айтдики, хотинингиз билан... нима
деганини билмайман.

Отелло

Нима, нима?

Я г о

Ётдим дейди...

О т е л л о

У билан бирга-я?

3430 Я г о

Биргами, устидами — қандай ўйласангиз, шундай ўйланг.

О т е л л о

У билан бирга ётдими? Унинг устида ётди?.. Биз унга туҳмат қилиб турганларида, унинг устида ётди дебмиз. У билан бирга ётди? Қандай манфур тубанлик. Рўмолча... Далил, иқрор... Рўмолча! Мен Кассионинг бу иши учун тавба қилдираман ва сўнг осаман. Иўқ. Аввал осаман, сўнг тавба қилдираман. Мен тит-раяшман, қалтираяшман. Табиат бирор ҳиссий қобилал вуқувсиз ҳеч кимга бундай гуркираган ҳирсни бермайди. Ҳеч қандай сўз мени бундай гангитмаган эди. Тфу! Шундай гўзал бурунлар, қулоқлар, лаблар — қандай қилиб бу иш бўлиши мумкин? Далил, иқрор! Рўмолча!.. Уҳ иблис!

(Ҳушидан кетиб йиқилади.)

Я г о

Уз кучинг кўрсат энди дорув-дармоним!
Ана шундай илинади ўз тумшугидан
3550 Бегонага суриштирмай инонган киши.
Покдоман хотинларни кўздан тушириш,
Бадном қилиш бу йўл билан жуда ҳам осон.
Ҳой, Отелло, бу нима гап? Туринг, генерал.

Кассио кириб келади.

Кассио ҳам келиб қолди!

К а с с и о

Узи нима гап?

374

Я г о

Қуёнчиғи тутиб қолди генералимни.
4460 Биринчиси кеча тутди, бу иккинчиси.

К а с с и о

Гарданини уқалангиз.

Я г о

Иўқ, керак эмас.
Халал бериш яхши эмас, ўзи ўтади.
Тегилса-чи, бошланади оғиз кўпириш,
Иннайкейин қутуради, тентакланади.
Қўряпсизми, ана, ана қимирляяпти.
Сиз нарироқ бориб туринг. Ўзига келсин.
3470 Кетиб қолманг, бу жўнагач, менга учрашинг.
Сизнинг билан сўйлашаман, зарур гапим бор.

К а с с и о чиқиб кетади.

Хўш, генерал, пешонангиз ёрилмадимиз?

О т е л л о

Мени эрмак қиялсанми?

Я г о

Менми? Ё тавба.
Истар эдим, эркак бўлиб тақдирга кўнинг.

О т е л л о

3480 Гўсхўр бўлган эр нима-ю, қорамол нима.

Я г о

Бундай ҳайвон эркаклардан шаҳарлар тўла,
Хуштавозе махлуқотлар унда оз эмас.

О т е л л о

Иқрор бўлдими?

Я г о

Эркак бўлинг,
Ахир ҳар бир соқолли эркак
Бўйинтуруқ остидадир, улар ҳам сиздай
3490 Эгар-жабдуқ кўтаради. Кўп кишилар бор —
Ҳаммага ҳам оёқ ости тўшакда ётиб,
Бу менга хос ўрин-бош деб қасам ичади.
Ҳали, шукур, аҳволингиз унчалик эмас.
Ўўлдан чиққан бир хотинни гуноҳсиз санаб,
Ўз покиза ётоғида қувнатиб ҳар ким,
Бу қилиққа шайтон кулар, дўзах пишқирар,
Ўўқ, йўқ, аввал билнш керак, билгандан кейин,
Хўш, мен, мана, ўз ишимни билиб қиламан.

О т е л л о

3500 Мен биламан, кўп донишманд одамсан, Яго.

Я г о

Сиз ҳозирча бир чеккада биқиниб туринг.
Чидам керак, чидам билан қуршаниб олинг.
Қайғу сизни даст кўтариб ерга уганда,
Ҳалигидай ҳирс тиқилинч ўринсиз бўлур.
Қасно ҳам шунда эди. Уни четлатдим,
Беҳушликнинг сабабини унга уқдирдим.
Бироқ уни қайтиб кел, дедим, хўп деди.
3510 Сиз бир четга яширининг, лекин юзида
Пайдо бўлган эрмак, кулги, ҳақорат, таҳқир,
Беҳаёлик — барчасини синчиклаб туринг.
Мен сўрайман ва айтишга мажбур қиламан —
Хотинингиз билан қандай, қайда, неча бор
Хилват қилди ва қилмоқчи қачон... барчасин.
Сиз ҳам унинг им-қўқини яхши синчикланг.
Лекин чидам — чидам керак. Акс ҳолда-чи?
Жаҳл чиқиб, эркаклиги йўқолган дейман.

О т е л л о

3520 Тинглайсанми риё билан чидайман, Яго!
Бироқ тингла, кейин жуда қонхўр бўламан.

Я г о

Ҳа, ҳа, яхши. Чакки эмас, ишнинг вақти бор.
Қани энди сиз бир четга биқиниб туринг.

О т е л л о бир четга кетади.

Қассиодан Бьянкани сўрай бошлайман.
Шундай хотин, ким кўрганга баданин сотиб,
Ўзи учун нон, усти-бош сотиб олади.
Бу ўтмас мол Қассиони яхши кўради.
3530 Йўлдан чиққан хотинларнинг жазоси шуки,
Бошқаларни овлаб, ўзи тушар тузоққа.
Ўша хотин тўғрисида бир сўз эшитса,
Ўз-ўзини тутолмасдан кулар Қассио.
Ана ўзи келаяпти. Юзида кулги.

К а с с и о кириб келади.

Отелло ҳам бу кулгидан эсини еяр,
Қассионинг кулгисига феълу хулқиға
Отеллонинг сўқир рашки суриштирмасдан
Номувофиқ маъноларни берар албатта.
Хўш, лейтенант!

3540 К а с с и о

Нега кетган мансаб билан атайсиз мени?
Ўшасиз ҳам ўлганлардай бўлиб юрибман.

Я г о

Иш чиқади бора беринг Дездемонага.

(Ярим овоз билан)

Агар бу иш Бьянканинг қўлидан келса,
Ҳалигача удда қилиб кетар эдингиз.

К а с с и о

3550 Оҳ, шўрлик хотин.

О т е л л о

Ана, қаранг, кулаяпти.

Я г о

Бундай ошиқ хотинни мен ҳеч кўрмаганман.

К а с с и о

У маккор, чиндан мени севган ўхшайди.

Отелло

У ёлғондан рад қилади, у кулаяпти.

Яго

Тинглаяпсизми?

3560 Отелло

Энди уни эритиш учун мажбур қилади.
Қани, Яго, қани. Шундай, жуда ҳам яхши.

Яго

Бьянканинг ўзи очиқ юрибди.
Чинакамдан сиз ўшани олмоқчисиз?

Кассно

Хо-хо-чи!

Отелло

3570 Сен тантана қиляяпсан-а, Рим боласи?
Гердайиб қол.

Кассно

Мен-а, мен ўшанга уйланаманми? Нима? Безори хотинга-я? Сендан, менинг муҳокамамга бир оз ачиншингни сўрар эдим; сен менинг муҳокамамни жуда ҳам тутдай тўкилган деб ўйлама. Хо-хо-хо!

Отелло

Шундай-шундай, ким ютиб, ким ғолиб келса, ўша кулади.

3580 Яго

Ростдан, сиз ўшанга уйланар эмишсиз, ҳамма ёқда шу гап.

Кассно

Йўқ, бўлмаган гап, сен менга ростини гапир!

378

Яго

Елгон гапирсам, саргардон бўлиб ўлай.

Отелло

Ҳали сиз мени ҳисобдан ҳам ташқари қилиб қўй-
дингиз шакилли-а, яхши.

Кассио

3:90 Бу ургочи маймуннинг ўзи шунақа овозалар тар-
қатиб юрибди; у мени ўзига уйланади деб ишонади.
Бунга сабаб мен унга ваъда берганим эмас, балки,
унинг мени севгани, шунинг учун ҳам ўз умиди билан
ўзи қизиқиб юрибди.

Отелло

Яго менга имо қиляпти — демак у энди ҳаммасини
айта бошлади.

Кассио

3600 У ҳозиргина шу ерда эди, у ҳар ерда менинг ор-
қамдан изғиб юради. Яқинда мен денгиз қирғоғида
бир неча венецияликлар билан сўйлашиб турар эдим.
Бирданига ўша қўғирчоқ келиб қолди-ю, мана бундай
қилиб ўзини ташлаб, бўйнимга осилиб олди...

Отелло

Балки қичқириб «Оҳ жоним Кассио» дегандир, ё
шунга ўхшаган бошқа сўз, ана унинг ҳаракати кўрса-
тиб турибди.

Кассио

3610 Ҳали ялинчоқлик қилади, ҳали осилади, ҳали йиғ-
лайди, ҳали судрайди, ҳали туртади! Хо-хо-хо!

Отелло

Ана энди у қандай қилиб менинг ётоғимга буни
судраб борганини айтиб беради. Уҳ, мен сизнинг бур-
нингизни кўриб турибман-ку, шу бурунларнинг кемир-
чагини кемирувчи итларни кўрмай турибман-да.

К а с с и о

Тўғри, бас энди, у хотин билан ажралишим керак.

Я г о

Улиб кетай, яна ўзи келаяпти.

3620 К а с с и о

Мана тагин кўркаламуш! Жин урсин, кўркаламуш бўлганда ҳам ҳазилакам эмас!

Бьянка киради.

Хўш, қани менга айтинг-чи, бу менинг изимдан қува беришнинг маъносини нима?

Бьянка

3630 Сизнинг изингизни алвасти билан унинг катта буви-висин қувсин. Менга ҳалигина берган бу рўмолчангиз нима деган нарса ўзи! Мен нимага аҳмоқ бўлиб буни олиб қолдим. Сиз буни ўз уйингиздан топган эмишсиз-у, ҳатто ким ташлаб кетганини ҳам билмас эмишсиз, энди мен шу буюмдан нусха кўчиришга мажбурманми? Бу қандайдир бир сатангнинг сизга қилган совғаси-ю, мен нусха кўчиришга мажбурман! Йўқ, олинг, олиб бориб ўша байталингизга беринг! Сиз буни қаердан олган бўлманг, мен ундан нусха кўчирмайман.

К а с с и о

3640 Ҳой, ҳой, Бьянка, сизга нима бўлди, жоним, нима гап ўзи?

О т е л л о

Азбаройин худо, бу худди менинг рўмолчам бўлса керак.

Бьянка

Агар биз букун кеч меникида овқатланмоқчи бўлсангиз, марҳамат қилинг. Агар истамасангиз, таъбингиз хоҳлаганда, бошқа гал келарсиз. Хайр.

Чиқиб кетади.

Я г о

3650 Орқасидан боринг, дарров орқасидан.

К а с с и о

Рост, бормасам бўлмайди, бўлмаса у кўча-кўйда акиллаб юради.

Я г о

Сиз кечқурун уникига бориб овқатланасизми?

К а с с и о

Ҳа, борсам деб турибман.

Я г о

3660 Бўлмаса, мен ҳам балки сизни ўша ерда учратарман. Сиз билан сўйлашолсам, жуда хурсанд бўлар эдим-да.

К а с с и о

Марҳамат қилинг. Келасизми?

Я г о

Ташвишланманг, кета беринг, мен борман.

К а с с и о чиқиб кетади.

О т е л л о (*олдинга чиқади*)

Қандай қилиб уни ўлдирсам экан-а, Яго?

Я г о

3670 Сиз унинг ўз беҳаёликларидан ўзи қандай кулганини пайқадингизми?

О т е л л о

Уҳ, Яго!

Я г о

“ Рўмолчани ҳам кўрдингизми?

О т е л л о

Уша менинг рўмолчаммиди?

Я г о

3680 Қўлимни шартта узиб ташласалар ҳам майлики, сизники эди; унинг сизнинг хотинингиз, тентак хотинни қанча беҳурмат қилишини қаранг-а. Унга рўмолча берибди-ю, у рўмолчани ўзининг эрмаги, ўйнашига топширибди.

О т е л л о

Мен Қассиони тўққиз йил муттасил ўлдиришни истар эдим. Латофатли хотин! Гўзал хотин! Мулойим хотин!

Я г о

3690 Йўқ, сиз бу гапларнинг барисини унутишингиз керак.

О т е л л о

Қўй, майли, хотиним чириб кетсин, майли нобуд бўлсин, у букун кечаси лаънати бўлади, чунки у ўлади. Йўқ, менинг қалбим тош бўлиб кетди. Мен унга мушт урсам, қўлим оғрийди. Уҳ, бутун дунёда ундан гўзал вужуд йўқ эди, у император билан бир тўшакда қатор ётиб, иш буюра олар эди.

Я г о

3770 Бироқ бу сизнинггина тақдирингиз эмас.

О т е л л о

Майли, у иблис билан бирлашсин! Мен фақат унинг сифатларинигина айтаман; қўл ишларига моҳир, таажжуб қиларли даражада созга уста. Уҳ, у ўзининг яллалари билан ваҳший айиқни ҳам ўзига ром қила

382

оларди. Унинг шундай олий, шундай бой ақли ва мулоҳазаси бор эдики...

Я г о

Ана шу сифатларнинг ўзи билан у яна ёмонроқ-да.

О т е л л о

3710 Уҳ, албатта, минг карра, миллион карра! Ундан кейин, унинг шундай меҳрибон хусусиятлари бор эдики.

Я г о

Тўғри, гоётда меҳрибон эди.

О т е л л о

Тўғри, албатта Яго, тўғри. Бироқ жуда эсиз, уҳ Яго ачинаман, жуда ачинаман!

Я г о

3720 Агар сиз унинг шу айблари билан бирга шунчалик севсангиз, унинг қўлига гуноҳ қила бериш учун иршоддастур беринг. Агар унинг бу қилгиликлари сизнинг ғашингизга тегмаса, албатта, бошқа одамнинг бу билан нима иш бор...

О т е л л о

Мен уни парча-парча қилиб ташлайман. Мени-я, мени гўсхўр қилдим, менинг олдимга похол солдим?

Я г о

Тўғри, бу иш жуда уят, жуда чакки бўлган.

О т е л л о

3730 Тағин менинг офицерим билан-а?

Я г о

Буниси энди айниқса уят!

О т е л л о

Яго, сен менга қандай бўлса ҳам заҳар топиб бер, бу кун кечқурун, мен у билан адн-бади сўзлашиб ўтирмайман, унинг бадани, гўзаллиги менинг муҳокамадан маҳрум қилиб қўйиши мумкин; шу бугун кечқурун, Яго!

Яго

3740 Уни заҳар билан ўлдирманг, уни ўз булғатган кўрпа-тўшакнинг худди ўзгинасида бўғиб ўлдилинг.

Отелло

Яхши, жуда яхши, бундай адолатли ҳукм менга ёқади, жуда яхши.

Яго

Кассиони эса менга қўйиб бераверинг: қолганини шу бугун ярим кечада эшитарсиз.

Отелло

Жуда соз.

3750 (*Бургу овози келади.*)

Келаётган бу қанақа бургу овози?

Яго

Лодовико Венециядан хабар келтирди.
Дожд олдидан. Ана ўзи келар бу томон.
Унинг билан раққосангиз бирга келмоқда.

Лодовико, Дездемона ва мулозимлар киради.

Лодовико

Ҳурматлар бўлсин, генерал!

Отелло

3760 Ва мендан ҳам сизга бутун юракдан салом.

Лодовико

384

Дожд ва бутун сенаторлар салом дейдилар.

(Отеллога пакет беради)

Отелло

Улар қилган меҳру шафқат бошим устига.

(Очиб ўқийди)

Дездемона

Тоғажоним, қандай яхши хабар бор, айтинг?

Яго

3770 Сизни кўриб кўп қувондим, азиз синьор,
Келишингиз билан сизни табрик қиламан.

Лодовико

Жуда раҳмат. Хўш, Кассио қалай яшайди?

Яго

Яшаб турибди...

Дездемона

Генерал билан ўртасида бир оз ғашлик бор.
Сиз барчасин ўз йўлига соларсиз, балки.

Отелло

3780 Сиз шундай деб ўйлайсизми?

Дездемона

Жоним Отелло.

Отелло *(ўқийди)*

«Қўлингиздан ҳеч чиқарманг, чунки агар сиз...

Лодовико

Унинг сўзи сизга эмас. Хат билан машғул,

25—69

Шундай қилиб, чаплашди, денг Кассио билан?

Дездемона

3790 Шу бахтсизлик юз кўрсатди. Жуда истардим,
Яраштираман, Кассиони севаман ахир.

Отелло

Оташ жаҳаннам*.

Дездемона

Отелло!

Отелло

Эс-ҳушингиз жойидами?

Дездемона

Жаҳли чиққан кўринади?

Лодовико

3800 Баяки бу хат ғазабга сабаб бўлгандир?
Билишимча хатда эса, ортиқча гап йўқ.
Кассиога ҳукуматни топшириш билан
Тезроқ ўзинг қайт!— деган буйруқ бор, холос.

Дездемона

Ишонингиз, бу хабардан жуда севиндим.

Отелло

Ҳа-ҳа, шундай денг!

Дездемона

Отелло?

3810 Отелло

* Жаҳаннам азоб-уқубатларига ишора.

Тентак бўлиб қолганингиз муборак бўлсин?

Дездемона

Отелло?

Отелло

Уҳ, шайтонбачча!

(Уни уради.)

Дездемона

Бунга лойиқ бирор гуноҳ қилганим йўқ-ку!

3820 Лодовико

Кўзим билан кўрдим, десам, ичсам ҳам қасам,
Венецияда бу ҳолатга ҳеч ким ишонмас.
Ҳаддан ошди! Йиғлаяпти, қаранг, генерал,
Афв сўранг!

Отелло

Ҳе малъун-а иблис боласи!
Хотин киши ёши билан ер бўғоз бўлса,
Ҳар қатра ёш туғар эди бир калтакесак.
Йўқол ҳозир кўз олдимдан!

3830 Дездемона

Жаҳлингизни чиқармаслик учун кетаман.

(Кета бошлайди.)

Лодовико

Қандай муте, фармонбардор бўлган рафиқа,
Сўрар эдим, қайтарингиз уни, генерал!

Отелло

Ҳой, маликам!

Дездемона

Хўш, Отелло?

3840 Отелло

Сизга керакми?

Лодовико

Менга нега керак бўлсин?

Отелло

Ахир ўзингиз,
Унинг қайтиб келишини сўраб эдингиз,
У кетиши, қайтиши, яна кетиши,
Йиғлаб-йиғлаб бориб, келиб туриши мумкин.
Фармонбардор муте, хотин, айтганингиздай.

3850 Жуда муте. Йиғлай беринг, давом қилингиз.
Уқиб чиқдим... Уксинишни эпчил ўйлайсиз...
Қайтишимга буйруқ бўпти. Нарироқ жўнанг!
Орқангиздан одам борар. Бўйин эгаман,
Венецияга қайтаман, қани, йўқолинг!

Дездемона чиқиб кетади.

Каснога вазифамни топшираман, хўп*.
Сўрар эдим, бизга келинг кечки овқатга.
Марҳаматни дариф тутманг! Така,
Маймунлар.

3860 *Чиқиб кетади.*

Лодовико

Мана бу мавр — сенатимиз ҳаминша уни
Ҳисобларди камолотнинг ўзгинаси деб,
Ҳеч қандай ҳирс юрагини бўлолмас одам,
Унинг яхши хислатлари ҳаводис ўқи
Ва тақдирнинг найзаси ҳам тешилолмас киши?

Яго

Сиз билгандан тамомила ўзгариб кетган.

* Ягонинг (III парда) учинчи кўринишдаги сўзига ишорат.

Л о д о в и к о

3870 Миясида касал йўқми? Тентак эмасми?

Я г о

Бўлгани шу. Текширишга менинг ҳаққим йўқ,
Қошки худо қайтиб берса, унга ўзлигин.
Бироқ, афсус, ўзи эмас.

Л о д о в и к о

Қандай, ахир, хотинини урганин қаранг!

Я г о

Албатта бу бемазалик, лекин истардим,
Ўша зарба яна бир оз ёмонроқ бўлса.

3880 Л о д о в и к о

У ҳамма вақт шунақами? Еки бу мактуб
Ҳаяжонга солиб қўйиб, тентаклардимми?

Я г о

Аттанг, аттанг! Қўрган, билган нарсамни
айтиш
Садоқатдан бўлмайти-да, кўриб қоларсиз.
Айтмасам ҳам қилиғидан бўлар ошкор,
Зеҳн қўйинг, ҳамма гапни пайқаб оласиз.

Л о д о в и к о

Аттанг, унга ихлос қўйиб чакки қилибман.

3890 *Чиқиб кетадилар.*

Иккинчи кўриниш

Қасрда бир хона.

О т е л л о билан Э м и л и я чиқади.

О т е л л о

Шундай қилиб, ҳеч нима кўрмадингизми?

Э м и л и я

Бирор шубҳа қилмадим ҳам, эшитмадим ҳам.
Отелло

3900 Кўргандирсиз ҳеч бўлмаса Қассио билан?

Эмилия

Мен уларнинг ҳар бир сўзин тингладим, аммо
Қитдай бўлсин ножўялик ишни кўрмадим.

Отелло

Шивирлашиб турганларин кўрмадингизми?

Эмилия

Йўқ, кўрмадим.

Отелло

Сизга бирор иш буюриб четлантирдим?

3910 Эмилия

Ҳеч бўлган эмас.

Отелло

Елпиғичми, қўлпайпоқми олиб кел, деб-а?

Эмилия

Йўқ, дейман-ку, бирор марта бўлсин.

Отелло

Ажабо.

Эмилия

Хотин шундай покизаки, тозалигига
3920 Жонимни ҳам гаров қилиб бера оламан.
Сизда бошқа фикр борми? Йўқ, янглишасиз.
Бу алдамчи фикрингизни четга ирғитинг!
Агар бирор ифлос сизга уқдирган бўлса,

390

Илон каби худо унга лаънат ёғдирсин!
Агар хоним чиндан нопок, бузуқи бўлса,
Топилмайди эр жинсидан бахтиёр киши
Ва уларнинг хотини ҳам тухматдай ифлос.

О т е л л о

Бориб чақиринг.

3930 *Эмилия чиқиб кетади.*

Бу ҳам тоза валақлади.
Тўғри, ҳар бир оддий даллол хотин ҳам бундан
Ортиқча гап айтолмасди. Маккора, разил!
Талай уят сир-асрорнинг қулфу калити.
Аҳвол шу-ю, тизза чўкиб дуо ўқийди.
Ўзим кўрганман. Маккора разил.

Эмилия билан Дездемона киради.

Дездемона

Қани, хизмат, нима истайсиз?

3940 О т е л л о

Бери келинг, жоним.

Дездемона

Хўш, нима хизмат?

О т е л л о

Қани менинг кўзларимга дадил тикилинг!
Тип-тикка қаранг.

Дездемона

Бу бир қўрқинч орзу эмасми?

О т е л л о (*Эмилияга*)

3950 Энди хоним сизга доир иш тўғрисида,
Насл нар-модасини қўйинг, эшикни ёпинг!
Биров келса йўталибми, томоқ қирибми,

Маълум қилинг, ҳе қўшмачи даллол! Кет,
йўқол.

Э м и л и я чиқиб кетади.

Дездемона

Тизза чўкиб сўрар эдим, қани айтингиз,
Ғазаб тўла нутқингизнинг маъноси нима?
Ғазабли нутқ, бу нутқ эмас, яхши биламан.

Отелло

3960 Сен ўзинг кимсан?

Дездемона

Сизнинг содиқ, покиза хотинингизман.

Отелло

Қани онт ич, жонингни ҳам жаҳаннамга от,
Тутиб олсин уни иблис жасорат билан.
Қайта-қайта гуноҳга бот, қани қасам ич,
Тозаман, деб.

Дездемона

Худойим гувоҳ.

3970 Отелло

Худойим гувоҳ, сен дўзахдай осий, риёкор.

Дездемона

Ким олдида, айт Отелло, ким билан қандай
Мен риёкор бўлиб қолдим?

Отелло

Уҳ, Дездемона,
Йўқол, йўқол, кўзимдан йўқол.

Дездемона

Қандай оғир мусибат кун? Йиғлаяпсизми?

- 3980 Кўз ёшига сабаб менми. Отелло, афсус?
Сизни қайтиб чақиришда балки отамни
Гуноҳкор деб ҳисобларсиз, шунинг учунми?
Мени бундай айблай кўрманг, ҳеч гуноҳим йўқ,
У сизга ҳам ва менга ҳам ортиқ бегона.

Отелло

- Уҳ, агарда лозим топиб юксак осмон
Ва бир қатор қийноқлар-ла қилиб имтиҳон,
Уят, алам, селларини қуйиб бошимдан,
Лабигача фақирликнинг гўрига кўмса,
3990 Бутун мақсад, умидимни қилсам ҳам асир,
Юрагимнинг қандай бўлсин бир бурчагидан
Бирор қатра сабру чидам топа олардим.
Аммо мени бунда жонсиз бут қилиш учун
Ҳақоратнинг ялқов қўли туртиб кўрсатса...
Йўқ, бунга ҳам чидар эдим; жуда ҳам яхши.
Бироқ қалбим сақланади менинг бу ерда,
Бу ерда мен ё яшайман ёки ўламан.
Бу бир чашма — бундан ҳаёт тўлқинлаб оқсин,
4000 Қуридим — қувғиндилик яхши бу ердан!
Ё бўлмаса қурбақалар гурунг қуришиб,
Кўпайиши учун ботқоқ бўлиб қўя қол,
Бет сидириб чидам билан, юпқа лаб малак,
Сен ҳам ортиқ жаҳаннамдай даҳшат бўлиб

қол.

Дездемона

Бир нарсага ишонайми, азиз Отелло,
Поклигимга ишонарсиз?

Отелло

- 4010 Уҳ-ҳў, албатта.
Ёз кунлари сассиқ гўштда бола очгувчи
Қушхонанинг пашшасидай жуда тозасиз.
Оҳ, сен чечак, қандай латиф, қандай
хушбўйсан —
Сен ҳирсни ҳам, шаҳватни ҳам энтиктирасан.
Кошки эди туғилмаган бўлсанг дунёга.

Дездемона

Эсизгина мен билмайман гуноҳим нима?

Отелло

4020 Нима учун чиройлидир қоғоз ва китоб?
Фақат унга «фоҳиш» деб ёзмоқ учунми?
«Гуноҳим нима!»
Эй нодаркор! «Гуноҳим нима!»
Агар сенинг гуноҳингнинг отини айтсам,
Чилангарнинг кўрасидай юзим қизийди.
Сипоҳликнинг ўзи даҳшат бўлиб қолади.
«Гуноҳим нима!»
Осмон бурнин бекитади сассиғидан,
Ой жирканиб, йўл-йўлакай кимки учраса
Упиб юрган, орсиз шамол эшитмайман деб
4030 Унгурларга, чўнқурларга яширинади.
Сенинг айбинг нима эмиш? Ҳа, ҳа, қизалоқ!

Дездемона

Худо шоҳид, бу сўзларда ҳақли эмассиз!

Отелло

Йўғ-эй, қизалоқ?

Дездемона

Йўқ, христиан дини билан қасам ичаман.
Агарда мен виждонимни ўз эрим учун
Ёт ва мурдор тўқинишдан сақлай олмасам,
4040 Қиз бўлмайин ўла қолай, азиз рафиқам.

Отелло

Шундай қилиб, фоҳиша ҳам эмасман денг-чи?

Дездемона

Имоним бор, қасам ичаман.

Отелло

Бу қандай мумкин?

Дездемона

Балолардан бизни сақла, юксак осмон.

Отелло

4050 Ундай бўлса кечирингиз.
Мен-чи сизни Отеллога теккан бир эпчил
Венециялик фоҳиша деб билгучи эдим.

(Товушини баланд кўтариб)

Сиз,
Исонинг шогирдидан Пётрнинг акси,
Жаҳаннамнинг дарвозасин сақловчисиз-да! А!

Эмилия кириб келади.

Сиз! Сиз! Сиз!
Биз тугатдик. Мана ақча хизматинг учун,
4060 Оч эшикни. Бу сирларнинг барисин сақла!

Чиқиб кетади.

Эмилия

Вой тавба-ей, хўжамизнинг нияти нима?
Сизга нима бўлди, жоним? Азизим, бекам?

Дездемона

Чала уйқудаги каби ганграб турибман.

Эмилия

Бирданига нима бўлди хўжайинимга?

Дездемона

4070 Қимга нима бўлди дейсан?

Эмилия

Хўжайинимга.

Дездемона

Унинг ўзи ким?

Э м и л и я

Азиз бекам, у сизнинг ҳам хўжайинингиз!

Д е з д е м о н а

Эмилия, менинг билан сўйлаша кўрма.

4080 Энди менинг эрим йўқ, мен йиғлай олмайман,
Фақатгина кўз ёшимда берардим жавоб.
Никоҳ куни ўрнимизга ёйган чойшапни
Бу кеча ҳам ёйиб қўйиш ёдингда бўлсин.
Бор. Яғони чақириб кел!

Э м и л и я

Қизиқ ўзгариш!

Чиқиб кетади.

Д е з д е м о н а

Менга қарши беҳаёлик бу муомила!
Қайси ишим шубҳа учун важ бўла қолди,
4090 Бирор кичик, арзимаган гуноҳим борми?

Яғо билан Эмилия киради.

Яғо

Мен тайёрман. Хўш маликам, сизга не
қилди?

Д е з д е м о н а

Нима дейишни билолмайман. Ёш болаларни
Ўргатаркан улар бирор айб қилиб қўйса.
Енгилгина койирдилар эркалаб туриб,
У ҳам шундай қила қолса майлига эди,
4100 Ахир, рост гап, ҳали ёшман, ҳали боламан.

Яғо

Тушунтириб айтинг, бекам, ўзи нима гап?

Э м и л и я

Фоҳиша деб атади у Дездемонани,

Шундай чакки гаплар чиқди унинг оғзидан.
Ҳеч қанақа юрак бунга чидай олмайди.

Дездемона

Шаъним учун шу ном менга лойиқми, Яго?

Яго

4110 Қандай ном ўзи?

Дездемона

Эрим менга қўйган ном-да, эшитдингиз-ку.

Эмилия

Эри буни фоҳиша деб атади, ахир.
Маст гадой ҳам хотинини бунчалик сўкмас.

Яго

Нима учун бундай қилди, билмадингизми?

Дездемона

4120 Билолмадим. Мен ундай эмас, тўғри
эмасми?

Яго

Йиғламанг эй, ҳеч йиғламанг, ўзи бахтсиз

кун!

Эмилия

Шунча яхши казо-казо совчини қўйиб,
Отасидан, дўстларидан, юртидан ажраб,
Фоҳиша деб ном кўтарса! Қим йиғламайди!

Дездемона

Тақдиримга ачинаман!

4130 Яго

У бахтсиз киши,

Бу тентаклик қандай қилиб уни тополди?

Дездемона

Худога аён.

Эмилия

Мана сени оссалар ҳам рози бўламан.
Қандайдир бир ифлос, маккор, суйканчиқ,
паст қўл,

4140 Даражами, мартабами топишлик учун
Бундай йирганч бўҳтонларни ўйлаб чиқарган.
Туриб берай мана мени оссинлар!

Яго

Бе, қўйсанг-чи, бундай одам ўзи тўпта йўқ.

Дездемона

Бўла қолса, гуноҳимни худо кечирсин!

Эмилия

4150 Гуноҳини жаллодларнинг тўнкаси кечиб,
Сургини жаҳаннамнинг қаъри кемирсин.
Фоҳиша деб атади-ку, қани ким билан?
Қачон, қайда, қандай қилиб? Келишадими?
Очиқ-ойдин битта тубан, разил махлуқнинг
Ифвосига шартта учиб мавр алданган.
Шундайларни юксак кўкнинг ўзи фош қилса,
Ҳақпарастлар қўлга тутиб бақувват қамчин,
У мурдорни дунё бўйлаб оч, яланг оёқ
Шарқдан ғарбга тириқтирса, ғарбдан шарққа.

Яго

Қичқира берманг!

Эмилия

4160 Тфу бетига! Шундайлардан битта азамат
Миянғизни чаппасига айлангирди-ку,
Мени қийнаб маврдан эса шубҳаландингиз.

Яго

398

Сиз ҳам энди алжияпсиз, бу ердан жўнанг!

Дездемона

- ' Азиз Яго,
Қандай қилиб йўлдошимни қайтароламан?
4170 Сиз у билан бир мартаба учрашинг, дўстим.
Тиз чўкаман, бор нарсага ичаман қасам.
Уни қандай мен йўқотдим, ҳеч билолмайман.
Сўзим билан унинг ишқин хўрлаган бўлсам,
Ё иш билан, фикр билан, кўз, қулоқ билан,
Ё бошқа бир ҳис орқали қачон бўлса ҳам
Бўлган бўлсам бегонага жиндак оғушта,
Ёхуд уни севмайманми аввал ва ҳозир
Ё ҳамма мени гадо каби қувлади, аммо
Қалбим унинг ишқи билан қувониб тепар!
Ғазаб кучли, биламанки, унинг ғазаби
4180 Ҳатто менинг ҳаётимни кесиши мумкин,
Лекин бу иш муҳаббатга доғ сололмайди,
Айтишга ҳам жирканамаман «фоҳиша» сўзин.
Агар дунё бойлигини бошимдан тўкса,
Шу берган маънодаги хотин бўлмайман.

Яго

Тинчланингиз, ҳаммаси ҳам ўтиб кетади.
Давлатга хос ишлардаги ташвиш-озорнинг
Аламини сиздан олиб тергамакдадир.

Дездемона

- Оҳ, кошкийди, бунга сабаб шугина бўлса.
4190

Яго

Ишонтираман.

Бургу овози келади.

Музика ҳам чалиб қолди, овқатнинг вақти,
Венециялик элчилар ҳам сизни кутади.
Тезроқ боринг, йиғламанг, эй иш ўринлайди.

Эмилия билан Дездемона чиқиб кетади.

Родриго киради.

Яго

Келинг, эй бормисиз Родриго, қалай юрибсиз?

Родриго

4200 Сен менга ноинсофгарчилик билан муомала қилаётганга ўхшайсан? маълум бўлиб қолди.

Яго

Хўш, бу ноинсофгарчилик нимада кўринади?

Родриго

4210 Сен ҳар кун менинг учун янгидан-янги майнабозчилик гапларни тўқиб келяпсан. Яго, энди менга маълум бўлишча, сен менинг ўз истакларимни ерига етказишимга яқинлаштирмасдан, мени ҳар галги қулай фурсатдан мумкин қадар узоқлаштирмоқдасан. Рост гап шуки, мен ортиқ чидашни истамайман ва мен ҳалигача аҳмоқ бўлиб тортган бу жабру жафоларимни ёввошлик билан ютиб кетишимга ҳам ишонмайман.

Яго

Менга ҳам қулоқ солишни истайсизми, Родриго?

Родриго

Мен шундай ҳам жуда кўп гапга қулоқ солдим, бироқ сўзингиз билан ишингиз бирга барабар қадам ташламаяпти.

Яго

4220

Сиз мени жуда ҳам ноҳақ айблаётисиз.

Родриго

Иўқ, мен бу гапда жуда ҳақлиман. Мен ўзимнинг бор буд-шудимни тўқиб бўлдим. Сиз мендан Дездемонага топшираман деб олган қимматбаҳо матоларнинг ярмисини сарф қилганда, таркидунё қилиб, етти қават пардада ўтирган моҳпорани ҳам қўлга олса бўлар эди. Сиз менга, Дездемона совғаларни олди, ҳам мени кутсин, тез фурсатда бўлатурган бадал ва яқинлашувларга умид боғлай берсин, деган гапни ҳам менга топ-

4230 ширган эдингиз, бироқ мен ҳалигача ҳеч нима кўрган
ним йўқ.

Я г о

Яхши, қани давом қила беринг-чи, жуда яхши.

Р о д р и г о

«Жуда яхши!» «Давом қила беринг!» эмиш. Йўқ,
афандим, мен давом қила олмайман. Бу иш буткул
«яхши!» эмас. Бошимни тикиб айтаманки, бу ўта бе-
мазагарчилик! Энди мен ўзимни аҳмоқ қилганликла-
рини фаҳмляяпман.

4240 Я г о

Жуда ҳам яхши.

Р о д р и г о

Аmmo, мен сизга айтаманки, бу айниқса «жуда ҳам
яхши» эмас! Мен бориб Дездемонанинг олдида ҳам-
ма ишни очиб ташлайман, агар у менинг қимматбаҳо
матоларимни қайтариб берса, қонунга сиғмаган бу
истакларимдан тавба қилиб, унга хушторликдан кеча-
ман, бермаса-чи, бўркингизда билиб қўйингки, мен ўз
даъвомни қондиришни сиздан талаб қиламан.

4250 Я г о

Бутун гапни айтиб бўлдингизми?

Р о д р и г о

Меъ қиламан деб қаттиқ қарор бериб қўйган
ишимдан бошқа, бирор гап гапирганим йўқ.

Я г о

Ана энди мен кўрдимки, сенда ирода ва характер
бор экан. Шу минутдан бошлаб сенинг тўғрингда ил-
гаридан ўйлаб юрган фикрларимни яхши томонга қа-
раб бураман. Қўлингни бер-эй, Родриго. Сен мени
4260 тўғри айблаётисан, бироқ шундай бўлишига қарамай,
сенинг ишингни бажаришда тўғрилиқни қўлимдан бер-
ганим йўқ.

Родриго

Бу ҳалигача менга билингани йўқ эди.

Яго

4270 Мен албатта тушунаман, ҳақиқатан бу ҳалигача билинмай келди, сизнинг шубҳангиз ҳам ақлга тўғри келади. Ҳақиқатдан ҳоли эмас. Бироқ Родриго, агар сенда, айниқса, энди сенда буларнинг борлигига ишониб қолдим, ирода, эркаклик, ботирлик бўлса, ана шуларни бугун кечаси ишга соласан, ишга солганингдан кейин кунни эрта кечаси Дездемонанинг вужудидан лаззатланмасанг, мени диндан чиққанлар қатори ер юзидан ҳайда, ҳам мени қийнаш учун истаган қуроляроғни ўйлаб топавер.

Родриго

Хўш, ўзи нима гап? Ақлга тўғри келатурган, урдасидан чиқса бўладиган ишми?

Яго

4280 Афандим. Венециядан Қассиони Отеллонинг ўрнига тайин қилингани тўғрисида буйруқ келди.

Родриго

Чинакамми? Бундай бўлса, Отелло билан Дездемона Венецияга қайтсалар керак.

Яго

4290 Йўғ-э, Отелло ота юрти Марокашга қайтади, гўзал Дездемонани ўзи билан олиб кетади. Агар бирор кўзга кўринмаган сабаб чиқиб, уларни тутиб қолмаса, тез кетадилар; уларни бу ерда олиб қолиш учун Қассиони ўртадан суриб чиқаришдан бошқа чора йўқ.

Родриго

Сиз қандай чорани ўртадан суриб чиқариш деб айтасиз?

Яго

Уртадан суриб чиқариш шуки, уни Отеллонинг ўрини эгаллашга лаёқатсиз қилиб қўйиш, миясини мажағлаб, мағзини қоқиш.

Родриго

4300

Сиз бу ишнинг ҳам мен қилишимни истайсизми?

Яго

4310 Албатта, агар сиз ўз фойдангиз ва ҳуқуқингизни истасангиз, бу ишни қиласиз. У бу оқшом бир эрмак хотинининг уйида овқатланади. Мен ҳам ўша ерга унинг олдига бораман. Ҳали у ўзининг бундай улғу даражага кўтарилганини билгани йўқ. Агар сиз унга ўша ердан қайтаётганида учрашишни истасангиз, мен бу қайтиш соат ўн иккилар чамасида бўлиши учун ҳаракат қиламан. Сиз истаганингизча уни ола биласиз. Бўлди энди, сиз бу ишга унчалик таажжуб қилманг, қани мен билан юринг. Мен сизга унинг ўлиши зарур эканини шундай яхши исбот қилиб бераманки, ундан кейин сиз, уни йўқотиб юборишга ўзингизни мажбур деб ҳисоблайсиз. Кечки овқат қилишга ҳам аллақачон вақт етди, кеч ҳам тугалай деб қолди. Қани, юринг, ишга бошлайлик.

Родриго

Мен бунинг учун ҳали сиздан кучлироқ далилларни тинглашим керак.

Яго

4320

Мен айтаман, сиз қаноатланасиз.

Чиқиб кетадилар.

Учинчи кўриниш

Қасрда яна бир бошқа хона.

Отелло, Лодовико, Дездемона, Эмилия ва хизматчилар чиқади.

Лодовико

Сўрар эдим, ўзингизни ортиқ қийнаманг.

Отелло

Изн беринг, бир оз кезсам менга фойдали.

4330 Лодовико

Ташаккурлар бўлсин сизга, хайр, маликам.

Дездемона

Сизни кўрсак ҳар вақт ҳам хурсанд бўламиз.

Отелло

Юрайлик, дўстим.

О... Дездемона!

Дездемона

Отелло!

Отелло

4340 Ҳозир борибоқ ўринга ётинг, мен жуда тез қайта келаман. Хизматчингизга жавоб бериб юборинг; қаранг-а, бу айтганларим ҳаммаси бажарилсин.

Дездемона

Хўп, ҳаммасини бажараман.

Отелло, Лодовико ва мулозимлар чиқиб кетадилар.

Эмилия

Қалай энди, бир оз юмшаб қолди шекилли.

Дездемона

4350 Айтиб кетди, тездан уйга қайтар эмиш,
Мен ўринга ётарканман, сиз, Эмилия,
Уйингизга қайтасиз, буюриб кетди.

Эмилия

Мен кетаманми?

404

Дездемона

Буйруқ шундай. Шунинг учун ҳам
Менинг кечки тўнимни беринг, сўнгра сизга хайр.

Яхши эмас тагин уни аччиғлантириш.

Эмилия

4360 Қошки эди, сиз ўшани танимасангиз!

Дездемона

Йўқ нимага, борган сари ишқим ошади;
Хаттоки у ғазаб, даҳшат ичра бўлса ҳам,—
Бу еримни ечиб юбор,— менга ёқади.

Эмилия

Айтганингиз чойшапни ҳам ёзиб қўйганман.

Дездемона

4370 Ҳа, бари бир. Оҳ, худойим, қандай аҳмоқмиз!
Мен мабодо сендан олдин ўлсам, Эмилия,
Шу чойшапни менга кафан бичасан, хўпми?

Эмилия

Қўйинг, яхши ният қилинг!

Дездемона

4380 Онаминг бир хизматчиси бўлгувчи эди
Барбара деб номланган бу хотин бечора
Бир йигитни севар экан, йигит қувлабди.
Шундан кейин юракларнинг ичидан чиққан
«Мажнунтол» деб аталгувчи эски қўшиқни
Улгунича куйлаб ўтди, оғзидан қўймай.
Нимайчундир ўша қўшиқ бу кеча ҳадеб
Қайта-қайта хаёлимга келиб турибди.
Бечора қиз Барбарадай айткум келмоқда.
Тезроқ берсангиз-чи!

Эмилия

Тўнингизни берайинми?

Дездемона

Керак эмас, бу еримнинг тугмасин еч,
Ростдан айтсам, Лодовико хушқомат йигит...

Эмилия

4390 Тўғри, жуда барно йигит.

Дездемона

Сўзларини тингладингми, ғоятда кўркам.

Эмилия

Мен Венецияда бир хотинни танийман, ўша хотин
Лодовиконинг нозик лабларига бир мартаба тегиш
ҳурмати учун Фаластингача ялангоёқ боришга рози
бўлар эди.

Дездемона

(куйлайди)

4400 «Сояликда шўрлик хотин ўтирарди, ҳансираб,
Ўҳ ям-яшил мажнунтолнинг қўшиғини
куйлаймиз.

Ранги ўчган, жуда ғамли, бошин тиззага тираб,
Ўҳ мажнунтол, мажнунтолнинг қўшиғини
куйлаймиз

Муздай ирмоқ тўлқинланиб жилдир-жилдир
оқарди.

Ўҳ мажнунтол, мажнунтолнинг қўшиғини
куйлаймиз.

4410 Шўрлик қизнинг шўр кўз ёши мумларни ҳам
ёқарди».

(яна куйлайди)

«Оҳ, ям-яшил мажнунтолнинг қўшиғини
куйлаймиз
Қўшиқ айтиб, мажнунтолдан менга чанбар
уринглар,
Уни асло хафа қилманг: севмасликка ҳақи
бор...»

4420 Йўқ, бу кейинроқ келар эди... Қулоқ сол,
Биров тақиллатяптими?

Э м и л и я

Йўқ, бу шамол.

Д е з д е м о н а

(куйлайди)

Қиз айтарди «бевафо» деб, у ҳам
Уҳ мажнунтол, мажнунтолнинг қўшиғини
«қичқирмағил» дер,
куйлаймиз.

4430 «Мен саёқман, сен ҳам бориб ҳар ким билан
ёта бер»

Хайрли кеч, не учундир қичишмоқда кўзларим
Йиғлаш учун эмасмикан?

Э м и л и я

Буни йўйиб бўлмайди.

Д е з д е м о н а

Шундай деб ҳам айтадилар. Оҳ сиз эркаклар!
Виждон билан айт, Эмилия, шундайлар борми?
Шундай уят ишлар билан эрни алдовчи?

Э м и л и я

4440 Албатта бор, бундайлардан тўлиб ётибди.

Д е з д е м о н а

Бутун дунё сенга бўлса, сен қилармидинг?

Э м и л и я

Хўш, ўзингиз-чи?

Д е з д е м о н а

Йўқ, йўқ, кўкнинг чироқлари — гувоҳим
бўлсин!

Э м и л и я

4450 Мен ҳам бу ишни чироқда қилмас эдим, ахир қоронғида ҳам яхши бўлаверади.

Дездемона

Қилармидинг бутун дунё сеники бўлса?

Э м и л и я

Дунё учун! Арзимаган шу гуноҳ учун
Бундай баҳо жуда улуғ бўлиб кетади.

Дездемона

Қилмасдинг-а, ростини айт!

Э м и л и я

4460 Ростини айтсам, ўйлайманки, мен бу ишни қилар эдим, қилиб бўлгандан кейин ишнинг устини ёпиб, гўё мен бу ишни истамасдан қилган бўлиб кўринар эдим. Албатта, энди мен бу ишни битта узукми, ёки бир кийимлик читми, битта кўйлак, битта юбками, битта дуррачами, битта ангишванадай арзимаган совғалар учун қилмас эдим. Лекин бир бутун дунё бўлса-чи, унинг йўли бошқа. Хўш, бу ишдан кейин эрингизга подшоҳлик тожи тегадиган бўлса, ким эрининг олдига похол солиб, гўсхўр қилишдан қайтиб туради. Мен
4470 бундай қимматбаҳо иш учун гуноҳларимни тозалаб тургани Аърофга боришга ҳам тортинмас эдим.

Дездемона

Агар бутун дунё учун шу ишни қилсам
Менга лаънат, уят бўлсин.

Э м и л и я

Ахир ёмон иш бизнинг дунёмиздагина ёмон, агар сиз ўзингизнинг ўша хизматингиз учун бутун дунёни олсангиз, бу ёмон иш, сизнинг ўз хусусий дунёнгизда қилинган бўлади, сиз бўлса бу ёмон ишни тез ўртада
448) яхшиликка айлаштириб юборишга ихтиёрли бўласиз.

Дездемона

Шундай хотин борлигига ҳеч ишонмайман.

Э м и л и я

Бундайлардан дюженалаб топилади, уларни қўйиб берсангиз, бутун дунёни тўлдириб юборадилар. Улар шу иш баҳраси учун ўйноқлайдилар.

Хотин киши бузилишига эр сабаб доим,
Қачонки қарз тўлашга ялқовлик қилиб,
Насибамизни ёт этакка бориб тўксалар,

4490 Ё рашк қилиб ғазаб билан бизни сиқсалар,
Уриб, сўкиб, уйи, рўзғордан бепарво, беғам,
Хўш, бизларда зарда йўқми, тоза бўлсак ҳам.

Биз ҳам яхши тушунамиз ўч олишликни,
Майли ҳамма эркак билсин, хотинларда ҳам
Ҳидлаш, кўриш, маза қилиш, аччиқ-чучукни
Ажратолиш, тафовутсиз, эркаклардай бор.

Бизни яна бошқа ёрга алмаштиришга,
Хўш, уларни қайси ёрга хислат мажбур қилади?

Бу завқ учун эмасмикан? Уйлайман, тўғри.

4500 Ё уларда ҳирс билан майл зўр келадими?
Иродаси бўшлигимиз? деб тағин уйлайман.
Бу албатта шундай, аммо бизда ҳам майл бор,

Бўш ирода, чанқаган завқ топилиб қолар.
Шунинг учун эрларимиз бизни қувнатсин,
Билсинларки, ёмонликни бизга ўргатиб,
Қоладилар ёмонликнинг ғамига ботиб.

Д е з д е м о н а

Хайр, хайр. Э худойим мени ўргатгил,
Ёмонларга ёмон бўлмай, яхшилик қилай.

4510 *Чиқиб кетади.*

У ПАРДА

І кўриниш

Кўча.

Яго билан Родриго чиқади.

Я г о

Тез келади. Шу устуннинг орқасида тур,
Қиличингни яланғочлаб ушлаб, аниқ ур.
Тез бўл, тез бўл! Қўрқа кўрма, мен яқиндаман,

4520 Эсингда тут, ё галаба, ё ўлим бунда
Иродангни кучлироқ қил дадиллик билан.

Р о д р и г о

Узоқ кетма, мен ҳовлиқиб қолишим мумкин.

Я г о

Шўтгинанинг ўзидаман, жасур тура бер.

(Бир чеккага чиқади)

Р о д р и г о

Мен бу ишга унча мойил эмасман, аммо
Бунинг айтган далиллари ғоятда кучли.

4530 У ўлади! Чиқ қиличим, кетдик олдинга!

Я г о

Бу ярани ачишгунча тимдалаб қўйдим;
Зардоб йиғиб анча шишди. Майли, ким кимни:
Кассиони Родригоми, ёки у буни —
Ё иккови ўладими, бари бир фойда.

Тирик қолса тинч қўймайди мени Родриго,
Дездемона учун ундан шилиб олганим
Матоларни, пул-давлатни қистай бошлайди.

Бу бўлиши мумкин эмас. Агар Кассио

4540 Тирик қолса, туғулгувчи ҳар бир янги кун
Унинг ҳуснин менга тортиқ қилиб эзажак.
Бу, баҳорнав, мавр мени унга топширар.
Балки бунда, менга ўлим човт солмоқдадир.
Майли, ўлсин. Қелаяпти, ана ўзи ҳам.

К а с с и о чиқади.

Р о д р и г о

Қадамлари менга таниш келаётибди,
Мана ул, ўл ярамас!

(Олдинга чиқиб Кассиога ташланади.)

4550 К а с с и о

Менга қарши кўтарилди ёвнинг зарбаси,

410

Бироқ совтим мўлжалингдан маҳкамроқ эди.
Мен энди сеникини синаб кўраман

(Қиличини суғуриб, Родригони яралайди.)

Родриго

Уҳ, мен ўлдим.

*(Яго орқа томондан чиқиб, Кассионинг оёғига қилич
чопади, яралантириб қочади.)*

Кассио

4560 Ердам беринг! Майиб бўлдим! Чавоғладилар.

(Йиқилади.)

Отелло чиқади.

Отелло

Бу Кассио. Яго сўзининг устидан чиқди.

Родриго

Уҳ, мен малъунман!

Отелло

Тўғри, тўғри худди шундай.

Кассио

4570 Келсанглар-чи! Ут ёқинглар! Жарроҳ чақиринг!

Отелло

Уҳ офарин, жасур Яго, садоқатингга,
Дўст ғуссасин инсоф била сеза олишни
Ургатолдик. Энди, жоним, сиз ҳам ўласиз,
Тақдирингиз ҳал бўлиши яқинлашмоқда.
Кетяпман ман. Қизалоқ, қалбимдан эса —
Муҳаббатнинг бутун сеҳрин юлиб ташлайман.
Ифлос истак доғи билан булғанган тўшак
Уша ифлос қонинг билан бўялар бешак.

4580 *(Чиқиб кетади.)*

Лодовико билан Грациано кириб келади.

К а с с и о

Қоровул йўқ! Уткинчи йўқ! Бунда қотил бор!

Г р а ц и а н о

Бу ерда бир фожиа бор! Биров инграйди.

К а с с и о

Ёрдам беринг!

Л о д о в и к о

Эшитяпсизми?

4590 Р о д р и г о

Лаънати ифлос!

Л о д о в и к о

Ингровчилар икки, учта — кеча қоронғу,
Бу бир найранг бўлиши ҳам мумкин эмасми?
Ёрдамчисиз боравериш хавфсиз ҳам эмас.

Р о д р и г о

Бу яқинда ҳеч ким йўқми? Қонсираб қолдим!

Л о д о в и к о

Эшитяпсизми?

4600 *Қўлида машғал кўтариб Яго чиқади.*

Г р а ц и а н о

Қўлида машғал, яроғ тутган кўйлакчан киши
Шу томонга келяпти.

Я г о

412

Бунда ким бор? Нима шовқин? Чавоғлаш!
Фарёд!

Л о д о в и к о

Биз билмаймиз.

Я г о

4610 Дод, фарёдни эшитдингизми?

К а с с и о

Ёрдам беринг, худо ҳаққи.

Я г о

Нима гап бўлди?

Г р а ц и а н о

Бу мавринг мулозими эмасми, ахир?

Л о д о в и к о

Балки, ўша. Лекин ўзи кўп ботир йигит!

К а с с и о

4620 Яго сизми? Ярамастар чавоғлаб кетди.
Менга тезроқ ёрдам беринг.

Я г о

Уҳ лейтенант! У қанақа ярамастар экан?

К а с с и о

Мен улардан биттасини чопдим шекилли.
Шунда ётган бўлса керак, тура олмайди.

Я г о

Тубан иғвогар!

(Лодовико ва Грацианога қараб)

4630 Сизлар кимсиз? Бери келиб ёрдамлашинглар!

Родриго

Уҳ, ёрдам беринг!

Кассио

Ана биттаси!

Яго

Қотил, тубан қўл!

(Родригога қилич суқади.)

Родриго

Малъун Яго! Даҳшатли ит! Оҳ!

4640 Яго

Одамхўрлик қиладилар, бурчак-бурчакда
Шаҳар жимжит. Қайга кетди қонхўр ўғрилар.
Босқинчилик! Ҳой халойиқ, босқинчилик бор!
Сизлар кимсиз? Дўстлармисиз,
душманлармисиз?

Лодовико

Қандай қилиб атасангиз, ўшанинг ўзи.

Яго

Лодовикомисиз, синьор?

4650 Лодовико

Балли, афандим.

Яго

Кечирасиз.

Кассиони босқинчилар чавоғлабдилар.

Грациано

Кассионими?

414

Я г о

Аҳволингиз қалай биродар?

К а с с и о

4660 Оёқларим шарт узилган.

Я г о

Вой худойим-эй!
Чироқ тутинг! Кўйлак билан боғлаб қўяман.

Б ь я н к а

Б ь я н к а кириб келади.

Ҳой нима гап! Додлаган ким, қичқирувчи ким?

Я г о

А нимади! Додлаганни сўраяпсизми?

Б ь я н к а

4670 Уҳ Кассио, қимматбаҳо жоним Кассио!
Уҳ Кассио, Кассио!

Я г о

Уҳ фоҳиша! Гумонингиз йўқми Кассио,
Бу ҳужумни қайси ифлос қилиши мумкин?

К а с с и о

Йўқ.

Г р а ц и а н о

Афсус ейман сизни шундай аҳволда кўриб,
Мен қидириб юрган эдим, сизни Кассио.

4680 Я г о

Бир озгина латта беринг, носилка беринг,
Кўтарганда тинч кетади.

Бьянка

Вой, ўзидан кетиб қолди! Кассио жоним!

Яго

Шу ярамас иш тўғрида, жаноб олийлар,
Мана шу фоҳишадан шубҳа қиламан.
Азиз дўстим, чидам керак. Машъални беринг!
Бу башара менга жуда таниш эмасми?
4690 Уҳ худойим, азиз дўстим, ватандошим, вой,
Родриго-ку, худди ўзи, шўрлик Родриго!

Грациано

Венециялик Родригоми?

Яго

Ҳа, афандим, танирмидингиз?

Грациано

Яхши танирдим.

Яго

Афв этингиз, синьорим Грациано,
4700 Олдингизда бўлиб ўтган қонли ҳодиса
Эътиборсиз бўлганимнинг узрига етар.

Грациано

Сизни кўриб жуда шодман.

Яго

Хўш, Қассио, оғриқ бир оз енгил тортдимиз?
Ҳой носилка! Биродарлар, носилка қани?!

Грациано

Родриго-я!

Яго

4710 Узи, ўзи. Яхши бўлди, носилка келди.

416

Носилка келтирадилар.

Қани буни кўтарингиз, яхши йигитлар.
Дарров бориб мен жарроҳни айтиб келаман.

(Бьянкага қараб.)

Сиз ҳозирча жонкуярлик қилмасдан туринг,
Ўлган йигит билан қалин оғайни эдим.
Хўш, Кассио, ўртангизда жанжал бормиди?

К а с с и о

4720 Йўқ, ҳеч қандай жанжал ҳам йўқ, танимайман
ҳам.

Я г о (Бьянкага қараб)

Нима учун рангинг бирдан оқариб кетди?
Кассиони ўз уйига олиб боринглар!

*К а с с и о ва Р о д р и г о н и олиб чиқадилар.
(Бьянкага қараб.)*

4730 Хўш, нимага рангинг ўчди?
Кўряпсизми?
Теваракка жовдирайди кўзи кўрқувдан.
Менга дадил тикилинг-чи — ҳали биламиз!
Бунга яхши қаранг, дўстлар, сиздан сўрайман.
Жиноятнинг ўзи сўйлар, тил бўлмаса ҳам.

Э м и л и я кириб келади.

Нима шовқин-сурон ўзи, нима гап, Яго?

Я г о

Бир-иккита дайди билан бирга Родриго
Кассиони ўлар ҳолда чавоғлаб қўйди.
Шериклари қочиб кетди, Родриго ўлди.

4740 Э м и л и я

Оҳ бечора хўжайиним, азиз Кассио!

Я г о

Саёқ юрган таёқ еди, бил-чи Эмилия,
Бугун оқшом қайда бўлган экан Қассио.

(Бьянкага)

Нима учун титраяписиз?

Бьянка

Меникида бўлган эди, титраганим йўқ.

Я г о

4750 Ҳа-ҳа, сизга меҳмонмиди? Орқамдан юринг.

Эмилия

Тфу бетингга, йўлдан чиққан ифлос фоҳиша!

Бьянка

Мен ҳам сиздай пок-покиза турмуш эгаси,
Фоҳиша деб хўрлай берманг, ҳақорат қилманг.

Эмилия

Сен ҳам мендай пок-покиза?! Тфу бетингга!

Я г о

4760 Қани юринг, Қассиони бориб кўрамиз.
Бечоранинг ярасини боғладиларми?

(Бьянкага)

Сиз ҳам бирров бизлар билан бирга борасиз,
Унда бирор янги чўпчак айтиб берарсиз.

(Эмилияга)

Сиз, Эмилия, қаср томон югуринг тездан,
Отелло ҳам хотинини қилинг хабардор.

(Бир чеккага қараб)

Оҳ бу кеча, ё тилакни ўринлатади,
Ёки мени бир умрга ҳалок этади.

4770 *Чиқиб кетадилар.*

II кўриниш

Қасрда ётоқ уйи.

*Дездемона ётоқда ухлайди. Тенасида шам ёнмоқда.
Отелло кириб келади.*

Отелло

Сабаби бор, сабаби бор, сабаби, жоним!
Мен уларни айтолмайман, тиниқ юлдузлар.
Бироқ кучли сабаби бор. Мен қон тўкмайман.
Қордан ҳам оқ. Қабрдаги мрамрдан силлиқ

4780 Бу баданни тирнамайман, яраламайман.
Тирик қолса бошқаларни яна алдайди;
Шунинг учун у мутлақо ўлиши керак.

Шамни пуфлай... Шамни пуфлай... Хўш, ундан кейин,
Ана борди, ўчирдим ҳам. Порлоқ чирогим —
Ўчирсаму ундан кейин бўлсам пушаймон,
Сенинг худди шу ўтингни ёндира оламан...
Бироқ сенинг ўтинг ўчса, эй гўзал малак,
Табиатнинг ҳусни учун ўрнак бўлган тан,
Билолмайман — машъалингни ёқишлик учун

4790 Қайдан топай абадият алангасини?
Гулни узиб ўз шохидан, унга қайтадан
Кўкаришлик хосиятин бера олмайман.
У сўлади.

Ўз шохида бир искаб олай.

(Дездемонани ўпади.)

Уҳ, қанчалик ширин нафас ва бу нафаслар
Адолатнинг қиличини бука олади.

Яна, яна! Уҳ. Шундай қол ўлиминггача.

Ўлдираман, аммо сени яна севаман.

1800 Яна ўпай, яна ўпай, сўнгги мартаба!

Ўлим олди бўсалари қанчалик ширин.

Йиғлаяпман. Бироқ бу ёш йўқлик йиғиси.

Ишқим учун осмон менга бермоқда жазо.

Ана ўзи кўзин очди, уйғониб қолди.

Дездемона

Ким? Отелло, бу сизмисиз?

Отелло

Ҳа, Дездемона.

Дездемона

4810 Ётмайсизми, азиз Отелло?

Отелло

Кечасилик ибодатни қилганмидингиз?

Дездемона

Қилган эдим.

Отелло

Худойимнинг марҳамати кечолмайтурган
Бирор гуноҳ ёдингизга тушмаяптими?
Шу тўғрида вақт ўтказмай ибодат қилинг.

Дездемона

4820 Хўш, азизим, бу сўз билан не демоқчисиз?

Отелло

Тез тавба қил, чўзилмасин. Четда тураман.
Ҳали руҳинг ўлим учун тайёр бўлмасдан
Гуноҳ билан ўлдирмайман, худо сақласин.

Дездемона

Ўлдираман... дедингизми?

Отелло

Ҳа, ўлдираман.

Дездемона

4830 Танграм, менга раҳминг келсин!

Отелло

Жон билан, омин!

420

Дездемона

Ўлдирмайсиз, шундай сўзни айтгандай кейин.

Отелло

Жим!

Дездемона

4840 Аммо жуда қўрқаяпман шундай бўлса ҳам,
Кўзларингиз олаяркан, кўп даҳшатлисиз.
Кўрқаяпман... Бегуноҳдан-бегуноҳ бу иш.
Шундай, аммо қўрқаяпман.

Отелло

Гуноҳингни ёдингга тушир.

Дездемона

Бир гуноҳим — у ҳам сизга ишқимдир, холос.

Отелло

Балли, худди шу ишқ учун ҳозир ўласан.

Дездемона

4850 Ишққа ўлим табиатнинг қонунига зид.
Вой, нимага лабингизни тишламоқдасиз?
Ва қонли ҳирс сизни бундай қақратмоқда.
Бу барчаси ғалабадир, шундай бўлса ҳам,
Ишонаман, менга зарра алоқаси йўқ.

Отелло

Жим бўл, секин.

Дездемона

Жуда яхши, ўзи нима гап?

Отелло

4860 Ўзим севиб, сенга ҳадя қилган рўмолни
Кассиога олиб бориб бердинг.

Дездемона

Бу ёлғон.

Жоним билан қасам ичай, ўзидан сўранг.

Отелло

Уҳ, жонгинам, тилингни тий ёлғон қасамдан,
Чунки ўлим тўшагида ётибсан ахир.

Дездемона

Дуруст, ахир шу топдаёқ ўла қолмасман?

Отелло

4870 Худди шу топда.

Шунинг учун гуноҳингдан тезроқ тавба қил.
Бироқ, майли, қасам ичиб бўйин товладинг,
Лекин қарор кўзғалмайди, тебратолмайсан.
Гарчанд бундан ҳўнграяпман. Лекин ўласан.

Дездемона

Ўзинг менга раҳм қилгил, худо!

Отелло

Омин!

Дездемона

4880 Сиз ҳам бир оз раҳм қилинг. Ахир ҳеч қачон
Қитдай бўлсин қилганим йўқ сизни ҳақорат.
Қассиони севар эдим, осмон буюрган
Ҳаммага хос севги билан, совға бермадим.

Отелло

Онт ичаман, рўмолчамни қўлида кўрдим,
Юрагимни тош қилдинг сен, қасамхўр хотин.
Мен, қурбон, деб бу қилмоқчи бўлганим ишни
Сен қатл деб атамоққа мажбур қиласан.
Рўмолчани ахир кўрдим.

4890 Дездемона

Демак, топибди...
Мен рўмолча берганим йўқ. Одам юборинг;
Ўзи келиб чинини айтсин.

Отелло

У айтиб бўлди.

Дездемона

Нима дейди?

Отелло

Сенинг билан алоқаси борлигини-да.

4900 Дездемона

Қандай, яъни қонунсизми?

Отелло

Балли, қонунсиз.

Дездемона

У бу гапни ҳеч айтмайди.

Отелло

Оғзин ёпдилар.

Содиқ Яго чорасини чакки кўрмади.

Дездемона

4910 Уҳ, даҳшат, менга ортиқ ҳамма иш аён.
Қандай, ахир, ўлдими?

Отелло

Бир тирик жон бўлса эди ҳар тола мўйи,
Тўйдирарди бу интиқом барчасини ҳам.

Дездемона

Вой, бечора, алданибди, мен хароб бўлдим!

Отелло

Кўз олдимда унинг учун йиғлаяпсанми?
Йўқол, фоҳиша!

4920 Дездемона

Ўҳ, ўлдирманг, майли, мени қувлаб юборинг!

Отелло

Ўлим фоҳишага!

Дездемона

Шу кеча ҳам яшай қолай, эрта ўлдиринг.

Отелло

Қаршилиқ ҳам кўрсатмоқчи бўласанми, а?

Дездемона

Ярим соатга ахир!

4930 Отелло

Муҳлат берилмас.

Дездемона

Дуо ўқий ҳеч бўлмаса!

Отелло

Вақт ўтди, кеч. *(Уни бўғади.)*

Эмилия *(саҳна орқасидан)*

Ҳой афандим, афандим, ҳой, жаноб олий!

4940 Отелло

Нима? Шовқин! Улдими, йўқ ўлгани йўқми?

Қаттиққўллик билан шафқатим ҳам бор —
Истамайман бундан ортиқ қийналишингни.

Э м и л и я (*Саҳна орқасидан*)

Афандим, ҳо афандим, афандим, дейман ахир!

О т е л л о

Қим ўзи?

4950 Э м и л и я (*саҳна орқасидан*)

Сизга ахир битта оғиз сўзим бор, холос.

О т е л л о

Эмилия? Мана ҳозир. Бу ортиқ ўлди,
У Кассионинг ўлганини айтгани келган.
Шовқин жуда катта. Ортиқ қимирламайди.
Қабрдай жим. Қиргизайми, қандай бўларкин?
А, а, нима? Тебрандими? Йўқ — нима қилди?
Агар кирса сўйлашади хотиним билан,

4960 Менинг хотиним билан! Хотиним?

Менинг ортиқ хотиним йўқ!

Чидаб бўлмас даражада. Оҳ, оғир соат!
Тахминимча, қуёшни ҳам, ойни ҳам бу кун
Улуғ зулмат қопламиш-да, еримиз қўрқиб,
Бу ўртада тентираклаб кезар саргардон.

Э м и л и я

Уҳ, афандим, ялинаман, зарур гапим бор.

О т е л л о

4970 Сени эсдан чиқарибман, кир, Эмилия.
Ҳозир, бир оз шошилмай тур, пардани тортай.
Қаёқда сен? (*Эшикни очади.*)

Хўш, шу топда сенга не керак?

Э м и л и я

Ўҳ, афандим, ўлдирдилар, мудҳиш ўлдириш.

О т е л л о

Шу топдами?

Э м и л и я

Ҳа, ҳа, ҳозир, худди шу топда.

О т е л л о

4980 Одатдаги ўз йўлидан чалғиб, эй балки
Еримизга яна кўпроқ яқинлашган-да,
Ҳаммани ҳам тентак қилган.

Э м и л и я

Унда Кассио
Венециялик Родригони ўлдириб қўйди.

О т е л л о

Нима, нима? Родригони ўлдирдиларми?
Кассио-чи ва уни ҳам ўлдирдиларми?

Э м и л и я

4990 Йўқ, Кассио ўлдирилган эмас.

О т е л л о

Ҳа, ҳа, тирикми?
Демак, анча доводирадди, бунда қатл иши,
Интиқомнинг товуши эса ҳали хириллар.

Д е з д е м о н а

Ўҳ, бегуноҳ ўлдирилдим.

Э м и л и я

Вой ўлай, бу кимнинг овози?

О т е л л о

426

5000 Мана бу кимнинг овозими?

Э м и л и я

Вой, бу овоз маликамнинг овозлари-ку,
Ёрдам беринг! Оҳ, маликам, бирор сўз айтинг.
Дездемона, Дездемона, менинг маликам!

Д е з д е м о н а

Мен гуноҳсиз ўлмоқдаман.

Э м и л и я

Ўлдирувчи ким?

Д е з д е м о н а

5010 Ҳеч ким эмас. Ёлғиз ўзим. Хайр, ортиқ хайр.
Марҳаматли Отеллога салом, алвидо. (Ўлади).

О т е л л о

Уни, ахир, ўлдирган ким бўлиши мумкин?

Э м и л и я

Вой тавба-ей, ким билар эди?

О т е л л о

Ўзи айтди, мен эмасман, сиз эшитдингиз.

Э м и л и я

5020 Тўғри айтди, гувоҳликка ўтишим мумкин.

О т е л л о

У ёлғончи жаҳаннамнинг қаърига кетди.
Мен ўлдирдим.

Э м и л и я

Шундай эса, бу бир малак, сиз қора шайтон.

Отелло

Тузук йўлдан четга чиқиб, фоҳиша бўлди.

Эмилия

Унга бўҳтон қилмоқдасиз, малъун, ярамас.

5030 Отелло

Оқин сувдай у алдамчи, риёкор эди.

Эмилия

Сен тезликда алангасан, у кўкдай тоза.

Отелло

Яширинча ётар эди Қассио билан,
Ишонмасанг бориб эринг Ягодан сўра.
Уҳ, агарда кучли сабаб бўлмасданоқ, мен
Шундай қатъий чегарага келолган бўлсам,
5040 Майли, мени ютсин эди тубсиз жаҳаннам.
Ҳамма ишни эринг жуда яхши билади.

Эмилия

Менинг эримми?

Отелло

Сенинг эринг!

Эмилия

Маликамнинг никоҳ ҳукми бузганини-я?

Отелло

Кассиога ўйнашлигини яхши билади.
Агарда у содиқ бўлса, покиза бўлса,
5050 Осмон менга забаржаддан дунё курса ҳам,
Алишмасдим бу оламга битта тукини.

Эмилия

Менинг эрим.

Отелло

Тўғри, эринг келиб айтди менга энг аввал,
У жуда ҳам содиқ киши ва ёқтирмайди
Бундай уят балғамларни, ифлос ишларни.

Эмилия

Менинг эрим-а?

5060 Отелло

Нега мунча таъкидлайсан? Айтдим-ку, эринг!

Эмилия

У муҳаббат, ҳақоратга бўлмиш масхара!
Менинг эрим уни, йўлдан чиққан, дедими?

Отелло

Ҳа, ҳа, ўзи, сенинг эринг, тушунасанми?
Садоқатли дўстим, эринг ва содиқ Яго.

Эмилия

5070 Шундай деган бўлса унинг зарарли қалби
Ҳар кунига зиғирчадай эзилиб оқсин.
У ёлғон сўз ишлатибди. Аммо маликам
Ўз ирганчик тақдирини кўп севар эди.

Отелло

А!

Эмилия

Сен бундан ҳам ёмонроқ иш қилавер, майли!
Унга қанча сен муносиб бўлмаганингдай,
Бу қилганинг иш ҳам кўкка шундай нолайиқ.

Отелло

5080 Товушингизни ўчирсангиз — хўб бўлар эди.

Эмилия

Мендаги бу сабр-чидам шунча мустаҳкам,
Ярмисини қўрқитолмас ҳар қанча даҳшат.
Аҳмоқ! Сўтак! Ирганч, палид! Нима иш қилдинг?..
Бир бор эмас, йигирма бор ўлдирсанг, майли.
Қиличингдан мен қўрқмайман, очиб ташлайман.
Ҳой, келинлар! Қора араб хотинини ўлдириб қўйди.
Ҳой, келинлар! Войдод, одамлар!

Монтано, Грациано, Яго ва бошқалар кирадилар.

5090 Монтано

Хўш, бу ерда нима ўзи? Нима гап, генерал?

Эмилия

Келдингизми, Яго? Яхши, жуда яхши.
Одам сўйиб, сизга гуноҳ тўнкамоқдалар.

Грациано

Хўш, айтинг-чи, нима гап бор? Нима ҳодиса?

Эмилия

Эркак бўлсанг, шарманда қил бу виждонсизни,
Айтадики, хотинини айблаб экансан.
5100 Мен биламан, сен қилмайсан, тубан эмассан,
Айт, бўлмаса юрак қиндан чиқиб кетади.

Яго

Мен фикримга келганини сўйладим, холос,
Ишонилса бўлади, деб ҳисоблади бу.

Эмилия

Хотинини, йўлдан чиққан, деганмидингиз?

Яго

Ҳа, деган эдим.

Эмилия

110 Ёлғонлайсиз, тубан ёлғон ва сиз ҳам малъун,

Онт ичаман, ёлфонлайсиз, даҳшатли ёлфон!
Уйнашибди, дебмидингиз, Кассио билан?

Я г о

Ҳа, Кассио билан, дедим, тилингни тий-чи.

Э м и л и я

Йўқ, тилимни тиёлмайман, сўйлашим керак.
Мана бунда синьорам ўлиб ётибди.

Ҳ а м м а (*бирдан*)

Раҳм қилгил, эй парвардигор!

5120

Э м и л и я

Сизнинг ёлфон бўҳтонингиз ўлим келтирмиш.

О т е л л о

Эй, жаноблар, ҳайрон қолманг, барчаси ҳам рост.

Г р а ц и а н о

Ваҳший ҳақиқат!

М о н т а н о

Мудҳиш қилгулик.

Э м и л и я

5130

Ўҳ, разиллик! Бу тўғрида мен ўйлайманки,
Сезмоқдаман разолатнинг сассиқ ҳидини...
Шундай бўлар, деб ўйлардим... Мен ўз-ўзимни
Бу қайғудан ўлдираман, разолат, пастлик!

Я г о

Тентак бўлиб қолдингми сен? Бор, уйга жўна.

Э м и л и я

Изн беринг, сўйлаб олай, жаноб олийлар,
Унга доим муте мен-ку, шу топда эмас;
Балки, Яго, мен уйга ҳеч қайтмасман ҳам.

5140 О т е л л о (*каравотга йиқилиб*)

О! О!

Э м и л и я

Бўкира бер, каравотга ётиб олганча,
Сен осмонга маъсумгина термилиб турган
Шундай ширин покдоманликни ўлдирдинг.

О т е л л о

У гуноҳкор, эди, ахир.

(*Туради. Грацианога қараб*)

5150 Афв этинг, амаки.
Сизни яхши танимасдим. Мана шу қўллар
Синглингизни худди шунда бўғиб ўлдирди.
Жуда даҳшат кўринади бу иш албатта.

Г р а ц и а н о

Уҳ, бечора Дездемона, шўрлик жияним,
Яхши ҳамки отанг ўлмиш буни билмасдан.
Аввал сенинг бу никоҳинг бўлиб унга ғам,
Кекса умрин ипларини узмишди алам.
Тирик бўлса даҳшат билан муккага кетиб,
5160 Худодан ҳам қайтар эди, малъун бўларди.

О т е л л о

Бу ишларнинг барчаси ҳам қайғули. Аммо
Юз карра, юз марта унинг Қассио билан
Қилган ёмон ишларини Яго биларди.
Иқроп бўлган бу ишларга Қассио ўзи;
Бу севгининг меҳнатини мукофотлабди,
Унга менинг муҳаббатим гарови бўлган
Энг биринчи ҳадямни элтиб берибди.
Қассиода кўрдим уни ўз кўзим билан —

5170 Рўмол эди, падаримдан онамга ёдгор.

Э м и л и я

Эй, осмоннинг қудратлари!

Я г о

Жим бўлинг, дейман.

Э м и л и я

Жим бўлмайман. Бари сиртга тепиб кетмоқда,
Шамол каби сўз айтишда сахий бўламан.
Майли, мени осмон, шайтон, бутун одамлар
Уялтирсин, тўхтатмайман — сўзлай бераман.

5180 Я г о

Уйингизга тезроқ кетсангиз-чи!

Э м и л и я

Қайтмайман.

Яго Эмилияни қилич билан чопмоқчи бўлади.

Г р а ц и а н о

Уят, уят! Қилич билан хотин кишига!

Э м и л и я

Ҳой, аҳмоқ мавр, рўмолингизни мен тасодифан
Тошиб олиб, ўз эримга топширган эдим.

5190 У дам-бадам арзимаган шу рўмолчани
Қистаб-қистаб ўғирлашни сўрарди мендан.

Я г о

Ифлос фоҳиша!

Э м и л и я

Хотинингни, совға қилган, деясанми? Йўқ.
Мен топганман, топширганман, мана, эримга.

Яго

Ёлғон сўйлаб, алдама мурдор!

Эмилия

5200 Онт ичаман, ёлғон эмас, жаноб олийлар.
Тентак қонхўр! Шундай яхши бир хотин билан
Бундай аҳмоқ не қилади, бу қандай тақдир?

Отелло

Кўкнинг шунча гулдуриси, айт-чи, эй ифлос,
Битта момақалдиरोқнинг ўзи учунми?

(Ягога ташланади.)

Яго Эмилиянинг елкасига қилич суқиб қочади.

Грациано

Хотинини ўлдирди у. Галдираяпти.

5210 Эмилия

Ўҳ, мени ҳам маликамга қатор ётқизинг...

Грациано

Хотинини ўлдирдию қочганча кетди.

Монтано

У жуда ноёб малъун. Мен бу арабдан
Тортиб олган шу қилични қўлга тутингиз.
Эшикларни қоровулланг, чиқара кўрманг,
Уннаб қолса ўлдингиз, майли. Мен эса
У малъун ит, ярамаснинг изидан кетдим.

5220 *Отелло билан Эмилиядан бошқа ҳамма кетади.*

Отелло

Менда энди озгина ҳам журъат қолмаган,
Қиличимни ололади тирноқча бола.
Шарафмикин шу шарафсиз умрни яшаш?
Ҳаммаси ҳам нобуд бўлсин, йўқолсин, майли.

Эмилия

Нозаниним, қайси қўшиқ сенга ёқарди?
Тинглайсанми? Азиз жоним? А, Дездемона?
Оққуш бўлиб ўйнайманми сўнг қўшиқ айтиб,
5230 Бу дунёдан бир умрга кўзни юмаман.

(Куйлайди)

«Оҳ мажнунтол, мажнунтолнинг қўшиғини куйлаймиз».
Тоза эди, севар эди, марҳаматсиз мавр.
Имон билан барисига қасам ичаман —
Бу гаплар ҳақ... Мана, ўламан.

(Ўлади.)

О т е л л о

Яна битта яроғим бор бу ерда менинг,
Музли сувда тоб берилган испан шамшири —
5240 Ман! Амаки, ташқарига чиқмоқ истайман.

Г р а ц и а н о

(саҳна орқасидан)

Қимирладинг, билиб қўйки, бошинг кетади,
Яроғинг йўқ, итоатга мажбурсан, араб.

О т е л л о

1 апларим бор, бу ёққа кир ўзинг бўлмаса,
Хўп, демасанг, қуролсиз ҳам ҳужум қиламан.

Г р а ц и а н о киради.

Г р а ц и а н о

5250 Нима дейсан, нима гапинг бор?

О т е л л о

Мана, бошқа яроғим бор. Бундай шамширлар
Ҳеч бир солдат ёнбошини безай олмаган.
Бир вақтлар қисқа қўлнинг ғайрати билан
Шу қилич-ла қаторларни ёриб ўтганман,
Унда тўсиқ сизникидан қийинроқ эди.
Бироқ ҳозир у мағрурлик ўринсиз — бекор.
Ким, айтинг-чи, тақдирини ўзгартолади?
5260 Ҳозир ундай эмас — гарчанд яроғланганман,
Заррача ҳам қўрқманг мендан — хотиржам бўлинг.

Тилак, йўлим, армонларим шу ерда тамом,
Менинг кемам сузмас ортиқ, лангар ташлаган.
Сиз орқага чекиляпсиз? Уринсиз қўрқув?
Отеллонинг кўкрагига ўқ билан эмас,
Қамиш билан туртсангиз ҳам тисарилади:
Айтинг-чи, у қаерга бора олади?
Уҳ, бечора толесизим! Бўз каби оппоқ!
Учрашамиз машҳар куни — адолатли кун.
Шунда агар менга бир гал ташласанг назар,
5270 Руҳим кўкдан қулаб кетар, уни иблислар
Тутиб олиб, зулматларга улоқтиражак.
Совибсан, эй азиз малак, худди ўзингнинг
Тозалигинг каби. Уҳ, малъун кўппак!
Ҳайданг мени бу илоҳий вужуд устидан,
Ҳайданг мени. Эй шайтонлар,
Қуюнларда айлантинг, гирдобга отинг
Ва қовуринг олтингугурт эритмасида,
Чўмилтинг оловларда, жаҳаннамларда.
Уҳ, Дездемона. Сен ўлдинг, оҳ.
Оҳ-оҳ!

5280

*Лодовико, Монтано кирадилар.
Кассио замбилда. Офицерлар қўлга олинган Яго билан.*

Лодовико

Эсин ютган, бадбахт йигит қаерга кетди?

Отелло

Аввалдаги Отелломи? Мен бу ердаман.

Лодовико

Илон қани? Бу малъунни бери келтиринг.

Отелло

5290 Шайтон деган эчки оёқ бўлгувчи эди.
Оёғига қараяпман — афсона экан.
Ўлдираман, деб ўйлайман, шайтон бўлсанг ҳам.

(Яғони яралайди.)

Лодовико

Қиличини тортиб олинг.

436

Я го

Ярландим, қон оқмоқда, тирикман аммо.

Отелло

5300 Мен ҳам шундай бўлишини истайман; яна
Биламанки — ўлим сенга толе бўлади.

Лодовико

Уҳ, Отелло, сен илгари шарафли эдинг.
Келиб энди шу паст қулнинг макрига учдинг,
Айт-чи ўзинг, энди сени нима деб атай?

Отелло

Қайси номда атасангиз — ихтиёрингиз,
Майли, мени номусли бир қотил дейсизми,
Ахир, ортиқ мен бунчалик оғир ишларни
Номус учун қилдим, аммо ғазабдан эмас.

5310 Лодовико

Малъун қилган бу ярамас қилиқларининг,
Дейиш мумкин, ҳаммасига иқрор ҳам бўлди.
Кассиони ўлдирмоқчи бўлганмидингиз?

Отелло

Балли.

Кассно

Бу жазога мен сазовор эмасдим, генерал!

Отелло

5320 Ишонаман, кечирасиз, мени афв этинг.
Сўрар эдим, билингиз-чи, бу ярим шайтон
Нима учун ўтга солди жону танимни?

Я го

Уша билган, билганингиз қола беради,
Бундан кейин чурқ этиб ҳам оғиз очмайман.

Лодовико

Улар экан имонни ҳам ўгирмайсанми?

Грациано

Қийноғимиз даҳанингни очиб қўяди.

Отелло

5330 Шундай, шундай! Жуда тўғри!

Лодовико

Афандим, сиз бу ердаги ишдан беҳабар;
Таг-томирин англамайсиз. Хат топиб олдик.
Ўлдирилган Родригонинг ўз чўнтагидан
Мана тагин бир бошқаси. Бу хатда эса
Кассиони ўлдиришнинг маслаҳати бор,
Буни ўлган венециялик устига олган.

Отелло

Ўҳ, малъун, ифлос!

5340 Кассио

Қандай разил, қандай ирганч макру хиёнат.

Лодовико

Родригонинг чўнтагидан чиққан бошқа хат
Бошдан-оёқ зарда, пичинг билан ёзилган.
Яго учун юбормоқчи бўлгану, аммо
Улгуролма, шу онда бу ифлос келиб,
Унинг ишин тамом қилган.

Отелло

5350 Ўҳ, қўрқинч, ғаддор,
Хўш, айтинг-чи, хотинимнинг рўмолчаси
Қўлингизга қандай қилиб тушди, Кассио?

Кассио

Ўз уйимдан топиб олдим. Бу иқрор бўлди.
Шу ярамас мақсадига етмоқлик учун
Атайлабдан олиб бориб ташлаган экан,
Мақсадига етди, афсус.

Отелло

Ўҳ, мен тентакман!

К а с с и о

- 5360 Бу мактубда мен қоровул турган кечаси
Родригони менга қарши анча гизгизлаб
Юборган-чун, у Ягога пичинг қилади.
Вазифамдан бўшашимнинг мана сабаби.
Ҳали ҳозир яраланган Родриго ўзи
Ҳушига келиб сўйладики: «Шунча ишларга
Мени Яго қутуртирди» деди, сўнг Яго
Ўзи келиб қилич билан уни ўлдирди.

Л о д о в и к о

- 5370 Сиз бу уйни бўшатасиз, биз билан бирга
Амалдан ҳам бўшадингиз. Энди Кассио
Хукмрон бўлиб қолур Қибрис отасин.
Бу қулни-чи? Топиларми шундай боп жазо?
Узоқ муддат қийноқларда умри чўзилсин,
Худди шундай бир жазони унга берамиз.
Қилганингиз жиноятни то Республика
Билгунича сиз қамоқда тура турасиз.
Қани, буни четлатинглар.

О т е л л о

Озгина тўхтаг.

- 5380 Кетар экан икки оғиз сўзим бор, холос.
Венецияга хизмат қилдим — ҳамма билади.
Бу тўғрида шу кифоя, сиздан сўрайман,
Бу қайғули иш устида ахбор ёзаркан,
Қимлигимни аниқ ёзинг, зарра бўшатманг,
Ғазаб билан оширманг ҳам ва айтингизки,
У тентакча севар эди, бироқ кўп кучли
Рашк қилишга унча мойил эмасди, аммо
Портладию чегарага бориб тақалди.
Подшоликдан қимматбаҳо марваридини
- 5390 Битта аҳмоқ ҳинду каби улоқтирди, денг.
Шунинг учун энди унинг муте кўзидан,
Гарчанд бундай нозик ғамга ёт эди, аммо
Арабистон дарахтидан оққан ширадай
Кўп шифобахш ёшлар оқар. Барисин айтинг,
Ва шуни ҳам қўшиб қўйинг, бир кун Халабда
Битта ёвуз туркни кўрдим салла ўраган.
Венециялик бир кишини калтаклар эди,
Ҳам тинмасдан сўкар эди Республикани,
Ҳалқумидан хиппа бўғдим мен чиноқ итни
- 5400 Ҳам мана шундай ханжар урдим.

(Ўзига ўзи ханжар уради.)

Лодовико

Қонли хотима!

Грациано

Бутун гаплар бекорга кетди.

Отелло

Ўпиб туриб қилган эдим мен сени ҳалок,
Энг охири ўпиб туриб жон бераман пок.

(Дездемона каравотига йиқилиб, ўлади.)

5410 Кассно

Ана шундан қўрқар эдим. Лекин мен уни
Қуролсиз деб ўйлагандим. Ўзи ҳам лекин
Катта қалбга эга эди.

Лодовико

(Ягога)

Спарта ити;
Очликлардан, оғирликлардан денгиз мудҳиши,
Шу ётоқнинг ғусса тўла юкига қара,
Бу барчаси сенинг ишинг — қарашга заҳар.

5420 Тездан устларини ёпинг, Грациано,
Сиз ҳозирча бунда қолиб, уйни сақлангиз.
Мол-ашёни тартиб билан қабул қилингиз,
Арабга сиз, ахир, ворис.

(Кассиога қараб)

Бу жаҳаннам ғаддориға, жаноб ҳукмдор,
Суд қилингиз, қийноқ учун вақт белгиланг,
Ҳеч аяманг. Мен-чи, энди, ғамгин бир чопар,
Қайтаман Венецияга — сузиб кетаман,
Бу даҳшатнинг оқибатин хабар этаман.

5430 *Чиқиб кетадилар.*

ҚИРОЛ ЛИР

трагедия

Иштирок этувчилар:

Лир — Британия қироли.

Француз қироли.

Бургунт герцоги.

Альбани герцоги.

Граф Кент.

Граф Глостер.

Эдгар — Глостернинг ўғли.

Эдмунд — Глостернинг никоҳсиз хотинидан бўлган ўғли.

Куран — сарой аъёнларидан бири.

Кекса — Глостер хизматидаги ижарачи.

Табиб.

Сарой масхарабози.

Освальд — Гонериянинг саройида эшик оғаси.

Эдмунд қўл остидаги бир офицер.

Корделия атрофидаги аъёнлардан бир оқ-
суяк.

Худойчи.

Корнуэлнинг хизматкори.

Корделия

Регана

Гонерилья

} Лирнинг қизлари.

Лир аъёнларидан рицарлар, лашкарбошилар, чопарлар, ҳарбий-
лар, сарой кишилари, хизматкорлар.

І ПАРДА

Биринчи саҳна

*Қирол Лирнинг саройида тахт зали.
Кент, Глостер, Эдмунд кириб келади.*

Кент

Менга аввал шундай туюлган эдики, қирол герцог Корнуэлга қараганда, герцог Альбанига кўпроқ майл кўрсатмоқда деб.

Глостер

- 10 Ҳаммамизга ҳам шундай туюлган эди. Аммо энди, қироллик тақсим қилинар чоғда, қирол бу икки герцогдан қайси бирини ортиқ кўргангани аниқлаш мумкин бўлмай қолди. Ўртадаги текисликка шунчалик роя қилинганки, ҳар иккови ҳам бундан ўбдонроқ бўлакни танлаб ололмас эди.

Кент

Бу сизнинг ўғлингизми, жаноб?

Глостер

- 20 Мен бунинг тарбиясини ўз устимга олганман, жаноб. Менга шу тўғрида гапиравериш кўп қизаришга тўғри келган, аммо энди чиниқиб кетдим.

Кент

Сўзларингизни тушуна олмадим.

Глостер

Боки йўқ, аммо бунинг онаси менга жуда яхши тушунар эди: шу тушуниши сабабидан ҳам унинг қорни дўмпайиб қолди. Демак, у ўз ётоғида эрга эга бўлишдан илгари, бешикда ўғилга эга бўлиб қолди. Бу

30 ҳодисада андаккина гуноҳнинг ҳиди бурқиганини сез-
гандирсиз?

Кент

Модомики ўртада шундай жонон бир мева пайдо бўлган экан, ўша гуноҳ содир бўлгани учун қиттак ҳам қайғурмайман.

Глостер

40 Аммо менинг бундан бир ёш катта бошқа ўғлим ҳам бор, у тамоман қонуний, лекин унинг қонунийлиги кўз ўнгимда бўлган қадрини бунга нисбатан баландроқ қилмайди. Гарчи бу маккор ёруғ дунёга ҳали чақирилмасдан бурун, бир оз беадаблик билан шошилиб келган бўлса ҳам, онагинаси гўзал нарса эди. Биз буни каттакон ҳузур-ҳаловатлар билан тайёр қилганмиз: шунинг учун ҳам бу қасанғини ўғлим деб иқрор қилишга мажбурман. Эдмунд! Сен бу олижаноб арбобнинг ким эканликларини биласанми?

Эдмунд

Йўқ, жаноб.

Глостер

50 Бу киши — лорд Кент, ёдингда тут, бу киши менинг энг қадрли дўстим бўлади.

Эдмунд

Мен жаноб олийларнинг хизматларига доим тайёрман.

Кент

Мен сизни бора-бора севиб қолишимга ишонаман. Шунинг учун сизни яқинроқ таниб олишни истар эдим.

Эдмунд

60 Жаноб, мен муҳаббатингизга сазовор бўлиш учун тиришаман.

Глостер

Бу чет элларда тўққиз йил юриб келди, яқинда яна жўнайди. Қирол шу томонга келмоқда.

Фанфарлар.

Лир, Корнуэль, Альбани, Гонерилья, Регана, Корделия ва аъёнлар чиқиб келадилар: уларнинг орқасидан Лирнинг тожини келтирмоқдалар.

Л и р

Француз қироли, Бургунт герцоги,
Марҳамат қилсинлар, чақир, Глостер.

70 Г л о с т е р

Хўп, подшоҳим.

Глостер билан Эдмунд чиқиб кетадилар.

Л и р

Ҳалигача яширин тутган андишамизни
Очмоқчимиз. Қани, менга картани беринг!
Билиб қўйинг: уч тақсимга баравар бўлдик
Биз ҳукмрон бўлиб турган шу қиролликни;
Шу қариган елкамиздан давлат ташвишин
Улоқтириб ташламоққа айладик қарор.

80 Улим томон оғир юксиз судралиш учун
Барчасини ёш кучларга топширмоқчимиз.
Альбани, сен ўғлимизсан, сен ҳам, Корнуэль,
Бизга бўлган муҳаббатинг ундан кам эмас,
Биз қизларга бермоқ бўлган меросимизни
Шу топдаёқ эълон қилиб қўймоқ истаймиз,
Токи сўнгра бошбошдоқлик бўлиб юрмасин.
Французлар, бургунтларнинг иккита шоҳи
Бизнинг икки ёш қизимиз севгисин топиб,
Меҳмон бўлиб яшамоқда саройимизда.

90 Икки ошнқ жавобимиз кутиб мунтазир.
Қани энди, айтиб беринг, менинг қизларим,
Модомики биз сизларга давлат, еру сув,
Ҳукмронлик иродасин берар эканмиз,
Қай бирингиз бизни ортиқ севишни айтинг,
Шунга қараб, кимда-кимнинг табиий қадри
Юксак бўлса, биз беражак мукофотлар ҳам
Шу кишига улгуржироқ — кўпроқ бўлади.
Гонерилья, бош қизимиз, сен олдин гапир.

Г о н е р и л ь я

100 Отажоним!

Сизга бўлган муҳаббатимни
Қандай қилиб айтиш мумкин оддий сўз билан,
Кўзда нуру олган нафас, озодлигимдан
Нимаики қиммат, ноёб ва гўзал бўлса —
Ҳаёт, соғлиқ, ҳусну номус — барчасидан ҳам
Бир қиз киши ўз отасин севолганича,
Бир севгики, айтмоқ учун сўз етишмайди,
Барчасидан юксак қўйиб севаман сизни.

Корделия

110 (бир чеккага)

Бундан ортиқ қандай қилиб изҳор қиламан?
Сўзлар билан айтиш қийин муҳаббатимни.

Лир

(Гонерильяга)

Шу ўлкани: бу қирғоқдан у қирғоққача
Соя-салқин ўрмонлари, ерлари билан,
Жўшқин дарё, алвон-алвон қирлари билан
Бутунича, бир умрга сенга топширдим.
Бўғин-бўғин авлодларинг яйраб-яшнасин,
120 Қани, энди, ўртанчи қиз, тантиқ Регана,
Бизга айтар гапларингни айт-чи, тинглаймиз.

Регана

Опам билан икковимиз бир металлданмиз,
Қимматимиз баб-баравар. Дил сўзин айтсам.
Опам айтди сизга бўлган муҳаббатимни.
Мен ҳам унинг сўзларига бир оз қўшаман:
Менинг ҳиссим орзу қилса, эҳтимол бўлган
Барча шодлик менинг учун тамом бегона,
Сизга бўлган муҳаббатим қалбимга роҳат,
130 Мана сўзим, шаҳаншоҳим!

Корделия

(бир чеккага)

Вой, мен бечора!
Йўғ-э, нега мен бечора бўлар эканман;

Муҳаббатим айтадиган сўзимдан устун.

Л и р

(Реганага)

Сенга, сенинг авлодингга умрбод мерос
Мамлакатнинг учдан бирин тортиқ қиламиз,
140 Сенга теккан бу ҳиссанинг уфқи кенглиги,
Гўзаллиги ва қиммати зарра кам эмас
Гонерильянинг ҳиссасига теккан бўлақдан.

(Корделияга қараб)

Қани, сен-чи, қувончимиз, кенжатоғимиз,
Қатталардан кам бўлмаган овунчоғимиз.
Бургунтларнинг қаймоғию фаранг шароби
Ўртасида ишқ можаро боиси бўлган
Қалб эгаси, қани, айт-чи, сен нима дейсан?
Опаларинг ҳиссасидан ошиб тушарли
150 Қандай сўзинг бор?

К о р д е л и я

Ҳеч қандай, шоҳим!

Л и р

Ҳеч қандай?

К о р д е л и я

Ҳеч қандай.

Л и р

Ҳеч қандайдан ҳеч қандайин нарса чиқмайди.
Яхши ўйлаб, сўнгра гапир.
160

К о р д е л и я

Афсус, кучсизман.

Юрагимни тил учига қўя олмайман...

Сизга менинг жуда қаттиқ муҳаббатим бор,
Бу муҳаббат фарзандлигим бурчидир, холос,
Ана шундан ё зиёда ва ё кам эмас.

Машъал каби порлаб турган сайёраларга:

- 200 Оталикнинг бор меҳридан инкор қиламан,
Бундан кейин, ишқим, сен ҳам менга бегона.
Бир умрга бегонасан! Ваҳший скифлар
Ё бўлмаса очлигига таскин бериш-чун
Ўз боласин ғажиб еган бошқа қабила
Менга қанча меҳрибону ва яқин бўлса,
Сен ҳам шундай менга яқин ва меҳрибонсан —
Қачонлардир менинг қизим аталган бир шахс.

Кент

Подшоҳим!

- 210 Лир

Бир оғиз сўз айта кўрма, Кент!
Аждар билан ғазабининг оралигига
Қира кўрма, йўқол ҳозир!

Уни ҳаммадан

Ортиқ кўриб севар эдим, унинг меҳрига
Тақия қилиш менга ҳордиқ берар, деярдим.
Жўна, йўқол! Қора гўрда насиб бўлажак
Истироҳат ҳурматига қасам ичаман:

Мен бу қизни юрагимдан юлқиб ташлайман.
Французлар қиролини тездан чақиринг!

- 220 Хўш, нимага ағрайганча туриб қолдингиз?
Бургунтларнинг герцогин ҳам чақиринг бунда,
Альбани ҳам, Корнуэлнинг герцоглари, сиз
Бу учинчи ҳиссани ҳам бўлишиб олинг
Ва бу қизнинг куёви-чи, мерос ўрнига
Қизнинг ўзи ҳаққоният деб атаб юрган
Ғурурини топиб олсин, хўжайини бўлсин.
Иккингиизга топшираман ҳокимиятни,
Барча ҳуқуқ, шаҳаншоҳлик устунлигимни.
Менинг билан юзта аъён — рицарь қолади

- 230 Ва уларнинг харажати сизга юклайман.
Шу юз киши ўзим бошлиқ бир ой-бир ойлаб
Иккингиизда навбат билан яшаб туради.
Мен қироллик унвонини, шараф-шонини
Ўзим билан қолдираман, аммо бус-бутун
Қелимларни, мамлакатнинг идорасини
Иккингиизга топшираман, ўғилхонларим
Ва сўзимнинг тасдиқи-чун бошда тожимни
Бўлиб олинг, мана.

(Уларга тожини топширади)

Улуғ Лир,
 Шу ном оша хурматлардим доим қиролни,
 Отам каби севар эдим, соҳибқироним.
 Ҳамма амри фармонига бош билан тайёр,
 Ибодатда шу ном эди тилимда такрор.

Л и р

Камон таранг тортилгандир, ўқидан сақлан!

К е н т

- 250 Камалакни, майли, бўшат, ўз ўқинг билан
 Юрагимни илма-тешиқ қилиб қўя қол.
 Лир тентаклик қилаверса. Кент ўжар бўлар.
 Айт-чи, ўзинг, не қилгулик қилмоқчисан, чол?
 Ҳокимият мақтовларга талтаяди, деб,
 Вазифадор қўрқиб сўзсиз қолар, дейсанми?
 Улуғворлик телбалиқдан валақлаганда,
 Ҳақиқатни сўйламаклик бизнинг бурчимиз.
 Эсингни йиғ! Тожи тахтни қўлингдан берма,
 Ғазабингни тизгинлаб ол! Шу жоним кафил,
 Кенжа қизинг сени ҳаддан зиёда севар:
 260 Тил жимлиги дил бўшлигин белгиси эмас;
 Қайта, ичи бўш ерларда шовқин кўп бўлар.

Л и р

Ҳаётингни қиммат билсанг, тилингни тий, Кент!

К е н т

Ҳаётимми, бу ҳаётни доим сен учун
 Гаров қилиб қўйилган деб ҳисоблаганман.
 Ёвларингга қарши сени қўриқлаганда,
 Ҳаётимни йўқотишдан ҳеч қўрқмаганман.

Л и р

- 270 Кўзимдан йўқол!

К е н т

Кўзингни оч, фақат менга ижозат бер, Лир.

Ғазабингга нишон бўлай умрим борича.

Л и р

Қасам бўлсин Аполлонга, ишқ тангрисига...

К е н т

Аполлонга мен ҳам қасам ичаман, қирол,
Бўлар-бўлмас чорлайверма маъбудларингни.

Л и р

280 Мушрик югурдак!

(Қиличини суғуради.)

А л ь б а н и в а К о р н у э л ь

Тўхтанг, шаҳаншоҳ!

К е н т

Майли, чопа қол,
Беомон дард музди учун табибингни сўй!
Бундан кейин танамда жон, товушим борича,
Сенга, ёмон иш қилиб қўйдинг, деб қичқираман!

Л и р

290 Сен, фитначи, сўзларимга яхши қулоқ сол:
Менинг айтган сўзларимни тинглаш — вазифанг.
Ваъдамизни бузмоқликка чорлайсан бизни;
Бундай аҳвол бу даргоҳда рўй берган эмас.
Шаҳаншоҳлик — унинг ҳукми оралигига
Суйканчиқлик қилиш билан суқилиб кирдинг.
Бу қилиққа чидай олмас завқу рутбамиз.
Бу ерда мен қирол! Мана сенга мукофот!
Тупроққа хос офатлардан сақланиш учун
Тайёргарлик кўришингга, беш кун ижозат.

300 Олтинчи кун бўлганида ирганч елкангни
Менга қарам ўлкаларга ўгиришинг шарт;
Унинчи кун мен қироллик қилган ерларда
Қадамингдан из топилса — дарҳол ўласан.
Қани, жўна! Маъбудларга қасам ичаман,
Бу қарорим ғоят қатъий, зарра ўзгармас!

К е н т

Хайр, қирол; сен шунақа экансан-а, Лир.
Бунда қувғин, у ерда-чи, ҳур — эркин олам.

(Корделияга)

310 Ёмонликдан омон берсин сенга тангрилар,
Фикрларинг барчаси ҳақ, сўзинг рост эди.

(Регана ва Гонерильяга)

Тантанаю дабдабали севги сўзларин
Ишлар билан тасдиқлашга ҳаракат қилинг.

(Герцогларга ва сарой ходимларига қараб)

Ҳаммангизга хайр энди, сизнинг Кентингиз
Кекса умрин яшар бўлди ўзга юртларда!

Чиқиб кетади.

* * *

320 *Бурғу овози.*

Глостер, у билан бирга француз қироли, Бургунт герцоги ва аъёнлар кирадилар.

Г л о с т е р

Шаҳаншоҳим, қирол билан герцог шу ерда.

Л и р

Айтар сўзим аввал сизга, Бургунт герцоги,
Икковингиз — сиз француз қироли билан
Кенжа қизга уйланишга талашардингиз,
Қани, айтинг, раъйингиздан кечмаслик учун

330 Сизга қанча сепу бисот берилиши шарт?

Б у р г у н т г е р ц о г и

Шаҳаншоҳим,

ваъдангиздан ортиқчасини
Сўрамайман, чунки ундан камин бермайсиз.

Л и р

Асилзода герцог.

Қизга қиммат баҳо қўйган эканмиз аввал;

Энди ўша нархи пасайиб кетди.

Мана ўзи. Шу риёкор вужуд ичидан

340 Бирор нима тополсангиз, унинг устига

Менинг бутун ғазабимни жамбаст қилсангиз,

Шу йиғиндиқ завқингизга мос кела олса,

Мана ўзи, бутунлайн сизники бўлсин.

Бургунт герцоги

Нима жавоб беришни ҳам билолмай қолдим.

Лир

Айб иш қилган ва ҳамманинг кўзидан тушган,

Бизнинг чексиз қарғишларга гирифтор бўлган,

Унинг сепи отасидан теккан лаънатлар;

350 Ҳаммамизнинг меҳримиздан четга қоқилган

Ушбу қизни олиш-қўйиш ихтиёрингиз.

Бургунт герцоги

Шаҳаншоҳим, кечирасиз, шунча шарт билан

Мен бу қизга уйланишдан бўйин товлайман.

Лир

Майли, қўйинг. Онт ичаман парвардигорга,

Мен бу қизнинг бойликларин санадим, холос.

(Француз қиролига)

Сизга эса, улур қирол, эп тополмайман —

360 Ёмон кўрган кишим билан бирга бўлмоқни.

Ахир, сиз ҳам шу махлуқдан бошқа бирорта

Муносиброқ қизгинани яхши кўрарсиз;

Табиат ҳам ўкинади яратиб қўйиб.

Француз қироли

Бу гапларни эшитишим жуда таажжуб!

Ҳалигача энг севимли бўлиб келган қиз.

Қариликнинг овунчоғим, мақташга лойиқ,

Ҳаммадан ҳам яқинроғу ҳаммадан қиммат,

Бирданига шундай ёмон қилғилик қилиб,

370 Бутун меҳру шафқатлардан ажралиб қолса?
Сизнинг унга қўйганингиз шунча муҳаббат
Бир варакай йўққа чиқиб кетгандан кейин.
Гуноҳи ҳам жуда мудҳиш, зўр бўлса керак.
Аммо қизнинг гуноҳига менинг зеҳнимни
Ишонтириш учун кучли мўъжиза керак.

Корделия

Аммо сиздан, подшоҳим, сўрар эдимки,
Менда йўқдир тилёғлама сўзларни айтиб,
Бировларни ёлғондакам мақташ санъати.
380 Охирида қилган ишим мос келадиган
Тил билан дил бирга сўзни айтаман, холос;
Бошқаларга айтиб қўйинг; отамни мендан
Ранжитгану муҳаббатни совутган нарса
Ахлоқсизлик, пастаринлик, одам ўлдириш,
Беадаблик, бежо қадам каби гуноҳмас;
Бир камчилик (шу камчилик менинг давлатим) —
Ялинчоқ кўз, хушомад сўз менда топилмас.
Отам мендан муҳаббатин олса оларки,
Шу хислатлар йўқлиги-чун ҳеч ачинмайман.

390 Лир

Менинг раъйим ва кўнглимни топмас экансан,
Шу дунёда туғилмасанг яхшироқ эди.

Француз қироли

Шу холосми? Уз табий хижолатидан
Айтар сўзин айтолмаслик бутун айбими?
Нима дейсиз, сиз муҳтарам Бургунт герцоги,
Маликага айтадиган сўзингиз йўқми?
Бирор илинж ё манфаат кўзда тутилган
Ҳар қандайин муҳаббат ҳам муҳаббат эмас.
400 Истайсизми, маликага уйланишликни?—
Ҳеч нимасиз унинг ўзи каттакон давлат.

Бургунт герцоги

(Лирга қараб)

Шаҳаншоҳим,
ўша аввал ваъда қилинган
Ҳиссасини берсайдингиз, Корделия ҳам

Бургунтларнинг маликаси бўларди шу чоқ.

Л и р

Йўқ! Ҳеч нарса! Ичган онтим — ғоятда маҳкам.

410 Бургунт герцоги

(Корделияга)

Демак, афсус, отангизни йўқотиш билан
Эр бўлажак йигитдан ҳам ажраб қолдингиз.

Корделия

Майли, герцог бундан буён хотиржам бўлсин,
Унинг ишқи даромадни кўзда тутаркан,
Мен албатта унга хотин бўла олмайман.

Француз қирол

(Ксерэслияга)

- 420 Қамбағаллик билан бойсан, жононгинасан,
Ҳамма сени ташлаганда, яна қимматсан,
Назарлардан тушиш билан дидимга ёқдинг,
Мен оламан сени бутун борлигинг билан,
Ҳамма четга улоқтирди — эгаллаш ҳақим.
Ё тавба-ей! Шу умумий ҳазарнинг ўзи
Унга бўлган ишқим ўтин алангалатди.

(Лирга)

- Сен қизингни шундай ожиз, гадо ҳолида
Улоқтирдинг менинг меҳру шафқатларимга.
430 Франция каби кўркам — гўзал ўлкада
Менинг севган қироличам бўлиб қолади.
Туман босган Бургунтдаги бутун герцоглар
Энди менинг жононимни сотиб ололмас.
Сен буларнинг муз қалбига хайру хўш деб қўй,
Гарчанд бунда йўқотибсан, унда — мукофот.

Л и р

Сен ола қол, бу қиз тамом сеники бўлди,
Бизнинг бундай қизимиз йўқ ва бўлган эмас.

- 440 Унинг билан сўнги дафъа кўришишимиз,
Вақт ўтказмай йўлга тушинг. Сизларга атаб
Қиладиган дуои хайр, шафқатимиз йўқ.
Кетдик, герцог.

*Бурғу чалинади. Лир билан бирга герцог, Корнуэль,
Альбани, Глостер ва аъёнлар чиқиб кетадилар.*

Француз қироли

Опаларинг билан хайрлаш.

Корделия

- 450 Сиз, отамнинг қимматбаҳо хазиналари,
Корделия сизни ташлаб кетар, кўзи ёш.
Мен сизларни жуда яхши танийман, аммо...
Бир туғишган опаларим бўлганингиз-чун
Сизда бўлган нуқсонларни айтиб турмайман.
Отамизни яхши кўринг, уни сизларнинг
Маҳмадона қалбингизга топширмоқдаман.
Аттагинанг, назаридан тушмаган бўлсам,
Унинг учун сиз бошпана топган бўлардим.
Хайр, опалар.

Регана

Сен бизларни ўргатмаёқ қўй.

- 460 Гснерилья

Ундан кўра, раҳми келиб ёнига тортган
Қайлиғингнинг кўнглини топ, яхши бўлади.
Маъқул гапга қулоқ солмай ўжарлик қилиб,
Ўз-ўзинга жабру жафо орттириб олдинг.

Корделия

Вақти келиб барча ёмон ният фош бўлар,
Охирида уялади яширин фитначи.
Бахтли бўлинг, опаларим!

Француз қироли

- 470 Кетдик, жонгинам.

Корделия билан француз қироли чиқиб кетадилар.

Гонерилья

Синглим, ҳар иккимизга тегишли бир иш тўғрисида сен билан гаплашиб олишим жуда зарур эди. Отамиз бу куннинг ўзидаёқ кетишга қарор берганга ўхшайди.

Регана

Шунақа, у сизлар билан бирга кетмоқчи, келаси ой бизларникига келиб турар экан.

480 Гонерилья

Ана кўрдингми, у кексайганда айнаб, товланиб турадиган бўлиб қолган. Бу гапни шу топдаёқ ўз кўзимиз билан қурдик, ишондим. У ҳалигача синглимизни ҳар икковимиздан ҳам ортиқ кўриб севар эди. Тўсатдан айнаб, ўнгу терисини ўйлаб кўрмай, уни оқ қилиб қўйди, ахир, шунга ҳайрон қолмай бўладими?

Регана

Ҳамма касал қарилигида, мияси ачиб қолган. Ундай деса, илгарилар ҳам у ўз-ўзини яхши танимас эди.

490 Гонерилья

У тетик, соғ-саломат замонларда ҳам жуда серзарда, ўжар эди, энди бўлса сен билан биз унинг феълига ўрнашиб қолган бу ярамас кулки ахлоқлардан тоза ҳам жабр-жафо тортсамиз керак, унинг устига кекса-лигидан келадиган гап кўтаролмаслиги, асабийлигини, бўлар-бўлмасга бадгумон бўлаверишини айтмайсанми!

Регана

Рост айтасан, сен билан биз, Кентни ҳайдагандаги-га ўхшаган, унинг тутқаноқдай тентаклигини, бемаъ-
500 нигарчиликларини ҳали кўп бошимиздан ўтказамиз.

Гонерилья

Ё бўлмаса француз қироли билан хайрлашган чоғ-

даги муомаласига қара. Кел, ҳали ҳам иккаламиз ба-
маслаҳат гапни бир ерга қўйиб ҳаракат қилайлик:
агар у шу аҳволида ҳам ҳоқимиятни ўз қўлида тутиб
турмоқчи бўлса, тахтдан кечганидан фойда йўқ. Қай-
тага не-не кунларни бошимизга солади.

Р е г а н а

Иккаламиз қилар ишни яхшилаб ўйлашиб оламиз.

510 Г о н е р и л ь я

Ишқилиб, вақт ўтказмасдан, нима бўлса ҳамки,
бўлар ишнинг олдини олиш керак.

Чиқиб кетадилар.

* * *

*Граф Глостернинг саройида бир зал. Қўлида бир хат билан Эд-
мунд чиқади.*

Э д м у н д

- Яратилиш! Менинг тангрим сенгина холос,
Сенинг ҳамма қонунингга хизмат қиламан.
520 Ўз акамдан бир йил ёки икки йил кейин
Туғилган-чун мерослардан маҳрум эмишман.
Бу одатга, бу хилдаги бидъат зулмига
Одамларга расм бўлган риёкорликка,
Нега хўп деб, бўйин эгиб қолар эканман?
Қонунсизмиш? Бу гап ўзи нима дегани?
Нега мен паст бўларканман, менинг вужудим,
Билак кучим, тетик руҳим, расо қоматим
Ор-номусли эр-хотинлар туғдириб қўйган
Болалардан заррагина камлиги йўқ-ку.
- 530 Нега бизга ким кўринган таъна сўз билан
«Паст», «қонунсиз» лақабини тамға қилади?
Биз, «қонунсиз», «зоти пастлар» — «зоти пастлармиз?»
Аmmo бизни яратишда жонимга теккан
Ухлайвериб ялоқ бўлган кўрпа-тўшакда,
Уйқусираб бўйда бўлиб, туғилиб қолган
Жинни-санғи каллаларга нисбатан, кўпроқ
Ихтиросли яширин ишрат завқи аралаш
Қатта кучлар, алангали зўрлик сарф бўлган!
Сенга мерос тегадиган еру сувларни
- 540 Мен оламан, билиб қўйгил, қонуний Эдгар:

Отамизга сен қонуний ўглидан кўра
Мен қонунсиз кам қимматга эга эмасдир.
«Қонуний-а!» Жаранглашин эшитиб қўйинг.
Бурунда бил, ҳай қонуний акам, мабодо
Хат орқали қилган макрим ўринлай қолса,—
Ҳалигача камситилган уканг Эдмунд
Қонуний деб танилади. Ўсиб-унаман.
Қонунсизлар иши учун худо мададкор.

Глостер киради.

550 Глостер

Кент қувланди. Французлар қироли эса
Ғазаб билан бизни ташлаб кетиб ҳам қолди.
Лир ҳам тахтдан воз кечдию оқшом жўнади.
Бундан буён қизларига боқим яшайди...
Бир варакай юз берди-я шунча ҳодиса!
Сен ҳам шундамидинг, Эдмунд? Қандай хабар бор?

Эдмунд

Ҳеч қанақа, жаноби олий.

(Битта хатни яширади.)

560 Глостер

Нега мунча эҳтиёт билан бу хатни яширяпсан?

Эдмунд

Мен ҳеч қандай янги хабар эшитганим йўқ,
жаноби олий.

Глостер

Қандай қоғозни ўқиб турган эдинг?

Эдмунд

Ҳеч нима ўқиётганим йўқ эди. Жаноби олий.

Глостер

570 Ҳеч нима дедингми? Шошилиб-пишилиб чўнтагинг-

га суқаётган нарсанг нима эди? Агар у қоғозда ҳеч нима бўлмаса, шошилиб яширишнинг ҳам ҳожати йўқ эди. Бу ёққа бер-чи... Қани! Агар қоғозда ҳеч нима ёзилмаган бўлса, кўзойнак ҳам тақиб ўтирмайман.

Э д м у н д

Ёлвораман, жаноб, мени кечиринг. Бу хат акамдан. Мен ҳали охиригача ўқиб ҳам чиққанам йўқ. Шунчаки устидан бир кўз югуртирдим. Фикримча, сиз ўқимаганингиз маъқул.

580 Г л о с т е р

Хатни менга беринг деяпман, жаноб.

Э д м у н д

Хатни сизга берсам ҳам, бермасам ҳам барибир, сизни ҳақорат қилган бўламан. Хатнинг мазмуни, менинг фаҳмимча, кишининг нафсини койитади.

Г л о с т е р

Кўрсат деяпман, қани кўрсат!

Э д м у н д

590 Мен ўз акамни оқлаш учун у бу хатни ёзишда менинг кўнгли тозалигимни синамоқчи бўлган бўлса керак, деб айта оламан.

Г л о с т е р (*ўқийди*)

600 «Ана шу, қонун билан ёритилган ҳурматга лойиқ кексалик ҳақи, умримизнинг энг кўркам йилларида ҳаётимизни заҳарламоқда. У бизни ўз бадавлатлигимиздан фойдаланиш имкониятидан маҳрум қилмоқда. Қачонки ўша қариллик бизга халақит беришдан тўхтамагунча, биз ўз бойлигимизнинг ҳузур-ҳаловатини тота олмас эканмиз. Мен, қарилликнинг кишини эзиб юборгувчи ана шу зулми қанчалик мақсадсиз ва аҳмоқгарчиликдан иборат эканлигини фаҳмлаб қолдим. Қарилликнинг бу зулми ҳақиқатан қудратли ва зўр бўлгани учун эмас, балки биз чидаб берганимиз учун устимиздан ҳукмронлик қилмоқда. Бу тўғрида аниқ-

роқ гаплашиб олиш учун менинг олдимга кел. Агар бизнинг отамиз узун уйқу билан ухлаб, то мен уйғотмагунча уйғонмай турган бўлганда эди, отамиз даромадларининг тенг ярми сенга тегар эди ва сен ҳам умринг борича Эдгарнинг севган укаси бўлиб қолар эдинг».

Хмм... бу суиқасд!.. «Мен уйғотмагунча уйғонмай турган бўлганда эди, даромадларнинг тенг ярми сенга тегар эди...» Менинг ўғлим Эдгар! Наҳотки унинг қўли қалтирамай шуларни ёзолди? Унинг қалби ва фикри шу хаёлларга боролди? Бу хатни сен қачон олдинг? Буни ким олиб келди?

Э д м у н д

Ҳеч ким олиб келиб бергани йўқ. Қизиғи ҳам шунда-да. Хатни хонамнинг дарчасидан ташлаб кетишибди.

Г л о с т е р

Сен ҳам бу хатни акангнинг ўз қўли деб билдингми?

Э д м у н д

Агар бу хатда бирор маъқул гап ёзилган бўлса, акамнинг ўз қўли деб қасам ичишим мумкин эди. Аммо бу хилдагини шундай эмасдир, деб ўйлашни истар эдим.

Г л о с т е р

630 Бу унинг қўли.

Э д м у н д

Ҳа, бу унинг қўли, жаноб. Аммо мен ишонмоқчи бўламанки, бу хатни ёзар чоғда қалби билан қўли бир фикрда бўлмаса керак.

Г л о с т е р

Илгарилар ҳам бирор гал сен билан бу фитна гапларни гапиришган эдимми?

Э д м у н д

46)

Ҳеч қачон, жаноб. Аммо ундан, чунончи, ўғил бало-
640 гагга етиб, ота деган кексайгандан кейин, ўша ота ўғ-
лининг қарамоғига ўтмоғи керак, ўғил эса бутун да-
ромадларни ўз қўлига олмоғи керак деган фикрлар-
ни бир неча бор эшитганим бор.

Г л о с т е р

Ах, ярамас, ярамас! Бу ёзган хатида ҳам шу фикр-
ларнинг ўзгинаси. Жирканч, ярамас! Йўлдан тойган,
манфур ярамас! Ваҳший ҳайвон! Ваҳший ҳайвондан
ҳам ёмон! Бор, уни топиб кел. Мен уни қамаб қўяман,
Ирганч, ярамас! Қаерда экан?

650 Э д м у н д

Билмасам керак, жаноб. Агар сиз акамнинг ўйла-
ган ўйларини аниқ билиб олгунча, унга қарши бўлган
ўз ғазабларингизни босиб туролсангиз эди, тўғри йўл
тутган бўлардингиз, агар сиз унга қарши адолатсиз-
лик қилиб тўсатдан кескин чоралар ишлата бошла-
сангиз, балки бу чоралар сизнинг шахсий ҳурматин-
гизга ҳалал етказиб, акамнинг сизга бўлган ўғиллик
итоатини тубдан сўндириб қўйиши мумкин. Мен ўз
660 жонимни кафил қилиб айта оламанки, балки у бу хат-
ни ёзишда ҳеч қандай ёмон ниятни ўйламай, менинг
сиз ҳурматлимизга бўлган садоқатимни текшириб кўр-
моқчи бўлгандир.

Г л о с т е р

Сен шундай деб ўйлайсанми?

Э д м у н д

Агар сиз ҳурматлимиз бир маслаҳатни маъқул
кўрсангиз, мен у билан бир суҳбат уюштирардим. Ҳам-
ма гапларни ўз қулоғингиз билан эшитиб, тасдиқ қи-
лар эдингиз. Хўп десангиз бу суҳбатни шу кечдан қол-
670 дирмай ташкил қилиш мумкин.

Г л о с т е р

У бунчалик ёввойи, ёвуз махлуқ бўлмаса керак,
токи...

Э д м у н д

Албатта бўлмаса керак.

Г л о с т е р

Ўз отасига қарши-я. Ўз меҳрибон, жондан севган отасига қарши-я? Осмону заминга қасам ичаман! Эдмунд, уни қаердан бўлмасин топ! Дилидаги гапларни
680 рўёбга чиқар. Зеҳнинг нимани маслаҳат кўрса, шундай ҳаракат қил. Мен ҳақиқий гап нима эканини билиб олиш учунгина дунёдаги ҳамма нарсани ҳады қилишга тайёрман.

Э д м у н д

Мен уни қаердан бўлмасин излаб топаман, жаноб. Бор ҳаракатимни қилиб кўраман, кейин келиб ҳамма гапни ўзингизга баён қиламан.

Г л о с т е р

Бу ҳалигача кўрилмаган хусуф-кусуфлар. Қуёшнинг, ойнинг тутилиши бизлар учун ҳеч қандай бир яхшиликдан дарак бермайди. Табиатшунослар бу ҳодисаларни турли-туман йўллар билан тушунтирмақчи бўлсалар ҳам, ҳар ҳолда кулли мавжудот бу ҳодисаларнинг оғир таъсиридан шикаст топмоқда: муҳаббатлар совиб бормоқда, дўстлик емирилмоқда, оға-инилар бир-бирларига қарши қўзғалмоқда, шаҳарларда, қишлоқларда олағовур, сарой доираларида хиёнатлар, ота-оналар билан фарзандларни бир-бирига боғлаган иплар узилмоқда. Менинг ярамас ўғлим устидаги фол
700 айниқса тўғри чиқмоқда, ўғил отага қарши қўзғалган; қиролнинг ўзи табиат қонунларини бузмоқда, ота ўз гўдакларига қарши исён қилмоқда. Яхши замонлар ўтиб кетди; турли-туман макру ҳийлалар, кўнгли қаттиқлик, хиёнат, барбод қилувчи ўзбошимчалик — ана шулар энди бошимиз гўрга киргунча бизга азоб беради. Топ, ўша ярамасни, Эдмунд: топсанг афсус емайсан. Аммо жуда эҳтиёткор бўл. Аслзод ва вафодор Кент эса қувғунда! Унинг бутун гуноҳи — садоқати. Ҳаммаси ҳам таажжуб ҳодисалар! (Чиқиб кетади.)

710 Э д м у н д

Одам болаларининг ҳайрон қоларли аҳмоқликларини қаранг! Кўпинча ўз гуноҳимиз билан бахт биздан

- юз ўгириб қолса, бу фалокатларга сабаб қилиб қуёшни, ойни, юлдузларни гуноҳкор қила бошлаймиз. Гўёки биз муттаҳам, ярамас бўлган бўлсак, ноиложликдан аҳмоқ бўлиб қолган бўлсак — бу осмон ҳукмидан, алдамчи, ўғри, хиёнаткор бўлган бўлсак, бунга ҳам фалак таъсир қилган, ичувчи, ёлғончи, фоҳиш, бузуқи бўлган бўлсак — кўкдаги юлдузларнинг нури тушган,
- 720 хуллас, биздаги ҳамма расвогарчиликларда тангри таолонинг иродаси бор, тақдирга тан беришимиз керак. Зоти бузуқ одамлар учун жажжигина баҳона: ўзингдаги саёқ майлларга, жавобгарликни юлдузларнинг гарданига ағдарасан, холос. Менинг отам, менинг онам билан аждар юлдузлари туркуми қиронида йўлиқишган бўлса, мен Дубби Акбар, яъни Катта Айиқ юлдузлари туркуми қиронида туғилганман: шунинг учун ҳам мен золим, бузуқи одам бўлишим керак эди! Бўлмаган гап! Агар мен туғилар чоғда осмон
- 730 гумбазидаги энг ювош қиздай мулойим юлдузгинаси мўлтираб турганда ҳам мен ҳозир қандай бўлсам ўшандай бўлиб қолаверардим.

Э д г а р кириб келади.

Ана, ўзи ҳам келиб қолди. Бу эски комедия ҳам ора очиқ бўладиган бўлди. Бедлам жиннихонасидан чиққан жинни. Томга ўхшаш ўзимни анқов ярамасликка солиб тураман. Аҳ, бу, кун тутилиш, ой тутилишлар бизга бошбошдоқликлардан хабар беради.

740 Э д г а р

Салом, укам Эдмунд! Нима тўғрида мунча чуқур ўйланиб қолдинг?

Э д м у н д

Шу ой, кун тутилишлари натижасида рўй бериши мумкин бўлган ҳодисаларни олдиндан айтиб ёзилган гапларни яқинда ўқиган эдим, шунини ўйлаяпман.

Э д г а р

Сен шу гапларга қизиқасанми?

Э д м у н д

750 Сени ишонтиришим мумкинки, бахтсиз ҳодисалар

рўй бериши тўғрисида илгари айтилган гаплар тўғри келяпти. Масалан, ота-оналар билан болалар ўртасидаги муомалаларнинг дуруст бўлмаслиги, ўлим-етим кўплиги, қимматчилик, қадим дўстларнинг бир-биридан жудо бўлиши, ҳукумат ишида олағовур, сарой аҳллари-нинг қиролга қарши дўқ уриши ва лаънатлар ёғдириши, бекорчи гумон ва андишалар, дўстларнинг қувғунлиги, қўшин ичида интизом тушкунлиги, эру хотинлар ўртасида бевафолик ва бошқа ва бошқалар.

760 Э д г а р

Қачондан буён мунажжимлар маслағига кириб қолдинг?

Э д м у н д

Ҳа майли, буни қўйдик. Отам билан энг охирги гал қачон кўришган эдинг?

Э д г а р

Кеча кечқурун.

Э д м у н д

У билан гаплашган эдингми?

770 Э д г а р

Ҳа, икки соат тўла-тўқис.

Э д м у н д

Яхшиликча ажрашганмидиларинг? Сен унинг гапидами, юзидаги имою ишорасидами бирор норозилик аломатини сезмаганмидинг?

Э д г а р

Ҳеч нима сезганим йўқ.

Э д м у н д

780 Э д г а р
Эдингга тушиб, сен бирор бало қилиб қўйиб ранжитган бўлмагин. Ҳам сендан сўрайман, сал жаҳлидан

тушиб, тапти босилгунча кўзига кўринмай тур. Шу топда у шунақа ҳам ғазаб билан тўлқинланиб турибдики, кўрина қолсанг сўкиш, койишнинг ўзгинаси билан унинг қўлидан чиқиб кетолмайсан.

Э д г а р

Нима бало, биронта ярамас мени унга ёмонлаб чиққанмикин.

Э д м у н д

790 Шунақа бўлган деб қўрқяпман. Сендан сўрайман, унинг ғазаби босилгунча ўзинга эҳтиёт бўл. Юр, менинг хонамга кирамиз. У ерда мен сени бирор ўнғай ерга жойлаштираман, сен у ердан сенинг тўғрингда нималар деяётганини эшитасан. Марҳамат қил, мана менинг калитим. Агар ташқарига чиқмоқчи бўлсанг, ўзинг билан яроғ ола чиқ.

Э д г а р

Яроғ ола чиқ?

Э д м у н д

800 Ака, мен ахир сенинг фойданг учун маслаҳат беряпман. Майли агар сенинг тўғрингда бирор ёмонлик ниятим бўлса, виждонсиз киши бўлай. Мен сенга ўз кўрганим ва эшитганимни шипшитиб қўярман, холос. Бор бутун даҳшатни, чин гапни сенга ҳали айтганимча йўқ. Сендан сўрайман, бу ердан кет.

Э д г а р

Мен, ахир, тездан ҳамма гап нима эканини сендан билиб оламанми?

Э д м у н д

Менга орқа қилавер.

810 Э д г а р чиқиб кетади.

Отам содда, ҳар нарсага ишонаверар,
Акам эса асл йигит, унинг вужуди

Ҳар қандайин ёмонликдан жуда ҳам тоза,
У, буларга ишонмайди. Тўғрилиқда-чи
Аҳмоқларча тўғри. Майли, у билан ишни
Жуда енгил ҳал қиламан. Масала равшан.
Туғилишим — фарзандлигим бермаган билан
Ақлим берар менинг ҳақим бўлган меросни
Шу мақсадим йўлидаги ҳамма чора хўп!

820 Учинчи саҳна

Герцог Альбанининг саройида бир хона. Гонерилья, Освальд ва бошқарувчи кирадилар.

Гонерилья

Наҳотки отам ўз масхарабозини сўккани учун менинг мулозимларимдан бир аъённи тутиб олиб урган бўлса?

Освальд

Шундай бўлди, маликам.

Гонерилья

830 Кеча-кундуз менга озор бергани-берган
Дам ўтмасин бир сўкишга чидаб берамиз.
Бундан ортиқ тўзолмайман, тоқатим битди.
Шовқин-сурон қилар унинг мулозимлари,
Ўзи эса ҳар бўлмағур гапга сўкади.
Овдан келсин, мен у билан сўзлашмайман ҳам
Сен касал деб қўя қолгил мени сўраса.
Аввалгидай сертавозе бўла бермагил.
Бир гап бўлса, ўзим унга жавоб бераман.

Освальд

840 Товуши келди, маликамиз, келишяпти.

Саҳна орқасидан бурғуовози.

Гонерилья

Сен ҳам бошқа мулозимлар хизмат қиларкан
Истаганча ўзингизни диққатсиз тутинг.
Пала-партиш ишингизни ўзи ҳам сезсин.

Еқтирмаса, кета қолар синглимникага.
Биз у билан гаплашганмиз. Жавоб бермаймиз
Устимиздан ҳукмронлик қилаверишга.
Бу тентак чол, ҳукуматни топшириб қўйиб,
850 Аввалгидай эга бўлиб қолиш истайди.
Кексалар ҳам бола феъл бўлиб қолади.
Дағдаға ҳам қилиш керак эркалаб туриб,
Бу давара ўзларига фойда қилади,
Буйруғимни ёдингда тут.

О с в а л ь д

Маъқул маликам.

Г о н е р и л ь я

Мулозимлари билан ҳам одднйроқ бўлинг.
Нима бўлса бўла қолар. Қолганларга айт!
860 Мен чол билан бир гаплашиб қўймоқчиман
Қулай фурсат келишни кутиб турибман.
Синглимга ҳам хат ёзаман, орқаворатдан
Бамаслаҳат иш қиламиз.— Овқатланайлик!

Чиқиб кетади.

Тўртинчи саҳна

Ҳалиги ерда бир зал.

Ўзга кийим-бош кийган К е н т чиқади.

К е н т

Усти-бошни қойил қилиб ўзгартиргандай,
870 Товушимни ҳам ўринлатиб ўзгартиролсам,
Мўлжал қилган мақсадимга, зарра қийналмай
Етар эдим қани, қувғин Кент!
Айбдорлик вақтингда ҳам хизмат тополсанг,
Жуда севган хўжайининг, сенинг хойнаҳой
Шунча сидқу ихлосингга қойил қоларди.

Саҳна орқасида бурғу овози.

Лир, рицарлар ва мулозимлар чиқади.

Л и р

Овқатни бир минут ҳам кутишга тоқатим йўқ.

880 Дарров дастурхон ёзилсин.

Хизматчи чиқади.

Бу нима гап? Қимсан ўзинг?

Кент

Битта одамман!

Лир

Сенинг қиладиган хунаринг нима, ҳам биздан сенга нима керак?

Кент

890 Менинг хунарим ўз-ўзимни эвлаб юриш, кимки менга ишонч билдирса, ўшанга садоқат билан хизмат қилиш. Қимнинг дили тоза бўлса ўшани севиш, кимки доно-ю камгап бўлса, ўшанинг ёнидан ажралмаслик; қиёматдан қўрқиш; керак бўлганда жангга кириш ва балиқ емаслик.

Лир

Ахир, ўзинг кимсан?

Кент

Мен, дилида кири йўқ, маъқулгина одамман, аммо қиролдай камбағалман.

900 Лир

Ўша қирол қироллар ичида камбағали бўлгандай, сен ҳам фуқаролар ичида камбағал бўлсанг, чинданам бадавлат бўлмаганинг бўлади. Қани энди, сен нима истайсан?

Кент

Хизмат қилиш.

Лир

Қимга, ахир, хизмат қилишни истар эдинг?

К е н т

910 Сенга.

Л и р

Сен мени танийсанми, ошна?

К е н т

Танишга танийман, чунки чеҳрангизда, сизни хўжайиним аташга арзийдиган қандайдир ёқимлилик бор.

Л и р

Нима? Қанақа нарса бор дединг?

К е н т

92) Ҳукмронлик.

Л и р

Сен қандай хизматларнинг уддасидан чиқа оласан?

К е н т

Садоқат билан сир сақлашни, отда юришни, чопишни, ўзимнинг айтадиган ҳикояларим билан чигал жанжалли воқеаларни бузиб юборишни ва унча ҳам чигал бўлмаган топшириқларни бажаришнинг уддасидан чиқаман. Росмана одамлар қила оладиган ишларни бажаришга менинг ҳам кучим етади. Менинг яхши фазилатларимдан бири шуки, жуда тиришқоқман.

Л и р

Неча ёшга кирдинг?

К е н т

Хотинларнинг ялласинигина эшитиб ошиқ бўлиб қоладиган даражада ёш ҳам эмасман, жаноб. Аммо ҳеч қандай сабабсиз уларга мафтун бўладиган даражада қари ҳам эмасман: елкамда қирқ саккиз йиллик умрнинг юки бор.

Л и р

940 Менга эргашавер. Сен менга хизмат қилиб қола-
сан; агар овқатдан сўнг ҳам ёқтирганимча туравер-
сам, сен билан бу яқин орада ажралишадиган кўрин-
майман. Овқат тайёрми? Ҳой, овқат! Менинг масхара-
бозим қаерда қолди! Масхарабозим! Тез боринг, мас-
харабозимни чақириб келинг!

*(Хизматчилардан бири чиқиб кетади. Освальд ки-
ради)*

Ҳой, йигитча, менинг қизим қаёқда?

Освальд

950 Сизнинг ижозатингиз билан... *(кетади)*

Л и р

Нима деяпти у? Бу тўнгни қайтариб келинг!

Рицарлардан бири кетади.

Масхарабозим қаерда деяпман? Нима, ҳаммангиз
ухлаб қолдингизми?

Рицарь қайтиб келади.

Ҳа, қани, ҳалиги мангровни олиб келдингми?

Рицарь

У, айтяптики, подшоҳим, қизингиз касал экан.

960 Л и р

Нега у ярамас мен чақирганимда қайтмабди?

Рицарь

Мен сўрасам, подшоҳим, у менга жуда дағаллик
билан истамаслигини айтди.

Л и р

Истамас эмиш?

470

Р и ц а р ь

970 Подшоҳим, мен нима гап эканини билолмадим, аммо менга шундай кўриняптики, сиз ҳазрат олийлари билан, сизга одат бўлиб кетган садоқатли иззату ҳурмат билан муомала қилмай бошляптилар. Битта хизматчиларнинг ўзигина эмас, балки герцог ўзи қизингиз ҳам илгаригидай хушмуомала эмаслар.

Л и р

А! Сен шундай деб ўйляяпсанми?

Р и ц а р ь

980 Утиниб сўрайман, подшоҳим, агар хато қилаётган бўлсам, мени кечиринг, аммо менинг вазифам сиз ҳазрати олийларига беадаблик қилинаётганини кўриб туриб жим қолишга ижозат бермайди.

Л и р

Сен, менга сезилиб юрган нарсани тасдиқ қиляпсан, холос. Сўнгги вақтларда баъзи бир нўноқликларни пайқаб юрибман. Мен бу гапларни ўзимнинг хаддан зиёда бадгумонлигимдан кўриб, ярамас андишаларга ишоншни истамаган эдим. Энди бу ҳолатга айрича эътибор беришга тўғри келади. Менинг масхарабозим қани ахир?.. Мен уни икки кундан буён кўрганам йўқ.

Р и ц а р ь

990 Кенжа маликамиз Францияга жўнаб кетганларидан буён, масхарабоз жуда қайғириб, мунгланиб қолган.

Л и р

Бу тўғрида чурқ эта кўрма. Мен ҳам буни пайқаган эдим, бор, қизимга айтки, мен у билан гаплашмоқчиман.

Хизматчилардан бири кетади.

Сен бориб менинг қизиқчимни айтиб кел.

Яна бир хизматчи кетади.

1000 *Освальд киради.*

Қани ҳе, қани, жаноб! Бери кел-чи! Мен ким бўламан жаноб?

О с в а л ь д

Маликанинг отаси!

Л и р

Маликанинг отаси? Вой падарингга... ярамас жаноб-эй, тубан, кўппак, қулвачча, ит!

О с в а л ь д

Бўлмаган гап, жаноби олий, кечирасиз.

1010 Л и р

Ҳали сен кўзимга тик ҳам қарайдиган бўлдингми, ирканч (*Уни уради.*)

О с в а л ь д

Мен, ўзимни уришга ижозат бермайман, жаноб!

К е н т

Юзтубан йиқитишга ижозат берасанми, паст одам? (*Оёғидан олиб йиқитади.*)

Л и р

1020 Раҳмат, биродар; бу хизматинг менга маъқул тушди.

К е н т

Қани, муғомбир, бир ўрнингдан туриб жўнаб қол! Мен сенга одамларни бир-биридан фарқ қилишни ўргатиб қўяман! Йўқол! Йўқол деяпман. Агар ўз ифлос гавданг узунлиги билан ерни қайтадан ўлчаб кўришни орзу қилмаётган бўлсанг жўнаб қол! Яхшиликча кет! Жўна! Тушундингми? (*Освальдни туртиб.*) Мана! Мана! бўлмаса.

Л и р

1030 Балки, менинг яхши хизматчим, ташаккур айтаман. Мана буни хизмат ҳаққингга, мукофот учун ол
(Кентга пул беради.)

Қизиқчи киради.

М а с х а р а

Бўпти, мен ҳам буни ўз хизматимга ёллайман. Мана, сенга менинг аҳмоқлик қалпоғим (Кентга ўз қалпоғини беради.)

Л и р

1040 Ҳа, салом, азизим! Ҳолу аҳволлари қалай?

М а с х а р а

Дўстим, сен менинг шу аҳмоқлик қалпоғимни ола қолсангчи.

К е н т

Нега энди, масхара.

М а с х а р а

1050 Нега дедингми? Ҳа, шунинг учунки, бу қалпоқ назардан тушиб қолган одамларга жуда ярашади. Агар сен шамол қай томонга эсаётганини фарқ қилмасанг, жуда тез тумовлаб қоласан. Ол қалпоғимни, ола қол! Ўзинг, ахир, ўйлаб кўр, мана бу азамат ўзининг икки қизини ҳайдаб, учинчисига беихтиёр фотиҳа берганини билмай қолди. Агар сен унга астойдил хизмат қилмоқчи бўлган бўлсанг, аҳмоқлик қалпоғимни киймай иложинг йўқ. Қани, хўш, бунга нима дейсан, амакижон? Эҳ, қани энди менинг иккита қалпоғиму, иккита қизим бўлса!

Л и р

Сенга улар нимага керак эди, масхара?

1060 М а с х а р а

Агар, мен, бор буди-шудимни қизларимга бериб юборганимда ҳам, қалпоқларим ўзимда қолар эди. Биттасига меникини ола тур, иккинчисини қизларингдан сўраб оларсан.

Л и р

Эҳтиёт бўл, жонгинам, қамчи бор-а!

М а с х а р а

1070 Тўғри гап — бу ҳовли қўриқлайдиган кўппакка ўхшайди, уни қамчи билан ҳайдайдилар, аммо ҳурматли тозиларчи, сасиб кетганларида ҳам, иссиқ уйда, гулхан ёнида ётишлари мумкин.

Л и р

Бу гаплар менга аччиқ ништардай ботади.

М а с х а р а

Дўстгинам, мен сенга чўпчак боши ўргатайми?

Л и р

Ўргат.

М а с х а р а

1080 Бўлмаса, ёдингда тут, амакижон.
Бори-йўғин гумдон ошир,
Билганинг айтмай яшир.
Мулкинг улашаверма,
Отга мин, яёв юрма.
Билмагани билиб тўй.
Вино-ю хотинни қўй,
Топсанг, елиб-югурма.
Икки ўндир бу йигирма.

К е н т

1090 Бу гапларнинг ҳаммаси ҳам кеч нимага арзимайди, масхара.

М а с х а р а

Бу гапларнинг ҳаммаси, хизматига ҳақ тўланмаган адвокатнинг нутқиغا ўхшаган гаплар, сиз ҳам, ахир, менга ҳеч нима берганингиз йўқ-ку. Айт-чи, амаки-жон, сен ҳеч нимадан, бирор нима қила оласанми?

Л и р

Йўқ, дўстим, ҳеч нимадан ҳеч нима чиқмайди.

М а с х а р а

1100 (Кентга)

Сендан сўрайман, сен унга тушунтириб қўй, у ҳам ўз шудгор қилган ерларидан худди ҳалигига ўхшаш даромад олади. Шу гапни айтсам у менга — масхара-бозга ишонмаётибди.

Л и р

Ёвуз аҳмоқ!

М а с х а р а

Сен менга айт-чи, азизим, сен ёвуз аҳмоқлик билан маъқул аҳмоқлик ўртасидаги фарқни биласанми?

1110 Л и р

Билмайман, билмайман, менга ўргат, баракатопкур!

М а с х а р а

Барча мулкинг қизларингга улаш деб
Маслаҳатни сенга бергувчи кимдир?
Шу одамни дарров менга топиб бер
Ё ўрнига ўзинг келиб бунда тур.
Қим маъқулу, ким ёвуз аҳмоқлигин
Бу гапдан сўнг тезда топса бўлади,
Биттаси бу аҳмоқлик қалпоғида,

1120 Ва биттаси — рўпарада туради!

Л и р

Сен бизни аҳмоқ деб айтяпсанми, дўстгинам?

М а с х а р а

Сен ўзинг ахир бошқа ҳамма отларингни улашиб бўлдинг. Бу от билан эса онадан туғилган эдинг.

К е н т

Аҳмоқ-ку унчалик аҳмоқ эмас, жаноб.

М а с х а р а

1130 Иўқ, худо урсин, бу лордлар аъёнлар битта ўзим аҳмоқ бўлиб қолишимга қўйишмаётибди. Агар мен бутун аҳмоқгарчиликларга якка ўзим хўжайин бўлман деганимда эди, улар тўш-тўшдан ёпишиб, унинг бир қисмини юлқиб олар эдилар, хотинларни айтмайсизми, улар ҳам менинг якка ўзим аҳмоқ бўлиб қолишимга қўймаётибдилар. Ҳар биттаси шу аҳмоқликдан бир бўлагини юлиб олмоқчи бўлади. Амакижон, сен менга битта тухум бер, мен унинг бадалига сенга иккита тож бераман.

Л и р

1140 Бу қанақа тож бўлди?

М а с х а р а

1150 Жуда ўнғай, мен тухумни баб-баравар икки палла қилиб кесаман, ўртасини ейман. Қолган тухум пўчоғидан иккита тож бўлади. Қачонки сен ўз тожингни икки бўлакка ушатиб ҳар икки бўлагини ҳам топшириб юбординг. Бу қилган ишинг ботқоқдан ўз эшагингни ўз елканда олиб ўтиш билан баравар бўлди. Олтин тожингники бошингдан олиб бировга берганингдан кейин, бу кал тожингда ақл камроқ эканини кўрсатади. Мен бу гапларни аҳмоқлигимдангина гапирганимни кимки исбот қила олса майли ўша одамни қамчинлай қолсинлар.

(Куйлайди)

Бу йил аҳмоқларнинг омади кетган
Аҳмоққа айланди ақли расолар
Тентаклик ҳисоби чувалиб битган
Маймунлик қилмоқда бутун донолар.

Л и р

Сен дайди, қачондан буён ашулачи бўлиб қолдинг?

1160 Масхара

Ўз қизларингни ўзинга она қилиб олганингдан буён, амакижон. Сен уларнинг қўлига хипчин бериб, ўзинг орқа ўгириб, иштонингни тушириб турадиган бўлганингдан буён.

(Куйлайди)

Қувонгандан йиғлар эдилар.
Мен қайғириб қўшиқ айтардим,
Ёш ўспирин болалар каби
Аҳмоқ бўлиб қолгач қиролим.

1170 Сендан илтимос қилардим, амакижон, сен ўз масхаранг учун битта ўқитувчи ёллаб бер. У менга ёлғон гапиришдан дарс берсин: жуда ҳам ёлғон гапиришни ўргангим келяпти.

Л и р

Сен саёқ ёлғон гапирадиган бўлсанг буюрамиз, сени калтаклайдилар.

Масхара

1180 Мен тушунолмай қолдим, сенинг ўз қизларинг билан қандай қариндош-уруғчилик алоқанг бор? Улар мени рост гапирганим учун калтакламоқчи бўладилар. Сен эса ёлғон гапирганим учун. Баъзи-баъзида мени индамаганим учун ҳам калтаклайдилар. Майли, мен ким бўлсам ҳам бўлаверар эдим-у, аммо сенинг ўрнингда бўлишни истамас эдим. Сен ўз ақлингни икки баравар тақсим қилиб улашдинг, ўзинга ҳеч бало олиб қолмадинг. Ана ўша яримталардан биттаси кел-япти.

Гонерилья киради.

Л и р

1190 Нима дейсан, қизим? Қовоқларинг солиқ, қошинг чертилган, бу нима дегани? Нима учундир сўнгги вақтларда жуда тез-тез қовоқ соладиган бўлиб қолдинг.

М а с х а р а

1200 Илгарилар сен жуда маъқул киши эдинг. У қовоқ солганда парво қилмас эдинг, ҳозир-чи, рақамсиз нулнинг ўзисан. Мен сендан дурустман, негаки, масхара-ман, сен-чи, ҳеч нимасан. (*Гонерильяга*) Дарвоқе тилимни тияман: сизнинг чеҳрангизга қараганда шундай қилганим маъқулроқ кўринади, гарчанд бу тўғрида сиз бирор гап айтганингиз йўқ.
Тўқ эдинг-у, нон бурдага боқмасдинг
Пушаймонлар қилсанг керак, дўстгинам.

(*Лирга ишорат қилади*)

Мана бу эса бўш қиринди, қовузғоқ.

Г о н е р и л ь я

1210 Биргина бу тийик билмас масхарангизмас, Сизнинг орсиз талайгина мулозимингиз Куни бўйи ўзлик аро жанжаллашади, Шовқин-сурон кўтаради, ҳазрати олий.
1210 Мен бу гапни сизга айтиб, сизнинг томондан Бир ҳимоят топарман деб ишонган эдим. Сиз қайтага сўзингизу ишингиз билан Ушаларнинг бу бемаъни қилиқларига Баракалла деяпсиз, деб чўчимакдаман. Агар шундай бўла қолса баҳона тайёр: Бирор жазо чораси ҳам пушиб қолмайди, Яхшиликни кўзда тутган ушбу чоралар Сизга бир оз қаттиқ тегиб ранжитса мумкин. Чин вазифа талаб қилган бу зарурият Уят билан андишага ўрин қўймайди.

2120 М а с х а р а

Ана шунинг учун-да, кўрмайсанми, амакижон: Чумчуқ шўрлик узоқ муддат ҳаккани боқди
Ҳакка ўсиб, шу чумчуқнинг миясин қоқди,—
деганлар.

Ана шундай. Шам ёниб бўлди. Бизлар эса қоронғиликда қолдик.

Л и р

Ва шу бизнинг қизимизми?

Гонерилья

1230 Бу гапни қўйинг!

Сиз, саломат фикрларни ёдга туширинг,
Мен биламан, улар сизда ҳали мукамал.
Бу бачкана қилиқларни итқитиб ташланг,
Ажва бўлманг, булар сизга муносиб эмас.

Масхара

Юкни от тортиб кетаётганини эшак ҳам фаҳмига
боради. Чух, ҳе, азамат! Сенга қойилман.

Лир

1240 Мени бунда ким танийди? Йўқ, мен Лир эмас!
Наҳотки Лир шундай сўзлаб, шунақа юрса?
Қани унинг аввалгидай кўрар кўзлари?
Ёки унинг эси ҳуши чарчаб қолдими?
Унинг ақли рагисакта бўлди ми? Қандай
Ухлайманми? Қим айтади, менинг ўзим ким?

Масхара

Лирнинг сояси.

Лир

1250 Мен буни аниқлаб олишим керак, мен ҳалигача
ўзимнинг қироллик иқтидоримга, илмим ва ақлимга
эътимат қилиб, ёлғон тасаввур билан қизим бор деб
юрар эканман.

Масхара

Қайсики у қиз ўзи учун муте ва фармонбардор ота
қидирарди.

Лир

Сизнинг исмингиз нима, гўзал хоним?

Гонерилья

Бу ҳам янги тантиқликка жуда муносиб,
Менга ахир қулоқ солинг, сиздан сўрайман.

- 1260 Сиз ҳурматга лойиқ бўлган бир мўйсафидсиз,
Ёшингизга донишмандлик кўп ярашади.
Амрингизда бўлган юзта мулозим — рицарь
Шундай бебош, дағал, бузуқ кишилардирки,
Таъсирлари ўтиб бизнинг хизматчиларга
Ўрда ичи карвонсарой каби тўполон.
Бузуқлик, айшу ишрат, тараллабедод,
Худди битта қовоқхона, шодлик уйдаи
Булғатмоқда пок-покиза саройимизни.
Бу гапларга энди барҳам беришлик керак,
- 1270 Сизга битта илтимос шу, ўтинар эдик,
Йўқ десангиз ўзимиз ҳам қила оламиз,
Шу аёнлар саногини бир оз қисқартинг,
Ўзингизга ёшдош, лойиқ кишилар қолсин.
Ўзини ҳам ва сизни ҳам ҳурмат қилолсин.

Л и р

О, зулматларнинг мунгли рухи, сиз э иблислар!
Аёнларни тездан йиғинг, отни эгарланг!
Ҳаромзода! Оғирлигим сенга тушмайди.
Сендан бошқа яна битта қизим бор, ахир.

- 1280 Г о н е р и л ь я

Сиз ўзингиз савалайсиз хизматкорларни,
Орқангизга эргашган бу галалар эса
Ўзларидан яхшиларга кун бермайдилар.

А л ь б а н и к и р а д и .

Л и р

Оҳ, сўнгги пушаймон.

(Альбанига)

Сиз бундамисиз?

Бу барчаси сизнинг амру фармонингизми?

- 1290 Жавоб беринг!

Қани, отлар тез эгарлансин.
Яхшилиқни билмайдиган ношукур банда.
Сен мрамардай совуқ қалбли қора Демонсан!
Сен қайтадан болаликка айланар чоғи
Сен қизимнинг кўкрагига тирмашар чоғинг
Денгизларнинг махлуқидай яна жирканчсан.

А л ь б а н и

Тинчланинг!

Л и р

1300 (*Гонерильяга*)

Елғонлайсан, лаънати калхат!
Енимдаги кишиларнинг барчаси тоза,
Ўз бурчини биладиган асл одамлар
Ва рицарлик ҳурматини муқаддас сақлар.
Қорделия қилиб қўйган арзимас гуноҳ
Қўзларимга жуда катта даҳшат кўришиб,
Қалбимдаги унга бўлган муҳаббатимни
Сафроларга айлантирган эди.

О, Лир, Лир, Лир!

1310 (*Ўз бошига уради*)

Ақл кетиб, тентакликлар кирган бу уйнинг
Қопқасини қоқавер! Ҳей, қани одамлар!
Кетдик.

А л ь б а н и

Подшоҳим, бу ишларда ҳеч гуноҳим йўқ,
Ва билмайман нега бунча ранжиб қолдингиз.

Л и р

Балки шундайдир!

Қулоқ сол эй, менга табиат.

1320 Э, маъбудлар, ўзгартиринг ўз ҳукмингизни,
Бу маҳлуққа фарзанд насиб қилган бўлсангиз,
Бефарзандлик ўти билан пуштин қуритинг.
Тухми ўчсин, ич-ичдан ўртаниб кетсин,
Қувонмасин, бир тирноққа зор бўлиб ўтсин!
Туғар бўлса, болалари зардоб туғилиб,
Шодлик бетин кўрсатмасин ўз онасига.
Ва уларнинг қийноғидан сўлим бетлари
Ғижим-ғижим ажин бўлсин ва кўз ёшлари

1330 Ариқ очиб чеҳрасини барбод қилсинлар,
Оналарни муҳаббати, эркалашига
Мазак қилиб, ҳазар билан жавоб берсинлар.
Ана шунда болаларнинг ота-онага

Қиладиган ҳар беадаб, ношукурлиги,
Илонларнинг тишидан ҳам ўткир эканин
Пайқаб олар!
Йўқол, йўқол, кўзимдан.

(Чиқиб кетади.)

А л ь б а н и

Э қудратли парвардигор! Ўзи нима гап?

1340 Г о н е р и л ь я

Бу тўғрида диққат бўлма, парво ҳам қилма.
Болалиги кўзғаяпти, чол тушмагурнинг.

Л и р яна киради.

Л и р

Ҳа, шундай де! Аъёнларнинг текис ярмига
Икки ҳафта ичидаёқ жавоб берайми.

А л ь б а н и

Шаҳаншоҳим, айтсангиз-чи, ўзи нима гап?

Л и р

1350 Нима гап деб сўрайсанми? Ҳозир айтаман.

(Гонерильяга)

Қасам ичиб айтаманки, бу менга уят,
Сен эркаклик журъатимни суслатиб қўйдинг.
Ихтиёрсиз қайноқ ёшлар кўзимдан оқар.
Вабо, қуюн битмайдиган яра оғриғи
Ва оталик қарғишлари сенга ёғилиб,
Ништар каби санчиб ўтсин ҳиссиётингни.
Сиз ҳам энди йиғлайсизми, аҳмоқ кўзларим!
Мен сизларни юлиб олиб ерга ташлайман.

1360 Майли тупроқ балчиқ бўлсин!

Бўлар иш бўлди.

Бисотимда ҳали менинг бошқа қизим бор:
Меҳрибон қиз, албатта, у мени овутар.
Шу ишингни билиб қолса, тирноғи билан

Юзларингни тимдалайди, урғочи бўри!
Сен бир умр ташлади деб ўйлаб юрганинг
Ҳокимият тизгинин қўлга оламан,
Кўриб қоларсан, кўриб қоларсан, биллоҳи қасам!

Лир, Кент ва аъёнлар чиқиб кетади.

Гонерилья

1370 Гапларини эшитдингми, эрим жонгинам?

Альбани

Сенга бўлган муҳаббатим ўбдон бўлса ҳам,
Бу ишларни унча маъқул деялмайман...

Гонерилья

Сўрайман, бас! Освальд, ҳой, Освальд!
Сиз-а, ҳали, масхарабоз эмас, ҳийлакор.
Эгангизнинг орқасидан жўнаб қолинг-чи!

Масхара

1380 Амаки Лир, амаки Лир, ҳо, Лир, тўхта, масхаранг-
ни ҳам ўзинг билан ола кет!

Қўлга тушган тулки деган беюзни,
Ё бўлмаса бунақа беюз қизни
Хўш, нима қилмоқ керак?
Бўғиб ўлдирмоқ керак.
Бўғган арқони учун
Қалпоғим бермак бўлдим.
Мен аҳмоқ изинг қувиб
Шошиб югурмак бўлдим.

(Чиқиб кетади.)

1390 Гонерилья

Ростанам-а, чакки ўйланган эмас:
Ўз тушлари, гумонлари, иғвоси,
Тентаклигин ҳимоя қилмоқ учун.
Сену бизнинг ҳаётимизни донм
Ўз раъйига қарам қилиб сақлашга
Юз рицарнинг дағдағаси керакмиш.
Освальд!

А л ь б а н и

Сенинг мунча қўрқувларинг ўринсиз.

1400 Г о н е р и л ь я

Ўта лақма бўлганликдан шу яхши;
Таҳликанинг олдин олиб қўйишлик
Хавф ичида яшагандан маъқулроқ
Мен отамнинг одатларин биламан.
Айтганларин синглимга хатда ёзим,
Шу хатимни ўқиб, қани кўрамиз
Юз рицарни қандай кутиб оларкан...

Освальд қайтиб киради.

1410 Айт-чи, Освальд,
Синглимга ёзган хатни,
Ўзинг билан олганмисан?

Освальд

Балли, маликам.

Гонерилья

Ўзинг билан одам олиб отга мин!
Менинг бутун ташвишимни унга айт.
Гапларимни тасдиқлашга, ўзинг ҳам
Билганингни бир сидирға айтиб бер.
Дарров жўна, тезлик билан қайтгил!

1420 *Освальд кетади.*

Йўқ, йўқ, жаноб, тортинчоқлик одатингиз бор,
Бунинг учун сиздан унча гина қилмайман,
Аммо шунча камчиликнинг олдин олишда
Керагича ақл ишлатмай, бўшлик қилди — деб,
Сиздан ўпка қиладилар, мақтамайдилар.

А л ь б а н и

Мен билмадим: сен узоқни ўйлагандирсан,
Лекин баъзан холис хизмат қилмоқчи бўлиб,
Яхши ишнинг чатоғини чиқариш мумкин.

1430 Г о н е р и л ь я

Ундай бўлса...

А л ь б а н и

Қолганини кейин кўрамиз.

Бешинчи саҳна

Герцог Альбани саройи олдидаги майдон.

Лир, Кент ва масҳара чиқади.

Л и р

Мана шу хатни олиб Глостернинг олдига бор. Қизим хатни ўқиб, ўзи сендан бирор нима сўрамагунча, 1440 ўзинг ҳеч нима айтма. Агар сен ишонмасанг, сендан олдин ўзим етган бўламан.

К е н т

Хатни олиб бориб топширмагунча ухламайманам, подшоҳим (*Кетади*).

М а с х а р а

Агар одамзоднинг ақли товонида бўлганда эди, бунинг ақли аллақачон қадоқ бўлган бўлмасмиди?

Л и р

Ҳа, дўстим.

1450 М а с х а р а

Шундай бўлгандан кейин, ўйнаб-кул, баракатопкур. Сенинг ақлингга туфлида юриш тўғри келмайди.

Л и р

Ҳа, ҳа, ҳа!

М а с х а р а

Ана кўрарсан, бу қизинг сени астойдил туғишганлардай кутиб олади, чунки бу икки қиз бир-бирига ёв-

войн олма билан пайванд олма қандай ўхшаса, шундай ўхшаб кетади. Мен бир гапни биламан дегандан
1460 кейин биламан-да.

Л и р

Қани, сен нималарни биласан, дўстгинам? .

М а с х а р а

Мен шуни биламанки, уларнинг иккита ёввойи олмадай маза-матралари бир хил. Сен ўзинг нега бурун юзнинг қоқ ўртасида эканини биласанми?

Л и р

Иўқ.

М а с х а р а

1470 Чунки буруннинг ҳар икки ёнбошида биттадан кўз бўлиши учун: Қиши бирор нарсани ҳидлар экан, кўриб туриши ҳам.

Л и р

Ёки мен қизимга ножўя муомала қилдиммикан...

М а с х а р а

Сен шиллиқ қурт қандай қилиб ўз қобигини яшашини биласанми?

Л и р

Билмайман.

1480 М а с х а р а

Мен ҳам айта олмайман. Лекин шиллиқ қуртнинг нима учун уйи бор эканини биламан.

Л и р

Нима учун?

М а с х а р а

Бу уй, ўз шоҳини қинсиз қолдириб, қизларига топ-шириш учун эмас, балки ўшанга бошини суқиш учун керак бўлади.

Л и р

1490 Шунчалик қўли очиқ оталик! Мен ўз табиатимдан инкор қиламан! Отлар тайёрми?

М а с х а р а

Сенинг эшакларинг отларни олиб келишга кетди. Шу жумбоқни топ-чи? Нега Катта Айиқ деб аталган юлдузлар атиги еттита, холос.

Л и р

Саккизта бўлмагани учунми?

М а с х а р а

Топдинг. Сендан дуб-дуруст аҳмоқ чиқади.

1500 Л и р

Ё бўлмаса ҳокимиятни зўрлик билан қайтариб олсаммикин? О, даҳшат даражада нонкўрлик, ношукурчилик.

М а с х а р а

Агар сен менинг аҳмоғим бўлганингда эди, амакижон, мен сени бемавруд, вақтидан илгари қартайиб қолганинг учун дўппослар эдим.

Л и р

Хўш, нега энди?

1510 М а с х а р а

Ақл тўлиб кирмагунча, қартайишлик бўлмайди-да.

Л и р

Парвардигор, ақлим жўйма, ўзинг бер омон,

Куч-қувват бер, тентакликдан сақла осмон.

Мулозим киради.

Қани, отлар тайёр бўлдимми?

Мулозим

Тайёр, шаҳаншоҳ!

Лир

1520 Кетдик, дўстгинам.

Масхара

Қизлар мени масхаралаб кулишса кулар
Қачонгача қиз қолади, бир бало бўлар.

II ПАРДА

Биринчи саҳна

Граф Глостернинг сарой қўраси.

Икки томондан Эдмунд билан Куран чиқиб келади.

Эдмунд

Салом, Куран.

1530 Куран

Сизга ҳам, жаноб. Ҳозиргина мен отангизнинг ху-
зурларида бўлган эдим. Бугун кеч герцог Корнуэль
билан малика Регана бу ерга ташриф буюрар экан-
лар; шунинг хабарини олиб келган эдим.

Эдмунд

Нима муносабат билан келишар экан?

Куран

Билмадим. Сиз янги хабарни эшитдингизми? Ҳо-
зирча бу хабарни шивирлашиб гаплашмоқдалар, шу-
нинг учун ҳам уни қулоққагина айтиш мумкин.

1550 Э д м у н д

Ҳеч нима эшитганим йўқ. Ўзи нима гап?

К у р а н

Эшитмадингизми, ҳойнаҳой герцог Корнуэль билан Альбани ўртасида уруш бўлар эмиш?

Э д м у н д

Бир оғиз сўз эшитганим йўқ.

К у р а н

Хўп, ҳали эшитиб қоларсиз. Хайр, жаноб. (*Кетади.*)

1560 Э д м у н д

Герцог бунда келар эмиш? Яхши, жуда соз!
Ишларимнинг ўринлаши учун шу керак.
Ўз акангни қамагил — деб отам буюрди:
Бу машаққат вазифани бажариш керак.
Эй, тақдиру қудрат, ўзинг менга ёрдам бер!
Икки оғиз сўзим бор, ҳой, ака пастга туш.
Тинглайсанми ака?

Эдгар чиқади.

Отам пайингга тушган.

1570 Вақт ўтказмай, бу ерлардан дарров қочиб қол.
Унга кимдир қайдалигинг айтиб қўйибди:
Қутиб қол, бутун кўча ихтиёрингда.
Корнуэлни сўкканмидинг, ростини айт-чи?
Нима учундир, шошиб оқшом бунда келармиш.
Ва хотини Регана ҳам у билан бирга.
Сен уларнинг Альбани билан жанжалларини
Бирор кимга тасодифан айтмаганмидинг?
Ёдингга сол.

Э д г а р

Ёдимда бор, чурқ этмаганман.

1580 Э д м у н д

Отам бунда келяпти. Мени кечиргин,
Ёлғондакам қиличимни ялонғочлайман:
Сен сақланган бўлиб кўрин, ундан кейин қоч.
Таслим бўл!.. у сени кўрса ҳам майли!
Чироқ!
Қоч ака.
Ҳой, машъал ёқинглар.
Хайр!

Э д г а р чиқиб кетади.

1590 Акам билан олишганим чин бўлсин учун
Бир озгина қон чиқарай.

(Ўзини яралайди.)

Битта мастни танир эдим, кулги бўлиш-чун

Ўз-ўзини яралайди.

Ота!

Вой ёрдам беринг!

*Глостер, хизматчилар билан қўлларида машъаллар кир-
радилар.*

Г л о с т е р

1660 Эдмунд, ў ярамас қани ўзи, қаёққа кетди?

Э д м у н д

Шу ердайди, қоронғида, қўлида қилич.
Сўкинарди, лаънатларди, ҳаттоки ойна
Ёрдам бер, деб чақирарди.

Г л о с т е р

У ўзи қани?

Э д м у н д

Ия, ия қон-ку!

Г л о с т е р

1610 Қани, қани ўша бадбахт, Эдмунд?

Э д м у н д

400

Мени бунга кўндиришга кўзи етмагач
Қоча қолди.

Г л о с т е р

Тезроқ бўлинг, изидан қувинг.

Бир неча хизматчилар қувлайди.

Нима дединг? Нима ишга кўндира олмади?

Э д м у н д

- 1620 Мени сизни ўлдиришга кўндирмак бўлди,
Унамадим, чунки ҳар бир ота ўлдирган
Худойимнинг ғазабига гирифтор бўлиб,
Бош устига ҳатто тоғлар қўмарилармиш.
Чунки ота — ўғилларнинг орасидаги
Боғланишлар жуда маҳкам ва муқаддасдир.
Унинг бундай жиноятли суиқасдига
Менинг ғоят зид ғазабим ошкор эди.
Шуни дарров тушунди-ю, эпчиллик билан
Ҳалигача тайёр турган қиличин олиб,
1630 Мен қуролсиз бўлган ҳолда, қўлимга чопди.
Қарасаки, мен ҳам ортиқ чидаб туролмай
Ҳақ иш учун курашишга ҳужум бошлайман,
Ёки меннинг қичқиришим уни қўрқитиб,
Бирданига қочиб қолди.

Г л о с т е р

- Қайга қочса ҳам,
Барибир у бу ерларда биқина олмайди,
Қўлга тушди — иши тамом. Бу оқшом бизнинг
Аслзода герцогнимиз, пушти-паноҳим
Бу ерларга келмакчидир. Унинг номидан
164) Эълон қилиб айтаманки: агар кимда-ким
У бадкорни топиб, тутиб ҳукмга берса,
Бизнинг чексиз ташаккурга сазовор бўлур.
Қим яширса, ўша одам ўлимга маҳкум.

Э д м у н д

Авзал уни ўз қасдидан қайтармоқ бўлдим,
Заррача ҳам ён бермади, мен кейин қўрқитдим.
Ҳамма гапни отамизга айтаман, десам,

- Менга жавоб бериб «эҳ-ҳе ҳароми» — деди.
«Ҳали шундай ўйлайсанми, ҳуқуқсиз инсон,
1650 Сенинг билан ади-бади айтишмак бўлсам,
Сенинг бутун ихлосингга, тўғрилигинга,
Сўзларинга бирор киши ишонардими?
Йўқ, барчасин рад қиламан, ҳатто хатимни
Ҳужжат қилиб кўрсатсанг ҳам, инкор қиламан.
Булар бари сенинг менга қилган бўҳтонинг.
Ва макрингдир, деб уқтираман. Сен ўйлайсанки:
Ҳамма одам — аҳмоқ бўлган, тушунмайди — деб,
Ахир менинг йўқолишим, ўлиб кетишим
1660 Сенинг учун қанча зарур, қанчалик фойда
Сен бу гапни ич-ичингдан истамайсанми?»

Г л о с т е р

Вой, ашаддий муттаҳам-эй, шундай дедими,
Ҳатто инкор қилармишми? У ўғлим эмас!

Саҳна орқасидан бурғу овози.

- Хап, герцогнинг бурғуси бу! Нега келдийкин?
Қочолмайди; бекитамиз қалъа қопқасин.
Бунинг учун герцог менга ижозат берар
Ҳамма ерга суратини тарқаттираман,
Қиролликда ҳамма кўриб уни танисин.
1670 Ер-сувимни, содиқ ўғлим, ишонган ўғлим
Сенгагина мерос қилиб берганим бўлсин!

Корнуэль, Регана ва уларнинг аъёнлари кирадилар.

К о р н у э л ь

Салом бўлсин, аслзода қадрдонимиз.
Келар-келмас таажжуб бир хабар эшитдик.

Р е г а н а

Чиндан бўлса, қанча жазо берилса ҳам кам.
Ярамасга жазо керак! Соғмисиз, граф?

Г л о с т е р

- 1680 Кекса қалбим парчаланган
Дабдала бўлган.

Р е г а н а

Ўз ўғлинигиз ўлдирмакчи бўлдим, қандай?
Уша ахир, Эдгарингиз менинг отамнинг
Чўқинтирган ва тутинган ўғилчасими?

Г л о с т е р

Уялгандан яширмақчи эдим, маликам.

Р е г а н а

У, отамнинг хизматида бўлган бир тўда
1690 Бебошбоқлар билан таниш-билишмасмиди?

Г л о с т е р

Билолмадим, маликамиз, машаққат, қайғу.

Э д м у н д

Улар билан яқин таниш эди, маликам.

Р е г а н а

Демак, унинг ёмон хулқи таажжуб эмас,
Эдгарга ўз отангни ўлдир деб қистаб
Бойликларни баҳамжиҳат совуришмоқчи.
1700 Ва опам ҳам шу тўғрида менга ёзибди.
Ушаларнинг хатаридан сақлангил, дебди.
Агар улар биз томонга келишмоқчи бўлса
Уйин ташлаб кетаману.

К о р н у э л ь

Мен ҳам сен билан,
Эдмунд, сенинг бу кўрсатган қаҳрамонлигинг
Ўғилларнинг оталарга чин садоқати.

Э д м у н д

Бу иш менинг бурчим эди, муҳтарам жаноб.

Г л о с т е р
1710 Акасин суиқасдин фош қиламан, деб
Олишаркан, яхшигина яраланди ҳам.

К о р н у э л ь

Орқасидан қувднларми?

Г л о с т е р

Юбордик, жаноб!

К о р н у э л ь

Уни топиб келсинлар-чи, у ортиқ сизга
Зиён-захмат етказа олмас; ва бундан буён
1720 Унга қандай жазо бериш ихтиёрингизда,
Мен бу ишда сизга тўла ҳуқуқ бераман,
Сен, Эдмунд, шу жасорат, итоат билан
Мақтовларга сазоворсан, шунинг учун ҳам
Бизга хизмат қилмоғинг шарт. Бизда айниқса
Сендай содиқ кишиларга эҳтиёж катта.
Ва биз сени биринчи деб ишга оламиз.

Э д м у н д

Ҳар аҳволда, садоқатли бўла оларман.

Г л о с т е р

Ўғлим учун сизга чуқур ташаккурим бор.

1730 К о р н у э л ь

Сабабини биласизми, биз нега келдик?

Р е г а н а

Дабдурустан, тим қоронғи шундай кечада!
Ғоят муҳим битта сабаб бизни қўзғатди.
Биз маслаҳат сўраб келдик, азиз Глостер,
Отамдан ҳам, опамдан ҳам икки хат олдик,
Икковларин ўртасида жанжал чиқибди.
Уйдан четда, бундан жавоб берганим яши.
1740 Бир озгина тинчланинг-да, кекса қадрдон,
Мана шу иш юзасидан маслаҳат беринг.
Бундай ишни кечиктириш ҳеч ярамайди.

Г л о с т е р

Бошим усти, маликамиз,
Қани марҳамат.

Чиқиб кетадилар.

Иккинчи саҳна

Глостернинг қасри олди.

Бир томондан Кент, иккинчи томондан Освальд чиқади.

Освальд

1750 Тонг отаринг қутлуғ бўлсин, оғайни.
Сен шу ерликмисан?

Кент

Ҳа.

Освальд

Отларни қаерга қўйсак экан?

Кент

Ҳов, анов кўлмакка.

Освальд

Сўрайман, ошналик қил, тўғри айт.

176) Кент

Мен сенга тубдан ошна эмасман.

Освальд

Бўлмаса, мен ҳам сени танимаганим, билмаганим
бўлсин.

Кент

Сен менга Липсбери яйловида йўлиқмадинг-да,
Бир татигингни бериб, ким эканимни кўрсатиб қўяр
эдим!

Освальд

Нега сен мен билан бундай қўрс муомала қилятипсан?

1770 Мен ахир сени танитайман-ку.

К с н т

Сен танитайсанг, мен сени танитайман, жонидан.

О с в а л ь д

Хўш, бўлмаса сенингча мен кимман?

К с н т

1780 Сенми? Сен ёлгончи, муттаҳам, ялақихўр, даюс, суйканчуқ, тубан гадой, коски, ифлос, исқирт, қўрқоқ, шикоятчи, шум, жилпанг, хира олифтасан: сандиқча қўлтиқлаган малай, лаганбардорлик юзасидан қўшмачилик қилишни ҳам хоҳлайсан, ҳақниқатда эса, фирром билан қўрқоқ, гадой билан қўшмачининг аралашмасидан пайдо бўлган, пойлоқчи қанжиқнинг ўғли ва меросхўрисан. Агар сен шу мен айтган рўйхатдан бирортасини инкор қилсанг, шундай дабдалангни чиқараман-ки, ванғиллаб қоласан.

О с в а л ь д

Ҳай, сен қанақа ярамассан, сен уни танитайман, у сени танитайман бир одамни шунақа ҳақорат қилаверасанми?

1790 К с н т

Сен мени танитайман деяпсан, уятсиз, муттаҳам? Қирол олдида мен сени тойдириб, йиқитиб, адабингни берганимга икки кун ҳам ўтгани йўғ-у. Қиличингни суғур, ифлос! Ҳали қоронғиликка-ку қоронғи, ойнинг нури ҳам бўлаверади. Мен сени ойдан аралашган қуймоққа айлантириб юбораман. Қиличингни суғур, ҳой, тубан маҳлуқ, ярамас олифта.

О с в а л ь д

Йўқол! Менинг сен билан заррача ҳам ишим йўқ.

1800 К с н т

Қиличингни суғур деяпман, ҳой, шумшук. Сен қи-

ролга қарши ёзилган мактуб билан бу ерга келгансан. Сен ўз шаҳаншоҳ оталарига қарши қўзғалган ўша шуҳратпараст, қўғирчоқларнинг тарафдорисан. Сенга қиличингни суғур деяпман, ҳой, тубан, мен сени қийма-қийма қилиб ташлайман. Қиличингни суғур, бе-маъни олиш.

О с в а л ь д

Войдод, ёрдам беринглар! Улдирыпти, ёрдам!

1810 К е н т

Ботир бўл, ожиз банда! Ўзингни мудофаа қил, ҳийлагар, сақлан! Сенми, ҳу... кичик югурдак... олиш деяпман! *(Уни уради.)*

О с в а л ь д

Ёрдам беринг! Войдод! Улдирыпти!

Қўлида ялангоч қилич билан Эдмунд чиқади, орқасидан Корнуэль, Регана, Глостер ва мулозимлар.

Э д м у н д

Нима ғовға? Нима гап бу? *(Уларни ажратади.)*

1820 К с н т

Хизматингизга тап-тайёрман, ҳурматли ўспирин. Марҳамат, сени ҳам қўноқ қилиб қўйишим мумкин. Яқинроқ кел, гўдаккина.

Г л о с т е р

Бу қиличлар! Бу қурооллар! Нима гап ўзи?

К о р н у э л ь

Ҳаётини қадр қилган — дарров тўхтасин. Ким қайтадан қилич янса, ўшанга ўлим. Хўш, нима гап?

1830 Р е г а н а

Опам билан қиролдан чопар.

32—69

497

Корнуэль

Нима учун жанжал чиқди? Қани айтингиз.

Освальд

Ҳансираб қолдим, жаноб.

Кент

1840 Бўлмасам-чи! Сен ахир бу курашда охирги нафасинггача сарф қилиб олишдинг. Ирганч, қўрқоқ, сени ҳатто табиат ҳам инкор қилади. Сени дўзанда баҳиялаб тикиб яратган.

Корнуэль

Сен қанақа тентаксан, одамни ҳам дўзанда баҳиялаб ярата оладими?

Кент

Албатта-да, буни тикувчи дўзанда яратган, жаноб. Бўлмаса истаган тошчақар ҳам, бўёқчи ҳам ёппасига икки соат уринганда ҳам бунчалик расво муюмни ярата олмас эди.

Корнуэль

1850 Бу жанжалнинг чиқишига сабаб нимада?

Освальд

Ҳаммасига сабаб бўлган манов дағал чол, Оқ соқолни сийладим-у, саломат қолди.

Кент

Вой, разил махлуқ-эй, сот-зотларга ўхшаш алифбоддаги кераксиз ҳарф. Жаноби олий, ижозат беринг, мен бу эланмаган қабиҳни эзиб уна қилайин, кейин у билан бадрафнинг деворини бўйайман. Менинг оқ соқолимни сийлаган эмнш-а! Вой, сен жибилажибон-эй!

1860 Корнуэль

Жим бўл, разил, ирганч банда, нима деган гап.

Унутдингни, лозим бўлган таъзим, ҳурматни.

Кент

Унутмадим, жаноб олий. Аммо ғазаб ҳам ўз ҳақи-
га эга, ахир.

Корнуэль

Ғазабинг нега?

Кент

1870 Шундай орсиз бандаларга қилич тутқазган
Қишилардан кўп хафаман. Бу суйканчуқлар,
Узиш ғоят мушкул бўлган алоқаларнинг
Қутлуқ ипин каламушдай кемирадилар,
Ва ўзлари хизмат қилган хўжайинларин
Расво хулқин — фазилатдай мақтайдилар ҳам
Алдангага ёз қўйиш-у, совуқликқа қор,
Лаббай, йўғ-эй, тарозидай ғоят риёкор
Тумшуғини елга тутган қуркунаклардай
Эгаларин раъйин излаш буларга хислат.
Эгасининг орқасидан итдай эргашар.

1880 Қинғир, майриқ, ху... бетингни қулгина боссин,
Масхарадан қулган каби қақ-қағлайсан-а?
Бирор қирда қўлгинамга тушмадинг, сен ғоз,
Бир қағ-қағлаб қочишингни кўрган бўлардим.

Корнуэль

Ҳой, мўйсафид, сен девона бўлган ўхшайсан!

Глостер

Бу жанжалнинг чиқишига сабаб нимади?

Кент

1890 Жаҳонда мен манов маккор душманлигиндай
Яна икки энд кишилар бўлмаса керак.

Корнуэль

Уни маккор деясанми, хўш, нима учун?

Кент

Башарасин кўрсам жуда ҳазар қиламан,

Корнуэль

Шундай дегин, балки менинг ва бу ердаги
Бошқаларнинг башараси сенга манзурмас?

Кент

1900 Ҳурматли зот, мен чин гапга одат қилганман.
Ўз умримда, бугун бунда ўнгимда турган
Елкаларга пайванд бўлган юзлардан кўра,
Кўп ёқимли чехраларни кўриб тўйганман.

Корнуэль

1910 Қачонлардир тўғри айтган бир сўзи учун
Мақтов олган кишилардан кўринади бу,
Шундан буён ўша дағал ғилофга кириб,
Жўртталиikka кекқаяди; гўё у содиқ,
Мақтов билмас, тўғри сўзу чин кўнгил одам;
Ишонсалар — яхши, йўқса — ўжар бўлади...
1910 Мен бундақа айёрларни яхши танийман:
Саройларда эртаю кеч чин таъзим билан,
Хизмат қилган ўн-ўн бешта хушомадгўйдан,
Бундайларнинг ғирромлиги ортиқ бўлади.

Кент

Жаноб олий, шу мукамал виждони билан
Осмондаги ярқираган сайёраларнинг
Нуридаги шағшали оташ чамбарлар
Ва мунаввар чехраларга Фейба аксидек...

Корнуэль

1920 Бу қанақаси?

Кент

Мен сизга унчалик ҳам ёқмайидиган содда тил ус-
лубимни ўзгартирмоқчиман. Мен ўзимни яхши била-
ман, жаноб, хушомадгўй эмасман. Мабодо бирор ки-
ши сизни содда сўзлари билан лақиллатиб кетган бўл-
са, у оддий алдамчилардан бири экан. Менга ғазаб
қилсангиз, қила қоларсиз, аммо мен ўшандақа одам-
лардан бўлишни истамайман.

К о р н у э л ь

1930 Сен буни ранжитганмидинг?

О с в а л ь д

Менми? Ҳеч.

Шу яқинда қирол, яъни бунинг хўжаси
Бир янглишлик сабаб бўлиб мени урганди.
Шунда бу-чи, тўполондан фойдаланди-ю,
Орқа ёқдан келиб чалди, мени йиқитди,
Тозза сўкди, тозза кулди. Шу қилган иши
Гуё унга қаҳрамонлик обрўсин берди,
Қиролдан ҳам анчагина мақтов эшитди.

1940 Мен чидадим, ўша топда шу керак эди.
Қарабсизки, бу ерда ҳам ёлғон ботирлик.
Эсга тушиб, қиличини суғуриб қолди.

К е н т

Вой ярамас, вой қўрқоқ-эй, сенинг олдингда,
Аякс деган паҳлавон ҳам итнинг боласи.

К о р н у э л ь

Қани боринг, дарров битта кунда келтиринг,
Бу мақтанчоқ, ўжар чолга таълим берайлик.

К е н т

1950 Қариб қолдим, таълим олиб нима бўлардим,
Кунда нега? Мен қиролнинг хизматкориман.
Унинг зарур фармойишин сизга келтирдим.
Агар унинг элчисига кунда солсангиз
Бу қиролга ҳурматсизлик, таҳқир бўлади.

К о р н у э л ь

Кунда беринг! Виждон билан ичаман қасам
Кун оғгунча шу кундада ўтириб турсин.

Р е г а н а

Кун оғгунча? Йўқ, йўқ. Оқшом, бутун кечаси!

1960 К е н т

Мабодо мен отангизнинг ити бўлсам ҳам
Менга шундай ёмон кўз-ла қарамасангиз.

Регана

Унинг ҳар бир қули билан муомалам шу.

Корнуэль

Ҳойнаҳой бу опам мени огоҳлантирган,
Гардани ғовус йигитларнинг оломонидан.
Қани ахир, кунда қани, келтирмайсизми?

Кунда келтирадилар.

1970 Глостер

Жаноб олий, бу жазони қўйинг, сўрайман.
Бу гуноҳкор, аммо унга лойиқ жазони —
Марҳаматли қирол ўзи топиб беради.
Бу хил жазо, бадбахтларга, муттаҳамларга
Саёқларга, ўғриларга муносиб жазо.
Элчисига шундай жазо берилганини
Қирол билса, анчагина қаттиқ ранжийди.

Корнуэль

Бунинг учун якка ўзим жавоб бераман.

1980 Регана

Хўш, опам-чи, у ҳам жуда қаттиқ ранжийди,
У ҳам ўзин элчисига, хизмат вақтида
Шундай оғир ҳақоратлар бўлганини билса,
Қараб турманг, дарров буни кундага солинг.

Кентни кундага соладилар.

Қани, кетдик, эрим, жоним.

Глостер билан Кентдан бошқа ҳамма чиқиб кетади.

Глостер

Ачинман, азиз дўстим; герцогнинг амри:

1990 Ҳамма билар, ўз раъйидан қайтарини қийин.

502

Сенинг учун ҳимоячи бўлганим бўлсин.

К е н т

Керак эмас, жаноб олий. Йўлда уриндим,
Ухламадим, дам оламан, тўйиб ухлайман.
Ундан кейин ҳуштак чалиб, эрмак қиламан.
Омад келса кундада ҳам бизни топади.
Ҳозирча хайр, омон бўлинг.

Г л о с т е р

Аммо герцогнинг

2000 Иши чакки, оқибати ёмон бўлади.

(Кетади.)

К е н т

Марҳаматли қиролимиз — «аввал бой эдим.
На қоққанда қоziқ қолди ва на хурмача»,
Деган содда бир мақолнинг, рос гаплигига
Ўз тажрибанг билан энди ишонгандирсан.
Э, осмон гумбазининг ёруғ машъали,
Яқинроқ кел, шу ҳаётбахш нуринг туфайли
Битта хатни ўқиб олай. Шу аниқ бўлди,
2010 Мўъжизалар туғилармиш қайғу чоғида!
Мен биламан, Қарделия ёзган бу хатни,
Кимдир унга менинг қайда яширинганимни
Хабар берган бўлса керак, у ҳам ҳойнаҳой,
Шундай оғир аҳволларда бизларни йўқлаб
Ёрдам бермак бўлса керак.— Кўзларим толди.
Оғирлашган қовоғларим энди юмилинг,
Шум босган шу хонадонга қарамаёқ қўй.
Бахт тангриси, ҳефуртуна, хайрли кеч бу!
Биз томонга бир озгина табассум қилиб
2020 Толеларнинг филдирагин чаппа айлантир.

(Ухлайди.)

Учинчи саҳна

Урмон.

Э д г а р чиқади.

Э д г а р

- Мен қонундан ташқари деб эълон бўлибман,
 Бир дарахтнинг қавагига кириб яшириниб,
 Қувловчилар назаридан қутулиб қолдим.
 Қалъанинг ҳам қопқоқлари тамоман бекик.
- 2030 Қоровулар қидирмаган бурчак қолмади.
 Қутулишим мумкин, фақат яшириниш керак.
 Жуда ожиз, ҳайвонсифат, ҳазар қилғудай
 Бир нотавон қиёфага киришим керак:
 Юзларимга балчиқ-қурум суриб ташлайман.
 Сочларимни тўзғитаман ва эгнимга-чи
 Дағал, йиртиқ латта-путта боғлаб оламан.
 Бундан кейин бўронлару қуюн, тўфонга
 Ширяланғоч яғрин билан туриб бераман.
 Юртимизда санқиб юрган Бадламдан келган
- 2040 Гадо — саққо оз эмас-ку, ана ўшалар
 Тентакларча фиғон тортиб, уюшиб қолган
 Қўлларига игна, хипчин, михларни тиқиб,
 Қўринганга даҳшат солиб, тинтиб юрарди.
 Қишлоқларда, чайлаларда, тегирмонларда,
 Бир кўрсангиз аллакимга лаънат ёғдириб,
 Бир кўрсангиз дуо ўқиб садақа йиғар,
 Вой шўрлик — Том!
- Том аталсам, бу-ку баҳарнов,
 Аммо Эдгар отим билан — бу энди йўқлик.

Тўртинчи саҳна

- 2050 *Глостернинг саройи олди.*

Кентнинг оёғида кунда.

Лир, Масхарабоз ва аъёнлир кирадилар.

Л и р

Жуда қизиқ, менинг учун чопар қолдирмай,
 Ҳаммалари бир варакай кетишиб қопти.

Аъёнлардан бири

Эшитгандим, шундай, ҳатто кунни кеча ҳам
 Кетишлари тўғрисида сўз бўлгани йўқ.

К е н т

- 2060 Салом бўлсин, шаҳаншоҳим!

Л и р

Бу нимаси!

Бу пастликни кулги бўлиш учун қилдингми?

К е н т

Йўғ-эй, ундаймас!

М а с х а р а б о з

2070 Ҳа, ҳа, ҳа, қаранглар-а, жуда ҳам дағал боғичбоғ билан зийнатлабсан-ку. Отларни бошидан боғлайдилар, ит ва айиқларни бўйинларидан, маймунларни белларидан, одамларни эса оёқларидан боғлар эканлар. Агар одам боласининг оёғи жуда ҳам югурик бўлса, унга ана шундоқ ёғоч пайпоқ кийгизиб қўяр эканлар.

Л и р

Қимдир, ўзи, сенинг олий рутбангга боқмай,
Бу кундага солиб қўйган?

К е н т

Улар иккови:
Куёв-ўғил ва қизингиз.

Л и р

2080 Йўғ-эй!

К е н т

Шундай!

Л и р

Йўғ-эй, деяпман!

К е н т

Шундай, деяпман!

Л и р

Йўқ, йўқ, улар бу қилиққа ботинмайдилар.

К е н т

2090 Ботинадилар.

Л и р

Юпитерга қасам бўлсин, бу мумкин эмас.

К е н т

Ва Юнонга оит нчаман, бу мумкин экан.

Л и р

Улар бундай қилиқларга ботинмасдилар,
Қилмасдилар ва қилолмас эдилар. Чунки
Ҳурматларни менсимаслик — ўлимдан оғир!
Тезроқ айт-чи, сенинг қилган гуноҳинг нима?
2100 Улар қандай журъат билан менинг элчимга
Шундай тубан муомала қила олдилар?

К е н т

Шаҳаншоҳим, сиз амр этган мактубни олиб,
Мен уларнинг саройига етганимдан сўнг
Одат ҳукми — тизза чўкиб, дарров топширдим.
Бу таъзимдан туриб боқсам яна бир чопар
Терлаб кетган, ҳансирайди, усти боши чанг.
Гонерилья номидан у салом топширди,
Мендан кейин у ҳам битта мактубни берди.
2110 Улар дарров ўқидилар, минут ҳам ўтмай
Аъёнларни йиғдилару отга миндилар.
Менга эса совуқ, қатъий: «Бизлар билан юр,
Хатга жавоб олгунингча кутгин», дедилар.
Бунда ўша чопар билан яна учрашдим;
Ўша келиб, совуқликка дуч бўлдим, балки.
Қарасамки, у тунов кун жанобингизга
Дағалликка ботина олган азамат экан.
Жаҳлим чиқиб, эсу ҳушдан устунлик қилди,
Қиличимни ширр... суғурдим, у номард эса
2120 Қўрққанидан дод солди-ю, бутун уй турди.
Куёвингиз ва қизингиз менинг бу қилган
Қилиғимни шу уятга лойиқ топдилар.

М а с х а р а б о з

506

Еввойн ғозлар ҳали ҳам шу томонга учишларига қараганда, ҳали қиш келмаган экан. (*Куйлайди*)

Жулдурвоқи тўрва кўтарган ота
Болаларга маъқулмас.
Оталарнинг ғазнаси бўлиб катта,
Давлатлари бўлса бас.
Тақдир-чи, равшан нарса,
Унинг қўли ҳеч қачон
Силашга чўзилмайди
Қамбағал боши томон.

2130

Бу гапларнинг ҳаммасидан шу маълум бўлиб турибдики, сен ўз қизингдан ҳали кўп совға-салом олар экансан, уларнинг ҳисобига бир йилда ҳам ета олмайсан.

Л и р

2140 Қандайдир бир оғриқ келиб қалбимни тутди;
Бир тугунчак юқорига ўрмаламоқда.
Сенинг ўрнинг у ердасиз, қуйироққа туш...
Қани ўша менинг қизим?

К е н т

Граф қасрида.

Л и р

Сиз орқамдан бора кўрманг,
Шу ерда қолинг.

(*Чиқади.*)

А ъ ё н

2150 Шундан бошқа ҳеч қанақа гуноҳнинг йўқми?

К е н т

Йўқ.

Нима учун аъёнлар кам қирол ёнида?

М а с х а р а б о з

Агар сени мана шу саволинг учун кундага солганларида эди, тамоман ҳаққоний иш қилган бўлардилар.

К е н т

Нима учун, аҳмоқ?

М а с х а р а б о з

- 2160 Биз сени чумолиннинг мактабига ўқишга берамиз: у сенга қишда ишлаш мумкин эмаслигини ўқитади. Қимнингки димоғи ҳид билса, қайси томонга юриш кераклигини кўзи билан кўриб билади, лекин кўр бўлмаслиги шарт. Сасиб ётган мурда олдидан ўтган йиғирмата буруннинг ичида шу ҳидни анқимаган бирор бурун топилмайди. Тоғдан пастга ғилдираб келаётган ғилдиракка ёпиша кўрма, бўйнинг узилади. Аммо бирор катта ғилдирак пастдан тоққа ўрмалаётган бўлса, ана шунга ёпиш, чунки у сени ҳам ўзи билан баландликка олиб чиқади. Агар бирорта ақлли киши чиқиб қолиб, сенга бундан яхши маслаҳат берса, меникини ўзимга қайтариб бер. Агар шу маслаҳатни бирор аҳмоқ киши бера турган бўлса, майли, унга алдамчилар эргашсинлар.

- Қимки пулга хизмат кўрсатса,
Ўзин ишда кўрсата олар.
Юкин боғлар сал ёмғир ёгса,
Бўронда-чи, зўр ташлаб кетар,
2180 Мен қоламан — бу гапим аниқ;
Ақллилар қочар баякбор.
Маккор аҳмоқ бўлиши мумкин,
Аммо аҳмоқ бўлмайди маккор.

К е н т

Сен қаердан ўргангансан бу гапни, аҳмоқ!

М а с х а р а б о з

Қундаларга солинмасдан ўргандим, нодон.

Лир билан Глостер киради.

Л и р

- 2190 Кўришолмас эмишларми ҳозир мен билан?

Чарчагану касалмишлар? Бутун кечаси
Юравериб толганмишлар? Бу барчаси важ!
Бу бир исён — қўзғолоннинг ўзгинаси-ку!
Дарров бориб бошқа маъқул жавоб олиб кел.

Г л о с т е р

Шаҳаншоҳим,
биласизми, герцог сержаҳл,
Бир қарорга келиб қўйса, ундан қайтариш
Жуда мушкул, ўжар одам, тўнг бўйин одам.

Л и р

2200 Улим! Қасос! Вабо билан лаънатлар бўлсин!
Сержаҳл одам? Нима ўзи?
Глостер, Глостер!
Мен шу топда кўрмоқчиман
Герцогни ҳам, хотинини ҳам!

Г л о с т е р

Мен уларга буни айтдим, соҳибқироним.

Л и р

Сен айтдингми? Ўзи мени тушуна олдингми?

Г л о с т е р

2210 Балли, шаҳаншоҳ!

Л и р

Қирол орзу қиладики, кўрса — герцогни;
Ота эса ўз суюмли қизчаси билан
Сўзлашмоқчи. Итоатни кутиб турибди.
Бунни ахир сен айтдингми? Жоним, қоним у!
Герцог эса сержаҳлми? Уша сержаҳл
Куёвимга айтиб қўйки... Йўқ, керак эмас;
Балки касал, вазифасин бажара олмас.

2220 Соғ кишига муқаддас бурч бўлган ишларни
Бажаришда баъзан касал халақит берар
Ва табиат жонимизни танимиз билан
Бирга қўшиб қийнаганда, бизлар — биз эмас.
Мен кутаман, ўзимдаги бу ўжарликни

Хўп койийман; касал киши билан соғлардек
Муомала қилиш ахир мумкин ҳам эмас.

(Кентга қарайди.)

Бошимизга ўлим, оташ — жаҳаннам ёғсин!
Нима учун бу кундага солинди ахир?
2230 Шу қилиқнинг ўзи равшан айтиб турибди;
Ўша ердан жўнашларин ўзи бир ҳийла.
Буни дарров бўшатинглар! Сен бориб айтки,
Мен шу соат ҳар икковин кўрмоқ истайман.
Тезлик билан ушбу ерга етиб келсинлар,
Йўқ эса-чи, ўзим бориб эшикларини
Муштлайвериб уйқуларин қочиршим рост.

Г л о с т е р

Икки ўрта тотувчилик бўлса яхши-да.

(Чиқади.)

2240 Тағин ўша тугун юрак томон келмоқда!
Пастроққа туш!

М а с х а р а б о з

Ҳа, ҳа, қичқиравер, амаки, ошпаз хотин илон ба-
лиқларга қичқиргандай қичқиравер. Ўша хотин сом-
сага тирик балиқларни сола туриб, уларнинг бошига:
«Жим туринглар, ярамаслар, жим туринглар!» деб урар
эди. Ўша ошпаз хотиннинг укаси чавандоз эди. Отла-
рини шундай севар эдики, пичанга сариғ мой қўшиб
боқар эди.

2250 *Глостер, Корнуэль, Регана ва мулозимлар кира-
дилар.*

Л и р

Иккингиизга салом бўлсин!

К о р н у э л ь

Салом, шаҳаншоҳ!

Кентни бўшатадилар.

Р е г а н а

510

Сизни кўриб кўп қувондим, ёруғ юзлигим.

Л и р

Ишонаман, Регана, бу ишончимга ҳам
2260 Сабаблар бор, агарда сен қувонмасайдинг,
Мен онангининг тупроғини сўккан бўлардим,
Бир сатангининг хоки ётган мазор ушбу, деб.

(Кентга қараб)

Ҳа, ҳа, ахир, бўшатдингми? Бу гап кейинроқ,
Сенинг опанг — ёвуз экан, дўстим Регана!
У шунчалик қаҳри қаттиқ кўрнамак экан,
Юрагимга калхат каби чангалин солди.

(Юрагини кўрсатади.)

Айтаверсам сўз етмайди, сен ишонмайсан,
2270 У шунчалик жирканч ғазаб билан... Регана!

Р е г а н а

Сўрар эдим, тинчлансангиз. Менинг фикримча,
Онам сизга ҳурматини унутмасданоқ,
Сиз опамнинг қимматини унутарсиз, деб.

Л и р

Нима дединг, бу нима гап?

Р е г а н а

Ишонмайманки,
Опам, бурчин заррагина ўзгартирмас, деб.
2280 Фақатгина яхши ният, мураса учун
Аъёнларнинг тўс-тўполон қилиқларини
Босмоқ бўлиб шундай чора кўрган, эҳтимол...
Шундай бўлса, бу туҳматлар унга ўринсиз.

Л и р

Унга лаънат!

Р е г а н а

Отажоним, қариб қолдингиз,

Ёшингиз ҳам маррасига бориб тақалди:
Энди сизни етакловчи, йўлга солувчи
2290 Истагингиз нима бўлса, сиздан яхшироқ
Шу истакни тушунувчи ғамхўр, меҳрибон
Ва донороқ кишиларнинг ёрдами керак.
Сўрар эдим, дарров опам олдига бориб:
«Биздан ўтди» деган бўлиб кечирим сўранг.

Л и р

Кечирим сўраш?
Ота бориб — ўзи қизидан? Маъқул, маслаҳат!
«Қизим, жоним, қариб қолдим, қарилик қурсин,
Тизза чўкиб ўтинаман, шу нотавонга
2300 Кийим-бош бер, бошпана бер, озиқ-овқат бер!»

Р е г а н а

Бас, етарли! Бундай ҳазил сизга эпмас.
Дарров қайтинг!

Л и р

Йўқ, Регана, мен ҳеч қачон қайтиб бормайман.
У теппа-тег қисқартирди аъёнларимни.
Қора булут каби қараб, илон тил билан
Найзасини нақ қалбимга санчиб олди у.
Эй, осмон қасослари, у кўрнамакнинг
2310 Боши устида уввос солинг, гулдурос солинг.
Вабо билан заҳарланган ҳаво, сен унинг
Бутун наслин қулғунага гирифтор қилгил.

К о р н у э л ь

Уят, уят, шаҳаншоҳим!

Л и р

Эй, чақинлар, сиз оташин нурингиз билан
Унинг ўткир кўзларини ўйиб туширинг!
Қуёш нури чуқурликдан кўтариб чиққан
Эй, сиз ботқоқ туманлари, унинг гурурин
2320 Ва жамолни несту нобуд қилинг, оғуланг!

Р е г а н а

Вой, худойим! Ғазабингиз келган лаҳзада
Бизларни ҳам шундай қарғаб қоларсиз балки?

Л и р

Йўқ, Регана, йўқ, йўқ, қизим, сени ҳеч қачон!
Нозик таъбинг бу қарғишга муносиб эмас.
Унинг кўзи ва қошлари ғоятда даҳшат,
Сеники-чи, кўнгилларга берар тасалли,
2330 Сен албатта менинг эркин турмушим бузиб,
Аъёнларим сонини ҳам қисқартмас эдинг.
Сўзда чақиб, харжимни ҳам шунча қисқартиб,
Энг охири юзимга ҳам эшик ёнмасдинг.
Ўзинг яхши тушунасан, табний тортим,
Ота-қизлик муҳаббати боғланишлари
Ўз бурчига назокатни талаб қилади;
Сен албатта унутмайсан, ахир, мен сенга
Подшоликнинг тенг ярмини бериб қўйибман.

Р е г а н а

Сўрар эдим, муддаога яқинроқ келинг.

2340 Л и р

Қим кундага солди менинг мулозимимни?

К о р н у э л ь

Қимнинг бурғу овози бу?

Р е г а н а

Опам келгандир.

Освальд киради.

Ёзган эди, малikanгиз бирга келдимиз?

Л и р

2350 Мана бу қул! Хўжайинлар унга кўрсатган
Қўп ишончсиз марҳаматдан шишиниб кетиб,
Шу омонат ғурурга ҳам эга бўлибди.
Қоч кўзимдан, тубан малай.

К о р н у э л ь

Бу нима ўзи?

33—69

513

Л и р

Кундага ким солди, дейман, мулозимимни?
Сен, Регана, бу ишлардан беҳабардирсан?
Келаётган ким?

Гонерилья киради.

2360 Эй осмон, қариларга шафқатнинг бўлса,
Жорий бўлса мутеларга меҳрибон ҳукминг.
Агар сенинг қадимлигинг барқарор бўлса,
Бир нимою ишорат қил, менга ҳомий бўл!

(Гонерильяга)

Тағни менга қараяпсан, уялмайсанми?
Сен, Регана, нега унга қўл бермоқдасан?

Г о н е р и л ь я

Нега ахир қўл бермасин? Гуноҳим нима?
Эслан жўйган кишиларга гуноҳ кўринган
2370 Ҳар қандай иш ҳақиқатда гуноҳ бўлмайди.

Л и р

Оҳ, юрагим, сен шунчалик бевафомсан?
Шунча оғир гапларга ҳам бардошинг борми?
Ким, деяпман, хизматчимни кундага солган?

К о р н у э л ь

Мен солганман, шаҳаншоҳим! Қилган гуноҳи
Бундан оғир жазога ҳам сазовор эди.

Л и р

Сен солдингми? Сен-а?

2380 Р е г а н а

Қўйинг энди, отажон!
Бедармонсиз, ўзингизни уринтирманг кўп.
Аъёнлардан бир қисмига ижозат бериб,
Шу ойгина опам билан яшаб турингиз,
Ундан кейин бизникига кела қоларсиз.

Ҳозир эса уйдамасмиз, қабул қилмайман,
Ҳурматингиз бажо қилиб кута олмайман.

Л и р

- 2390 Лъёнларнинг қоқ ярмига ижозат бериб,
Яна унинг даргоҳига қайтиб бораймми?
Йўқ, яхшиси, бу шафқатнинг баҳридан кечиб,
Бўз ҳавони кўксим билан ёриб бораман,
Бойқушларга, бўриларга улфат бўламан.
Муҳтожликнинг ўткир тиши! Қайтар эмишман?!
Ундан кўра кенжа қизни гадо ҳолида
Олиб кетган ўша ўжар француз томон
Дарров бориб, қуллар каби тизимни букиб,
Ушбу аянч ҳаётимда эҳсон сўрайман.
2400 Яна унинг даргоҳига қайтиб бораймми?
Ундан кўра қул бўлишни афзал кўраман,
Шу ифлоснинг жонивордай юкин ташийман.

(Освальдни кўрсатади.)

Г о н е р и л ь я

Ихтиёрингиз!

Л и р

- Ҳой қиз, мени қутуртирма! Ва бундан кейин
Озорим йўқ. Болаларим, хайр!
Бундан кейин кўришмаймиз, учрашмаймиз ҳам,
Лек ҳар ҳолда вужудимсан, қоним, қизимсан,
2410 Вужудимга битган дардсан, яна тўғриси,
Ўздан чиққан бало бу, деб иқрор қиламан.
Сен шу оғриқ қонимдаги йирингли яра —
Ирганч шишсан. Таъна нима учун?
Чақирмайсан, уят деган ўзи келади.
Мен қасосга чақинларни чақирмайман ҳам,
Юпитерга қилатурган шикоятим йўқ,
Ўз хулқингни тузатиб ол, қўлингдан келса,
Бир озгина бошқача бўл; чидаб тураман.
Мен ҳозирча Реганада яшашим мумкин!
2420 Юзта аъён менинг билан бирга бўлади.

Р е г а н а

Йўқ, ҳозирмас, мен сизни ҳеч кутмаган эдим.

Хурматингиз бажо қилиб кута олмайман.
Опамга ҳам қулоқ солинг. Сизнинг шунчалик
Жаҳлингизга парво қилмай қараган одам
Тушунадн, сиз кексайиб қолган кишисиз,
Опам, ахир ўз ишини билиб қилади.

Л и р

Сенинг фикринг шунинг ўзи, шундай эмасми?

2430 Р е г а н а

Уйлашим шу дарҳақиқат, элликта аъён
Сизнинг учун кифоядир. Кўпи не ҳожат?
Шунчасини ушлаб туриш хавфли ва қиммат.
Бир уй бўлса ва иккита хўжайин бўлса,
Шунча ходим муросаси чиқишармикин?
Уйлашимча, жуда қийин, мумкин бўлмайди.

К о р н у э л ь

Нима учун, шаҳаншоҳим, бизнинг опанинг
Одамлари сизнинг учун хизмат қилмасин?

2440 Р е г а н а

Хўш, нима учун? Агар улар сизга нисбатан
Беадаблик қилар бўлса, танбеҳ берамиз.
Сиз мабодо менинг билан турмоқ бўлсангиз,
Ҳар қандайин хавф-хатарнинг олдини олиб,
Кўп деганда йигирма беш хизматчи олнинг,
Ортигини қўймайман ҳам, харж ҳам бермайман!

Л и р

Мен сизларга топшираркан ҳамма нарсани...

Р е г а н а

2450 Бу иш жуда ўз вақтида бўлган иш эди.

Л и р

Мен сизларга ўз ҳукимини ва давлатимни
Топшираркан юзта аъён мен билан бирга
Қолади, деб шарт қўйганман. Энди сен эсанг,

Фақатгина йигирма беш киши бўлсин, деб
Айтмоқдасан, Регана, хўш, шундай дедингми?

Регана

Шундай дедим. Ортигини қабул қилмайман.

Лир

2460 Ва бизнингча ёвуз махлуқ ўзидан кўра
Кўп ёвузроқ бўлганидан албатта яхши.
Қайси бири камроқ расво бўлса, мақтовли.

(Гонерильяга)

Сеникига борай, майли. Сен, эллик дединг,
Эллик, ахир, икки марта йигирма беш-ку.
Икки ҳисса ортигини сен севасан-ку.

Гонерилья

Шаҳаншоҳим,

2470 йигирма беш нимага керак?
Унни айтинг, бешни айтинг — шу ҳам ортиқча.
Сиз борсангиз, хизматингиз учун берамиз
Керагидан икки ҳисса ортиқ мулозим.

Регана

Менга қолса бир нафар ҳам одам керакмас.

Лир

2480 Менга нима кераклигин қайдан биласан?
Жуда ожиз бир гадо ҳам эҳтиёжига
Керагидан ортиқчароқ нарсага эга
Агарда сен фақатгина эҳтиёж учун
Зарур бўлган нарсаларнинг ўзини берсанг,
Одамизод ҳайвон билан тенглашиб қолур.
Чунончи, сен бекач хотин. Зийнат не керак?
Табиатга иссиққина кийим кифоя;
Бу ясанлар вужудингни иситмайди-ку,
Олифталиқ бизнинг учун нимага керак?
Э, осмон, керагича менга чидам бер!
Э, маъбудалар, олдингизда бир бечора чол,
Оғир қайғу, бахтсиз умр уни ранжитган:

- 2190 Еки сизлар сабаб бўлиб, қизларнинг қалби
Отасига қарши шундай ғазабли бўлса,
Шунинг ўзи кифоядир, бундан ортиқча
Ўз устимдан ҳақоратга чидай олмайман.
Шунга тўзиб туришга ҳам сиз мадад беринг.
Юрагимда эзгу қасос ўтини ёқинг!
Эркак юзи, хотинларнинг қуроли бўлган
Ёшлар билан булғанишга ижозат берманг.
Сиз ёвузлар, қараб туринг, ҳар иккингиздан
Шундай қасос олайинки, бир бутун олам...
Шундай ишлар қилайинки, билмайман нима:
2500 Ҳар ҳолда мен коинотга даҳшат соламан.
Сиз нима деб ўйлаяпсиз, мен йиғлайманми?
Йўқ, йиғлаётганим йўқ.
Ўқирсам ҳам бўладиган сабаблар бор-ку,
Йиғламасдан бурун меннинг бечора қалбим
Минг бўлакка парча-парча бўлиб кетади.
Ҳой, масхара, мен ақлдан озаётиман...

Лир, Глостер, Кент, Масхарабоз чиқиб кетадилар.

Корнуэль

- 2510 Биз ҳам кетдик. Қуюн, довул яқинлаб қолди,
Момақалдироқ, узоқдан бўрон овози...

Регана

Ўйимиз тор; чол шунча кўп аёнлар билан
Кичик жойга сиғишмайди.

Корнуэль

Ўзидан кўрсин:
Тинч, осойишта яшамоқни истамас экан.
Пушаймонлар бўла қолсин тентаклигидан.

Регана

- 2520 Ёлғиз ўзин майли, хўп, деб қабул қиламан.
Аёнлардан бирортасин қўймайман, аммо.

Гонерилья

Мен ҳам шундай.

Ҳа, дарвоқе, Глостер қани?

Корнуэль

Чол изидан кетган эди. Ана ўзи ҳам...

Глостер киради.

Глостер

Қирол
қаттиқ ғазабдадир.

2530 Корнуэль

Қайга кетармиш?

Глостер

Отланинг, деб буюрди-ю, қайга, билмадим.

Корнуэль

Истагани. Қўнгли чоған томонга кетсин.

Гонерилья

Ва раъйидан қайтаришнинг кераги ҳам йўқ.

Глостер

2540 Афсусларки, тез орада оқшом чўқади,
Теваракда ғуввос билан бўрон эсмоқда.
Гир атрофда бир тиккайган қора дарахт йўқ.

Регана

Эй муҳтарам, бундай ўжар одамлар учун
Ўз бебошбоқ ирдаси натижасида
Бу бахтсизлик яхшигина сабоқ бўлади.
Тез қалъанинг қопқаларин бекитмоқ керак!
Унинг билан бирга бўлган саёқ оломон
Чолни ҳар бир йўл-йўриққа бошлаши мумкин
Ва бу уларга астойдил қулоқ солади;

2550 Маслаҳат шу, эҳтиётроқ бўлайлик биз ҳам.

Корнуэль

Дарвозалар бекитилсин. Қоронғи кеча
Ва бўрондан қочиш керак. Яхши маслаҳат.

Кетадилар.

учинчи ПАРДА

Биринчи сахна

Саҳнанинг икки томонидан Кент ва бир сарой одами чиқиб келади.

Чўл. Бўрон.

Кент

2560 Ҳей-ей, бу ерда ким бор яна бўрондан бошқа?

Сарой аҳли

Жонни худди бўрон каби нотинч бир одам.

Кент

Мен-ку сизни танияпман, қирол қаерда?

Сарой аҳли

У қутурган офат билан баҳслашмоқда.

У бўрондан ер юзини битта уфуриб,

Денгизларга супуришни ёки бўлмаса

2570 Аёв билмас тўлқинларга ютилишини
Сўрамоқда, токи ерда бор мавжуд нарса

Ё ўзгарсин, ёки тамом йўқолсин эмиш.

Оқ сочларин юлқинмоқда ғазаби билан,

Бўрон эса тарқамоқда ҳурмат қилмасдан;

Инсонга хос кичик — ожиз жонни билан у

Баҳслашиб енгмоқдадир ёмғир, шамолни.

Бу оқшомда овга чиқмас урғочи айиқ —

Маммасида бирор қатра сут қолмаса ҳам.

Арслон билан озғин бўри қуруқ ер излар,

2580 У бўлса-чи, боши очик, тентиб юрибди,
Гўё сўнгги соатларни кутар беқарор.

Кент

Бирор киши бор эканми у билан бирга?

Сарой аҳли

Ёлғизгина Масхарабоз унинг ёнида;

Ҳазил билан жўймоқ бўлар қалб аламни.

Кент

- Мен танийман сизни, худди шунинг учун ҳам
Ишонаман, битта зарур сир бор, айтаман.
Альбани ҳам Корнуэлнинг ораларида
- 2590 (Гарчанд икков ҳийла билан сирни бой бермас)
Кўпдан бери ҳукмрондир келишмовчилик.
Осмоннинг раъйи билан тахтга ўтирган
Барча шоҳлар каби энди бу икковнинг ҳам
Атрофида талай ходим, мулозимлар бор,
Яна бари воқеанавис, жосус кишилар;
Хизмат қилар тўппа-тўғри французларга.
Юртимизда не иш бўлса уларга аён:
Герцогларнинг ўртасида бўлган зиддият,
Чол қиролга қилинмоқда бўлган сиққиқлар,
- 2600 Балки бундан яна нозик кўп сирлар маълум
(Ва билингки, булар бари — сўз боши, холос).
Шу ҳам аниқ. Фарангларнинг катта қўшини
Ола-ғовур ўлкамизга босиб келмоқда.
Улар яширин бизнинг муҳим портларимизда
Қирғоқларга аскар тўккан, энди биз билан
Очиқ жангга кириш учун тайёр турибди.
Агар менга сиз ишонган бўлсангиз, дарров
Девор томон ошиқингиз ва у ерда сиз
Кишиларни учратарсиз ва ўшаларга
- 2610 Қиролимиз тортаётган ва кўз кўрмаган
Бутун жабру жафоларни қолдирмай айтинг.
Улар сизга керагича берар мукофот.
Мен ҳам оддий киши эмас, сизни танийман,
Сизга жуда ишонаман, шунинг учун ҳам
Шундай нозик топшириқни сизга бераман.

Сарой аҳли

Сиздан шуни сўрар эдим.

Кент

- Ўйқ, керак эмас.
- 2620 Шу топдаги кўринишим шубҳа туғдирар,
Ҳақиқатда анчагина қиммат тураман,
Бу ҳамённи олиб қўйинг, далили учун
Ва ичида нима бўлса бари сизники.
Сиз у ерда учратасиз Корделияни,
Ҳа, албатта учратасиз, имоним комил.
Унга мана шу узукни нишон берсангиз,

У ҳам сизга шу топдаги суҳбатдошингиз
Ким эканин айтиб берар. Бўронни қаранг.
Мен қиролни қидиришга бораман энди.

2630 Сарой аҳли

Мана сизга меннинг қўлим! Бошқа гап йўқми?

Кент

Ҳаммасимас, жуда зарур битта иш қолди:
Бу томондан сиз борасиз, бу томондан ман.
Ким биринчи топа қолса қиролимизни,
Уртоғинга хабар берсин шу онидеёқ.

Икки томонга кетадилар.

Иккинчи саҳна

Чўлда бошқа бир жой.

Бўрон давом қилмоқда.

2640

Лир билан Масхарабоз чиқади.

Лир

Қутур, шамол! Уфуравер, лунжинг ёрилсин!
Сиз жалалар ва қуюнлар шу қўнғироқли
Миноралар, гумбазларни тамсам фарқ қилинг!
Сиз чақинлар олтингугурт ўтидан бўлган,
Қари азим эманларни парчалагувчи,
Фикрдан тез учолгувчи найзангиз билан
Менинг оппоқ шу бошимни куйдириб ташланг!

2650

Ер куррасин эзиб ташла, момақалдироқ,
Табиатнинг шу азалий шаклини ема
Ва кўрнамак одамларнинг наслини қурит!

Масхарабоз

Рост, амакижон, саройда, қуппа-қуруқ хонада, ши-
шаларда турадиган муқаддас сув — оби замзам очиқ
ҳаводаги ёмғир сувига қараганда анча кўркама экан.
Марҳаматли амаки, юр кетамиз, бориб қизларингдан
узр сўра. Бунақа бўрон ақллини ҳам, аҳмоқни ҳам
сийлаб турмайди.

2660 Лир

522

Ўкиравер! Чақинавер, қуявер ёмғир;
Гулдурашу чақин, ёмғир — табий офат.
Менинг қизим эмассизки, бунча зулм учун
Мен сизларни қарғасаму ё гина қилсам.
Мен сизларга подшоҳликни топширмаганман
Ва сизларни ўз болам деб атамаганман:
Сизлар менга муте бўлган қудрат эмассиз
Даҳшат тўла эрмак учун қутураверинг.
Шу ердан, қулингизман, бир афтода чол;
2670 Ҳамма ундан ҳазар қилар, кучсиз, нотавон!
Бугун сизлар фармонбардор мулозимлардай
Менинг зolim қизларимга ёрдам бергали
Ўзингизда бўлган бутун кўк қудратини
Шу мўйсафид қари бошга ёғдирмоқчисиз.
Қандай уят! Уят сизга!

М а с х а р а б о з

Кимнингки бош устида бошпанаси бўлса, ўшанинг
боши ҳам ўз ўрнида.

2680 Ҳар кимнингки иштонни битта
Ва бошида томи бўлмаса,
Уйланмасдан ўтсин албатта,
Битлайверсин қўлидан келса
Кимнинг қалби товонидадир —
Тез фурсатда босади қадоқ,
Тинч ухлашлик унга қайдадир,
Додлаб чиқар тонггача уйғоқ.

Чунки ойнага қараганда юзининг ажва қилишини
ёқтирмайдиган гўзал жаҳонда топилмайди.

Л и р

2690 Йўқ, йўқ, энди мен чидамда ўрناق бўламан.
Бир оғиз сўз сўзлайман!

К е н т чиқади.

К е н т

Бу ерда ким бор?

М а с х а р а б о з

Ким бўларди, улуғворлик билан масхарабозликнинг
иштонни бор: битта ақлли билан битта аҳмоқ бор.

К е н т

- Бу сизмисиз, шаҳаншоҳим? Нима деган гап!
2700 Бу оқшомдан кечасилик ҳайвонлар қўрқар;
Кўк ғазаби шу зулматга ўрганган ваҳший
Ҳайвонларни ин-инига қувиб киргазди.
Мен ўзимни танигандан буён бунчалик
Зўр чақинни, гулдуросни, бўрон, қуюнни
Кўрмаганман, катталардан эшитмаганман;
Бу даҳшатга одамзоднинг чидаши қийин.

Л и р

- Майли, бизнинг бошимизда ўкираётган
Шу маъбудлар ўз ёвни қидириб топсин.
2710 Бу даҳшатдан қилган иши қонундан яширин
Жинояткор қалтираши, қўрқиши мумкин!
Кушандалар, ўз қон юқи милкингни яшир,
Кўринишга гуноҳсиздай кўриниб, аммо
Дилларида қотилликка сунқасди бор.
Қасамхўрлар, қон булғовчи жунун, ярамас
Риёкорлик қобинига бурканган шахслар,
Ана шулар қалтирасин, даҳшатга тушсин.
Яширин гуноҳ, ўз устингдан ниқобингни от!
2720 Омон сўраб, кўк кучига қилгил илтижо!
Мен эса-чи, гуноҳи оз битта одамман,
Бошқаларнинг гуноҳи кўп менинг олдимда

К е н т

Қандай қайғу!

Бош яланг-а, ҳе, подшоҳим!

- Шу яқинда бир чайла бор, бошпана берар,
Бўрондан ҳам биқинасиз. Мен эса ҳозир
Тош иморат эшигига қайтиб бораман.
Биламанки, у ердаги кишилар қалби
Шу иморат бино бўлган тошлардан қаттиқ,
2730 (Сизни излаб ўша томон борган эдим мен,
Эшикни ҳам очмадилар, йўлатмадилар.)
Кучим етган даражада тортиб-талашиб,
Қиттаккина шафқатларин юлқиб оламан.

Л и р

Мен эсимни еяётибман.

(*Масхарабозга*)

Юр, оғайни. Сен ҳам бунда совуқ қотибсан.
Мен увушдим.

(Кентга)

2740 Уша чайланг қаерда, дўстим?
Ё таажжуб! Бу эҳтиёж зўрин кўрсатса
Арзимаган нарсалар ҳам қадр топаркан.
Чайланг ўзи қай томонда? Шўрлик Масхарам,
Юрагимдан бир бўлаги сенга ачиңар.

М а с х а р а б о з

(куйлайди)

2750 Ҳар ким бир оз ақлу ҳушга хўжайин бўлса,
Унинг учун ҳай-хуй демак шамол ва ёмғир;
Тақдир унга не юборса ўшанга рози,
Куни бўйи ёғмайдами ёмғир тинмагур.

Л и р

Гапинг тўғри.

(Кентга)

Қани, бизни чайлангга бошла.

Лир билан Кент чиқади.

М а с х а р а б о з

Мана бунақанги кеча, ҳар қандай кичик хотиннинг
ҳам таптани босиб қўя олади. Қани энди кетишдан ил-
гарни жиндаққина пайғамбарлик қилиб қўяй:
2760 Поплар халққа ёлғон гапни айтмайдиган кун,
Пивочилар сув қўшмаслар пивога у кун.
«Сен даҳри» деб шўрликларни дорга осмаса
Ёлғондакам ешиқларни тўсатдан ёқса.
Судьялар ҳам гуноҳсизни ҳукм қилмаса,
Бирор одам бошқасидан қарздор бўлмаса,
Бўҳтончининг тили тубдан қирқилиб кетса,
Судхўр бутун пулларини чуқурга тиқса,
Қисовурлар ёт чўнтакни ковламай турса,
Қўшмачи-ю бузук хотин маъбатлар қурса —
2770 Яқин Урта Англияда бўлар шу замон

Мамлакатни чулғаб олур улуғ ҳаяжон.
Шундай замон тез фурсатда етиб келади,
Шунда ҳамма оёғини босиб юради.

Бундан буёнги пайғамбарликни Мирлин деган
сиҳргар қилади, чунки у мендан кейин ёруғ дунёга ту-
гилади.

Учинчи саҳна

Глостер саройида бир хона.

Глостер билан Эдмунд чиқади.

2780 Г л о с т е р

Афсус, афсус, Эдмунд. Буларнинг одамзод шаънига
келишмайтурган муомалалари менга маъқул бўлмай
қолди. Мен улардан нима билан бўлса ҳам унга бир
оз ёрдам бериш учун ижозатларини сўраган эдим, улар
аввалига менинг ўз уйимни эгаллаб олдилар, кейин
ҳамиша назардан туширамиз деган қўрқитиш билан
унинг ҳатто отини аташни ва унинг учун қайси йўл
билан бўлмасин ёрдам сўраб мурожаат қилишимни
ҳам қатъиян ман қилдилар.

2790 Э д м у н д

Бу ғоятда қаттиқлик ва одатга зид гап-ку.

Г л о с т е р

Мана бу гапга қара, лекин бу тўғрида ҳеч кимга
чурқ этиб оғиз очма. Ҳар икки герцог ўртасида келиш-
мовчилик бор, балки келишмовчиликдан ҳам ўтқирроқ
гап бор. Бугун кечқурун мен хат олдим, бу тўғрида
гапиришнинг ўзи ҳам хавфли, мен бу хатни яшириб
қўйдим. Қиролга берилаётган шунча озорлар, яқинда
ўз жазосини олади. Қўшинларнинг бир қисми қирғоқ-
2800 қа тушиб бўпти. Биз қирол томонда туришимиз керак.
Мен уни қидириб топиб унга ёрдам бераман. Сен тез
бор, герцогни овутириб тур, менинг йўқлигимдан ха-
бардор бўла кўрмасин.

Агар мени сўраб қолса, касал деб айт, кўрпа-тў-
шак қилиб ётибди де. Майли, мен таҳдид остидаман.
Шу ҳақ иш учун ўлсам ўларман, аммо ўз қиролимга,
ўз эски ҳукмронимга ёрдам беришим шарт. Ғоятда

катта ҳодисалар рўй берай деб турибди. Эдмунд, жон ўғлим, ўзингга эҳтиёт бўл.

2810 *(Чиқади.)*

Э д м у н д

Бу гапларни герцог дарров билмоғи керак,
Билиб қўйсин шафқатни ҳам, келган хатни ҳам.
Мен оламан хизматимга лойиқ мукофот
Ва отамдан ниманики тортиб олсалар,
Ҳаммаси ҳам келиб менинг қўлимга тегар.
Қайда кекса қулар бўлса, ёшлар тиккаяр.

Тўртинчи саҳна

Чўл. Чайла олди.

2820 *Л и р, К е н т, М а с х а р а б о з киради.*

К е н т

Мана шу ер, марҳаматли соҳибқироним,
Дарров киринг. Бу кечанинг уқубатига
Кенг ялангда туриб бериш ҳеч мумкин эмас.

Бўрон давом қилади.

Л и р

Мени қолдир.

К е н т

Сиздан шуни сўрар эдим.

2830 *Л и р*

Менинг мунгли юрагимни эзмоқчимисан?

К е н т

Аввал бошлаб ўзимники эзилса кошки.
Марҳамат, киринг.

Л и р

- Қуюн бизнинг мағзимизга ўтиб кетганин
 Жуда аянч ҳодиса деб ўйласанг керак?
 Сенинг учун худди шундай бўлиши мумкин:
 Бундан оғир жабру жафо эзиб турганда,
 2840 Озгинасин биз унчалик ҳис ҳам қилмаймиз.
 Сен айиқнинг чангалидан омон қутулиб,
 Бир айлансанг, кўз ўнгингда пишқирган денгиз,
 Чор-ночор қайтасан ваҳший оғзига.
 Руҳинг озод бўлганида тан сезгир бўлар,
 Руҳингда-чи шунча тўфон, қуюн бор экан,
 Барча сезгим ўтмасланиб қолган бўлади:
 Ва бу санчиқ (*юрагини кўрсатиб*)
 Қизларимнинг кўрнамаклиги.
 2850 Бу иш худди бутун умр тўйдириб келган
 Қўлни оғиз тишлаганга ўхшаб кетади.
 Бироқ, қасос оламан ман. Йўқ, йиғламайман!
 Шундай кезда мени қувлаб чиқардилар-а!
 Қуявер-эй, қуявер-эй, чидаб бераман!
 Шу кеча-я! Сен Регана-а! Гонерилья!
 Отангиз-ку сизни жондан севувчи эди,
 Бор давлатин иккингизга бўлишиб берди!
 Бироқ, бу йўл тентакликка олиб борармиш,
 Истамайман! Бундан ортиқ бир сўз айтамайман!

К е н т

- 2860 Шаҳаншоҳим, кининг, ахир.

Л и р

Ўзинг кириб ўз-ўзингга паноҳ топавер.
 Шундай бўрон, хаёлимдан ёмон ўйларни
 Бир чеккага суриб турар. Кирсам кирарман.

(*Масхарага*)

Сен олдин кир, оғайнижон, уйсиз бечора!
 Мен ибодатим қилиб бўлиб кириб ётаман.

Масхара чайлага киради.

- Омон билмас шамолларнинг қувғиндилари.
 2870 Бошпанасиз, увин-тўда доимо муҳтож.
 Оч-яланғоч бечоралар, сиз қандай қилиб
 Шу табиий офатларга туриш берасиз?
 Оҳ, мен жуда кам ўйлардим бу тўғриларда.

Улуғворлик соғайиб ол ўз вужудингда
Гадоликнинг бутун ҳиссин синаб қўй энди.
Осмоннинг адолатин кўрсатмоқ учун
Ўзингда бор эҳтиёждан ортиқ нарсанинг
Ҳаммасини шуларга бер.

Э д г а р

2880 (Чайла ичидан.)

Тўққиз фут, чўнқирлиги тўққиз фут! Шўрлик Том!

Масхара чайладан қочиб чиқади.

М а с х а р а

Амакижон, бу ерга кира кўрма, бу ерда ажина-
алвасти бор экан. Ёрдам беринг, ёрдам беринг.

К е н т

Менга қўлингни бер. Ҳой, у ерда ким бор?

М а с х а р а

2890 Руҳ, руҳ; у менинг отим шўрлик Том деб айта-
ётибди.

К е н т

Ўзинг кимса, похолнинг орасида нима деб кишна-
ётипсан? Қани бу ёққа чиқ!

Э д г а р

Қоч, қоч, ўзингни четга торт. Менинг орқамдан
ёвуз арвоҳ қувлаб келмоқда. «Сув тагида сулаймон
ғув-ғув гувалак, зув-зув зувалак!.. Дррр... муздек
ётоққа ёт, исиниб ол».

Л и р

2900 Буд-шудингни икки қизга топшириб қўйиб,
Ўзинг шундай аҳволларга тушиб қолдингми?

Э д г а р

34—69

529

Шўрлик Томга, ким бирор нарса садақа қила олади. Ёвуз арвоҳ, уни қувлагани қувлаган. Оловлар ва алангалар ўртасидан, гирдоблар ва кўлмаклар ўртасидан, балчиқлар ва ботқоқлар ўртасидан дам бермасдан қувлайди. Ётар бўлса ёстигининг тагига тикка ничоқ қўяди, ўлтирганда бош устига дор сиртмогин илади, овқатига маргимуш заҳарин қуяди; яқинда у, шўрлик Томни: жийрон отга миндириб ўз сояси орқасидан худди сотқинларни қувлагандай тўрт дюмлик тор кўприкдан от қувишга зўрлади. Тангри таоло сенинг эҳушингни жойида қилсин! Том, совқотди. Дррр-дррр!.. Тангри таоло сени бўронлардан ва юлдузларнинг юқумли касалларидан омон сақласин. Шўрлик Томга озгинагина садақа беринг; уни ёвуз арвоҳ қийнамоқда. Мана ўзи, мен уни тутиб олишим мумкин... Мана бунда... Мана бунда... Мана бунда... Мана бунда...

Бўрон давом қилмоқда.

2920 Л н р

Қизларининг бу шўрликка жафосин кўринг,
Яширмасдан бор давлатни топширганмидинг?

М а с х а р а

Уятим кўриниб қолмасин деб шу жулдирвоқилардан бошқа ҳаммасини топширган.

Л н р

Оҳ, дунёдаги мавжуд бўлган ҳамма яралар,
Инсонларнинг шум феълига жазо бермоққа
Ўз таъбида бузғунчилик яширган ҳаво
293) Офат бўлиб қизларининг бошига ёғсин!

К е н т

Ахир, унинг қизи йўқ-ку.

Л н р

Ёлғон, сотқин! Фақатгина шафқатсиз қизлар
Қиши зетин шундай таҳқир қила олади.
Йўқ, наҳотки ўз вужуди бўлган фарзанддан
Шунча изо торта олса қувғунди ота?

530

Нима қилсин, ўз гуноҳи! Саққо қуш каби
Шу қизларни туғиб қўйган унинг ўзи-ку.

2940 Э д г а р

Митти-митти, тўнкага минди,
Митти-митти, гу, гу, гу...

М а с х а р а

Бу совуқ кеча, ҳаммамизни ҳам ё аҳмоққа, ё тен-
такка айлантириб қўйиши мумкин.

Э д г а р

2950 Ёвуз арвоҳдан сақлан! Ота-онанга қулоқ сол, сў-
зингда тур, таъзим қилма ва бировларнинг хотинини
йўлдан урма, савлатли кийим-бошлар орқасидан югур-
ма. Ана ўшаларга совуқ...

Л и р

Сен, аввал ким бўлган эдинг?

Э д г а р

2960 Сарой аъёнларидан, бекбачча: юрагим ҳам, зеҳним
ҳам мағрур эди, сочимни жингалак қилдирар эдим,
ёримнинг қўлқопини шляпамда олиб юрардим, ўз но-
зачимнинг кўнглини топишга тоза уринардим, у би-
лан гуноҳ ишлар ҳам қилишиб турардик, икки гапнинг
бирида қасам ичардим ва ёп-ёруғ кўкка қараб туриб
қасамимни бузаверардим, уйқуга кетишдан илгари
ҳар хил шаҳвоний ҳузур-ҳаловатларни ўйлардим. Уй-
фонганимдан кейин эса ўша ўйларни амалга оширар
эдим: ичкиликни жуда ҳам севардим, ўлгунча ичар
эдим, хотинлар жинсига келганда-чи, суюқликни Турк
султонидан ҳам ўтказиб юборар эдим, қалбим алдам-
қалдам, қулоғим бадгумон, қўлим қонли эди: ялқов-
ликда чўчқа, маккорликда кал, суқтойликда бўри, бад-
жаҳлликда ит, ваҳшийликда арслон эдим. Эҳтиёт бўл,
пошналарнинг тақиллашн, ипак кийим-бошларнинг
2970 шилдираши сенинг бечора қалбингни хотинларнинг
ҳукмронлигига топшириб қўймасин. Донмо сенинг оёқ-
ларинг хурсандчилик хоналаридан нари, қўлларинг хо-
тин этагидан узоқ, қаламнинг қарз тилхати ёзишдан

озод бўлсин. Ва кучинг келганда ёвуз арвоҳ билан кураш. «Яна қайта: сув тагида сулаймон, ғув-ғув гува-лак, зув-зув зувалак, чори чамбар! Дофин! Уғилгинам, унга айт, ёнимдан ўтиб кета қолсин».

Бўрон давом қилади.

Л и р

- 2980 Тўғри, яланғоч баданингни кўрсатиб осмоннинг ғазабини чиқаргунча, тинчгина гўрда ётганинг маъқул. Наҳотки: одамзод деган нарсанинг мазмуни мана шундан зиёда эмас? Бунга сиз бир яхшилаб қаранг-а. Бу, ўзининг шу туришида ҳеч кимга, ҳеч нима қарзи йўқ, на қуртга ипак қарзи бор, на ҳайвонга пўстин, на қўйга жун, на кийикка мушт! Шундай! Биз учовимиз ҳам қалбаки, сен бўлсанг чинакам ўзгинаси. Бўёқсиз, рангсиз одамзод деган сўз, бу энди мана сенга ўхшаш, ожиз, яланғоч, икки оёқли ҳайвоннинг ўзгинаси. Йўқолсин, йўқолсин, бутун бегоналиклар! Тугмаларни тезроқ ечсангиз-чи! *(Устидаги кийимларини йирта бошлайди.)*

2990

М а с х а р а

Амакижон, сендан сўрайман, бир оз тинчлан: шундай кечада чўмилиш унчалик маза бўлмайди. Шу топда шу очиқ ялангда кичкинагина бўлса ҳам гулхан бўлармиди-а, бу гулхан кекса саёқнинг қалбини битта чўғдай иситган бўлар эди, бошқалари нима бўлса бўлар. Қаранглар-а, ҳув биз томонга милтираган бир ўт

3000 келаётибди.

Э д г а р

Бу Флибертиджиббет деган ажина. Хонадонларда чироқлар ўчиши билан саёҳатга чиқади-да, биринчи хўроз қичқиргунча юради. У кўзларга оқ туширади, ғилай қилади, лабларни қийшайтириб кетади, буғдойларга куя туширадиган ҳам ўша, ишқилиб, ердаги бор нарсаларга зиён-захмат етказиб юради.

Шудгор ичин уч айланади «Витольд» авлиё
Кўз олдида уюмисимён бўлмишди пайдо,
Унинг билан бирга тўққиз эгачи-сингил
Ва авлиё афсун ўқиб буюрди — йиқил,

3010

Кўз очгунча несу нобуд бўлиб йўқолди!
Ҳайда, ҳайда париларни, йўқол, алвасти!

К е н т

Аҳволингиз қалай энди, соҳибқироним?

Қўлида машъал билан Г л о с т е р киради.

Л и р

Ким бу?

К е н т

3020 Кимсиз? Қимни қидириб юрибсиз?

Г л о с т е р

Узингиз ким ва бу ерда нима қилаётибсиз?

Бу шўрлик Том. У қурбақа, эчкиэмар, итбалиқ, калтакесак, ишқилиб, сувда, қуруқликда яшайдиган махлуқотларни ея беради. Юраги уриб, жони сиқилиб кетганда аччиқ-чучук ўрнига сигир тезагини ҳам ошай-веради, каламушлар, ўлган итларни еб чанқагандан кейин турғун ботқоқлардаги ям-яшил кўлмак сувлар билан ташналигини қондиради. Аммо унинг орқасидан ёвуз арвоҳлар қувлагани қувлаган, уни кундаларга соладилар, авахтага қамайдилар, бир вақтларда унинг елкасида учта яктаги, ёнбошида олтита кўйлаги, юрай деса тагида оти, уришай деса қўлида қиличи бор эди.

3030

Каламушу сичқонни еб, етти йил тамом
Тириклигини ўтказмоқда бу бечора Том.

Менга азоб берувчи арвоҳдан сақлан. Чирн!

Хап бўл! Чирн

Мурдор дев.

Г л о с т е р

Хўш, шаҳаншоҳ! Бошқа улфат топилмадими?

3040 Э д г а р

Зулматларнинг бегзодаси ва аёнлари:
Бирин исми Азозилу, бириси Ифрит.

Г л о с т е р

Тўғри, жуда пастлаб кетди қону наслимиз.
Ва фарзандлар ёмон кўрар туғдирганларни:

Э д г а р

Шўрлик Том музлаб кетди.

Г л о с т е р

3050 Менинг билан бирга юринг! Кучимдан келмас,
Бағри қаттиқ қизларингиз амрин тутмакка.
Гарчанд менга, йўлни ёпиб, шундай кечада
Сизни даштда қолдиришга буйруқ бўлса ҳам,
Сизни топиб, бирор ерга яширмоқ бўлдим,
Юринг унда иссиққина уй-жой, овқат бор.

Л и р

Ижозат бер, суҳбатлашай файласуф билан.

(Эдгарга)

Қани айт-чи, бу бўроннинг сабаби нима?

К е н т

3060 Шаҳаншоҳим, ялинаман, бирга кетайлик.

Л и р

Энг аввал шу Фив шаҳридан чиққан донишманд
Қиши билан сўзлашайин. Илминг нимада?

Э д г а р

Шайтонлардан сақланмоғу девларни янчмоқ.

Л и р

Яширинча сендан бир гап сўрамоқчиман.

К е н т (Глостерга)

Бирга кетиш учун уни қистанг, кўндиринг:

Бўрон давом қилади.

Г л о с т е р

Таажжуб эмас,

Ўз қизларни ўлимини тилаб турибди.

Кент, қара-я, бу қувғунда шўрлик, бечора

Бўлар ишни олдиндан оқ кўролган экан.

Қирол тентак бўлиб қолди, дедингми ҳали?

Бир у эмас, мен ҳам тентак бўлай деб қолдим

Бош ўғлимни оқ қилдиму, баҳридан ўтдим,

3080 Уша мени ўлдиришга қасд қилар экан,

Ҳаддан зиёд меҳр билан севгувчи эдим,

Бу қайғудан жинни бўлиш кўп узоқ эмақ

Кечни қара!

Ўтинаман, соҳибқироним...

Л и р

Афвингизни ўтинаман, қани мен билан

Бирга кетдик, аслзода, доно, файласуф!

Э д г а р

Том совуққотган.

3090 Г л о с т е р

Чайлага кир, қадрдоним, исиб кетасан.

Л и р

Кетдик.

К е н т

Бу томонга, соҳибқироним.

Л и р

Лекин у билан,

Ажралишни истамайман, файласуфимдан.

К е н т (Глостерга.)

3100 Шаҳаншоҳимнинг кўнглин овланг,
Хўп, ола қолсин,
Гадони ҳам.

Г л о с т е р

Уни ҳам олинг.

К е н т

Юр, қадрдон, биз билан бирга.

Л и р

Қани, кетдик, афиналик меҳрибон дўстим.

Г л о с т е р

3110 Жим...
Гап бўлмасин...

Э д г а р

Ана шунда, Роланд, қора минорага яқинлашиб қолди, у ердан боши кўкка етган салосил дев чиқиб «уф, уф, Британ қонининг ҳиди келяпти, уф», деди.

Бешинчи саҳна

Глостер саройида бир хона. Корнуэль билан Эдмунд чиқади.

К о р н у э л ь

3120 Эҳ, мен бу ердан жўнамасимдан илгари, ундан қасос оламан.

Э д м у н д

Ундай бўлганда, жаноби олий, одамлар гап-сўз қилиб юборади, у хизматида кўрсатмоқчи бўлган садоқат ҳиссини ота-онага бўлган ҳурмат ҳиссидан юқори қўйибти-да деган гап бўлади. Менга бу тўғрида ўйлашнинг ўзи даҳшат.

К о р н у э л ь

Энди менга маълум бўладики, сенинг аканг ўз ота-
3130 сини ўлдиришга йўл қидирар экан, ночор раъийининг
орқасидан бормабди. Аксинча, унинг покиза таъби
Глостернинг шармандаларча тубанлигидан ғазабга
келган экан.

Э д м у н д

Менинг тақдирим жуда ҳам беомон тақдир экан,
мен энди ўз садоқатимдан пушаймон бўлишга, тавба
қилишга мажбурман. Глостер айтган хат мана, бу хат-
дан унинг француз партиясига яширин тарафдор эка-
ни кўриниб турибди. Эҳе, худойим! Қошки эди, у сот-
3140 қин бўлмаса! Қошки эди, мен унинг устидан махфий
хабарлар берншга мажбур бўлмасам.

Қ о р н у э л ь

Юр бирга маликанинг ҳузурига борамиз.

Э д м у н д

Бу хатда ёзилган гаплар тўғри бўла қолса, бу иш
сиз учун анча ташвишга сабаб бўлади-да.

Қ о р н у э л ь

Бу хат қанчалик тўғри, қанчалик йўқ, ҳар ҳолда,
у сени граф Глостер даражасига кўтаради. Тездан
3150 отагни топ, токи уни вақт ўтказмай қамоққа олиш
мумкин бўлсин.

Э д м у н д (*Бир чеккага.*)

Агар мен уни қиролга ёрдам қилаётган вақтида
топа олсам бу иш шубҳаларнинг тасдиқи учун маъқул
бўлар эди. (*Корнуэлга*) Мен ўз вазифам буюрган йўл-
дан қиттак ҳам четга чиқмайман, гарчанд вазифам би-
лан ота ҳурмати ўртасида бўлган курашда наслдош-
лик қонининг овози даҳшатли бўлса ҳам.

Қ о р н у э л ь

3160 Мен ўзимнинг ҳамма ишларимда сенга ишонаман,
менинг сенга бўлган муҳаббатим, керагидан зиёда ота-
лик вазифасини ўтай олади.

Чиқиб кетадилар.

Олтинчи саҳна

*Сарой ёнидаги фермаларнинг биридаги хона.
Глостер, Лир, Кент, Масхара ва Эдгар кирадилар.*

Глостер

3170 Бу ер ҳар ҳолда очиқ ҳаводан кўра яхши. Шунинг учун ҳам худога шукур қилаверинглар. Мен эса сизларнинг қулайроқ яшашингиз учун нима керак бўлса, ўшани топиб бу ерга келтиришга кучимдан келганча ҳаракат қиламан. Мен ҳозир қайтиб келаман.

Кент

Қиролнинг бутун ақли-кучи бундай оғир ҳаяжонларга бардош беролмай қолди. Бу яхшиликлар учун сизга худо хайр берсин.

Глостер чиқади.

Эдгар

3180 Фратерейт деган фаришта мени чақиряпти: у айтидики, қадим Румо ҳукмдори Нерон жаҳаннамдаги Қора кўлда балиқ тутаётган эмиш. Ибодат қила кўр, ҳай дарвиш, ўзингни ёмон руҳларнинг шарридан сақла.

Масхара

Амакижон, марҳамат қилиб менга шуни айтиб берсанг, кўпроқ кимлар тентак бўлади, сарой аҳллари — аъёнларми, деҳқонларми?

Лир

Қирол, қирол!

Масхара

3190 Йўқ, ўгли аъёнлик даражасига кўтарилган деҳқонлар бўлса керак: чунки ўглинг сарой аҳли бўлиб, сендан ўтиб кетганини кўриб туриб, жинни бўлмай бўладими?

Л и р

Минглаб руҳлар қўлларида оташ қисқич-ла
Увос тортиб ўшаларга олов ёғдирсин!

Э д г а р

Ёвуз арвоҳлар меннинг багримни ғажияптилар.

М а с х а р а

3200 Бўриларнинг беозорлигига, отларининг саломатли-
гига, балогатга етмаганларининг севгисига, саёқ хо-
тинларнинг қасамига ишонганларни жинни деса бў-
лади:

Л и р

Маслаҳат шу! Айбларини юзларига айт!

(Эдгарга)

Сен бу ерда ўлтирасан, билимдон судья.

(Масхарага)

Сен донишманд, мана бунда ҳей, сиз тулкилар!

3210 Э д г а р

Ана ўзи, кўзларини уларга тикиб қараб турибди.
Мунчаллик кўзларингизни ўйнатаверасиз,
хонимлар?

Бас, тезроқ мен томонга сузиб кел.

М а с х а р а

У хонимнинг қайиғи тешилиб қолибди.
Бу гапни у сенга айтолмаётибди.
Шунинг учун сузиб келолмаётибди.

Э д г а р

3220 Ёвуз арвоҳ, булбул овози билан шўрлик Томнинг
ғашига тегаётибди. Гобданс эса Томнинг қорнида ту-
риб иккита қоқ баллиқ сўраб қичқираётибди. Ҳадеб қа-

гиллайверма, қора фаришта, Томнинг сенга берадиган овқати йўқ.

К е н т

Тикка туриб ўйлайверманг, соҳибқироним.
Бу ёстиққа ёнбош қилинг, бир оз дам олинг.

Л и р

Йўқ, суд бошланар. Гувоҳларни чақириб келинг!

3230 (Эдгарга)

Сен судьялик кийимини кийиб бунда тур!

(Масхарага)

Сен судьянинг ёрдамчиси, ёнма-ён ўлтир.

(Кентга)

Сизлар эса суд аъзоси: сиз ҳам ўлтиринг.

Э д г а р

Суд ишини адолат-ла олиб борамиз.
Хой, азамат чўпон бола, ухлаб қолдингми?
Қарасанг-чи, поданг пайҳон қилар бугдойни.
3240 Сибизгангни олиб қаттиқ чалиб юборсанг
Подаларинг ҳеч нарсага зарар бермайди.
Пишт-пишт, кулранг мушук.

Л и р

Бу хотиндан биринчи сўроқ олинсин.
Бу Гонерилья. Шу йиғилган ҳурматли мажлис
аъёнларига қасам билан иқрор қилиб айтаманки, бу
хотин ўз отаси бўлган бечора қиролни калтак олиб
қувлади.

М а с х а р а

3250 Мана бу ерга марҳамат қилинг. Сизнинг исмингиз
Гонерильями?

Л и р

Бу ҳақиқатни у инкор қила олмайди.

М а с х а р а

Кечирим сўрайман, мен сизни скамейка, деб ўйлаган эканман.

Л и р

3260 Бу бошқаси; гилай кўзи, эгри қалбининг
Ёмонлигини фош этмоқда.— Қўлдан чиқарманг!
Қилич! Олов! Қурол беринг! Бу порахўрлик!
Судья сотқин! Жавобгарини қочирди, ушланг.

Э д г а р

(Бир чеккага)

Э худойим, эсин жўйма бечора чолнинг.

К е н т

Оғир қайғу! Шаҳаншоҳим, доним мақтанган
Сабру тоқат, чидамингиз қаерга кетди?

Э д г а р

(Бир чеккага)

3270 Ачингандан кўз ёшимни тия олмайман!
Бу ёш мени фош қилмаса яхши бўларди.

Л и р

Қаранглар-а! Биргалашиб қувлаб келмоқда,
Олапару, тўрткўз, муйноқ менга вовиллар.

Э д г а р

Том бўлса ўз калласини тош ўрнида отиб, уларни
ҳайдайди. Кет-кет, итваччалар.

Ҳай-ҳай, оқ ит, қора ит,
Оғзинг қурғурни беркит.
Лайчами, тозимисан

3280

Кўппакнинг ўзимсан.
Сен чиноқ акиллайсан.
Том урса вакиллайсан.
Тош калламни отаман,
Барнингни тарқатаман.

Ҳай, кет, ҳай қоч, бозору кўчаларга бор. Ҳалим-хона, каллахоналарга бор. Шўрликкина Том мугизнинг шамоллаб қолибди-ку.

Л и р

3290 Регананинг ичак-чавоғларини ағдариб, дилида қанақа қурту қумурсқа вашиллаб ётганини кўриш керак. Табиатдаги қандай сабаблар натижасида қалб бунчалик тошга айланиб кетар экан? (*Эдгарга*) Мен сизни жаноб рицарларимга юзбоши қилиб тайинлайман. Фақат менга кийимингизнинг авраси ёқмай турибди. Эрон сипоҳсоларларидай бунақа дабдабали усти-бошни қадан олдингиз? Ҳар ҳолда, буни ўзгартиш керак.

К е н т

Шаҳаншоҳим, бир оз ётинг, андак дам олинг!

3300 Л и р

Шовқин солманглар, шовқин солманглар: дарпардаларни тортиб қўйинг. Ҳа, балли, ҳа, балли. Кечки овқатни тонг отарда еймиз. Ҳа балли, ҳа балли! (*Ухлай бошлайди.*)

М а с х а р а

Мен эса кун ярмидан оққандан кейин ухлайман.

(*Глостер киради.*)

Г л о с т е р

Айт-чи, азиз дўстим, шаҳаншоҳ қани?

3310 К е н т

У шу ерда. Ухлаб қолди. Озор бермайлик.
Унинг эси айнаб қолди.

542

Г л о с т е р

Вафоли дўстим.

Уни олиб чиқиш керак, қўлда бўлса ҳам.
Улдирмоқчи бўлибдилар, яширин суиқасд.
Эҳтиётдан носилка ҳам ола келганмиз
Дарров уни элтасиз Доверга томон:
Ва у ерда сизни кутар ҳимоячилар.

- 3320 Агар яна ярим соат сусткашлик қилсанг,
Унинг жони, сеники ҳам ва кимки унга
Ёрдам берган бўлса, аниқ хавф остидадир.
Дарров уни олиб менинг орқамдан юринг.
Сенга соқчи, йўловчилар қўшиб бераман.

К е н т

Қийналгандан, эндигина ухлаган эди.
Уйқу унга малҳам каби даво бўларди.
Ухламасдан шунча жабру жафо ичида
Кетган кучни ўз ўрнига қайтариш қийин.

3330 (Масхарага)

Қани, юр-чи. Ёрдам кўрсат, олиб чиқайлик.
Орқамиздан эргаша бер.

Г л о с т е р

Тез-тезроқ бўлинг.

(Кент, Глостер, Масхара Лирни олиб чиқиб кетадилар.)

Э д г а р

- 3340 Катталарнинг тортган жабру жафосин кўриб
Унутасан ўз бошинга тушган қафғунин.
Ёлғиз бошқа алам тортиш икки бор қийин,
Аламинга алам қўшар бошқалар бахти.
Ўртоғингни бахтсизликда учратган чоғинг
Унутилар ўзинг тортган аламзадалик.
Қирол шунча ғуссаларда ўртанар экан,
Менинг тортган бў мунгларим ғоятда енгил.
Қирол — ўзин қизларидан, мен — ўз отамдан.
Энди сен Том, барчасини кузатиб бор-чи.
Вақти келиб бу ярамас ифлос бўҳтондан

3350 Тозаланиб ва оқланиб олганинда сўнг
Кимлигингни элу юртга эълон қиларсан.
Ҳозир қирол — бир амаллаб сақлана олса бас.
Ўзинг ҳам яширин! Яширин!

Чиқади.

Еттинчи саҳна

Глостер саройида бир хона.

Корнуэль, Регана, Гонерилья, Эдмунд ва мулозимлар чиқади.

К о р н у э л ь

(*Гонерильяга*)

3360 Тездан ўз эрингиз олдига отланиб боринг ва унга
бу хатни кўрсатинг. Француз қўшини қирғоққа тушиб-
ди. Тездан сотқин Глостерни қидириб топинг!

Мулозимлар чиқадилар.

Р е г а н а

Уни тездан отиб ўлдириш керак.

Г о н е р и л ь я

Кўзларини ўйиб ташлаш керак!

К о р н у э л ь

3370 Унга жазо беришни менинг газабим ихтиёрига қў-
йинг. Эдмунд, сен опамиз билан бирга жўна. Отанг
гуноҳига яраша жазо тортар экан, тепасида сенинг қа-
раб туришинг бўлмайди. Ҳозир олдига жўнаётганинда
герцогга маслаҳат бер, у тезроқ тайёргарчилик кўрсин,
биз ҳам бу ерда жуда тез тайёрланишга ваъда бера-
миз. Ҳар икков ўртамизда узлуксиз ва тез алоқа бў-
либ туради, Хайр, қадрли опамиз. Хайр, граф Глостер!

Освальд киради

Ўзинг бу ердасан, қирол қани?

О с в а л ь д

3380 Қиролни қочирибди, граф Глостер,
Ва қиролни излаб юрган ўттизта ваън
Улар билан қўшилишиб қопқа тубида
Графга хос йўловчилар билан бирликда
Довер томон йўл олишиб кетибди бари.
Ўз-ўзича мақтанишиб, уерга боргач,
Қуролланган дўстлар билан учрашамиз деб.

Корнуэль

Энди тездан от эгарла маликанг учун.

Гонерилья

3390 Хайр, сизга, азиз герцог, хайр.

Корнуэль

Хайр, Эдмунд!

Гонерилья, Эдмунд ва Освальд кетадилар.

Қани, ўша сотқин Глостер?
Излаб топинг! Ўғрилардай қўлини боғланг.
Олиб келинг! Гарчи судсиз, жазо ўнғайсиз,
Аммо бизнинг ҳукмронлик ҳуқуқларимиз
Ғазабимиз қаршисида тизин букади.

Биздан гина қилиш мумкин, аммо тўхтатиш

3400 Мумкин эмас. Бу ким бўлди? Қани у сотқин?

Гонерилья, Эдмунд ва Освальд кетадилар.

Регана

Ана ўзи! Ҳо, кўрнамак, алдоқчи, тулки.

Корнуэль

Қуруқ, қоқшоқ қўлларини маҳкамроқ боғланг.

Глостер

Бу нима гап, биродарим, герцог азизим?
Сиз меҳмонсиз, шаҳдингиздан қайтинг, дўстлар!

Корнуэль

35—69

545

3410 Тездан боғланг!

Хизматчилар Глостерни боғлайдилар.

Регана

Маҳкам боғланг, хиёнатгарни!

Глостер

Ноинсофлик қиялпсиз! Мен сотқин эмас.

Корнуэль

Маҳкам боғланг скамейкага!
Жирканч одам, ҳали қараб тур...

Регана Глостернинг соқолига ёпишади.

3420 Глостер

Тангриларга қасам бўлсин, бу виждонсизлик,
Ҳурматсизлик қиялпсан оқ соқолимга.

Регана

Оппоқлиққа оппоқ, аммо ғоятда маккор.

Глостер

Шум малика, соқолимнинг оқин қўявер,
У ўзини оқлаб, сени қарғай олади.
Сиз бу ерда меҳмонсиз-ку. Тусингиз ўчсин.
Менинг шунча меҳмондўстлик шаъним булғаган

3430 Босқинчилик қадамингиз қирқилиб кетсин.

Корнуэль

Сен бирор хат олганмидинг французлардан?

Регана

Лақиллатма! Ҳамма гапнинг тагин биламиз.

Корнуэль

Бизнинг юртга босиб кирган душманлар билан
Нима учун сен алоқа боғлаган эдинг?

Регана

3440 Жинни бўлган қиролни-чи қайга яширдинг?
Тўғриси айт.

Глостер

Қандайдир бир холис кишининг
Ёзган хати тасодифан қўлимга тушди.
Душманларнинг хати эмас.

Корнуэль

Ҳийла!

Регана

Ва ёлғон.

Корнуэль

3450 Қирол қайга жўнатилди?

Глостер

Довер томонга.

Регана

Узинг ахир тақиқлигин билар эдинг-ку.
Хўш, нимага Довер томон уни жўнатдинг?

Корнуэль

Нима учун Доверга, хўш? Қани жавоб бер.

Глостер

3460 Шунинг-чунки, шу ништардай тирноғинг билан
Чолнинг кўзин ўйганингни кўрмайин дедим,
Манжалақи опанг тўнғиз тишин ботириб,
Нозик танин юлганини кўрмайин дедим...
Оқшом, бўрон, у бош яланг тентирар эди...
Бу қуюндан ҳатто денгиз ўкириб, қайнаб,

Осмоннинг машъаллари ўчгудай эди.
У шўрлик-чи, ёш тўкарди осмон билан тенг.
Шу кечада, агар бўри қопқонга келиб
Паноҳ сўраб ув тортганда раҳминг келгандан
«Эшикни оч, қоровул» деб айтган бўлардинг.
3470 Аммо сендай бағри қаттиқ фарзандлар учун
Нечук жазо борлигини кўриб қоларман.

К о р н у э л ь

Йўқ, кўрмайсан, кўролмайсан. Ҳой! Маҳкам
Кўзларингни товонимда эзиб ташлайман. ушланг

(Унинг бир кўзини ўйиб ташлайди.)

Г л о с т е р

Қарилиқдан умидвор бир киши борми,
3480 Ердам беринг!
Ҳе, золимлар! Парвардигорим.

Р е г а н а

Буниси ҳам ўксинмасин, буниси ҳам ўйинг!

К о р н у э л ь

Биз тортажак жазоларни кўрмакчимидинг?

Б и р и н ч и м у л о з и м

Қўлингизни тортинг, герцог, мен, ахир сизга
Ёш чоғимдан бошлаб хизмат қилиб келганман,
Шу топдаги қилғуликдан тўхтата олсам
Яхши хизмат бўлар эди.

3490 Р е г а н а

Нима гап, кўппак?

Б и р и н ч и м у л о з и м

Соқолингиз бўлса эди энгагингизда
Битта-битта юлар эдим. Бу нима қилиқ?

Корнуэль

Менинг қулим.

Қилич яланғочлаб мулозимга ташланади.

Биринчи мулозим

Бўпти, қани олишамиз. Ўл, э ярамас.

3500 *Улар олишадилар. Корнуэль яраланади.*

Регана

(Бошқа мулозимга)

Қиличингни менга бер-чи. Қул бош кўтарди!
Қилич олиб биринчи мулозимнинг орқасидан яралайди.

Биринчи мулозим

Мен-ку, ўлдим! Граф, аммо бир кўзингиз соғ,
Кўряпсизми, бунга бошлаб жазо берганман.

(Ўлади.)

Корнуэль

3510 Йўқ, у мутлоқ кўролмайди. Стил шилимшиқ!

Глостернинг иккинчи кўзини ҳам ўяди.

Ҳа, ҳа! Қани, ўша порлаб, чақнаб туришинг?

Глостер

Зулмат... жабр... Эдмундгинам, ўғлим, қайдасан?
Ўғлим Эдмунд фарзандликнинг ишқ ўтин ёқиб,
Золимлардан ўчимни ол.

Регана

Йўқол, э хоин.

Сендан ҳазар қиладиган шахсни чақирма.

3520 Сенинг ирганч сирларингни бизга фош қилган

Эдмунд ўзи бўлади-ю, ачинармиди.
Сендайларга ачинмайди, у тоза одам.

Глостер

Оҳ, мен аҳмоқ! Демак, Эдгар бегуноҳ экан!
Мени кечир, парвардигор, унга нажот бер.

Регана

Ҳайданг буни, бу эшикдан нарига қувланг!
Довер йўлин, майли искаб, пайпаслаб топсин!
Нима қилди сизга герцог! Қўтингиз ўчган!

3530 Корнуэль

Жуда оғир яраландим. Кетайлик, хотин,
Сўқир чолни, бу хоинни ҳайдаб чиқаринг;
Ва бу қулнинг ўлакчасин гўннга итқитинг,
Тўхтамасдан қон кетмакда, жоним Регана!
Жуда бсвақт яраландим! Қўлингни бер-чи.

Регана қўлтиқлаб олади. Корнуэль икков чиқадилар.

Иккинчи мулозим

Агар бунга худо лойиқ жазо бермаса
Бундан кейин ҳеч гуноҳдан қўрқиб турмайман.

3540 Учинчи мулозим

Бу хотин ҳам ўз ажали билан ўлса-чи
Бошқа ҳамма хотинларни жин урди дейвер.

Иккинчи мулозим

Кекса граф орқасидан боришим керак.
Етаклашга бирор гадо топилиб қолар,
У жиннилар шундай ишга ярайди, холос.

Учинчи мулозим

Майли, тез бор. Мен ҳам бориб озроқ ов билан
Тухум оқи келтираман қон тўхтатишга,
3550 Парвардигор, у мазлумга ўзинг паноҳ бер!

Чиқиб кетадилар.

IV ПАРДА

Биринчи саҳна

Чўл.

Э д г а р чиқади.

Э д г а р

Хушомадлар ниқобига яширинган нафрат —
Соясида яшагандан ўша нафратни
Очиқ-ойдин билиб яшаш албатта яхши.

- 3560 Шум тақдирнинг таъзирига кўникиб кетган
Анчагина бечоралар қўрқув билмасдан
Қалбларида умид, ишонч билан яшайди.
Бахтиёрлар қўрқса бўлур бахтсиз кунлардан.
Модомики ўзинг бахтсиз, мунглик одамсан
Сенинг учун бахтсизликдан унча қўрқинч йўқ.
Салом, нафас олганим, э бевужуд ҳаво
Бир шўрликни гирдобларга пуфлаб ғарқ этдинг
Унга ортиқ бўронларнинг қўрқинчилиги йўқ.
Ким у келаётган?

- 3570 Битта чол Глостерни етаклаб келади.
Бу чол гадо етаклаган менинг отам-ку.
Номард дунё, бевафолик қилмаса эдинг,
Биз абадий яшамакни орзу қилардик.

Ч о л

Менинг меҳрибон хўжайиним, мен сизнинг ерин-
гизда қарийб саксон йилдан бери яшайман; аввал
отангиз замонда, кейин сизнинг.

Г л о с т е р

- 3580 Жўна, жўна, йўлдан қолма, қадрдон ошна,
Сен барибир менга ёрдам қила олмайсан.
Ўзингга ҳам бирор шикаст етиши мумкин.

Ч о л

Сиз ўзингиз юрар йўлни топа олмайсиз!

Г л о с т е р

Менга йўл ҳам, кўрар кўз ҳам даркорлиги йўқ.
Кўзим очиқ текис йўлда туртинган шахсман.
Бу ҳаётда баъзан бизнинг камчилигимиз
Узимизга фойда бўлиб тушиши мумкин.
Оҳ, азизим, ўғлим Эдгар, отагинангинг
3590 Аҳмоқларча ғазабига сен қурбон бўлдинг.
Кошки эди сени силаш муяссар бўлган
Кўзи очиқ бир ҳаётга эга бўлолсам.

Ч о л

Ҳе, бу ерда ким бор?

Э д г а р

(Ўз-ўзига.)

Э, худойим! «Ёмон куннинг авжига етдим,
Бундан ортиқ ёмон аҳвол бўлолмайди» деб,
Қайси инсон ўз ҳолига айта оларкин?
3600 Ёмонларнинг ёмонроғи аҳволим ҳозир.

Ч о л

Бу шўрлик Том.

Э д г а р

(Ўз-ўзига.)

Ва бундан ҳам ёмон ҳолда қолишим мумкин.
Модомики нолимакка мажолимиз бор,
Жуда ёмон дақиқалар келганича йўқ.

Ч о л

Йўллар бўлсин, оғайнижон!

3610 Г л о с т е р

Бу бир гадоми?

Ч о л

Балли, битта жинни гадо.

Г л о с т е р

Тиланишни билса, унча тентак эмасдир.
Кеча оқшом шундайлардан бирисин кўриб,
Одам — ожиз бир чувалчанг — деб ўйлагандим.
Ҳалигача душманним деб ўйлаб юрганним.
Ўғлим шунда тушган эди менинг ёдимга...

3620 Энди билсам бу гап тамом бошқача экан.
Болаларга пашша қанча ўйин бўлгандай,
Биз қирилсак худоларга шунчалик эрмак.

Э д г а р

(Ўз-ўзига.)

Энди нима қилсам экан? Шундай қайғуда,
Ҳазиллашмоқ ўзимга ҳам, бошқаларга ҳам
Оғир таққир бўлиб тушар.

(Глостерга.)

Худо ёр бўлсин.

3630 Г л о с т е р

Ҳа, бу ўша шир яланғоч жинними?

Ч о л

Ўша.

Г л о с т е р

Жўна, ахир: менга хизмат қилмоқ истасанг,
Орқамиздан қувиб етгил Довер йўлида.
Қадрдонлик ҳурмати-чун шу яланғочнинг
Елкасига ташлагали бирор кийим топ.
У бизларга йўл бошлайди.

3640 Ч о л

Эссиз, тентак-ку!

Г л о с т е р

Замон шундай: сўқирларни жинни етаклар,

Илтимосим ерда қўйма, ёинки рад қил,
Фақат — жўна.

Ч о л

Унга жуда яхши кийим топиб бераман.
Нима бўлса бўла қолар.

Чиқади.

3650 Г л о с т е р

Ҳой, сен яланғоч...

Э д г а р

Шўрлик Том совқотди!

(Бир чеккага)

Бундан ортиқ найрангбозлик...
қўлимдан келмас.

Г л о с т е р

Қани, яқин кел.

Э д г а р

3660 *(Бир чеккага)*

Аmmo мажбурман.
Тангри ўзи шифо берсин қонли кўзингга.

Г л о с т е р

Танишмисан Довер томон борар йўл билан?

Э д г а р

Йўлдаги ҳамма ўнқир-чўнқирлар билан, чордеворлар билан, от йўли-ю, сўқмоқ йўл билан — барчаси билан танишман. Шўрлик Томнинг ақлига бир оз путур етган. Худои таоло сени ёвуз руҳларнинг таъсирдан омон сақласин. Шўрлик Томга бирданига бешта деуу пари юк солган: булардан бириси — йўлдан озганлар-

3670

нинг париси. Обидкут, лолу гунглар шаҳзодаси — Хобеданес, ўғриларнинг беги — Маҳу, қотилларнинг юзбошиси — Модо, қичиқлик, нозу карашмалар парихони Флибертиджиббет, бу кейингиси сўнгги вақтда менадан айнаб ҳарамдаги хизмат қиладиган пардозчи, машшота хотинларга кўчган. Ишқилиб, парвардигор сени ўз паноҳида сақласин, менинг хўжайингинам.

Г л о с т е р

3680 Сен мана бу ҳамённи ол, тангри қарғаган
Ожиз банда, балки менинг бахтсиз аҳволим
Сен шўрликка бахт туғдирар. Э парвардигор!
Давлатлари қутуртирган, кўзин ёғ босган,
Айшу ишрат эркалаган, очкўз, ноинсоф
Боёнлар ҳам шу ғазабга гирифтор бўлиб,
Шу сиз тортган жафоларни бир тортиб кўрса,
Ортиб қолган неъматларни дарров бўлашиб,
Ҳамма тўкин бўлар эди, гадо қолмасди.
Айт-чи, яхши биласанми Довер йўлини?

3690 Э д г а р

Биламан, жаноб.

Г л о с т е р

Ана шунда бир қоя бор, унинг чўққиси
Даҳшат билан мойил турар денгиз қаърига.
Мени худди шу қоянинг чўққига бошла.
Шунда сенга қимматбаҳо совға бераман,
Ушбу совға гадоликдан сени қутқарар.

Э д г а р

Қани, менга қўлингни бер,
3700 Бечора Том олиб борар айтган ерингга.

Чиқиб кетадилар.

Иккинчи саҳна

Герцог Альбанининг саройи олдида.

Гонерилья ва Эдмунд чиқадилар, уларни Освальд кутиб олади.

Гонерилья

(Эдмундга)

Хуш келдингиз, азиз милорд. Хўш, нима учун
Ювош эрим, бизни кутиб қарши чиқмади?

3710 (Освальдга)

Герцог қаерда?

Освальд

У ўзида, аммо феъли анча ўзгарган.
Душман қўшин туширганин хабарини айтсам
Илжаяди. Келишингиз дарагин билиб;
«Бу иш ундан баттар бўпти» деган сўз айтди.
Глостернинг хиёнатин ва унга қарши
Эдмунд қилган ботирликни ҳикоя қилсам,
Мени аҳмоқ деб айтади ва «сен бу сирни
3720 Тескарича тушунибсан» деди ва сўкди.
Хуллас, ёмон хабарлардан қувонади-ю
Яхши хабар айта қолсанг, жаҳли чиқади.

Гонерилья

(Эдмундга)

Бундай эса, тўхтаб туринг!

Бу номард одам
Жонидаги ушбу ирганч қўрқоқлик билан
Маъракадан чўчимоқда ва бизда бўлган
Қасосталаб аламларни кўрмоқчи эмас.
3730 Ҳалигача ўртамизда бўлган суҳбатда
Келишилган ишлар тамом бажарилади.
Қўшин тузиб, шу қўшинни сиз етаклайсиз.
Мен ҳам қўлга қилич олиб эрим олдига
Чарху чиғириқ, ип-калава қўйиб қўяман.
Бу фидойи йигит бизга чопар бўлади.
Сизга тездан ўз сеvimли бекачингиздан
(Аммо сиз ҳам дадил, эпчил бўлишингиз шарт)
Бир мукофот тегиб қолар. Мана, олинг.
(Унга лента ҳадя қилади) Жим...

3740 Тсс... эгилинг.

Бу ўпишим ич сирини айтолган бўлса,
Сенинг руҳинг қанотланиб учиши керак,

Ҳаммасини тушуниб ол. Ва ҳозирча хайр.

Э д м у н д

Ўлгунимча мен сеники.

Г о н е р и л ь я

Жоним, Глостер!

Э д м у н д кетади.

3750 Икки эркак бир-бирига ҳеч ўхшамайди!
Сенга бутун хотин зоти эгилса арзир,
Аҳмоқим-чи, менга эрмас, фақат босқувчи.

О с в а л ь д

Мана, герцог, азиз маликам!

Чиқади.

А л ь б а н и киради.

Г о н е р и л ь я

Бизлар энди кутишга ҳам арзимаймизми?

А л ь б а н и

3760 Гонерилья!
Сен, шу қийғос шамоллардан юзингга қўнган
Тўзонга ҳам арзимаган. Ва менинг учун
Сенинг барча қилиқларинг ғоятда қўрқинч:
Ўзи пайдо бўлган зотни хўрлаган киши
Ёмонликда ҳар меъёрдан чиқишга қобил,
Ўз туғишган дарахтидан узилиб тушиб
Унинг жонбахш шарбатини эммаган новда
Тезда сўлиб жаҳаннамга ўтин бўлади.

Г о н е р и л ь я

Етади, бас! Аҳмоқона насиҳатгўйлик.

3770 А л ь б а н и

Яхши ният, яхши ўғит — ёмонга ёмон.

Балчиқ фақат ўз-ўзини яхши кўради.
Нима қилиб қўйдингиз сиз, нима қилдингиз?
Сиз қизмисиз, ё урғочи арслонлармисиз?
Ўз туғишган отангизни, муборак чолни
Ҳатто айиқ ювош тортиб ялашга лойиқ.
Ваҳшийларча, барбарларча тентак қилдингиз.
Олижаноб укам бунга қандай чидади?
Эркак эди! Герцог эди! Лирга миннатдор!

3780 Агар осмон ғазаблари тезроқ гуркураб
Бу лаънати ёвузликка барҳам бермаса,
Шундай замон келадики, барча одамлар
Денгиздаги аждарсимон махлуқлар каби
Бир-бировин ғажиб ейди, тамом қилади.

Гонерилья

Беватан кўрқоқ,
Сендаги бу манглай эмас — нафрат тахтаси,
Ва юзларинг тарсакилар тушадиган ер!
Кўзинг эса уят, номус қайда, кўрмайди.

3790 Наҳотки сен шундай оддий ишни билмасанг:
Ёвузларга ёвузликни қилгунларича
Жазо бериш лозим экан, аҳмоқ ачинар.
Сенинг ўша ғулғулали довулинг қани?
Франция қўшинининг жанг байроқлари
Тинч юртимиз осмонида ҳилпирамоқда:
Укупар таққан дубулғали душман аскарлари
Сенга қарам мамлакатга кўрқинч солмоқда,
Сен аҳмоқ-чи, тантиликдан чордана қуриб
«Вой, нима гап бўляпти?» деб нола қиласан.

3800 Альбани

Ўзингга бир қарасанг-чи урғочи иблис!
Ёвуз руҳнинг ғзаби ҳам хотин кишининг
Ғзабидай кўрқинч эмас.

Гонерилья

Ҳой, тубан аҳмоқ.

Альбани

Ҳой опала, ҳой алвасти, озгина уял!
Юзларингни бужрайтира. Қани мен энди,
Ҳиссим амрин бажаришда қўлга эрк берсам.

Сенгинани эту суяк-саёқ аралаш
3810 Бурда-бурда, парча-парча қилиб ташлардим.
Иблисликка иблиссан-а, бунинг устига
Хотинлигинг ҳимоячи — сипар бўлади.

Гонерилья

Эркаклигинг ёдинга ҳам тушди, ҳайтовур.

Чопар киради.

Альбани

Қандай хабар?

Чопар

3820 Шаҳаншоҳим! Вафот қилди герцог Корнуэль.
Глостернинг кўзин ўйиб турган вақтида
Бир мулозим дабдурустан ўлдириб қўйди.

Альбани

Кўзин? Уйди деяпсанми?

Чопар

Ўз туз ичиб катта бўлган бир мулозими
Ачингандан ёвузликка ҳалал бериш-чун
Қилич чопиб ўз хўжасин чавағлаб қўйди.
Шу ғазабда мулозимни у ҳам ўлдирди,

3830 Аммо яра оғир эди, ўзи ҳам ўлди.

Альбани

Демак, кўкда адолатли судьялар бормиш,
Бизнинг ерда қиладиган жиноятларга
Жуда тездан жазо ҳукми берилар эмиш.
Уқубатга учрадимиз, шўрлик Глостер?
Кўзин ўйиб олдиларми?

Чопар

Ҳар иккисини.

(Гонерильяга)

3840 Синглингиздан сизга хат бор ва маликамиз
Сиздан тезроқ жавоб кутиб йўлга мунтазир.

Гонерилья

(Бир чеккага.)

Маъқул бўпти!

Аммо синглим бева қолибди.

Унинг билан доим бирга Глостергинам
Шундай биқиқ, диққанафас ҳаёт ичида
Ўзим учун бино қилган хаёлий қасрим,
Бирданига қуламаса яхши бўларди...

3850 Аммо ушбу хабар ўзи, ёмон хабармас.

(Чопарга.)

Ўқиб бўлиб, жавобини дарров ёзаман.

Чиқади.

Альбани

Отасини қийнашганда ўғли қайдайди?

Чопар

Шу томонга келган эди маликам билан.

Альбани

У бу ерда йўқ-ку, ахир.

3860 Чопар

Қайтиб кетди.

Мен у билан йўл-йўлакай учрашиб ўтдим.

Альбани

Бу ярамас мусибатдан хабари борми?

Чопар

Албатта-да, жаноб олий, отасин чаққан

Ва бу оғир жазоларга ҳалал бермай деб
Уйдан қочган унинг ўзи.

А л ь б а н и

- 3870 Шўрлик Глостер!
Ўирга бўлган садоқатинг мукофоти-чун
Танда жоним бўлганича кўзин ўчини
Золимлардан олиш учун тинчиб-тинмайман,
Юр-чи, дўстим, ҳамма гапни тугал айтиб бер.

Кетадилар.

Учинчи саҳна

Довер яқинида французлар лагери.

Кент билан бир сарой кишиси чиқади.

К е н т

- 3880 Нима учун француз қироли шунчалик шошилиб
Францияга қайтиб кетди?

С а р о й к и ш и с и

У, Францияда давлатга хос зарур бир ишни битказ-
май қайтиб келган эди. Кейин маълум бўлишича, қи-
роликка катта бир таҳлика қўрқинч солай деб қолиб-
ди, шунинг учун қиролнинг ўзи шахсан у ерда бўлиши
лозим бўлиб қолибди.

К е н т

- 3890 Қўшинлар устидан қўмондонлик қилиб туришни
кимга топширди?

С а р о й к и ш и с и

Француз маршали Мосье Лафорга.

К е н т

Айтинг-чи, сиз келтирган хат қироличада қандай-
дир бир қайғу нишонлари кўринишга сабаб бўл-
дими?

С а р о й к и ш и с и

- Балли жаноб, қайғу билан чидам олишиб
Борган сари унинг ҳуснин оширар эди.
3900 Қуёш чиқиб турганида ёмғур ёққанин
Кўргандирсиз? Кўз ёшлари билан табассум
Алмашиниб турар эди. Ғунча лабида
Уйнаб турган майин кулгу, гўё кўздан
Дур, маржондай оққан ёшни билмаган каби.
Ростин айтсам, агар қайғу киши жамолин
Шунча сўлим қилар бўлса, бебаҳо нарса.

К е н т

Яна бирор қўшимча гап сўрамадими?

С а р о й к и ш и с и

- 3910 «Отам»— деб бир лаб очди-ю, лекин кўксини
Аллақандай бир оғирлик бўққандай бўлди:
«Опаларим! Сиз хотинлар! Уялсангиз-чи!
Кет!.. Опалар! Менинг отам! Ёлғиз, бўронда!
Қора кеча, меҳрибонлик йўқми!» деди-ю
Кўзларидан дур тўкилган бу муқаддас сув
Тўлқинланиб айтадиган гапини бўғди.
Кейин дарров ичкарига ўзини олди.
Қайғусини ёлғиз ўзи тортмоқчи бўлди.

К е н т

- 3920 Шундан маълум бўлдики, толе юлдузи
Бизга энди хайрихоҳлик билан боқмоқда,
Йўқса, ахир, қандай мумкин бир ота-она
Турли-туман феълдаги бола туғиши!
Сен у билан кейин яна гаплашмадингми?

С а р о й к и ш и с и

Йўқ.

К е н т

Бу гаплар бўлар экан, қирол бормиди?

С а р о й к и ш и с и

У йўқ эди. Аллақачон жўнаган эди.

3930

К е н т

Сен билиб қўй, бахтсиз Лир ҳам Доверга келган,
Аҳён-аҳён келиб турар эси ўзига.
Не мақсадда келгани ҳам ёдига тушар,
Аммо, нима қилсангиз ҳам ўз қизи билан
Учрашишга унамайди.

С а р о й к и ш и с и

Хўш, нима учун?

К е н т

3940

Жуда катта уят унга азоб беради.
У бешафқат ғазаб билан шу кенжа қизин
Маҳрум қилиб ўз оталик фотиҳасидан,
Шундай қўрқинч томонларга қувлаб юборган,
Унинг ҳақи бўлган барча мерос-мулкларни
Ит юракли шум қизларга бўлишиб берган.
Шунинг учун, бу ўтган гап юрагин ўртаб
Ўз бағрига босолмайди Қорделияни
Жуда қаттиқ уялади.

С а р о й к и ш и с и

3950 Шўрлик, бечора!

К е н т

Икки герцог қўшинидан нима хабар бор?

С а р о й к и ш и с и

Бу томонга келаётган бўлсалар керак.

К е н т

Юринг, сизни олиб борай қирол олдига.
Сиз у ерда тура туринг. Бир муҳим сабаб
Мени ҳозир яширинишга мажбур қилади.
Кейинчалик кимлигимни билиб оласиз,
Ўкинмайсиз шу топдаги ошначиликдан.
Кетдик, марҳамат.

3960

Тўртинчи саҳна

Француз лагери. Чодир қурилган.

Байроқлар осилган, барабанлар.

Корделия, табиб, солдатлар чиқадилар.

Корделия

Ҳойнаҳой у! Уни ҳали кўрган эканлар:
Денгиз каби тўлқинланган, ҳовлиққан экан.

3970 Бошида-чи, дала-даштни босиб ётгувчи
Отқулоқми, қоқи ўтми, печак, мингбоши,
Қичитқи ўт, қариқиздан ўрилган чамбар,
Тинмай қўшиқ айтар эмиш.

Бўлинма йўлланг.

Усиқ ўтлар орасини, далани, қирни —
Ҳамма ёқни ахтаришиб топиб келтирсин.

Офицерлардан бири кетади.

Илм унинг эсу ҳушин жойига солиб,
Соғайтириш чорасини тополмасмикан?
Шундай қилсанг, нима десанг, шуни бераман.

3980 Табиб

Бунинг яхши чораси бор, қироличамиз,
Бизнинг ҳамма дардимизга уйқу даводир.
Қирол эса уйқусизлик азобин тортар,
Ухлатишда турли-туман дори-ўтлар бор —
Шулар билан қайғу кўзин юмдириш мумкин.

Корделия

Э, сиз кўкнинг ҳалигача яширин сирлари,
Табиатнинг синалмаган мажҳул кучлари,
Кўз ёшларим ҳурмати-чун бир дам қўзғалиб,
3990] Ердан беринг шу бечора нотавон чолга!
Тез қидиринг, жаҳл усти тентаклик билан
Ўзин-ўзи нобуд қилиб қўймасин тагин.

Чопар киради.

Чопар

Қиролича,

Британия қўшни бу томонга келмоқда.

Корделия

4000 Бу бизларга маълум эди. Биз ҳам уларга
Тўқнашишга тап-тайёрмиз. Азизим, отам,
Сенинг учун бу ишларга қадам қўйдим ман
Ва шафқатли эрим эса, менинг кўз ёшим,
Ялинишим ҳурмати-чун жангга отланди,
Қонли уруш — обрў талаш жанжали эмас:
Севги ҳақи, отам, чолнинг ҳуқуқи учун.
Кошки эди, кошки эди тезроқ кўролсам.

Чиқади.

Бешинчи саҳна

Глостер қасрида бир хона. Регана билан Освальд чиқади.

4010 Регана

Хўш, акамиз қўшинлари йўлга тушдими?

Освальд

Балли, маликам.

Регана

Шахсан поччам ҳам шундами?

Освальд

Истар-истамас

Ўзларидан, хотинлари ўткир, жанговар.

Регана

4020 Герцог билан учрашдими, граф Эдмунд?

Освальд

Учрашгани йўқ.

Регана

Опам унга бу хатида нималар ёзган!

Освальд

Билолмадим, маликамиз.

Регана

4030 Балки, Эдмунд зарур бир иш билан кетгандир,
Глостернинг фақатгина кўзини ўйиб,
Улдирмасдан қўявериш чакки иш бўлди.
Энди бу кўр қайга борса арзу дод айтиб,
Одамларни бизга қарши қўзғаб юради.
Тахминимча, сўқир чолнинг аччиқ ҳаётин
Қисқартишга Эдмунд ўзи кетгандир.

Балки —
Йўл-йўлакай душман кучин айғоқ ҳам қилар.

Освальд

Орқасидан бориб, топиб хат топшираман.

Регана

4040 Қуни эрта биз ҳужумга ўтсамиз керак.
Сен бу ерда қолавергил, йўллар хатарли.

Освальд

Иложим йўқ, маликамиз, топшириқ жиддий,
Вазифамни бажаришим қатъиян зарур.

Регана

У Эдмундга нима гаплар ёзган бўлсайкин?
Наҳотки сен менга айтиб бера олмасанг?
Ва балки у... яна қайдам... бериб тур-чи,
Ўқий қолай, сенга қиммат ҳадя берардим.

Освальд

4050 Йўғ-э, маликам...

Регана

Мен биламан, ўз эрини маликанг севмас.

Кейинги гал пайқаб қолдим, граф Эдмундга
Эҳтиросу ғамза билан кўз қирин солди,
Мен биламан сир маҳрамисан ўз маликангга.

Освальд

Менми, маликам?

Регана

4060 Мен, ҳамиша аниқ билган сўзни айтаман.
Сен ҳам, ахир, ўз танангга бир оз ўйлаб кўр...
Герцог эса ўлиб кетди. Мен билан Эдмунд
Ваъдалашдик, менинг учун муносиб эр у,
Маликангга эп бўлмайди. Яхши билиб қўй.
Граф билан учраша олсанг, мана буни бер.

(Узугини чиқариб беради.)

Сен опамга бу гапларнинг ҳаммасин айтиб,
Ақллироқ бўлишига маслаҳат ҳам бер.
Ҳозирча хайр.
4070 Йўл-йўлакай кўр хоиндан бир шарпа сезсанг,
Билиб қўй-ки, боши учун мукофот тайёр.

Освальд

Учрашай-чи, ким томонда эканлигимни
Ана шунда кўрадилар.

Регана

Йўлинг оқ бўлсин.

Чиқиб кетадилар.

Олтинчи саҳна

Довер яқинида бир ер.

Деҳқон кийим-бошини кийган Глостер билан Эдгар чиқади.

4080 Глостер

Ўша қоя тепасига етдик дедингми?

Эдгар

Кўтарилиб бормакдамиз, йўл тикка, оғир.

Г л о с т е р

Менга текис сезилмоқда.

Э д г а р

Қўрқинч, учирим.

Сиз денгизнинг ўшқиринини эшитяпсизми?

Г л о с т е р

4090 Йўқ, эшитмайман.

Э д г а р

Демак, кўзнинг оғриғидан танангиздаги
Барча ҳислар ўтмасланиб қолибди.

Г л о с т е р

Балки.

Менга шундай туйилмоқда, товушинг ўзгариб
Сўзларинг ҳам анча равон эшитилмоқда.

Э д г а р

4100 Янглишасиз заррача ҳам ўзгаргани йўқ,
Кийим-бошим дуруст, холос...

Г л о с т е р

Сўзинг ҳам бошқа.

Э д г а р

Ана, келдик! Сиз қўзғалманг!

Вой, бу ваҳима-ку!

Бу таги йўқ жаҳаннамга қараш ҳам қўрқинч!

Пастда учган қарға, зоғча қўнғиздай кичик.

Ана пастда бир учирим тошга осилиб

Битта одам йиғаётир денгиз шивитин

4110 Ҳунар бўлмай ўлсин ахир. Узоқдан худди

Қатталиги ўз бошидан кичик кўринар.

Қирғоқдаги балиқчилар сичқондан майда,

568

Лангар ташлаб турган катта кемалар эса,
Кичик-кичик қайиқлардай қалқиб турибди,
Қайиқлар-чи, колковичдай кўзга илганар,
Қирғоқдаги тошга уриб парчаланувчи
Тўлқинларнинг ўкириши бу ерга етмас.
Бўлди энди, қарамайман, бошим айланди,
Кўзим тиниб жарга томон қулашим мумкин!

Г л о с т е р

4120

Ўзинг турган ерга мени олиб чиқиб қўй.

Э д г а р

Қўлни беринг.
Бир қадамча берида сиз ўша ўнгирдан.
Вой-бу! Агар ой нур сочган шу дунёдаги
Ғазналарни берсалар ҳам, сакрамас эдим.

Г л о с т е р

4130

Қўлимни қўй. Тағин ушбу ҳамённи ҳам ол,
Ичи тўла қимматбаҳо дурру гавҳарлар,
Сендай битта камбағалга ғазна бўлади.
Руҳлар сенинг тақдирингга посбон бўлсин!
Энди қани, хайрлашиб мен билан, жўна!
Лекин сенинг кетганингни мен эшитайин.

Э д г а р

Хайр, сизга жаноби олий!

Г л о с т е р

Хайр, биродар!

Э д г а р (*ўз-ўзига*)

4140

Шундайгина макру ҳийла ишлатиб уни
Умидсизлик касалидан соғайтираман.

Г л о с т е р (*тиз чўкади*)

Э, осмон қудратлари!
Бу дунёни мен тарк қилдим, сизга юкиниб,
Оғир ғамни ўз елкамдан соқит қиламан.

Сизнинг қодир эркингизга қарши келмасдан
Бу қайғуни узоқ йиллар кийиб тўзғитсам,
Жонга теккан ҳаётимнинг машъал пилиги
Ўз-ўзидан ёниб адоқ бўлажаги рост.
Эдгар агар тирик бўлса, омон сақлангиз.

4150 (*Урнидан туради.*)

Хайр энди, қадрдоним.

Э д г а р

Хайр, мен кетдим.

Глостер гўё ўзини настга ташлайди, йиқилади.

Э д г а р (*бир чеккага*)

Ҳаёт ўзи ўлим томон тўғри йўл экан,
Ўз-ўзини ўлдиришнинг ҳеч ҳожати йўқ,
Ҳаёт ўзи таслим бўлгач ўғри қўлига,
Тасаввур ҳам бу ҳаётни ўғрилай олур.

4160 Ўз ўйлаган манзилига етгандан кейин,
У ортиқча ўйламай ҳам қўя қолади.

(*Овозини ўзгартириб.*)

Тирикмисан? Ҳой, биродар, товушингни чиқар!
Ё ўлдингми? Йўғ-э, ана қимирлаяпти.
Ўзингиз ким?

Г л о с т е р

(*Ўзига келаётиб*)

Йўқол дейман! Тинчроқ ўлайин.

Э д г а р

4170 Сен нимасан, парданмисан, ҳаводанмисан,
Ё ўргумчак ипиданми — мунча енгилсан,
Шунча юксак учиримдан йиқилган кини
Парча-парча бўлар эди тухум пўчоғидай.
Сеннинг бўлса нафасинг бор, қон ҳам чиқмабди.
Сўзлаясан, тану жонинг соғу саломат.
Сен йиқилган шу қоянинг, шу учиримнинг

Баландлиги оз деганда ўн терак бўйи.
Бир муъжиза рўй берди-ю саломат қолдинг.
Қани гапир!

4180 Г л о с т е р

Йиқилдимми, йиқилмадимми?

Э д г а р

Шу даҳшатли бўр қоянинг қоқ чўққисидан.
Юқорига қарасанг-чи, унда сайраган
Тўрғайларнинг товуши бунда эшитилмайди.
Қарасанг-чи!

Г л о с т е р

Афсус, афсус, мен кўрман, ахир!
Ё аламдан биров ўзин ўлдирмак бўлса,
4190 Ўлим уни шафқатидан маҳрум қилганми?
Ёхуд бирор жаврида золим қўлидан
Ўз-ўзини ўлдириш-ла қутулолмасми?

Э д г а р

Оёғингда турасанми, қўлингни бер-чи.

Г л о с т е р

Эҳ, аттанг-а...

Э д г а р

Бу иш худди муъжиза бўлди!
Хув тепада, чўққидаги сиз билан турган
4200 Қим эди-у?

Г л о с т е р

Бир камбағал, ожиз тиланчи.

Э д г а р

Пастдан менга жуда қўрқинч бўлиб кўринди
Икки кўзи икки ойдай катта, ярқироқ.
Юзида-чи, минглаб бурун нафас олгандай,

Икки шоҳи тўлқинлардай лапанглаб турар.
У ҳойнаҳой шайтон бўлса керак, фикримча.
Э, отахон, бахтиёр бўлиб, омон қолдингиз,
4210 Худойимнинг қудратида шакку шубҳа йўқ.

Г л о с т е р

Бу иш менга ўгит бўлди. Бу кундан кейин
Қанча жабру жафо бўлса туриб бераман,
Токи ўзи «бас, ўламан» демагунча.
Ҳамроҳимни мен одам деб ўйлаган эдим.
Ҳадеб, ҳадеб, «ух, ёвуз руҳ!» деяверарди.
Уша мени бу ергача етаклаб келди.

Э д г а р

Сиз тинчланинг, сабр қилинг. Бу одам кимдир?

4220 *Дала ўтларидан чамбар ўраб бошига кийган таажжуб аҳволда
Л и р киради.*

Саломат ақл ва тушунча ўз эгасини
Бу зайлда оро бериб безалмас эди.

Л и р

Жаҳонда мендан бошқа ҳеч ким ўз номига пул сўқ-
дира олмайди, чунки мен қиролнинг ўзгинаси бўламан.

Э д г а р

Бу аҳволга кўз ташласам юрагим портлар.

Л и р

4230 Бу ишларда табиат одамзоднинг ҳийлаю найранг-
ларидан юқорироқ туради. Аскар болалар, мана сиз-
нинг биринчи ойлигингиз. Бу ўспирин ўқ-ёйни худди
полиздаги қўруғчидай ушлар экан. Сенга ўқ-ёй тутиш-
ни ким қўйибди, қўлингга газ ушла. Ия-ия, қаранг-
лар-а, сичқон. Жим... жим... Мана шу бир бурда пиш-
лоқ бизга ёрдам беради. Қўлқопимни ечиб истаган
пахлавони замон билан жангга киришга тайёрман.
Қани, совутимни келтиринг. Ие, анов қушча хўп учиб
кетдим. Фут-фут!.. Нишонга ол, тўғри нишонга ол.
4240 Паролни айт.

572

Э д г а р

Ошрайҳон.

Л и р

Ут!

Г л о с т е р

Бу товуш менга таниш.

Л и р

Ҳа, ҳа! Оқ соқолли Гонерилья!

4250 У мени кучук боладай эркалаб, «сенинг оқ соқолинг бор» деб ишонтирмоқчи бўлар эди. Менинг-чи, умримда соқолим бўлган эмас, мен улар билан нима тўғрида гаплашсам, барибир, бир «ҳа» деб, бир «йўқ» деб жавоб берар эдилар. Бир вақтнинг ўзида ҳам «ҳа» деб, ҳам «йўқ» деб жавоб бериш, бу энди виждонсизлик бўлади. Мен ёмғирда қолиб, мағзи-мағзимгача увиганда, изғирин бўрондан совқотиб тишим тишимга тегмаганда, момақалдироқлар менинг амрим билан тинмаганда, ана ўшанда мен уларнинг ким эканликларини танидим. Ва сўзларининг бебурд қадрини англадим. Балли, уларнинг сўзлари билан ишлари бошқа-бошқа бўлар экан. Улар менга «сен ҳамма нарсадан кучлироқсан» деган эдилар, бу ёлғон чиқди, чунки безгак мендан кучлироқ экан.

Г л о с т е р

Бу товушни жуда яхши танийман.
Наҳотки бу қирол бўлса.

Л и р

4370 Қирол, қирол, бошдан-оёғи қирол,
Менга битта қарашликнинг ўзи кифоя.
— Теваракда ҳамма одам чулдираб қолар,
Ҳаётини бағишлайман. Айби нимада?
Муҳаббатнинг уят иши дедингми, нима?
Сен ўлмайсан. Шу гуноҳга ўлим ҳукмими?
Йўқ, бўлмайди. Қуёнлар ҳам, тиллақўнғизлар,

Кўз ўнгида уят ишни қиладилар-ку.
Фаҳш, разолат гуллайверсин! Нима қиларди
Глостернинг ҳаром ишдан туғилган ўгли
Менинг тоза ва никоҳли хотиним туққан
Қизларимга қараганда, ўз отасига

4280 Вафолироқ чиқиб қолди. Қани шайланинг!
Тезроқ туғинг ва туғдиринг. Солдатлар керак!
Сиз мана, бу кеккаювчи хонимга қаранг,
Башараси пайғамбару ичи тўла муз,
Қулоғига «маза» сўзи кирар-кирмасдан
Муғомбирлик қилиб бошин чайқаб қўяди.
Айшу ишрат, завқу сафо ишларида-чи,
Кўркаламуш ёки бирор ёшгина байтал
Ушанчалик эҳтиросга мубтало эмас.

4290 Афсонада Кентавр деб аталган ҳайвон
Ярми хотин, ярмиси от бўлган махлуқлар.
Белигача худоларнинг эрмаги бўлиб,
Белдан қуйи шайтонларнинг ихтиёрида,
У ерда-чи, жаҳаннам ҳам, гугурт ҳиди ҳам,
Зулмат тўла қурдум дарё бариси шунда.
Қайноқ ҳаво, ўт, аланга, бадбўйлик ва барбодлик.
Фу, фу, фу бор! Барака топкур аттор, менга бир
мисқолгина мушк бер, ҳидлаб эсу-ҳушимни йиғишти-
риб олай. Мана пули.

Г л о с т е р

4300 Қўлингни бер юзу кўзимга суриб, ўпайин.

Л и р

Аввал артай, ундан мурда ҳиди келмоқда.

Г л о с т е р

Ҳе, сен! Олий табиатнинг барбод бир қисми
Қачондир, бир кун келиб шу обод олам,
Сенинг каби барбодликка юз тутажакдир.
Айт-чи, мени танияпсанми?

Л и р

4310 Сенинг кўзларингни яхши эслайман. Нега менга
кўзингни ғилай қилиб қараяпсан. Бекорга овора бўл-
ма, сўқир муҳаббат тангриси, мен сева олмайман. Шу
таклифномани ўқиб кўр-чи, ўқигандан айрим ҳарфлар-

нинг шикаст гажакларига айниқса эътибор қил.

Г л о с т е р

Агар бу хатда ҳар бир ҳарф қуёш бўлиб кўринганда ҳам, барибир, мен ўқий олмайман.

Э д г а р

Биров айтса ишонмасдим, афсус, рост экан.
Ва юрагим ачигандан торс ажраб кетди.

4320 Л и р

Ўқи дейман!

Г л о с т е р

Нима билан? Кўз косаси билан ўқийми?

Л и р

Эҳа! Ишларимиз ҳали шунақасига келиб тақалдимиз? Манглаймизда кўз, чўнтагимизда пул йўқми? Чўнтакнинг-ку иши енгил, кўзларга қийин. Шундай бўлса ҳам, барибир сен теварак оламда нима гап, нима ишлар бўлаётганини кўра оласан-ку.

4330 Г л о с т е р

Кўрмайман, аммо сезаман.

Л и р

Бу нима деганинг, жинни бўлдингми? Одам деган кўзи бўлмаса ҳам теварак оламда нима бўлаётганини кўра олади. Сен қулоқларинг билан қара. Ана судья оддий майда ўғрини масхара қилаётганини кўряпсанми? Бу ёққа кел, қулоғинга бир нима шивирлайман, буларнинг ўринларини алмаштириб қўйиш керак. Бир, икки, уч — энди судья қани-ю, ўғри қани? Хонадон

4340 кўриқлайдиган итнинг гадойга ҳурганини кўрганми-сан?

Г л о с т е р

Л и р

Уша шўрлик гадонинг итдан қандай қочганини ҳам кўрганмисан? Мана шу сенга ҳукмронликнинг яққол тимсоли бўла олади. Ит ўзининг хизмат бурчини адо қилмоқда, демак, унга итоат қилиш керак.

- 4350 Қонли қўлларингни тўхтат, раҳмсиз жаллод!
Не сабабдан узмоқчисан, шу қизнинг бошин?
Қизнинг боши чопилишга сабаб гуноҳни
Сен ҳам жон деб қилмасмидинг, ўз-ўзингни чоп.
Мутлаҳамни худди судхўр дорга осгандай
Юпқа бўздан майда гуноҳ ошкор кўриниб,
Зарбоб кундуз тагида-чи яшириниб қолар.
Гуноҳингни олтин билан жилолантирсанг,
Унга қонун найзаси ҳам ўтмай синади.
Сен устунга жулдурвоқи кийиб олсанг-чи,
Адолатнинг похол чўпи тешиб ўтолур.
- 4360 Айбдор йўқ! Бунда ҳеч ким айбдор эмас!
Ҳаммангизни мен оқладим, шунақа дўстим,
Оғизларни юмдиришга ҳукмим ўтади,
Айтинг мени ким бу ишда айблай олади!
Сен ўзингга шиша кўзлар сотиб ола қол,
Кейин жирканч сиёсатдон кишилар каби
Кўрмасанг ҳам кўряпман деб риё қиласан.
Қани, қани, этигимни тортиб юбор-чи!
Қаттиқроқ торт: шундай...

Э д г а р

- 4370 Оҳ, бу гаплар, алжираш билан саломат фикрнинг
Тентаклик билан ақлнинг аралашмаси.

Л и р

Мабодо сен тақдиримга йиғлаш истасанг,
Кўзларимни ола қол. Сени танийман:
Сен — Глостер. Чида! Ўзинг яхши биласан,
Биз дунёга йиғи билан туғиламиз-ку,
Бу оламнинг ҳавосини ҳидлар-ҳидламас
Фиғон тортиб йиғи бошлаймиз.
Қулоқ солсанг, бир ўгит бор, сенга айтаман.

- 4380 Г л о с т е р

Оҳ, қийин кун заҳар-заққум кун!

Л и р

Туғиларкан биз йиғлаймиз, чунки ҳаётнинг
Саҳнасида аҳмоқларнинг ролин ўйнаймиз.

(Эдгар кийган қалпоқни кўриб)

Жуда яхши қалпоқ экан! Ҳарбий макр учун,
Мен шу кигиз қалпоқчани кийиб оламан,
Ва отларнинг тақаларин тескари қоқиб,
Куёвларим даргоҳига яширин кираман!

439) Ундан кейин ур, ҳо уру, ҳо уру, ҳо уру, ҳо уру!

*Бир сарой кишиси билан бир неча мулозимлар ки
ради.*

С а р о й к и ш и с и

Ана ўзи, ана ўзи! Дарров тутинглар!
Шаҳаншоҳим, сизни севган мушфиқ қизингиз...

Л и р

Тагин нима? Нажот йўқми? Мен асирманми?
Яна тақдир панжасида эрмак бўлдимми?
440) Баримта ҳам тўлай қолай, андак ювош бўл.
Мен миямдан яралиман, табиб келтиринг.

С а р о й к и ш и с и

Ҳамма нарса тайёр бўлар, шаҳаншоҳимиз.

Л и р

Ердам берар кишим йўқми? Елғиз ўзимми?
Қуйма тузга айланаман, бу шўр ёшлардан.
Икки кўздан ирмоқ каби оққан кўз ёшим
Куз кездеги дала йўлин чангин босқудай.

С а р о й к и ш и с и

Шаҳаншоҳим...

4410 Л и р

37—69

Улганда ҳам мард ўламан, шотир куёвдай!
Нима қилар, битта шўхлик қилиб қўяй-чи!
Мен қиролман — билмайсизми мени, жаноблар?

С а р о й к и ш и с и

Сиз, бизларнинг қиролимиз, биз сизга чокар.

Л и р

Ундай бўлса, қониқарли, ишлар жойида.
Мени тутмак истасангиз, хўп тута қолинг.
Қани! Қани! Қани! Қани!

4420 *Қоча бошлайди, хизматчилар қувлайдилар.*

С а р о й к и ш и с и

Ҳаққа етган гадода ҳам бу хўрлик бўлмас,
Қирол шундай ҳолда бўлса... нима ҳам дейсиз!
Икки қизи шу аҳволга солиб қўйибди,
Ўз наслини шу лаънатдан сақлаб қолишга
Кичик қизи қараб турмай ҳаракат қилар.

Э д г а р

Салом, жаноб.

С а р о й к и ш и с и

4430 Салом бўлсин! Хўш, қандай хизмат?

Э д г а р

Уруш бўлар эмиш, жаноб, эшитдингизми?

С а р о й к и ш и с и

Бўлмасам-чи: қулоғи бор ҳамма эшитган,
Ва ҳаммага аллақачон аён бўлган сир.

Э д г а р

Айтиб бера оласизми, душман яқинми?

С а р о й к и ш и с и

578

Жуда яқин, биз томонга келишга шошар,
4440 Эшитдимки, кутмоқдалар ҳар соат сайин.

Э д г а р

Ташаккур, жаноб.

С а р о й к и ш и с и

Бунда бир оз тутилса ҳам қироличамиз
Аммо қўшин аллақачон отланиб бўлган.

Э д г а р

Ташаккур, жаноб.

С а р о й к и ш и с и ч и қ и б к е т а д и .

Г л о с т е р

4450 Эй шафқатли парвардигор! Жонимни олгил,
Қайта бошдан душман келиб ўчакишмасин,
Ёв қўлига таслим бўлмай, ўлиб кетайин.

Э д г а р

Мана буни дуо депти,
Аъло, отажон.

Г л о с т е р

Ўзинг кимсан, азиз дўстим?

Э д г а р

4460 Битта бечора,
Тақдирнинг ҳам зарбларига кўникиб кетган,
Эҳтиёждан таълим олган, қайғуга ошна,
Ачинишга дили мойил. Қўлни беринг-чи
Сизга бирор бошпана ҳам топиб бераман.

Г л о с т е р

Раҳмат!
Сенга тангри ўзи мададкор бўлсин
Битта қилган шафқатингга юз ато қилсин.

Освальд киради.

Освальд

- 4470 Баракалла! Мукофот ҳам бизники бўлди.
Қўзсиз калла, фақат менинг катта обрўлар,
Даражалар топишимга яратилгансан.
Қекса хоин, тез тавба қил гуноҳларингга!
Ўлдиришга қиличим ҳам қинидан чиққан.

Глостер

Оғайнилик қўли билан

Битта силтаб чоп.

Эдгар ўртага киради.

- 4480 Освальд

Ҳой қишлоқи, бу қанақа безбетлик бўлди,
Сотқин ёнин олмоқдасан, алон ошкор?
Қоч! Бўлмаса, бу хоинга тикилган бало
Сенга юқиб, сен ҳам бирга ўлиб кетасан.
Қўлини қўй!

Эдгар (*Қишлоқча гапира бошлайди.*)

Ўғ-э, жаноб олийлари, нима қилсангиз қиларсиз,
мен бунинг ёнидан нари жилмайман.

Освальд

Қоч, қулвачча, йўқса, ўласан!

4490

Эдгар

Барака топкур хўжайин, тўғри йўлингизга кетаверинг-да, шу камбағал бечоралар ўтиб кетсин. Агар мени манманлик юзасидан ўлдириш мумкин бўлганда эди, бу ёруғ жаҳонда икки ҳафта ҳам тирик юролмас эдим. Қўйинг энди, мўйсафидга тега кўрманг, бўлмаса мана бу сўйилни ишлатишга тўғри келиб қолади, сизнинг бошингиз қаттиқмикан ёки менинг сўйилим. Мен сизга гапнинг дангалини айтяптиман.

Освальд

4500 Қоч деяпман, бир уйим гўнг.

Э д г а р

Қиличингиз билан истаганингизча янаверинг, жано-
ноб олий, энди мен сизнинг тишингизни қоқиб олиб,
санамасам бўлмайдиган кўринади.

Икковлари олишадилар. Освальд йиқилади.

О с в а л ь д

Хой, қул, мени сен ўлдирдинг — мана ҳамён
Ўз бахтингни истар бўлсанг, мени дафн қил.
Чўнтагимда бир мактуб бор, ўшани олиб,
4510 Граф Эдмунд Глостерга тезликда топшир.
У инглиз қўшинида хизмат қилади.
Бевақт ўлим, чакки бўлди!

(Ўлади.)

Э д г а р

Сени яхши танир эдим, тубан ялоқхўр,
Бузуқ хулқли маликанга ёқмоқлик учун
Ҳар истаган ирганч ишдан чўчимас банда.

Г л о с т е р

Нима бўлди, у ўлдими?

4520 Э д г а р

Бир оз дам олинг,
Отажоним. Мен бир муни тинтиб чиқайин,
Балки шу хат менга қилар ошнагарчилик.
У ўлишга ўлди, аммо жуда ҳам эсиз
Бошқа киши жаллод бўлса яхши бўларди.
Кўрайлик-чи!..

Сен ранжима юмшоққина мўм.

(Муҳрни синдиради.)

4530 Хулқу одоб — бизни кечир!
Баъзан душман ниятини билмақлик учун
Ҳатто қалбин ёриб кўриш жонз бўларкан,

Қоғозини йиртиб қараш — кечирарликдир.

(Уқийди.)

«Ҳар иккимизнинг бир-биримизга берган ваъда-пандларимизни ёдинга тушир. Сенинг қўлингда унинг ишини саранжом қилиб қўя қолиш учун бир талай имкониятлар бор. Истагинг бўлса, бас — қулай фурсат ҳамма вақт топилар. Агар у ёлиб бўлиб қайтиб келса, бизнинг ҳалигача қилган ниятларимиз фойдасиз бўлиб қолади. Мен унга бир умр асира бўлиб қоламан-у, унинг тўшаги менга зиндон бўлади. Мен бу тўшакнинг қўланса қучоғидан қутқариб ўз қилган бу журъатнинг мукофоти учун эримнинг ўрнини эгалла. Сенинг (хотининг дейишни жуда орзу қилар эдим) садоқатли Гонерильянг».

Уҳ, хотинлар иродасин лойқа гирдоби!
Ўз меҳрибон эрига ҳам қила олар қасд!
Ўринбосар менинг укам бўлиб қолармиш!
Жинояткор фоҳишларнинг чопарин эса
4550 Шу ердаги қум ичига кўма қўяман.
Ва герцогни ўлдиришга таҳлик қилғувчи
Бу лаънати хатни сақлаб, вақти келганда
Ўз қўлига топшираман. Чопар ўлганин,
Ва бу қўрқинч қасд хабарни унга айтаман.
Тақдир менга бу қисматни юклаб қўйибди.

Г л о с т е р

Қирол эса эсин жўйган... мен тентак бўлмай,
Ҳанузгача чидам билан бошимга тушган
Бутун жабру жафоларни англаб турибман,
4560 Кошки эди мен ҳам тентак бўла қолсам-ку
Фикрим билан тортган қайғим тафовут қилса,
Ёлғондакам хаёлларга кўмилиб кетиб,
Машаққатлар ўз-ўзини унутиб қўйса.

Узоқдан барабан овози.

Э д г а р

Қани менга қўлни беринг. Тинглаяпсизми
Узоқлардан эшитилар жовул овози,
Қани кетдик, отажоним.

Чиқадилар.

Е т т и н ч и с а ҳ н а

4570 Француз лагерида бир чодир.

*Лир бир ётоқда ухлаб ётибди; унинг ёнида табиб, сарош
киши си ва бир неча мулозимлар.*

Майин музика.

Корделия билан Кент киради.

Корделия

Шафқатли Кент, яхшилигинг мукофотига
Бу ҳаётда нима билан жавоб берайин?
Ҳаёт десам — ҳаёт қисқа,
Давлат десам — давлатим оз.

4580 Кент

Шу сўз ўзи — менинг учун олий мукофот,
Мен бу гапни юрагимдан олиб айтаман.

Корделия

Устингдаги қора кундан хотира бўлган
Усти-бошни ечиб ташлаб, бошқасини кий.

Кент

Афв этасиз, мен ўзимни билдириб қўйсам
Мўлжал қилган бутун ишим барбод бўлади.
Илтимос шу, токи ўзим айтмагунимча

4590 Сиз ҳам мени танимаган бўлиб кўрининг.

Корделия

Сиз айтганча бўла қолсин,
Ҳурматли лордим.

(Табибга)

Хўш, қиролнинг ҳоли қалай?

Табиб

Ҳозирча ухлар.

Корделия

—

Э, осмон қудратлари, сиз шифо беринг,
4600 Аламлардан мажруҳ бўлган унинг қалбига.
Қайгулардан гўдакланиб қолган отамнинг
Ҳиссиётин қайта бошдан тартибга солинг.

Т а б и б

Анчагина ухлаб қолди. Майли десангиз,
Энди уни уйғотсак ҳам бўлаверади?

К о р д е л и я

Илм нима деган бўлса ўшани қилинг.—
Бор ихтиёр ўзингизда. Қачон кийинди?

С а р о й к и ш и с и

У шунчалик қаттиқ ухлаб қолган эдики,
4610 Уйқусида кийинтирдик, сезгани ҳам йўқ.

Т а б и б

Уйғотганда сиз ўзингиз шу ерда бўлинг.
Ҳойнаҳой тинч уйғонади.

К о р д е л и я

Яхши, бўламан.

Т а б и б

Сиз, маликам, яқин келинг.

(Музикачиларга)

4620 Қаттиқроқ чалинг.

К о р д е л и я

Азизгинам, отажоним, кошки эдики,
Менинг лабим, ўпишларим бир шифо бўлиб,
Опаларим оқ сочингга етказган алам
Бир лаҳзада нутилса.

К е н т

584

Азиз маликам.

К о р д е л и я

Ҳатто бизга бегона зот бўлганида ҳам,
Оқ сочига раҳм қилмоқ керак бўларди.
Шу ёшдаги кекса бардош бера олармиди,
Бўронларнинг аёв билмас даҳшат кучига,

- 4630 Улдиарлик ваҳмасига, гулдуросига?
Ахир, бунинг зўримиди (шўрлик тунқотар)
Боши очиқ тонг оттириш очиқ ҳавода?
Душманнинг мени қопган ити бўлса ҳам
Чақирардим шундай кечда гулхан ёнига
Шўрлик отам, дарбадарлар билан тентираб
Чирик похол уйимидан паноҳ қидириб,
Чўчқаларга қўшни бўлган ноиложликдан.
Қандай алам! Шунга шукур қилиш керакки,
Ақли билан баб-баравар жони чиқмабди.

- 4640 У уйғонди!

Сиз ўзингиз аввал гаплашинг.

Т а б и б

Йўқ, яхшиси сиз гаплашинг.

К о р д е л и я

Ҳукмроним, аҳволингиз энди дурустми?
Соғлигингиз жойидами, улуғ шаҳаншоҳ?

Л и р

- Нега мени тобутимдан чиқарадилар?
Биласанми, нурга чўмган, порлоқ фариштам,
4650 Мени оташ чамбаракка михлаб қўйганлар,
Кўз ёшларим эритилган қўрғошин каби.
Тиним билмай оқмоқдадир шу чамбаракка.

К о р д е л и я

Шаҳаншоҳим, айтинг мени танияпсизми?

Л и р

Ҳа, ҳа, сени танияпман,

Сен нурли малак.
Қачон ўлган эдинг?

Корделия

4660 Ана, алаҳлаяпти.

Табиб

Ҳозиргина уйғонди у. Озгина кутинг.

Лир

Мен қайдайдим? Қаердаман? Бу нур қаердан?
Кўнглим чўккан. Ўзим тушган ушбу аҳволда
Бир ўзгани кўрса эдим, ранжиб ўлардим.
Нима дейман? Шу қўллар ҳам меникимикан?
Қани, синаб кўрайлик-чи... Нина санчияпти.
4670 Энди битта ҳақиқатни аниқлаш керак,
Мен ўзим кимман!

Корделия

Менга битта тикилиб қаранг
Ва яхшилаб дуо қилинг, фотиҳа беринг.
Э, йўқ, йўғ-э, тизза чўкманг, мунақа қилманг.

Лир

Сўрар эдим, мени эрмак қилиб кулманглар
Мен кексайган, эсин еган кишиман, холос.
Кам ҳам эмас, кўп ҳам эмас, саксонга кирдим,
4680 Чинин айтсам ўз-ўзимдан таҳликадаман,
Бир озгина эсдан ажраб қолдиммикан деб,
Сизни таниб тургандайман... бу кишини ҳам...
Шубҳам шуки, қаердаман, билмай турибман.
Ҳам мана шу усти-бошлар қаердан келди,
Етти ўйлаб, ёдимга ҳам келтира олмайман.
Ва билмайман бу кеча қайда тунадим.
Янглиш айтсам, мазақ қилиб кула кўрманглар...
Тахминимча, гўёки шу, шу, ушбу хоним
Менинг болам, Корделия.

Корделия

4690 Худ, худди ўзи!

Л и р

Бу ёш нима, кипригинг нам? Бас қил, йиғлама.
Агар бўлса, заҳар топдир, мен ичмоқчиман.
Ва сен мени севолмайсан. Опаларинг-чи,
Ҳеч сабабсиз менга қаттиқ озор бердилар,
Сенда эса сабаблар бор.

К о р д е л и я

Ҳеч нима йўқ! Йўқ!

Л и р

4700 Қаердаман? Франциядаманми?

К е н т

Ўз давлатингиз, ўз мамлакатингиздасиз,
Менинг шаҳаншоҳим.

Л и р

Алдаш керак эмас.

Т а б и б

Сиз юпатинг, қиролича, кўриб турибсиз
Дард кўзғалди, ўтиб кетди ёвуз тутқаноқ.
Бироқ, ҳадеб ўтган ғамни эсга солсангиз
4710 Қайта бошдан янгиланиш хавфи йўқ эмас.
Уни бундан бирор ерга дарров кўчириб,
То ўзига келгунича беозор қўйинг.

К о р д е л и я

Менинг билан бирга кетиш сизга маъқулми
Нима дейсиз, шаҳаншоҳим!

Л и р

Аmmo мен билан
Яшамакка сенда чидам бўлиши зарур.
Сўровим шу: ўтган гапни унут ва кечир.
4720 Мен бир қари, эсин жўйиб қўйган кишиман.

Кент ва сарой кишисидан бошқа ҳамма чиқиб кетади.

С а р о й к и ш и с и

Герцог Корнуэлнинг ўлдирилганлиги тўғрисидаги овозалар ҳақиқатга тўғри келадими, жаноб?

К е н т

Мутлақо тўғри, жаноб.

С а р о й к и ш и с и

Унга қарашли қўшинлар устидан энди ким қўмондон бўлиб қолди?

4730 К е н т

Овозаларга қараганда, Глостернинг ҳароми ўғли.

С а р о й к и ш и с и

Лостернинг қувғин ўғли Эдгар, граф Кент билан бирга Германияда деб айтадилар.

К е н т

Ишқилиб, ҳар хил овозалар бор. Бироқ, энди ўзимиз тўғрида ўйлашга ҳам вақт етди. Герцогнинг қўшинлари яқинлашиб қолди.

С а р о й к и ш и с и

4740 Жуда қонли жанг бўладиганга ўхшайди. Хайр, жаноб. *(Кетади.)*

К е н т

Ортиқ марра яқин. Бизни фалокатми, бахтми кутади, буни энди жангнинг оқибати ҳал қилади.

Чиқади.

V ПАРДА

Биринчи саҳна

Довер яқинлигида Британия лагери.

Барабанлар чалиб, байроқлар кўтариб Эдмунд, Регана,

4750 *аъёнлар ва солдатлар чиқадилар.*

Эдмунд (*аъёнлардан бирига.*)

Сиз герцогдан сўраб кўринг: сўнгги режаси
Ўз кучида турибдими, ё ўзгардими?
У доимо шубҳа билан тараддудга банд.
Бизга ахир бирор қатъий жавобин берсин.

Аъён чиқиб кетди.

Регана

Мен опамнинг чопаридан хавотирдаман.

Эдмунд

4760 Мен ҳам бирор иш бўлди деб қўрқаётirman.

Регана

Менинг сизга бўлган майлим қандай экани
Ўзингизга жуда равшан, азиз Глостер.
Шунинг учун очиқ-ойдин тўғриси айтинг,
Сиз опамни севасизми?

Эдмунд

Хурмат қиламан.

Регана

4770 Сиз поччамнинг мулки томон олиб боргувчи
Ёпиқ йўлга тушганмисиз?

Эдмунд

Адашмоқдасиз.

Регана

Тахминимча опам билан шундай яқинсиз.
Иккингишни бир бутун деб ҳисоблаш мумкин.

Эдмунд

Номусимга онт ичаман — бу, бундай эмас.

Р е г а н а

Шундай аҳвол бўла қолса чидолмас эдим,
Унинг билан яқинлашманг, жоним Глостер!

780 Э д м у н д

Йўқ, йўғ-э, сиз заррача ҳам хавотир олманг,
Ана ўзи эри билан бирга келяпти.

*Барабанлар, байроқлар билан Альбани, Гонерилья ва
солдатлар кирадилар.*

Г о н е р и л ь я (ўз-ўзига.)

Мен бу жангда мағлуб бўлсам, бўламан, аммо
Синглим бизни ажратишига йўл қўя олмайман.

А л ь б а н и

4790 Ўз сеvimли синглимизга саломлар бўлсин.

(Эдмундга.)

Қирол, кичик қизи билан биргамиш, жаноб.
Ва бизнинг бу қаттиққўлли иродамиздан
Ранжиган кўп кишилар ҳам у ерда эмиш.
Мен ожизман, ҳаққоният бўлмаган ерда.
Французлар бизга қарам давлат ерига
Босириққа келишлари маъқулмас, тўғри.
Аммо қирол ва қиролга яқин зотларнинг
Биздан қилган шикояти, афсус, ўринли.

4800 Э д м у н д

Бу маъқул гап.

Р е г а н а

Баҳслашув нимага керак!

Г о н е р и л ь я

Ҳозир ёвга баҳамжиҳат қарши чиқайлик.
Оилавий ёки шахсий можароларнинг
Ҳозир қатъий ўрни эмас.

А л ь б а н и

Бўлмаса, дарров
4810 Қўшиндаги оқсоқоллар кенгаш чақирсин,
Шулар қилган қарор билан ишни бошлаймиз.

Э д м у н д

Тезлик билан мен келаман, сизнинг чодирга.

Р е г а н а

Сиз, биз билан юрасизми, опажоним.

Г о н е р и л ь я

Йўқ.

Р е г а н а

Одобли иш бўлар эди, юринг, сўрайман.

4820 Г о н е р и л ь я (*ўз-ўзига.*)

Ҳа, ҳа, демак, маълум бўлди.

(*Овоз чиқариб*)

Хўп, кетдик, синглим!

Деҳқонча усти-бош кийиб олган Эдгар киради.

Э д г а р

Биздай ожиз камбағалга ижозат бўлса,
Икки оғиз сўз бор эди жаноб герцога.

А л ь б а н и (*бошқаларга қараб*)

Мен ҳозир бораман. Хўш, нима гапинг бор?

4830 *Альбани билан Эдгардан бошқа ҳамма кетади.*

Э д г а р

Шу хат сизга: жангдан олдин бир ўқиб қўйинг.
Жангдан ғолиб чиқолсангиз, бурғу чалдиринг,

Хат топширган киши дарров етиб келади!
Кўринишда жуда ночор кўринсам ҳамки,
Бу хатдаги бор гапларни тасдиқ қилувчи
Бир жангчини топиб келиш қўлимдан келар.
Ва мабодо жангдан омон чиқа олмасангиз,
Ўз-ўзидан бу дунёнинг ташвиш-ғурбати
4840 Сиз учун ҳам, бошқа учун ҳам барҳам топади.
Омон бўлинг, толеингиз доим ёр бўлсин.

А л ь б а н и

Сен тура тур, бу хатни мен ўқиб чиқайин.

Э д г а р

Бир нафас ҳам кечикишга имконият йўқ,
Зарур бўлган ҳар соатда ҳудайчи чалсин
Ўша замон мен бу ерда ҳозир бўламан.

Чиқади.

А л ь б а н и

4850 Бўлмаса хайр! Мен бу хатни ўқиб чиқаман.

Э д м у н д киради.

Ёв лашкари кўринмоқда. Қўшин тортайлик.
Айғоқчилар топиб келган бу маълумотда
Ёв аскарин кучи, сони аниқ айтилган.
Тез ҳаракат қилиш энди сизнинг бурчингиз.

А л ь б а н и

Ўз вақтида кечикмасдан тайёр бўламиз.

Чиқади.

Э д м у н д

4860 Севаман деб қасам ичдим опа-сингилга,
Улар худди илон чаққан кишилар каби
Минг тўлғониб бир-бировин ёмон кўради.
Бу икковдан қайси бирин эгаллай экан?
Биттасинми? Икковинми? Ҳеч қайсисинми?
Ҳар иккови тирик қолса бахт ҳам бўлмайди.
Бекасани олай десам Гонерильяни

Гиж-гижлаган, қутиртирган бўлиб қоламан
Ўзин десам, эри тирик, ўйин ютмайди.
Эри эса, олдимизда турган жанг учун
4870 Шу соатда жуда зарур. Аммо кейинроқ...
У кимнингким йўл устига ғов бўлиб турса
Ўша одам бунинг ишин бартараф қилар.
Агарда у жангда енгиб, ғолиб чиқа олса,
Корделия билан Лирга омон бермоқчи.
Бўлмаган гап! Мен бошқарган умумий аҳвол
Иш сўрайди, баҳсу жавоб талаб қилмайди.

Чиқади.

Иккинчи саҳна

4880 *Ҳар икки лагерь ўртасида ҳарб майдони. Барабанлар чалиниб,
байроқлар кўтарилган кўйи. Лир, Корделия ва қўшин
ўтади. Эдгар билан Глостер кириб келадилар.*

Эдгар

Бери келинг, отажоним. Шу соя ерда
Ҳақ иш учун курашганлар енгишин сўраб,
Дуо қилинг, оқибатни кутиб ўлтиринг.
Тирик бўлиб, шикаст емай қайтиб келсам-чи,
Сизга нима керак бўлса тайёр қиламан.

Глостер

4890 Парвардигор сизни сақласин!

Эдгар кетади.

Жанг олаговури, сўнг қайтиш марши.

Эдгар қайтиб келади.

Эдгар

Қочамиз, чол. Қани, дарров менгга қўл беринг!
Қирол тамом шикаст топди. Ўзи ва қизи
Асир тушди.
Қўлни беринг, қани, қочайлик!

Глостер

4900 Қочиш нега? Шу ерда ҳам чирий оламан.

Эдгар

Тагин ұша бемаза гап. Биз ұлим пайтин
Туғилганда бұлган каби жуда табийй
Тақдир бұлган соатида кутиб оламиз;
Ҳамма ишнинг ўз вақти бор. Қани, кетайлик!

Г л о с т е р

Сен ҳақлисан.

Кетадилар.

* * *

4910 *Доверда британияликлар лагери.*

Барабанлар, байроқлар билан ғолиб Эдмунд кириб келади.

Унинг орқасидан асир сифатида Лир билан Корделияни олиб кирадилар. Офицерлар, солдатлар ва бошқалар киради.

Э д м у н д

Олиб боринг, қамаб қўйинг! Тоинки судья
Ўз қудратли олий ҳукмин эълон қилгунча
Ғоят қаттиқ назоратда сақланиб турсин.

К о р д е л и я

4920 *(Лирга)*

Яхши ишлар қилмоқ бўлиб тақдир қўлида,
Ҳазоларга учрашимиз биринчи эмас.
Шум тақдирнинг ғазабидан унча қўрқмайман,
Сенгагина қайғураман, бечора қирол.
Бир учрашиб кўрсакмикан опаларим-ла?

Л и р

Йўқ, йўқ, йўқ, йўқ. Икковимиз кетдик турмага,
Қафасдаги қушлар каби унда куйлаймиз.
Сен мабодо мендан бирор фотиҳа сўрсанг,

4930 Тизза чўкиб, афв сўраб қиламан дуо.
Куйлар куйлаб, чўпчак айтиб, ибодат қилиб,
Бирга-бирга авахтада яшаб турамыз,
Ялтираган парвоналар тутиб куламыз.
Кўча-кўйда дайдиб юрган дарбадарлардан
Саройдаги аҳволларни сўраб биламыз.

Ким мартаба эгаллади, ким дорга кетди,
Кимнинг ҳоли қалай бўлди — билиб турамиз.
Тангри бизни жосусликка юборган каби,
Нарсаларнинг чин сирига воқиф бўламиз.
4940 Шундай қилиб, қоп-қоронғи зиндон ичида
Хукмронлар ўртасида тошқин-босқиндай
Бир пасайиб, бир улғайиб давом этувчи
Олқишларни сайр этамиз.

Э д м у н д

Икковин олинг!

Л и р

Корделия, худди шундай қурбонлар учун
Маъбудларнинг ўзи ҳатто исириқ солади.
Биз биргамиз, бизни энди ажратмоқ учун
4950 Тулкиларни ўт тутатиб индан қувгандай
Осмондан ёнган тўнка ўғирлаш керак.
Йиғлама-э!
Булар бизни йиғламоққа мажбур қилгунча
Ўзларини эту сўнгак билан аралаш
Ёвуз тоғун, қора қабо ютиб қўяди;
Аввал булар ўладилар.

Қани, юр, кетдик!

Қўриқчилар Лир билан Корделияни олиб чиқадилар.

Э д м у н д

4960 *(бир офицерга)*

Менга қулоқ бер...

(Унга бир қоғоз беради)

Хатни олиб сен буларнинг орқасидан бор.
Даражангни юқорироқ кўтариб қўйдим:
Шу хатдаги буйруғимни бажаришинг шарт,
Шунинг билан обрўйингга кенг йўл очасан.
Замонамиз қандай бўлса, биз ҳам шундаймиз.
Қилич учун кўнгилчанлик муносиб эмас,
Буйруқ қатъий, ортиқча сўз тамом ўринсиз,
4970 «Хўп!» десанг бас. Акс ҳолда — бошқача тақдир.

О ф и ц е р

Хўш!

Э д м у н д

Дарров жўна, ёдингда тут, агар амримни
Тўла-тўкис бажаролсанг, бахтли бўласан.
Эпчилроқ бўл. Гапларимни яхши уқдингми?
Хатда нима ёзган бўлсам, ўшандай бажар.

О ф и ц е р

4980 Юк тортган от арпа емай туролмас, ахир,
Одам қилган ҳамма ишни бажароламан.

Кетади

Бурғу товуши.

*Альбани, Гонерилья, Регана, офицерлар ва сол-
датлар кирадилар.*

А л ь б а н и

9490 Қаҳрамонлик кўрсатдингиз бугун сиз, жаноб
Ва тақдир ҳам сизга анча ёр бўлган эди:
Душманлар ҳам қўлингизга асир тушдилар.
Амримиз шу, асирларни бизга топширинг,
Биз уларнинг ҳуқуқлари, хавфсизлигимиз,
Ҳар икковин баб-баравар назарда тутиб,
Кўрсатамиз лозим бўлган муомалани.

Э д м у н д

5000 Мен қиролни қамамоққа лозим деб топдим,
Толесиз чол аллақачон қамаб қўйилди.
Унинг ёши, рутбасида гўё сеҳр бор —
Ана шулар халқнинг дилин тортиши мумкин.
Ўз найзамиз ўзимизга қарши қўзғалур.
Шунинг учун малика ҳам бирга қамалган.
Сизнинг олий ҳукмингиздан ўтмоқлик учун
Бугун, эрта ё кейинроқ келсалар мумкин.
Ҳозир жангнинг теру қони тўхтаганча йўқ,
Дўст ўлигин дўст қидирар майдон ичида.
Жуда маъқул ва шарафли жанг бўлди, аммо
Жангнинг бутун фожиасин тотган кишилар
Лаънат билан ёдламоқда бу ҳарбу зарбни.
Корделия ва қиролни ҳозир чақириб,

Суд қилмоқлик дуруст бўлмас, менинг фикримча.

А л ь б а н и

5010 Афв этасиз, жаноб! Билинг, сиз ахир бизнинг
Амримизга бўйин эгган жангчисиз, холос,
Биз билан тенг ҳуқуқи бор биродар эмас.

Р е г а н а

Биз-чи, уни биродар деб ҳисоб қиламиз.
Бу тўғрида гапиришдан бир оз илгари
Бизлардан ҳам сўрамоқлик керак бўларди.
Жангга бизнинг қўшинларни у бошлаб кирди,
Бинойидек бўлди менинг рутбам, шахсимга.
Демак, сизга биродар деб аталмоқ учун
Шу яқинлик унга тўла ҳуқуқ беради.

5020 Г о н е р и л ь я

Ҳовлиқаверма!
У ўзининг даражасин кўтармоқ учун
Сенинг меҳру шафқатингдан кўпроқ иш қилди.

Р е г а н а

Менга, менинг давлатимга ўринбосарлик
Уни олий мақомлар билан тенг қилур.

А л ь б а н и

Агар сизга уйланганда шундай бўларди.

Р е г а н а

5030 Ҳазил чинга айланса-чи?

Г о н е р и л ь я

Этади, бас қил!
Ўз кўзингга ишоьчагил, ғилай кўради.

Р е г а н а

Бир оз кўнглим айнаяпти, бўлмасам, бекач,
Билар эдим сизга бошлаб айтар сўзимни.

5040 Ҳой саркарда! Менинг бутун ҳокимиятим,
Қўшинларим ва асирлар сеники бўлди;
Мен ўзим ҳам сеникиман ва давлатим ҳам.
Қўрғон тамом топширилди, турганлар гувоҳ,
Бу кундан сўнг сен эримсан ва ҳукмронсан.

Гонерилья

Уни тамом сен эгаллаб олмоқчимисан?

Альбани

Ва ризолик бериш сенинг ихтиёрингмас,

Эдмунд

Ва сиздан ҳам ризоликни сўрамайдилар.

Альбани

Янглишасан, ҳой, дурагай!

Регана

5050 *(Эдмундга)*

Довул қоқтир! Даражангни элга эълон қил!

Альбани

Бир оз тўхта! Диққат билан қулоқ сол! Эдмунд.
Қамалгансан, айблисан, давлат хонини.

(Гонерильяни кўрсатиб)

Ялтираган бу илон ҳам сен билан бирга.
Сингилгинам, сиз Эдмундни эгаллаш учун
Қилаётган даъволарни бекор қиламан.
Хотинимнинг манфаатин кўзлашим керак.
5060 У олдинроқ Эдмунд билан қовушган экан,
Мен эриман, демак, унинг ёнини олиб,
Сизнинг олиқ-солиқларни тақиқ қиламан.
Жуда ҳам эр тусайдиган бўлсангиз агар —
Мана, мени сева қолинг. Менинг хотиним
Бошқа билан ўз-ўзини унашиб қўйган.

Гонерилья

Лўттибозлик!

А л ь б а н и

- 5070 Эдмунд, қилич ёнингдами? Айт, бу бурғу чалсин!
Агар сенинг тубан хоин эканлигингни
Исбот қилиб бермоқ учун бирор мард чиқиб
Сенинг билан қиличбозлик қилмаса, унда
Бу майдонга мен чиқаман.

(Қўлқопини ташлайди.)

Мана, гаровим!

Ва туз тотмай исбот қилиб бера оламан
Сен бояги айтганимнинг ўзгинасисан.

Р е г а н а

- 5080 Кўнглим озиб, алланечук бўлаётимман.

Г о н е р и л ь я

(бир чеккага)

Бўлмасам-чи, заҳар кучин кўрсатади-да.

Э д м у н д

(қўлқопини ташлаб)

- Мана гаров, кимки мени хоин демоққа
Журъат қилса, уни мутлоқ ўлим кутади!
Бурғу чалсин! Журъат қилиб ушбу майдонга
5090 Ким чиқмасин, ўша билан, майли, сиз билан
Ўз номусим, садоқатим оқлаш йўлида
Олишмоққа, жанг қилмоққа таппа-тайёрман!

А л ь б а н и

Ҳой, ҳудайчини чақиринглар.

Э д м у н д

Ҳудайчи қани, ҳой, ҳудайчи!

А л ь б а н и

Лекин, қара, фақатгина ўзингга ишон-а,
Мен қўшинни уруш учун чақирган эдим,
Яна битта фармон билан уни тарқатдим.

Р е г а н а

5100 Ҳолим ёмон! Ҳамма ёғим оғриққа кирди!

А л ь б а н и

Мазаси йўқ. Олиб боринг дарров чодирга.

Регана чиқади. Ҳудайчи киради.

Кел-чи, ҳудайчи. Айт-чи, қани, бурғу чалсинлар.
Уни ўқи. }

О ф и ц е р }

Чалинг! ;

Бурғу чалинади.

Ҳ у д а й ч и

5110 (*ўқийди*)

«Қўшин ичида бўлган рицарлардан ёки даражали одамлардан кимда-ким Эдмунд, яъни ўзини граф Глостер деб атаб юрган кишининг каттакон хиёнаткор эканини исбот қилиб беришни истаса, бурғулар уч марта чалингандан сўнг майдонга чиқсин. Эдмунд, яъни ҳариф у билан учрашишга тайёр».

Э д м у н д

Бурғу чалинсин!

Бурғу бир марта чалинади. }

5120 Ҳ у д а й ч и

Яна!

Бурғу иккинчи марта чалинади.

Яна!

600

Бурғу учинчи марта чалинади.

Саҳна орқасидан жавоб бурғуси чалинади.

Тамоман ҳарбийча кийинган Эдгар чиқади. Унинг олдида бурғучилар.

А л ь б а н и

5130 Сўра ундан, нима керак ва нима учун
Бурғу билан чақириққа у етиб келди?

Ҳ у д а й ч и

Узинг кимсан? Отинг нима? Даражанг нима?
Нима учун бу талабга майдонга чиқдинг?

Э д г а р

5140 Бир оз туриб ҳаммасини билиб оласиз,
Менинг номим бир хиёнат сабаби билан
Нобуд бўлган, унутилган, йўқолиб кетган.
Аммо ўзим асилзода бир киши бўлиб,
Насабимда душманимдан қолар жойим йўқ:
Уша билан олишмоққа майдонга чиқдим.

А л ь б а н и

Айт-чи, сенинг душманинг ким?

Э д г а р

Душманим Эдмунд,
Гўё граф Глостер деб аталган киши.

Э д м у н д

Уша менман. Нима дейсан?

Э д г а р

5150 Қиличингни ол.
Агар сенинг шарафингни ўринсиз сўксам,
Қўлинг билан ўч олишга тамом ҳақлисан.
Мана менинг қиличим ҳам қўлимда тайёр:
Менда бўлган паҳлавонлик — рицарлик номи
Ва шарафим ушбу ерда товушим борича

Эълон қилиб қўйишимга беради ҳуқуқ.
Сен шу кучу ёшлик, улуғ рутбангга боқмай,
Қилич каби кескирлигинг, мардоналигинг,
Шу биринчи ғалабангу зўр жасоратинг —
5260 Барчасига боқмай туриб — катта хоинсан!
Сен тангрига, ўз отангга, туққан акангга
Зўр хиёнат қилган киши ва герцогга ҳам
Орқаворатдан суиқасдлар тайёрлагансан;
Сен бошингдан то оёғинг товонигача,
Оёқ босган ерингдаги тупроқларгача,
Ола танли чўл қурбақа каби хоинсан.
Йўқ, десангу инкор қилсанг, мана қиличим,
Қўлда кучим, юрагимда жасорат билан
Ўз сўзимни исботлашга тайёр турибман.

Э д м у н д

5170 Мен отингни сўрашлигим керак бўлса ҳам,
Мардлигингдан, ғурурингдан ва сўзларингдан
Жуда равшан кўринмоқда олган тарбиянг.
Лек рицарлик қонунича бу тўқнашувни
Бошқа галга қолдиришга ҳаққим бор. Аммо
Бу ҳуқуқдан жирканаман, инкор қиламан.
Менга қўйган айбларингни қайтиб бераман,
Сен дўзахи ёлғон билан қалбимни ўртаб,
Мени мажруҳ қилмоқчийдинг, шундай бўлмади.
Энди эса қўлимдаги мана шу қилич
5180 Кўкрагингдан бир умрга жойин топади.
Қани, чалинг бурғуларни.

Улар олишадилар. Э д м у н д йиқилади.

Бурғулар чалинади.

А л ь б а н и

Тамом ўлдирма!

Г о н е р и л ь я

Глостерим, алдадилар, бунда алдов бор:
Сен номаълум душман билан чакки олишдинг.
Бу навбат сен заррача ҳам енгилганинг йўқ,
5190 Балки тубан алдовларнинг қурбони бўлдинг.

А л ь б а н и

Сиз ҳап бўлинг. Бўлмаса-чи, ушбу хат билан
Бўғизингиздан бўғиб қўйиш жуда ҳам осон.

(Эдмундга)

Ол, ярамас! Ўз тубанлик номингни ўқи!

(Гонерильяга)

Иирта кўрманг! Бу хат сизга жуда танишдир?

Г о н е р и л ь я

Шундай бўлса нима бўпти? Ҳукмдор менман.
5200 Сен эмассан! Мени ким ҳам тергай олади?

А л ь б а н и

Ёвуз махлуқ! Сен бу хатни танигандирсан?

Г о н е р и л ь я

Нималарни билишимни мендан сўрама.

(Чиқади.)

А л ь б а н и

(бир офицерга)

Орқасидан кузатиб бор. Хаёли бузуқ.

Офицер чиқади.

5210 Э д м у н д

Менга қандай айб қўйсангиз, барчаси тўғри,
Ҳаммасини тан оламан — гуноҳлар қилдим,
Вақти келиб биттаси ҳам қолмай фош бўлар.
Бу ишларга ва ўзимга энди хотима!
Лекин кимсан, менга ёлиб чиққан, эй йигит?
Асилзодлар авлодидан бўлсанг — кечирдим.

Э д г а р

Яхшиликнинг жавоби ҳам яхшилик бўлур,

Менинг қоним сеникидан паст эмас, Эдмунд.
5220 Қонимнинг шу тозалиги, асилзодлигим
Сени баттар жиноятчи қилиб қўйганлар.
Билмоқ бўлсанг, сенинг аканг — Эдгар бўламан.
Адолатли парвардигор, ширин гуноҳнинг
Лаззатларин аввал бизга тотқизиб қўйиб,
Кейин шунинг ўзи билан жазо беради.
Сен яширин учрашувдан туғилганинг-чун,
Мана, отанг икки кўздан ажраб турибди.

Э д м у н д

Гапинг тўғри, сен ҳақлисан! Омадим чархи
5230 Чиппасига айландию мен мағлуб бўлдим.

А л ь б а н и

Қиёфангдан маълум эди асилзодлигинг,
Кел, бир қучай. Отанг билан сени севмоқлик
Менинг учун бир бахт ўзи.

Э д г а р

Буни биламан.

А л ь б а н и

Шу топгача қаерларда яширинган эдинг?
Отанг тортган кулфатларни қаердан билдинг?

5240 Э д г а р

Кулфатига шерик эдим. Қисқаси шуки,
Ҳикоямни бошдан-оёқ айтганимдан сўнг
Ҳатто қалбим портлаб кетса парво қилмайман!
Қонли ўлим ҳукми чиққач орқаворатдан
Бир амаллаб қутулишнинг пайига тушдим.
(Биласиз-ку, жон кўп ширин, одамзод деган
Бир ўлимдан қочаман деб минг марта ўлар.)
Ҳатто итлар ҳазар қилган қўсқилар кийдим,
Шу орада отам билан учрашиб қолдим:
5250 Икки қонли кўз чаноғи бегавҳар эди,
Кўр отамга етакчилик қилиб тиландим,
Алдаб-сулдаб тентакликдан омон сақладим.
Аммо, аттанг, ўз-ўзимни ошкор қилмадим,
Фақат бундан ярим соат чамаси бурун

Шу жанг учун яроғ, совут тақар эканман,
Шу муқаррар ғалабага унча ишонмай,
Фотиҳасин олар чоғи кимлигим айтдим.
Азиятлар ўртаб кетган унинг юраги
5260 Шодлик билан қайғуларнинг тўқнашувига
Дош беролмай портлаб кетди табассум билан.

Э д м у н д

Гапинг билан юрагимга тегиб ўтолдинг,
Яхшиликдан нишонадир. Давом этавер,
Яна бир гап демоқчисан, кўриб турибман.

А л ь б а н и

Яна шундай ғусса бўлса, айтма, керакмас,
Шу гапларни эшитибоқ тоқатим тугаб,
Уввос тортиб йиғламоққа тайёр турибман.

Э д г а р

5270 Бу гап тўғри, қайғуларни севмас кишига
Ҳикоямнинг шу қисми ҳам кўплик қилади.
Эндигиси ҳалигача айтганларимдан
Ҳаддан зиёд қайғулироқ ва ғуссалироқ.
Мен отамнинг тепасида ўлтирар экан,
Битта киши келиб қолди. Бундан илгари
Мени гадо аҳволида кўриб қочганди.
Энди эса, кимлигимни билиб қолдию
Фиғон билан қучоқлади, кўкни титратиб
Ва отамнинг жасадига ўзин ташлади...

5280 Сўнгра қирол Лир ҳақида, ўзи ҳақида
Қон йиғлатиб ўртайдиган дoston бошлади.
Айтган сари нолалари авжига чиқиб,
Ҳаёт тори бирин-кетин узилар эди.
Шу маҳалда бирданига бурғу чалиниб
Уни беҳуш қолдирганча бу томон чопдим.

А л ь б а н и

Ким экан у?

Э д г а р

У Кент эди, қувғинди Кент, жаноби олий,
5290 Қирол уни ёмон кўриб қолган бўлса ҳам,

Қийим-бошин ўзгартириб, хизмат қиларди,
Сотиб олган қул ҳам бунча хизмат қилолмас.

Бир сарой киши си қўлида қонли пичоқ билан чопиб киради.

С а р о й к и ш и с и

Ёрдам беринг! Ёрдам беринг!

Э д г а р

Қанақа ёрдам?

А л ь б а н и

Тезроқ гапир!

5300 Э д г а р

Пичоқ қон-ку, бу нима бўлди?

С а р о й к и ш и с и

Қоннинг ҳовури бу пичоқдан ҳали кетган йўқ,
Ўзи ўлди, юрагидан суғуриб олдик.

А л ь б а н и

Ўлган кимди, тезроқ айтсанг-чи?!

С а р о й к и ш и с и

Хотинингиз, жаноб олий, ўз хотинингиз!
Шундан олдин синглизига заҳар берибди,
5310 Ўлаётиб иқрор қилди ўз оғзи билан.

Э д м у н д

Икковига оламан деб ваъда бергандим,
Учовлашиб тўй-томоша қиламиз энди.

Э д г а р

Кент ҳам келди.

А л ь б а н и

606

Хоҳ ўликдир, хоҳ тирикдир, бунда келтиринг.

Сарой кишиси кетади.

5320 Биз худонинг ғазабидан чўчиймиз, холос,
Бу гапларни кўравериб дийдамиз қотган.

Кент киради.

Кент келди-ку, аммо уни бизлар шу топда
Хурмат билан қаршилашдан андак ожизмиз.

Кент

Қелишимдан мақсад шуки, қиролни топиб,
Хайрли кеч, алвидони айтмоқчи эдим.
Шу ердами?

Альбани

5330 Зарур гапни унутибмиз-ку,
Эдмунд, айт-чи, қирол билан қизи қаерда?

Регана билан Гонерильянинг жасадларини олиб кирадилар.

Сен буларни кўриб қўй, Кент!

Кент

Бу нима бўлди?

Эдмунд

Баракалла, Эдмунд шундай севимли эди.
Мени деб опа ўз синглисин ҳалок этди-да,
Орқасидан ўзини ҳам ўлдирди қўйди.

5340 Альбани

Шундайликка шундай бўлди. Юзларин ёпинг.

Эдмунд

Ҳаёт тамом. Гарчанд бу иш феълимга зиддир,
Бир яхшилик қилиб қўяй сўнгги нафасда.
Дарров, тездан турма томон одам юборинг,

Қорделия билан Лирни ўлдирмоқ учун
Буйруқ бериб қўйган эдим.
Кечикиб қолма.

А л ь б а н и

5350 Чопинг тезроқ, чопинг дарров!

Э д г а р

(Альбанига)

Қим томон чопай?
Қимга буйруқ берган эдинг, ким эди ўзи?
Уша буйруқ бекор, деган битта белги бер.

Э д м у н д

Яхши айтдинг. Қиличимни олиб бора қол,
Офицерга кўрсатасан.

А л ь б а н и

5360 Жўна, уч, югур.

Эдгар югуриб чиқади.

Э д м у н д

Мен, хотининг офицерга: Корделияни
Турма ичра осасан, деб буюрган эдик.
Кейин эса, аламидан ўзин осди, деб
Овоза ҳам тарқатишин топширган эдик.

А л ь б а н и

Уни ўзинг омон сақла, парвардигорим!
Буни олинг!

5370 *Э д м у н д ни олиб кетадилар.*

*Қўлида Корделиянинг жасадини кўтарганича Лир, Эдгар,
офицерлар ва бошқалар кирадилар.*

Л и р

Оҳ-вой тортинг! Уввос тортинг! Тош дил одамлар!

608

Дарёларча ёш оқизган кўзим бўлсайди,
Осмонни қўмаргудай сўзим бўлсайди,
Ҳаёт қайда, ўлим қайда ажрата оламан,
Нафас олмай ётибди бу. Ер каби ўлик.
5380 Битта кўзгу топиб беринг, қўйиб кўрамиз,
Агар кўзгу хираланса, демак, бу ҳаёт.

К е н т

Нима гап бу, охир замон бўлиб қолдимми?

Э д г а р

Ўшанга ўхшаш.

А л ь б а н и

Барбодлик бу, ҳалокат бу!

Л и р

5390 Тирик экан! Мана бу пар қимирлаб кетди.
Оҳ, агарда шундай бўла қолганда эди,
Бу жаҳонда тортиб ўтган қайғу-кулфатим
Бир варакай унут бўлиб кетган бўларди.

К е н т

(тиз чўкиб)

Э, бечора шаҳаншоҳим...

Л и р

Йўқол, нари бор.

Э д г а р

Бу Кент ахир, ўз дўстингиз!

Л и р

5400 Сиз хонлар, сиз қотиллар! Вабога учранг!
Уни олиб қолар эдим... Халал бердингиз,
Ўлиб қолди!
Қорделия, Қорделия, мунча шошасан!

А, нимади? Нима дединг? Унинг овози
Хотинликнинг латофати анқиб тургувчи
Жуда ювош, жуда нозик, мулойим эди.
Қизгинамни дорга осган қулбаччани-чи,
Мен ўлдирдим.

О ф и ц е р

5410 Тўғри, уни ўлдириб қўйди.

Л и р

Ўлдирдим-а, ўлдирганим рост-а, кўрдинг-ку?
Бир замонлар қўлимдаги кескир қиличим
Бундайларни йўрғалашга мажбур қиларди.
Қариб қолдим, бу жафолар чарчатиб қўйди;
Ўзингиз ким? Танирдим-у, кўзларим хира.

К е н т

Агар тақдир бу жаҳонда икки кишини
Ёмон кўриб ғурбатларга йўллаган бўлса,
5420 Ушаларнинг биттасиман.

Л и р

Бу ерда анча қоронғироқ. Кент эмасмисан?

К е н т

Худди ўша, сизнинг содиқ дўстингиз Кентман.
Бир Қай деган хизматчингиз бўларди, қани?

Л и р

Сизга айтсам, кўп ажойиб бир йигит эди,
Қўрқмас жангчи. Улиб кетди, ҳозир тупроқда.

К е н т

Йўқ, шаҳаншоҳ, ўша киши мен эдим, ахир.
5430

Л и р

Биз бу гапни текширамыз ва аниқлаймыз.

610

К е н т

Бошингизга шу жафолар тушгандан буён
Орқангиздан ҳамроҳ эдим ғусса йўлида.

Л и р

Сени кўрсам қувонаман.

К е н т

5440 Бошқа ҳеч ким. Бу ерда-чи, теваарак-атрофда
Ғусса, зулмат, ўлимгина ҳукмрон, холос.
Икки катта қизингиз ҳам мудҳиш аҳволда
Ўлиб бўлди.

Л и р

Тахминимча шундай бўлибди.

А л ь б а н и

Ўзи нима деганини англамайди ҳам,
Унга бўлган мурожаат тамом ўринсиз.

Э д г а р

Тўғри, ўринсиз.

5450 *Бир офицер киради.*

О ф и ц е р

Эдмунд ўлди.

А л ь б а н и

Ўлса ўлар, бизга нимади?
Биродарлар, жаноб лордлар! Қароримиз шу:
Жафо тортган шўрликларга қўлдан келганча
Нима ёрдам лозим бўлса қилиб кўрамиз.
Шу улуғвор мўйсафиднинг тирик чоғида
Мамлакатнинг бор ҳукмини унга берамиз.

5460 *(Эдгар билан Кентга)*

Сизга эса, шунча қилган яхшилигингиз —
Ҳурмати-чун бутун ҳуқуқ ва рутбангизни
Қайтарамиз устга устак ошиғи билан,
Сиз мукофот қадаҳини нўш этинг, дўстлар,
Душманамиз заҳар ютсин.

Ия, қаранглар!

Л и р

Осилдингми, шўрлик болам... Ҳаётинг йўқми?
Нега ахир итлар, отлар ва каламушлар
5470 Яшайди-ю, сен бечора нафас олмайсан?
Яна қайтиб келмайсанми энди ҳеч қачон?
Ҳеч қачон-а? Ҳеч қачон-а?
Шу еримнинг тугмасини ечиб юборинг...
Раҳмат сизга, кўряпсизми?

Унга бир қаранг;

Кўрсангиз-чи... лабларига... қарасангиз-чи...
Қарасангиз-чи...

(Улади.)

Э д г а р

5480 Шаҳаншоҳим! У ҳушини йўқотиб қўйди.

К е н т

Юракгинам, ёрилсанг-чи!

Э д г а р

Ҳукмронимиз!

К е н т

Қўй, руҳига озор берма. Малол чекмасдан
Дунё билан видолашсин.
Унга энди яшамоқнинг машаққатини
Душмангина раво кўрар.

5490 Э д г а р

Улди.

К е н т

612

Мудҳиш хаёл каби бўлган узун ҳаётни
Муъжизадай чидам билан яшаб тугатди.

А л ь б а н и

Ўликларни олиб чиқинг! Бизлар ҳам энди
Бу умумий қайғуларга чора ўйлаймиз.

(Эдгар билан Кентга)

Энди сизлар, жонга яқин қадрдонларим,
5500 Мамлакатнинг идорасин қўлга олингиз
Ва давлатнинг ярасига малҳам қўйингиз.

К е н т

Ўйқ, мен тездан узоқ йўлга жўнаб кетаман:
Қиролимиз чақирмоқда — унга етаман.

Э д г а р

Мотам тутинг, мунг ҳиссига итоат қилинг!
Ҳеч ким жафо тортмагандир бу кексага тенг.
Биз ёшлар-чи, балки шунча яшамасмиз ҳам,
Балки бизнинг бошимизга келмас шунча ғам.

5510 *Ҳаммалари мотам марши остида чиқиб кетадилар.*

Лопе де Вега

ФУЕНТЕ ОВЕХУНА

«ҚҰЗИБУЛОҚ ҚИШЛОҒИ»

Иштирок этувчилар:

Қирол Дон Фернандо.

Қиролича Донья Исабела.

Дон Родриго Тельес Хирон — Калатрава орденининг магистри — сипоҳсолари.

Дон Манрике — Сантьяго орденининг магистри — сипоҳсолари.

Фернанд Гомес де Гусман — Калатрава орденининг командири.

Лауренсья — Эстебаннынг қизи.

Фрондосо — Сариқ сочли Хуаннынг ўғли.

Паскуала } Деҳқон хотинлар.

Хасинта } Деҳқон хотинлар.

Ортуньо } Командорнинг мулозимлари.

Флорес } Командорнинг мулозимлари.

Эстебан } Фуенте Овехуна қишлоғининг оқсоқоллари.

Алонсо } Фуенте Овехуна қишлоғининг оқсоқоллари.

Сариқ сочли Хуан } деҳқонлар.

Менго } деҳқонлар.

Баррильдо } деҳқонлар.

Леонело — студент.

Симбранос — солдат.

Судья.

Битта бола.

Сьюдад Реаль шаҳар шўросидан икки киши — вакиллар.

Фуенте Овехуна қишлоқ шўросидан бир киши.

Яна бошқа деҳқонлар, деҳқон хотинлар.

Солдатлар.

Музикантлар.

Аъёнлар.

Воқеа Фуенте Овехуна қишлоғида ва бошқа ерларда ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Калатрава сипоҳсоларнинг альмагро саройи.

I кўриниш

(Командор Фернанд Гомес, Флорес ҳам
Ортуньо)

Командор

Менинг бунда альмаграга етиб келганим
Маълум бўлан бўлса керак сипоҳсоларга?

Флорес

10 Аллақачон у бу ишдан бўлмиш хабардор.

Ортуньо

Ёши тўлган сари, унда ошмоқда гурур.

Командор

Ҳойнаҳой у исмини ҳам яхши билолмас,
Менинг номим Фернанд Гомес Гусман деб машҳур.

Флорес

Ёш, нодондан ранжимакнинг кераги ҳам йўқ.

Командор

20 Борди ана, номимни-я, қадр қилмасин.
Ҳеч бўлмаса даражамнинг ҳурмати қани?
Калатрава командорлик нишони бўлган
Кўксимдаги ушбу бутни сийлаши зарур.

Ортуньо

Йўл-йўлакай бирор маккор дўсти йўлиқиб,
Унга балки шу зайлда маслаҳат берган,

Яъни деган:— сен у билан кўп яқинлашма,
Чандон иззат-ҳурматнинг ҳам зарурлиги йўқ.

К о м а н д о р

30 «Бор!» дейману мен ҳам уни севмай қўяман
Одамларнинг қалб сандуғи калиди — салом.
Кибру ғурур-душманликни туғдирар халос.

О р т у н ь о

Қошки эди шу такаббур одамлар ўзи
Била олсайди улардаги шу кибру ғурур
Ер юзига машаққатлар келтирганини.
Шунинг учун пайти келса ҳар бир одам ҳам
Мағрурларни янчмакликни бўлар пайдан.
Шуни билса, такаббурлар ғурурдан кўра
Ўлмакликни маъқул кўрар эди албатта.

40 Ф л о р е с

Балли, сизга у пешвоз чиқмади, чакки.
Тенг рутбали одамларнинг бири-бирига
Кеккайиш бу албатта аҳмоқлик аммо,
Тенг бўлмаган кишиларнинг доғилиликлари
Энг даҳшатли золимларнинг зулмидай қўрқинч.
Сен беҳурмат қилиндим, деб койима-ёқ қўй,
Барча нодон бошқаларнинг ҳурматларини
Жалб қилишнинг уддасидан чиқа олмайди.

К о м а н д о р

50 — Сипоҳсолар қиличини тақа олган киши
Қалатрава бути эса кўксида порлар,
Паҳлавонлик марду майдон удумларини
Тартибларин бир озгина билмаги зарур.

Ф л о р е с

Сипоҳсолар билан сенинг ўртангни бузган,
Бузуқини тез орада топиб оласан.

О р т у н ь о

Модомики шубҳанг бўлса, тез орқангга қайт!

Командор

60 Йўқ, қиламан. Муддаосин аниқ билгунча.

II кўриниш

(Калатрава сипоҳсолари ўз аъёнлари билан кириб келади.)

Сипоҳсолар

Гомес Гусман, сизга ҳурмат, шарафлар бўлсин,
Афвингизни ўтинаман ҳаммадан аввал.
Келишингиз тўғрисида ботир Фернандо
70 Шу топдаёқ хабар олдим мени кечиринг.

Командор

Сиздан қаттиқ гина қилсам менинг ҳаққим бор
Нафсимизни койитишга ўзингиз сабаб.
Ўйлаб эдим, сизнинг рутба ва тарбиянгиз.
Сизни ҳушёр қилиб қўйган бўлса керак — деб
Бизлар киммиз, ёдингиздан чиқарманг ахир
Сиз ҳурматли Калатрава сипоҳсолари
Ва мен бўлсам маълумингиз — олий командор
Мен бойғизни содиқ вассал бўлиб турган чоғ
80 Ҳурматга ҳам ҳаққим бордир — дея ўйлайман.

Сипоҳсолар

Дон Фернандо, йўлингизга бўлиб интизор
Сизки мутлоқ келади деб кутмоқда эдим.
Келинг энди, шу қўлларни бир-бирга боғлаб
қучоқлашайлик.

Командор

Дон Родриго!

Мени ҳурмат қилишингиз керак ҳамиша.
Мен бир эмас бир печа бор лашкарларимни
90 Бош роҳибнинг амри билан жангга судрадим.
Сиз у топда ҳали кичик, гўдак эдингиз.
Доимо мен Тельес сизни назарда тутиб
Сизнинг учун жонимни ҳам аямаганман.

Сипоҳсолар

Балли, шундай. Қўксимизда порлаб тургувчи
Шу бутларнинг шарафига ичаман қасам.
Сиз кўрсатган шу шафқатлар эвази учун
Чексиз ҳурмат бурчим менинг ва истар эдим.
Сизни отам деб атасам беринг ижозат.

100 Командор

Ортиқ гина-гудратларга ўрин қолмади.

Сипоҳсолар

Билмайсизми, жанг-жадалдан нима хабар бор?

Командор

Сизни қандай шарафли бурч кутаётганин
Тингласангиз, мен ҳамма вақт эшитишга тайёр.

Сипоҳсолар

Айтинг жаноб, тингламоққа тайёрман доим.

Командор

- 110 Улуғ сипоҳ, дон Родриго Хирон — бобонгиз
Бундан саккиз йиллар бурун номзод қилиб
Сизни сипоҳсолар қилиб қолдирган эди.
Бу рутбани истамади шонли отангиз?
Қалатрава сипоҳидек улуғ мақомга
Сизни сийлаб қолдиришни муносиб топди.
Сиз у тобда ёшлигингиз назарда тутиб
Дон Хиронни қойилмақом қилдилар сизга.
Бугун мана дон Хирон ҳам айлади вафот.
Дон алансо бошда туриб Португалия,
120 Кастиляни қарам қилиб олди ўзига.
Аммо Арагоннинг шаҳзодаси дон Фернандо
Ўлиб кетган дон Хироннинг хотинин олиб,
Гарчанд зарра бу даъвода ҳуқуқи йўқдур.
Ул ҳам энди Кастиляга қилмоқда тама.
Бу ерларнинг бари сизнинг мерос ҳаққингиз.
Сиз ҳам энди ҳали ёшман деб ўлтирмай
Шонли ота-бобонгизнинг шарафин оқлаб
Шу топдаги жанг-жадалга қараб от солинг,

- Қулоқ беринг, Альмаграда бұлган лашкарни
 130 Қалатрава сипоқларин бир ерга тўпланг,
 Сьюдад Реаль томон дарров қўшин етакланг.
 Кастиля ва Андалуси ўртасидаги
 Бу қўрғоннинг жуда катта аҳамияти.
 Астойдил мардлик жангин бошламак учун,
 Бир оз ботир қўшин йиғсак қилур кифоя.
 Ҳалигача Қалатрава муқаддас бути,
 Ожиз гўдак елкасига оғирлик қилар
 Деган каби пичингларни отиб юрган ёв,
 Ғайратингиз зарбасини бир тотиб қўйсин.
- 140 Маҳкам ушланг яланғочлаб қиличингизни
 Ёв кўксига даҳшат солсин зарбаларингиз.
 Қиличингиз шу бут каби қонга белансин,
 Қиличингиз қон ичида қизармагунча
 Қизил бутнинг соҳиби деб ҳисобламайман.
 Кўкракда бут ва ёнбошда тақилган қилич
 Қизилликда бир-бирова ҳамранг бўлса хўб,
 Қани энди, ёш ҳукмрон, муҳтарам хайрон
 Оилангиз, аждодингиз шарафи учун
 Қаҳрамонлик дағдағасин бошлаб юборинг.

150 С и п о ҳ с о л а р

- Азиз Гомес Гусман, сизни яхши англадим
 Ҳаққоният ким томонда, аниқ билинди.
 Ёв қилолмас туғишганлар ҳаққин поймол.
 Сьюдад Реаль бизнинг учун энг зарур қалъа,
 Аввал шуни эгаллашга отни соламан.
 Қуюн каби етиб бориб у сарзаминга,
 Шаҳарни ҳам бостираман, қўлга оламан.
 Майли энди билиб қўйсин дўст ҳам, душман ҳам.
 Сантьяго лашкарининг сипоҳсолари,
- 160 Мерос бұлган жасоратда ҳали барқарор.
 Қимлигимни мен уларга таниттираман,
 Ҳалигача доғ тегмаган порлоқ қиличим,
 Ортиқ чиқар ўз қинидан, порлар осмонда
 Кўксимдаги шу бут каби бўлур лоларанг.
 Қуролғангиз қаердадир сизнинг Командор
 Аскарларнинг сони қанча, кўпгина борми?

К о м а н д о р

- Аскарларим сон жиҳатдан кўп бўлмаса ҳам
 Ҳаммалари жанг-жадалда чиниққан эрлар.
- 170 Қўзибулоқ аҳолиси ёввош юраксиз

Ҳарб майдонин машаққатин билмас кишилар.
Қуроллари қўшу омон бир тўда деҳқон
Ҳунарлари экиш-териш, совуриш хирмон.

Сипоҳсолар

Лопе де Вега

Фуенте

Овехуна

(«Қўзи Булоқ Қишлоғи»)

Русчада таржимаси

Ғафур Ғуломович

Лопе де Вега. «Фуенте Овехуна («Қўзибулоқ қишлоғи») наш-
рининг муқоваси (Ғ. Ғулом таржимаси).

Сизнинг турар жойингиз ҳам шундайми?

Командор

Балли. Командорлик ҳиссасига тушган амлоқдан,

- Осойишта шу қишлоқни танладим, холос.
Бизнинг мудҳиш замонда шул ҳам кифоя.
180 Қани энди яллани ҳарб бурғусин чалинг
Бойғуролар ва вассаллар оёққа қалқсин.

С и п о ҳ с о л а р

Мен ҳозироқ қилич, қалқон, совут тақиб
Шу бугуннинг ўзи жангга от солдираман.

Парда.

III кўриниш

(Қўзибулоқ қишлоғида бир майдон.)

Лауренсья билан Паскуала

Лауренсья

- 190 Нима қилди? Шу кетганча қайтиб келмасин.
Қайтмаса севинаман холос, командор.

П а с к у а л а

Ҳалигача, у сафарда бўлгани учун
Ич-ичингдан соғинарсан дея ўйлардим.

Лауренсья

Қошки энди худо ўзи марҳамат қилиб,
Қўзибулоқ қишлоғидан дийдори ўчса.

П а с к у а л а

- 200 Мен сендайин, ҳатто сендан яна ўжарроқ
Бир талай қиз-жувонларни кўздан кечирдим.
Бошда улар ҳаммаси ҳам сен каби хушбўй,
Бир айланиб қарабсанки ёғдай эрипти.

Лауренсья

Менинг қалбим Паскуала тошдан ҳам қаттиқ.

П а с к у а л а

Қе қўяқол. Елғон айтма кўпини кўрдим

«Эр деганнинг зоти ўчсин» деган қизларнинг
Ҳаммаси ҳам бир йигитнинг этагин тутди.
Бу қудуқдан сув ичмайман деган одам йўқ.

210 Лауренсья

Сўзим битта дунё билан шарт боғлашаман,
Шуни айт-а жаббор чалиб дарҳақиқат
Фернадони севиб қўйсам нима бўларди?
У-ку мени никоҳ билан олмоқчи эмас?

Паскуала

Ва албатта ололмайди ҳам.

Лауренсья

Шўрим қурирди.

220 Бу ердаги қиз-жувондан кўпин командор
Шундай оғир маломатга тақаб улгурди.

Паскуала

Агар унинг панжасидан қутула олсанг
Ҳар ҳолда бу мўъжизадай бир иш бўлади.

Лауренсья

Мана энди бир ойдан ҳам ошиқ вақт ўтди
Кеча-кундуз эргашади тутмак бўлади,
Шукур, аммо ҳалигача бўй берганим йўқ.
Унинг малъун овчи ити Ортуньо билан
30 Маккор жосус Флорес ҳам изимдан қувиб
Гўё ундан менга совға таклиф қилади.
Ипак кўйлак, дур, марварид ва ҳоказолар...
Улар менга не гапларни айтиб кўрмади,
Ҳали алдаб, ҳали мақтаб, ҳали қўрқитиб.
Ҳаммаси ҳам бекор кетди алдоқчиларнинг
Бутун сайу ҳаракати елга соврилди.
Мен тош каби маҳкам, учар бир сўзлик қизман.

Паскуала

Бу қаерда бўлган эди?

Лауренсья

240 Бундан олти кун илгари.

П а с к у а л а

Нима учундир,
Мен Лауренсья юрагимдан сезиб турипман
Ҳийла билан эгаллайди сени ҳойнаҳой.

Л а у р е н с ь я

У меними?

П а с к у а л а

Сени бўлмай отинийиними?

Л а у р е н с ь я

- 250 Паскуала, бу сўзларим содда бўлса ҳам
Бироқ балки, мен ҳар қачон унинг севгиси
Ва меҳрига қурбон бўлиб қола олмайман.
Қандай лаззат ўз уйингда тонг чоғи туриб
Ярим ойдайд дум-думалоқ ёғ кесиб олиб
Ўзинг қўлда хамирни югурган оппоқ,
Юмшоқ нонга суркаб ейиш. Тўйгандан кейин
Ертўланинг бурчагида онанг яширган
Хумни топиб, секингина оғзини очиб
Тўйганингча мусалласдан ичиб шимириш.
- 260 Қандай лаззат, кун ўртада товада пишган
Пиёздоғнинг жаз-бузини томоша қилиб,
Ундан чиққан ширин ҳидни тўйганча искаб
Бир-иккита тухум чақиб қийма қовуриш.
Кун ҳам оғиб салқин ҳаво тингандан кейин
Кундуз кунги меҳнатларнинг ҳордиғин ёзиб
Биқин гўштли помидордан пишган шўрвага
Истаганча нон бўктириш қандай лаззатли,
Оқшом чоғи бир бошгина пишган ҳусайни
Дунёдаги ҳар қанақа овқатдан ширин.
- 270 Ишқилиб айт худойимнинг ўзи сақласин
Ишкомларга кўз тегмасин, дўл ҳам урмасин.
Кечаги овқат аччиққина мурчу сиркали
Бир тақсимча қовурманинг ўзи кифоя.
Кеч бўлдими, ўз уйингда бамайлихотир
Пар тўшакка чўзиласан роҳат қилгали.
Мен ҳамма вақт ухлამасдан бир оз илгари
Худойимга ёлбораман, дуо қиламан:

— Эй худоё эркаклардан ва эр зотининг
230 Масхарали севгисидан ўзинг сақлагин!
Биласанми эркакларнинг орзуси нима?
Сенга кулфат, ўзларига лаззат, шу холос.
Эрта билан алвастидай турмаклик учун
Улар билан бир ўринда ётмоқлик керак.

П а с к у а л а

Бу гапларинг жуда тўғри, жуда ҳаққоний:
Ҳийла билан орзулари қонгандан кейин,
Дехқонларга миннатдорлик билмаган чумчуқ
290 Қандай бўлса, бизга шундай дағал бўлалар.
Қиш чоғида тала-тузни қалин қор босиб
Ётган чоғда маккор чумчуқ шундай мулойим
Шундай нозик бўладики, қўя берасан.
Худди «тоғо, тоғо» дея тиланган каби
Шўрлик дехқон аҳволини кўриб, ачиниб
Нон ушоғи, дон-дунини унга сочади.
Баҳор келиб, қор эриди, ер кўриндим,
Чумчуқ зоти кўкдан ерга тушмай қўяди.
Ундан кейин баланд томда тарновга қўниб,
Дехқонларга «муттаҳам!»,— деб пичинг отади.
300 Эркаклар ҳам худди шундай чумчуқлар каби
Орзулари туғён урса қўя берасан,
Бизни жоним, ҳаётим деб эркалайдилар
Орзулари, ёлғизлари ҳаммаси бизлар,
Муддаога етиб ҳоври сўндими тамом
Жоним, поним сўзлари ҳам елга учади.
Миннатдорлик билмагувчи чумчуқлар каби
Шаънингда йўқ сўкиш билан чақирадилар.

Л а у р е н с ь я

Эркакларга ишонишнинг ҳеч кераги йўқ.

310 П а с к у а л а

Мен ҳам сенинг шу сўзингни айтаман, холос.

IV кўриниш

(Менго, Баррильдо, Фрондосолар кириб келадилар.)

Ф р о н д о с о

Кўриниб турипти дўстим Баррильдо
Бу баҳслар ўта жонингга тегди.

Б а р р и л ь д о

Бизнинг баҳсимизни ечиб бергувчи
320 Инсофли бир киши топилиб қолар.

М е н г о

Гаровга ғирромлик қилиш йўқ дўстлар.
Мабодо мен ҳақли топилсам, унда
Иккингиз гаровни менга тўлайсиз.

Б а р р и л ь д о

Бераман дедим-ми, сўзим-сўз, холос.
Ютқизсанг сен ўзинг нима берасан?

М е н г о

Шамшоддан қилинган скрипкамини.
330 Бир омбор ғалладан қиммат туради.
Хўб, бўпти.

Ф р о н д о с о

Юринглар яқинлашамиз.
Ассалом хотинлар, тангри ёр бўлсин.

Л а у р е н с ь я

«Хотинлар!»— дедингми, бу қандай ҳазил?

Ф р о н д о с о

Бу ерларнинг одатига қилиб рию
Ҳар нарсани ўз исмида атамоқдаман.
340 Бу ерларда кўр кишини ғилай атайдилар
Ва расмана чўлоқларни майда қадам деб,
Маккорлар-ку садоқатли ўғилдан саналур,
Қимда бўлса мулоҳаза луқмоннинг ўзи,
Оғзи қийшиқ бўлса ҳамки бойлар гапирсин.
Қимда фаҳму идрок бўлса — унинг кўзи тор,
Қонуншунос саналади бизда қозибоз,
Сурбетларнинг номи эса ҳазилкаш йигит,

- Бўлмаган гап валақловчи кўп нарса кўрган,
 Қурумсоқлар шуҳрат топар, эҳтиёткор деб,
 350 Қўрқоқларнинг номи эса иш билган доно,
 Ҳар ким сени мақтаб қолса садоқатли дўст,
 Жасур бўлсанг суйкалчоқ деб ном кўтарасан.
 Аҳмоқларнинг исми бўлса бепарво одам
 Кўп акиллаб юргувчилар жиддий саналиб,
 Қал бўлдингми донишмандсан, эзмалар нотик
 Қатта оёқ ҳайкалларга таг курси бўлиб,
 Ҳуснбузар тошиб қолса моховдир номинг
 Хиёнатни одатдаги иш санайдилар.
 Маҳкам иродали бўлсанг учарсан демак
 360 Буқри бўлсанг бир озгина қомати ҳам деб
 Хулласкалом, шу услубни қилиб риоя,
 Мен ҳам сизни хотинлар деб атадим ҳозир.
 Шу хилдаги мисоллар мен айта берсам,
 Одоғи йўқ, ҳали-бери тугамас эди.

Лауренсья

- Дарҳақиқат, шаҳарларда барча сен айтган
 Бу сўзларни назокатли нутқ деб атайдилар.
 Аммо мен-чи Фрондосо тамоман бошқа
 Нутқларни ҳам бир неча гал тинглаганим бор,
 370 Бошдан-оёқ сен айтганча қаршима-қарши.
 Бу нутқда ҳам жанжаллашган чоғдаги каби
 Анча дағал, қўпол сўзлар тўлиб ётипти.

Фрондосо

Хўш қани айт, мисол учун тинглаб кўрайлик.

Лауренсья

- Ҳали айтдим сеникига тамомила зид.
 Бу нутқда жиддийликнинг номи ёвузлик,
 Ҳаққонийроқ сўзлагувчи қўпол аталур,
 Камсуҳанлар — тақаббур деб ном кўтаради.
 380 Урушқоқлар — ғайратига чидамас киши,
 Шилқимларга — маслаҳатгўй тахаллус бериб
 Сахийларга исрофгар деб ном тақадилар.
 Қўнгли очиқ кишиларку луқмоннинг ўзи,
 Инсоф билан иш юргизган — золим бўлади.
 Бир нарсага садоқат-ла ишонгувчи — қул,
 Ҳуштавозе одаммисан, демак мунофиқ,
 Адолатдан ташқарига чиқмаган жаллод

Илтифотли одам бўлсанг сурбетсан демак,
Ўз хизматинг мукофоти толе саналур
390 Беадаблик — халқпарастлик аталур бунда,
Номард, қўрқоқ, чидами зўр саботли киши
Ким бахтсиз бўла қолса,— демак гуноҳкор.
Бироқ хотин гўзал, барно, хушқомат бўлса
Тез орада майиб деган ном кўтаради.
Уятчан қиз бу ерларда аҳмоқ аталур.
Иффатли қиз... хайр бўлди шул ҳам кифоя
Айта берсам тугамайди бу хилдаги гап.

Менго

Улиб кетай, алвастининг ўзи экансан.

400 Баррильдо

Бийронлигин қарагил-а тили тинмайди.

Менго

Туғилганда доялари гапириб туриб,
Худди илон ёғи билан танглай кўтарган.

Лауренсья

Баҳсимиз бор деб эдинглар, хўш қанақа баҳс?

Фрондосо

Бизга бир оз қулоқ бергил.

Лауренсья

410 Хўп бўпти, қани?

Фрондосо

Бир озгина қулоқ бергил деяпман сенга.

Лауренсья

Таги билан ҳадя қилдим, мана ола қол.

Фрондосо

Сен, Лауренсья бизга шуни аниқ айтиб бер

Мен, Баррильдо иккаламиз бир томон бўлиб
Менго билан жуда қаттиқ баҳс очганмиз.

Лауренсья

420 Қани Менго нима дейди?

Баррильдо

Ужарлик билан
Кундан равшан, сувдан тиниқ бир масалани
Ўзимники маъқул дейди, рад қилаяпти.

Менго

Нима десанг майли менга, деганим-деган
Мен ҳақлиман, шу гапимда туриб қоламан.

Лауренсья

Хўш қани айт, Менго қайси сўзда турипти?

430 Баррильдо

Ер юзида севги деган тубдан йўқ эмиш.

Лауренсья

Менимча ҳам унинг гапи тўғрироқ чиқар.

Баррильдо

Албатта у бўлмаган гап айтаётипти
Таг-тугидан бўлмасайди севги-муҳаббат.
Бутун олам кетар эди асфаласофилга.

Менго

440 Мен файласуф ё донишманд одам эмасман.
Қошки эди бир озгина саводим бўлса.
Аммо ерда яшагучи тирик жонларнинг
Яратилиш ва табиий унсурларида
Ҳеч тўхтамай катта кураш қайнаб боради.
Шу курашнинг натижаси вужудимизда
Турли-туман ҳолатларни пайдо қилади
Шодликни ҳам, қайғуни ҳам, тентакликни ҳам.

Баррильдо

Тўғри эмас, барчасига муҳаббат сабаб
Бу ерда ҳам, у ерда ҳам, шу ер юзининг

- 450 Бор ерида бир интизом доим ҳукмрон.
Жаҳондаги ҳар нарсада интизом ҳоким.

Менго

- Қисман сенга қўшиламан бутун жаҳонда
Бир хилгина севги борки, унга мен иқроп.
У севги ҳам ўз-ўзини севиш, шу холос.
Шу муҳаббат жаҳонни ҳам сақлаб туради.
Сен ҳам шуни назарингда тутмаган бўлсанг,
Мен сен билан баҳслашиб ҳам ўлтирмас эдим.
460 Бу хилдаги муҳаббатни рад қилолмайман
Айтганимдай ўз-ўзига бўлган муҳаббат.
Бу севгини ҳар бир жонли синаса мумкин:
Тумшугингга бир варакай муштум ўқталсам,
Сен хабарсиз, қўлинг дарров юзингни тўсиб,
Шу тасодиф фалокатдан ҳимоя қилар,
Бирор ерда ўлим хавфи юз бериб қолса,
Шундан қочиб чопганингни кўриб қоласан.
Ё бўлмаса тупроқ сочай кўзингга қараб
Киприкларинг беихтиёр юмилур тездан.

Паскуала

- 47 Шундай экан баҳсга яна қандай ўрин бор?

Менго

Баҳс шундаки ўз-ўзингни севишдан бошқа
Иккинчи хил муҳаббатнинг ўзи тубдан йўқ.

Паскуала

- Ўзинг тоза ёлгонга ҳам уста бўлибсан,
Наҳотки сен ҳеч билмайсан баъзи-баъзида
Бирор эркак бир хотинни севиб қолади,
Ҳайвонлар ҳам ўз модасин севарку ахир?
Ишона бер худди шу ҳам ўз-ўзни севиш.
480 Фақатгина шу муҳаббат барқарор халос.
Қани энди севги деган бормикан, айтинг?

Лауренсья

Севги деган гўзалликка интилиш холос.

Менго

Нима учун қани айтинг, умтулар экан?

Лауренсья

Токи уни эгалласа ва лаззатланса.

Менго

490 Бу гапингиз ҳеч шубҳасиз. Хўш яна айтинг?
Шу лаззатни муҳаббатга восита қилиб
Ўз-ўзига оладими?

Лауренсья

Албат ўзига.

Менго

Демак, ўзин севганичун яна ўша шахс
Мақсадига умтилади, шундайми?

Лауренсья

Балли.

Менго

500 Демак, етар, яқунларим тўғри ва аниқ.
Ҳар бир киши бошқасини севган чоғда ҳам,
Ҳақиқатан ўз-ўзини севган бўлади.
Сен ҳеч кимни севасанми?

Лауренсья

Ўз номусимни.

Фрондосо

Қошки эди ҳақ-таалло марҳамат қилиб
Сенга рашку ҳасад ўтин гирифтор қилса.

Баррильдо

630

510 Шундай қилиб ким ҳақ бўлди?

П а с к у а л а

Мен еча олмайман.
Яхшиси сиз, улуғ роҳиб олдига боринг.
У бўлмаса Сўфи бобо, ё бир билимдон,
Улар сизга бу чигални ечиб беради.
Лауренсья севги нима, тубдан билмайди,
Унча-мунча мен билганим қилмас кифоя
Демак биздан қандай ҳоким чиқиши мумкин?

Ф р о н д о с о

520 *(Бир чеккага қараб)*

Ундаги бу табассумлар ва такаббурлик
Худди илон найзасидай менга қадалар.
Ҳалигача бирор ўзга шафқат, илтифот
Кўра олмадим чин айтганда Лауренсьямдан.

Ҳ кўриниш

(Ф л о р е с кириб келади.)

Ф л о р е с

Салом бўлсин садоқатли фуқароларга.

П а с к у а л а

530 Командорнинг мулозими қайтиб келди.

Л а у р е н с ь я

Демак ўзи ҳали замон келиб қолади.
Хўш қадрдон, қаерлардан сўраймиз сени?

Ф л о р е с

Аскарларча кийинганман, маълумки жангдан.

Л а у р е н с ь я

Командор ҳам орқангиздан келаётгандир?

Ф л о р е с

- Талайгина йўқотишлар бўлди, дўстларнинг
540 Анчагина қонлари ҳам тўкилди. Аммо,
Гоят улуғ галабага эришолдик биз.

Ф р о н д о с о

Қандай уруш бўлганини айтиб берарсиз.

Ф л о р е с

- Ўзим кўриб, ўзим бир тан иштирок қилдим,
Мендан кўра ким яхшироқ айта олади.
Шу десангиз, зўр урушга отланмоқ учун
Сьюдад Реаль қалъасини ўрамоқ учун
550 Сипоҳсолар марду майдон бир наъра тортиб,
Қалатрава қўшинларин бир туғга йиғди.
Уч юз отлиқ суворийлар у ёндан келди,
Йигирма юз пиёдалар бу ёндан келди.
Мен аёнман, мен руҳоний, мен фалон демас
Ҳамма якдил олган эди қўлига қилич
Қалатрава сулукнинг ҳурмати учун
Олтин чопган совутларни кийган ўспирин
Олтин балдоқ жаранглади билаклариди
Кўк бўз отнинг узангиси таранг керилган
Борар эди савлат билан мард сипоҳсолар.
560 Сипоҳсолар ёнбошида мағрур ва кўркам
Кетар эди жаноб Али Фернандо Гомес,
Сьюдад Реаль фуқароси бу жишни кўриб
Исавели Фернандога ихлос юзидан
Ўз қалъасин деворларин сақламоқ учун
Яксараси қўлга қурол кўтарган экан.
Шунча қонли ва оташин жанг охирида
Бизнинг ботир сипоҳсолар Телис родриго
Сьюдад Реаль қалъасини забт қила олди.
570 У исёнчи боғларни шу он титратиб
Жазолашни буюрди ўз аскарларига.
Туғён қилган қора халқнинг қўлини
Доду фарёд қилмасин деб оғзини тиқиб,
Якка-якка жазолади, даррага босди.
Сўнгра эса оломонни дир-дир титратиб,
Ҳурмат қилиш мажбурлигин унга ўргатиб,
Ғолибона уруш билан шаҳарга кирди.
Ёш бошидан шунча жасур, шунча мардона
Душманига шунча ёвуз бўлган киши
580 Улғайганда бу ер эмас Африкани ҳам
Даҳшатдан қалтиратса ҳеч ажаб эмас.

Бирлаб эмас, минглаб ойлар ўтиб кетади
Қизил бутнинг шон-шарафи қолур устивор.
Кейин қаранг бутун вассал бойғуроларга
Тўла-тўқис, ҳад-ҳисобсиз совға улашди,
Сьюдад Реаль хазинасин чин хўжасидай
Қарамасди мол-дунёнинг асло юзига
Ана қаранг музиканинг овози келди,
Келаётган дон Фернандо олий командор
Муборакбод қилиб унга пешвоз чиқингиз.
590 Голибларни астойдил кутиб олмаклик
Ғалабанинг иклилида фахрий илтифот.

VI кўриниш

*(Командор, Хуан, Эстебан, Алонсо, Ор-
туньо деҳқонлар ва музикантлар киради.)*

Музикантлар куйлайдилар.

Биздан ҳурмат ва салом,
Фернандо — командор.
Шаҳарларни забт этган,
Билагимда қудрат бор.
600 Шарафу шонлар сенга,
Шону шарафлар сенга.
Тинчликда марҳаматкор,
Урушда арслонча бор,
Бир гал эмас неча бор,
Араб бўлди тору мор.
Шону шарафлар сенга,
Шарафу шонлар сенга.
Забт энди Сьюдад Реаль
Мағрур келар бемалол.
610 Қўзибулоқ қишлоғин,
Чоғ қилдирар димоғин.
Шарафу шонлар сенга,
Шону шарафлар сенга.

К о м а н д о р

Раҳмат сизга Қўзибулоқ фуқаролари
Миннатдорман улуғ бўлди ҳурматларингиз.

А л о н с о

Сизга бўлган чексиз севги ҳурматимизнинг

Бу ниҳоят кичиккина бир ифодаси.

620 Э с т е б а н

Олдингизда таъзим қилар бутун фуқаро.
Қўзибулоқ қишлоғининг аҳолилари
Гуллар билан безатилган пешкашларни
Сўрар эди қабул қилиб олишингизни.
Озимизни кўп кўрасиз жаноб муҳтарам
Бу саватда турли-туман емиш оёқлар
Шу қишлоқли кулолларнинг қилган ишидир.
Бунда бўлса бутун ғозлар оиласи жам,
630 Улар эса саватлардан бошин чиқариб,
Ғалабангиз шарафига куйлашга тайёр.
Бу арзимас қоқиланган тўш, исга осилган,
Ва бу бўлса янги сўйган сигир нимтаси,
Нону пишлоқ диркиллайти, марҳамат қилинг.
Бу чой бўлса хушбўйликда уду анбардек.
Бу товуқлар ўз қадрдон ёридан жудо,
Бундан кейин бу атрофда бутун хўрозлар.
Товуқ зоти тополмасдан бева ўтади.
640 Биз жўрттага сизга ёмбу совға қолдирдик.
Чунки бизда сизга севги ёмбудан қиммат
Бу мешда қизил, аммо, кучли шароб бор.
Бу шаробдан бир қултумин тотган ҳар аскар
Қиш, қаҳратон совуқларни назарга илмас.
Ичида ўт ётган каби жангга киради.
Бу шаробнинг қатралари қалқондай маҳкам
Нима топсанг оз кўп демай пешкаш келтирдик,
Бундан бошқа қишлоқ халқи улуғ командор
Астойдил ўз севгисин тақдим қилади.
Муҳаббатнинг қадри ахир, олтиндан ортиқ
Ҳурмат, шараф сизга бўлсин ботир командор.

650 К о м а н д о р

Бу ҳурматга ташаккурлар бўлсин фуқаро,
Уй-уйларга тарқанг энди худо ёр бўлсин.

А л о н с о

Жаноб олий, уйингизнинг эшикларини
Ҳар хил гуллар, кўкатларла безатиб қўйдик.
Сизга кўрсатган бу марҳамат иккилга арзир,
Қошки эди шарқда бўлган энг қимматбаҳо
Парқувлар-ла, инжулар-ла кутолган бўлсанг.

Командор

660 Мен ҳам доим ишонаман, ихлосларингга,
Қани ҳозир тарқалинглар уй-уйларингга.

Эстебан

Ҳой митарлар қани машқни қайтадан чалинг.

(Музикантлар чаладилар, куйлайдилар.)

Биздан ҳурмат ва салом,

Фернандо — командор.

Шаҳарларни забт этган

Билагида қудрат бор.

670 Шарафу шонлар сенга,
Шону шарафлар сенга.

(Музикантлар, деҳқонлар чиқиб кетадилар.)

VII кўриниш

(Командор Лауренсья, Паскуала, Ортуньо Флорес қоладилар.)

Командор

Икковингиз менинг билан бу ерда қолинг.

Лауренсья

Қандай хизмат буюрасиз жаноби олий?

Командор

680 Яна ўша совуқ оҳанг муздек илтифот
Мен билан-а? Кимман ахир!

Лауренсья

Ҳой Паскуала

У сен билан сўзлашмакчи бўлаётипти?

Паскуала

Қўй гапирма, ундай кунни худо солмасин.

К о м а н д о р

Мен сен билан сўзлашаяпман, ҳей мода йўлбарс.
Шу қаторда мана бу шўх қизча билан ҳам.

690 Қани айтинг сиз меники эмасми?

Л а у р е н с ь я

Балли.

Аммо бутун вужудим сизники эмас.

К о м а н д о р

Шундай бўлса қани юринг менинг уйимга
У ерда ҳам одамлар кўп қўрқиш бекорчи.

Л а у р е н с ь я

Биз кирамиз жаноб аммо шу тобда эмас,
Қишлоқдаги мўйсафидлар ҳаммамиз бирга,
700 Якка ёлғиз ҳеч-ҳеч қачон кира олмаймиз.

К о м а н д о р

Ҳой Флорес!

Ф л о р е с

Лаббай жаноб?

К о м а н д о р

Нима деган гап.

Нима учун буйруғимни суст бажарасиз?

Ф л о р е с

Кириг ахир!

710 Л а у р е н с ь я

Зўрлаб тортма.

Ф л о р е с

Кириг тентаклар.

633

П а с к у а л а

Биз кирсагу, сен эшикни бекитсангда-а?

Ф л о р е с

Сизларни у таклиф қилар шунинг учунки,
Жангда олган ўлжаларни сизга кўрсатса.

(Командор Ортуньюнинг қулоғига)

720 К о м а н д о р

Қирар-кирмас шартта бориб эшикни қулфла.

Л а у р е н с ь я

Яхшиликча қўй Флорес, бўпти кирамиз.

О р т у н ь о

Қишлоқилар олиб келган пешкаш қатори
Сиз икков ҳам командорга совға бўласиз.

П а с к у а л а

Ҳа, шундайми! Қўлингни торт, бемаъни ҳайвон.

Л а у р е н с ь я

730 Нафси бузуқ, очкўз энди ёрилиб ўлсин.

(Қочиб чиқади.)

Ф л о р е с

Қандай қуруқ қўл билан айт унга берамиз.

О р т у н ь о

Ҳамма ишда муросасоз бўлишинг керак,
Чидолмасанг бор дегину ишдан бўша, кет.

(Парда)

VIII кўриниш

740 *Мадина тулкапада қиролнинг қароргоҳи. Қирол Дон Фернандо қиролича Донья Исабела Дон Манрики ва аъёнлар.*

Донья Исабела

Бундан ортиқ кутиш мумкин эмасдир жанон,
Алонсо қўшинлари шу тез орада,
Жангу-жадал бошламоққа мукаммал тайёр,
Демак қарши жанг бошлашни ўйламак керак.
Ҳозир фурсат тамомила бизларга тобе
Фурсат ўтмай зуд курашни бошламак зарур.
Йўқса душман яна талай илгари силжиб,

750 Бахтсизликлар қаршисида ожиз қолурмиз.

Қирол

Бизга ёрдам бериш учун арагунлилар,
Улар билан наварра ҳам етиб келади.
Кастилияда ёв зарбасин кутиб олиш чун
Бутун фикру ғайратимни ишга солганман.
Шунинг учун бу бўлажак жангу жадалда,
Ғалабамиз шубҳасиздир, ишон, маликам.

Донья Исабела

760 Жаноби олий, фикрингизга қўшиламан
Сиз кўрган бу тадбирларда катта маъно бор.

Дон Манрике

Ташқарида Сьюдад Реаль томондан келган,
Икки элчи хабар билан сизга мунтазир.
Қирмак учун ижозатми, ҳузурингизга?

Қирол

Чиқиб айтинг киришлари мумкин, албатта.

IX кўриниш

(Икки вакил киради.)

Биринчи вакил

770 Бизнинг шонли қиролимиз улуғ Фернандо,

Бизни сақлаш ва тасалли бериш учун тангри,
Арагундан Қастилияга сени юборди.
Сьюдад Реаль аҳолисин номидан бизлар,
Сенинг тахтинг поясида тавозе билан
Сен ҳукмрон қиролликнинг илтифотидан
Паноҳ излаб келдик энди, бирга ҳомий бўл.
Сенга сариқ фуқаролик шону шарафин,
Биз ҳамавақт улуғ бахт деб билиб келганмиз.
Шу толени пешонада йўқотмакликни

- 780 Ёзган экан не қилайлик бевафо тақдир
Кичик Хирон — гарчанд ўзи гўдак бўлса ҳам,
Қалатрава сипоҳсолар рутбасин олган,
Жасурлигин кўрсатолди бу қонли жангда,
Ўз мулкининг чегарасин кенгайтирмаклик.
Ва сулукин шарафини оширмак учун,
Ёш жанговар аямади бутун кучини
Қалъамизни ўраб олди, қамалга солди.
Биз ҳам унга керагича зарбалар бериб,
Узоқ фурсат истеҳкомни сақлаб туролдик,
- 790 Мудҳиш жангда ирмоқ каби қонлар ҳам оқди,
Оқибатда Сьюдад Реаль уники бўлди.
Унга агар маслаҳати ва иши билан
Ўз ёрдамин кўрсатмаса Фернандо Гомис
Етолмаган бўлур эди бу ғалабага.
Шундай қилиб шаҳар унинг қўлига ўтди.
Биз бечора бойғуросиз сенгаку содиқ,
Аммо унга тиз чўкишга мажбурмиз энди,
Тездан бизга ёрдам қўлин узат эй қирол.

Қ и р о л

- 800 Фернандо Гомес ўзи ҳозир қаерда экан?

Б и р и н ч и в а к и л

Қўзибулоқ қишлоғида. Яна тўғриси
Унинг уйи, қароргоҳи бариси шунда.
У ўзига қарам бўлган аҳоли билан
Шундай тубан муомала қилмоқдадирки
Уни тамом айтмак учун тилимиз ожиз.
Аҳолини у ўзининг золим қўлида
Қонунсизлик таъдилар билан тутлади.

Қ и р о л

- 810 Эски лашкарбошларидан кимлар бор сизда?

И к к и н ч и в а к и л

Шубҳасизки, ўшалардан бирор киши йўқ.
Бизда бўлган зодагонлар ва аъёнларнинг
Қисми мажруҳ, қисми асир, кўплари ўлган.

И с а б е л а

- Гарчанд бу иш сир тутилиши керак мутлақо.
Бу қилинган жасурона босириқ учун,
Ботирларча қилич билан жавоб берамиз.
Ва бу ишда кечикишнинг ҳеч фойдаси йўқ.
820 Чегарамиз, қалъалари нишонхонасин
Сипоҳсолар қўшинлари бузиб ўтолди.
Ва шу билан Кастилияга кирмак учун Аланбога
Пистирмадур, устидан йўл очиб берди.

Қ и р о л

- Манрике сиз шу топдаёқ жўнаб кетасиз
Икки буюк қўшинларга бўлиб саркарда.
Шу беадаб қилиғи жўн сипоҳийларни
Омон бермай жазолашга бердим ихтиёр.
Сизнинг билан бу урушда бирга бўлади.
830 Бутун-бутун халққа жасурлиги дoston бўлган
Қуртабанинг музаффари паҳлавон кобра
Сизнинг учун шу фурсатни қўлдан бой берди.
Ватан ва тож учун кураш шараф бўлади.

Д о н М а н р и к е

Вужудимда ҳаётимдан бир учқун қолиб
Кўкрагимда қалбим уриб турса кифоя,
Сипоҳийлар қилаётган адабсизликка
Сўнгги чекин қўя оламан, имоним комил.

И с а б е л а

- 840 Дон Манрике модомики сиз киришдингиз
Бутун ишлар зафар билан тугайди тамом.

Парда

Х кўриниш

*Фуенте Овехуна қишлоғи яқинлигида бир очиқ ер.
Лауренсья билан Фрондосо.*

Лауренсья

- Қўлимдаги чайилмаган кирларимни ҳам
Ирмоқчага улоқтириб сен томон чопдим,
Сенга айтиб қўядиган зарур гапим бор.
- 850 Ҳамма ҳар хил бўлар-бўлмас гап тарқатмоқда
Дарҳақиқат шу зайлда юриб бўлмайди.
Тўрт тарафда шу сир, шу сир битта овоза
Бу иккови бир-бирини севиб қолган деб,
Қимни кўрсак икки кўзин биз томон тиккан.
Сен ўзинг ҳам анчагина етук йигитсан,
Ҳамма ишда уддабурон, дадил ва чаққон,
Усти бошинг жуда силлиқ, ўзинг бадавлат.
Бошқаларга қараганда кўзга етарлик,
Шунинг чун ҳам шу қишлоқда бирор қиз йўқки,
- 860 Ё ўрмонда дали-даштда бирор йигит йўқ.
Бизнинг ишни аллақачон тайёр деб ўйлаб,
Айтганини бошқалари тасдиқ қилмаса.
Ҳаммаси ҳам сўфи бобо Хуан Чаморро
Бугун эрта сибизғасин бир четга қўйиб,
Худойимнинг черковида бизнинг никоҳни
Ўқиб қолар деган ният билан мунтазир.
Сен ҳам энди бошқа ишни четга йиғиштир,
Кузнинг тўкин-чочинидан фойдаланиб қол,
Хумларингни узумларнинг шарбатларига
- 870 Омборингни олтин каби буғдойга тўлдир,
Менинг эса шунча бўлар-бўлмас овоза
Фрондосо, ростин айтсам жонимга тегди.
Айтганимни қила қолсанг, юрагим тинчиб
Тақдиримдан ризо бўлиб тиниб ухлардим.

Фрондосо

- Лауренсья, азизгинам, ўзинг ҳам жуда
Мен шўрликка раҳм қилмай қийнамакдасан,
Сени кўриш, сенинг билан сўзлашиш менга
Ҳаёт каби ғоят зарур бўлганин билиб,
- 880 Ўзинг уни ўлим каби аччиқ қиласан.
Кеча-кундуз фикру зикрим сенгина халос,
Сенга тезроқ эр бўлишлик бўлганин билиб,
Шу севгимни жуда хўрлаб қабул қиласан.

Лауренсья

Одатим шу, бошқа турли қилиқ менда йўқ.

Фрондосо

Наҳотки ҳеч менинг учун раҳминг келмаса,
Мен сени деб кеча-кундуз азоб чекаман,
890 Хаёлингда ўз-ўзимни шундай унутиб,
Емак, ичмак, уйқу деган ёдимга келмас.
Фариштадай чеҳра билан шунча дағаллик,
Қилишингга жуда-жуда ҳайрон қоламан.
Худо шоҳид, энди тентак бўлай деб қолдим.

Лауренсья

Азизгинам Фрондосо, ўзингни боқтир.

Фрондосо

Мен ўшанда соғ-саломат бўлишим мумкин,
То сен билан жуфт каптардай кукулашолсам,
900 Донлашолсам тумшуқларни-тумшуққа қўйиб,
Худонминг черкови ҳам никоҳ ўқиса...

Лауренсья

Сен амаким сариқ сочли Хуанга учраш,
Кўксингдаги муддаони унга очиқ айт.
Менку сени унча яхши кўрмайман, аммо
Кутмаганда бир ҳодиса рўй берса мумкин.

Фрондосо

Оҳ худойим, Сеньор келар бизнинг томонга!

Лауренсья

Овга чиққан бўлса керак, қайтаётипти
910 Сен дарахтлар орқасига яшириниб тур.

Фрондосо

Юрагимни рашк олови ўртаб бормоқда.

(Яширинади.)

ХI кўриниш

Қўлида камон билан Командор чиқади.

Командор

Мўмай ўлжа мен бир ҳуркак кийикни қувлаб,
Шундай гўзал генерал билан учрашиб қолдим.

Лауренсья

- 920 Шу ирмоқда анчагина кирларни ювиб,
Чарчаб қолдим, бир озгина дам олмоқчийдим.
Сеньорим, агар бўлса сиздан ижозат,
Қайтиб яна шу томонга боришим керак.

Командор

- Сендаги шуъла тафти, шунча гўзаллик
Булар бари — худойимнинг сенга бергани,
Сен шуларни ёввойилик, ўжарлик билан
Бирор майиб-мертик киши қилгани каби
Бир пул қилиб қўйяпсан Лауренсья.
- 930 Сенку мени ёқтирмайсан буни биламан,
Муҳаббатим зовтасига қулоғинг ҳам кар,
Аmmo бугун шу яланглик менга ёрдамчи,
Бу дала жой ёлғизларнинг индамас дўсти.
Ҳа деб, ҳа деб ўз-ўзингча кеккая бериб,
Ўз эгангни менсимасдан, йўққа жўйгандай
Ғурур билан бош тўлғашинг энди етарли.
Семиз Перро деган билан никоҳда турган
Себостьяна деган қиз ҳам райъимга кўнди
Ёки яна Мартен Посо хотинини айт,
- 940 Никоҳлари ўтар-ўтмас икки кундан сўнг
Чурқ этмасдан менинг билан келиб топишди.

Лауренсья

- У хотинлар илгари ҳам шу йўлда эди,
Улар сизга кўнган бўлса таажжуб йўқ.
Сиз уларга энг биринчи йўловчи эмас,
Бу ердаги анчагина йигит-яланглар
Баҳра олган ўшаларнинг марҳаматидан
Овингизга кета беринг худо ёр бўлсин.
Мунча мени сиз пайимга тушиб қолдингиз
- 950 Кўксингизда шу қизил бут бўлмаса эди,
Сизни шайтон-ажина деб билган бўлардим.

Командор

Эҳ, сен мунча ўзбошимча ўжар бўлмасанг!
Сенинг билан ади-бади гапиришмасдан,

Қамонимни бир чеккага қўйиб турай-да,
Қўлим билан ўз кучимни кўрсатиб қўяй.

Лауренсья

Қўйинг дейман!
Ҳазиллашманг, жиннилик қилманг.

960 Командор

Типирчилама.

Фрондосо

(бир чеккага қараб)

Қани энди,
Қамонни эгаллай олсам,
Менинг билан ҳазиллашиш мушқил бўларди

(келиб камонни олади.)

Командор

Етар энди, хўб деябер!

970 Лауренсья

Муқаддас осмон!
Ўзинг менга паноҳ бергил.

Командор

Хавотир олма,
Иккимиздан бошқа бунда бирор киши йўқ.

Фрондосо

Олий насаб Командор сиз марҳамат қилиб,
Қизни дарров қўйиб юборинг, йўқ эса менинг
Ғазабларим, жаҳлим сизнинг кўкрагингизни
980 Ўзи учун яққол нишон қилиб олади.
Ҳатто бут ҳам бу шаҳдимдан қайтаролмайди.

Командор

Вой кўппак, палид.

Ф р о н д о с о

Бунда ит йўқ
Лауренсья қоч!

Л а у р е н с ь я

Фрондосо,
Сен ўзингга эҳтиёт бўл!

990 Ф р о н д о с о

Қоч!

(Лауренсья чиқиб кетади.)

XV кўриниш

Фрондосо билан Командор.

К о м а н д о р

Менга нима бўлди, мунча тентак бўлмасам,
Қиличсиз ҳам кўча-кўйга чиқиладими?
Ов ҳайвонни чўчитишдан хавотир олиб,
Белимдаги қиличимни ешиб чиққандим.

1000 Ф р о н д о с о

Қимирламанг, эҳтиётроқ бўлинг сенъор
Ўқ бўшатсам турган ерда ўласиз холос!

К о м а н д о р

Қизку кетди. Сен муттаҳам, ирганч ярамас
Дарровгина бу камонни ўз жойига қўй.
Камонни қўй дейман сенга, тинглаяпсанми?

Ф р о н д о с о

Ҳа, ҳа, шундайми?

1010 Мен камонни қўяйинку, сиз олиб отинг!
Муҳаббатнинг карлигини билмас экансиз,
Ёдда тутинг, ўз тахтида ўлтирган севги
Ҳеч кишига қулоқ солмас, мағрур бўлади.

К о м а н д о р

Қўрқиш нима билмайдиган жангчи бўлсаму
Энди бир паст деҳқон йигит олдида қўрқиб
Яғринимни ўгирайми? Майли от, номард!
От деяпман. Агар дадил туриб бермасам
Қаҳрамонлик қонунига хилоф бўлади.

1020 Ф р о н д о с о

Йўқ, отмайман мен ўзимнинг ким эканимни
Унутишим яхши эмас. Бунда ўзимнинг
Ҳаётимни сақлаш учун ноилож қолиб,
Бу камонни ўзим билан олиб кетаман.

(Чиқиб кетади.)

К о м а н д о р

Буни қаранг, кутилмаган, оғир ҳодиса!
Бироқ мен ҳам бу аламу бу хато учун
Ўч оламан, жуда оғир қасос оламан!
Нега ахир мен у билан жанжаллашмадим
1030 Худо шоҳид, хўрландиму ҳақоратландим!

Парда

Иккинчи парда

Қўзибулоқ қишлоғида бир майдон.

Биринчи кўриниш

Эстебан билан шу қишлоқли бир оқсоқол.

Эстебан

Мен ўзимнинг ва сизларнинг соғлигингизни
Астойдил жоним билан истаганимдек
Шуни яхши биламанки, зомона ёмон
1040 Бу йил ҳосил дуруст эмас, шунинг учун ҳам
Уруғликни сарф қилмасдан эҳтиёт зарур
Тушунтирсам кўпчиликка сўзим ўтади.

Оқсоқол

Турли-туман иғво, ғараз туғмасин учун

646

Жамоатга ўзим бошлиқ бўлмак истайман.

Эстебан

- 1050 Командорнинг ёрдамини сўрамак керак
Бошқа бирор мунажжимга тоқатим ҳам йўқ.
Шу замонда кимни кўрсанг мунажжим холос.
Худойимнинг босирига булар шерикдек
Гўё бутун оламга айб буларга ошкор
Эрта нима бўлишга булар билимдон...
Аммо бугун, шу соатда нима бўлади,
Сўраб қолсанг шу мунажжим, донишмандларнинг
Барчаси ҳам бирдан аҳмоқ гунг бўлиб қолади.
Қачон булут чиқишини айтиш мумкинми?
Булар билан бамаслаҳат чақмоқ ҳам чақмас.
Нима учун бўлар-бўлмас ўзини чарчатиб
- 1060 Кўкда бўлар ҳодисадан ёлғон тарқатмоқ?
Арпа, қовоқ, гаримдори экиш йўлларин
Ургатишда қиладилар бизга насиҳат
Шундай мижғов насиҳатки соч тиккаяди.
У донишманд елкадаги бош эмас қовоқ
Қирол қачон ўлишига фоллари тайёр.
Транслувания ўлар эмиш у.
Пиво жуда кўп қайнармиш Германияда,
Гасконияда олчаларни совуқ урган йил,
Гургонияда йўлбарслар кўп болалар эмиш.
Бу гаплардан зироатга қанча фойда бор?
- 1070 Ҳаммаси ҳам декабрда тамом бўлади.

Иккинчи кўриниш

Леонело, Баррильдо кириб келади.

Леонело

Майдончада бошқалар ҳам кўринаяпти,
Биздан олдин келганлар ҳам бор экан мунда.

Баррильдо

Қани, айтинг сиз яшаган Саламонкида
Яшаш қалай, тирикчилик ўтказиш қалай.

Леонело

- 1080 Нима деб ҳам айтиш мумкин

Шунчаки, дуруст.

Баррильдо

Бошдан-оёқ Бартолонинг таълимларидир.

Леонело

Қайда дейсиз яхши таълим жуда ҳам сийрак.
Ундан-бундан ўқиш борар факультетларда.

Баррильдо

Ишонаман, кўп тиришқоқ студентдурсиз.

Леонело

1090 Илм асосин ўрганишга уриниб кўрдим.

Баррильдо

Китоб деган кўп босилиб чиқа бошлагач
Халқ ичида уламо ҳам кўпайиб кетди.

Леонело

Мен аксинча айтар эдим, китоб кўпайиб
Фаҳму идрок оро йўлда довдираб қолди.
Ақл ортиқ қаноатни ёзолмай ожиз.

Фаҳмларда чуволчиқлик ўсиб бормоқда
Хусусан кўп ўқимоқда ишқибоз киши

1100 Шунча китоб қаршисида ҳайратда қолур,
Албаттаку китоб босиш иши улуг иш.
Фойдаси ҳам ҳаддан зиёд, айтар сўзим йўқ.

Нодонликда қотиб қолган ақлу идроклар,
Равшан тортди, кўп китоблар натижасида,
Эркин фикр энг қоронғу бурчакларгача

Қириб бориб ўз нурини тарқатолади.
Ва шу китоб босиш ишин ўйлаб чиқарган,
Майинтсияли Гўтенгбург деб аталган немис,
Аммо бу иш зиёндан холироқ эмас

1110 Кўп донишманд кишиларга қўрқинчлиги бор,
Бирор нодон ҳийла билан шу доноларнинг
Номларини ўзлаштириб китоб босади,
Бошдан-оёқ сафсатаки ўқиб бўлмайди.

Ё бўлмаса бир муғомбир куракда турмас
Аҳмоқликлар ёзади-да китоб босади,

Ҳасадими, ўчиними баҳона қилиб
Китобини душманининг исмига қўяр.

Баррильдо

Мен бари бир сўзингизга қўшила олмайман.

1120 Леонело

Наҳотки сиз, нодон киши донишмандларни
Душман кўриб ўч олар деб шубҳа қиласиз?

Баррильдо

Сиз нима деб атасангиз менга бари бир,
Ҳар ҳолда бу китоб босиш катта ихтиро.

Леонело

Мен албатта, жаҳон-олам яратилгандан
Ҳалигача талай-талай асрлар ўтди,
Аммо бизнинг асримизда янги ҳангома,

1130 Можаролар кўп деб айтсам ёлғон айтмасман.

Баррильдо

Жиззакилик қилаяпсиз баҳсни қўяйлик.

III кўриниш

Сариқ сочли Хуан ва деҳқонлар кириб келади.

Сариқ сочли Хуан

Тўрт қўрани қирсанг ҳам бекор кетади,
Бир қўранинг ғалласини топа олмайсан.
Кимнинг кўзи бўлса буни яққол кўради.

Деҳқон

1140 Сиқиб сувимизни олар, ёвуз командор.

Командор

Сўзга чечан, гапларига қара Флорес
Деҳқонлардан чиққан нотиқ чакана эмас.

Бундан ортиқ маълумотин оширмоқ учун
Арастуниг «сиёсатин» топшириш керак.

Эстебан

- Бизнинг қишлоқ осойишта бахту толели
Умр ўтказиб гулламакни қилар орзу.
Сиз ҳам унга садоқатли бўлинг ҳукмрон
1150 Сизга маълум бизнинг қандай оласимиз бор.
Яна шуни сизга маълум қилмоқчиманки.
Қўзибулоқ қишлоғида ҳурмат-иззатга
Лойиқ бўлган талайгина одамлар ҳам бор.

Леонело

Чегарасиз сурбетликни қаранг-а дўстлар.

Командор

Хўш мен сизни таҳқир қилиб бир сўз айтдим-ми?
Нафсингизни койитдимми, айтинг оқсоқол?

Оқсоқол

- 1160 Биз номусни сақламоқчи бўламиз холос.
Сизнинг бундай адолатдан ташқари айтган
Сўзларингиз номимизга доғ бўлиб тушар.

Командор

Эй, сизларда номус борми? Билмас эканман.
Биродарон Калатрава бўламиз денгчи?

Оқсоқол

Бизку шундай, аммо талай кишилар ҳақсиз,
Наслу насаб, қон жиҳатга бизлардан тубан
Бут нишонин тақиб олган санғиб юради.

- 1170 Командор

Қонингизни балки мен ҳам ўз қоним билан
Булғатарман?

Оқсоқол

Жаноби олий, бизга бундай қон

Мусаффолик эмас, балки доғ туширади.

К о м а н д о р

Нима бўлса бўлди майли, шуниси аён
Манга таслим бўлди талай хотинларингиз.

Э с т е б а н

- 1180 Бу ёлғонни исбот қилинг энг аввал,
Булар бўҳтон, чинакам сўз бундай бўлмайди.

К о м а н д о р

Деҳқонларда одобсизлик авжига чиққан,
Шаҳарларда бўлса эди у бир бошқа гап.
У ерда ҳам бир амалдор бошқа бировнинг
Хотинига тегиб қолса чурқ этолмайди.
Оддий халққа бу иш ўзи обрў бўлади.

Э с т е б а н

- 1190 Ҳамма ерда ҳақ таоло ўзи ҳукмрон,
Шаҳардами, қишлоқдами, менинг фикримча,
Худойимнинг ўзи бундай ярамас гуноҳ
Бад ишларга керагича жазо беради.

К о м а н д о р

Йўқолинг тез!

Э с т е б а н

Буйруғингиз ҳаммамизгами?
Ёки турган биз икковнинг ўзи холос?

К о м а н д о р

- 1200 Ҳаммангизга, ҳаммангиз ҳам тездан тарқалинг
Бу майдонда бирор киши қола кўрмасин!

Э с т е б а н

Хўп кетамиз.

К о м а н д о р

Пода каби ғуж бўлиб эмас,

Ф л о р е с

Кўп тутоқма ўзингни бос, сендан сўрайман.

К о м а н д о р

Қўйиб берсанг улар бирга тўпланиб олиб
Бўлар-бўлмас гап тарқатиб валақлашади.

1210 О р т у н ь о

Ўзингни бос бир оз чида, бир оз сабр қил.

К о м а н д о р

Ҳаммасига сабр қилдим хўш нима чиқди?
Ҳой мен сизга айтаяпман, ҳаммангиз тарқанг.
Тўпланмасдан битта-битта уйга йўқолинг.

Л е о н е л о

Бу хўрликни қандай қилиб кўтароласан?

Э с т е б а н

Мурсою мадора деб уйга кетаман.

1220 *(Деҳқонлар чиқиб кетадилар.)*

V кўриниш

К о м а н д о р

Уларнинг бу қилиғини нима деб айтай?

О р т у н ь о

Деҳқонларда ичдан пишган муғомбирлик йўқ.
Улардаги сенга қарши норизоликни
Сен жўрттага кўрмагандай қилиқ қиласан?

К о м а н д о р

Менинг билан наслу насаб шон тўғрисида

1230 Баҳслари борми дейман?

Ф л о р е с

Иўқдир албатта.

К о м а н д о р

Қамонимни ўғирлаган ҳов деҳқон йигит,
Ҳалигача эркинликда, тutilмадим?

Ф л о р е с

Мен яқинда уни кўрдим, ўз кўзим билан.
Мабодо мен янглишдим-ку, бу бўлмаса ҳам
Худо унга ўхшаш йигит, Лауренсьянинг
1240 Иўлагида турар эди иккови ёлғиз
Икки оғиз ширин сўзла гап қотиб ўтдим.

К о м а н д о р

Қайтадан бир учрашсайдим Фрондосога.

Ф л о р е с

Шу атрофда юрганини айтдилар менга.

К о м а н д о р

Менинг жоним-ҳаётимга қасд этган киши,
Яна бунда менга ўлим таҳдиди солиб
Эркин, озод юра олиши мумкинми, ўзи?

1250 Ф л о р е с

У биз қўйган тузоқларга аҳмоқ қуш каби
Ё қалмоққа илингувчи балиғдай тушар.

К о м а н д о р

Ким олдида қалтирашлик, бир ўйлаб кўринг!
Қуртобани, ҳатто бутун ғарнотани ҳам
Кўкс кериб ўз забтига ололган одам,
Энди келиб қандайдир қул, бир оддий деҳқон
Таҳдидига бўйин эгсин — ўртада ўқ-ёй.
Оҳ Флорес, қараб турсам бизнинг бу олам

1260 Аллақачон маҳв, барбод бўлиши керак.

Ф л о р е с

Ошиқ бўлган бир юракнинг жасорати бу.

О р т у н ь о

Ярадор ҳам қилишга у сени қиймапти
Бир ўқ билан ўлдирмапти, шунинг учун ҳам
Сен ҳойнаҳой бўлсанг керак унга миннатдор.
Бўлмаганда ҳалигача қасос олардик.

К о м а н д о р

1270 Мен қасосни юрагимда сақлаб қўяман.
Агар шундай бўлмасайди, бутун шу қишлоқ
Аллақачон татигини еган бўларди.

Ҳар нарсанинг ўз вақти бор, ишон Ортуньо,
Менинг ўчим ҳазил эмас, ўзинг кўрасан,
То унгача ўзимдаги ўчу ғазабни
Мулоҳаза юганида безаб тураман.
Ҳа, дарвоқе қандай хабар Паскуаладан?

Ф л о р е с

Кўрган эдим, сенга айтиб қўйишни айтди?
Тез орада никоҳлари ўқилар экан.

1280 К о м а н д о р

Демак ҳали у меники бўлиши учун
Кутиш керак, бир озгина вақт бор, фурсат бор.

Ф л о р е с

Шубҳа қилма, тез орада фурсат келади.
Паскуала висолига яқинлашасан.

К о м а н д о р

Хўш Олалъи нима дейди, қандай янгилик?

О р т у н ь о

Унинг берган жавоблари жуда ёқимли.

654

1290 Командор

Кўп жонон қиз. Нима дейди, қани эшитай?

Ортуньо

Айтадики, сени қабул қилмоқлик учун
Жуда ожиз, қилди деса иложи йўқмиш.
Шу яқинда, унашилган қайлиғи унга
Рашку ҳасад ўтларини тўкиб ташлапти.
Сен юборган совғани ҳам у билар экан,
Бир-икки гал қиз ёнига борганингни ҳам.

1300 Шундан буён Олальдидан қиттай силжимай,
Орқасидан кўланкадай эргашар экан.
Тағин айтди шу балодан боши қутулса
Тағин ўша аввалгидай сенга интизор.
Қачон борсанг қўш табақа сенинг чун очиқ.

Командор

Кўксимдаги нишон ҳаққи жавоби яхши.
Бироқ эри ғашлик билан кутади дегин...

Ортуньо

Ҳали айтдим кўланкадай эргашар экан.

1310 Командор

Хўш Инесчи?

Флорес

Қайси Инес?

Командор

Антон хотини.

Флорес

Хизматингга бош эгишга доимо тайёр.
Менинг ўзим эшигидан чўчимай кирдим,
Қачон борсанг, марҳамат қил, эшиги очиқ.

1320 Командор

Шу хилдаги хотинлардан ўлай розиман.
Аммо булар совға-салом кутмаса ҳам бас.
Кошки эди шу хотинлар ўзларидаги
Латофатнинг чин баҳосин била олсалар.

Ф л о р е с

Ҳар қанақа хотинни ҳам қўлга олиш чун
Совға-салом тўғрисида сўз оч, кифоя.
Лом-мим демай эрининг ҳам, қайлиғининг ҳам
Охирига похол солар, бунда шубҳа йўқ.
1330 Яна бир хил хотинлар бор ундайлар учун
(Қандайдир бир философнинг айтган гапи бор)
Бир мазмунга шакл каби керак бўлади.

К о м а н д о р

Бизнинг учун шундан улуғ ҳаяжон йўқки:
Хотин киши бизда бўлган бу орзуларни
Сўз-саволсиз қабул қилса ва бўйин эгса,
Афсусларки, шунча осон қўлга киролган
Бир нарсага худди яқин йўл бўлмагандай
Довдираймиз анча қиммат тўлаб қўямиз.

1340 VI кўриниш

(Симбранос киради)

Симбранос

Командорни қайдан топсам бўларкин дўстлар?

Ортуньо

Рўпарангда турипти-ку, кўрмаяпсанми?

Симбранос

Бизнинг шонли Гомесимиз улуғ командор!
Бошингдаги кўк қалпоқни шу онда ечиб
Жанг-жадалнинг дубулғасин кийиб ол тездан,
1350 Осойишта умр учун кийган усти-бош
Тездан ҳарбнинг совутига бўлсин айирбош.
Дон Родриго сипоҳсолар ўспирин Тельес
Ёвимизнинг қўшинлари забти остида
Сьюдад Реаль қўрғонида қамалда қолди.

Бу қўшинни маликанинг буйруғи билан
Граф Кобра ва Сантьяго бошлаб келтирди.
Қалатрава қўшинининг қимматли қони,
Жони билан қўлга кирган шунча ютуқлар.
Хавф остида, бир умрга кетишолади,
Қастилья вассалининг паҳлавонлари

1360 Қалъамизнинг деворига бостириб келди,
Булар билан бир қаторда Арагоннинг ҳам
Ялтираган туғросини кўриб қолдик биз,
Португалияга қўшинлар ҳам энди Хиронни
Қутқаришнинг урдасидан чиқа олмайди.
Сипоҳсолар бир амаллаб жонини сақлаб
Алмагрога етиб олса худога шукур.
Тездан отлан, вақт ўтмасин ботир командор,
Балки сенинг келгəнингни душманлар кўриб,
Қастилия томонига чекинса шояд.

1370 Командор

Ортиқча сўз керак эмас ишга бошладик
Бўл Ортуньо солдатларни майдонга тўпла,
Тездан буюр, йиғилишга бурғу чалинсин.
Жами бўлиб қанча киши тўпланса мумкин.

Ортуньо

Эллик киши топилади жаноб командор.

Командор

От бошига тезлик билан тўплансин бари!

Симбранос

1380 Тездан отлан йўқса қирол билан малика,
Сьюдад Реаль қалъасини қўлга олади.

Командор

Йўқ, Симбранос мендаги бу ҳарбий тажриба
Душманларнинг сиқувини енгилшга қодир.

(Чиқиб кетадилар.)

VII кўриниш

Қўзибулоқ қишлоғининг чеккасида бир ер.

توضیحیں
تیسری کوشش

کہ ہزار تک قتلہ سیدہ بیروزہ ل

(کہ ہزار، قتلہ، سیدہ، بیروزہ، نام، سیدہ، نام، فرزند، سیدہ، قتلہ، اور، باغ، گلستان)

کہ ہزار : بیروزہ، سیدہ، قتلہ، نام، سیدہ، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : کہ ہزار، بیروزہ، سیدہ، قتلہ، نام، سیدہ، قتلہ، اور، باغ، گلستان

فرزند سیدہ : خرد، رنگ، چون، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : بیروزہ، سیدہ، قتلہ، نام، سیدہ، قتلہ، اور، باغ، گلستان

فرزند سیدہ : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

قتلہ سیدہ : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

قتلہ سیدہ : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

بیروزہ نام : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

(اساتقار، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان)

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

کہ ہزار : قتلہ، اور، باغ، گلستان، قتلہ، اور، باغ، گلستان

توضیحیں
تیسری کوشش
توضیحیں
تیسری کوشش

Лопе де Вега. «Фуенте Овехуна» («Қўзибулоқ қишлоғи») асари таржимасининг коралама нусхаси.

Лауренсья, Паскуала чопиб чиқадилар, сўнг Менго.

Паскуала

1390 Худо хайр бергур Менго биз билан бўлинг.

Менго

Нега мунча қўрқаяпсизлар, тушуна олмайман.

Лауренсья

Биз қишлоққа қайтишни ўйлаган эдик.
Йўл-йўлакай золим Гусман йигитларига
Учрашишдан хавотирмиз, ҳаммага маълум.
Шундай овлоқ, ҳоли ерда хотин-халажга
Улар билан тўқнаш келиш жуда қўрқинчли.

Менго

14 00 Бу командор ҳамманинг ҳам жонига тегди.
Қайга борсанг ўша ерда ҳозир у нозир.
Деҳқонларнинг худди дўзақ алвастисидек,
Жаҳаннамий ғазаб билан изма-из қувар.

Лауренсья

Бизлар учун офтобда ҳам кўланкада ҳам
Командорнинг таъқибидан сира тинчлик йўқ

Менго

Қошки эди худойимнинг ғазаби қўзиб
Бу лаънати жафокорни ўт-яшин урса.

1410 Лауренсья

Қўзибулоқ қишлоғига бу бало бўлди.
Бало эмас вабо, заҳар сангли яра.

Менго

Шу яқинда қулоғимга чалиниб қолди.
Командорнинг чангалидан сени Лауренсья
Фрондосо қутқазганмиш қўлида камон,
Отиб ташлаш билан уни яхши қўрқитиб.

Лауренсья

1420 Авваллари эркакларга ҳушим йўқ эди,
Шундан буён тамомила ихлосим ортди.
Фрондосо ўша кун кўрсатган ишни
Қаҳрамонлик жасорати дейилса мумкин.
Энди бўлса ундан жуда хавотирим бор.

Менго

Кўзи кўрган бир томонга қочиши керак.

Лауренсья

1430 Мен ҳам унга доим шуни айтганим-айтган
Бир томонга бошингни ол, қоч дейман холос.
(Лекин усиз менга қийин, аммо начора)
Лекин у-чи ўпкаланиб ва ғазабланиб
Шундай маъқул маслаҳатни четга қоқад.
Уни эса миноранинг кунгирасига
Осаман деб қасам ичган золим Командор.
Ўз аҳдини бажармаса дея кўрқаман.

Паскуала

Вабо келиб бу разилнинг жонини олсин.

Менго

1440 Бундайларга тошбўрондан яхши жазо йўқ,
Худо ҳаққи бир жуфтгина қиррали тошни
Менга бериб ҳунаримни томоша қилсанг.
Шундай боплаб туширардим ифлос калласин
Пачақ-пачақ бўлар эди асфаласофин.
Римдан чиққан Сабал деган бузуқи золим
Тубанликда Командорга тан берса керак.

Лауренсья

Сабал дема бу золимни хажжаж деябер,
Бу қутурган ҳайвон ундан зарра кам эмас.

Менго

1450 Ростин айтсам мен тарихдан унча мазам йўқ
Лекин пили Қалвар бу муттаҳамча,

Қутурган ва диёнатсиз бўлмаса керак.
Гомес билан тенглашишга унга йўл бўлсин.
Гомес каби иккинчи бу тубан махлуқни
Яратмаган бўлса керак шу кенг табиат.

П а с к у а л а

Одам билан йўлбарсларнинг қўшилишидан
Пайдо бўлган бир ҳайвонни эслатар малъун.

VIII кўриниш

1460 *(Ҳалигилар устига Х а с и н т а киради.)*

Х а с и н т а

Қутқаринглар, ёрдам беринг балога қолдим,
Қўни-қўшни, ёру дўстлик ҳаққи-ҳурмати.

Л а у р е н с ь я

Нима бўлди, нима гап бор, гапир азизим?

П а с к у а л а

Ёдингдамиз, қани гапир тезроқ Хасинта.

Х а с и н т а

1470 Ҳеч қўймасдан қувиб келар Гомес Гусмоннинг
Беш-олтита боши бузуқ номард йигити
Мени ушлаб Командорга топширишмоқчи.
Тағин улар қилич-қалқон билан ҳам эмас,
Ўзларида бўлган холис тубанлик билан
Сьюдад Реаль қалъасига кетиб боради.

Л а у р е н с ь я

Зора сени қутқаролса, худога сиғин,
Ҳойнаҳой сен Командорга зарур бўлгансан.
Сенга кўра улар менга яна ёвузроқ.

(Қочади).

П а с к у а л а

1480 Эркак бўлсам эди кошки кўмаклашардим.

(Қочади).

Менго

Мен нимаман эркакманми, демак иш тамом
Кўрсатаман кимлигимни сўз эмас, ишда.
Қўрқинингни йиғиштириб, ёнимга кел, қиз.

Хасинта

Улар билан тенглашувга қурол керак-ку?

Менго

Ер юзида бундан аъло қурол топилмас.

1490 Хасинта

Қайси қурол?

Менго

Мана ётган бу тошларни кўр,
Мен шуларни мўлжалга олиб қўйганман.

IX кўриниш

(Флорес, Ортуньо, солдатлар кириб келадилар).

Флорес

Яёв қочиб қутулмоқчимидинг айт биздан?

1500 Хасинта

Тамом бўлдим, бўғзимга келди нафасим.

Менго

Озор берманг. Тега кўрманг, сиздан сўрайман.

Ортуньо

Қизга ҳомий бўлмакчиман дегин, ҳе балли.

Менго

Қариндошман ҳеч бўлмаса илтимос билан
Шўрлик қизни қўриқлашга ҳаққим бор ахир.

Ф л о р е с

1510 Ади-бади айтишмасдан чопиб ташлансин.

М е н г о

Худо ҳозир, қайишимни белимдан ешиб
Палақмонга айлантирай балли денглар.
Урушмасдан қиз сизники бўлмас ўғрилар.

Х кўриниш

(Тўқнашиш ўртасида Командор билан Симбранос кириб келади.)

К о м а н д о р

1520 Шу арзимас тўполонга эгардан тушдим,
Нима гап бор, нима жанжал, бу қандай ғавғо?

Ф л о р е с

Бизга қарши келаяпти шу паст қишлоқи.
Бу ярамас осийларнинг қишлоғин ёқиб,
Кулни кўкка совуришлик керак мутлақо.

М е н г о

1530 Жаноб олий, адолату инсофинг билан
Ўзинг бизга ҳимоя бўл, бизни қўриқла
Шу хилдаги зўравонлик дағаллик билан
Йигитларнинг шарафига доғ туширади,
Босиб олиб чиқиптилар қизнинг уйидан,
Бу зўрликка қарши ўзинг боплаб жазо бер.
Ҳақни кўзла, ижозат бер, уйга кетайлик.

К о м а н д о р

Мен уларга буюраман, улар ҳам сенинг
Танбиҳингни худди шунда боплаб беради.
Палақмонни бу ёққа бер!

М е н г о

Жаноби олий.

Командор

1540 Қани сиз эй, Ортуньо, Флорес тездан
Қайиш билан орқасига қўлини боғланг.

Менго

Шунинг оти ҳимояту шу адолатми?

Командор

Қўзибулоқ қишлоқдаги содда фуқаро
Тагин қандай бир марҳамат кутиши мумкин?

Менго

Менинг айбим нима ўзи, гуноҳим нима?
Сизни қачон қишлоқилар ҳақорат қилди?

1550 Флорес

Ўлдиришга ижозатми?

Командор

Иўқ бошқа чора.
Қиличингиз ифлос бўлур бунинг қонидан.
Қиличларни бошқа ерда шараф-шон билан
Ёв қонига булғамоқлик керак бўлади.

Ортуньо

Демак, қандай жазо керак?

Командор

1560 Бундай ярамас.
Паст махлуқни ечинтиринг, яланғоч қилинг
Олиб бориб шу дарахтга яхшилаб боғланг
Ундан кейин қайиш билан...

Менго

Раҳмингиз келсин!

Жаноб олий бир озгина марҳамат қилинг.

Командор

Шундай бошлаб савалангки, темир тўқалар
Қайишидан парча-парча узилиб тушсин.

1570 Менго

Эй худойим наҳот шундай ёвуз золимга
Ўзинг бошлаб бирор лойиқ жазо бермайсан.

*(Флорес, Ортуньо, Симбранослар Менго-
ни олиб кетадилар.)*

XI кўриниш

(Командор, Хасинта, солдатлар)

Командор

Хўш, қизалоқ? Нима учун улардан қочдинг?
Ё бўлмаса ҳўкиз феъл, сассиқ қишлоқи

1580 Мендай зебо йигитдан ҳам сенга маъқулми?

Хасинта

Йигитларинг мени уйдан босиб чиқарган,
Номусимни оёқ ости қилган эдилар.
Шу номусни сен юз қайта менга бағишлаб,
Мени сенга битта ўйнаш бўлсин дейсанми?

Командор

Сени уйдан босиб олиб чиққанмидилар?

Хасинта

1590 Сенинг тубан ҳавасларинг бу ишга сабаб,
Менинг отам лашкарбоши ё жангчи эмас.
Тириклигин пайидаги бир оддий деҳқон,
У бечора қон даража жиҳатлардан,
Сендан тубан саналади билиб қўй аммо,
Тозаликда садоқатда минг карра устун.

Командор

Мендаги бу алангали ғазаб барисин,

Юмшатади қишлоққа хос дағалликларинг
Қани кетинг!

Х а с и н т а

1600 Қай томонга?

К о м а н д о р

Менинг билан юр.

Х а с и н т а

Танангга бир ўйлаб кўрчи.

К о м а н д о р

Мен ўйлаб бўлдим,
Сенинг учун маъқулгина иш ҳам топа олдим.
Бундан кейин йигитларга эрмак бўласан.
Менга эмас, мен жанг сари кетаётибман.

1610 Х а с и н т а

Аввал бошлаб мени ўлдир гап шундай бўлса,
Танда жоним, мен сизларга таслим бўлмайман,
Енгиш учун табиатда топилмас қудрат.

К о м а н д о р

Қани йўлга, ўспиринлар!

Х а с и н т а

Жаноб, марҳамат!

К о м а н д о р

Марҳамат йўқ.

Х а с и н т а

Эй худойим, ўзинг мадад бер?
Мени шунча булғаганинг, маломат учун
Жаҳаннамнинг оташлари ёғсин бошингга.

(Командор ва унинг солдатлари Хасингани судраб чиқиб кетадилар.)

ХII кўриниш

Кўзибулоқ қишлоғида бир кўча... Лауренсья билан Фрондосо.

Лауренсья

1630 Азаматим Фрондосо не учун келдинг?
Унутдингми, душманинг бор ахир бу ерда.

Фрондосо

Чегарасиз муҳаббатнинг ишораси бу,
Менинг ишқим ўзи учун кутар мукофот,
Пайти келди, мен ҳам уни ўташим керак,
Ҳов анави ёнбағирдан кўриб турардим.
Ғурур билан байроғини олди таратиб,
Ўз суворий йигитларин олдига тушиб,
Малъун Гомес жангга қараб кетиб боради.

1640 Модомики золим ортиқ бу ерда эмас,
Нега ундан ҳадик олай ва қўрқиб турай?
Кошки эди тўнғуз қўлиб қайтиб келмаса.

Лауренсья

Ҳеч бировга ёмонликни соғина кўрма,
Ҳар кимнинг-ки ўлимини тилар бўлсалар
Бу дунёда у яна кўп умр кўрармиш.

Фрондосо

1650 Унга атаб яхши тилак тилаш орқали,
Кўрган жабру-жафоларга ўч олар бўлсам,
Эй худоё, унинг ёши мендан ҳам ошиб
Ўссин, унсин, гуллай берсин кун-кундан нари.
Лауренсья, бир нарсани билмакчи эдим,
Сенга атаб юрагимда сақлаб келганим,
Шу муҳаббат шу садоқат, айт ахир қачон
Сен томондан мукофотга эга бўлади?
Билиб қўйки, қишлоқдаги ҳамма ёш-қари,
Аллақачон сени менга қўшиб қўйишган.
Вақт етгандир эру-хотин бўлиб яшасанг.

1660 Ҳалигача тўй бўлмади, ҳамма ҳам ҳайрон,
Одатдаги ўжарликни бир оз йиғиштир,
Ё «ҳа» дегин, ё бўлмаса «йўқ» деб жавоб бер.

Лауренсья

Фрондосо сенга «ҳа» деб жавоб бераман.
Шу «ҳа»йимни қишлоқдаги ҳаммага ҳам айт.

Фрондосо

Вой жонгинам, менга қилган шафқатинг учун
Ижозат бер, қадам қўйган ерингни ўпай.
Сен айтган шу илиқ сўзинг хосиятидан
Қайта бошдан ҳаёт топдим десам арзийди.

1670 Лауренсья

Ҳозир менга ташаккурни камроқ айтгил-да,
Энди тездан ишнинг бўлар томонига ўт.
Бориб отам билан сўзлаш, ижозатин ол,
Ана ўзи номин айтган ерингда ҳозир,
Бўшашмасдан илтимос қил ва ишонабер,
Мен сеники, аҳду паймон битта, вассалом.

Фрондосо

Эй худойим, қани энди ўзинг ёрдам бер.

ХIII кўриниш

1680 *(Лауренсья бир уйга кириб кетади. Фрондосо қолади. Бир-бирлари билан сўзлашган ҳолда Эстебан билан Оқсоқол чиқиб келадилар.)*

Эстебан

Унинг қилган бу қилиғи ростини айтсам,
Майдондаги бутун халқни ғазаблантирди.
Тамоилага кўрсатилди бузуқилигин.
Бу ҳақорат, бу ҳўрланиш, тубанликларга
Биз ҳам аранг ўзимизни босиб туролдик.
1690 Аммо бизнинг ғазабимиз совуганча йўқ.
Хасинтанинг шунча қилган илтижосига,
Қулоқ солмай шўрлик қизни булғаб қўйди-я...

О қ со қ ол

Ортиқ бутун Испания қиролимизнинг
Шон-шарафи қудратини қилмоқда табрик.
Улар бундай улуғ енгув ғалаба билан
Зўр мустақкам қонунларга солурлар асос.
Сьюдад Реаль қалъасини эгаллаб олган,
Еш Хироннинг устига ҳам юриш бошлади,
Қирол туғи остидаги бутун бойғуро,
Эй аттангга, Хасинтага кўп жабр бўлди.
Аслу насли тоза эди, ўзи покиза
Чакки-чукки босмагучи ёввош қиз эди.

1700 Эстебан

Шўрлик Менго тортган жабру жафони айтинг.

О қ со қ ол

Дарҳақиқат, бечоранинг бутун бадани
Қора қурум каби куйкук унниқиб кетган.

Эстебан

Шунинг учун етар ортиқ ғазаб қайнади.
1710 Наштар каби бадандаги ҳар тола мўйин,
Сиз ёдимга солдингиз-ку, тутоқиб кетдим,
Ҳалигача жазосини топмай келади.
Қилиб келган қабоҳати, ёмонликлари
Қани айтинг мен нимага қишлоқ оқсоқол
Деган номнинг асосини тутиб юрибман?

О қ со қ ол

Командорнинг гуноҳлари майли бир сари,
Оз қабоҳат келтирмади мулозимлари,
Ўзингизни босинг унча ҳовлиқаберманг.

1720 Эстебан

Ренанданинг хотинига овлоқда учраб,
Уни ўзи зўрлагани майли бир сари.
Сарқитини мулозимлар баҳам кўрипти,
Бу ҳам сизга янги хабар бўлмаса керак?

О қ со қ ол

Қимдир биров бу томонга қараб келаяпти.

Ф р о н д о с о

(уларга яқинлашиб)

1730 Салом сизга оқсоқоллар, азиз оталар
Бир марҳамат сўраб келдим, ҳузурингизга.

Э с т е б а н

Фрондосо, ҳамма вақт бағримиздасан,
Агарчанди туққан отанг ҳали барҳаёт,
Аmmo мен ҳам иккинчи бир отанг ўрнида.

Ф р о н д о с о

Мен ҳамма вақт сизга таклиф қилиб келганман,
Умидимга орқа таянч ҳамиша сизлар.
Сизга бўлган муҳаббатга суяниб туриб,
Уят, шубҳа барчасини ташлашим мумкин.

1740 Э с т е б а н

Нима қилди, тағин ҳайвон, золим Қомандор
Қутурдию, сени хафа қилдими?

Ф р о н д о с о

Балли.

Э с т е б а н

Юрагим ҳам шундай бўлса керак деб эди.

Ф р о н д о с о

1750 Менга бўлган шу оталик шафқатингизга
Тамомила ишонаман имоним комил
(ва шу шафқат мени қўллаб-қўлтиқлашингиз)
Шунингчун ҳам Лауренсьянинг қўлин сўрашга
Қуллуқчилик билан келдим мени афв этинг,
Инонаман, тилга берган ботирчилигим
Нафсингизни койитмайди азиз Эстебан.

Э с т е б а н

670

Фрондосо, азиз ўғлим, худди шу дамда,
Менинг қисқа умримга умр қўшгали,
Ўз оёғинг билан келдинг муборак бўлсин.
Жоним билан мен у қисилган ва орзу қилган,
1760 Шу толени ўзинг менга етаклаб келдинг.
Менинг оппоқ сочларимнинг шон-шарафини,
Сақлаш учун сени ўғлим менга юборган,
Олий орзу ва умидлар муборак бўлсин.
Муҳаббатинг, иштиёқинг муборак бўлсин.
Аммо бизнинг режаларни бирма-бир айтиб,
Отангни ҳам маслаҳатин сўрашинг зарур.
Хуаннинг ҳам ризолиги бўлсин, албатта.
Бундан кейин қанча тезроқ никоҳ ўқилиб,
Қанча тезроқ тўй қилсангиз мен севиnamан.

1770 О қ со қо л

Булар маъқул, аммо қизни бунда чақириб,
Ризолигин билиш керак, умр савдоси.

Э с т е б а н

Бе, бу гапнинг менга қолса ҳеч кераги йўқ,
Энг аввали икковлари гапни пишириб,
Кейин биздан сўрагали келган ҳойнаҳой.
Қани келчи Фрондосо ўғлим, биз икков,
Сўйлашайлик тўй, қиз сепи тўғриларида.
Хайр ишларга мен унчалик бахл эмасман,
1780 Қайлигингнинг сепи билан яна устига,
Бир неча минг кумуш танга беришим мумкин.

Ф р о н д о с о

Бу тўғрида асло ташвиш тортманг амаки
Шу меҳрингиз ҳар қанчалик давлатдан зиёд.

О қ со қо л

Йўқ азизим, эскилардан қолган удум шу.

Э с т е б а н

Шунақа денг? Лауренсьяни чақирайликми,
Ризолигин олиш керак бўлади денгчи?

1790 Ф р о н д о с о

Албатта у ўзи чиқиб ризолик берса
Шодлигимиз, қувончимиз тўла бўлади.

Эстебан

(чақиради.)

Ҳой қизим, ҳой!

XIV кўриниш

(Лауренсья уйдан чиқади).

Лауренсья

Лаббай ота.

1800 Эстебан

Айтдимку тайёр.

Чақирганим замон дарров жавоб беради.

Оппоқ қизим сенда икки оғиз сўзим бор.

(Бу ёққа кел, икковимиз четга чиқайлик.)

Сенга битта маслаҳатлик иш чиқиб қолди.

Биз Лауренсья ўзлик аро маслаҳат қилдик.

Сенга ўртоқ Хели деган анави қиз бор-ку,

Нима дейсан олиб берсак Фрондосога?

Фрондосо яхши йигит ўзинг биласан,

110 Кўзибулоқ қишлоғида бундай бола йўқ.

Лауренсья

Ҳали эрга чиқармишми?

Эстебан

Ҳа, чиқмасмиди!

Лауренсья

Нима дердим, «чиқса чиқар» дейман қўяман.

Эстебан

Йўқ, йўқ қизим, ярамайди Фрондосога,

1820 Ҳали хотин бўла олмайди, «чиқар-чиқар»мас

1820 Фрондосо учун менга муносиб қайлиқ,
Сен бўласан.

Лауренсья

Отам тушкур қарисангиз ҳам
Ёшлар каби ҳазилингиз асло қолмайди.

Эстебан

Қани уни севасанми?

Лауренсья

У менга азиз.

1830 У ўзининг садоқати ва иши билан
Менда бўлган муҳаббатни жалб эта олди.

Эстебан

Нима дейсан? «Ҳа» деб жавоб бермоқчимисан?

Лауренсья

Бу жавобни менинг учун сиз айтақолинг.

Эстебан

Жавобини аллақачон бериб қўйганман,
Ҳамма ишлар саранжомин топган, биз энди,
Фрондосо отасин топишимиз керак.

Оқсоқол

1840 Қани кетдик.

Эстебан

Қизнинг сепи тўғрисидаги
Куёв билан маслаҳат ҳам пишганича йўқ.
Тўрт минг кумуш танга, майли жон деб бераман.

Фрондосо

Сабр қилинг меҳрибоним, азиз амаки,
Мунча катта ҳурмат менга малол келади.

Эстебан

1850 Йўқ-йўқ ўғлим, ҳамма ишда жадаллик зарур,
Шу жадаллик айни ишда айниқса керак.
Ой туйнукка келган чоғда бошни қашимоқ,
Кеч бўлади, бўлар ишни бўлгани маъқул.

(Эстебан билан оқсоқол чиқиб кетадилар.)

Лауренсья

Қувондингми? Қани айтчи менинг севгилим.

Фрондосо

«Қувондингми?» Шу ҳам гапми, сен сўрагил-ки,
Нима учун шодлигимдан бошим айланиб,
Миям зарар топмай қолди, тентак бўлмадим.
1860 Қалбим ширин табассумда эркаланади,
Қўзимдаги ҳаяжондан мўлтирайди ёш.
Мен бунчалик бахту толе ва саодатни
Узоқ мубҳам хаёлдир деб ўйладим холис.

(Чиқиб кетадилар).

Парда

XV кўриниш

Сьюдад Реаль яқинлигида бир майдон.

*Калатрава магистри, Командор,
туньо, солдатлар.*

1870 Командор

Сеньор, қочинг! Бундан бошқа бирор чора йўқ.

Магистр

Ҳаммасига истеҳкомнинг бўшашганлиги,
Ва душмanning сони ошиқ бўлгани сабаб.

Командор

Душман кўрган талафот ҳам беҳадду ҳисоб.

Магистр

674

1880 Қалатрава байроғини қўлдан бермадик,
Биз уларни бу шарафдан маҳрум қилолдик,
Улар учун мақтанишга ўрин қолмади.

Командор

Херон, сизнинг ҳийлангиз ҳам ўринламади.

Магистр

Бугун бизга тақдир ўзи пешрав бўлди,
Эртагачи, кучсизликдан қуйи итқитар.

Овоз (*сахна орқасидан*).

Ғолиб келдик!

Гастилия қиролига шарафлар бўлсин!

Магистр

1890 Гулханлар-ла зийнатланар кунгиралар ҳам
Қалъанинг ҳам юксак-юксак дарчаларига,
Ғалабанинг байроқлари илинмоқдадир.

Командор

Деворларни бўясинлар қонлари билан.
Улар учун байрам эмас мотам бу енгув.

Магистр

Мен ҳам ортиқ қайтаман Қалатравага.

Командор

1900 Мен Фуенте Овехуна қишлоғи томон,
Бундан буён қай томонда қолишингизни,
Ўз қадрдош кишиларнинг томонидами,
Ёки қирол Фернандога бўйин эгибми,
Ҳал қилмоқлик ўзингизнинг ихтиёрингиз.

Магистр

Қароримни сизга ёзиб, маълум қиламан.

Командор

Замон ўзи сизга яхши таълим беради.

Магистр

1910 Менинг шундай навқиронлик, ёшлик чоғимда
Ушбу берган таълимлари кўп аччиқ бўлди.

XVI кўриниш

Фуенте Овехуна яқинида бир майдон. Тўй тантанаси.

*Музикантлар, Менго, Фрондосо, Лауренсья, Пас-
куала, Баррильдо, Сарик сочли Хуан ва Эстебан.*

Музикантлар (куйлайди)

Тўй келади кўча-куйни ғувур босиб,
Куёв, келин бир-бирига кўп муносиб,
Давлатлари ҳад-ҳисобсиз фузун бўлсин
Умрлари минг йиллардан узун бўлсин.

1920 Менго

Бу хилдаги жўн лапарни тўқиш ва куйлаш,
Бир пиёла совуқ сувни ичишдан осон.

Баррильдо

Шундай бўлса сен ҳам битта лапар тўқичи,
Хунарингни бошқаларга кўрсатиб қўйгин.

Фрондосо

Бизнинг шўрлик Менго ҳозир шеърдан кўра,
Саваланиш тўғрисида кўпроқ ўйлайди.

Менго

1930 Сен бекорга қўрқмайман деб керила берма,
Чор атрофга олазарақ бўлишинг керак.
Командорни шу яқинда бўлиши мумкин,
Сенга қилган дағдағаси ёдингда бўлсин.

Баррильдо

Падарига лаънат ўша тубан махлуқнинг,

Тинчликни ҳам, номусни ҳам поймол қилди.

Менго

1940 Хўш айтингчи, менинг бунда гуноҳим нима.
Бир варакай юзта аскар савалаб турса,
Ялинишу ёлборишга қулоқ солмаса,
Сиз куласиз хўш айтингчи, мен айбдорми?
Ҳаммасидан менга жуда таъсир қилгани
Ўзим шўрлик калтаклардан ўлай дейману
Бир ҳазилкаш ма, малҳам деб сие берипти.

Баррильдо

Ёмон ният билан эмас, ҳазил эди-да.

Менго

Ҳеч замонда дори билан ўйнаб бўлар-ми?
Ҳазил-ҳазил билан одам ўлиши мумкин.

1950 Баррильдо

Тутуриқсиз бўлиш-ку ойнадан равшан,
Борича, дей, қани битта лапар айтиб бер.

Менго (*куйлайди*).

Эй худойим шу ёшларга қил марҳамат,
Узоқ умр, бахтли турмуш билан роҳат.
Бошларига қаро кунлар сола кўрма,
Қайғу ғамли узун тунлар сола кўрма.
Ҳар ким кўрса бу икковни қилсин ҳавас
Шод-хандонликда ўтсин ҳар бир нафас.
1960 Бола-чақа, давлатлари ҳазор-ҳазор,
Қариб-чириб ўлганда ҳам қил қўшмазор.

Фрондосо

Менго, сенга бу гапнинг-ку алоқаси йўқ,
Ким бўлса ҳам шу лапарни тўқиган шоир,
Худойимнинг ғазабига грифтор бўлсин.

Баррильдо

Тез тўқилди, хомхатала бўлди, шубҳасиз.

Менго

- 1970 Мен ўйлайман, сизга жавоб беришлик учун
Битта мисол келтираман кифоя қилур.
Бир хил нонвойлар бўлади, сиз кўргандирсиз,
Эгри-бугри бўлса ҳамки бир бало қилиб,
Сомса ёпиш санъатини ишга солади.
Қозон тўла қайнаб турган доғ ёғ ичига,
Шўр хамирни таваккал деб ташлай беради...
Бу қанақа сомса бўлди худога маълум?
Бир ёнбоши куйиб кетган, қоқ ўртаси хом,
Бир томони қийшайипти қўшнига қараб,
Бир хиллари кўпчигану бири қатирма...
1980 Ким мақтайди, қани айтинг, бундай сомсани?
Аҳён-аҳён шоирлар ҳам шундай бўлади.
Шу нонвойдек палапартиш, сўтаклик билан
Оппоққина бир саҳифа қоғозни олиб,
Сўзни худди шўр хамирдай ташлай бошлайди.
Унинг ёзган шеърлари худди сомсадай
Элва-телва, нималиги худога маълум.
Сомса, гўзал боладай ёқимли сўзлар,
Тутуриқсиз фикрларни қоплаши керак.
1990 Шундай қилиб, сомса тайёр, хўш ундан кейин?
Шоирга ҳам баракатоп деган одам йўқ.
Бу шоир ҳам, у нонвой ҳам ҳунарларининг
Мевасини бир ўзлари ютарлар, холос.

Баррильдо

Етар Менго, тутуриқсиз гапларни бас қил,
Ешларга ҳам ижозат бер, бир гап айтишсин.

Лауренсья

(Сариқ сочли Хуанга).

Рухсат беринг қўлингизни ўпай отахон.

Сариқ сочли Хуан

- 2000 Мендан аввал икковингиз бориб қуданинг,
Эстебаннинг қўлин ўпинг, дуосин олинг.

Эстебан

Ҳақ таолло сизга ҳомий бўлсин ҳамиша,

Бирга-бирга умр суринг, толели бўлинг.

Ф р о н д о с о

Икковингиз бизни дуо қилинг оталар.

С а р и қ с о ч л и Х у а н

Қани энди ўйин-кулги бошланг митарлар,
Тўйни тўйдайд қилинг ортиқ навбати етди.

2010 *(Музикантлар куйлайдилар).*

М у з и к а н т л а р

Қўзибулоқ қишлоғидан
Бир қиз қочиб борар эди.
Қўкрагида Қалатрава
Бути бўлган бир паҳлавон
Қизни қувиб борар эди.
Қиз қўрқишдан дир-дир титраб
Чакалакка яширинди.

2020 Энди мени бу паҳлавон
Тополмас деб ўйлар эди.
— Яширинма ҳой гўзал қиз

Уринишинг бекор кетар
Ошиқ кўзим шундай ўткир
Қайга борсанг қувлаб етар.
Яқинлашиб мард паҳлавон
Турар қизга яқин ерда,
Қиз титраган қўли билан
Япроқлардан қилар парда.

2030 Аммо ошиқ бўлган киши
Утар қандай ғов бўлса ҳам,

Тоғу-тошдан дарёлардан
Парво қилмай қўяр қадам.
Қизга қараб сўз қотади
Ошиқ киши мард паҳлавон.
— Ҳой гўзал қиз яширинма
Уринишинг бекор кетар
Ошиқ кўзим шундай ўткир
Қайга борсанг қувлаб етар.

XVII кўриниш

2040 *(Командор, Флорес, Ортуньо, Симбранос
ва солдатлар кириб келади.)*

Командор

Ҳой тўй, тўхта! Тўйчилар ҳам ўз-ўз ерида
Буюраман қўзғолмасин бирор киши ҳам.

Сариқ сочли Хуан

Жаноб олий, буйруғингга бўйин эгамиз,
Марҳамат қил, тўй бошида ўзинг туриб бер.
Жанг-жадалдан нима хабар қаҳрамонимиз
Сен мутлақо енгиб келдинг, савол ортиқча.

2050 Фрондосо

Нобуд бўлдим, эй худойим, ўзинг ёрдам бер.

Лауренсья

Фрондосо, бир томонга тезроқ яширин.

Командор

Мумкин эмас! Қўлларни орқага боғланг.

Сариқ сочли Хуан

Қарши келмай буйруғига таслим бўл ўғлим.

Фрондосо

Наҳотки сен менга жазо бермак бўласан.

2060 Сариқ сочли Хуан

Нима учун жазо экан.

Командор

Гуноҳсизларни

Жазоламоқ одатим йўқ яхши биласиз.
Агар шундай бўлмасайди аллақачонлар,
Менинг билан келаётган, шу йигитларим,
Шу ондаёқ қилич билан чопган бўларди.
Ҳозир уни олиб бориб ташланг зиндонга
Бунинг учун судьяларни тайин қиламан.

2070 Бундан кейин сиз отаси, шу ўғлингизнинг,

Гуноҳига жазо ҳақми ўйлаб кўрасиз.

П а с к у а л а

Бугун ахир унинг тўйи жаноб раҳм этинг.

К о м а н д о р

Тўйи бўлса, менга нима? Бу кенг қишлоқда,
Бу хилдаги куёвлардан кўп топилади.

П а с к у а л а

Ҳеч бўлмаса шуҳратингиз, шон-шарафингиз,
Ҳурматичун бечоранинг гуноҳин кечинг.

2080 К о м а н д о р

Паскуала, бунинг қилган қилиқларидан
Таҳқир топган фақатгина менинг ўзиммас.
Озор топди Калатрава шонли мулуки,
Ҳамма билан бир қаторда сипоҳсолар ҳам.

(Тангри унга ҳимоячи бўлсин доимо)
У ҳаммани яксараси қилди ҳақорат,
Албатта у гуноҳига жазо тортади
Ва бу жазо бошқаларга ибрат бўлади.

2090 Иўқса бунда топилади талай боғлар,
Сипоҳсолар ҳазратга исён қилғувчи
Қишлоқдаги ҳаммага ҳам эшитилгандир.
Шу яқинда олдингизда турган бу одам,
Исёнчига лойиқ бўлган сурбетлик билан
Ўз ҳокими ва энг олий Қомандоримнинг
Кўкрагига тубанларча ўқ-ёй ўқтолди.

(Садоқатли фуқаролик ҳурматин қаранг).

Э с т е б а н

2100 Жаноб олий, ўйлашимча қайиноталик,
Ҳуқуқидан фойдаланиб мен ҳам гапирсам.
Куёвимни қўриқласам менга ижозат.
Модомики ўз ёрини севар экан бу,
Хотинини тортиб олиш нияти билан
Сиз чиқсангиз, бу тик қараб турса маъқулми?
Ўз ёрини сақлаб қопти, хўш нима бўпти?

К о м а н д о р

Сиз ёлғончи муттаҳамсиз, қишлоқ оқсоқол.

Эстебан

Мени сайлаб қўйган киши сизсиз, Командор!

Командор

2110 Хотинини тортиб олмоқ бўлган эканман,
Қачон бўпти тўйгачами, ё ундан кейин?

Эстебан

Истовдингиз... баракалла шу гап кифоя.
Ҳозир энди замонлар ҳам ўзгариб қолди.
Кастилияда энди қирол ҳукми ҳукмрон,
Яна ўша ҳақ-ҳуқуқни қилур ҳимоя,
Яна ўша жазо берар зўравонликка.

2120 Агар ул ҳам кўкрагига бутлар тўлдириб,
Бу қишлоқда у шаҳарда саёқ тентираб,
Ярамаслик қилиб юрган собиқ бўшашган
Жангчиларни тергамаса жазо бермаса,
Албатта у чакки қилган бўлади, билинг,
Таққанингиз бу хилдаги олий нишонлар,
Қиролимиз кўкрагига муносиб, холос.

Командор

Оқсоқоллик асосини қўлидан олинг.

Эстебан

Худо хайр берсин, мана, ўзим бераман.

Командор

2130 Саркаш отни ёввош қилиш санъати билан
Беш-олтита яхши асо сенга кифоя.

Эстебан

Хўп чидайман қани бошланг, марҳамат қилинг.

*(Командор Эстебанни асо билан ура бош-
лади).*

Паскуала

Мўйсафидни уришга ҳам ботинолдингми?

Лауренсья

Сен отамдан ўз ўчингни олмоқчимисан?

2140 Учинг менда, нима учун мендан олмайсан?

Командор

Ҳой йигитлар буни тутинг қўлини боғланг,
Силжимасин атрофига ўн йигит қўйинг.

(Командор ўз одамлари билан чиқиб кетади, йигитлар Фрондосо билан Лауренсьяни ҳам олиб кетадилар.)

Эстебан

Эй худоё, бу малъунга ўзинг жазо бер.

(Чиқиб кетади).

2150 Паскуала

Тўй-томоша аза-мотам билан алмашди.

Баррильдо

Тагин булар эркак эмиш, ҳаммаси ҳам жим!

Менго

Орқамдаги дарраларнинг изи кифоя
Мен бу ишга қотишмайман сизга ижозат.
Дўмбирадай саваланишни истамасангиз,
Мендан чиққан маслаҳат шу, ҳаммангиз ҳам жим.

Сариқ сочли Хуан

2160 Биз ҳаммамиз қўзғаламиз, бир тану бир жон.

III ПАРДА

I кўриниш

Қишлоқ жамоатнинг Қўзибулоқ қишлоғида йиғиладиган зали.

Эстебан

Халқ йиғилиб бўлмадими?

Баррильдо

Йиғилгунча йўқ.

Эстебан

Бугунги кун кечагидан яна баттарроқ.

2170 Баррильдо

Бу йиғилиш ва маслаҳат ҳаммага маълум.

Эстебан

Фрондосо, маҳкам қалъа минорасида,
Қизим эса шу маломат, хўрликка қолди.
Бу зулмдан тангри нажот бермаса қийин.

II кўриниш

(Сариқ сочли Хуан, Оқсоқол, Менголар кириб келадилар).

Сариқ сочли Хуан

2180 Лозим экан бу ишларни сир сақламоқлик,
Вақир-вуқир қичқирманглар, қўрқиш ҳам керак.

Эстебан

Кўп хафаман гапга бахил бўлганим учун.

Менго

Йиғилишга қўшилишни қасд қилиб келдим.

Эстебан

Қайғулардан қадди букик, кўзларида ёш,
Шу мўйсафид, эй дўстларим, қилади савол.
2190 Ватан, номус йўқотилди, поймол бўлди
Қачонгача бу хўрликка чидай оласиз?

684

Бу уятни таққослашга бир ўлчак борми?
Қани айтинг, ўртангизда бу малъун ҳайвон.
Таҳқиридан омон қолган бир киши борми?
Кимнинг жони омонда-ю номуси бутун?
Қўзибулоқ қишлоғининг бадбахт номини,
Ер юзидан ўчириши мумкин бу зўрлик.

С а р и қ с о ч л и Х у а н

Халқ бу оғир қайғуларда гангираб қолган,
Овоза бор Кастилиянинг қироли энди
2200 Ҳақ-ҳуқуқни тиклаш учун бел боғлапти деб,
Қуртобага ўтар чоғи у йўл-йўлакай,
Бизнинг қишлоқ устида ҳам туғ тикса керак.
Демак, бизнинг аламларнинг иложи тайёр,
Қирол қўнса юборамиз икки оқсоқол,
Улар халқнинг ҳимоясин талаб қилади.

Б а р р и л ь д о

Қирол Фернанд душманларин енгмагунича,
Бизга ёрдам қўлини ҳам чўзиши қийин.
Демак, биз ҳам бу ярага керак малҳамни,
2210 Бошқа ердан топиш йўлин ўйлаб кўрайлик.

О қ с о қ о л

Менга қолса маслаҳат шу: бор-эй деймиз-ку,
Юкни танғиб шу қишлоқдан кўчиб қоламиз.

С а р и қ с о ч л и Х у а н

Бунинг учун фурсат қани қўлда, куч қани?

М е н г о

Бошимиздан ажраймиз деб қўрқаман, дўстлар.

О қ с о қ о л

Етар ортиқ сабрнинг ҳам косаси тўлди.
2220 Энди маъюс кўзимизда ортиқ қўрқув йўқ.
Қишлоғимиз оқсоқоли ҳаққоний киши,
Унинг қизин ўғирлади, қандай бедодлик?
Мўйсафидлар бошидаги оппоқ сочини,
Ҳурмат қилмай асо билан савалаб турса,

Ҳаммасига чидаб берсак, хўш биз нимамиз.
Одаммизми, ё тубанда судралгувчи кул?

С а р и қ с о ч л и Х у а н

Иложини айтинг ахир жабру-жафонинг.

О қ с о қ о л

2230 Бутун қишлоқ Командорга қарши қўзғалиб,
Ё ўламиз, ё золимни янчиб ташлаймиз.

Б а р р и л ь д о

Қурол билан чиқамизми ҳокимга қарши?

Э с т е б а н

Ерда қирол, кўкда худо бизга ҳукмрон,
Золимларнинг тўдасига бўйин эгмаймиз.
Худо бизнинг томондадир, қўрқув бефойда.

М е н г о

2240 Биродарлар бир нарсани айтишим лозим.
Қамбағалнинг сўзига ҳам қулоқ осинглар.
Ҳамма ишда эҳтиёткор бўлишлик маъқул,
Йўқса золим ўнгга-чапга чангалин солиб,
Фуқарони тутиб олиб қийноққа бошлар.

С а р и қ с о ч л и Х у а н

Хўрланишни ёдга олиб жим қололмаймиз.
Қачонгача чидаш учун ўгит берасан?
Экин-тикин пайҳон бўлди хонамиз вайрон,
Энди бизлар интиқом деб олға борамиз.

III кўриниш

2250 *(Сочлари тўзиган Л а у р е н с ь я кириб келади).*
Л а у р е н с ь я

Эркакларнинг мажлисига кирсам мумкинми?
Хотинларга ўрин бордир бу йиғилишда.
Овоз бериш мумкин эмас бўлса мабодо.

Дод дейишлик мумкин бўлар ижозат беринг,
Қани айтинг, танийсизми мени?

Эстебан

Худойим
Ўзингмисан Лауренсья, ўзингми қизим?

2260 Сарик сочли Хуан

Бир ҳолатда бўлиб қопти таниб бўлмайди.

Лауренсья

Ҳақиқатан ўзгарганман, таний олмайсиз.

Эстебан

Азиз қизим, шўрлик қизим!

Лауренсья

Қўйинг керакмас,
Мени қизим деб атаманг, зарурлиги йўқ.

Эстебан

2270 Нима учун, азиз болам, хўш нима учун?

Лауренсья

Бунинг учун анчагина далилларим бор,
Биринчидан, менку сизнинг қизингиз эдим,
Қараб туриб ўғриларга топширдингиз-ку,
Золимлардан ўч олишни ўйламадингиз.
Шу воқеа юз берганда мен қиз кишидим.
Хотин бўлиб етмагандим Фрондосога,
Бинобарин сени ортиқ ҳимоя қилиш,
Ўз эркинг бурчи эди дея олмайсиз.
Оталикнинг вазифасин унутиб қўйиб,

2280 ўғриларни ўз эркига ташлаб қўйдингиз.
Мабодо мен бир кишидан олмос харид қилсам,
Лекин олмос қўлга тегмай туриб йўқолса,
Олмос учун мен албатта жавобгар эмас.
Фрондосо олмосни олмаган эди.

- Бақрайганча сиз қолдингиз ўз қўйларини,
 Бўриларга ташлаб қўйган қўрқоқ чўпондек,
 Мени эса олиб кетди Фернанд Гомес,
 Ханжар билан дўқлар қилди, қўрқитиб кўрда,
 Шундай таҳқир, масхарали сўзлар айтдики...
- 2290 Зўравонлик кучи билан унатмак бўлди,
 Бисотимда бўлган марғуб ноёб нарсамни,
 Уятларга ташламоқчи, булғамак бўлди.
 Даъвоимнинг исботичун чувалган сочим,
 Қалтаклардан моматалоқ бўлган бу излар,
 Ва бу қонлар сизнинг учун қилар кифоя?
 Сизчи... тағин сизми, менга туғишган ота?
 Тағин сизда наслу насаб, поклик ҳам борми?
 Бу ҳақорат, бу даҳшатни баралла кўриб,
 Юрагингиз ёрилмайди шунга ҳайронман.
- 2300 Сиз қўйларсиз, жасоратсиз, ёввош ҳуркович,
 Қишлоғингиз феълингизга қараб ном олган
 «Қўзибулоқ» қишлоғимиш қандай муносиб,
 Модомики сизда шараф бурчи қолмапти,
 Қани, менга қурол беринг, яроғлантинг
 Сизлар нима, тошдан ёки... ҳаққидан
 Ё чўяндан қуйилган бир жонсиз инсонлар.
 Йўлбарсларсиз, йўлбарс эмас, ахир йўлбарс ҳам
 Бирор овчи томонидан гиз-гизлатилиб,
 Болалари ўғирланса ёмон бўлади,
- 2310 Ғазабини ютолмасдан изма-изма қувиб,
 Жаҳаннамнинг қаърига ҳам ўзин отади.
 Қўрқоқликдан қуёнлар ҳам салом қилгувчи,
 Исён эмас, сой келдилар барборийларсиз.
 Қал жўжалар, чидайберманг, хотинингизни
 Ҳар истаган зolim эрмак қилса ҳам майли.
 Ёнингизга пичоқ эмас урчуқ муносиб,
 Аммо менчи, иншоолло, қасос оламан.
 Зolimларнинг қони билан булғаниш майли
 Хотинларнинг шарафига ёзилиб қолсин.
- 2320 Сизни қилиш керак бўлур мутлақ тошбўрон,
 Хотинлардан ожиз бўлган заиф махлуқлар.
 Лўттибозлар, лутнинг қавми бўлган қўрқоқлар,
 Усти-бошни юбка билан айирбош қилиб,
 Юзга ула, кўзга сурма қўйинг танноз.
 Биласизми суд қилмасдан, суриштирмасдан,
 Фернанд Гомес осмоқ бўлур Фрондосони
 Қўз ўнгизда миноранинг кунгирасига,
 Ҳаммангизни шундай жазо кутар оқибат.
 Сиздай чала туғилганлар бўлмас шодмон.
- 2330 Жуда яхши юнонларнинг афсонасида.

Айтилгандай хотинларнинг қонли, даҳшатли,
Ҳокимият даври яна бошланиб кетар,
Эркаклари номард бўлган Қўзибулоқда.

Эстебан

2340 Мен сен айтган одамлардан эмасман қизим,
Токи сенинг гапларингга ҳеч уялмадан,
Гаранглардай кўзим пастда ер чизиб қолсам.
Мен бир ўзим, ёлғиз ўзим исён қиламан,
Майли бунда ўлтирганлар энд келса келсин.

Сариқ сочли Хуан

Душман ёвуз, аммо мен ҳам сен билан бирга.

Оқсоқол

Биз ҳаммамиз, шараф билан ўлишга тайёр.

Баррильдо

Юксакларда ҳилпира, эй, исён байроғи,
Зодимларга ит ўлими, бизларга қасос!

2350 Сариқ сочли Хуан

Қай тарафда юришимиз керак бўлади?

Менго

Ҳеч қанақа тартиб-низом кераклиги йўқ,
Бутун қишлоқ чет қолмасин, чарсиллаш керак.
Зодимларнинг ўлимини истамайтурган,
Бирор одам топилмайди Қўзибулоқда.
Ҳаммаси ҳам тўпланади чақирилса бас.

Эстебан

2360 Қўлингизга қилич камон, ўқ-ёй олинг,
Айри, найза калтак — ишқилиб нимаки бўлса.

Менго

Қиролнимиз ҳазратига шарафлар бўлсин.

Ҳамма

Қиролимиз Фернандо ҳам қироличамиз,
Исабела узоқ йиллар саломат бўлсин.

Менго

Итоатсиз золимларга азоб ва ўлим.

Ҳамма

Хиёнаткор золимларга интиқом, ўлим.

2370 *(Эркаклар чиқиб кетадилар).*

Лауренсья

Олдин босинг, худо сизга мададкор бўлсин,
Қани энди тўпланингиз сиз эй хотинлар,
Қўзибулоқ қишлоғининг бор хотинлари,
Номинимиз масаласи ҳал қилинмоқда.

IV кўриниш

(Лауренсья, Паскуала, Хасинта ва бошқа хотинлар югуриб чиқадилар).

Паскуала

2380 Инма учун чақиряпсан товушинг борича?

Лауренсья

Кўрмайсизми ўртоқжонлар қишлоғимизнинг,
Бутун эркак, ёш-яланги бирга тўпланиб,
Шунча кўрган аламларга интиқом учун,
Командорни ўлдиришга кетиб боради.
Наҳотки, бу интиқоминг бутун шарафи
Ёлғизгина эркакларнинг номига қолса?
Гомес, ахир, Қўзибулоқ қишлоғидаги
Хотинларни озмунча ҳам ерга урмаган,
Қасос олиш энг аввали бизнинг ишимиз.

2390

Хасинта

Қани, нима демакчисан тушунтириб айт.

Лауренсья

690

Истайманки қишлоғимиз хотин-қизлари,
Ҳеч бузилмас қаторларга бирикиб туриб,
Фернанд Гомес ҳовлисига бостириб борсин.
Ўзидаги ўтли ғазаб даҳшати билан,
Ер юзини қалтиратсин, қасосин олсин.
Хасинта сен ҳаммадан кўп жафо кўргансан,
Хотинларга саркардалик сенга муносиб.

2400 Х а с и н т а

Сен ҳам тортган жабру жафо мендан оз эмас.

Л а у р е н с ь я

Паскуала сен байроқдор бўлиб борасан.

П а с к у а л а

Мен байроқни бир ёғочга илиб олайин,
Байроқдорлик келишарми шунда кўраман.

Л а у р е н с ь я

Бир минут ҳам вақт ўтказмай ҳаммани йиғинг
2410 Қани кетдик! Толе бизга бўлур мададкор
Жанг байроғи учун бошқа нарса қидирмай,
Бошлардаги рўмолимиз қилур кифоя.

П а с к у а л а

Биз ҳам сени раҳбаримиз қилиб сайладик.

Л а у р е н с ь я

Йўқ бўлмайди, мени қўйинг.

П а с к у а л а

Хўш нима учун?

Л а у р е н с ь я

2420 Модомки жасоратим қўлда бор экан,
Йўлбошчилик унвоининг зарурлиги йўқ.
Олдин босинг, худо сизга мададкор бўлсин.

Номусимиз масаласи хал қилинмоқда.

Парда

V кўриниш

Командорнинг хонасида бир зал.

(Командор, Флорес, Ортуньо, Симбранос, Фрондосо қўллари боғланган).

Командор

2430 Бу ярамас мутлақ осиб ўлдирилади,
Аммо яна бир оз қийноқ тортиши лозим.

Фрондосо

Шарафингчун бу қилиғинг қандай муносиб:

Командор

Бўйиндаги арқон билан боғлаб ўлдилинг.

Фрондосо

Уқ ўқталдим, ўлдирмоқчи эмасдим, аммо.

(Саҳна орқасида шовқин).

Флорес

2440 Узоқлардан тўпларнинг овози келар.

Командор

Нима гап бор?

Флорес

Ҳозир осини тўғри келмайди.

Ортуньо

Аллакимлар эшикни ҳам бузиш пайдан.

Командор

Қайси густах шу даража сурбетлик билан
Командорнинг қалъасига бостириб келар?

2450 Ф л о р е с

Халқ келаяпти.

VI кўриниш

Ҳалигилар, Сарик еочли Хуан, сўнгра Менго.

(Ташқаридан Сарик сочли Хуаннинг овози).

С а р и қ с о ч л и Х у а н

Олдинга бос, бузиб ташла, ўт қўйиб юбор.

О р т у н ь о

Қаранглар, ҳей халқ тўлқини бу томонга келмакда.

К о м а н д о р

2460 Қўзғолипти бу қора халқ.

Ф л о р е с

Бекорга эмас.

Модомики халқ исёни алангга олган,
Бирор қонли натижасиз босилмайди ҳам.

К о м а н д о р

Қўлларини ечиб қўйинг Фрондосони.

(Ф р о н д о с о га қараб)

Тездан чиқиб тинчлантиргин, қутурган халқни.

Ф р о н д о с о

2470 Улар мени қутқозишга келган ҳойнаҳой *(чиқади.)*

М е н г о

(Ташқаридан)

Хиёнаткор малъунларга, золимга ўлим!
Фернандо ҳам Исабела доим яшасин!

Ф л о р е с

Жаноб олий ўтинаман, тездан яширининг.

К о м а н д о р

Сарой маҳкам, умид қилиш мумкин албатта,
Наҳотки мен бу тугўндан қутулолмасам.

2480 **Ф л о р е с**

Халқ исённинг оловида ёниб турипти.
Қон тўкмасдан қайта бошдан тинчитиш қийин.

К о м а н д о р

Биз бу эшик орқасида туриб оламиз,
Турган каби худди қалъа чайшхонасида,
Қилич билан қайтарамиз исён ҳужумин.

Ф р о н д о с о

(Ташқаридан)

Салом сизга Қўзибулоқ аҳолилари.

2490 **К о м а н д о р**

Чиқиб борди, у исённи босиши мумкин.

Ф л о р е с

Ҳайрон қолиш мумкин сизнинг ғайратингизга.

VII кўриниш

*(Эстебан, Фрондосо, Малла Хуан, Менго,
Баррильдо ва бошқалар, деҳқонлар кириб
келадилар. Ҳаммалари қуролланган).*

Э с т е б а н

Мана золим, мана унинг ялокхўрлари!

2500 Қўзибулоқ! Золимларни ўлдир, аяма!

К о м а н д о р

Сабр қилинг.

Ҳ а м м а

Қасос деган кутиб турмайди.

К о м а н д о р

Қачон сизни хафа қилдим ва сўз бераман,
Нафсингизга теккан бўлсам берай мукофот.

Ҳ а м м а

2510 Қиролимиз Фернандога шарафлар бўлсин!
Золимларни ўлдирамиз омон бермаймиз.

К о м а н д о р

Ҳокимнингиз бўламан-ку, ҳурматим зарур.

Ҳ а м м а

Қўзибулоқ қишлоғининг фуқаролари,
Бошқа ҳоким танимайди, қиролдан бошқа.

К о м а н д о р

Тўхта, ҳой халқ.

Ҳ а м м а

2520 Қўзибулоқ қишлоғи бу! Ўлгил эй Гомес!

VIII кўриниш

(Командор ва унинг одамлари босиб келаётган исёнчилар олдида чекина бошлайдилар. Шу топда Лауренсья, Паскуала, Хасинта бошлиқ хотинлар кириб келади, ҳаммалари қуролланганлар.)

Л а у р е н с ь я

Қилган умид-орзумизга етдик ўртоқлар,
Бу томонга ҳой хотинлар, ботир аскарлар.

П а с к у а л а

2530 Фақат эркаклар учунми, қасос лаззати?
Шошинг дўстлар, ўч олишдан бебаҳра қолманг.

Х а с и н т а

Ўтқазиллик керак уни найза учига.

П а с к у а л а

Бу гапингга қўшиламыз энг яхши жазо.

Э с т е б а н

(орқадан)

Малъун золим, жазангни торт, мутлақо ўлим.

К о м а н д о р

(орқадан)

2540 Мен ўламан, умрим тамом илоҳи тангрим,
Ўзинг мени шафоат қил.

Б а р р и л ь д о

(орқадан)

Флорес бунда.

М е н г о

(орқадан)

Жазосини қотириб бер, азиз Баррильдо.

Ф р о н д о с о

(орқадан)

2550 Ҳеч томонга қоча олмас қасосимиздан.

Лауренсья

Юринг дўстлар, у томонга биз ҳам чиқамиз.

Паскуала

Эшикларни қоровуллаб турсак яхшироқ.

Баррильдо

(орқадан)

Йўқ, кўз ёшинг шафқат учун қилмас кифоя,
Суприндилар, ор-номуссиз, қўрқоқ махлуқлар.

Лауренсья

2560 Мен бу ерда ортиқ чидаб тура олмайман,
Ўз қинингдан чиқ қиличим, навбатинг келди.

(Чиқиб кетади).

Баррильдо

(орқадан)

Бу Ортуньо.

Сариқ сочли Хуан

(орқадан)

Юзига чоп, жаҳаннамга жўнат ифлосни.

IX кўриниш

2570 *(Флоресни таъқиб қилиб Менго чиқади. Паскуала, Хасинта, хотинлар, кейин Лауренсья билан Ортуньо чиқадилар).*

Флорее

Менинг зарра гуноҳим йўқ, раҳм қил Менго.

Менго

Йўқ, бу ёлғон! Сен золимга қўшмачи эдинг,
Менга урган дарраларнинг ҳисобини ол.

П а с к у а л а

Менго уни хотинларга топшир, қийнашсин.

М е н г о

Бугунчалик шунинг ўзи менга кифоя,
Ярамаслар, сизга қарздор бўлиб қолмадим.

2580 П а с к у а л а

Дарралардан елкангдаги қолган доғ учун,
Бизга топшир, жазолайлик.

М е н г о

Олинг саваланг.

Х а с и н т а

Ўлдирамиз.

2590 Ф л о р е с

Хотинларнинг қўлида-я?

Х а с и н т а

Нима қипти, бунда обрўйинг тўкиладими?

П а с к у а л а

Гурурини қаранглар-а, ўлим олдида.

Х а с и н т а

Ҳой дилозор, сен ўласан, малъун Гомеснинг
Бузуқилик ишларида орқа таянчи.

П а с к у а л а

2600 Ўл эй, ярамас.

Ф л о р е с

Ялинаман, раҳм қилинг.

(Лауренсьядан қочиб борган Ортуньо чиқади.)

О р т у н ь о

Ахир ўша мен эмасман...

Л а у р е н с ь я

Сен ўшанинг дўсти эдинг яхши таниймиз,
Қани юринг менинг билан бирга, дўсларим,
Қиличларни қонлар билан қизартирайлик.

2610 П а с к у а л а

Шунча тортган жафоларнинг учини олиб,
Ўлсам ҳам майли.

Ҳ а м м а х о т и н л а р

Яшасин Фуенте Овехуна
Ва қирол!

(Чиқадилар.)

Парда.

Х И И кўриниш

Э с т е б а н

- 2620 Қулоқ тутинг Қўзибулоқ фуқоролари,
Сизга битта маслаҳат бор, бу маслаҳатни
Дунё кўрган шу мўйсафид сизга бермакчи.
Биз шу ишни қилиб қўйдик, бўлар иш бўлди,
Аммо қирол бизни мутлақ тергов қилади,
Биз жавобгар устимиздан суд ўтказди.
Улар бизга жуда яқин ва бугун-эрта,
Бу қишлоққа йўл-йўлакай қўниши мумкин.
Шунинг учун эҳтиёт шарт, ҳаммамиз якдил
- 2630 Терговда ҳам, суд олдида тил бириктириб,
Ҳаммамиз ҳам битта жавоб беришимиз шарт.

Ф р о н д о с о

Айтиб қўйинг, у қанақа жавоб бўлади?

Э с т е б а н

Кимда кимни суд қистовга олиб сўраса,
Командорми ким ўлдирди? Деса қийнаса,
«Қўзибулоқ» қишлоғи жавоб вассалом.
Бунга қўшиб чурқ этилган сўз айтилмайди.

(Парда).

Жазо сахмаси.

2640 (Лауренсья билан Фрондосо).

Ф р о н д о с о

Оҳ Лауренсья!

Л а у р е н с ь я

Меҳрибоним, азизим эрим.
Яна сенинг тақдирингдан кўп ташвишдаман,
Бу ерларда сенга ахир ўлим ҳукми бор.

Ф р о н д о с о

Ҳамма ишда худойимга така қилганман,
Зораки, у ҳомий бўлса ишқим ҳурмати.

2650 Л а у р е н с ь я

Судья ғоят марҳаматсиз ва шафқат оилмас,
Дўстларингни қандай тергов қилганин кўрдинг.
Сенга навбат келиб қолди чўчишинг керак.
Ҳеч бўлмаса ҳаётингни сақла, сўрайман,
Бир томонга бошингни ол, қочганинг маъқул.

Ф р о н д о с о

Шундай номард яшагандан ўлганим яхши
Дўстлар бунда даҳшат, қийноқ остида қолиб,
Айниқса сен мендан узоқ бағрим ўртаниб,
2660 Яшамоқни номусимга доғ деб биламан.
Мен мабодо уяти йўқ, қўрқоқлар каби
700

Қочар бўлсам сен бу ишдан етишсанг керак.

Лауренсья

Ўзингни тут азаматим чиқиб келалар.

(Судьялар чиқиб келдилар).

ХVIII кўриниш

Судья
Мўйсафидсиз, сиз ҳақ гапни бизга айтарсиз,

Фрондосо

2670 Оқсоқолни қийнашларини қара.

Лауренсья

Ҳайвонлар.

Эстебан

Оҳ қўйворинг.

Судья

Бир озгина бўшатиб қўйинг.
Энди унча сиқаётган бўлмаса керак,
Демак бизга аниғини айтиб берурсиз.
Қотили ким, Командорнинг, Фернанд Гомеснинг.

2680 Эстебан

Қўзибулоқ.

Лауренсья

Отажоним, мен сенинг учун
Чидам сўраб худойимга зор ёлбораман.

Судья

Бу болаки қўлга олинг, балки бу бола,
Ҳақиқатни айтиб берар рост бўлмашича
Айт, нима учун балиқ каби жим, ағраясан?

Кўрсатаман сир яшириш нима эканин!
2690 Жаллод, қани исканжани маҳкамроқ бура.
Командорни ким ўлдирди айт.

Б о л а

Қўзибулоқ қишлоғи деб айтдимку жаноб.

С у д ь я

Сиз қилаётган шу сурбетлик, ўжарлик учун
Ўзим мушглаб ўлдираман, азбарои худо,
Ким ўлдирди Командорни сендан сўрайман?

Б о л а

2700 Қўзибулоқ...

Ф р о н д о с о

Жуда қаттиқ қийнадилар шўрлик болани
Чурқ этмади, қойил қолдим. Сизни яширди.

Л а у р е н с ь я

Жуда ботир халқимиз бор, ростини айтсам.

Ф р о н д о с о

Ҳақиқатан уздабурон, ботир бизнинг халқ

С у д ь я

Қани энди бу хотинни қийнай бошланглар.
Исканжанинг филдирағи маҳкам буралсин.

2710 Л а у р е н с ь я

Бечорани қара аранг нафас олмоқда.

С у д ь я

Ҳаммагизни ўлдираман ишона беринг,
Қани рост, айт ким ўлдирди Гомес Гусманни.

П а с к у а л а

702

Қўзибулоқ.

Судья

Юқорироқ кўтариб қўйинг.

Фрондосо

2720 Ғайратларинг бекор кетар овора бўлма.

Лауренсья

Чурқ этмади, чидаб берди Паскуала ҳам.

Фрондосо

Ёш болаки айтмадими, бошқаси ҳам жим.

Судья

Нима бало. Сир борми бу ерда? Қийна!

Паскуала

Эҳ худойим, ўзинг менга сабру чидам бер.

Судья

2730 Қар бўлдингми, ким ўлдирди деяпман сендан.

Паскуала

Қўзибулоқ қишлоғи деб айтдимку жаноб.

Судья

Ху ана у навбат кутган семизни қийнанг.

Лауренсья

Менго шўрлик, энди унга навбат келипти.

Фрондосо

Оғзи бўшроқ, айтиб қўйса ёмон бўлади.

Судья

2740 Қани бошла.

Менго

Войдод, войдод.

Судья

Жаллод бұшашма.

Айт ростини йўлтўсарлар, номард ўғрилар.

Ким ўлдирди, қотили ким Фернанд Гомеснинг?

Менго

Войдод, войдод, худо ҳаққи, бироз бўшатинг
Ҳамма гапнинг рост-ростини айтаман жаноб.

2750 Судья

Ҳа, шундайми? Бир озгина бўшатиб қўйинг.

Фрондосо

Айтмадимми оғзи бўш деб биз расво бўлдик.

Судья

Сиз жаллодлар мен томонга келтиринг уни.

Менго

Азоб берманг, азоб берманг, ҳозир айтаман.

Судья

Хўб, қани айт, бўшаласан, қийнамайдилар.

2760

Менго

Қўзичаю, булоқча, вассалом жаноб.

Судья

Бу қанақа майнабовлик, падар-лаънатлар

Бу жазои ҳазилкашлик деб ўйламоқда.

Кимники мен жони бўш деб ўйлаган бўлсам,

Ушаниси яна сурбет, тош бўлиб чиқди.
Бўлди етар, чарчаб кетдим, бетлари қурсин.

(Чиқиб кетадилар).

Ф р о н д о с о

2770 Баракалла ботир Менго, худо хайр берсин,
Мен бекорга ташвиш тортиб қўрққан экамман.

Х И Х кўриниш

Б а р р и л ь д о

Баракалла, яша Менго!

О қ с о қ о л

Яша қаҳрамон.

Б а р р и л ь д о

Барака топ.

Ф р о н д о с о

2780 Ҳаммадан ҳам абжирроқ чиқдинг.

М е н г о

Войдод, войдод.

Б а р р и л ь д о

Мана, буни ичгин биродар.

М е н г о

Войдод, войдод, нима ўзи, туззук нарсами?

Б а р р и л ь д о

Апилсиннинг пўстлоғидан қилинган шарбат.

М е н г о

2790 Войдод, войдод.

45—69

705

Ф р о н д о с о

Қалай экан, ичиб бўлдингми?

Л а у р е н с ь я

Шўрлик Менго овқатланса яхши бўларди.

Б а р р и л ь д о

Яна битта қуйиб берай.

Л а у р е н с ь я

Қилган иши учун,
Ҳеч нимани аямаслик керак Менгодан.

2800 Ф р о н д о с о

Ҳар кимки кўтара олса азоб-уқубат,
Оқибатда ичар экан шунақа шарбат.

Б а р р и л ь д о

Тагин қуяй, ичасанми?

М е н г о

Войдод, қуябер

Ф р о н д о с о

Тўла-тўла қуйиб беринг, бурнидан чиқсин.

Б а р р и л ь д о

2810 Ичасан-ми?

М е н г о

Ҳа, дедимку мунча сўрайсан.
Уч мартаба кетма-кет қуй, сўраб ўлтирма.

Ф р о н д о с о

Энди бир оз шароб ичсанг, қалай бўларди?

Б а р р и л ь д о

706

Аъло навли шароблар ҳам топилиб қолар,
Қийноқларнинг шарбатини тотган кишига
Шароб ичиш келишади, ҳаққи бор, ичсин.

2820 Менго

Ундай бўлса шароб беринг, барака топкур.

Фрондосо

Хўб, мана ич! Фақат битта жавобинг керак.
Командорни ўлдирган ким, қани айтиб боқчи?

Менго

Қўзичаю булоқча, вассалом амак.

Фрондосо

Шу чидами, азобларга берган бардоши,
Ҳаммасичун раҳмат айтиш керак Менгога.

2830 Қани сиз ҳам айтиб беринг, жоним кўзидан
Командорнинг қотили ким, ким ўлдирипти?

Лауренсья

Қўзибулоқ қишлоғимиш жоним, азизим.

Франдосо

Унча яхши эшитмадим. Кимлар дедингиз?

Лауренсья

Қўзибулоқ қишлоғи деб айтдимку жоним.

Фрондосо

Мени сизга боғлаб қўйган нимадир ўзи?

2840 Лауренсья

Пок, дахлсиз, чегарасиз бўлган муҳаббат.

Эстебан

Ҳой халойиқ, сиздан битта савол бор айтинг?
Фернанд Гомес Командорни ўлдирувчи ким?

Ҳамма

Қўзибулоқ қишлоғи — тамом-вассалом.

(Парда)

Фридрих Шиллер

ВИЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЛЬ

Кюснахт яқинидаги дара.

Бу ерга қоялар орасидаги сўқмоқ йўлдан тушилади. Ҳар бир йўловчи саҳнага тушишдан олдин юқориданоқ кўринади. Атроф қоялар билан ўралган. Буталар қоплаган бир қоя олдинга туртиб чиққан.

Телль

10 (қўлида камон билан киради)

У албатта бу дарадан кечади;
Кюснахт томон бундан бошқа йўл ҳам йўқ
Ва шу ерда ишни адо этаман...
Бундан яхши қулай фурсат бўлмайди.
Бу дарахтнинг панасига буқиниб,
Бир ўқ билан нишонага оламан.
Қувлаш учун бу йўллар торлик қилар,
Тангри ҳақ-ҳисобни тахт қилғил, фохт;
Сен ўласан, етди сенинг ажалинг!

20 Мен илгари тинч, ғазабсиз яшардим,
Фақат ўрмон ҳайвонига ўқ узиб,
Узоқ эдим қотил бўлмоқ фикридан...
Энди эса руҳимдаги тинчликни
Лойқалатиб, булғаб қўйган сен ўзинг;
Фикримдаги сутдек оппоқ тақвони
Айлантирдинг илонларнинг заҳрига,
Менга камон тутқазган ҳам ўзингсан:
Ўз ўғлининг бошин қорага олиб —
Ўқ узолган киши энди душманнинг
Юрагига отмоққа ҳам ярайди.

30 Вафодорим билан фарзандларимни
Сенинг қаҳру ғазабингдан сақлашга
Мажбурман, фохт!.. Ёдингдами, ўша кун...
Қалтираган қўлим билан бўй бермас —
Камонимни шиддат билан тортганим...
Ўшанда сен иблисона мазах-ла
Ўз ўғлимга ўқ узмоққа амр этдинг,

Елборардим, шафқат қил, деб беҳуда,
Ушанда мен қаттол қасам ичганман:
(Бу қасамни фақат тангри эшитган)
«Ўз боламга отажак шу ўқдан сўнг

- 40 Энг биринчи оладиган мўлжалим
Фақат сенинг кўкрагингдир!»— деганман.
Мана энди ўша чексиз қийноқда
Пайдо бўлган муқаддас ўз онтимни
Бажараман... Камоним — мадакорим.

Сен хўжамсан, император фохтисан,
Аmmo бизнинг император шунчалик
Бўлишингга берганмикин ижозат?..
Сени, ҳақли ҳукм қил, деб юборган,
Ҳукм қатъий, аёвсиз бўлса бўлар...

- 50 Аммо бундай, ким кўринган устидан
Ғазаб билан ҳақоратли кулишга
Ва жиний зарбаларга ҳаққинг йўқ,
Кўкда қасос, жазо учун худо бор.

Қани энди, ажал бўлиб учиб бор,
Уқим — тенгсиз ва бебаҳо хазинам!
Мана сенга таппа-тайёр нишона.
Ҳанузгача илтимосу илтижо —
Барчасига қулоқлари кар эди.

- Аmmo сенга туриш беролмас энди...
60 Эй, сен менинг маҳкам, таранг камоним,
Машқ чоғлари яхши хизмат қилгансан,
Шиддатли дам — шармисор қилиб қўйма!
Қадрдоним, итоат қил, тўғри от,
Бахш этгансан доим ўқимга қамот,
Хато кетмай, ёв кўксини тешсин ўқ,
Шу ўқ қолди — ўқдонимда бошқа йўқ.

Саҳнадан йўловчилар ўта бошлайдилар.

- Тош супада бир оз ўлтириб турай,
Бу дарадан йўловчилар ўтаркан,
70 Бир оз муддат қўниб ўтиш одати...
Ўз юртлари жуда узоқ... ва тезроқ —
Етмоқ учун шошадилар... Ўзлари —
Бир-бирига тамомила бегона.
Юрагингда не ҳасрат бор — сўрашмас,
Бари ўтар: ташвишли савдогар ҳам,
Елкасига тўрва осган художўй,
Тарки дунё қилган тақводор роҳиб,
Шум қароқчи ва бепарво хонанда.
Узоқ юртнинг совғалари ортилган

80 Отин ҳайдаб келаётган суворий...
Ҳаммасининг бу ерда ўз жон иши,
Менинг ҳушим тортган нарса қон иши!

(Ултиради.)

Илгарилар отангиз овдан қайтса,
Болаларим, сизга байрам бўларди!
У ҳар сафар сизлар учун атайлаб,
Кўрсанг ҳайрон қоларли бир қушчамчи,
Тоғ бағрида унган ажойиб гулми,
90 Ё тоғларда баъзан учраб қолгувчи
Ўзи рангдор бирор ялтироқ тошми —
Совға қилиб уйга келтирар эди.
Бу сафар у бошқа овнинг пайдан:
Йўл юзида кимнидир ўлдирмоқчи
Ва бу ерда душманини кутмоқда.
Ва лекин у шу топда ҳам сизни деб
Ташвиш тортар, маъсумгина болалар...
У сизларни қўриқламоқ истайди,
У малъундан сизлар бўлинг, деб, омон,
Аямасдан душманга тортар камон.

100 *(Урнидан туради.)*

Битта йирик ҳайвоннинг пайдаман...
Овчи деган куну тун парво қилмай,
Қора совуқларда тоғма-тоғ ошиб,
Қоялардан қоялар сари ҳатлаб,
Қўрқинч, қинғир йўлдан чиқиб чўққига,
Қўл, тирноғи қон бўлиб, тимдаланиб,
Битта ориқ тоғ эчкисин овлайди.
Менинг кутган ўлжам кўп қимматбаҳо —
Мен бу ерда қаттол ёвни отаман.

110 *Узоқдан, борган сари яқинлашиб, қувноқ музыка овози эшитилади.*

Бутун умрим камонимдан ажралмай,
Шу мерганлик санъатини қилдим машқ:
Нишонага уриб келдим ҳамиша.
Шунинг учун бизнинг ким ўзишларда —
Мен ажойиб совринлар ҳам олганман...
Бу гал ўқни маҳорат-ла отаман
Ва оламан тоғда юксак мукофот.

Саҳна оша, йўл бўйлаб тўй маросими юқорилаб боради.
Телль камонига суйниб томоша қилмоқда. Шу ерларни кузатувчи қоровул Штюсси унинг олдига келади.

Ш т ю с с и

Монастирь ерларни мутаваллис
Уйланмоқда... Узи бадавлат одам —
Тоғ бағрида сурув-сурув қўйи бор!..
Қайлиқчаси асли имензеллик.
Кюснахта бугун тонготар базм,
Қани кетдик! Улар жуда меҳмондўст.

130

Телль

Йўқ, бормайман, бадқовоқ меҳмон учун
Тўю ҳашам бўлган ерда ўрин йўқ.

Ш т ю с с и

Ҳамма гапни юракдан юлқиб ташланг!
Замон қалтис. Неки бўлса кўникинг.
Қуруқ қолманг ҳар бир хурсандчиликдан,
Бу ерда — тўй, балки унда — мотамдир.

Телль

Баъзан бўлар ҳар иккови ёнма-ён.

140

Ш т ю с с и

Ҳа, дунёда нима ишлар бўлмайди,
Теваракда тўлиб ётар фалокат...
Гларисда битта чўққи қулади,
Майдаланган тошу шағал, десангиз,
Қаттагина майдонни босиб ётар.

Телль

Демак, тоғ ҳам абадий эмас, шундай-да?
Дунёдаги барча нарса омонат.

Ш т ю с с и

150

Яқинда бир йўловчи айтиб қолди,
Жуда қизиқ ҳодиса рўй берибди:
Маълум, машҳур битта рицарь от миниб

Кетар экан қиролнинг ҳузурига,
Иўл устида қовоғари тўдаси
Епирилибди ва талабди отини,
От чидолмай қулабдию ўлибди,
Рицарь яёв жўнабди қиролига.

Т е л л ь

Ожизга ҳам тиф бергандир табиат.

160 *Армгарда бир неча болалари билан кириб келади ва йўл устида тўхтади.*

Ш т ю с с и

Булар бари юртга солур фалокат,
Турли жабру жафолару ёвузлик.

Т е л л ь

Бирор кун ҳам шундай мудҳиш жафосиз,
Фалокатсиз, тинчликча ўтмай қолди.

Ш т ю с с и

170 Ҳа, ерида осойишта қўш ҳайдаб,
Тўрткўз тугал яшаганлар бахтиёр.

Т е л л ь

Ёвуз қўшни ёқтирмаган ҳар киши
Тинч яшолмас, қанча ювош бўлса ҳам.

(Сухбат устида безовта мунтазирлик билан йқтин-йқтин йўлга қараб-қараб қўяди.)

Ш т ю с с и

Хайр бўлмасам... Тахминимча, кимнидир
Кутмоқдасиз...

Т е л л ь

180 Балли, кутаётирман.

Ш т ю с с и

Омон-эсон уйга етиб борингиз

712

Сиз Уридан бўларсиз? Бизнинг ландфохт
Худди бугун ўша ёқдан қайтажак.

Б и р й ў л о в ч и

(ўтиб кетаётиб)

Фохтни бугун кутиб овора бўлманг,
Кучли селдан дарё қирғоқдан ошиб,
Оқинлардан барча кўприк бузилган.

190 *Т е л л ь ў р н и д а н т у р а д и .*

А р м г а р д а
(яқинроқ келиб)

Фохт бу ердан, афсус, ўтмас экан-да!

Ш т ю с с и

Унда ишингиз борми?

А р м г а р д а

Ҳа, ишим бор!

Ш т ю с с и

Не бўлдики, тўсмоқдасиз йўлини?

200 *А р м г а р д а*

Утолмасдан, гапга қулоқ солсин, деб.

Ф р и с г а р д

(юқоридан тез тушиб келаётиб, қичқиради)

Қани, ҳей, пўшт! Хўжам ландфохт келмоқда,—
Хув орқамдан изма-из. Йўл бўшатинг!

Т е л л ь к е т а д и .

А р м г а р д а

(ҳаяжонланиб)

Ландфохт келар эмиш!

210 (Болалари билан сахна олдига келиб туради.)

От минган Геслер билан Рудольф узоқда, тоғ устида кўринадилар.

Ш т ю с с и

Қандай келдингиз?

Кўприкларни сув олган, дейдилар-ку?

Ф р и с г а р д

Қатта кўлда бўрон билан олишдик,
Тоғдан оққан шалолалар хавфлимас.

Ш т ю с с и

220 Шу бўронда қайиқда эдингизми?

Ф р и с г а р д

Шундай эди. Бир умр унутмайман...

Ш т ю с с и

Сўзлаб беринг!

Ф р и с г а р д

Йўқ, саройга борайин,
Фохт келишни хабар қилмоғим керак.

Ш т ю с с и

230 Гар қайиқда соф кишилар бўлганда
Гарқ бўларди албатта. Аммо булар
Сувда чўкмас, ўтда ёнмас мутлақо.

(атрофига қараб)

Жўнаб қолибдими мерган ошнализ?

Геслер ва Рудольф Гаррас от устида.

Г е с л е р

714

- Содиқ хизматкорман императорга,
Раъйи билан иш қилмоққа мажбурман.
Мени бунда юбораркан у, ахир,
Юбормаган, халқ елкасин сила, деб,
240 Йўқ, у фақат итоатни кутади.
Кураш шуки, аниқлаш лозим, бунда
Қим хўжайин: императорми, деҳқон?

Армгарда

Фурсат келди, у билан сўзлашаман!

(Қўрқа-писа уларга яқинлашади.)

Геслер

- Мен жўрттага қалпоқ осиб қўймадим,
Бу иш халқни синаш учун ҳам эмас.
Сиз ишонинг, мен бу халқни биладан,
250 Мен бу ишни, деҳқонларнинг тўнг бўйни
Таъзим учун ўргансин, деб қилганман.
Мен уларнинг ҳар гал қатнов йўлига
Ушбу ғовни қўйиб қўйдим, то улар
Бунга келиб туртинганда, бу ернинг
Хўжайини кимлигин эсласинлар,
Йўқса уни унутиб қўймоқдалар.

Рудольф Гаррас

Ахир, халқнинг ўз ҳуқуқи ҳам бор-ку...

Геслер

- 260 Бу гапларни текширмоққа фурсат йўқ
Қатта ишлар бўлаётган бу пайтда!
Габсбурглар хонадони кундан-кун
Маҳкамланиб бормоқдалар. Уғиллар
Охирига етказажак албатта
Оталари бошлаган шонли ишин.
Бу халқ эса бизга бўлмоқдадир ғов,
Биз итоат қилдирмасдан қўймаймиз.

*Йўлларида давом этмоқчи бўлганларида Армгарда Геслер-
нинг олдидан чиқиб, тиз чйқади.*

270 Армгарда

Шафқат қилинг, шафқат қилинг! Раҳм қилинг!

Г е с л е р

Нима учун йўлга тўсиқ бўлдингиз?
Нари кетинг!

А р м г а р д а

Менинг эрим зиндонда,
Етимларим очликдан зор йиғлайди...
Ҳолимизга раҳм қилинг, жанобим!

Р у д о л ь ф Г а р р а с

280 Ўзингиз ким? Эрингиз ким?

А р м г а р д а

Бир шўрлик.
Сал тойилса унгурга қулагудай
Даҳшатли, тик қоялар ён бағрида
Пичан ўриб қилар эди тириклик.
Бу хатарли ёнбағрида тоғларнинг
Баланд, эгри сўқмоғига ўрганган
Ҳайвонлар ҳам ўтлолмайди ботиниб...

Р у д о л ь ф Г а р р а с

290 (ландфохтга)

Оҳ, муҳтожлик, оғир-аччиқ кўргилик!
Сўрар эдим, эрини озод қилинг!
Гуноҳлари қанча оғир бўлса ҳам,
Мудҳиш касби эзган экан шўрликни.

(хотинга)

Қонун билан текширади валиаҳд,
Сиз саройга бориб, қилинг илтимос,
Бу ер, ахир, йўл усти, ўрни эмас.

А р м г а р д а

300 Йўқ, эримни озод қилмагунча фохт
Мен бу ердан бир қадам ҳам жилмайман!
Ярим йилча бўлди зиндон ичра у
Интизорлик билан кутар ҳукмни.

Г е с л е р

Сиз бу ерда зўрлик қилмоқчимисиз?
Қани қочинг!

А р м г а р д а

- Инсоф қилгин-да, ландфохт!
Сенсан ахир ҳокимимиз бу ерда —
310 Тангри билан император номидан!
Ўз бурчингни инсоф билан адо эт!
Сен тангридан кутар бўлсанг марҳамат,
Бизларга ҳам марҳамат, шафқат кўрсат.

Г е с л е р

Қоч, беадаб! Буни йўлдан четлатинг!

А р м г а р д а

(отнинг юганига ёпишиб)

- Йўқ, йўқ, ортиқ нима бўлсам бўларман!
Менинг учун адолат кўрсатмасдан
320 Бир қадам ҳам жилолмайсан, тўхта, фохт!
Кўзларингни ола-кула қила бер!..
Ҳаддан ўшиб кетди бахтсизлигимиз,
Йўқ, йўқ энди бунча қаҳру ғазабинг
Бизларни ҳеч қўрқитолмас, ландфохт...

Г е с л е р

Йўл бер, йўқса
Йўлимдан қоч ё бостириб кетаман!

А р м г а р д а

Бостирсанг, бос! Мана сенга...

- 330 *(Болаларини ушлаб, улар билан ерга ётиб олади.)*

Боса бер,

Мени болаларим билан топтаб ўт...
Етимларни аяма, отга бостир!
Баттарроқ ҳам ёвузликлар қилгансан...

Рудольф Гаррас

Тентак хотин!

Армгарда

(тутақиб)

Аллақачондан буён

- 340 Элни, юртни оёқ ости қиласан!
Эҳ, агарда мен эркак бўлсайдим, фохт,
Ётмас эдим бу тупроққа қорилиб,
Бошқа бирор чора излаб топардим...

Узоқдан яна тўй музикаси келади. У бўғиқ эшитилади.

Геслер

Бу одамлар қаёқларга йўқолди?
Бу хотинни ҳайданг, йўқса, ўзда йўқ,
Бирор хунук иш қилишим турган гап...

Рудольф Гаррас

- 350 Даста бунда ўтиб кела олмайди...
Йўлни тўсган тўй-кураంచి оломон.

Геслер

Бу халқ учун мен чиндан ҳам кўнгли бўш.
Жуда ювош ҳукмронман, билсангиз...
Бўйин эгмас тоғликларнинг тиллари
Заҳардан ҳам аччиқроқдир...

Онт бўлсин,

- Бундан буён ишлар бўлар бошқача:
Мен буларнинг ўжар тўнгликларини
360 Тамомила «муте» қилиб оламан;
Озодликнинг мағрур руҳин янчаман!
Мен бу юртга янги қонун чиқариб,
Буюраман...

(Унга ўқ тегади, у дарров юрагини ушлайди, эгар устида чайқала бошлайди, инграб гапиреди.)

Раҳминг келсин, ё раббий!

Рудольф Гаррас

Не фалокат... Қаёқдан бу? Нима гап?

Армгарда

370 (сапчиб туриб)

Қуламоқда! Улдирилди! Уқ тегди!
Уқ юрагин қоқ устига қадалди!

Рудольф Гаррас

(отдан ирғиб тушади)

Вой худойим!.. Қандай даҳшат!.. Тангрига,
Жаноб ландфохт, қилинг тезроқ илтижо!..
Улмоқдасиз!..

Геслер

Ҳайҳот, бу ўқ Теллики...

380 Отдан сирғалиб Рудольф Гарраснинг қўлига йиқилади.

Рудольф уни ўриндиққа ётқизади.

Телль

(юқорида, чўққи устида кўринади)

Отган мерган кимлигини таний олдингми,
Демак, бошқа бир кишини қидирмаёқ қўй!
Кулбаларга — эрк, озодлик, гуноҳсизларга —
Тинч умрлар!

Энди, ландфохт, бундан буён сен
Менинг азиз ватанимга хавфли эмассан!

(Қоя орасига ўтиб кетади.)

390 Саҳнага халқ ёпирилиб киради.

Штюсси

(олдинда)

Бунда нима содир бўлди? Нима гап ўзи?

Армгарда

Уққа учиб ўлди ландфохт.

Халқ

(югуриб кела туриб)

Ким? Ким ўлди?

400 *Тўйчиларнинг бош қисми етиб келган. Қолганлари ҳали орқада, тоғ устида. Музыка давом қилмоқда.*

Рудольф Гаррас

Қани келинг, ёрдам беринг! Қонсираб қолди!
Қотилининг орқасидан югуринг тезроқ.
Бадбахт шўрлик, мана, охир ажалинг етди;
Қулоқ солай демадинг ҳеч маслаҳатимга!

Ш т ю с с и

Вой худойим! Ранги ўчган, қимирламайди!

Овозлар

Ким ўлдирди?

410 Рудольф Гаррас

Ҳой, жим дейман! Нима деган гап —
Одам ўлиб ётибди-ю, сиз соз чаласиз!

Музыка бирданига тўхтайдди. Халқ борган сари кўпаяди.

Ландфохт, менга қувватингиз борида айтинг:
Менга бирор топшириғу ишингиз йўқми?

Геслер қўли билан қандайдир ишоралар қилади, бу ишоралари тушунилмай қолаётганидан афсусланиб, ҳаракатларини такрорлайди.

420 Қай томонни айтаяпсиз?

Кюснахтдами?

Ишоратни тушунолмай турибман... Ландфохт.
Бунчалик ҳам бетоқатлик қила бермангиз,
Ердаги бор ҳақ-ҳисобни тамом унутиб,
Худойимнинг раҳматидан умидвор бўлинг!

Тўйчилар даҳшат ичида, ўлаётган Геслерни ўраб оладилар.

Ш т ю с с и

720

Борган сари ранги ўчиб, қони қочмоқда,
Улим энди юрагига човут солмоқда...
Ана қаранг, кўзлари ҳам юмилиб қолди.

430 Армгарда

(бир боласини кўтариб)

Золимларнинг ўлишини кўриб қўй, болам!

Рудольф Гаррас

Вой эси паст хотинлар-эй! Наҳотки сизда
Юрак деган, меҳри шафқат деган бўлмаса;
Бу манзара сизлар учун эрмак бўлдимиз?
Турганлардан бирор киши мурда танидан
Ўқни олиб ташлаш учун ёрдам бермаса!

Хотинлар

440 *(орқага чекилиб)*

Худо жазо берганларни қутқармоқ маҳол!

Рудольф Гаррас

Шундай экан, ҳаммангизга лаънатлар бўлсин!

Қиличини суғурмоқчи бўлади.

Штюсси

(унинг қўлини тутиб)

Ҳаддан ошманг!

Тугади шум салтанат:

450 Улдирилди юртимизнинг золим ҳокими.
Бундан буён ҳақоратга чидай олмаймиз.
Биз озодмиз!

Ҳамма

(баланд овоз билан)

Ва бизнинг юрт ҳам озод!

ВАРИАНТЛАР

Адибнинг асарлари ўрин олган алоҳида тўпламлар, кўп томликлар, «Танланган асарлар» ва «Асарлар»ни қайд этишда қуйидаги шартли қисқартишлар қабул қилинди:

«Қичқирингиз» — Антал Гидаш. Қичқирингиз. Шеърлар. Ғафур Ғулом таржимаси. ЎзССР Давлат нашриёти, Тошкент, 1932.

«Шеърлар-32» — Ходи Тақтош. Шеърлар (Шоирнинг вақтсиз ўлими муносабати билан), Ғафур Ғулом таржимаси, ЎзССР Давлат нашриёти, Тошкент, 1932.

«СССР халқларининг ижоди» — СССР халқларининг ижоди. Ғафур Ғулом таржимаси, ЎзССР Давлат нашриёти, Тошкент, 1939.

«Мукофот» — Ғафур Ғулом. Мукофот. Болалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Тошкент, 1940.

«Ватан адабиёти» — Ватан адабиёти хрестоматияси, Ўздавнашр, Тошкент, 1942.

«Шеърлар-46» — Ғафур Ғулом. Шеърлар, Ўздавнашр, Тошкент, 1946.

«Тонготар қўшиғи» — Ғафур Ғулом. Тонготар қўшиғи. Шеърлар. Ўздавнашр, 1949.

«Асарлар-53» — Ғафур Ғулом. Тўпловчи П. Шамсиев. ЎзССР Давлат нашриёти, Тошкент, 1953.

«Яхши нимаю, ёмон нима» — В. В. Маяковский. Яхши нимаю, ёмон нима. Шеърлар. Ғафур Ғулом таржимаси. Ўздавнашр, Тошкент, 1953.

«Нозим Ҳикмат-53» — Нозим Ҳикмат. Шеърлар, поэма, пьеса. Ўздавнашр, Тошкент, 1953.

«Асарлар-65» — Ғафур Ғулом. Асарлар. Беш томлик. Учинчи том. Тузувчи П. Шамсиев. Бадий адабиёт нашриёти, Тошкент, 1965.

«Отелло-60» — В. Шекспир. Пьесалар. Ўздавнашр, Тошкент, 1960.

«Қирол Лир-60» — В. Шекспир. Пьесалар. Ўздавнашр, Тошкент, 1960.

«Асарлар-77» — Ғафур Ғулом. Асарлар. Ҳн томлик. Тўққизинчи том. Таржималар. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1977.

Рудакий

ҚАРИЛИҚДАН ШИКОЯТ

(11-бет)

Рудакий, ЎзССР Давлат бадий адабиёт нашриёти, Тошкент, 1957:

- 11-бет 10 Айта қўйсам/эга қўйсам
Рудакий, УзССР Давлат бадиий адабиёт нашриёти, Тошкент, 1957; Фафур Фулом. «Асарлар-65», III том:
- 12-бет 43 Кам,/ҳам
Шота Руставели
(13-бет)
ЙЎЛБАРС ТЕРИСИДАГИ ПАҲЛАВОН. АРАБ ПОДШОҲИ РОСТЕВАН ТУҒРИСИДА ЭРТАК
УзССР Давлат нашриёти, Тошкент, 1937:
- 16-бет 133 «Ишинг соз!»/«Яхши қилдинг!»
«Қизил Узбекистон», 1937, 21 декабрь:
- 13-бет 30— 33 қаторлар йўқ.
14-бет 43— 46 қаторлар йўқ.
51— 54 қаторлар йўқ.
15-бет 82— 86 қаторлар йўқ.
95—107 қаторлар йўқ.
16-бет 141—142 қаторлар йўқ.
17-бет 147—148 қаторлар йўқ.
173—180 қаторлар йўқ.
181 Тонг пайтида/эртасига
18-бет 189—193 қаторлар йўқ.
198—204 қаторлар йўқ.
19-бет 227—230 қаторлар йўқ.
- Шота Руставели, Йўлбарс терисидаги паҳлавон, УзССР Давлат нашриёти, Тошкент, 1937:*
- 17-бет 162 «Маълум бўлди,/«Хов билинди»,
174 Қўмак этурлар/ёрдам берурлар
176 ўлжаларнинг/отилганлар
Ерқин турмуш, 1937, № 10—11:
- 13-бет 22 хасталикнинг/маразларнинг
14-бет 36 донодир,/лойиқдир,
16-бет 142 Қўринади бир/Уҳшаб кетар бир
17-бет 172 Енгилгани тожсиз юрсин уч кунгача бош яланг/
Уч кунгача тож дубулға киймай юрсин бош яланг.
18-бет 191 Ҳар нишонга теккан ўқни, ўлжаларни санан-
гиз!»/Нишонага теккан ўқни ҳам овларни санан-
гиз.
198 Туёқлардан/от туёқдан
19-бет 226 қайтмас бўлиб учади/учиб кетди абадий
Абдураҳмон Жомий

КЕЛ, ЭЙ ЖОМИЙ, СЕН УМРЛАР ҚИЙНАБ
ЖОННИ,

(55-бет)

Машинка нусха:

- 55-бет 8 Бу сўз Даман жодусида/Бу сўз жоду нафас-
ларда
11 Кечирсинлар форсий тилда зар терганлар,/У ба-
ғишлаб форсий тилда дур теришни,
19 Сўз юзининг/Сўзларнинг ҳам
20 ва 21 қаторлар орасида
Сўзамоллик майдонида отинг чопди,
Сўз қайтадан обрўсини сендан топди.
Улчак бўлса у ёзган назм торозуси,
Низомий ким, Хусрав деган кимдир ўзи?
Бошқа тилда нуқталарни сўйлади ул,
Ақл учун егукликка қолмади йўл.
Сенинг юксак таъбинг билан сўз устоди,
Қаламининг калидида сўз кушоди.
- 56-бет 29 тартибда тузарканман/тартибга солар экан,

А. С. Пушкин

ГРАФ НУЛИН
(65-бет)
*А. С. Пушкин. Танланган асарлар, Ўздавнашр,
1949:*
- 69-бет 10 ғурурли илжайиб/ғурурла талтайиб
24 Ва оддий/Бечора
- 70-бет 35 унча-мунча/оз мунчалик
36 солиш,/сепиш,
42 Айтгандай! Ном қўйиш эсдан чиқипти,/Ном қў-
йиш ёдимдан кўтарилипти,
43 атар ҳар маҳал,/атарди ҳар гал,
64 ўтди;/кетди;
76 Қорнинг ҳам ёғиши мумкинди... Шу чоқ/Қор
ёғиш хавфи ҳам эмасдур йироқ...
- 71-бет 77 жиринглаб/чалиниб
87 Тепани/Ва тоғни
93 Чап ёққа бурилди/Чапга томон бурди.
94 Боқару у қараб қилмоқчи йиғи.../Қарайди, оз
қолди бошласа йиғи.
95 не қувончи/Қанчалик қувончи!
98 ёққа/томон
- 72-бет 149 қилади.../чекади.
- 73-бет 183 Чўрилар уйида/Далонда ходимлар
185 зангини,/тахтани,
190 назокатли,/хуш қилиқ,
191 Бека қўлин ўпар,/Қўлидан ўпади.
200 Нимдош капотларни/Эскирган капотни
201 Гоҳида баринга/Гоҳ унинг эрига
- 74-бет 209 гап қотди:/айтади:
219 тахи бузилмаган/Варақ қирқилмаган

- 222 Таажжуб хаёллар ичра ботади,/Хаёли қандайдир бир ўй билан банд,
 231 кўнгли бетоқат,/Кўзини юммас,
 232 шайтон қўзғаб басма-бас,/бедор шайтон қитиқлаб,
 236 Тўла/расо
 75-бет 270 Хонада/Тепада

М. Ю. Лермонтов

БОРОДИНО

(80-бет)

Қўлёзма:

- 80-бет 3 ва 5 қаторлар ўрнида:
 «Айтиб бер-чи амак, бекордан-бекор
 Москва ўт ичра тинмасдан ёнар
 Фарангларга берилган.
 7 кетгудай эс-ҳуш,/элтарди ҳуш —
 8—9 қаторлар ўрнида:
 Ҳеч чиқмайди ёдидан».
 10 Ҳа,/Бале,
 11 қатор ўрнида:
 Ҳозирги наслни таққослай энди.
 14 Мардлар/Эрлар
 15 амри/шунча
 17 индамай/ва маъюс

ҲОЖИ АБРЕК

(82-бет)

- 84-бет *Поэмалар-64:*

- 61 Кўчдим/кетдим
 80 у/ҳам
 93-бет 436 тек/бир

Танланган асарлар, I том, Узадабийнашр, Тошкент, 1941:

- 83-бет 17 бир ҳукмронлик қилмайди/ҳам ҳукмрондир муттасил
 18 бу дам/эса
 20 даралар ора/ерларни кўринг
 25 шоввозлар/бўлурлар
 47 жўшқин/қайноқ
 84-бет 61 кўчдим/кетдим
 67 йироқ/узоқ
 68—69 қаторлар ўрнида:
 Қайғи чекиш одатига тезда бўлдим ёр,
 Эрклик йироқ кетди, тушди бошимга фироқ.
 71 қушчам/жўжам
 80 у/ҳам

- 85-бет 141 маънос/жимжит
149 қолган кўркам бошинг/кетган бошларинг ҳам
170 Ана/Ортиқ
- 87-бет 201 жойида/эскича
202 қатор ўрнида:
Бировларнинг хонасида, баъзида чўлда
- 89-бет 290 йиқилди/йўқ бўлди
294 буткул/барин
296 қўлимда/мендаги
- 90-бет 326 Раҳминг келсин/Марҳамат қил
- 91-бет 355 бўзаради/оқаради
372 Ҳали/Ортиқ
372 тушганмас/етолмас
378 тўлғонмоқда унғурда/бурғаланур мисоли
381—382 қаторлар ўрнида:
Жимжит саҳро, оғир соат пайтларида сен
Бир неча бор тахликадан қутқазилгансан.
- 92-бет 389 дарров шунча/эрта бундай
404 қисмат/тақдир
418 Эҳтиётлаб/Кўп авайлаб

Николай Алексеевич Некрасов

**ШАМОЛ ЭМАС ҒУЛУВ СОЛГАН ЎРМОН
УСТИДАН**

(98-бет)

Қўлёзма; Машинка нусха; Мукофот:

- 98-бет 3 Шамол эмас ғулув солган ўрмон устидан/
Шамол чопмас қарағайли тўқай устидан.
6 мулкин/тўлқин
8 босдимми тагин?/қорға босганми?

**ҚАҲРАТОН ҚИШ ПАЙТИ ЭДИ,
КУНЛАРДАН БИР КҮН**

(99-бет)

Қўлёзма; Машинка нусха; Мукофот:

- 99-бет 3 ўрмонда/ўрмондан
5 ченани/аравани

Абулқосим Лоҳутий

КРЕМЛЬ

(103-бет)

Қўлёзма; Қоралама-1; Қоралама-2:

- 103-бет 12 Асоси/Устқурмаси
22 Дераза/Панжара
29 Фуқаролар/Фуқаронинг

- 104-бет 45—46 қаторлар орасида:
 Уят эмас қадамингни бошимизга қўй
 Биз ҳам сендай ишчи эдик, деҳқон сен биздай.
 49 ерга/ғиштга
 49—50 қаторлар орасида:
 Юзта ёмон от тақарди жаллод сўяркан
 Уликларга бу бўҳтонни қара шериксан?
 61 Бизнинг кучу теримиздан улар тўқ, хурсанд/
 Билак кучи манглай тери биздаги дўкон.
 61 қара, фақат зулмдир/қара, зулмдаги зўр.
 69 киши/ишчи
 75—76 қаторлар орасида:
 Бир тўда паст тубанлардир бою мустасмар,
 Ишчи билак деҳқон доим ҳамдард, баробар.
 80—81 қаторлар орасида:
 Бир сабабсиз дин ватаннинг асосиз таги
 Ишчи учун ватан — кучи, имон — билаги.
 Марказимиз оша тезда порлаб келажак
 Бир рангдаги, бир тошдаги давр, олам бирдек.

Қоралама-2:

- 104-бет 83—84 қаторлар орасида:
 Ҳар тарафга телмурардинг, телик-тешиқдан
 Гофил эди қарашдан шоҳ, дарвозабон.
 Талайгина сир кўрардик жон кўзи билан
 Биронтасин эшитсам шошар ақлинг қўрқаман.
 Юзлаб шўрлик қонга чўмар эди ҳар кеча
 Токи бунда юзлаб гўзал ўйнасин пича.
 105-бет 88—89 қаторлар орасида:
 Шоҳ гўзаллар зулфи билан ўйнашар экан
 Юз камбағал бўғзимдан бўғарди кишан.
 Бу даргоҳда ҳамма нарса шоҳ қули эди
 Ҳам имонлар фалсафаси, ҳам қилич тиғи.
 Хўжайин бир дўндиқ ёрдан ўпич олади
 Юз гуноҳсиз бош бечора қонга тўлади.
 Ҳар ўлчови бечорага биз мотамзада
 Айт ким йиғлар булар учун ким қилур нидо.
 92 Дердик: улар найранглари/Ватан, миллий най-
 ранглари.

ЭРОН ҚИЗИ

(105-бет)

Машинак нусха:

- 105-бет 5 улғаяр,/кенгаяр
 6 бахтиёр/пайдо
 13 обод/парад
 18 ҳали/энди
 20 жиққа/номусли

ИОГАННЕС БЕХЕР

(107-бет)

БЕШ ИЙЛИК ПЛАННИ КУЙЛАЙМАН.

«Ер юзи» журналы, 1931, № 5;

- 107-бет 2 Беш/Мен беш
23 Курашчан/Жанговар
29—30 қаторлар/—
109-бет 88 Ҳар кун/доим
111 Ундайди/димлайди
124 аҳд/онт
111-бет 176 Қўллари-ла/тарафидан
188 дўстлар сингари/дўстлари каби,
189 қотил ва омонсиз/—

В. В. Маяковский

ЯХШИ ДЕГАН СЎЗ НИМАЮ
ЕМОН ДЕГАН СЎЗ НИМА

(115-бет)

Яхши нимаю, ёмон нима, 1953:

- 115-бет 1—2 қаторлар ўрнида:
Яхши нимаю, ёмон нима.
116-бет 25 порласа/чарақлаб кетса
117-бет 72 оддий/чиндан
81 Бир бола/бу бола
92 этигин/пиймасин

Мукофот; Машинка нусха:

- 118-бет 102 қиз бола:/Ҳар бир ёш бола:
103 Ёмон ўғил/Шундай ўғил
110 мурғак:/у мурғак

Алексей Сурков

ЛЕНИН ҲАҚИДА ШЕЪРЛАР

Шарқ юлдузи, 1952, № 4:

(156-бет)

- 156-бет 3 Замонлар қадами/Замон қадамлари
7 шу ҳаёт йўли/ҳаётнинг йўли
9 Зарра оҳу фиғонсиз бўйинни букмоқ учун/
Бўйинимизни эгмасдан, қилмай зарра шикоят
11 оқибат чўкмак учун/чўкмак учун ниҳоят.
12—17 қаторлар ўрнида:
Бурлакларнинг қайғули қўшиғида куйланган
Рус халқининг шуҳратли бир наҳрига ёнма-ён,
Узоқ чекка, қоронғу, туни тунга уланган
Ерларда бир азамат қад кўтарди шу замон,
Унинг улуғ номи билан бахтиёр планетада
Невара-чеварамиз фахр ила сурар даврон.

- 24 давлат/қудрат
 34 юзида/бетида
 157-бет 42 бермасмиз бўлмайди/бахш этмасак бўлмайди
 56 Унинг гапин/У, генийни
 57 эр/бўй
 158-бет 80 сўнги бор/тинч ҳаёт
 81 Жаҳон ичра/Бу ҳаётда
 111—115 қаторлар ўрнида:
 Ҳаётнинг ўғай ўғли бу болалар ҳақида
 Шудир оддий ҳикоям,
 Бизга умид-ла боққан шу миллионлар ҳақида,
 Ватанимиз юлдузин севган жонлар ҳақида,
 Шудир менинг ҳикоям.

Нозим Ҳикмат

ШУБҲА

(194-бет)

Қўлёзма:

- 194-бет 2 хотини томонидан сотилган/хотинининг хиёнат
 билан сотилган
 9 лабларимдан.../лабимдан...
 13—14 қаторлар орасида:
 дудоқдаги папирос
 16—18 қаторлар ўрнида:
 дилимда туғилган каби,
 Мен ҳам бир ёш бошдан туғилган бола каби,
 24 қатордан кейин:
 Қолган налоглар-у,
 комиссия пули,
 Беш-ўн кунга муҳлат
 Истаган дўстингнинг қули,
 Қон талашган бир парча гўштинг
 Лаззатини билмаган ҳовуч.
 Умиддан
 қўрқаяптилар.
 Очиқ айта бераман,
 Умиддан
 Қўрқаяптилар,
 Сиздан ва мандан қўрқаяптилар,
 Бургут қанотли булбулим сиздан қўрқаяптилар,
 Чунки, Робсон овози —
 бизнинг овозимиз —
 Улар учун ўлимдир,
 Улар учун ўлим!

ЗОЯ

(194-бет)

Машинка нусха:

- 194-бет 3 шаҳри/қишлоғи
6 Шунча узун,/Тонг отмас, шунча узун,
8 дорға осдилар./Осмоқ учун қурдилар дор ва уни осдилар ҳам.
- Машинка нусха; Асарлар-53:*
- 195-бет 7 қоплаганда/чулғаганда
42 Уни олиб бордилар —/етақлиб обордилар. |
- Машинка нусха:*
- 197-бет 56 шишада/бир шиша
- Асарлар-53:*
- 62 Еришиб/Нурланиб
- Машинка нусха; Асарлар-53:*
- 90 Қарс-қурс/Шов-шув
- Машинка нусха:*
- 198-бет 98 Кафти билан/Ҳовучлари билан
113 зарра/унда
122 Юпқа/Ички
- Машинка нусха; Асарлар-53:*
- 120—121 қаторлар ўрнида:
Эғнида чарм пиджағи
Бу навбатда йўқ эди.
- Асарлар-53:*
- 128 чизимча-ла/чизимчада
- Машинка нусха; Асарлар-53:*
- 198-бет 134 сўри узра/супачага
138 Ифлос немис солдатлари/Немис аскарлари кел-
дилар.
- 199-бет 145 сарнайзаси ила/тиғи билан
148 қатор ўрнида:
Тиғ учи қонларга ботмоқда эди.
- 140 Бири туртди, бири/Бириси юмдалаб бириси
141 Ва/—
- Асарлар-53:*
- 199-бет 159 бўм-бўш/ёп-ёлғиз

Машинка нусха:

- 162 Дарчадан боққан ўғлон/Бир ўғлон даричадан
162—163 қаторлар орасида:
Ташқарига мўралар,
163 Бўй ўсиб улғайганда,/Бу ўғлон бўй ўсганда
178 фақат/яланг
182 Навбатчилар совқотиб, уйга кириб кетдилар./
Тунқотарлар совқотиб, сағанага кирдилар.

Асарлар-53:

- 200-бет 217 бекати/тўхтар жой

Машинка нусха:

- 201-бет 266 осдилар,/бўғдилар,
323 ва 324 қаторлар орасида:
Тўрвасини яғринларига,
203-бет 326 бир дор/дор ёғочи,
327 тутди отлиқлар,/отлиқлар ўраб,
330 яшиқни/иккита зўр яшиқни

Машинка нусха; Асарлар-53:

- 352 осиб/босиб
352—353 қаторлар орасида:
Бу ерга келажакмиз,

ТИЗГА ҚАДАР ҚОРЛИ БИР КЕЧА:

(204-бет)

Асарлар-53:

- 204-бет 9 Йўлакдаги/Коридорда
11 турадир./кезадир.
205-бет 47 чироқни/лампани

Александр Трифонович Твардовский

СИБИРЬ ЧИРОҚЛАРИ

(211-бет)

Шарқ юлдузи, 1961, № 4:

- 211-бет 27—28 қаторлар орасида:
Йўқ мен ҳаёт, ҳаяжонлар ичида шошмоқдаман,
Бунга сабаб-насибамга тушган яхши урушдир,—
Йўлга тутган шу кундалик дафтарга туман-туман,
Бағрим тўла ҳиссиётни кўчирмоқлик юмушдир.
215-бет 166—167 қаторлар орасида:
Урал билан Олтой сенга эгачи сингиллардир,
Бўй-бўйинга, эн-энига туташган қардош ўлка,

Чўққилари нурлар билан йўғрилган
Улуғ Хитой заминига туташдирсан **мазгиллардир,**
Хитой билан Сибирь демак доим **азалдан,**
елкама-елка.

А. А. Кулешов

БАРҲАЁТ ЛЕНИН

(233-бет)

Шеърлар-50:

- 233-бет 2 ва 3 қаторлар орасида:
(Аркадий Кулешов)
234-бет 33 кирдинг/қирдинг

Шеърлар-50; Машинак нусха:

- 38—39 қаторлар орасида:
— Ильич доим ўз бошлаган меҳнатларда **барҳаёт,**
У меҳнатин давом этар бизнинг улуғ Сталин,
Биз қадрдон жанговарлар Смольний солдатлари,
Бир гал эмас, доҳий билан жангга бордик ҳар **сайин,**

К. Симонов

МАРКС

(235-бет)

Қўлёзма:

- 235-бет 3 туман ичра бурканган,/туманга чулғаниб ётар
эди
4—6 қаторлар ўрнида:
Ҳайгет тепасида Лондонга, жанубга жимжит **қараб,**
Кекса Энгельс мўйсафид бошни очиб
Дўст истироҳат қилган янги очилган қабр
устида турар эди.
9—11 қаторлар ўрнида:
Ва баъзи минутларда худди ёмғир орасидан
кўришлик мумкиндай
Темир сафдош ва доҳий, эски ўртоқ ўлган
Тор Лондон боғни ва кичик уйни қоядаги
16—19 қаторлар ўрнида:
Маркс кечалари ҳам уйқу ҳам чарчоқ энгиш
учун чекар эди.
Уйда унинг севган тамакиси тўла қутича.
Иш столда икки ерда сийқа бўлган ўрин бор.
Маркс — ишчи чўкиб сюртук билан ишқаб
юборган.
20—24 қаторлар ўрнида:

У бу ерда яшаган ва ишлаган. У сўнгги бутун
 йилларда касал эди,
 У бўлиб-бўлиб ухлар, кексаяр, мўйсафидланар
 чарчар эди.
 Бироқ сўнгги нафасигача иродасин зўр кучи
 билан
 Шу столда тамом қилиш ўз «Капитал»нн.

Вильям Шекспир

ҚИРОЛ ЛИР

(441-бет)

Шарқ юлдузи, 1956, № 7:

- 442-бет 19—21 қаторлар ўрнида:
 Мен бу тўғрида гапиравериб кўп қизарганман,
 аммо энди ўрганиб кетдим.
- 451-бет 320 Бурғу овози/Фанфарлар чалинади.
- 456-бет 482 Бу гапни шу/Буни шу
- 458-бет 545 Бурунда бил./Билиб қўйки,
- 462-бет 689 Бу ҳалигача кўрилмаган хусуф-кусуфлар./
 Яқиндагина бўлиб ўтган
- 465-бет 792 ердан сенинг тўғрингда/ерда ўз тўғрингда
- 467-бет 866 Ҳалиги ерда бир зал./Уша ерда бошқа зал.
 871 зарра қийналмай/зарар етказмас
 878 мулозимлар чиқади./мулозимлар билан кириб ке-
 лади.
- 476-бет 1124 отларингни/номларингни
- 480-бет 1295 қатор ўрнида:
 Гарчи боламиздек бўлган эсангда
- 483-бет 1375 Бўлган/Сиртмоқ
- 1406—1407 қаторлар ўрнида:
 Билганингни бир сидирға айтиб, қайт

Шарқ юлдузи, 1956, № 8:

- 488-бет 1526 қўраси/қасри
 1527 чиқиб/кириб
- 489-бет 1572 Кутиб қол./Кутилиб қол,
 1574 келармиш./бўлармиш,
 1575 бирга/бирга келармиш.
- 491-бет 1612—1613 қаторлар ўрнида: 1
 Қоча қолди кўндиришга кўзи етмагач
 1616 қувлайди./чиқиб кетади.
 1622 қатор ўрнида:
 Чақмоқ уриб, жаҳаннамга кетармиш мукка.
 1624 Боғланишлар/Меҳру шафқат
 1628 Ҳалигача/Аллақачон
 1631 хужум бошлайман./бел боғлаганим
 1636 биқина олмайди/бекина олмайди.
- 494-бет 1715 юбордик,/Ҳа, шундай,
- 495-бет 1761 тубдан/бутунлай
- 496-бет 1794 ифлос!/Ҳали... 1796 Қилпчингни/Ифлос. Гарчи қо-

- ронгуроқ бўлса ҳам ойнинг нури кифоя. Мен сендан ойдинда қуймоқ ясаб ташлайман. Қиличингни
- 499-бет 1867 Ғазабинг нега?/Сабаби нима?
1887 Бу жанжалнинг чиқишига сабаб нимада?/Айтингиз-чи, жанжал ўзи қандай бошланди?
- 500-бет 1900 ўнгимда/олдимда
1907 у содиқ./ҳақ сўзлар,
- 504-бет 2054 чопар қолдирмай,/чопар юбормай,
- 505-бет 2088 Йўқ, йўқ, улар бу қилиққа ботинмайдилар./Йўқ, йўқ, улар бундай қилолмас.
- 507-бет 2125 қиш келмаган экан./қиш чиқмаган экан.
- 510-бет 2237 Икки ўртада тотувчилик бўлса яхши-да,/Истар эдим, орангизда бўлса тотувлик.
- 511-бет 2257 ёруғ юзлгим./жаноби олий.
2261 тупроғини сўккан бўлардим,/гўрини ҳам унутар эдим.
2279 ўзгартирмас деб./унутади деб.
- 513-бет 2326 Бу қарғишга муносиб эмас./ёвузликка мойилмас сира.
- 516-бет 2438 бизнинг, онанинг/синглимнинг, менинг
- 517-бет 2461 бўлганидан/бошқасидан
2476 қатор ўрнида:
Бундан чиқди, икки ҳисса ортиқ севасан.
- 518-бет 2496 Ёшлар билан/Кўз ёшлари
2506 Ҳой, масхара,/Масхарабоз,
- 519-бет 2552 Қоронғи кеча./Бу қандай кеча!
2553 Ва/—
- Шарқ юлдузи, 1956, № 9:*
- 520-бет 2565 Сарой аҳли/Дворян
- 523-бет 2655 кўркам экан./ёқимлироқ экан.
- 524-бет 2715 қон булғовчи жунун,/қон тўкувчи, шум
2736 Мен эсимни еяётибман./Мен ақлдан озаётибман.
- 525-бет 2762 у кун,/буткул,
2764 Елғондакам/Соддадилроқ
- 526-бет 2774 оёғини босиб/ўз оёғи билан
2799 олади./топади.
- 528-бет 2843 қатор ўрнида:
Кўриб, ночор қайтажаксан. Ваҳший оғзига
2846 сезгим/туйғу
2852 кезда/кечда
- 529-бет 2889—2893 қаторлар ўрнида:
Руҳ, руҳ, у менинг отим
Том деб қайтаётибди. Узинг кимсан, похолнинг орасида нима деб ирилляпсан?
Қани бу ёққа чиқ!
Телбаларча кийинган Эдгар чиқади.
- 535-бет 3083 Кечни қара!/Тунни қара!
- 537-бет 3130—3133 йўл қидирар... экан./йўл қидиртирган нарса унинг бузуқ майллари эмас, аксинча Глостернинг шармандаларча тубанлигидан унинг покиза таъби ғазабга келганлиги экан.
- 538-бет 3182 ёмон/ёвуз
- 540-бет 3185 сарой аҳллари — аъёнларми,/дворянларми
3229 суд бошланар./Суд тугасин

- 541-бет 3264 эсин жўйма/Телба қилма,
 544-бет 3365 отиб ўлдириш/осиш
 3367 ўйиб ташлаш/ўйиш
 552-бет 3592 қатор ўрнида:
 Гўё яна кўзларимга қайтар эди нур.
 553-бет 3624 (ўз-ўзига.)/(бир чеккага)
 3626 Ҳазиллашмоқ/Найранг қилмак
 3629 қатор ўрнида:
 Сўнг у менга йўл бошлайди.
 554-бет 3662 қонли/сўқир
 556-бет 3708 милорд./жаноб
 3739 ҳадя қилади/(беради)
 562-бет 3898—3906 қаторлар ўрнида:
 Бали, жаноб, Ҳузуримда ўқиди хатни,
 Унинг нозик яноғини ювди кўз ёшлар.
 Бир исёнкор сифатида уни енгмоқчи —
 Бўлган барча қайғуни у қироличадай
 Енга олди.

К е н т

Ҳаяжони зўрмиди шунча?

Д в о р я н

- Унча зўрмас. Қайғу билан чидам олишиб,
 Борган сари унинг хуснин оширар эди.
 Кўёш чиқиб турганида ёмғир ёққанин
 Кўргандирсиз? Кўз ёшлари билан табассум
 Алмашилиб турар эди. Ғунча лабида
 Уйнаб турган майин кулгу, гўё кўзидан
 Дур, маржондай оққан ёшни билмаган каби.
 Ростин айтсам, агар қайғу киши жамолин
 Шунча сўлим қилар бўлса, бебаҳо нарса.
 3914 меҳрибонлик/меҳру шафқат
 3920 бўлдики, толе юлдузи/бўладки, тақдиримизни
 3921 қатор ўрнида:
 Осмоннинг юлдузлари белгилар экан.
 3922 бир ота-она/битта ота-онадан
 3923 бола туғиши!/бола туғилса!

Шарқ юлдузи, 1956, № 10:

- 569-бет 4143 сизга юкиниб,/ҳузурингизда
 572-бет 4228 юрагим портлар/қалбим тилвнар.
 590-бет 4801 Бу маъқул гап/олижаноблик.
 4803 Баҳслашув./Бу гаплар
 595-бет 4942 Олқишларни/Жанжалларни
 602-бет 5159 хоинсан./доғилсан.
 603-бет 5192 хат билан/қоғозни

Фридрих Шиллер

ВИЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЛЬ

(708-бет)

Қўлёзма:

708-бет 3—7 қаторлар ўрнида:
(Кюснахт... чиққан...)

IV парда

Учинчи кўриниш

Кюснахт яқинлигидаги тоғ оралиги. Бу ерга тушмоқ учун қоялар оралаб сўқмоқ йўл бор. Ҳар бир йўловчи қуйига тушиб келаркан, илгари юқорида бир кўриниб қўяди. Атроф қоялар билан ўралган; Бу қоялардан чақамуғ ўсган, биттаси олдинга қалқиб чиққан.

9 (қўлида камон билан киради)/(қўлида ўзиотар камон билан саҳнага чиқади).

15 учун/бўлса

19 ҳайвонига/ваҳшийсига

25 Менга камон тутқазган ҳам ўзингсан!/
Қўлимга ҳам ўзи отар камонни

Бериб қўйган ва тутқазган ўзингсан.

708-бет 29—30 қаторлар ўрнида:
Пок фарзандим ва содиқ хотинимни
Сендаги бу ғазаблардан сақлашга

34—35 қаторлар ўрнида:

Ушанда сен, ўз ўғлимни отмоққа

Шайтонга хос ичқора қувонч билан

Имон бермай мени қилгандинг мажбур.

709-бет 45 император фохтисан/империянинг фохти,

49 қатор ўрнида:

Ва сени у бунда юборар экан

Адолатли ҳукмларга юборган.

54 ажал бўлиб/ўлдиришга

55 қатор ўрнида:

Менинг ўқим, қадри чексиз хазинам!

59—63 қаторлар ўрнида:

Барчасига гаранг, илғовсиз эди,

Аmmo сенга турмуш бера олмайди у...

Сен-чи маҳкам, таранг камоним...

Кўп чоқлари ўйинчоғим бўлгансан

Шиддатли дам, менга озғириб қўйма!

65 Бахш этгансан/Боғлаб келдинг

75—76 қаторлар ўрнида:

Ва шулардан бирортаси сўрамас

Юрагимда қандай қайғу борлигин.

77 қатор ўрнида:

Елкасида хуржунли художўлар,

79—83 қаторлар ўрнида:

Тангри учун тарки дунё қилганлар,

Қовоқлари солинган йўл тўсарлар,

Ё бўлмаса ялла тортган беғамлар,

Узоқ юртнинг совғасини юклаган,

Қатор отни ҳайдаган суворийлар,

Ҳаммасининг бу ерда ўз жон иши,

Мени тортган, эсу хушим қон иши.

- 710-бет** 85—89 қаторлар ўрнида:
 Илгарилар мен овдан қайтаркан,
 Уз отангиз, сизга болажонларим,
 Жуда катта мазза байрам бўлади!
 У ҳар навбат сизга атаб, атайлаб
 Бирор қизиқ кўрилмаган қушчами,
 Чўққиларда ўсган таажжуб гулми,
 90 баъзан учраб қолгувчи/тасодифан учраган
 93 сафар/навбат
 95 кутмоқда/кузатар.
 104 Қоялардан қоялар сари ҳатлаб,/учирмадан-учир-
 маларга ҳатлаб,
 116—118 қаторлар ўрнида:
 Бу отишим етук ҳунар бўлади
 Тоғда кийикка қараганда бу навбат
 Олажакман улгуржироқ мукофот.
 Тўртинчи кўриниш
- 711-бет** 124 Монастирь ерларин/Монастирнинг замин
 126 сурув-сурув/ўн қўралаб
 135 Замон қалтис. Неки бўлса кўнинкинг/Тотув бў-
 линг барчага. Замон қалтис.
 136 қатор ўрнида:
 Хурсандликни парвозида тута олинг.
 139 бўлар/эса
 141 нима ишлар бўлмайди./Бари бўлиши мумкин.
 147 эмас, шундай-да?/қолмас экан?
 148 барча нарса омонат./бор нарсанинг таги бўш.
 151 рўй берибди:/бўлмиш айтди.
 152 қатор ўрнида:
 Шуҳрат топган бир паҳлавон от миниб
 712-бет 154 йўл устида/Йўл-йўлакай
 155 ва талабди отини/паҳлавоннинг отига,
 157 Рицарь/Полвон
 159 қатор ўрнида:
 Ҳатто ожиз махлуққа ҳам табиат,
 Шундай ўткир найза бериб қўйибди.
 160—161 қаторлар ўрнида:
 (Армгарда деган бир деҳқон хотин бир неча бо-
 лалари билан чиқиб, йўл устида тўхтади.)
 163—164 қаторлар ўрнида:
 Шулар бори ёвуз бефаҳм фалокат,
 Юртга жафо солмоқдадур, биродар.
 713-бет 186 қатор ўрнида:
 (йўл-йўлакай)
 199 қатор ўрнида:
 Қани айтинг шундай экан нима учун
 Унинг ўтар йўлини тўсмакдасиз.
 204 қатор ўрнида:
 Йўлдан четлан! Жаноб олий ландфохт
 206 (Телль кетади.)/(Телль бу ердан кетади.)
 208 (ҳаяжонланиб)/(ҳовлиқиб.)
 714-бет 214 Қандай келдингиз?/Қандай қилиб бу ерга ета
 олдингиз?
 218 шалолалар хавфлимас./жилға энди қўрқинчмас.

- 222 Шундай эди./Қаёқда эдик.
 226 борайин,/шошаман.
 229—231 қаторлар ўрнида:
 Агар ўша қайиқдаги кишилар
 Пок кишилар бўлганда эди, албатта.
 Дарё тортган бўлар эди қаърига
 Бундайлар-чи, сувда чўкмас алҳазар,
 Куйдиришдан олов ҳам қилар ҳазар.
 233 қатор ўрнида:
 Эй, мерган ҳам из қолдирмай жўнапти?
 (Кетди.)
- 715-бет 249 Сиз ишонинг/бу гапга сиз ишонинг
 258 Ахир,/Аммо
 261 бўлаётган бу пайтда!/бажарилган бу чоғда.
 716-бет 274 Нар и кетинг!/Мендан нари, четга чиқинг!
 276—278 қаторлар ўрнида:
- Э р г и н а м
- Амрингизла зиндон ичра қамалган,
 Бу етимлар очликдан йиғлайди...
 Бошимизга тушган оғир муҳтожлик
 Раҳм қилинг, жаноб олий, марҳамат!
 295 (хотинга)/(Хотинга қараб)
 297 бориб,/келиб
 302 зиндон ичра у/у зиндонда банд,
 303 қатор ўрнида:
 Адолатли ҳукм кутиб интизор.
 717-бет 306 Қани қочинг!/Иўлдан қочинг!
 322 Ҳаддан ошиб кетди/Чегарадан ошди
 326—327 қаторлар ўрнида:
 Қўйиб юбор, от туёқда қоласан!
 334 қатор ўрнида:
 Шунча қилган жабру зулминг кам бўлса...
 718-бет 336 Тентак хотин!/Бу тентаклик!
 338 (тутақиб)/(ўзини унутиб, ҳаяжон билан)
 342 қатор ўрнида:
 бунда, бундай тупроққа қорилмасдан
 344 қатор ўрнида:
 (узоқдан тўй овози келади.)
 365 инграб гапиради)/секин овоз билан инграйдн).
 368 қатор ўрнида:
 Қандай ҳужум... Қаердан бу? Нима гап?
 719-бет 370 қатор ўрнида:
 (ирғиб, ўрнидан туриб.)
 389 қатор ўрнида:
 Бундан буён ватанимга қўрқинч эмассан!
 390 қатор ўрнида:
 (Чўққи орқасига кириб йўқолади.)
 391 халқ ёприлиб киради./Оломон ёприлади.
 396 қатор ўрнида:
 Уққа учди, ўлдирилди, бунда ландфохт.
 720-бет 403 югуринг тезроқ./қувланг, шошилинг!
 405 қатор ўрнида:

- Зарра қулоқ солмас эдинг маслаҳатимга!
 409 қатор ўрнида:
 Кимнинг қотил қўли билан тортипти жазо?
 417 афсусланиб/қайғуриб
 448 қатор ўрнида:
 Хўжангиз ҳам оламдан ўтди.
 454 Ва бизнинг юрт ҳам озод!/
 Рудолф Гаррас

Дарровдан-а? Ҳали сиз шундаймисиз?
 Ваҳ тўсатдан барча қўрқув битдими?
 (Етиб келган яроғ-аслаҳа кўтаргувчиларга).
 Кўряписизми, бу ерда шундай мудҳиш
 Бир қатл иши рўй бердики... бизларнинг
 Бу тўғрида кўмагимиз бефойда...
 Қотилни ҳам қувлаш ҳозир ўринсиз.
 Энди бизга талай бошқа ташвиш бор.
 Шошилганча Кюстнахтга борайлик.
 Император ҳазратларига атаб,
 Бу мустаҳкам саройни қутқарайлик
 Бурч-интизом бошбоғлари сўкилган,
 Ваҳ ҳеч кимга ишониб ҳам бўлмайди.
 (аслаҳа бировлар билан бирга чиқиб кетадилар.)
 Олтита монах — шафқат ёронлари кириб
 келадилар,

Армгарда

Йўл берингиз! Шафқат ёронларига!

Штюсси

Қурбон бўлган ерда — қарға тап-тайёр.

Шафқат ёронлари

(Мурданинг атрофига ярим доира бўлиб чизил-
 ладилар, бўғиқ овоз билан куйлай бошладилар.)
 Улим келар ҳеч кутмаганда
 Вақту соат дегани билмас.
 Учрар эдим йўлга етганда.
 Навжувонсан, тўхтайдн нафас.
 Сен ўлмакка тайёрми, йўқми
 Банда ожиз, худонинг ҳукми!
 (Шу шеър иккинчи қайта ўқиляётганда парда
 тушади.)

ИЗОҲЛАР

Рудакий

ҚАРИЛИКДАН ШИКОЯТ

(11-бет)

Рудакийнинг бир минг юз йиллик юбилейини 1957 йилда бутун прогрессив инсоният қайд қилди. Шу муносабат билан Фафур Ғулом Рудакийнинг «Қарилдикдан шикоят» қасидасини тўлалигича форс тилидан ўзбек тилига таржима қилди. Таржима илк бор Рудакий «Шеърлар» тўпламида (1957) бошилиб чиқди. Кейинчалик, «Асарлар-65 (III том), -70 (IX том)»га киритилди. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Томга «Асарлар-65» матни асос қилиб олинди.

1. *Рудакий Абу Абдуллоҳ Жаъфар* (тахминан 866—941) — буюк форс-тожик шоири. Форс-тожик шеърятининг асосчиларидан бири. Рудакийнинг адабий меросидан бизгача минг байт етиб келган.

Совет даврида унинг асарлари тўпланиб нашр этилган ҳамда ўзбек тилига таржима қилинган. Рудакий номида Тожикистон ССР Давлат мукофоти таъсис этилган (1963).

11-бет 6 *Чўлпон* — ёруғ тонг юлдузи Венера. Қуёш системасидаги тўққизинчи катта планетадан бири. Ерга энг яқин, Қуёшдан ҳисоблаганда иккинчи планета.

8 *Қайвон* — Зуҳал, Сатурн — Қуёш системасининг 6-нчи катта планетаси;

22 *Чавгон* — «гўй-чавгон» ўйинида от устида туриб гўй (тўп)ни тутиб олинди, учи эгри узун таёқ. Бу ерда шоир сочининг жингалаклигига ишора қилмоқда.

11-бет 24 *Қатрон* — ювиб тозалamoқ.

12-бет 56 *Сомон* — бойлик, давлат.

Шота Руставели

ИЎЛБАРС ТЕРИСИДАГИ ПАҲЛАВОН

I. АРАБ ПОДШОҲИ РОСТЕВАН ТЎҒРИСИДАГИ ЭРТАК

(13-бет)

Фафур Ғулом 1937 йили машҳур грузин шоири Шота Руставелининг 750 йиллик юбилейи нишонланиши муносабати билан унинг «Иўлбарс терисидаги паҳлавон» асаридан икки бобни (I боб. Араб подшоҳи Ростеван тўғрисидаги эртак. XII боб. Нестон Даражоннинг Таризлга юборган мактуби) ўзбек тилига таржима қилди. Ушбу таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари Фафур Ғулом уй архивида сақланади.

Таржима дастлаб Ўзбекистон ССР Давлат нашриёти томонидан чоп этилган «Иўлбарс терисидаги паҳлавон» тўплами (1937) да (I боб), кейинчалик «Қизил Ўзбекистон» газетасининг 1937 йил 21 декабрь (I боб), «Ерқин турмуш» журналининг 1937 йил 10—11

(I боб), «Уқитувчи» газетасининг 1938 йил 1 февраль (XII боб), «Еш ленинчи» газетасининг 1938 йил 6 февраль (XII боб) сонларида нашр этилди. Сўнгра таржиманинг биринчи боби «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Ғафур Ғулом уй-архивида 1957 йил 2 июлда Ўзбекистон ССР Фанлар академияси нашриётининг директори йўллаган хат сақланади. Хатда шоирдан «Йўлбарс терисидаги паҳлавон» асарининг Ғафур Ғулом томонидан таржима қилинган икки бобни қайта кўриб, тўлдириб бериш сўралган. Лекин биз шоир архивида қайта ишланган вариантни учратмадик.

Нашрда «Қизил Ўзбекистон» газетасининг матнига асосланилди.

13-бет 1 *Шота Руставели* (XII асрда яшаб ижод этган) — грузин халқининг улуг гуманист шоири. Ҳаёти ва ижоди ҳақида етарли маълумот йўқ. Унинг «Йўлбарс терисидаги паҳлавон» асари бизгача етиб келган. Асар XII асрнинг 80-йиллари билан XIII асрнинг биринчи ўн йиллиги ўртасида яратилган. Грузин маликаси Тамара (1184—1213) ва унинг эри Давид Сосланига бағишланган. «Йўлбарс терисидаги паҳлавон» жаҳон адабиётининг дурдоналаридан бири. Достонда ижтимоий, ахлоқий масалалар адибнинг юксак идеаллари билан қўшилиб талқин қилинган. Асарда қаҳрамонлик, дўстлик, чин инсоний муҳаббат улуғланган, ватанни чет эл босқинчилари ҳужумидан ҳимоя қилиш зарур деган ғоя илгари сурилган. Достон СССРдаги бир қанча халқларнинг тилларига ҳамда чет тилларга таржима қилинган.

15-бет 100 *Сайис* — от боқувчи, годачи.

17-бет 183 *Амома* — салла.

18-бет 190 *Садоқ* — ўқдон.

Шайх Саъдий

ГУЛИСТОН

(22-бет)

Ғафур Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти 1968 йили Саъдийнинг «Гулистон» асарини чоп этди. Форсчадан шеърлари Ғафур Ғулом ва Шоислом Шомухамедов таржима қилган. Шоир архивида таржиманинг машинка нусхалари сақланади. Кейинчалик «Асарлар-70»да ва «Шарқ юлдузи» журналининг 1967 йил 4-сонига ҳам нашр этилган.

Таржимон Ваҳоб Рўзиматовнинг хабар беришича, Ғафур Ғулом умрининг охириги йилларида Шайх Саъдийнинг «Гулистон» китоби шеърӣ таржимаси устида иш олиб борган, бевақт ўлим туфайли таржима тугалланмай қолган. Лекин ҳар бир шеърӣ парча мустақил мазмунга эга бўлганлиги сабабли бир неча марта нашр этилган.

Ушбу нашрда «Асарлар-70» матнига асосланилди.

22-бет 1 *Саъдий Муслихиддин Абу Муҳаммад Абдуллоҳ ибн Мушрифиддин* (1184—1291) — шарқ классик адабиётининг буюк намоёндаларидан бири. Урта ва Яқин Шарқ ўлкаларида Шайх Саъдий номи билан маш-

хур. Унинг «Куллиёт»ига 4 девон (ғазаллар тўплами) киритилди. «Куллиёт»га киритилган бадий асарлар ичида энг машҳурлари «Бўстон» (1257) ва «Гулистон» (1258) асарларидир. «Гулистон» ўзига хос дидактик ҳикоялар ва шеърий афоризмлар тўпламидир. Шайх Саъдийнинг ажойиб асарлари ўзбеклар орасида ҳам кенг тарқалган. «Гулистон» ва «Бўстон» каби ахлоқий китоблари эски ўзбек мактабларида дарслик сифатида ўқитилар эди. «Гулистон» XVII асрнинг биринчи ярмидаёқ Европа тилларига таржима қилиниб, тарқала бошлаган.

Бу нодир асар 1390—1391 йилларда Сайфи Саъдий, XIX асрнинг иккинчи ярмида машҳур шоир Огаҳий, 1909 йилда Муродхўжа домла Солиххўжа ўғли томонидан ўзбек тилига таржима қилинган. Ғафур Ғулом Саъдий «Гулистон»нинг 1966 йилда Теҳронда чиққан босмасидан танлаб олиб таржима қилган. Бу ҳақда Ш. Шомуҳамедов Саъдий «Гулистон» (Ғафур Ғулом номидаги Бадий адабиёт нашриёти, Тошкент, 1968 йил) тўпламининг сўзбошисида эслатиб ўтади.

- 24-бет 15 *Саъди ибн Занги* — Эрондаги форс вилоятининг 1226—1258 йиллардаги ҳокими.
- 25-бет 12 *Тамал* — негиз, асос, пойдевор.
- 26-бет 27 *Тур тоғи* — Синай ярим оролидаги Сино тоғи, диний ақидага кўра Мусо пайғамбар шу тоғда худо билан учрашган эмиш.
- 27-бет 17 *Ҳумо қуш* — афсонавий қуш, давлат қуши (Гўё бу қушнинг сояси кимнинг бошига тушса, ўша киши бахтли бўлар эмиш).
- 28-бет 13 *Лут* — Лут пайғамбарнинг ўғли.
15 *Ит эса Асҳоби Қаҳфага эргашиб, яхшилар қатори одам аталди* — диний афсонага кўра, акобирлардан бирининг етти фарзанди мажусийликдан воз кечиб, таъқибдан ғорга яширинганлар. Уларга Қитмир деган ит уч юз тўққиз йил қўриқчилик қилган, сўзлашни ўрганиб, инсонлик касб этган эмиш.
- 30-бет 12 *Аъроф* — диний тушунчага кўра, жаннат билан дўзах ўрталиги.
- 31-бет 12 *Ботил* — беҳуда, бузуқ хаёл.
- 32-бет 14 *Кофурий шам* — камфарадан қилинган хушбўй шам.
- 33-бет 11 *Надимлар* — арабча — яқин хизматкор, маҳрам, ҳамсуҳбат, дўст.
- 35-бет 27 *Уд* — оловга солганда ҳуш ис берадиган ёғоч.
- 36-бет 7 *Қорун* — бениҳоят бойликка эга бўлган кишининг исми.
- 42-бет 30 *Аробий* — бадавлат араб.
- 45-бет 16 *Арганун* — орган — музыка асбоби.
- 49-бет 20 *Истикфо* — юрак, буйрак ва шу кабиларнинг касалланиши натижасида тана тўқимасида сув тўпланиш касаллиги.
- 51-бет 11 *Обид* — арабча — ибодат қилувчи.
25 *Бағдод* — Ироқнинг пойтахти. Дажла дарёсининг ҳар икки соҳилида. Марказий ва Жанубий Оснё ҳамда Урта денгиз мамлакатларини бирлаштириб турувчи йўллар чорраҳасида жойлашган шаҳар.

51-бет 34 *Ебон* — чўл, дашт, дала.

Данте Алигъери

«ЕРДАГИ УМРИМНИНГ ЯРИМЛАЙ ЧОФИ...»

(54-бет)

Шоир архивида таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари сақланади. Таржима «Ўзбекистон маданияти» газетасининг 1963 йил 9 май сонида босилиб чиқди. Кейинчалик «Асарлар-70» нинг IX томига киритилди.

Нашрда газета матнига асосланилди.

54-бет 1 *Данте Алигъери* (1265—1321) — италян шоири. Ф. Энгельс таъбирича: «...Ўрта асрнинг сўнги ва шу билан бирга, янги даврнинг биринчи шоири». Дантенинг «Янги ҳаёт», «Базм», «Монархия ҳақида», «Илоҳий комедия» (1307—1321) каби асарлари Европа халқлари орасида шўҳрат топган. Унинг «Илоҳий комедияси» жаҳон тилларига жумладан, ўзбек тилига ҳам таржима қилинган.

Абдуллаҳмон Жомий

«КЕЛ, ЭИ ЖОМИИ, СЕН УМРЛАР ҚИНАБ ЖОННИ...»

(55-бет)

1964 йилда Абдуллаҳмон Жомийнинг туғилганига 550 йил тўлиши муносабати билан Совет Иттифоқида катта юбилей ўтказилди. Шу муносабат билан Ғафур Ғулом Жомийнинг ушбу шеърини ўзбек тилига таржима қилди.

Таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари шоирнинг уй-архивида сақланади. «Хирадномаи Искандар» достонининг хотимасидан олинган бу парча «Тошкент оқшоми» газетасининг 1967 йил 12 июнь сонида «Абдуллаҳмон Жомий Навоий ва унинг «Хамса»си ҳақида» деган сарлавҳа остида босилиб чиқди. Кейинчалик, «Асарлар-70»нинг IX томига таржиманинг тўла матни киритилди.

Ушбу нашрда қўлёзмага асосланилди.

55-бет 1 *Абдуллаҳмон Жомий* (1414—1492) — буюк тожик шоири ва файласуфи. Жомий — шоирнинг тахаллуси. Жомий ўз асарларини форс-тожик тилида ёзган ва араб тилини яхши билган. Абдуллаҳмон Жомий «Нафаҳотул-унс», «Баҳористон», «Сўҳбатул-аброр», «Тухфатул-аҳрор», «Хирадномаи Искандар», «Юсуф ва Зулайхо», «Лайли ва Мажнун», «Саломон ва Ибсол» каби асарларнинг муаллифи. Абдуллаҳмон Жомийнинг ҳаёти ва ижодини илмий асосда ўрганишга совет адабиётшунос олимлари ҳам катта ҳисса қўшдилар. Абдуллаҳмон Жомий асарлари совет даврида бошқа тилларга таржима қилиниб, бир неча бор нашр этилди.

5 *Ганжалли Шер* — улуғ озарбайжон шоири Низомий Ганжавий (1141—1209) кўзда тутилган.

18 *Кушод* — очиқ, очилган.

«ДОМАНИНГ КЎКЛАМДАГИ ГУЛ ЯПРОФИДАН ПОКРОҚ...»

(56-бет)

Таржима «Совет Ўзбекистони» газетасининг 1966 йил 30 январь сонида босилиб чиқди. Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда газета матнига асосланилди.

56-бет 2 *Доман* — этак маъносида.

7 *Чолок* — чаққон.

Фоний

«БИР ҚАДАҲ МАЙ ИЗЛАБОН ҚЕТДИМ БУГУН МАЙХОНАГА...»

(57-бет)

Ғафур Ғулом Алишер Навоий туғилган куннинг 525 йиллиги олдида Навоийнинг «Фоний» девонидан икки шеърни ўзбек тилига таржима қилди. Таржиманинг қўлёмаси Ғафур Ғулом уй архивида сақланади. Қўлёзма охирида 19 январь санаси қўйилган. Таржималардан бири «Совет Ўзбекистони» газетасининг 1966 йил, 30 январь сонида «Кетдим бугун майхонага» сарлавҳаси билан босилиб чиқди. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда газета матнига асосланилди.

57-бет 1 *Фоний* (1441—1504) — улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий форс тилидаги шеърларига шундай таҳаллус қўйган.

11 *Кавсар суйи* — ислом дини эътиқодига кўра, жаннатдаги ҳовузнинг оти; жаннат булоғи, тоза муздек, зилол сув маъносида.

«ЯХШИ БУЛҒАЙ ОЛАМ АҲЛИН ҚИЛМАСАНГ ҲЕЧ ЕДЛАРИН...»

(57-бет)

1966 йил 19 январда таржима қилинган бу шеърнинг қўлёмаси Ғафур Ғулом уй архивида сақланади.

Таржима «Совет Ўзбекистони» 1966 йил 30 январь сонида «Олам аҳлининг бевафолиги тўғрисида» («Алишернинг жаҳоний аламларидан») сарлавҳаси остида чоп этилган.

Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилган.

Ушбу томда газета матни асосга олинди.

Бедил

(59-бет)

Бедил рубойларини Ғафур Ғулом қаламкаш дўсти адиб ва олим Носир Саид билан биргаликда таржима қилган.

Шоир архивида Бедил рубойлари таржимасининг қўлёзма нусхаси сақланади, илк бор «Ўзбекистон маданияти», 1959 йил,

24 октябрда нашр қилинган. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Ушбу нашрда қўлёзма асос бўлди.

59-бет 1 *Мирза Абулқодир Бедил* (1644—1721) — буюк тожик шоири ва файласуфи. Бедил Ҳиндистонда туғилиб ўсган ва ўша ерда ижод қилган бўлса-да, Ҳиндистон, Афғонистон ва айниқса Урта Осиёда катта суҳрат қозониб тожик адабиёти тарихида янги услуб яратган ҳамда ўзидан сўнгги асрлардаги тожик ва ўзбек адабиётига катта таъсир кўрсатган буюк санъаткордир. Бедил сермаҳсул адиб ва файласуф. Унинг 1882 йили Бомбайда нашр этилган 16 китобдан иборат «Куллиёт»и маълум. Бедил китобларининг литография ва босмасидан ташқари Урта Осиё республикалари шаҳар ва қишлоқларида, Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Фарғона, Хива, Ленинобод, Душанба, Уш шаҳарларида қўлёзма нусхалари ҳам учрайди.

Бедилнинг энг муҳим асарлари «Тилисми ҳайрат» (1669), «Муҳити аъзам» (1681), «Тури маърифат» (1687), «Чор унсур» («Тўрт унсур», 1703), «Ирфон» («Билим», 1721), «Нукот» («Ҳикматли сўзлар») кабиладир. Бедил асарларидан баъзилари ўзбек тилига таржима қилинган. Масалан, «Ирфон» таркибига кирган «Комде ва Мудан» лирик поэмаси 1960 йили Назармат томонидан ўзбек тилига таржима қилинган.

И. А. Қрилов

ИТХОНАГА КИРИБ ҚОЛГАН БҮРИ

(60-бет)

1812 йилда И. А. Қрилов томонидан ёзилган ушбу асарни Фафур Ғулом 1942 йили таржима қилган. Таржиманинг қўлёзма нусхалари шоирнинг уй архивида сақланади. Таржима «Ватан адабиёти»да эълон қилинган.

Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Мазкур нашрда қўлёзмага асосланлиди.

60-бет 1 *Иван Андреевич Қрилов* (1769—1844) — буюк рус шоири ва масалчиси. Унинг «Клеопатра», «Филомела», «Тўполовчилар» каби трагедиялари, «Қизларга сабоқ» комедияси, «Масаллар» китоби нашр этилган. Унинг бир қатор масаллари ўзбек тилига таржима қилинган.

ФИЛ ВА ЛАЙЧА

(62-бет)

Ушбу масал 1944 йилда Фафур Ғулом томонидан таржима қилинган. Илк бор «Масаллар» (Ўздавнашр, Тошкент, 1944 йил) тўпламида эълон қилинган. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилган. Фафур Ғулом уй архивида масалнинг машинка нусхаси сақланади.

Томга «Масаллар» тўплами асос қилиб олинди.

Александр Сергеевич Грибоедов

АҚЛЛИЛИК БАЛОСИ

(63-бет)

1945 йили Фафур Гулом А. С. Грибоедовнинг «Ақллилик балоси» пьесасининг бешинчи пардасидан парча таржима қилди. Таржима шу йили 14 январь «Қизил Ўзбекистон» газетасида чоп этилди.

Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди. Қўлёзмаси сақланмаган. Нашрда газета матнига асосланган.

63-бет 1 *Александр Сергеевич Грибоедов* (1795—1829) — рус ёзувчиси ва драматурги. Унинг «Ақллилик балоси» (1824) комедиясини В. Г. Белинский «Евгений Онегин» билан бир қаторга қўяди.

28 *Тароват* — янгилик, тозалик. Бу ерда тозалик маъносида.

64-бет 42 *Аъмол* — амал-амаллар, ишлар.

Александр Сергеевич Пушкин

ОЛЕГНИНГ ФОЛИ ТУҒРИСИДА ҚУШИҚ

(65-бет)

1822 йилда А. С. Пушкин томонида ёзилган ушбу шеърни Фафур Гулом 1942 йили таржима қилган. Таржима «Ватан адабиёти»да, шунингдек, «Асарлар-70»нинг IX томида эълон қилинди. Таржиманинг қўлёзмаси шоир архивида сақланади.

Қўлёзмаси асосида нашр қилинмоқда.

65-бет 1 *Александр Сергеевич Пушкин* (1799—1837) — улус рус адиби. «Руслан ва Людмила» (1820), «Кавказ асири» (1820—1821), «Ака-ука қароқчилар» (1821—22), «Боқчасарой фонтани» (1823), «Граф Нулин», «Полтава» (1828—29), «Мис чавандоз» (1833) поэмалари, «Борис Годунов» (1825) трагедияси, «Дубровский» (1832—1833), «Капитан қизи» (1836) повестлари, «Евгений Онегин» романи (1821—1831), «Пугачёв тарихи» (1853) асари ва қатор эртаклар автори. Пушкин ижоди рус ва умуман, жаҳон адабиёти тараққиётига жуда катта таъсир кўрсатди. Хусусан, ўзбек совет адабиётининг йирик вакиллари Ф. Гулом, Ойбек, Ҳ. Олимжон, А. Қаҳҳор ва бошқалар Пушкин традициясини ижодий давом эттирдилар. Пушкин асарлари жаҳон халқларининг деярли барча тилларига, жумладан, ўзбек тилига таржима қилинган.

65-бет 7 *Царьград* — Константинополь (рус йилномаларида Царьград, ҳозир Истанбул) — Босфор бўғозининг Осиё ва Европа қирғоғида жойлашган шаҳар.

11 *Перун* — қадим мажусий славянлардан яшин ва чақмоқ маъбуди, аскарлар ҳомийси.

66-бет 36 *Манжинақ* — катапультга, ҳужум пайтида истеҳкомни

- бузиб кириш учун қўлланилган ҳарбий аслаҳа.
 37 *Сар то по* — бошдан-оёқ маъносида.
 87 *Чалов* — Бошоқли ўсимликлар оиласига мансуб, қир-адирларда ўсадиган, ем-хашак бўладиган кўп йиллик ёввойи ўсимлик.

КАВКАЗ

(67-бет)

Ғафур Ғулом 1941 йили А. С. Пушкиннинг «Кавказ» шеърини таржима қилди. Таржиманинг қўлёзма нусхаларни шонр архивида сақланади. Илк бор «Ватан адабиёти»да, сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томида босилиб чиқди.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

- 68-бет 15 *Унгур* — ер ичидаги, хусусан, тоғ ён бағридаги бўшлиқ.
 17 *Арагва* — Шимолий Грузиядаги дарё. Куранинг чап ирмоғи.
 19 *Терек* — Шимолий Кавказдаги дарё.
 22 *Ҳиддат* — тезлик, қизғинлик.

ҚИШ КЕЧАСИ

(68-бет)

Ғафур Ғулом А. С. Пушкиннинг «Қиш кечаси» шеърини ўзбек тилига таржима қилди. Таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари шонр архивида сақланади. Таржима илк бор «Мукофот» тўпламида эълон қилинди. Сўнгра, «Шеърлар-46», «Тонготар қўшиғи», «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр қилинди. Томда «Тонготар қўшиғи» асосга олинди.

ГРАФ НУЛИН

(69-бет)

Ғафур Ғулом А. С. Пушкиннинг «Граф Нулин» асарини ўзбек тилига таржима қилган. Таржима А. С. Пушкин «Танланган асарлар» (1949)ида илк бор нашр этилган.

Кейинчалик «Асарлар-64»нинг III томига киритилди. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда «Асарлар-64» матни асосга олинди.

- 69-бет 2 *Бурғу* — карнай ёки сурнай шаклидаги қадимий чолғу асбоби.
 70-бет 38 *Қазноқ* — ҳужра, омбор. Озиқ-овқат сақланадиган ҳужра.
 72-бет 124 *Петрополь* — Бразилиядаги курорт шаҳар.
 131 *Вальтер Скотт* (1771—1832) — шотландиялик инглиз шоири.
 133 *Беранже Пьер Жан* (1780—1857) — француз шоири. Қатор шеърлари ўзбек тилига таржима қилинган.
 134 *Россини Жоакино Антонио* (1792—1868) — итальян композитори. Ўзбекистонда Россинининг «Севилья сартароши» операси қўйилган.
 152 *Тальяма Франсуа Жезеф* (1763—1826) — француз трагик актёри. Шекспирнинг «Отелло» трагедиясида Отелло ролини ўйнаган.

- 154 *Потье Эжжен* (1816—1887) — француз қўшиқчи шоири.
- 158 *Ламартин Альфоне де* (1790—1869) — француз шоири, тарихчиси, сиёсий арбоб.
- 73-бет 166 *Уқа* — безак учун газмол буюмлар, кийим-кечак ва ш. к. нарсалар четига тикиб, қадаб қўйиладиган узун энсиз мато.
- 170 *Водевиль* — ашула ва ўйинлари бўлган енгил комедия.

Тарас Григорьевич Шевченко

ДНЕПР

(78-бет)

Таржиманинг қўлёзма нусхалари Ғафур Ғулом уй-архивида сақланади. Дастлаб «Ватан адабиёти»да чоп этилган. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

- 78-бет 1 *Тарас Григорьевич Шевченко* (1814—1861) — украин шоири, рассом, мутафаккир ва революцион демократ. 1840 йилда Шевченконинг саккиз асарини ўз ичига олган биринчи «Қўбизчи» шеърий китоби босилиб чиқди. Шоирнинг «Катерина» поэмаси, тарихий мавзуда ёзилган йирик асарларидан бири — «Гайдамаклар» (1841), украин ва рус тилларида «Никита Гайдай» (1842), «Назар Стодоля» (1843) пьесалари, «Туш» (1844) поэмаси каби асарлари маълум. Т. Г. Шевченконинг кўпгина асарлари ўзбек тилига таржима қилинган.

ЕШИМНИ ЯШАЙ ОЛДИМ ЕТ УЛҚАДА ҲАМ...

(78-бет)

Шеър 1941 йил 27 октябрда Ғафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, «Ватан адабиёти»да босилиб чиққан. Таржиманинг қўлёзма нусхалари шоир архивида сақланади.

Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

Михаил Юрьевич Лермонтов

БОРОДИНО

(80-бет)

Михаил Юрьевич Лермонтовнинг 1837 йилда ёзилган ушбу шеъри Ғафур Ғулом томонидан таржима этилган ва «Ватан адабиёти»да эълон қилинган. Таржиманинг қўлёзмаси шоир архивида сақланади.

Кейинчалик, «Асарлар-64»нинг III томига ва «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда «Асарлар-64» матни асосга олинди.

- 80-бет 1 *Михаил Юрьевич Лермонтов* (1814—1841) — рус

шоир. Лермонтов студентлик вақтларида «Черковлар» (1828), «Кавказ асири» (1829) поэмаларини ёзди. 1832—1839 йиллар аристократия синфининг кирдикорларини фош этувчи «Ҳожи Абрек», «Боярин Орша» поэмалари ва «Маскарад» драмаси (1835)да дворянлар жамиятини танқид қилди. «Қочқин» (1838), «Мчири» (1839), «Демон» (1829—1841) поэмалари, «Бородино» (1857), «Васият» (1840), «Ватан» (1841) асарларида халқ ва ватан мавзуйига муурожаат этади. Лермонтовнинг «Замонамиз қаҳрамони» романи (1839—1840) ижтимоий психологик мазмуннинг чуқурлиги, ёзувчи маҳоратининг ўткирлиги билан характерланади. М. Ю. Лермонтовнинг асарлари ўзбек тилига таржима қилинган.

2 *Бородино* — Москвадан 124 км. ғарбдаги қишлоқ. 1812 йили Ватан урушида М. И. Кутузов қўмондонлигидаги рус қўшинлари билан Наполеон I бошчилигидаги француз армияси ўртасида жанг бўлган шаҳар.

5 *Франг* — Франгистон — Европа.

ҲОЖИ АБРЕК

(82-бет)

Михаил Юрьевич Лермонтовнинг 1833—1834 йилларда ёзилган «Ҳожи Абрек» поэмаси Фафур Фулом томонидан таржима қилиниб, М. Ю. Лермонтов «Танланган асарлар» (1941)нинг I томида нашр этилди. Кейинчалик, М. Д. Лермонтов «Поэмалар» (1964), «Асарлар-64»нинг III томида қайта чоп этилди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Ушбу томга «Асарлар-64»нинг III томи асос қилиб олинди.

82-бет 1 *Абрек* — Кавказни забт этиб олинган вақтларда чоризмга қарши яқка ёки тўдаланиб партизан урушини олиб боровчи тоғлиқлар.

2 *Жемат* — Кавказдаги бир овул.

84-бет 94 *Қабза* — чангал, бирор нарсанинг дастаси, туташ бир тутам.

86-бет 157 *Метеор* — космик фазодаги ер атмосферасига чўғ бўлиб тез учиб келадиган jisм; учар юлдуз.

88-бет 236 *Маъсум* — гуноҳсиз, пок, тоза.

93-бет 444 *Довур* — қадаргача маъносига.

ҚАРАҒАЙ

(94-бет)

М. Ю. Лермонтовдан қилинган ушбу таржиманинг машинка нусхаси шоир архивида сақланади. Таржима дастлаб «Мукофот» тўпламида эълон қилинди. Сўнгра, «Шеърлар-46» ва «Тонготар қўшиғи» тўпламларида қайта нашр қилинди.

Томга «Тонготар қўшиғи» тўплами матни асос қилиб олинди.

Алексей Константинович Толстой

КУЗ

(95-бет)

Ушбу шеърни Фафур Фулом 1940 йилда таржима қилди. Таржима шу йили «Мукофот» тўпламида босилиб чиқди. Кейинчалик

«Шеърлар-46», «Тонготар қўшиғи» тўпламларида, «Асарлар-70»нинг III томида қайта нашр қилинди. Шоир архивида қўлёзма ва машинка нусхаси сақланади.

Нашрда «Тонготар қўшиғи» тўплами матнига асосланлиди.

95-бет 1 *Алексей Константинович Толстой* (1817—1875) — рус шоири ва драматурги.

10 *Милаш* — кузда пишадиган бир хил аччиқ мевали дарахт.

Афанасий Афанасьевич Фет

«КЎЗНИ УИНАТИБ МУШУҚЧА ҚУИЛАР...»

(96-бет)

Шеър Ғафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, дастлаб «Мукофот» тўпламида, сўнгра «Шеърлар-46», «Тонготар қўшиғи» да, «Асарлар-70»нинг IX томида чоп этилди.

Қўлёзма ва машинка нусхалари шоир архивида сақланади.

Ушбу нашрда «Тонготар қўшиғи» тўплами текстига асосланлиди.

96-бет 1 *Афанасий Афанасьевич Фет* (1812—1897) — рус шоири.

Аполлон Николаевич Майков

«ОҚ ДЕНГИЗДАН ҒИЗИЛЛАБ...»

(97-бет)

Ғафур Ғулом 1940 йили Аполлон Николаевич Майковнинг ушбу шеърини ўзбек тилига таржима қилди ва шу йили «Мукофот» тўпламида босилиб чиқди. Кейинчалик «Шеърлар-46», «Тонготар қўшиғи» тўпламларида, «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр қилинди.

Қўлёзма ва машинка нусхалари шоир архивида сақланади.

Томда «Шеърлар-46» матни асосга олинди.

97-бет 1 *Аполлон Николаевич Майков* (1821—1897) — рус шоири. «Сенокос», «Летний дождь», «Весна» каби шеърлари табиат тасвирига бағишланган.

Николай Алексеевич Некрасов

«ШАМОЛ ЭМАС ҒУЛУВ СОЛГАН УРМОН УСТИДАН...»

(98-бет)

Н. А. Некрасовнинг 1863 йилда ёзилган «Аёз» поэмасидан парчани Ғафур Ғулом 1940 йилда таржима қилди ва шу йили «Мукофот» тўпламида эълон қилинди. «Шеърлар-46» тўпламида «Шамол чопмас қарағайли тўқай устидан» сарлавҳаси билан қайта нашр қилинди. Сўнгра «Тонготар қўшиғи», «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Ғафур Ғулом архивида парчанинг қўлёзма ва машинка нусхалари сақланади.

Томга «Тонготар қўшиғи» тўплами матни асос қилиб олинди.

- 98-бет 1 *Николай Алексеевич Некрасов* (1821—1878) — улуф рус шоири, 1832—1837 йилларда Ярославль гимназиясида ўқиган. «Хаёллар ва садолар» шеърлар тўплами 1840 йилда нашр қилинган. Унинг «Ватан», «Йўлда» (1846) шеърлари ва «Аёз» поэмасида (1863) помешчик ва камбағал деҳқонлар ҳаёти акс этган. Некрасовнинг 1860 йилларда яратган «Шоир ва гражданин», «Маҳкама эшиги олдидаги мулоҳазалар», «Ермушканинг алласи», «Волга бўйида», «Бир соатлик паҳлавон», «Тургеневга» каби шеърлари революцион ғоя билан суғорилган. 1856 йили «Шеърлар» тўплами нашр қилинди. «Бахтсизлар» (1856), «Бобо» (1870), «Рус аёллари» (1872—1873) поэмаларида буржуа дворянлар жамияти танқид қилинди. «Русияда ким яхши яшайди» поэмаси (1866—1876) Некрасов ижодида муҳим ўрин тутди. Асарлари ўзбек тилига таржима қилинган.
- 11 *Булдуруқ* — майда, қаттиқ қор. Бу ўринда шудринг маъносиди.

«ҚАҲРАТОН ҚИШ ПАЙТИ ЭДИ, КҮНЛАРДАН БИР КҮН...»

(99-бет)

Ушбу шеър Фафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, дастлаб «Мукофот» тўпламида, кейинчалик «Шеърлар-46», «Тонготар қўшиғи», «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр қилинди. Қўлёзма ва машинка нусхалари шоир архивида сақланади.

Ушбу нашрда «Тонготар қўшиғи» тўплами матни асосга олинди.

Жамбул

ЛЕНИН МАВЗОЛЕИДА

(100-бет)

Ушбу шеърни Фафур Ғулом 1939 йилда таржима қилди. Таржима «Ленин учқуни» газетасининг 1939 йил 21 январь сониди босилиб чиққан. Қўлёзмаси сақланмаган.

Газета матни жузъий қисқартиришлар билан нашрда асосга олинди.

- 100-бет 1 *Жамбул Жабоев* (1846—1945) — қозоқ халқ оқини. СССР Давлат мукофоти лауреати (1941). Жамбул Жабоев қирғиз халқ эпоси «Манас»ни, «Нариқбой», «Гўрўғли», «Утаган ботир» дostonларини, «Минг бир кеча», «Шоҳнома» асарларини айтиб юрган. 1881 йили Қозоғистоннинг энг йирик оқинлари билан айтишувда ғолиб келган.

Улуғ Октябрь революцияси Жамбул Жабоев ижодида бурилиш ясади. Жамбул Жабоевнинг «Большевиклар съездига», «X съездга», «Ҳаёт ҳақида қўшиқ», «Олатов», «Совет Иттифоқи» каби асарлари машҳур. Асарлари ўзбек тилига таржима қилинган. Қозоғистон ССР Олий Советининг депутаты

(1938), Ленин ордени (1938), Меҳнат Қизил Байроқ, «Ҳурмат белгиси» (1939) орденлари ва бир қанча медаллар билан мукофотланган.

Сулаймон Стальский

ИГИРМА БИРИНЧИ ЯНВАРЬ

(101-бет)

Сулаймон Стальскийнинг В. И. Лениннинг вафоти муносабати билан ёзилган ушбу шеъри Фафур Фулом томонидан таржима қилинган.

Шоир архивида таржиманинг қўлёзмаси сақланади.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

101-бет 1 *Сулаймон Стальский* (1869—1937) — лезгин совет шоири, оқини. Доғистон халқ шоири (1934), Октябрь революцияси ва Гражданлар уруши (1918—1920) қатнашчиси. 1925 йилдан Доғистон МИКнинг аъзоси.

«Судьялар», «Икки оёқли эшак», «Самовар» ҳажвий шеърлари ва эпиграммаларида зулм ва бахтсизликка қарши курашди. «Савдогарлар-руҳонийлар» асарида (1915) мустамлакачилик тартибларини, лезгин руҳонийларининг хушомадгўйлигини танқид қилди. Октябрь революцияси ва Гражданлар уруши йилларида яратилган «Озодлик — бахт», «Эски, ўлик дунё, ҳалок бўл!», «Тилинг заҳар Сулаймон!» шеърлари революцион руҳ билан суғорилган. «Россия», «Сулаймон, большевикларни кут!» шеърларида Ленин партиясини олқишлади. «Доғистон» поэмаси (1935—1936) халқ поэзияси анъаналари руҳида ёзилган. «Ватан ҳақида ўйлар» поэмаси ва бошқа дидактик шеърларида коммунистик гоявийлик, халқ донолиги ўз ифодасини топган. Сулаймон Стальский Ленин ордени билан мукофотланган.

Сулаймон Стальский асарлари ўзбек тилига таржима қилинган.

САЙЛОВЧИЛАРГА ЖАВОБ

(101-бет)

Фафур Фулом Сулаймон Стальскийнинг ушбу шеърини таржима қилди. Таржиманинг дастхати шоир архивида сақланади. Дастхат баъзи қисқартишлар билан нашр қилинмоқда.

Абулқосим Лоҳутий

КРЕМЛЬ

(103-бет)

Абулқосим Лоҳутийнинг 1923 йилда ёзилган Кремль достони-ни Фафур Фулом таржима қилган.

Шоир архивида таржиманинг тўлиқ варианты қўлёзмаси мав-

жуд. Ушбу таржима «Асарлар-64»нинг III, «Асарлар-70»нинг IX томларида қисқартириб босилди.

Нашрга «Асарлар-64» матни асос қилиб олинди.

- 103-бет 1 *Абулқосим Лоҳутий Аҳмадзода* (1887—1957) — тожик совет шоири. Тожик совет поэзиясининг асосчиларидан. 1924 йилдан КПСС аъзоси. 1905—1911 йиллар Эрон революциясининг иштирокчиси. 1922 йили Табриз қўзғолонига («Лоҳутийхон қўзғолони») раҳбарлик қилган. Эрондаги революция бостирилгач, СССРга келган. Совет Иттифоқни ўзининг муқаддас ватани деб билган. «Кремль» достони (1923), «Қизил шеърят», «Рубойилар» (1927) тўпламларида янги ҳаёт тараннум этилади. «Ленин тирик» (1924), «Бахт париси» (1945) дostonларида В. И. Ленин образи яратилган. Лоҳутий бир неча йил Тошкентда яшади. Ўзбекистонга бағишлаб бир қанча шеърлар яратди. «Урта Осиё» (1934), «Ўзбекистон» (1939), «Ўзбек онасининг тошшириғи» (1941) ва бошқалар. Ленин ордени, Меҳнат Қизил Байроқ ва «Хурмат белгиси» орденлари билан мукофотланган.
- 3 *Нўширвон* — Нўширвон — Ануширвон — Эрон шоҳи Хисрав I лақаби.
- 5 *Мадойин* — қадим Эрондаги шаҳар. Илмий адабиётда Ктесифон деб юритилади.
- 15 *Ватикан* — папа шаҳар — давлати, католиклар черкови бошлиқлари қароргоҳи, католицизмнинг халқаро маркази. Италия пойтахти — Римнинг ғарбий қисмидаги Монте Ватикан тепалигида жойлашган. 1929 йилда Италия ҳукумати билан тузилган Латеран шартномасига мувофиқ Ватикан алоҳида давлат ҳисобланади ва экстерриториал ҳуқуқ (ўзига тегишли ер майдони, бинолар ва унда яшайдиган одамлар дахлсизлиги)дан фойдаланади.
- 15 *Британ* — Британия.
- 20 *Дандана* — иморат, қўрғон, қалъа деворлари устига, четига гиштдан ёки ёғочдан тишга ўхшатиб ишланган қисми.
- 35 *Турон* — Урта Осиёнинг шимоли-ғарби ва Қозоғистоннинг жануби-ғарбидаги текислик.
- 104-бет 50 *Истисмор* — арабча — эксплуатация, киши кучидан фойдаланиш.
- 79 «*Қуръон*» — мусулмон динининг ақидалари ва қонунқондалари тўпламидан иборат бўлган, гўё худо томонидан юборилган китоб.
- 79 «*Инжил*» — христиан динининг афсонавий асосчиси Исонинг ердаги ҳаёти ҳақидаги ҳикоялардан тузилган тўрт диний китоб.

ЭРОН ҚИЗИ

(105-бет)

Ушбу шеър Фафур Фулом томонидан таржима қилиниб, «Асарлар-64»нинг III, «Асарлар-70»нинг IX томларида ва «Шарқ юлдузи» журналининг 1957 йил 12-сонида босилиб чиқди.

Шоир архивида таржиманинг машинка нусхаси сақланади.

Томга «Асарлар-64» III том матни асосга олинди.

Шоир архивидаги машинка нусха асосида, мазмун талаби билан матндаги 123-бет 3-қатордаги «Борсанг» сўзи «Барча», шу бет 8-қатордаги «отмишлар» «артмишлар» сўзлари билан алмаштирилди.

ВАТАНДАН ҚАРЗИМ

(105-бет)

Абулқосим Лоҳутийнинг 1942 йилда ёзилган ушбу шеъри Ғафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, «Асарлар-64»нинг III, «Асарлар-70»нинг IX томларида босилиб чиқди.

Шоир архивида таржиманинг қўлёзма нусхаси сақланади.

Томга «Асарлар-64» матни асосга олинди.

Қўлёзмадаги қуйидаги байт матнда тикланди:

Қутурган душманини маҳв этиш учун
Азиз ватан не сўрса шу он бераман.

БОР УҒЛИМ

(106-бет)

Абулқосим Лоҳутийнинг ушбу шеъри 1941 йили Ғафур Ғулом томонидан таржима қилинган. Таржиманинг қўлёзмаси шоир архивида сақланади.

Ушбу нашрда қўлёзмага асосланилди.

Иоганнес Роберт Бехер

БЕШ ИИЛЛИҚ ПЛАННИ ҚУЙЛАЙМАН

(107-бет)

Ушбу шеър Ғафур Ғулом томонидан эркин таржима қилиниб, илк бор «Ер юзи» журнаlining 1931 йил 5-сонида эълон қилинган. Кейинчалик «Тирик қўшиқлар» тўпламига ва «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Шоир архивида таржиманинг машинка нусхаси сақланади.

Нашрда «Тирик қўшиқлар» матни асосга олинди.

- 1 *Иоганнес Роберт Бехер* (1891—1958) — немис революцион пролетар шоири. Фашистлар давлат тепасига келиши билан Бехер ўз юртидан бош олиб кетади. У 1935—1945 йилларда СССРда яшайди. Бу даврда «Интернационал адабиёт» номли немис тилида чиқадиган антифашист журналига муҳаррирлик қилади. «Шундай кун келади» (1933), «Германия» (1934) тўпламлари, «Хайрлашув» (1940) романини нашр эттиради. Бехер ўз ватанига қайтгач (1945), «Қоронғуликдаги халқ» (1948), «Олисдаги бахт яқин» (1951) каби шеърый тўпламлар яратади. У жаҳон тинчлик комитетининг аъзоси, Гёте номли миллий мукофот (1949, 1950), «Халқлар ўртасида тинчликни мустаҳкамлаш учун», Халқаро Ленин мукофоти лауреати (1952).

- 2 *Довуд* (*Библияда Давид*) — милоддан аввалги 10 асрда Исроил ва Иудеяни бирлаштириб, ягона

яхудий давлатини тузган подшо. Довуд ва ундан кейин ҳукмронлик қилган ўғли Сулаймон тарихий шахслардир. Кейинчалик библия ривоятларида пайгамбар деб кўрсатилган.

- 21 *Ҳомер — Гомер* — қадимги Юнонистоннинг афсонавий шоири. Машҳур «Илиада» ва «Одиссея» эпик дostonлари Гомер номи билан боғланади.
- 22 *Ахиллес* — Ахилл Гомернинг «Илиада» асари қаҳрамони.
- 108-бет 68 *Рио-де-Жанейро* — Бразилиядаги шаҳар; Рео-де-Жанейро штатининг маъмурий маркази. Атлантика океанининг Гуанабара қўлтиқчаси соҳилида.
- 72 *Ҳималай* — ер шаридаги энг баланд тоғ системаси. Ҳиндистон, Ҳитой, Непал ва Покистон территориясида Тибет тоғлиги ва Ҳинд — Ганг текислиги оралигида жойлашган.
- 109-бет 115 *Детердинг* — немис капиталисти.
- 128 *Серафимович* — тахаллуси; асл фамилияси Попов Александр Серафимович (1863—1949) — рус совет ёзувчиси. СССР Ёзувчилар союзи ташкилотчиларидан. Социалистик реализмнинг классик асари бўлган «Темир оқим» романи (1924) Серафимович ижодининг чўққиси бўлди.
- 110-бет 130 *Маяковский бутун бир юз эллик миллионни оёғига турғазди* — В. Маяковскийнинг «150 000 000» поэмасига ишора. Ўша кезларда СССРнинг аҳолиси 150 000 000 эди.
- 111-бет 204 *Калькуляция* — нарсаларнинг таннархи ва сотиш нархи аниқ кўрсатилган маълумот. Бу ерда ўлчаш, ҳисоблаш маъносидан ишлатилган.
- 205 *Муҳаррик* — ҳаракатлантирувчи, қимирлатувчи.

Владимир Владимирович Маяковский

СОВЕТ ПАСПОРТИ ТУҒРИСИДА ШЕЪР

(113-бет)

В. В. Маяковскийнинг ушбу шеърини Гафур Ғулом таржима қилган. Шоир архивда таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари сақланади. Таржима шоир вафотидан кейин «Асарлар-70»нинг IX томида эълон қилинди.

Томга қўлёзма асосида киритилди.

- 113-бет 1 *Владимир Владимирович Маяковский* (1893—1930) — буюк рус совет шоири. «В. И. Ленин», «Жуда соз», «Ҳайқирик» поэмалари, «Мистерия-буфф» «Қандала», «Ҳаммом» пьесалари, «Сўл. марш», «150 000 000», «Мажлисбозлар» шеърлари билан машҳур. В. В. Маяковский асарлари ўзбек тилига кўплаб таржима қилинган.
- 14 *Купе-кают* — пароход ва кемада экипаж ва пассажирлар учун белгиланган алоҳида хона.
- 33 *Жупай* — икки кишили.

ЯХШИ ДЕГАН СЎЗ НИМАЮ,
ЕМОН ДЕГАН СЎЗ НИМА?

(115-бет)

В. В. Маяковскийнинг ушбу шеърини Ғафур Ғулом 1940 йили таржима қилиб, «Мукофот» тўпламида, сўнгра «Шеърлар», «Тонготар қўшиғи», «Ленин учқуни» газетасининг 1950 йил 7 апрель сониди, «Яхши нимаю, ёмон нима» тўпламида, «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр қилинди.

Шоир архивида таржиманинг машинка нусхалари сақланади. Томга «Тонготар қўшиғи» матни асос қилиб олинди.

Антал Гидаш

ҲУКМ БОШЛАНМИШДИР

(119-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеърини Ғафур Ғулом 1932 йили таржима қилиб, «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди. Кейинроқ «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди. Шоир архивида шеър таржимасининг қўлёзма нусхалари сақланади.

Томга тўплам асосида киритилди.

- 119-бет 1 *Антал Гидаш* (1899—1980) — венгер пролетар шоири ва адиби.
- 3 *Будапешт* — Венгрия Халқ Республикасининг пойтахти, сиёсий, иқтисодий ва маданий маркази. Урта Дунай пасттексислигида, Дунай дарёсининг ҳар икки соҳилида жойлашган.
- 5 *София* — Болгария Халқ Республикасининг пойтахти.
- 6 *Париж* — Франциянинг пойтахти, мамлакатнинг энг муҳим иқтисодий, сиёсий ва маданий маркази.

УН ПИЛЛИК

(121-бет)

Ушбу шеър Ғафур Ғулом таржимасида «Қичқирингиз» тўламида нашр этилган. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган. Ушбу нашрда «Қичқирингиз» тўламининг матнига асосланилди.

- 121-бет 31 *Карпат* — Урта Европанинг шарқ қисмидаги тоғ системаси.
- 122-бет 45 *Ватийси кўчаси* — Будапештнинг кўпроқ оғир саноат фабрикалари жойлашган бир кўчаси.
- 46 *Чепель* — Будапештдан 15 чақирим узоқликда бўлган жойнинг номи. Бу ерга венгер Путилов ҳарбий заводи жойлашган.
- 46 *Шомадь* — Венгриядаги бир қишлоқ, бу ерда 1918 йилда деҳқонларнинг биринчи кўзғолони бўлиб ўтган.

ЖАСМИН КҮЧАСИ

(124-бет)

Ушбу шеърини Ғафур Ғулом 1932 йили таржима қилган. Шу йили «Қичқирингиз» тўламида нашр этилган. Қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

- 124-бет 12 *Фалон Иван Тўққиз* — венгер полициясида хизмат қилиш учун фақат муштумзўрларнинг болаларигина олинадилар, бинобарин, улар ўртасида бир исм ва фамилияда бўлганлар кўп учрайди. Шуларни бири-биридан ажратиш учун исмлари ёнига рим саноқлари қўшиб юритганлар.
- 14 *Укса* — ўлимтик маъносида.
- 125-бет 36 *Лўяш Поши* — венгриялик миллатчи ёзувчи.

ЖАСМИН ҚУЧАСИ КУЙЛАЙДИ

(125-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеъри Фафур Фулом томонидан таржима қилиниб, 1932 йили «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

- 125-бет 2 *Товушимиз қўпол* — Венгрия адабий доираларида узоқ вақтгача, Гидашнинг чиқувлари дағал, санъатга доғ бўларлик даражада маданиятсиз деган ноўрин фикр айтиб келишар эдилар.

КОМСОМОЛЛАР

(126-бет)

«Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиққан ушбу таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Тўплам матни асос қилиб олинди.

СЕНИ СОҒИНАМИЗ

(128-бет)

Шеър Антал Гидаш томонидан ёзилган. 1932 йили Фафур Фулом таржима қилган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди.

Тўплам матни асосида нашрга киритилди.

ИНТЕРНАЦИОНАЛ БАЙРОҒИ ОСТИДА

БОШЛАНҒИЧ ҚУШИҚ

(129-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеърини Фафур Фулом 1932 йили таржима қилган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида чоп этилган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

ИККИНЧИ МУЗЕРАР

(132-бет)

Ушбу шеърни Фафур Фулом 1932 йили таржима қилди. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида нашр этилди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

ЧУМИЛАМИЗ

(135-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеърини Фафур Фулом 1932 йили таржима қилган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди.

Шеърнинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

ЛЕНИН

(136-бет)

Ушбу шеър Фафур Фулом таржимасида «Қичқирингиз» тўпламида нашр этилди. Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Таржиманинг қўлёзма нусхаси шоир архивида сақланади.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

137-бет 34 *Можаристон* — Венгрия.

БОС

(138-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеъри Фафур Фулом таржимасида «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

139-бет 26 *Адриатиқ* — Адриатиқа денгизи — Атлантика океанининг ички денгизи, Урта денгизнинг бир қисми.

47 *«Кеча Парижга куз тушди»* — Венгриянинг атоқли символист шоири Андирасаад шеърининг биринчи сатридир. У Ғарбий Европа демократиясига ўзида яқинлик сезар ва ўзини Парижда эркин ҳис қилар эди.

БОШОҚ ПИШДИ, ЕРГА ТУШДИ

(140-бет)

Фафур Фулом 1932 йили Антал Гидашнинг ушбу шеърини таржима қилди. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

21 МАРТ

(140-бет)

Ушбу шеър Фафур Фулом томонидан 1932 йили таржима этилиб, «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиққан.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

140-бет 1 21 март — 1919 йил Венгрияда биринчи советлар ҳукумати эълон қилинган кун.

ИМПЕРИАЛИЗМ СОЛДАТЛАРИГА

(142-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеъри Фафур Фулом томонидан таржима қилиниб, «Қичқирингиз» тўпламида чоп этилди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.
Нашрда тўплам матни асосга олинди.

МОЖАР ШАХТЕРЛАРИНИНГ МАРШИ

(145-бет)

Ушбу шеърни Фафур Фулом 1932 йили таржима қилган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиққан.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.
Нашрда тўплам матнига асосланган.

ВАТАНИМ — МОЖАРИСТОНИМ МЕНИНГ!

(146-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеъри Фафур Фулом томонидан 1932 йили таржима қилинган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида чоп этилган.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.
Нашрга тўплам матни асос қилиб олинди.

ШҶРОЛАР БАЙРАМИ

(146-бет)

Ушбу шеърни Фафур Фулом 1932 йили таржима қилган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиққан.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган. Тўплам матни асосида нашр қилинмоқда.

147-бет 32 «*Бема солдатлари*» — Юсуф бем — 1930 йилги Польша қўзғолонининг раҳбарларидан бири. У 1943 йилги венгер инқилобий курашларида ҳам фаол иштирок қилган бўлиб, рус ва Австрия аскарлари бўлакларига қарши айрим инқилобий бўлакларга қўмондонлик қилган.

35 *Тирон Дожай* — Дожа Георгий — Улуғ венгер деҳқонлар инқилобининг дохийларидан бўлиб, 1514 йилда инқилоб бостирилгандан сўнг, тиканакли тахтга ўтказилган, голиб феодаллар тарафидан ўтда куйдирилган.

40 *Ракутский Френтис (II)* — венгер миллий инқилобининг дохийларидан бўлиб, унинг қўл остида венгерлар ва Украин деҳқонларидан ташкил топган бир қатор аскарый тўдалар бўлиб, буларни «тўнғиз гвардияси» деб аталар эди.

41 *Тенгш Меҳайил* — венгер ишчиларининг биринчи до-

хийси, социал утопист. 1848 йил инқилобидан сўнг турмадан қутқарилиб, ер ости подвалга яширинган ва у ерда 15 йил яшаб, кўр бўлиб қолган.

42 *Петефи Александр* — Венгриянинг буюк инқилобий лирик шоири. 1849 йилда ўлдирилган.

50 *Солнок* — Тисса дарёси бўйидаги шаҳар. У ерда венгер советлар ҳукуматининг Румин буржуаси билан сўнгги тўқнашуви бўлиб ўтган.

ЛЕНДЛЕР

(148-бет)

«Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиққан ушбу шеър Фафур Фулом томонидан таржима қилинган.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

148-бет 1 *Лендлер Евгений* — Венгрия ишчилар ҳаракатининг раҳбарларидан бири, қизил аскарларнинг сўнгги қўмондони, 1928 йилда ўлиб, Қремль девори остига кўмилган.

21 *Муқтадир* — қудратли, кучли.

ТЮКУДИ БИРОДАРЛАРИНИНГ ЯНГИ ҚУШИҚЛАРИ

(150-бет)

Антал Гидашнинг ушбу шеърини Фафур Фулом 1932 йили таржима қилди ва шу йили «Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиқди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асослангди.

150-бет 1 *Тюкүди* — Ракутскийнинг инқилобий пиёда аскарларидан бир қисмининг бошлиғи.

3 *Боложкүтсок* — Ракутекийнинг инқилобий пиёда аскарларидан бир қисмининг бошлиғи.

«ИШ» ВА «ДЎСТЛИК»

(150-бет)

Ушбу шеър Фафур Фулом томонидан 1932 йили таржима қилинган. «Қичқирингиз» тўпламида чоп этилди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

150-бет 1 *«Иш»* — социал-демократларнинг кўпроқ капитал рационаллаштирувчи усулларини ўтказадиган бир журнал.

1 *«Дўстлик»* — фашистларнинг табрик ўрнида ишлатадиган сўзларни.

4 *Гўрмандик* — Будапештдаги кўча.

151-бет 47 *Кенти кўчаси* — Будапештдаги кўча. Бу ерда социал-демократлар партиясининг бош уйи жойлашган.

БУДАПЕШТНИНГ ИНҚИЛОБИЙ МАРШИ

(152-бет)

Ғафур Ғулом Антал Гидашнинг ушбу шеърини 1932 йили таржима қилди. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида нашр этилди. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган. Ушбу нашрда тўплам матни асосга олинди.

ОҚШОМ ЧУҚДИ, ТЕЗДАН ҚЕЧА БОШЛАНАР...

(153-бет)

«Қичқирингиз» тўпламида босилиб чиққан ушбу шеърни Ғафур Ғулом таржима қилган. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган. Нашрда тўплам матни асосга олинди.

ҚИЧҚИРИНГИЗ

(153-бет)

Ушбу шеърни Ғафур Ғулом 1932 йили таржима қилди ва «Қичқирингиз» тўпламида нашр этилди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

199-бет 2 *Улар ётарлар ер ости камерасининг тубан чуқурлигида* — Матяс Рокоши билан унинг икки ўртоғи ер ости камерасига ташланган эдилар. Улар у ерда очлик эълон қилиб, 12 кун ётганлар.

УХЛА, УҒИЛЧАМ, МЕНИНГ ҚОНДОШИМ...

(155-бет)

Ушбу шеърни Ғафур Ғулом таржима қилган. Таржима «Қичқирингиз» тўпламида чоп этилиб, қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

Алексей Александрович Сурков

ЛЕНИН ҲАҚИДА ШЕЪРЛАР

(156-бет)

Ушбу шеър Ғафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, «Шарқ юдузи» журналининг 1952 йил 4 сониде эълон қилинди. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Шоир архивида таржиманинг қўлёзма нусхалари сақланади. Томга қўлёзма асос қилиб олинди.

156-бет 1 *Алексей Александрович Сурков* (1899—1983) — рус совет шоири ва жамоат арбоби. Социалистик Меҳнат Қаҳрамони (1939). 1925 йилдан КПСС аъзоси. Гражданлар (1918—1920) ва Улуғ Ватан уруши (1941—1945) қатнашчиси. Улуғ Ватан уруши йилларида яратилган «Йўллар Ғарбга олиб боради», «Москва остонасида декабрь» (1942), «Хужум», «Солдат қалби» (1943), «Ғалабани куйлайман» (1946) тўпламларига кирган энг яхши шеърлари учун СССР Давлат мукофотига сазовор бўлган. Жаҳон Тинчлик Совети ва Тинчликни ҳимоя қилиш Со-

вет комитети аъзоси (1953 йилдан). Халқаро Ботев мукофоти лауреати (1976). 4 марта Ленин ордени ва бошқа орден, медаллар билан мукофотланган.

- 159-бет 83 *Верфь* — кемалар ясайдиган ва ремонт қиладиган корхона.
- 85 *Шотландия* — Буюк Британия ва Шимолий Ирландия қўшма қиролигининг маъмурий сиёсий қисми. Буюк Британия оролининг шимолий қисмини ва унга ёндош Гебрид, Оркни, Шотланд оролларини ўз ичига олади. Шотландиянинг пойтахти Эдинбург. Адабий тили инглиз тили ер юзаси асосан қир ва тоғлар, қисман пасттекислик.
- 85 *Глазго* — Буюк Британиянинг шимолий-ғарбидаги шаҳар. Шотландияда, Клайд дарёси бўйида. Қадимий шаҳар.

Собит Муқонов

ЛЕНИНИЗМ ШУЪЛАСИ

(159-бет)

Қўлёзмаси сақланмаган ушбу таржима «Ўқитувчи» газетасининг 1962 йил 16 май сонидан эълон қилинган.

Нашрда газета матнига асосланилди.

- 160-бет 1 *Муқонов Собит Муқонович* (1900—1973) — қozoқ совет ёзувчиси ва жамоат арбоби. 1920 йилдан КПСС аъзоси. Қozoғистон ССР Фанлар академиясининг академиги (1954), Қozoғистон ССР Ёзувчилар союзи правленийси раиси (1936—1937; 1943—1952), «Тулпор йўриғи» (1920), «Деҳқон» (1926), «Октябрь кечувлари» (1927) каби дostonлари, «Сулушаш» шеърый романи (1928), «Бой ўғли» (1928), «Соф севги» (1931), «Темиртас» (1935), «Бўтакўз» каби қатор романлар автори. Муқонов «Ҳаёт мактаби» трилогияси (1949—53), «Чўқон Валихонов» (1954), «Сакен Сайфуллин» (1970) драмалари, уч қитобдан иборат «Оққан юлдуз» асарини (1967—1970) яратган.

Ҳоди Тақтош

21 ЯНВАРЬ

(160-бет)

Ғафур Ғулом Ҳоди Тақтошнинг В. И. Ленин вафоти муносабати билан ёзилган «Асирлар ва минутлар» публицистик манзумасидан ушбу парчани таржима қилиб, «Шеърлар-32» тўпламида эълон қилди. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матнига асосланилди.

- 161-бет 1 *Ҳоди Тақтош* (тахаллуси: асл номи Ҳоди Хайруллаевич Тақтошев; 1900, 19.12 — 1901, 1.1, ҳозирги Мордва АССР Торбеев райони — 1931, 8.12, Қозон) — татар совет шоири. Татар совет поэзияси асосчиларидан. 1921 йили Тошкентга келиб, Туркистон қизил қўшини отрядларида хизмат қилган ва

университетда татар тили ва адабиётидан дарс берган. Ҳоди Тақтош вафоти муносабати билан Ғафур Ғулом Ҳоди Тақтош шеърларини ўзбек тилига таржима қилди. Бу таржималар «Ҳоди Тақтош шеърлари» номи билан 1932 йили чоп этилди.

165-бет 132 *Лорд Керзон Джордж Натонсел* (1859—1925) — Буюк Британия давлат арбоби.

27 ЯНВАРЬ

(164-бет)

Ғафур Ғулом Ҳоди Тақтошнинг В. И. Лениннинг ўлими муносабати билан 1924 йилда ёзган «Асирлар ва минутлар» публицистик манзумасидан ушбу парчани 1932 йили таржима қилган. Таржима «Шеърлар-32»да босилиб чиқди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.
Нашрда тўплам матнига асосланилди.

ҚУЮНДАН СЎНГ

(167-бет)

Ҳоди Тақтошнинг 1924 йили ноябрда Қозонда ёзилган ушбу шеърини Ғафур Ғулом таржима қилиб, «Шеърлар-32» тўпламига киритди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

173-бет 247 *Анвар пошшо* (1881—1922) — турк сиёсий арбоби, генерал, иттиҳод ва тараққий партияси раҳбарларидан бири. 1921 йилда Ўрта Осиёга келиб реакцион кучлар, жадидларнинг аксилинқилобий унсурлари билан тил топиб, 1921 йил 8 ноябрда Шарқий Бухоро ерларини ишғол қилди. 1922 йил июнда Қизил Армия қисмлари Анвар пошшо тўдаларига ҳужум қилиб уни тор-мор келтирди. 4 август куни бўлган сўнги жангда маҳв этилади.

268 *Губком* — губерна комитети.

271 *Нарком* — народный комиссар — халқ комиссари.

СЕН ДУШМАНИМ МЕНИНГ

(174-бет)

Ҳоди Тақтошнинг 1929 йилда ёзган ушбу шеърини Ғафур Ғулом 1932 йили таржима қилди. Таржима «Шеърлар-32» тўпламида босилиб чиқди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда тўплам матни асосга олинди.

ЖАВОБ

(175-бет)

Ушбу шеърни татар шоири Ҳоди Тақтош 1929 йилда ёзган. Ғафур Ғулом уни 1932 йилда таржима қилиб, «Шеърлар-32» тўпламига киритди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.
Нашрда тўпلام матнига асосланилди.

МУҲАББАТ ТАВБАСИ

(176-бет)

Ушбу шеърнинг Фафур Ғулом таржимаси «Ер юзи» журналининг 1931 йил 17—18 сонларида босилиб чиқди. Сўнгра «Шеърлар-32» тўпламида қайта нашр қилинди.

Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.
Нашрда тўпلام матни асосга олинди.

Нозим Ҳикмат

ХАЙРЛАШУВ

(176-бет)

Нозим Ҳикматнинг 1924 йилда ёзилган «Хайрлашув» шеърининг Фафур Ғулом томонидан бажарилган таржимаси «Нозим Ҳикмат-53»да эълон қилинди. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томида қайта босилди.

Таржима қўлёзмаси сақланмаган.

Мазкур нашрда «Нозим Ҳикмат-53» матни асосга олинди.

186-бет 1 *Нозим Ҳикмат* (1902—1963) — турк халқининг коммунист шоири, драматурги, публицист ва жамоат арбоби. Турк революцион поэзиясининг асосчиси. Нозим Ҳикмат «Инсон манзаралари эпопеяси» (1941), «Турмадан мактублар» шеърлар туркуми, «Севги ҳақида афсона», «Ғўзал Юсуф» пьесаларини яратди. 1951 йили шоир иккинчи Ватани — СССРга келиб, шу ерда умрининг охиригача яшади. Нозим Ҳикматнинг «Шеърлар тўплами» (1953), «Туркия ҳақида ҳикоя», «65 шеър» (1962), «Сурур» романи (1972), «Инсон манзаралари» эпопеясининг биринчи китоби ўзбек тилига таржима қилинган. У Осиё ва Африка ёзувчиларининг Тошкент конференцияси қатнашчиси (1953). Жаҳон Тинчлик Кенгаши Бюроси (1951) ва Президиуми аъзоси (1959), Халқаро Тинчлик мукофоти лауреати (1950).

187-бет 52 *Колчак* — Александр Васильевич (1874—1920) — 1918—19 йилларда Россиядаги контрреволюциянинг асосий раҳбарларидан бири, подшо флотининг адмирали.

72 *Мерседес* — Уругвайнинг жануби-ғарбидаги курорт шаҳар, савдо порти.

У ДЕВОР

(188-бет)

1925 йилда ёзилган Нозим Ҳикматнинг ушбу шеъри Фафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, «Нозим Ҳикмат-53»да босилиб чиқди. Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр қилинди.

- Томга «Нозим Ҳикмат-53» матни асосга олинди.
- 190-бет 56 *Гинденбург* — Пауль фон Гинденбург (1897—1934) — немис фельдмаршали, 1925—34 йилларда Германия президенти. Бу ашаддий монархист ва реакционер 1933 йилда ҳокимиятни расмий равишда Гитлерга топширган.
- 62 *Муссолини Бенито* (1883—1945) — Италиядаги фашистлар партияси ва ҳукумати (1922—1943) ҳамда «Сало республикаси» деб аталган қўғирчоқ ҳукумат (1943—1945) раҳбари. 1919 йили уруш қатнашчиларидан иборат фашистик ташкилотини тузган. 1922 йили октябрда монополистик капитал («Конфиндустрия») монархия ва Ватикан ёрдамида давлат тўнтарыши қилган. Германияда ҳокимият фашистлар қўлига ўтгач (1933), Муссолини фашистлар Германияси билан сиёсий ва ҳарбий иттифоқ тузди. Иккинчи жаҳон урушида Германия ва Италиянинг энгилиши ва Италияда антифашистлар ҳаракатининг кучайиши натижасида Муссолини диктатураси қулади (1943 йил 25 июль). Муссолини партизанлар томонидан қўлга олиниб, Шимолий Италия миллий озодлик комитети ҳарбий трибунали ҳукми билан Донго яқинида қатл қилинган.
- 190-бет 102 *Дредноут* — катта броненосец; энг катта ҳарбий кема.
- 109 *Иккинчи интернационал* — ишчи партияларнинг халқаро уюшмаси. 1889 йили асос солинган. Иккинчи интернационални ташкил этишда Ф. Энгельс алоҳида роль ўйнаган.
- 116 *Марганец* — Менделеев даврий системасининг VII группасига мансуб кимёвий элемент.

БОЛАЛАРГА НАСИҲАТ

(192-бет)

Нозим Ҳикмат қаламига мансуб ушбу шеър 1928 йилда ёзилган ва Ғафур Ғулом томонидан қилинган таржимаси «Нозим Ҳикмат-53»да, «Асарлар-70»нинг IX томида босилиб чиқди. Томда «Нозим Ҳикмат-53» матнига асосланилди.

ҚАРАМ КАБИ

(193-бет)

Нозим Ҳикматнинг 1930 йил май ойида ёзилган ушбу шеърини Ғафур Ғулом ўзбек тилига таржима қилди ва «Нозим Ҳикмат-53» тўпламига киритилди. Сўнг «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр этилди. Таржиманинг қўлёзмаси сақланмаган.

Ушбу нашрда «Нозим Ҳикмат-53» матни асосида чоп этилмақда.

ШУБҲА

(194-бет)

Нозим Ҳикматнинг 1930 йилда ёзилган «Шубҳа» шеърини

Ғафур Ғулом таржимасида «Нозим Ҳикмат-53»га киритилди. Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томида нашр этилди.

Шоир уй архивида ушбу шеър таржимасининг автографи сақланади.

Томда «Нозим Ҳикмат-53» матнига асосланилди.

ЗОЯ

(194-бет)

Нозим Ҳикматнинг ушбу шеъри Ғафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, «Асарлар-53»да нашр қилинди. Сўнг «Асарлар-64»нинг III томига, «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Шоирнинг уй-архивида шеърнинг машинка нусхаси сақланади.

Томда «Асарлар-64»нинг III томи матни асосга олинди.

195-бет 3 *Веря* — РСФСРнинг Москва областига қарашли шаҳар.

201-бет 233 *Бурса* — Туркиядаги бир қамоқхона номи. Н. Ҳикмат ушбу шеърни қамоқхонада ёзган.

ТИЗГА ҚАДАР ҚОРЛИ БИР КЕЧА

(204-бет)

1945 йили Бурса қамоқхонасида ёзилган ушбу шеър Ғафур Ғулом таржимасида «Танланган асарлар-53»да босилиб чиқди. Кейинчалик «Асарлар-64»нинг III томида, «Асарлар-70»нинг IX томида қайта нашр этилди.

Нашрда «Асарлар-64» матни асосга олинди.

ПОЛЬ РОБСОНГА

(205-бет)

1943 йилда ёзилган ушбу шеър Ғафур Ғулом таржимасида «Нозим Ҳикмат-53»да эълон қилинди. Сўнг «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда «Нозим Ҳикмат-53» матни асос қилиб олинди.

205-бет 1 *Поль Робсон* (1898—1976) — америкалик хонанда (бас), актёр, тараққийпарвар жамоат арбоби. 1921 йилдан драматик актёр, 1925 йилдан хонанда. Америка ва Англия театрлари сахналарида талайгина ажойиб образлар яратган. 1950 йилдан у Жаҳон Тинчлик советининг аъзоси, Москва консерваториясининг фахрий проф. (1958 йилдан), Халқаро Тинчлик мукофоти (1956) ва «Халқлар ўртасида тинчликни мустаҳкамлаш учун» Халқаро Ленин мукофоти (1953) лауреати.

СЕН МЕНИНГ ЕДИМДАСАН

(206-бет)

1951 йил 10 октябрда ёзилган ушбу шеърнинг таржимаси «Нозим Ҳикмат-53»да эълон қилинди. Кейинчалик, «Асарлар-64»

нинг III томида ва «Асарлар-70»нинг IX томида чоп этилди.

Нашрда «Асарлар-64» матни асос қилиб олинди.

206-бет 19 *Истанбул* — Туркиядаги энг катта шаҳар. Истанбул вилоятининг маъмурий маркази.

207-бет 77 *Гумрук қопқалари* — зиндон эшиклари маъносида.

Илья Львович Френкель

КЕЛ ЧЕКАЙЛИК

(209-бет)

Илья Львович Френкельнинг «Кел, чекайлик» шеърини Ғафур Ғулом 40-йилларнинг ўрталарида саҳнада ижро этиш учун таржима қилган.

Таржима тексти ёзувчи Саид Аҳмад қўли билан кўчирилган ва Ғафур Ғуломнинг шахсий архивида сақланаётган қўлёзма нуха асосида илк бор эълон қилинмоқда.

209-бет 1 *Илья Львович Френкель* (1905) — рус совет шоири. 1921 йилдан КПСС аъзоси. Улуғ Ватан уруши қатнашчиси. Шоир асарларининг тематикаси совет кичиларининг мислсиз ватанпарварлиги, уларнинг бой маънавий дунёсини акс эттиришга бағишланган. Қўшиқчи шоир сифатида танилган И. Френкельнинг асарлари мамлакатимизда, ундан ташқарида ҳам кўпдан манзур ва машҳурдир.

Ленгстон Хьюз

ИЖОДГА УНДОВ

(210-бет)

Таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари шоир архивида сақланади. Илк бор «Ўзбекистон шўро адабиёти» 1932 йил, 12-сонда эълон қилинган. Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Нашрда журнал матнига асосланилди.

210-бет 1 *Ленгстон Хьюз* (1902—1967) — революцион негр шоири, АҚШ жамоат арбоби. Хьюзнинг СССРга саёҳати унинг ижодига катта таъсир кўрсатди.

Александр Трифонович Твардовский

СИБИРЬ ЧИРОҚЛАРИ

(211-бет)

Ғафур Ғулом рус совет шоири А. Т. Твардовскийнинг «Ироқ-йироқларда» поэмасидан «Сибирь чироқлари» номли парчани таржима қилди. Таржима «Шарқ юлдузи», 1961 йил, 4-сонда бо-силиб чиқди. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Таржима қўлёзмаси сақланмаган.

Нашрда «Асарлар-70»нинг IX томига асосланилди.

211-бет 1 *Александр Трифонович Твардовский* (1910—1971) — рус совет шоири ва жамоат арбоби. 1940 йилдан КПСС аъзоси. «Муравья мамлакати» поэмаси (1936;

СССР Давлат мукофоти 1941), «Василий Тёркин» поэмаси (1941—1945; СССР Давлат мукофоти 1946), «Йўл ёқасидаги уй» поэмаси (1946; СССР Давлат мукофоти 1947), «Йироқ-Йироқларда» поэмалари (1953—1960; Ленин мукофоти, 1961)нинг автори. СССР Езувчилар союзи правлениеси секретари (1950—1954; 1959—1971), Европа ёзувчилари жамиятининг вице-президенти (1963—1968), 3 марта Ленин ордени, 4 та бошқа орден ва медаллар билан мукофотланган. Асарлари ўзбек тилига таржима қилинган.

М. Турсунзода

КУТИНИШ

(218-бет)

Ушбу асарнинг Фафур Фулом томонидан қилинган таржимаси «Ўзбекистон маданияти» 1959 йил, 17 октябрь сонида эълон қилинган.

Шоир архивида таржиманинг машинка нусхаси сақланади.

Томга газета матни асос қилиб олинди.

218-бет 1 *Мирзо Турсунзода* (1911) — тожик совет шоири, жамоат арбоби, Тожикистон ССР халқ шоири (1961), Тожикистон ССР Фанлар академиясининг академиги (1951), Социалистик Меҳнат Қаҳрамони (1967), 1941 йилдан КПСС аъзоси. Ижоди 1930 йилдан бошланган. Илк шеър ва ҳикоялар тўплами — «Ғалаба байроғи» 1932 йилда нашр қилинган. «Ҳукм» пьесаси (1934), «Хазон ва Баҳор» достони (1937), «Ватан фарзанди» достони, «Тоҳир ва Зухра» музыкали драмаси (1943)ни ёзди. Мирзо Турсунзода «Ҳасан аравакаш», «Осиё овози» дostonлари учун 1960 йили Ленин мукофотига сазовор бўлди.

Мирзо Турсунзода Осиё ва Африка мамлакатлари бирдамлиги совет комитети раиси. 1946 йилдан Тожикистон ССР Марказий Комитети аъзоси ва Тожикистон ССР Езувчилар союзи правлениеси раиси. 1959 йилдан СССР Езувчилар союзи правлениеси секретари. Неру (1968), Рудакий (1970), Жамол Абдул Носир (1972) мукофотлари лауреати. 4 марта Ленин ордени, Меҳнат Қизил байроқ, «Ҳурмат белгиси», Октябрь революцияси орденлари ва медаллари билан мукофотланган.

ҲИНДИСТОН ҚИССАСИ

(219-бет)

Мирзо Турсунзода «Ҳиндистон қиссаси» шеърлар туркумини 1947 йилда ёзди. 1948 йили Давлат мукофоти берилди. Фафур Фулом шу йили ушбу шеърлар туркумини ўзбек тилига таржима қилди. Таржима 1948 йили алоҳида китобча ҳолида нашр қилинди. Кейинчалик «Асарлар-64»нинг III томига, «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди. Таржима қўлёзмаси сақланмаган.

- Ушбу нашрда «Асарлар-64»нинг III томига асосланилди.
- 220-бет 68 *Рикша* — бир-икки одам тортиб юрадиган икки гилдиракли енгил арава.
- 221-бет 87 *Каста* — Ҳиндистон ва баъзи Шарқ мамлакатларида ўз аъзоларининг насаби, ҳуқуқи, урф-одатлари ва касбига қараб алоҳида табақага ажралган ижтимоий гуруҳ, табақа, тоифа.
- 89 *Чухра* — хон ҳузурида хизмат қилувчи маҳрам.
- 91 *Бараҳман* — Ҳиндистонда энг олий табақага мансуб киши.
- 222-бет 147 *Ҳиндикуш* — Афғонистон, Покистон ва Ҳиндистонда тоғ системаси.
- 224-бет 213 *Мунаққаш* — нақшланган, нақшдор.
- 214 *Тожмаҳал* — Ҳиндистоннинг Агра шаҳри яқинида Жамна дарёси бўйидаги архитектура ёдгорлиги. Бобурийлардан Султон Шоҳ Жаҳон ва унинг хотини Мумтоз Маҳал мақбараси. 1632—1650 йилларда қурилган.
- 235 *Калькутта* — Ҳиндистондаги шаҳар. Ғарбий Бенгалия штатининг маъмурий маркази.
- 225-бет 279 *Издиҳом* — йигин, йиғилиш, давра.
- 228-бет 403 *Мудан ҳам Қомде* — Мирзо Абдулқодир Бедилнинг «Ирфон» («Билим», 1721) асаридаги каттагина лирик поэмадир. Поэмада санъат, шахс эркинлиги, дўстлик ва билим масалалари қўйилади.
- 229-бет 429 *Ҳофиз Шерозий* — тахаллуси, асл номи Шамсиддин Муҳаммад ибн Муҳаммад (тахм. 1325—1389) — форс шоири. Ҳофизнинг шуҳратини оширган асарлар ишқий ғазалларидир.
- 455 *Муштарий* — Бу ўринда Юпитер планетаси назарда тутилади.
- 455 *Зухра* — астрономияда Юпитер планетаси.

Аркадий Александрович Кулешов

БАРҶАЁТ ЛЕНИН

I (233-бет)

Аркадий Александрович Кулешовнинг ушбу шеъри Фафур Ғулом таржимасида «Шарқ юлдузи» 1949 йил, 4-сонда босилиб чиқди. 1950 йили Фафур Ғуломнинг «Шараф қўлёмаси» номли шеърлар тўпламида қайта нашр қилинди. Сўнгра «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Шоир архивида таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари сақланади.

Мазкур нашрда қўлёзма нусха асосга олинди.

232-бет 1 *Аркадий Александрович Кулешов* (1914) — белорус совет шоири.

234-бет 33 *Сиваш* — Азов денгизининг ғарбий соҳилидаги майда қўлтиқлардан бири.

Константин Михайлович Симонов

МАРКС

(235-бет)

Константин Михайлович Симоновнинг ушбу шеъри Фафур Ғулом томонидан таржима қилинган. Илк бор 1938 йил «Ерқин ҳаёт» журнаlining 6-сонида босилиб чиқди. Сўнгра «Асарлар-70» нинг IX томига киритилди.

Шоир архивида таржиманинг қўлёзма ва машинка нусхалари сақланади.

Нашрда «Асарлар-70» матнига асосланилди.

235-бет 1 *Константин Михайлович Симонов* (1915—1979) — рус совет ёзувчиси, жамоат арбоби. Социалистик Меҳнат Қаҳрамони. Ўзбек совет шоирлари унинг асарларини ўзбек тилига таржима қилганлар.

СССР ХАЛҚЛАРИНИНГ ИЖОДИ

ЭРКИН ҚУШИҚ

(237-бет)

Ушбу таржиманинг шоир уй-архивида қўлёзмаси сақланади. Илк бор «СССР халқларининг ижоди» тўпламида нашр этилди.

Нашрда қўлёзмага асосланилди. Жузъий қисқартириш билан эълон қилинмоқда.

237-бет 11 *Монап* — бой маъносида, бу ўринда бойвачча маъносида.

КОЛХОЗ ОРҚАСИДА

(239-бет)

Таржиманинг қўлёзма ҳамда машинка нусхалари шоирнинг уй архивида сақланмоқда. Дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида эълон қилинди.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

ҚОРА ОЛТИН

(240-бет)

Қозоқчадан қилинган ушбу таржиманинг қўлёзма нусхаси шоир архивида сақланади. Дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида босилиб чиқди.

Ушбу нашрда қўлёзма асосга олинди.

ПИГИТ ҲАЧО

(242-бет)

Арман халқ куйчиси Вердидан ёзиб олинган ушбу шеър таржимасининг қўлёзмаси шоир уй-архивида сақланади. Дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида чоп этилди. Нашрда қўлёзмага асосланилди.

ҚИШЛОҚДА ЭЛЕКТР НУРИ

(244-бет)

Арманчадан қилинган ушбу таржима илк бор «СССР халқларининг ижоди» тўпламида эълон қилинди.

Тўплам матни асосида нашрга тайёрланди.

ВЕТЛУГАНИ КЕЧИБ УТИШГА

(245-бет)

Ушбу таржима илк бор «СССР халқларининг ижоди» тўпламида эълон қилинган. Таржиманинг қўлёзмаси шоирнинг уй-архивида сақланади.

Ушбу нашрда қўлёзмага асосланилди.

БИЗНИНГ ЕРИМИЗ

(246-бет)

Украин халқ ижоди бўлган ушбу шеър Фафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, «СССР халқларининг ижоди» тўпламига киритилди. Шоир архивида таржиманинг қўлёзмаси сақланади.

Ушбу нашрда қўлёзма нусхага асосланилди. Жузый қисқартиш билан чоп этилмоқда.

ТОШДАН ҚУРИЛГАН МОСКВА ТУНУ ҚУН ЙИҒЛАДИ

(248-бет)

Владимир Ильич Лениннинг ўлими тўғрисидаги ушбу шеър Фафур Ғулом томонидан таржима қилиниб, 1939 йилда «СССР халқларининг ижоди» тўпламида босилиб чиқди.

Шоир архивида таржиманинг қўлёзмаси сақланади. Жузый қисқартиш билан эълон қилинмоқда.

250-бет 115 *Хатти иршод* — ҳақиқатга, тўғри йўлга ундаш хати.

УМИД ТУТМА

(251-бет)

Чеченчадан қилинган ушбу таржима 1935 йилда ёзиб олинган. Таржима дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида эълон қилинди. Шоир уй-архивида қўлёзмаси сақланади.

Ушбу нашрда қўлёзмага асосланилди.

УҒИЛНИ КУЗАТАРҚАН

(252-бет)

Ушбу шеър украин халқ ижодидан 1937 йилда ёзиб олинди, таржима қилинган. Дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида, бир оз қисқарган ҳолда эълон қилинган.

Шоир архивида таржиманинг тўлиқ қўлёзма нусхаси мавжуд. Нашрда қўлёзмага асосланилди.

МЕНИНГ ЧОНГУРИМ

(253-бет)

Грузин бахшиси Ника Жонкарашвилидан ёзиб олиниб, Фафур Фулом томонидан таржима қилинган ушбу шеър дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида эълон қилинди. Таржиманинг қўлёзма нусхаси шоирнинг уй архивида сақланади.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

БОЙЛИК

(255-бет)

Озарбайжончадан қилинган ушбу таржиманинг қўлёзма нусхаси шоир архивида сақланади. «СССР халқларининг ижоди» тўпламида чоп этилган.

Нашрда қўлёзмага асосланилди.

УЙИН ЛАПАРЛАРИ

(257-бет)

Русчадан қилинган ушбу таржиманинг қўлёзма нусхаси Фафур Фулом уй-архивида сақланади. «СССР халқларининг ижоди» тўпламида босилиб чиққан.

Нашрда қўлёзма нусхага асосланилди. Жузъий қисқартиришлар билан нашр қилинмоқда.

КОМСОМОЛЛАР ҚУШИҒИ

(259-бет)

Фафур Фулом томонидан бошқирдчадан қилинган ушбу таржиманинг қўлёзмаси шоирнинг уй-архивида сақланади. «СССР халқларининг ижоди» тўпламида босилиб чиққан.

Нашрда қўлёзма асосга олинди ва жузъий қисқартириш билан чоп этилмоқда.

СОҒ БЎЛИНГ

(260-бет)

Фафур Фулом томонидан белорус халқ ижодидан қилинган ушбу таржиманинг қўлёзмаси шоир архивида сақланади. Дастлаб «СССР халқларининг ижоди» тўпламида эълон қилинган.

Ушбу нашрда қўлёзмага асосланилди.

ҚОЛХОЗ ТЎҒРИСИДА МАҚОЛ ВА МАТАЛЛАР

(262-бет)

Қолхоз тўғрисидаги мақол ва маталлар Фафур Фулом томонидан 1939 йилда таржима қилиниб, «СССР халқларининг ижоди» тўпламида чоп этилган. Қўлёзма нусхаси сақланмаган.

Тўплам асосида томга киритилди.

ГРАЖДАНЛАР УРУШИ ТЎҒРИСИДА МАҚОЛ ВА МАТАЛЛАР

(263-бет)

Ғафур Ғулом граждaнлар уруши тўғрисидаги мақол ва ма-
талларни 1939 йили таржима қилган. Шу йили ушбу таржима
«СССР халқларининг ижоди» тўпламида босилиб чиқди.

Томда тўплам асосга олинди.

Михаил Радионов

(264-бет)

БИРЛИК

(поэманинг баъзи парчалари)

Ғафур Ғулом Михаил Радионовнинг «Бирлик» поэмасидан
баъзи парчаларни таржима қилди. Таржима «Тирик қўшиқлар»
тўпламида босилиб чиқди.

Шоир архивида таржиманинг машинка нусхаси сақланади.

Нашрга тўплам матни асосида киритилди.

264-бет 1 *Михаил Радионов* — рус совет шоири. 20—30-йил-
ларда Ўзбекистонда яшаган. Шу даврга оид илмий
адабиётлардан М. Радионовнинг ҳаёти ва ижодига
оид материаллар топилмади.

5 *Туппа* — суюқ ош учун тайёрланадиган узма ёки
кесма хамир.

265-бет 37 *Фарсаҳ* — фарсанг — тахминан 7—8 километрга тенг
узунлик, масофа ўлчови.

Д РА М А Т У Р Г И Я

Вильям Шекспир

ОТЕЛЛО

(268-бет)

Вильям Шекспирнинг ушбу трагедияси 1604 йилда ёзилган
бўлиб, унда икки тарихий давр — ўсиб бораётган абсолютизм
ва туғилиб келаётган буржуа тузуми шароитида вужудга кела-
ётган янги ахлоқ ва тушунчаларнинг мураккаб жараёни ва ўша
муҳит ўртасидаги зиддиятлар акс эттирилган. Ғафур Ғулом бу
трагедияни рус тили орқали ўзбек тилига таржима қилган. Тар-
жима илк бор 1948 йилда (В. Шекспир. Отелло. Беш пардали
трагедия, Тошкент, Ўздавнашр, 1948) нашр этилган. Сўнгра
«Отелло-60»да чоп этилди. «Асарлар-70»нинг IX томида қисқар-
тириб босилган. Кейинчалик, Вильям Шекспирнинг «Танланган
асарлар» (Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти,
Тошкент, 1981 йил, 1 жилд)ига Ғафур Ғулом таржимасида кири-
тилган.

Шоир архивида таржиманинг машинка нусхаси сақланади.

«Отелло» 1941 йили Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик
театрида сахналаштирилган.

Ушбу нашрда «Отелло-60» матнига асосланган.

268-бет 1 *Вильям Шекспир* (1564—1616) — буюк инглиз шои-
ри ва драматурги. Шекспир ижодининг биринчи
даврида (1591—1601) ёзган «Адашишлар комедия-
си» (1592), «Вероналик икки йигит» (1594), «Ёз

кечасидаги туш» (1595), «Иўқ нарсадан чиққан бир талай ғавро» (1598), «Ун иккинчи кеча» (1600) асарлари, «Ромео ва Жульетта», «Юлий Цезарь» (1599) трагедияларини яратди.

Шекспир ижодининг иккинчи даври (1601—1608) драматик фаолиятининг яна ҳам ривожланиши билан характерланади. Бу даврда «Гамлет» (1601), «Отелло» (1604), «Қирол Лир» (1605), «Макбет» (1606), «Антоний ва Клеопатра» (1607), «Кориолан» (1607), «Афиналик Тимон» (1608) каби трагедиялари яратилган. Шекспир ижодининг учинчи даври (1609—1616)да трагик-комик характердаги пьесалар яратди.

Россияда Шекспир асарларига қизиқиш XVIII асрнинг охирида бошланган. А. С. Пушкин Шекспир драматик ижодига юқори баҳо берган. М. Горький Шекспирни «энг улуғ драматург» деб атаган.

Октябрь революциясидан кейин Шекспир ижодини марксизм-ленинизм таълимоти асосида ўрганила бошланди. Шекспир асарларининг янги таржималари пайдо бўлди.

Ҳамза номидаги театрда «Ҳамлет» (1935), «Отелло» (1941), «Ромео ва Жульетта» (1951), «Юлий Цезарь» (1964) трагедиялари, «Вероналик икки йигит» (1966) комедияси саҳналаштирилди. Шекспирнинг «Отелло», «Қирол Лир» (Ғ. Ғулom), «Ҳамлет», «Ромео и Джульетта» (М. Шайхзода), «Юлий Цезарь» (Уйғун), «Қийиқ қизнинг қуюлиши» (Т. Тўла) ва бошқа асарлари ўзбек тилига таржима қилинган.

- 270-бет 38 *Қибрис* — Кипр Республикаси — Ғарбий Осиёдаги давлат. Урта денгизнинг шарқий қисмида. Кипр оролида.
- 280-бет 392 *Маъжун* — бир қанча дориворни янчиб, асалга қориштириб ясалган, кайф берувчи қуюқ дори.
- 281-бет 408 *Авахта* — қамоқхона, турма.
- 285-бет 539 *Мавр* — антик давр ва ўрта асрларда Шимолий Африканинг Мисрдан ташқари қисмида яшаган туб аҳолисига, шунингдек, Испанияни забт этган арабларга европаликлар томонидан берилган ном.
- 286-бет 585 *Муҳаққиқ* — тўғрилиги исбот этилган, рост, аниқ.
- 289-бет 705 *Имдод* — кўмак, ёрдам.
- 290-бет 739 *Парқув* — пар ёстиқ.
- 292-бет 807 *Еварим* — мададкор, ёрдамчи.
- 342-бет 2428 *Мубҳам* — ноаниқ, чигал.
- 344-бет 2498 *Ҳориқуллодда* — одатдан ташқари.
- 355-бет 2853 *Диана* — Артемида — ҳайвонот оламининг худоси.
- 358-бет 2960 *Пропанта* — Пропантиза — Мрамор денгизининг грекча номи.
- 2960 *Геллеспонг* — Қичик Осиё ва Европа орасидаги бўғоз. Мрамор ва Эгей денгизларининг бирлашган ери.
- 428-бет 5050 *Забаржад* — оч писта ранг қимматбаҳо тош.

ҚИРОЛ ЛИР

(442-бет)

Вильям Шекспирнинг «Қирол Лир» (1605) трагедиясида зеб-зийнат ва айш-ишрат ичида дабдаба билан ҳаёт кечираётган бир тўда ҳукмронлар билан сон-саноқсиз халқ оммасининг азоб-уқубатларини кўрсатади. Бу трагедияни Фафур Фулом таржима қилган. Таржима 1956 йили «Шарқ юлдузи» журналининг 7, 8, 9, 10-сонларида босилиб чиқди. Сўнгра «Қирол Лир-60»да чоп этилди ва «Асарлар-70»нинг IX томида қисқартириб нашр этилди. Кейинчалик Вильям Шекспирнинг «Танланган асарлар» (Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1981. II жилд)ига Фафур Фулом таржимасида киритилди.

Ушбу нашрда «Қирол Лир-60» нашри асосга олинди.

448-бет 221 *Герцог* — Ғарбий Европада юқори табақа дворянларга, князларга бериладиган унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс.

450-бет 286 *Музд* — иш ҳақи, хизмат ҳақи; тўлов.

503-бет 2187 *Қунда* — гуноҳкор кишининг оёғига солинадиган бўғов.

Қулғуна — моҳов касаллигининг оқадиган оғир тури.

596-бет 4981 *Бурғу* — қарнай ёки сурнай шаклидаги қадимий чолғу асбоби.

Лопе де Вега

ҚЎЗИБУЛОҚ ҚИШЛОҒИ

(614-бет)

Лопе де Веганинг «Фуенте Овехуна» (1613) тарихий драмаси 1956 йили Фафур Фулом томонидан «Қўзибулоқ қишлоғи» номи билан таржима қилинди.

«Фуенте Овехуна» 3 парда 54 кўринишдан иборат драма. Фафур Фулом драманинг 1—2 пардаларини тўлалигича таржима қилган. Учинчи пардадан тўққизинчи кўринишнинг охиригача тўла таржима қилиб, ўнинчи кўринишдан йигирма бешинчи кўринишгача қисқартириб таржима қилган. «Қўзибулоқ қишлоғи» 1944 йили Фафур Фулом таржимаси асосида Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик театрида саҳналаштирилди. Драма премьераси 1944 йил 8 март кuni бўлиб ўтди.

Таржиманинг қўлёзмаси шоир уй-архивида сақланади.

Таржима қўлёзма асосида нашрга тайёрланди.

Кейинги йилларда Лопе де Веганинг ушбу драмасини Ҳамид Фулом ҳам таржима қилган. Таржима Ҳамид Фулом. Асарлар, тўртинчи жилдида (Ҳ. Фулом. Асарлар, комедиялар, таржималар, Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1980 йил) босилиб чиқди.

614-бет 1 *Лопе де Вега Карньо* (1562—1635) — испан драматурги. Лопе де Вега Испания тарихидаги муҳим воқеаларга мурожаат этди, мамлакатдаги ички низоларни («Қирол Вамба», 1604) аёллар жасоратини («Симанкослик қизлар», 1618) тасвирлади. «Жасоратли кордовалик Педро Карбонеро» (1603), «Қоядан ташланган ҳукмдор» (1602), «Қабилия судьялари» (1618), «Беғуноҳлар кони» (1623), «Севилья юлдузи» (1623), «Граф Фернан-Гонсалес ёки Кастилиянинг озод этилиши» (1628) каби асарларида халқ қаҳрамонлигини мадҳ этди. Драматург маиший

комедиялари («Толедо кечаси», 1612; «Хетаделик деҳқон аёл», 1620; «Валенсиялик бева», 1620; «Кўза кўтарган қиз», 1627)да маънавий ва ахлоқий покликни талқин этди, оддий кишиларнинг инсонийлигини улуғлади.

- 615-бет 21 *Калатрава* — 1164 йили Кастилияда Александр III томонидан жорий қилинган рицарлик диний ордени.
- 617-бет 79 *Бойғизи* — қуруқ, мақтанчоқ, ҳовлиқма.
- 619-бет 132 *Андалуси* — қадимги шарқ манбаларида Испаниянинг номи; аслида Испаниянинг жанубидаги вилоят.
- 634-бет 639 *Ёмбу* — ёмби — қуйма олтин ёки кумуш.
- 647-бет 1067 *Гаскония* — Гасконь — Франциядаги тарихий шаҳар.
1076 *Салмонка* — Испаниядаги энг қадимги шаҳарлардан бири.
- 650-бет 1144 *Арасту* — Аристотель — милод. аввалги 384—322— қадимги юнон фалсафаси ва фани тараққиётида янги давр яратган буюк Македонскийнинг тарбиячиси. 343—335 йилда у Афинада ўз мактабини ташкил қилди.
- 657-бет 1359 *Кастилия* — XI—XV асрларда Переней ярим ороли марказий қисмида янги Кастилия ва эски Кастилия тарихий областларидан ташкил топган феодал давлат. Кейинчалик Переней ярим оролида кучли давлатга айланган Кастилия қироличаси Изабелла билан Арагон қироли Фердинанд ўртасидаги никоҳ (1479) натижасида икки қироллик бирлашди. Бу эса Испания давлатини ташкил топишига асос бўлади.
- 1361 *Арагон* — Испаниянинг шимоли-шарқидаги тарихий область. Кастилия билан биргаликда ягона Испания давлатининг бирлашишида (1479) ядро бўлиб хизмат қилган.

Фридрих Шиллер

ВИЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЛЬ

(708-бет)

1955 йили ер юзидаги барча мамлакатларнинг илғор жамоатчилиги жаҳон Тинчлик Кенгашининг чақирғига биноан Шиллер юбилейини кенг нишонлади.

Фридрих Шиллер вафотининг 150 йиллиги муносабати билан Гафур Ғулом унинг «Вильгельм Телль» драмасидан парчани рус тилидан ўзбек тилига таржима қилди. Гафур Ғулом уй-архивида Фридрих Шиллернинг «Вильгельм Телль» драмасидан парча таржимасининг қўлёзма ва машинка нусхалари сақланади. Қўлёзмада таржима санаси 7 апрель 1955 йил деб кўрсатилган.

Фридрих Шиллер «Вильгельм Телль» драмасини 1803—1804 йилларда ёзди. У бу асарида халқ ўз тақдирини ўзи ҳал қилсин, ўз бахтини ўзи яратсин, зулмга қарши кураш йўли билан ўзини ҳимоя қилсин деган ғояни илгари суради. Драмадаги воқеа XIV асрда Швейцарияда бўлиб ўтади. Бу вақтда Швейцария Австрия империясига қарам бўлади.

Таржима дастлаб «Шарқ юлдузи» 1955 йил 5-сонида нашр этилди.

Кейинчалик «Асарлар-70»нинг IX томига киритилди.

Ушбу нашрда «Шарқ юлдузи» журнали матни асосга олинди.
 708-бет 1 *Фридрих Шиллер* (1759—1805) — буюк немис шоири ва драматурги. Санъат назарийчиси, тарихчи. Германия маърифатчилигининг машҳур намояндаси, янги давр немис адабиётининг асосчиларидан бири. «Қароқчилар» (1781), «Генуяда Физско фитнаси» (1783), «Луиза Шиллер» («Макр ва муҳаббат, 1785), «Дон Карлос» (1713—1787), «Мария Стюарт» (1801), «Орлеан қизи» (1802), «Вильгельм Телль» (1804) драмаларининг автори.

Шиллер Россияда XVIII асрнинг 90-йилларида-ёқ маълум эди. Унинг ижоди Россияда 1905—1907 йиллардаги революция даврида айниқса кенг оммалашди. Октябрь революциясидан кейин эса Шиллер пьесалари совет театрлари репертуаридан мустаҳкам ўрин олди. Унинг «Макр ва муҳаббат» (1936, 1959) ва «Қароқчилар» (1955, 1975), «Мария Стюарт» (1976) трагедиялари Ҳамза номидаги Узбек давлат академик театрида қўйилди.

16 *Фохт* — ўрта асрларда феодал Европада католик черковига мансуб бўлган, судлаш ва бошқа маъмурий вазифаларни адо этган ноиб, вакил.

709-бет 78 *Роҳиб* — христиан динидаги монах, зоҳид.

713-бет 183 *Ури* — Швейцариядаги бир шаҳар.

РАСМЛАР РЎИХАТИ

А. Гидаш. «Қичқирингиз!» шеърлар тўпламининг муқоваси (Ғ. Ғулом таржимаси)	120
Ҳ. Тақтош шеърлари (Ғ. Ғулом таржимаси) тўпламининг муқоваси	162
Н. Ҳикматнинг «Шубҳа» шеъри таржимасининг қоралама нусхаси	196
Ғ. Ғулом рус совет шоири А. Т. Твардовский билан. Москва, 1962 йил	213
Лопе де Вега. «Фуенте Овехуна» («Қўзибулоқ қишлоғи») нашрининг муқоваси (Ғ. Ғулом таржимаси)	620
Лопе де Вега. «Фуенте Овехуна» («Қўзибулоқ қишлоғи») аса-ри таржимасининг қоралама нусхаси	658

МУНДАРИЖА*

Институтдан	5		
Поэзия			
Рудакий			
Қарилқдан шикоят	11	725	745
Шота Руставели			
Араб подшоҳи Ростеван тўғрисида эртак («Йўлбарс терисидаги Паҳлавон») достонидан	13	726	745
Нестон Даражоннинг Таризелга юборган мактуби	20		
Шайх Саъдий			
Гулистон	22	—	746
Данте Алигьери			
«Ердаги умримнинг яримлай чоғи»	54	—	748
Абдуллаҳмон Жомий			
«Кел, эй Жомий, сен умрлар қийнаб жонни...»	55	727	748
«Доманинг кўкламдаги гул яроғидан покроқ»	56	—	749
Фоний			
«Бир қадаҳ май излабон кетдим бугун майхонага...»	57	—	749
«Яхши бўлғай олам аҳли қилмасанг ҳеч ёдларин...»	57	—	749
Бедил			
Рубойлар	59	—	749
И. А. Крилов			
Итхонага кириб қолган бўри	60	—	750
Фил ва лайча	62	—	750

* Биринчи устундаги рақамлар асосий текст, иккинчи устундаги рақамлар вариантлар, учинчи устундаги рақамлар эса изоҳлар берилган саҳифаларни билдиради.

А. С. Грибоедов

Ақллилик балоси 63 — 751

А. С. Пушкин

Олегнинг фоли тўғрисида қўшиқ 65 — 751
Кавказ 67 — 752
Қиш кечаси 68 — 752
Граф Нулин 69 727 752

Т. Г. Шевченко

Днепр 78 — 753
Ешимни яшай олдим ёг ўлкада ҳам 78 — 753

М. Ю. Лермонтов

Бородино 80 728 753
Ҳожи Абрек 82 728 754
Қарагай 94 — 754

А. К. Толстой

Куз 95 — 754

Н. А. Фет

«Кўзни ўйнатиб мушукча куйлар...» 96 — 755

А. Н. Майков

«Оқ денгиздан ғизиллаб...» 97 — 755

Н. А. Некрасов

«Шамол эмас ғулув солган ўрмон устидан...» 98 729 755
«Қаҳратон қиш пайти эди, кунлардан бир кун...» 99 729 756

Жамбул

Ленин мавзолейида 100 — 756

С. Стальский

Йигирма биринчи январь 101 — 757
Сайловчиларга жавоб 101 — 757

А. Лоҳутий

Кремль 103 729 757
Эрон қизи 105 730 758
Ватандан қарзим 105 — 759
Бор ўғлим 106 — 759

Иоганнес Бехер

Беш йиллик планни куйлайман 107 731 759

В. В. Маяковский

Совет паспорти тўғрисида шеър	113	—	760
Яхши деган сўз нимаю			
Емон деган сўз нима?	115	731	760

Антал Гидаш

Ҳукм бошланмишдир	119	—	761
Ун йиллик	121	—	761
Жасмин кўчаси	124	—	761
Жасмин кўчаси куйлайди	125	—	762
Комсомоллар	126	—	762
Сени соғинамиз	128	—	762
Интернационал байроғи остида бошланғич кўшиқ	129	—	762
Иккинчи музёра	132	—	762
Чўмиламиз...	135	—	763
Ленин	136	—	763
Вос!	138	—	763
Бошоқ пишди, ерга тушди	140	—	763
21 март	140	—	763
Империализм солдатларига!	142	—	764
Можар шахтёрларининг марши	145	—	764
Ватаним Можаристоним менинг!	146	—	764
Шўролар байрами	146	—	764
Лендлер	148	—	765
Тюкўди биродарларининг янги кўшиқлари	150	—	765
«Иш» ва «дўстлик»	150	—	765
Будапештнинг инқилобий марши	152	—	765
Оқшом чўкди, тездан кеча бошланар...	153	—	766
Ухла, ўғилчам, менинг қондошим...	155	—	766

А. А. Сурков

Ленин ҳақида шеърлар	156	731	766
--------------------------------	-----	-----	-----

С. Муқонов

Ленинизм шуъласи	159	—	767
----------------------------	-----	---	-----

Ҳоди Тақтош

21 январь	160	—	767
27 январь	164	—	768
Қуюндан сўнг	167	—	768
Сен душманим менинг	174	—	768
Жавоб	175	—	768
Муҳаббат тавбаси	176	—	769

Нозим Ҳикмат

Хайрлашув	186	—	769
У девор	188	—	769
Болаларга насихат	192	—	770
Қарам каби	193	—	770
Шубҳа	194	732	770

Зоя	194	732	771
Тизга қадар қорли бир кеча	204	734	771
Поль Робсонга	205	—	771
Сен менинг ёдимдасан	206	—	771

Илья Львович Френкель

Қел чекайлик	209	—	772
------------------------	-----	---	-----

Ленгстон Хьюз

Ижодга ундов	210	—	772
------------------------	-----	---	-----

А. Т. Твардовский

Сибирь чироқлари	211	734	772
----------------------------	-----	-----	-----

М. Турсонзода

Қутиниш	218	—	773
Ҳиндистон қиссаси	219	—	773

А. А. Кулешов

Барҳаёт Ленин	233	735	774
-------------------------	-----	-----	-----

К. М. Симонов

Маркс	235	735	774
-----------------	-----	-----	-----

СССР халқларининг ижоди

Эркин қўшиқ	237	—	775
Қолхоз орқасида	239	—	775
Қора олтин	240	—	775
Йигит Хачо	242	—	775
Қишлоқда электр нури	244	—	775
Ветлугани кечиб ўтишга	245	—	776
Бизнинг еримиз	246	—	776
Тошдан қурилган Москва...	248	—	776
Умид тутма	251	—	776
Ўғилни кузатаркан	252	—	776
Менинг Чонгурим	253	—	776
Бойлик	255	—	777
Ўйин лапарлари	257	—	777
Қомсомоллар қўшиғи	259	—	777
Соғ бўлинг	260	—	777
Қолхоз тўғрисида мақол ва маталлар	262	—	777
Гражданлар уруши тўғрисида мақол ва маталлар	263		777

Михаил Радионовдан

Бирлик (поэманинг баъзи парчалари)	264	—	778
--	-----	---	-----

Д р а м а т у р г и я

Вильям Шекспир

Отелло	268	—	778
Қирол Лир	441	736	779

Лопе де Вега

Қўзибулоқ қишлоғи	614	—	780
-----------------------------	-----	---	-----

Фридрих Шиллер

Вильгельм Телль	708	738	781
Вариантлар	723		
Изоҳлар	743		
Расмлар рўйхати	782		

Гулом Гафур.

Мукаммал асарлар тўплами: 12 томлик.
[Таҳрир ҳайъати: О. Аҳмедова — Гуломова ва бошқ.: Масъул муҳаррир В. Рўзиматов]. Т. 9. Таржималар (Поэзия, драматургия), Т., «Фан», 1988. 788 б.

Сарл. олдиди: УзССР ФА А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институти.

Гулям Г. Полное собрание сочинений.
В 12 т. Т. 9. Переводы (Поэзия, драматургия).

Уз2

На узбекском языке

ГАФУР ГУЛЯМ

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИИ

В 12 томах

том IX

ПОЭЗИЯ, ДРАМАТУРГИЯ

Ўзбекистон ССР ФА А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтининг илмий совети, УзССР ФА тарих, тилшунослик ва адабиётшунослик бўлими томонидан нашрга тасдиқланган

Муҳаррир *М. Алиева*
Рассом *В. Тий*
Техмуҳаррир *Л. Тюрина*
Корректор *М. Содиқова*

ИБ № 4350

Теришга берилди 16.02.88. Босишга рухсат этилди 18.04.88. Формат 84×108^{1/2}. Босмахона қоғози № 1. Адабий гарнитура. Юқори босма. Шартли босма л. 41.37. Ҳисоб-нашриёт л. 31,9. Тиражи 5000. Заказ 69. Баҳоси 3 с. 60 т.

УзССР «Фан» нашриёти, Тошкент, Гоголь кўчаси, 70.
УзССР «Фан» нашриётининг босмахонаси, Тошкент, М. Горький проспекти, 79.